KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR

KÜTÜPHANEDEKİ BEDEN

DERLEYEN

iain bamforth

agorakitaplığı

agorakitaplığı
21

IAIN BAMFORTH

Avrupa ve Avustralya'nın değişik yerlerinde çalışmış bir hekim. Denemeleri ve makaleleri *The Lancet, Times Literary Supplement, London Review of Books, New York Times* ve *Bulletin of the World Health Organisation* gibi yayın organlarında yayınlanmış olup, İskoçya Sanat Konseyi Kitap Ödülü ile Eric Gregory Ödülü'ne layık bulunan bir de şiir kitabı vardır. Eşi ve iki çocuğuyla birlikte Strasbourg'ta yaşamaktadır.

BEGÜM KOVULMAZ

1977, Adana doğumlu. Özel Ortadoğu Koleji ve İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Halen Bilgi Üniversitesi Sinema-TV Bölümü'nde yüksek lisans yapıyor. Angela Carter, Rudyard Kipling, Dermot Healy, Neval el-Saadavi, Alfred Kubin ve Aleksandar Hemon gibi yazarların kitaplarını Türkçe'ye kazandırdı.

KÜTÜPHANEDEKİ BEDEN

Edebi Bir Modern Tıp Antolojisi

Derleyen: Iain Bamforth

Türkçesi: Begüm Kovulmaz

a

agorakitaplığı

Agora Kitaplığı 21
Kültürel Çalışmalar 3

Kütüphanedeki Beden
Der. Iain Bamforth

Eserin özgün adı:
The Body in the Library
Verso, Londra, 2003

Kapak tasarım: Mithat Çınar
Dizgi: Sibel Yurt

© Iain Bamforth & Verso
© 2004; bu kitabın yayın hakları
Agora Kitaplığı'na aittir.

Birinci Basım: Mart 2004
ISBN: 975 - 8829 - 21 - 1

Baskı ve Cilt: Kurtiş Matbaacılık
Tel: (0212) 613 68 94 - 95

AGORA KİTAPLIĞI
Gümüşsuyu Mahallesi Osmanlı Yokuşu,
Muhtar Kâmil Sokak No: 5/1 Taksim/İSTANBUL
Tel: (0212) 243 96 26-27 Fax: (0212) 243 96 28
www.**agorakitapligi**.com
e-posta: agora@agorakitapligi.com

İÇİNDEKİLER

Sunuş: Kütüphanedeki Beden *(Iain Bamforth)* vii

Kara Peçe *(Charles Dickens)* ...1
Woyzeck ve Doktor *(Georg Büchner)* .17
1812 Senesinden Bir Mektup *(Fanny Burney)* .21
Müzikle İlgili Bir Sorun Olarak Hastalık *(R.T.H. Laënnec)* ...28
Tedavi *(Johann Peter Hebel)* ..32
Burun Meselesi *(Nikolai Gogol)* ...37
Ameliyat *(Gustave Flaubert)* ...40
Hastalığı Teşhis Etmek *(Saren Kierkegaard)* .57
Erewhon'da Bir Duruşma *(Samuel Butler)* .58
Hekimlerin Geleceği *(Friedrich Nietzsche)* .65
Florence Nightingale *(Lytton Strachey)* 67
Charcot'nun Tasviri *(Léon Daudet)* 89
Sibirya'dan Mektup *(Anton Çehov)* 99
Tıpta Milliyetçilik *(William Oster)* 115
Havva'nın Laneti *(Arthur Conan Doyle)* .119
Doktor Glas *(Hjalmar Söderberg)* 135
Tam Yüz Yedi Ölümcül Hastalığın Kurbanı *(Jerome K. Jerome)* .139
Çeşitli Özdeyişler ..152
Nevrozlu İnsanlar *(Marcel Proust)* .155
Tıbbi Hata *(G.K. Chesterton)* 162
Katil *(Mihail Bulgakov)* ...167
Tıp Hakkında *(Alain)* .184
Bir Taşra Hekimi *(Franz Kafka)* 187

İçimizdeki Makine *(Georges Duhamel)* .196
Bir İşçinin Bir Hekime Yaptığı Konuşma *(Bertolt Brecht)* ..203
Adaşım *(Alfred Döblin)* 205
Tıbbın Zaferi *(Jules Romains)* ..209
Oedipus Tehlikede *(Robert Musil)* .220
Hastalık *(Virginia Woolf)* ..224
Endişe *(Kurt Tucholsky)* .237
Fakirler Nasıl Ölür? *(George Orwell)* ...239
Aforizmalar *(Karl Kraus)* 255
Semt Doktoru *(Louis-Ferdinand Céline)* 256
Yabancı *(Dezsö Kosztolányi)* ..264
Sokrates ve Hekimi *(Paul Valéry)* .268
Kalp Dikişi *(Ernst Weiss)* 276
İki Hatıra *(Michel Leiris)* .292
Günlük *(Miguel Torga)* .296
Humma Koğuşu *(Albert Camus)* .325
Ahlaki Bir Mesele Olarak Tedavi *(Peter Bamm)* ..335
Bedenin Sessizliği *(Guido Ceronetti)* .341
Sağırlar Diyaloğu *(Karl Valentin)* .349
Yeminli Bir Reklam *(Samuel Beckett)* ..353
İç Kale *(Jean Stafford)* ..354
Amerika'yı Niçin Terk Ettim? *(Richard Huelsenbeck)* ..361
Sakinleştirici Kullanma Talimatları *(Raymond Queneau)* .366
Hekim ve Para *(Jean Reverzy)* .369
Klinik Görüntüler *(R.D. Laing)* .374
Jean Beicke *(William Carlos Williams)* ...383
Tutanak Yazmanı *(John Berger)* 393
Bir Röportaj *(Oliver Sacks)* 404
Küçük Bir Tıbbi Sözlük *(Martin Winckler)* 413
Düz Anlamıyla *(Susan Sontag)* 424
Yeraltında Çalışmak *(Jonathan Kaplan)* 430
Babamın Ölümü *(Bert Keizer)* .442

SUNUŞ
Iain Bamforth

"'Aydınlanma Nedir?' Sorusunun Cevabı" (1784) adlı kısa denemesinde Kant, yeni çağa, "Sapere Aude!" diye haykırıyordu; kendi aklını kullanmaya cesaret et! Oysa hekimler, en azından bazıları, bu cesareti çok eski zamanlardan beri zaten göstermekteydiler.

Bu tıbbi cüretkârlığın tarihinde bir başlangıç noktası aranıyorsa, 1543 tarihi kabul edilebilir. Bu tarihte, İtalya Padua Üniversitesi'nde anatomi kürsüsüne henüz atanmış olan Güney İtalya asıllı hekim Andreas Vesalius, matbaa merkezlerinden biri olan Basel'de *İnsan Vücudunun Yapısı Üzerine* adlı eserini yayınlattı. Yeni tıbbın, beden üzerinde yepyeni iddiaları vardı; tıp, bu tarihten sonra, o zamana dek yazılmış olan

klasik bilgilerin itibarı, özellikle büyük Romalı hekim Bergamalı Galen'in otoritesi tarafından yönlendirilmeyecekti. *Medici*, artık sadece üstadlarının gördüklerini görmek, onların bildikleriyle yetinmek zorunda kalmayacaktı. Vesalius'un yazdığı gibi: "Bedene yapılan büyük saygısızlık, onun gerçeklerini ortaya çıkaracaktır." Aslolan bedendi. Vesalius'un anatomi atlasında dahi bedenler, klasik manzaralarının önünde zarif pozlar vermektedirler; kafataslarının tepesi olmayan adamlar, kendi mezarlarını kazan iskeletler... Disseksiyonun, kuşaklar boyunca tıp öğrencileri için bir nevi ergenlik ayini, önemli bir geçiş töreni olarak kabul edilmesinin sebebini anlamak kolaydır; tıp öğrencisi, şu derinden sarsıcı düşünceyi, ancak bu sınırı geçtikten sonra kavrar: "Bedene yapılan saygısızlık, onun işleyişindeki bozukluklara saldırı demektir; onu parçalara ayırmaksa, onarmak anlamına gelmektedir." Öğrenciye, toplum adına sosyal bir tabuyu yıkma yetkisi verilmiştir. Descartes'ın felsefeye, Galileo'nun fiziğe yaptığı katkılar ve Bacon'ın deneyleri gibi Vesalius'un ölü bir dilin otoritesi tarafından yönetilmeye karşı gelmesi de, bizi modern çağa ulaştıran önemli adımlardan biridir; o, insanlar ve bedenleri arasındaki düalizmi kabul ettirmiş, bedeni, insanoğlunun dünyada var olma aracı olarak kabul etmiştir.

Marguerite Yourcenar'ın 1968 tarihinde yayınlanan *Zenon (L'oeuvre au noir)* adlı romanının kahramanı, on altıncı yüzyıl hekimi ve simyager Zenon, Montpellier'deki öğrencilik günlerini şöyle anar:

> Üzerinde çalışacak kadavramız yoktu, bunun sebebi de insanların çalışmalarımıza önyargıyla yaklaşmasıydı. Rondelet adlı, adı gibi tombul ve komik bir hekim, lekeli humma hastalığına kurban vermişti oğlunu; yirmi iki yaşında genç bir öğrenci

olan bu delikanlıyla, sık sık Grau-du-Roi bölgesine, şifalı ot toplamaya giderdik. Hastalığa tutulduktan bir gün sonra ölmüştü. Sirke kokan odada onun ölü gençliğini parçalara ayırırken, artık o bizim için bir oğul ya da arkadaş değil, yalnızca, insan denilen makinenin bir örneğiydi. Disseksiyon esnasında, matematik ve mekanik sanatların ve diğer yanda büyük simya sanatının, evrenle ilgili çalışmalarımızda bize, bedenlerimizin de öğrettiği aynı dersi verdiğini ilk kez fark etmiştim; Bütün'ün yapısı, bedenlerimizin içinde tekrarlanıyordu.

Zenon'un mantığı kusursuzdur. Hıristiyan doktrininde bedene adi bir kabuk gözüyle bakılıyor olabilir, fakat bir kadavra, özellikle yaşarken kendisini tanımış olanlar için, saf bir bilgi kaynağından ibaret değildir; bu da, rahatsız edici bir gerçektir. Üstelik, beden için, Tanrı'nın tapınağı da denmez mi?

Bu çift odaklı gerçeklik görüşü, özellikle Batı'da, üstelik kısa bir süre için geçerliydi. Yine de Batı tıbbı, kendi tarihinden bihaberdir. Bağdatlı hekimler ve bilginler olmasa Avrupa tıp geleneği bu günlere gelemezdi. Avrupa topraklarındaki ilk tıp fakültesi, dokuzuncu yüzyılda Müslümanlar tarafından kurulmuştu. Öte yandan Çinliler, bilindiği üzere, barutu herkesten önce keşfetmiş, fakat silah yerine havai fişekler yapmışlardı. Benzer biçimde, Çin tıbbı da klasik yöntemlerini ve bilgilerini yitirmemiş, geleneğe azimle bağlı kalmıştır. Bu geleneğe göre, insan bedeni doğal ve sosyal dünyaların mikrokozmosuydu; kozmoloji ile psikoloji arasında özel bir bağ vardı. Bu durumda, tedavi etmek felsefi bir sorun haline geliyor; sistematik benzerlikleri temel alan bir bütüne yitirdiği uyumu geri kazandırmak anlamına geliyordu; hipokratik tıp da pek çok yönden böyleydi. Dolayısıyla, iki bin yıldır süregelen ve antik Yunan saygınlığını taşıyan bir gelene-

ğin yerini başka bir geleneğe bırakması oldukça fevkalâde bir durumdu; üstelik yeni gelenek, eskisinin iddialarını inkâr ediyor, hafızanın öğretilerini reddediyor, hiçbir şeye güvenmiyor, her şeye şüpheyle yaklaşıyordu. Öyle de olsa, kendi düşüncelerini kendisine karşı kullanmaktan hoşlanmıyor, Berz Keizer'in sözleriyle, "Tıp, söz verdiği teslimatı yapmasa da faturayı gönderebilir," suçlamasına katılmıyordu. Oysa Çin'de, hekimler sadece hastalarını sağlıklarına kavuşturdukları takdirde para alıyorlardı.

1609'dan sonra Hollanda'dan ithal edilmeye başlanan mercekler sayesinde küçük şeylerin sonsuz dünyasına giriş yapıldı ve Rönesans dönemi boyunca önemli keşifler gerçekleştirildi. Kaşifler dünya haritasını çizmek için yolculuklara çıkarken, insan bedeni de araştırır, parça parça incelenir hale geldi ve bedenin keşfedilen kıtaları, kâşiflerinin isimleriyle tanınmaya başladı; Fallopian tüpü, Malphigi tabakası, Graaf folikülü, Bartolin bezi, Willis halkası gibi. William Harvey, kan dolaşımını -canlı bir köpek üzerinde- göstererek, Galenik tıbbın tartışmazlığına gölge düşürmüştür. 'Hücre' sözcüğü ilk kez 1665 tarihinde İngiliz bilimadamı Robert Hooke'un *Micrographia* adlı eserinde kullanılmıştır. Bundan sonra, barok bir bilgi çağı başlamıştır; incelemeler, tezler, monograflar ve mektuplar biribirini izlemiş, bilgi bolluğu dönemine girilmiştir. Modern anlamda kimyanın temelleri atılmış, daha sonraları fizyoloji olarak adlandırılan alanda büyük ilerlemeler olmuştur. Morgagni'nin 1761 senesinde yayınlanan ve kendi yaptığı yedi yüz otopsiyi anlattığı *Hastalıkların Yerleri ve Sebeplerinin Anatomik Araştırması* adlı eserinde, hastalıklar ilk kez konumlarına göre sınıflandırılmıştır.

Bu buluşlar ve daha binlercesi; kahramanların ve azizlerin, bilim adamlarının ve önderlerin listesi, tıbbın geleneksel

tarihini oluşturur. Tıp mesleği Rönesans'a dek bölünmüş bir meslekti; Hıristiyan doktrinine göre ruh, bedenden daha önemliydi. Cerrahi müdahale ve bedenle ilgilenmek, genelde berber-cerrahların göreviydi, eğitimli hekimlerse onları küçümserdi. Kilise, kandan nefret ederdi. Hastaneler, düşkünlerevleri, bakımevleri hep hayırseverlik fikrine adanmış yerlerdi. Buralarda yapılan tıbbi müdahaleler, bu yerlerin maneviyat üzerine kurulu esas doğasına göre ikinci planda kalmaya mahkûmdu; amaç, her zaman için, beden bütünüyle çökmeden önce ruhu tedavi etmekti. Oysa şüphesiz, beden kudretin asıl tahtıydı; ne de olsa, hiçbir kral ya da kraliçe, her ne kadar zaman zaman onları en ağır işkencelere mahkûm etse de, hekimlere övgüler sunmaktan geri kalmazdı. Rahiplerin ve hekimlerin işlevsel amacı aynıydı aslında; her ikisi de efendinin masasında yemek yiyordu. Tıp, bir dizi tören, öğreti ve alıştırmadan oluşmaktaydı; tedavi etme ya da arındırma tiyatrosuydu; sahnede, hekim de yaşamdaki herkes gibi rolünü oynuyordu. Pascal bu konudaki görüşünü şöyle belirtmişti: "Eğer eğitimli hekimler kare biçiminde başlıklar takıp kendilerine dört beden büyük gelen cüppeler giymeselerdi, böyle olağandışı gösterileri karşı konulmaz bulan insanları asla kandıramazlardı. Eğer hakikaten güvenilir ve hakikaten insanları iyileştirme becerisine sahip olsalardı, zaten o kare biçimindeki başlıklara ihtiyaç duymazlardı; böyle kutsal bir ilmin görkemi, hak ettiği saygıyı kendiliğinden elde ederdi." Tıp, bir kandırmacadan ibaretti; hatta Moliére, bu görüşün en mükemmel örneğini, tıbbın, tiyatronun ve inancın etkileyici bir incelemesi olarak da okuyabileceğimiz *Hayali Hasta* adlı eseriyle vermişti.

Sıradan insanlardan oluşan -ve eğitimli tıbbi söylemde sesleri asla duyulmayan, yüzleri asla görülmeyen- kitlelere

gelince; onlar, geleneksel tedavi yöntemlerinden, kocakarı ilaçlarından ya da evrensel benzerliklerin muhakemesini yapmakla meşgul dünyanın ecza dolabını oluşturan şifalı otlardan başka tedavi yöntemi bilmezlerdi. Barnaby Factotum, ağrıyan dişini çektirmek için pazara gidebilirdi, fakat asıl bilgi sözlü gelenekten gelmekteydi ve tedavi hemen her zaman evde yapılırdı. Bu bilginin büyük çoğunluğu kadınların elindeydi; matbaalar yaygınlaştıktan sonra yazılan ve bu tür bilgileri içeren kitaplar, mesela *İngiliz Ev Hanımı* (1615) adlı kitap, binlerce kişi tarafından satın alınıyordu.

Yeni teknolojilerle birlikte yeni kitaplar da türedi; on sekizinci yüzyılda, kişisel gelişim kitapları ve ahlak dersleri veren eserler çok popüler oldu. Roy Porter, dönemin hekimlerle ilgili klişeleri konu alan haşarı ve hem zalim hem gülünç siyasi karikatürlerinin etkisini, yazılarında başarıyla yeniden yakalamıştır. Tıp ve hastalık, insana aynı derecede eziyet eden işkenceler olarak görülürdü; dolayısıyla, bir hekimin tedavi edebilmek için hastasının canını yakması gerektiğine de kesin gözüyle bakılırdı. Rowaldson'ın karikatürlerinden birindeki şehvet düşkünü hekime verdiği isim, her şeyi anlatmaktadır: Doktor Çiftedoz. *Tristram Shandy*'de Laurence Sterne, bahtsız hekim-kahramanına gülünç bir isim vererek alay etmişti onunla: Dr. Slop. Tıbbın kendisi bile, dini sayılabilecek ahlaki bir dramadan çok, naturalist bir tutuma doğru kaymaktaydı; Aydınlanma, insan doğasına güven getirmiş, geçici iyi olma haline ilgi duyulmasına sebep olmuştur. Cezai ıslahatçılar, ölüm cezasının kazançsız olduğuna karar vermiş, cesedin, öldükten sonra, idam edildiği meydandan uzmanların araştırmacı ellerine teslim edilmesine sıcak bakmaya başlamışlardır. Bu tür görüşlerin savunucularından olan faydacı Jeremy Bentham, ölümünden sonra işe yarama-

mayı bile reddetmiş, cesedini Londra Üniversite Fakültesi'ne bağışlamıştı. Filozofun, bir ikon haline gelen cesedini bugün bile görmek mümkündür. Fakat, tüm bu gelişmeler, bir ironiyi de doğrumuştu; insanlar, sağlığı bir kazanç olarak görüp onun peşinden koştukça, görünüşe göre hastalanan insanların sayısı da giderek artmaktaydı.

1789 Paris Devrimi, tıpta yeni bir galvanik şok etkisi yaptı. Devrim avukatları, hayır kurumlarını kilisenin elinden söküp aldı. Bütün büyük Fransız şehirlerinde sağlık komisyonları kuruldu, fakültelerdeki eğitim gözden geçirildi, Bonaparte'ın darbesinin ve Jean-Antoine Chaptal adlı bir hekimin içişleri bakanlığının başına atanmasının ardından, tıbbi hizmetler bütünüyle yeniden düzenlendi. Geleneksel olarak Avrupa'nın en tutucu tıp eğitimini veren Fransız fakülteleri baştan aşağı değişti, özellikle de Paris âdeta bir tıp merkezi haline geldi; Paris hastanelerinde İngiltere'nin bütün hastanelerinden daha çok yatak vardı. Yalnız, bir yüzyıl sonra Orwell'ın keşfedeceği üzere, bu hastaneler çok da keyifli yerler değildi. Model bir yurttaş-hasta tipi doğdu, hijyen de saygın bir felsefi konu haline geldi; hastalık, sosyal sınıf, kentsel coğrafya ve meslek arasındaki ilişkileri belirleyen bir konuydu artık. Bilgi, kamu yararına kullanılacaktı. Devrim sayesinde yapılan düzenlemeler, tıp mesleğine saygın bir statü kazandırdı ve *'bon docteur'* figürü ortaya çıktı; sabahları yerel hastanede fakir hastaları tedavi ediyor, akşamüstleri de, şık muayenehanelerinde zengin burjuva müşterilerine hizmet ediyorlardı.

İlk olarak on altıncı yüzyılda ortaya çıkan, anatomi biliminin kadavralara duyduğu açlık ile cellatlık mesleği arasındaki çıkar ilişkisi, bu dönemde hakikaten utanç verici sonuçlar doğurmaya başlamıştı. Tıp çevrelerinde Paris, otopsileriyle

ünlenmiş, mezar soyguncuları Edinburgh'de, 1832 senesinde ilan edilen Anatomi Yasası'na değin küçük birer servet kazanmışlardı. *Libido sciendi:* John Donne, bu gelişmeleri "insani bilgilere ve dillere duyulan ölçüsüz, kudurmuşluk derecesinde susuzluk" olarak nitelendirmiş, gelişmeleri daha yakından takip etme şansına ulaşan De Quincey, bunları 'tiksindirecek kadar erdemli' kimselerin işleri olarak gördüğünü belirtmişti. Xavier Bichat'ın *Hücreler Üzerine Bir İnceleme* (1799) adlı eseri, hastanın kendi acısıyla ilgili anlattıklarını çoktan ıskartaya çıkarmıştı. Kendisinin, sık sık alıntılanan cümlelerinden örnek vermek gerekirse, "Aslında hiçbir şeyin karşılığı olmayan semptomlar, tutarsız zuhuratlardan başka bir şey değildir. Oysa birkaç kadavra açıverirseniz, sadece müşahadenin asla ortadan kaldıramayacağı belirsizliklerin ortadan kalktığını göreceksiniz." Hayat, gerçekten önemli olduğuna inanılan şeyler söz konusu olunca, geri plana atılabiliyordu.

René Laënnec, kıvrılmış bir tomar kâğıt sayesinde, bedenin içinden gelen sesleri daha iyi duymanın mümkün olduğunu -tek kulağı hastanın gövdesine yaslayarak 'direkt' oskültasyon yapmanın tersi olan 'indirekt' oskültasyonu- keşfetmişti; bulduğu araç, hasta yatağının başında olup biten her şeyi değiştirecekti. Hekimin dikkatini dağıtabilecek, güvenilmez, hatta banyo yapmaktan hoşlanmayan hastaları bile daha iyi muayene etmek mümkündü artık. Kısa bir süre sonra öğrenciler, hastalık işaretlerini ve seslerini algılama eğitimi de almaya başladılar; artık hekimin tüm duyuları eğitiliyordu. Steteskobu, tıp dünyasında devrim yaratan başka aygıtlar izledi; termometreler, deri altı şırıngaları, larigoskoplar kullanılmaya başlandı. Pierre Louis'nin farklı tedavilerin sonuçlarını sayısal olarak ölçmeyi önermesinden kısa bir süre sonra, ilk sosyal istatistikler detaylı bir biçimde ha-

zırlanmaya başlandı. 1840'ta Adolphe Quetelet, bütün bir ulusun ahlaki durumunu sayılara dökmeyi başardı. Hasta, bir birey olmaktan çok örnek vaka olarak kabul ediliyordu; eski Hipokratik üçgen -hastalık, hekim, hasta- söylemi, hekim ile hastalık arasında bir düelloya dönüşmüştü.

Tuhaftır, Fransızlar hijyen ve şehir planlaması konusunda dünyanın önde gelen teorisyenleriyken, sosyal hizmetlere gelince oldukça başarısızdılar. Oysa İngiltere'de devlet, hastalanan yoksullara tıbbi bakım sağlamak zorunda olduğunu kabul etmiş, 1834 senesinde Yoksulluk Yasası yürürlüğe girmişti. 1840'ta Londra'nın bütün caddeleri ve sokakları kazılıyor, şehre temiz içme suyu sağlanması ve kanalizasyonun şehir dışına taşınması için borular döşeniyordu. Bu sosyal yenilikler, yavaş yavaş kolonilerde de yaygınlaştırılıyordu. Kloroform, ilk olarak 1847'de bir doğum esnasında kullanıldı; yaklaşık yirmi sene sonra James Lister, ameliyathanesini karbolik asit buharıyla dezenfekte ettirmeye başladı. Hekimler ve bedenler hakkındaki müstehcen şakalar Viktorya döneminde kabul edilemez hale geldi. Tıp giderek daha erdemli ve kutsal hale geldikçe, fiziksel muayene, konsültasyonun, on sekizinci yüzyılda olsa hastalara tuhaf (hatta belki de küstahça –nitekim Smollett'in romanında, teşhisin mektup aracılığıyla konulduğu iddia edilmekteydi) gelecek olan bir parçası haline dönüştükçe, merhametsiz ve şehvet düşkünü hekim tiplemesi yok oldu. Tıp, silkelenip kendisine gelmek zorundaydı ve bunu başardı da.

Klinik beceriler hasta yatağının başında öğrenilebiliyordu, fakat hekimler yazıyor, yazıyorlardı; tıp, yeniden kütüphaneye dönüyordu. Soylu adamların, kalın biyografilerin çağı başlamıştı. 1823 senesinde ünlü İngiliz tıp dergisi *The Lancet* yayın hayatına başladı. Derginin kurucusu ve ilk editörü

olan Thomas Wakley, standartları yükseltmek için var gücüyle çabaladı. Tıbbın insani yönü giderek ön plana çıkmaktaydı; kan akıtmak, özellikle filebotomi, tedavi yöntemi dahi sayılmıyordu artık. Ardından İngiliz Tıp Derneği kuruldu. Tıp Danışma Kurulu da, hangi hekimlerin hekimlik yapmaya hakkı olduğunu bildiren bir denetim mekanizması haline geldi. Parekende satış yapan tüccarlar gibi arz ve talep kuralına bağlı olsalar da, bazı hekimler birer beyefendi olmayı bile hayal etmekteydi. 1870'lere gelindiğinde, İngiltere'de kadınlar da hekimlik mesleğine katkıda bulunmaya başlayarak herkesi sevince boğdular; bu sırada Florence Nightingale'in İstanbul'da Üsküdar'daki başarılı çalışmalarından sonra yeniden düzenlenen hemşirelik mesleği iyiden iyiye idealize edilmekteydi. Hemşirelerin, hekimlerin profesyonel saygınlığını tehdit etmediği anlaşılmıştı.

Fransızların teoride pratikten daha başarılı olduğu herkesçe bilinen bir suçlamadır; belki de bunun sebebi, *Maître*, yani katı ve dogmatik baba figürüdür. Büyük nörolog Jean-Martin Charcot, o çağın yeni ahlaki söyleminin en karakteristik örneğidir. Hem günlükleriyle tanınan Léon Daudet hem de -1920'lerde ünlü bir sosyete hekimi (hatta bundan çok daha fazlası) olan- Axel Munthe, ikisi de Charcot'u tıp dininin başrahibi olarak betimlemişlerdir. Ünlü hekimin her tavrı, her sözü, hekimin bilgisi ile hastanın bilinci arasındaki mesafeyi vurgulamaktadır âdeta. Kendisiyle aynı çağda yaşayan hekimlerin pek çoğu gibi Charcot da, dini obskürantizm kokan her şeye karşı yazarlarla ittifak içinde bulunsa da -Daudet'in babası Alphonse'la dost olduğu biliniyor, Zola'yla yakın olduğu da söyleniyordu-, kendisinde Yunan kâhinlerini hatırlatan, hatta şeytanımsı bir yan bulunduğunu söylemek mümkündü. Seneler sonra Thomas Szasz, *Akıl*

Hastalığı Efsanesi (1961) adlı eserinde, Charcot'nun, organik ve psikolojik hastalıkları karıştırma hatasını yapıp, nöropati alanındaki klinik bilgileri ve sosyal konumu sayesinde, hastalığı, metaforik olarak bulaşıcı hale getiren bir hekim olduğunu söyleyecekti. Kastedilen, hasta olmanın artık bir felaket anlamına gelmediği, nimetleri ve faydaları da olduğuydu. Fakat Charcot'nun, cömert ve zengin hastalarına 'selâmet' sözü vermediği apaçık ortadadır.

Charcot bir başrahibi andıran tavırlarıyla hatırlanıyorsa, Arthur Conan Doyle da dedektiflik öyküleriyle hatırlanmaktadır. Southsea'de genç bir genel pratisyen olan Conan Doyle, hastalar kapısını pek çalmadığı için dedektiflik öyküleri yazmaya başlamış, hekimlerin daha kolay özdeşleştiği bir karakter yaratmayı başarmıştı. Öykülerdeki hekim, aslında Sherlock Holmes'un sağkolu, homurdanıp duran Watson olsa da, Doyle, büyük kriminoloğun kendisini, Edinburgh Üniversitesi'ndeki profesörlerinden birinin, 'dünyanın görüp görebileceği en mükemmel muhakeme ve gözlem makinesi'nin karakterinden ilham alarak yaratmıştı. Doyle'un da fark ettiği gibi, gerçekler hiyerarşik bir düzene sahip değildi; her türlüsü vardı. Tıbbi gizemler de, tıpkı cinayetler gibi, hastanın 'geçmiş'indeki pek çok ipucunun bir araya getirilmesi ve zayıf düşen bedendeki belirtilerin incelenmesi yöntemiyle çözülebilir; kiminolojik ilkelerin takip edilmesiyle, sonuçlardan sebeplere ulaşılabilirdi. Yine de, Doyle'un öykülerindeki itici güç Watson'dır; çoğumuz gibi -Holmes bundan şikayetçi olsa bile- o da iyi bir öykü dinlemeyi, biraz dedikodu yapmayı sever. Ustasının klinik mantık yürütme yetkinliğine sahip değildir henüz. Kurmaca dünyanın başka dedektifleri de tıp ile suç arasındaki paralelliğin çekimini hissedeceklerdi; bunlar arasında, Simenon'nun Komiser Maigret

adlı ünlü dedektifi dikkati çeker; o, insanların 'yazgılarını tamir etmek' istemektedir kendince, ama bir polis olmak için tıp eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalır.

Belki de, tıp ile suç dünyası arasındaki bu benzerlik daha da rahatsız edici bir hale getirilebilir. Suç tam olarak nedir? Suçu kim işlemiştir? Kurban (hasta) gerçekten de masum mudur, yoksa suçluyu (hastalık) bir şekilde kendisi mi davet etmiştir? Üstelik, nasıl olur da kütüphanede suç işlenir?

Bu arada, tıp, sınırlarını başka yöntemlerle, başka ülkelerde genişletmeye devam etmekteydi. Nitekim, Viyana da Paris'in izinden gitti ve büyük bir patalojik anatomi merkezi haline geldi. Feodal bir imparatorluğun zengin ve liberal başkenti olduğu için, hekimleri bir mıknatıs gibi, çekiyordu. İnsanlar, bir zamanlar tıpkı doğanın olduğu gibi ne yapacağı önceden kestirilemez varlıklar haline gelmişlerdi. Böylece, Viyana yavaş yavaş psikanalizin yuvası haline gelmeye başladı. Psikanalizin dikkat çekmek için âdeta yalvaran temaları, hekim-yazar Arthur Schnitzler'ın becerikli kaleminden çıkan öykülerde işlenmeye başlandı ilkin. Bir adım daha atmaya, sadece Sigmund Freud cesaret edebildi; klasik mitleri, çocukluk dönemi seksüel kompleksleri olarak değiştirdi. Freud, kendisini kahraman bir doğal bilimci olarak görüyordu; oysa düşünceleri, temelde Platonik kast düşüncesini andırmaktaydı; Platon'a göre, bilgeler, düzeni kurmalı ve yönetmeliydiler, kurdukları düzen de onların üstün bilgeliğinin kanıtı olacaktı. Freud, psişeyi mülkiyet sahibi yeni bir orta sınıf haline getirmek istiyor, bunu başarmak için de, narsisist egoyu değiştirmesi ve id çetesine demokratikliği, bir yurttaş olmanın zevkini öğretmesi gerekiyordu. Bu saygın sınıf hayali seneler boyunca Amerika'da yaşamaya devam edecekti;

ta ki Woody Allen, terapistlerinden daha akıllı bir psikiyatrist haline gelene dek.

Almanya, temel araştırmalara en başından beri önem vermişti, ilk ve en iyi laboratuvarların bazıları Alman üniversitelerinde kurulmuştu. Fiziksel-kimyasal bileşimlerini çözmek için canlı organizmalara detaylı kimyasal analizler uygulanıyordu. Claude Bernard'ın 'dahili ortam' ve 'akardenge' -başka bir deyişle, canlı organizmanın ortam değişiklikleri karşısında kendi iç koşullarını sabit tutma çabası- fizyoloji alanında çok etkili olsa da, dönemin en ünlü bilim adamlarının çoğu Almandı: Müller, Helmholtz, Du Bois-Reymond ve Schwann bu isimlerden birkaç tanesiydi. 1895'de, Wilhelm Roentgen'in, eşinin elini gösteren ilk röntgen filmini çekmeyi başarması tüm dünyada yankılar uyandırdı; artık hastaları kemiklerine kadar soymak mümkün olacaktı. Daha sonra röntgen cihazı geliştirildi ve yumuşak dokularla gövdenin içindeki boşlukları da görmek mümkün oldu. Justus Liebig, modern farmakoloji endüstrisinin temellerini attı. Metabolik süreçler daha iyi anlaşılmaya başlandı, hücrenin zoolojik yaşamın temel birimi olduğu hipotezi ortaya atıldı. Çalışkan bir hekim olan Rudolf Virchow, Xavier Bichat'm doku için yaptığı çalışmaları hücre üzerinde gerçekleştirdi; kanserli hücreleri inceledi ve teşhis etti. Fransa ile Almanya arasında, pek çok akademik alanda olduğu gibi bu konuda da rekabet vardı; Virchow'un hastalığın dahili sebepleri ve hücresel patoloji alanındaki çalışmalarıyla, Pasteur'ün hastalığın bakteriyel -dolayısıyla, harici- sebepleri alanında yaptığı çalışmaları bu rekabete örnek olarak vermek mümkündür. Koch da Pasteur'ün keşiflerini geliştirmiş, kolera ve tüberküloza sebep olan bakterileri tanımlamıştır. Bir patojen, bir hastalık; devrim-öncesi dönemde hastalığa karşı takınılan tutumun

acısı çıkartılmaya başlanmıştır. Tıpkı Kayzer'in ordusu gibi, bu Alman bilgi imalatçıları da Amerika Birleşik Devletleri'nde hayranlıkla karşılanmış, onlara öykünülmüştür; örneğin şair William Carlos Williams, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce eğitim almak için Almanya'ya giden on beş bin Amerikalı öğrenciden biridir. Williams öğrenimini tamamlamak için Leipzig'e gitmişti; bir iki kuşak önce olsa, Edinburgh, Leiden ya da Paris'e gitmeyi tercih edeceğine hiç şüphe yoktur.

Tabii sosyal tıp alanında da gelişmeler olmaktaydı. Virchow, hastalıkların büyük bir bölümünün ekonomik refahın sağlanmasıyla önlenebileceğini düşünüyordu ve onun bu görüşü, devletin, halk sağlığını korumak için bilimsel faaliyetlerde bulunması gerektiği konusundaki teknokratik görüşü destekler nitelikteydi. Bunun için, öncelikle sosyal mühendislik ve propaganda çalışmaları yapmakta büyük fayda vardı. Öte yandan, sosyalist tıp teorileri, hastalıkların sebebini doğrudan ekonomik gücün eşitsiz dağılımına ve sosyal sınıf ayrımına bağlıyor, gücün ve zenginliğin yeniden dağıtılması gerektiği konusunda ısrar ediyordu. Yirminci yüzyılda bu yönde çalışmalar yapıldıysa da, tıp çoktan siyasetin kopmaz bir parçası haline geldiği için, ikisi birbirinden ayrılamadı. Bakteriyolojik hastalıkların buzdağının görünen kısmı olduğu görüşü giderek yaygınlaşmaya başlamıştı; hastalığın beslenme, alışkanlıklar ve meslek gibi konuları da içeren sosyal bir mesele olarak kavramlaştırılması gerektiği düşünülüyordu. 1883'te, 'geciken ulus'un yazarı Bismarck, bilinen ilk devlet idaresindeki tıp sigortası planını yürürlüğe soktu. Tıp, sosyal hayatın bir ögesi, oy toplama yöntemi, 'benzersiz bir iyilik' (Sör William Osler) haline gelmişti. Ataların memleketi anne kucağına dönüşüyor, Fransız Devrimi gibi onları canlı canlı yemek yerine, koruyup gözetmeye başlıyordu. İngilizler, Al-

manya'nın çalışkanlık ve etkinlik takıntısına -Chesterton, pratik bilginin karşısına saf teknik bilgiyi koyan Alman anlayışından 'Prusya zehiri' diye söz eder- ve Fransızların köktenci devlet yapısına aynı derecede büyük bir şüpheyle yaklaşıyordu; fakat, İngiliz hükümeti bile, Boer Savaşı sırasında askere alınan acemilerin fiziksel açıdan kötü durumda olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştı. Zinde olmak şarttı; bunu da ancak hekimler sağlayabilirdi. 1911 yılında yürürlüğe koyduğu Ulusal Sigorta Kanunu aracılığıyla, Bismarc planının önemini kabul ettiğini sessizce belirtmiş olan Lloyd George, bir yandan da, "Umarım Almanlarla yarıştığımız tek alan, savaş kuvvetlerimizin gücünden ibaret olmayacaktır," diye haykırmaktaydı. Tıbbın, örgütlenmek için devlet desteğine ihtiyacı vardı; tıbbi müdahalenin özel bir işlem olduğu ideolojisine bağlı kalan ABD'de bile, müteşebbis 'bir kişilik tıbbi hizmet' dönemi artık geçmişte kalmıştı. İlerici bir sosyal anlayışın yönetimindeki İsveç, tıpta, sonradan kötü şöhrete kavuşacak olan öjenik akımın etkisine kapılmıştı. Çarlık Rusyası, başka alanlarda modernize olmakta yavaş davranmış olsa da, ülke, vilayetleri, *zemstvo*'lar tarafından yönetilen ve oldukça etkin bir taşra hastaneleri sistemine sahipti. 1917 senesinde bu kliniklerden birinde çalışmakta olan Mihail Bulgakov'a göre, hekim, kimi zaman gerçekten de karanlık bir okyanusta yol gösteren deniz feneri rolünü üstlenmekteydi.

1900'lere gelindiğinde, pek çok ülkede hekimler kanunen lisans belgeleri olmadan çalışamıyorlardı, fakat iyi bir hekim olmak yine de hekimlerin elindeydi; sıkı bir denetleme mekanizması yoktu. Zaten, kendi kendini denetlemeyi, her meslek dalının mutlaka uygulaması gerekir. İngiltere'de tıp mesleği, rakip meslek dallarının üzerinde 'hakimiyeti'ni kurmayı başarmıştı; şifacılar eczacılara dönüştürülmüş, ihtiyaç

dolayısıyla, ebelerin büyük tıp kurumunun parçası olmasına izin verilmiş, hatta dişçiler bile Ulusal Tıp Konseyi'nin yönetmeliklerine uymak zorunda bırakılmışlardı. Tıp, pek çok kez 'dünyanın en kıskanç mesleği' olarak betimlenmiştir. Uzman bilgisine sahip olduğunu iddia eden, ya da biyotıptan farklı bir teorik sisteme olan inancını dile getiren herkes, yukarıdan birilerinin gazabına uğrayacağına emin olabilirdi. Bu durum, malesef eklesiastik tarihi getiriyordu akla hemen. Kiropodistler gibi yükselmek isteyen gruplar, ancak egemen sınıfın tavırlarını taklit ederek yükselebiliyorlardı. Fransa'da, ebelere ve berber-cerrahlara karşı bir yüzyıl boyunca sürdürülen kampanyalardan sonra, 1892 senesinde, tıp kendi tekelini kurmayı başarmıştı. Amerikan Tıp Derneği 1910 senesinden itibaren egemenliğini ilan etti. Sağlık sisteminin önemine inanan yeni toplum düzeninde, sıra hiyerarşik işbölümüne gelince, hekimler hemen beceriyle lider konumuna yükselmeyi başardılar. On dokuzuncu yüzyılın sonunda hekimlerin hemen hepsi, ellerini kullanarak, hastalarla bizzat ilgilenerek çalışıyorlardı. Yirminci yüzyılın sonuna gelindiğinde, endüstriyel tıbbın -boyutları ve karmaşık yapısıyla, askeri-endüstriyel komplekse benziyordu- dev dalgaları dünyayı sarınca, mesleğini sürdüren hekimlerin sayısı yirmide bire düşmüş, usulsüz çalışan sözde hekimlerin sayısı da lisanslı genel pratisyenlerin sayısının yirmi katma çıkmıştı.

On dokuzuncu yüzyılda el üstünde tutulmasına rağmen (1918'den sonra, Lytton Strachey'nin *Victorians* adlı incelemesinde de görülebileceği üzere, eski saygıdan eser kalmayacaktı), terapi, diyagnozun epey gerisinde kalacaktı. Jean Nicholas Corvisart'ın, tıbbın 'insanları tedavi etme sanatıyla âlâkası olmadığı' iddiası, besbelli hâlâ geçerliydi. 1900'lerin başlarında, mesleğin ünlü, ılımlı seslerinden Kanadalı hekim

Osler'in "Doktor Diyet" ve "Doktor Dinlenme"den başka verecek tavsiyesi kalmamıştı. Lewis Thomas, *Tıp 1933* adlı biyografisinde, yirminci yüzyılın başlarında hekimlik yapan babasının, gece yarısı kalkıp, çantasında sadece biraz morfin, birkaç tane aspirin ve tıp bilgisiyle hastaların çağrısına cevap vermeye gidişini anlatır. Hastalıkların sebebi biliniyordu, ama tedavi yöntemleri yetersizdi. İki sanayi devrimi gelip geçmişti, fakat hekimler, hâlâ *faute de mieux*, yani 'törepatik nihilistler' olmaktan kurtulamamışlardı. Derken, 1910 senesinde Ehrlich'in "606" (Salversan) frengi tedavisini bulması, 1922'de diyabet tedavisinde insülinin, 1935'te ilk sulpha ilaçların (Prontosil) ve 1942'de penisilinin bulunmasıyla, hekimlerin çeşitli bulaşıcı hastalıkları tedavi etmesi mümkün oldu. Bu 'büyülü mermiler' sayesinde, yüzyılın ikinci yarısında doğanlar, bir zamanlar son derece yaygın olan hastalıkları hiç tanımadılar. Doğum, hem anne hem çocuk açısından daha güvenli bir hale geldi. 1950'lerde başlayan 'ilk farmakolojik devrim'; kortizonun, plastik cerrahinin, kardiyolojik müdahalenin gelişmesi, DNA kodunun çözülmesi ve bağışıklık siteminin daha iyi anlaşılması, hekimlere on dokuzuncu yüzyılda kazandıkları sosyal statüyü, teknik beceriyle destekleyerek sağlamlaştırma şansını vermekteydi.

İkinci Dünya Savaşı, törepatik çağın iyiden iyiye hız kazanmasına sebep oldu; üstelik, sadece temel araştırmalar alanında değil, sağlık hizmetlerinin düzenlenmesi konusunda da ilerleme kaydedildi. Milletler Ligi'nin çalışmalarından filizlenen Dünya Sağlık Örgütü, Cenevre'de kuruldu; örgüt, dünyadaki tüm sorunların, etkili yönetim, askeri nizam ve ortak hedefler konulmasıyla çözülebileceği düşüncesinden yola çıkılarak oluşturulmuştu. Savaşın ardında bıraktığı manevi yıkımla yüzleşen Fransız ve Alman hükümetleri, de-

mokrasiyi canlandırmak için canla başla çalışmaya koyuldular ve anayasal değişiklikler yapmaya başladılar. Yeni çağın erdemi, modernleşmeydi. Devletin gücü, sosyal refahı da kapsaması için ekonomik kürenin dışına taşacak biçimde genişletildi. Savaş dönemindeki kollektivizmden, ne pahasına olursa olsun kaçınılacaktı. Tarihçi Norman Davies'in de yazdığı gibi; "Avrupa'nın Savaş Mağdurları Derneği'ne katılıp, nekahat dönemini, bizim gibi acı çeken komşularımızla birlikte atlatmak en iyisidir." Tehlikeden ve riskten uzak durmak da yeni Avrupa'nın erdemlerindendi.

İkinci Dünya Savaşı'ndan zeferle ve ekonomik başarıyla çıkan Amerika Birleşik Devletleri'nde, tıp alanında hâlâ uzmanlaşmaya, yeni ve sürekli gelişen teknolojiye önem veriliyor, Amerika ise bilimi kadar, ticari zekâsına da güveniyordu. Amerikan tıbbı, en başından beri saldırgan ve müdahaleci bir tutum izliyordu; Max Weber, bu meydan okuma zorunluluğunun Protestanlığın mirası olduğunu düşünüyordu. Lynn Parker'ın, ender bir karşılaştırmalı tıp çalışması olarak nitelendirebileceğimiz eseri *Tıp ve Kültür*'de gözlemlediği gibi, Rousseau'nun gerçek çocukları, doğuştan sağlıklı olduklarına inanmaktaydılar. "Bu yüzden, hastalandıkları takdirde, hastalığın mutlaka bir sebebi olduğunu, sebebin harici bir kaynaktan geldiğini ve bunun, çabucak başa çıkılabilecek bir sebep bulunduğunu düşünmeleri normaldir." Kapsamlı laboratuvar hizmetlerini ve büyük hastanelerde tedaviyi kapsayan özel sağlık sigortası büyük bir iş alanı haline geldi, 'hizmetin-karşılığını-öde' sistemi 1960'ların sonuna dek hızla yaygınlaştı. Her modern sanayi gibi bu alanda da işbölümü vardı; uzman olmak çok kârlıydı. 1930'larda başlayan, zenginlere daha kapsamlı sağlık hizmetleri sunmaya yatırım yapma akımı, yavaş yavaş tüm sermayeyi yutmaya başladı.

Ivan Illich, *Medical Nemesis* adlı eserinde, sağlık endüstrisini hastalardan başka herkesin çıkarını gözetmekle suçladı. Kongreye sunulan resmi bir raporda, 1974 senesinde, gerekmediği halde 2,4 milyon ameliyat yapıldığı ve 12 bin kişinin bu operasyonlar yüzünden hayatını kaybettiği anlatılmaktaydı. Günümüzde, 35 milyon Amerikalının sağlık sigortası yoktur; oysa sağlık harcamaları, GDP'nin yüzde 15'ini tüketmektedir. Fakat hemen herkes terapiyle ilgilenmektedir; terapi, hükümetin ve vatandaşın vazifelerini ve sorumluluklarını ifade etme yöntemi haline gelmiştir âdeta. Yüzlerce uyduruk terapi, kişisel gelişim toplantıları ve kitapları, Amerikan bireyciliği ve fizyolojizmi arasında çılgınca bir fikir birliği olduğuna işaret eder; fakat en önemlisi, olumsuz düşünmemektir! Bilim kisvesi altında olsun da, ne olursa olsun!

Eserlerini, tüketim toplumunun ortaya çıkmaya başladığı zamanlarda kaleme alan filozof Hegel, olayların gidişatındaki çelişkiyi *Philosophy of Right* adlı eserinde dile getirmişti; "İngilizlerin 'rahatlık' dediği, bitmez tükenmez, sınırsız bir şeydir. Başkaları, sizin rahatlık diye nitelendirdiğiniz şeyin aslında rahatsızlıktan başka bir şey olmadığını kanıtlayabilir size, üstelik bu keşiflerin sonu gelmez. Bundan dolayı, rahatlık ihtiyacı, aslında doğrudan içinizden gelen, kendinizden kaynaklanan bir ihtiyaç değildir aslında; onu size, varlığından kazanç sağlamayı umanlar gösterir. Liberal ekonomi, toplumun refahıyla ilgili hiçbir şey söylemez." Başka bir deyişle, insanın bildikleriyle rahat etmesi -ki bu da muhafazakârlığın tanımı sayılır-, gelecekte yeniliğin ve değişimin büyüsüne kapılmasına engel olmayacaktır. Tuhaf bir muhafazakârlık! Değişim, sosyal yaşantının ana ilkesi haline gelecek, tıp da zengin sınıfın ve medyanın beklentilerine uyum sağla-

maya çalışmaktan başka bir şey yapamayacaktır. 1960'lara gelindiğinde, medyada bulaşıcı hastalıkların yerini, elektromanyetik bulaşıcı dedikodular alacaktı. 'Sağlık felaketi' paniği, Albert Camus'nün *Veba* adlı romanının adına benzer; fiziksel bir ajan olması gerekmez. Pekâlâ ontolojik olabilir.

Doğu Avrupa'da sağlık hizmetleri kamulaştırılırken, devletin yardımseverliğine inanan İngiltere'de ve Kuzey Avrupa ülkelerinde, kamu hizmetleri için vergilendirmeye gidildi, böylece, hizmet verme zamanı geldiğinde ihtiyacı olan ücretsiz hizmet alabilecekti; bütün vatandaşlar asgari ölçüde de olsa kamu hizmetlerinden yararlanabilmeliydi. Savaşı kazanan İngilizler, kendilerini büyük bir ulus yaptığına inandıkları şeylerden vazgeçmek istemiyorlardı. İşçi Partili Sağlık Bakanı Aneurin Bevan, hekimlerin istememesine karşın, organize bir tıp sistemi kurdu ve sonuçta tıp, İngiltere'de daha da güçlendi. Hekimler, sözleşmeli ve bağımsız çalışıyor, devletten maaş alıyorlardı, fakat bu düzenleme öyle dolambaçlı biçimde yapılmıştı ki, klinik özerkliklerine dokunulmuyordu. Bunlar, genel pratisyenliğin altın yıllarıydı; alçakgönüllü İngiliz tıbbı, mesleğin standartlarını belirlemeyi başarmıştı.

Şayet tıp -Roy Porter'in söylediği gibi- bir tiyatro sahnesiyse, Brecht de onun dramatoloğuydu; yanlış görüşlerden ve hayallerden uzak duruluyordu, tıp sahnesinde düzenbazlığa yer yoktu; *"die Wahrheit ist konkret."* Hekimlerden, tıpkı bilim adamları gibi nesnel düşünmeleri beklenmekteydi. Hakikaten, hekimler, haklı olduklarını ispatlamak için, neden hata yapıyor olabileceklerini göstermeye gayret etmeleri gerektiğini bilecek kadar bilimsel olmayı öğrenmişlerdi; kuşkucu ve saygın bir zihnin göstergesiydi bu düşünce biçimi. Özeleştiri, Ruslerin özeleştiri geleneğine pek benzemese de, inançsızlara karşı en iyi savunmaydı. Psikiyatrist Michael

Balint, *Ütopya*'sında şöyle diyordu: "Uzmanlar, ast-üst ilişkisinde yüksek konumdaki taraf olmaktan ve her şeyi bilen akıl hocası görevini üstlenmekten vazgeçmenin faydalarını çoktan keşfettiler ve genel pratisyenin asistanlığını yapmanın çok daha gerçekçi ve isabetli bir görev olacağında karar kıldılar. Hastaların sorumluluğunu tek başına üstlenen genel pratisyene yardımcı oluyorlar."

Ütopya'nın başka bir sorunu ("İlk önce hastalar düşünülür, halka açık hastanelerde tedavi görürler," yazmıştı Thomas Moore, dört yüzyıl önce) siyaseti bir köşeye atmasıdır. John Berger'in 1967'de bir taşra hekimini anlattığı *Talihli Bir Adam*'da teşhis ettiği gibi; İngiltere, halkının yurttaş kimliğinden yoksun kalmasının acısını uzun süredir çekmekteydi; "sanayileşme, İngilizlerin kendini ifade etme yöntemlerini ellerinden almıştı." Sadece bu kadarla da kalmamıştı. İnsanlar, fikirleriyle değil de tavırlarıyla birlik olmaya çalışmaktaydılar. İmparatorluk, sınıf sistemini güçlendirdi; sistem ortadan kaybolduğunda, hekimler eski çağlardaki gibi saygı duyulacak birer baba figürü olarak görülmeye başlanmışlardı. Tabii meslekleri gereği bu rolü de üstlenmek zorunda kaldılar. "Hekimler, tıpkı havariler gibi, insanları çocukluklarından itibaren, doktora gittikleri zaman neler olacağı ve olmayacağı konusunda eğitirler." Bu cümleyi şimdi kim yazabilir?

1970'lerin kargaşa ortamında doğan Thatcherizm, İngiltere'nin iki yüz sene geç kalmış Fransız Devrimi'ydi. Devletin parçası olmayan hiçbir kuruma karşı hoşgörülü davranılmıyor, ekonomik tavır ile sosyal tavır arasında bir ayrım yapılmıyordu ve sivil toplumu desteklemek gibi bir niyet asla söz konusu değildi. Hekimler, bu düzende, kısa süre sonra üretim imkânlarını yitirdiler ve sağlık sisteminin sahip-yöneticilerinin altında maaşlı elemanlar olarak çalışmaya başladılar. Eski

günlerde, 'sorumlu' bir hekim olmak demek, hekim ile hasta arasında doğrudan ahlaki bir ilişki bulunması demekti; şimdiyse, doktor ile yönetici arasında sözleşmeyi getiriyor akla. Eski zamanlardaki gibi, bu mesleğe kabiliyeti yüzünden ya da Tanrı'nın insanlara yardım etmesini istediğine inandığı için başlayanlar artık yoktu; zaten bu gerekçeler artık tamamen şüpheyle karşılanırlardı. Yaşlı İngiliz hekimleri, 1950 ve 1960'larda yaşanan, daha masum, heyecanlı ve ılımlı bir altın çağı hasretle anmaktalar. Oysa devlet denetimi, dolaylı yoldan da olsa, ne yazık ki her zaman vardı. Bugün yok. Şimdi artık masalda kötü adamlar yok; belki, muhasebeciler hariç.

1989, Avrupa'nın birleştiği sene oldu ve Aydınlanma'dan doğan bir ideolojinin de sonu geldi; dünyada kendimizi yuvamızda gibi hissetme denemeleri bitti. Artık, borsa kontrolü eline geçirmiş, tıp da tuhaf bir konuma gelmişti; mesela, bir açıdan bakınca, Ortaçağ'da kilisenin konumundan çok da farklı bir yerde değildi. Bazılarının oluşmasına bizzat katkıda bulunduğu sosyal şartlarla yüz yüze geldi; insanlar, daha önce hiç olmadıkları kadar sağlıklıydılar, sıra, tıbbın etki alanını olabildiğince genişletmeye; sıradan, günlük olaylara tıbbi bir bakış açısıyla bakmaya, riskleri hastalık haline getirmeye, insan bedenini bütünüyle kontrol altına almaya gelmişti. Televizyondaki baş döndürücü *heroi iatroi* -kahraman hekimler- çözümün değil, bu sorunun işaretçisiydi.

Kant, hayatının sonuna doğru, "İnsan kendini iyi *hissedebilir*, ama sağlıklı olup olmadığını asla *bilemez*," diye yazdığında, Lynn Payer'in *Diease-Mongers* adlı kitabında incelediği ironiden söz ettiğini biliyor olamazdı; Batı toplumu, sağlığına kavuştukça, tıbbın nimetlerinden daha çok yararlanmak istiyordu; uluslararası sağlık hizmetleri harcamalarının yüzde 87'si, dünya nüfusunun yüzde 16'sı için harcanmaktaydı.

Nitekim, Shakespeare'in Falstaff adlı karakteri de 'hastalığı bir ürüne çevireceğini' söyleyip hava atmıyor muydu? Fakat, siyasi gücü olmayan vatandaşlar, birer tüketiciden başka bir şey olamazlar. Tıbbi tüketim çılgınlığı, vatandaşı, kendi kendini tüketmeye mahkûm eder. Postmodernizm, kişiye dayalı politika ve seçme özgürlüğü ideolojisi, aldanmayı ve yalnızlığı artırmaktan başka işe yaramaz. Sağlık ahlakçı bir örtüyle kaplandığı zaman, ki son zamanların paranoid toplumunda olan şey de budur, bu durumda, sağlıklı olma peşinde koşturmanın bilgi sahibi olmanın tarihiyle yakından uzaktan ilgisi kalmaz. Melville'in *Güvenilir Adam*'ı, satıcının, bir rahibin parodisi olduğunu anlatır. Peki, ya kendisinin bir nevi uyuşturucu olduğunu bilen hekim ne yapacak? Tıbbın işe yaramadığı yerde, hekim kendi doktrinini 'satmalı' mıdır? "Teknolojinin yöntemlerini, teknolojinin hükmedemeyeceği hareketlere ve davranışlara uygulayarak," diye yazmıştı Karl Jaspers, "bilimsel bâtıl inanç, özel, yok edici bir etkinlik haline gelir; ayrıca, bu hali, büyünün hiçbir zaman ortadan kaybolmayan sapkınlığına benzer."

Beden, uzun seneler önce sessizce çıkarılmıştı kütüphaneden; şimdiyse bizi meşgul eden, bedenin içindeki kütüphanedir. Amerikalı hekim Walter Alvarez 1943'te şöyle diyordu: "İnsanlar bir hekimi görmeye gittiklerinde, şikayetlerinin geçmişini anlatmaya ya da muayene olmaya bile gerek olmadığını sanıyorlar." Sanatçılarla işbirliği yapan ilk anatomistler, bedenin üzerine bahse girmişlerdi; insanlar 'evrenin merkezinde olmanın büyük ayrıcalığı'nı yitirecek, bunun karşılığında, insan eliyle yapılmış gereçler, makineler ve protezlere kavuşacaklardı. Bu yapay zooloji, cennetten kovulan insan ve ilahi lütuf arasındaki üçüncü boyutu; insanoğlunun işlerini oluşturur. Teknoloji, tıbbı sadece daha insani bir hale geti-

rerek -ameliyatları ve genel olarak tıp hizmetini daha az acı verici hale sokarak- değil, insan bedenini şeffaf ve okunabilir hale getirerek dönüştürdü. Artık milyonlarca insan, etten kemikten bedenleri içinde protez eklemler ve valflar taşıyor. 1987'de, piyasada, basit kan testlerinden endoskopiye, tomografiden manyetik rezonansla görüntülemeye, tam bin dört yüz tane diyagnoz testi bulunmaktaydı. Amerika'da, yürüyerek içine girebileceğiniz ve bütün bedeni inceleyen tarayıcılar şimdiden bulunmaktadır. Eğer, dijital görüntü, elle muayeneyle öğrenilebilecek olan her şeyden daha ayrıntılı sonuç veriyorsa, demek ki hekimlerin teşhis koymadan önce hastayı görmelerine bile gerek kalmamıştır. Bilgi çağında, beden 'kapalı bir kutu' olmaktan çok uzaktır. Teknik tıbbın başarısı ve analitik bilgisayar teknolojisi, dijital görüntüleri ve detaylı analiz yapma yetisiyle, hekimleri -en azından teşhis alanında uzmanlaşmış hekimleri- gereksiz kılabilir. Yeni biyoloji de, bedenin yekün bir varlık olduğunu varsayan geleneksel tıbbı kuşatma altına almıştır; eğer beden, organizma şeklini almış bir topluluksa, o zaman, normal mikrobiyal ekolojide bozulmalar, hastalığın değil, mikrokozmik yeniliklerin habercisi olabilir. Dickens'ın *Zor Zamanlar*'da fark ettiği üzere, istatistiksel yaşantımız, kaderin dize getirilmesi, bireyin gerçekliğin temel unsurlarından biri olabilmesine şiddetle karşı çıkmaktadır. Evrensel kayıtsızlığın ortasında, sorumluluğumuz sadece kendimize karşıdır. İstesek de istemesek de, kişisellikten en uzak çağda, en amansız bir içedönük yapıya tabi olduğumuzu bilmeliyiz.

Fakat olayların, hiçbir zaman önceden tahmin edildiği gibi gerçekleşmediğini de unutmamak gerek. Yine de bütün işi makinelere bırakmak, eski hekim-hasta ilişkisine kıyasla, çok daha pasif bir ilişkinin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Hastaya neresinin ağrıdığını, ağrısı olup olmadığını bile sor-

maya gerek kalmayacaktır. Viktorya döneminde yaşayan küçük bir çocuk gibi, hasta görülebilecek (görülmek zorundadır), fakat asla duyulmayacaktır. Peki ya, gelişen teknolojinin insanın yerini almasına ne demeli? Acaba insanlığın olanaklarını çoğaltmaya çalışmak gibi mantıklı bir fikir mi söz konusu, yoksa Gnostik bir memnuniyetsizlik mi; mesela, sadece insan olmanın yetmediğine dair bir his mi var içimizde? Depresyon belirtileri gösteren hastaların giderek artmasından, 1970'ten itibaren, depresyonun dünyadaki en yaygın psikiyatrik rahatsızlık olmasından ne tür anlamlar çıkarmalıyız? Eğitimli liberal, bütün değerlerin kişisel ve özel olduğuna inanır, oysa gelişen teknoloji, onu, insanlığın kendisine muhtaç olduğunu kabul etmeye zorlamaktadır. Aynı biçimde, eğer somut benliğimizle, varlığımızın bedensel merkeziyle olan bağlantımızı yitirirsek, Leibniz'in zamanından beri sürekli genişleyen ve artık işlek caddelerle, karanlık arka sokaklarla ve hatta bakımsız gecekondu mahalleleriyle dolan Babil Kütüphanesi'nde birer turist haline geliriz; bunlar, sıcaklık ve neşeden uzak, soğuk ve rüzgârlı yerlerdir. Jorge Luis Borges şöyle anlatıyordu:

> Kütüphane'de bütün kitapların bulunduğu ilan edilince, ilk başta herkes çok mutlu oldu. Bütün insanlar, kusursuz ve gizli bir hazineye kavuştuklarını düşündüler. Çözümü bir kitabın kapakları arasında bulunmayan bir tek kişisel ya da genel sorun kalmayacaktı dünyada. Evren anlam kazanmış, umudun sınırsız boyutlarını ele geçirmişti. O sırada, Hak Yazıtları'yla ilgili pek çok söylenti dolaşmaya başladı; mazeret ve kehanet kitapları da denilen bu kitaplarda, evrendeki her insanın bütün hareketlerinin doğruluğunu kanıtlayan açıklamalar ve geleceğiyle ilgili olağanüstü bilgiler bulunduğu söyleniyordu. Binlerce açgözlü, kendi Hak Kitabı'nı bulma arzusuyla yanıp tutuşarak tat-

lı altıgenlerini bıraktı, koşarak kütüphanenin merdivenlerini tırmandı. Bu hacılar, dar koridorlarda kavgaya tutuştular, sayıp söverek kutsal merdivenlerde birbirlerini gırtlakladılar, yalancı kitapları hava boşluklarından aşağı fırlattılar, ıssızlığın ortasında yaşayanlar gibi üzüntü içinde ölüp gittiler. Diğerleri de çıldırdı... Hak Kitapları gerçekten de var-ben, gelecekte yaşayacak olan, belki de hayal ürünü olmayan iki kişinin kitabını gözlerimle gördüm-, fakat, hacılar, bir kimsenin kendi kitabını, ya da onun tehlikeli bir uyarlamasını bulmasının, sıfıra ulaşmak anlamına gelebileceğini hiç düşünmemişlerdi.

Melek yüzlü, beyaz giysili kütüphane yöneticileri, insanların bir zamanlar hekim dediği kimselerdi.

Bu kitabı derlemek oldukça uzun zamanımı aldı, bu yüzden bazı arkadaşlarımın bunu bir gelişim romanı olarak görmekte haklı olduklarını düşünüyorum. İlk olarak, özellikle arkadaşım Jim Campbell'e teşekkür etmek istiyorum; onun *Picador Book of Blues and Jazz* isimli kitabı, tıp gibi ağırbaşlı bir kurum bile söz konusu olduğunda, edebiyat ve gazetecilik araçlarını kullanarak sosyal ve zihinsel tarihi bir araya getirmenin mümkün olduğunu gösterdi bana. Bu kitapta da görülebileceği üzere, tıp, kurumsal saygınlık ve her zaman domestik ya da sosyal olmayan dehşetin arasında bir yerde, rahatsız, sallantılı bir konumda yer almaktadır. Bu kitabı oluşturmaya çalışırken, tıbbın güce ve zafere ulaşma yolculuğunu anlatmak yerine, Randall Jarrell'in deyişiyle, 'profesyonel ve şaşırtıcı' olan metinleri aradım. Hatta, tıpla ilgili klasik edebiyat metinlerinden bazılarını kullanmaktan vazgeçtim;

mesela, Thomas Mann'ın *Der Zauberberg* adlı eserinin, büyülü etkisini anlayabilmek için, baştan sona okunması gerektiğine inandım. Moliére, Rabelais ve hatta Smollett'ten de parçalar almayı çok isterdim, fakat karşımda o kadar zengin kaynaklar buldum ki, tıbbı bir kamu hizmetine dönüştüren olaydan, yani Fransız Devrimi'nden sonra kaleme alınan eserlere öncelik vermeye karar verdim. Sinclair Lewis'in *Arrowsmith*'i gibi olası başka metinler de bayağı eskimişlerdi. Amerikan patolog F. Gonzales-Crussi'nin karmaşık ve etkileyici denemelerinden birini de eklemeyi düşündüm, fakat en sonunda, Guidi Ceronetti'nin daha az bilinen çalışmasının aynı işlevi gördüğüne karar verdim. Genel olarak, Raymond Queneau'nün 'edebişkence' diye nitelendirdiği kategoriden uzak kalmaya çalıştım; Queneau, 'hastaların hastalıklarını anlatması için' özel bir dil olduğunu bile iddia etmişti, oysa Virginia Woolf bunu ondan önce denemiş, ama o dilin aslında dilsizlik olduğuna kanaat getirmişti. Kitabımda yazıları bulunan hekimlerin çoğu, bir şekilde hekim olmuş yazarlardır, pek çok farklı sebepten dolayı tıp mesleğini icra etmek durumunda kalmışlardır. Asıl meslekleri yazarlık olmasına rağmen, en yeteneklileri bile, 'edebi yazarın en büyük silahının tetiğine'; yani, şu çekici ama kısıtlı bakış açısına, hayatı semptomlar, hastalık ya da ölüm olarak görmelerine sebep olabilecek her türlü hekimlik özelliğine karşı savaşmak zorunda kalmışlardır. Tıp, hakikaten bir kütüphanedir, ama doğru biçimde okunması gerekir.

Tıp; antropoloji, felsefe ve tıp tarihi bilgisiyle bir araya gelince, tıp ve toplumun birbirlerine nasıl yardımcı olduğunu ve zaman zaman nasıl suç ortaklığı yaptığını anlamamıza yardımcı olur; biraz karşılaştırmalı etnografi, Avrupa'nın dar görüşlü hekimleri üzerinde mucizeler yaratabilirdi. Filozof Bernard

Williams'ın da söylediği gibi, tıp, başka birçok modern kurumla birlikte, fikir yürütmek ve geliştirmek zorunda; "kendisini, hem hizmet hem ticaret hem de uygulamalı bilim olarak görmek ve anlamak zorundadır." Tıp, kendisini siperlerinden biri haline getiren ve dengesizliğini başarıyla korumayı beceren medeniyete katkıda bulunur; Philip K. Dick'in romanlarından birinde "Dr. Gelecek" adını verdiği geleceğin hekimi, tıbbın, geniş bir bilgiler ağının parçası olduğunu, bu bilgi ağının içinde sürekli gelişmenin ve teknik ilerlemenin, kendimizle ilgili görüşlerimizden rahatsız olmamıza sebep olacağını fark edecektir. İnsan, sonsuzluk demek değildir; hepimiz, daha önce olan bitenlerin biçimlendirdiği, tarihi bir dünyada yaşarız. Bizi tehdit eden asıl tehlike, ağırlıksızlığımızdır. On altıncı yüzyılda, simyacı Robert Fludd'ın betimlediği Yaşam Ağacı'nda, bilgi, yanındaki merhamet, güzellik ve akıl gibi başka değerlerle birlikte, dünyanın pek çok yönünden sadece bir tanesiydi; artık bütün dünya, bilginin içinde yer almakta. Bu bakış açısının farkında olmadan yazmak, yazarın, modern yaşamla ilgili anlamlı şeyler söylemesine engel olmaktadır.

Sözümü bağlarken, biliyorum ki pek çok kişiye teşekkür etmem gerekiyor. Alec Logan, John ve Mary Gillies, Christian ve Barbara Schuetze, Ulrich ve Franziska Spandau, Olivier Wong, Douglas ve Alex Shenson, eskiden Basel'li olan John Shreffler, Desmond ve Ann Avery, Cenevre'deki Peter ve Maria McCarey, Bruce Charlton, George Szirtes, Michael Schmidt, Isabel Coutinho ve bu kitap hakkında görüşlerini bildiren, fazla bilinmeyen yazarların eserlerine ulaşmama yardımcı olan herkese teşekkür etmek istiyorum. Tam da burada, Strazburg'daki Ulusal Üniversite Kütüphanesi çalışanlarına minnettarlığımı belirtmek istiyorum. Marjorie Farquharson, cömert bir biçimde, zamanını ve yeteneğini Rusça

metinleri çevirmeye ayırdı. Her ne kadar, bu kitap yaklaşım ve içerik açısından çok farklı olsa da, yüzlerce farklı kaynaktan D.J. Enright tarafından derlenen, artık baskısı tükenmiş olan *Faber Book of Fevers ve Frets* (1989), benim için örnek bir antolojiydi. Sevgiyle andığımız Rot Porter'in son dönemlerde tıp hakkında yazdığı denemeler, kelimenin tam anlamıyla kışkırtıcıydı. Eski hastam Jean Cowerdoy'a, her zamanki becerikliliğiyle beni Robertson Davies'in *A Cunning Man* adlı eseriyle tanıştırdığı için teşekkür ederim. *British Journal of General Practice* dergisinin ve çevirilerimden bazılarını basan Avustralya'daki *Quadrant*'ın editörlerine teşekkür etmek istiyorum. Eşim Cornelia'ya zor anlarda -özellikle muayenehanemi manav dükkânı gibi çalıştırmamın mümkün olamayacağını anladığım zaman- cesareti ve desteğiyle imdadıma koştuğu için minnettarım. 1999'da, The Author's Foundation of the Society of Authors derneğine, araştırmalarımı tamamlamama yardımcı olan ödülü bana layık gördükleri için şükranlarımı sunuyorum. Editörlerim Tim Clark ve Emma Smith'e de emeklerinden dolayı çok teşekkür ediyorum. Bunun dışında, kitaptaki tüm hatalar elbette bana aittir.

Iain Bamforth
Strasbourg, Eylül 2003

Seçme Kaynakça

Balint, Michael, *The Doctor, His Patient and the Illness*, Edinburgh, 1957.

Borges, Jorge Luis, "The Library of Babel", *Labyrinths*, Harmondsworth, 1987.

Bynum, W.F. ve Porter, Roy (der.), *Medicine and the Five Senses*, Cambridge, 1993.

Breton, David Le, *La Chair à Vif: Usages médicaux et mondains du corps humain*, Paris, 1993.

Crussi, F. Gonzalez, *The Notes of an Anatomist*, New York, 1985.

Hegel, G.W.F., *Philosophie des Rechts*, Frankfurt am Main, 1983.

Kant, Immanuel, *Gesammelte Schriften*, Berlin ve Leipzig, 1904.

Laqueur, Thomas, "Even Immortality", *London Review of Books*, 29 Temmuz 1999.

McLuhan, Marshall, *The Gutenberg Galaxy*, Toronto, 1962.

Pascal, Blaise, *Pensées*, Paris, 1976.

Payer, Lynn, *Medicine and Culture*, New York, 1988.

Porter, Roy, *Blood and Guts: A Short History of Medicine*, Londra, 2002.

Porter, Roy, *The Greatest Benefit to Mankind: A Medical History of Humanity from Antiquity to the Present*, Londra, 1997

Rieff, Philip, *The Triumph of the Therapeutic: Uses of Faith after Freud*, Chicago, 1966.

Sloterdijk, Peter, *Kränkungen durch Machinen, Nicht Gerettet: Versuche nach Heidegger*, Frankfurt am Main, 2000.

Williams, Bernard, *Ethics and the Limits of Philosophy*, Londra, 1985.

Worsley, Peter, *Knowledges: Culture, Counterculture, Subculture*, Londra, 1997.

Yourcenar, Marguerite, *L'œuvre au Noir*, Paris, 1968.

KÜTÜPHANEDEKİ BEDEN

KARA PEÇE
Charles Dickens

Bu ürkütücü Gotik öykü, on dokuzuncu yüzyılın başlarında Londra'da yaşayan ve hiç aklında yokken kendisini kuşkulu bir olayın içinde bulan -Dickens, öykünün sonuna kıssadan hisse, ahlâki bir ders koymadan edemez- genç bir hekimin öyküsüdür. Öykünün yazıldığı yıllarda Londra, henüz sokakları gaz lambalarıyla aydınlatılan, polisin her köşede devriye gezdiği bir İmparatorluk başkenti haline gelmemiş olsa da, köklü bir teknolojik ve sosyal değişim sürecine girmiştir. Öyküde adı geçen Burke, Robert Louis Stevenson'ı da etkileyen Edinburgh'lu ünlü bir mezar soyguncusudur; ekonomik kazanç olarak ceset, bu doktorun meslek yaşamının temelini oluşturan gizli dayanak noktasıdır. "Kara Peçe", Dickens'ın gazetecilik deneyimlerinden yola çıkarak yazdığı ve 1836'da yayımlanan ilk kitabı Sketches by Boz *dan (Boz'un Karalamaları) alınmıştır.*

1800 senesinin sonlarıydı, ya da o asrın sonuna bir-iki sene kalmış olmalıydı. Mesleğine yeni başlamış genç bir hekim, küçük salonundaki şöminede neşeyle yanan ateşin başına oturmuş, yağmur damlalarını patırtıyla cama savuran ve kasvetli bir uğultuyla bacanın içinde dolaşan rüzgârın sesini dinliyordu. Islak ve soğuk bir geceydi; bütün gün yağmur altında, çamurlara bata çıka dolaşmıştı. Şimdi ropdöşambrını giyip terliklerini ayağına geçirmiş, yarı uyur yarı uyanık bir halde koltuğuna yerleşmiş istirahat ediyor, yorgunluğunu atarken bir yandan da düşünceler aklında dört dönüyordu.

Önce rüzgârın ne kadar şiddetli estiğini, eğer huzur içinde evinde oturuyor olmasa, soğuk, şiddetli yağmurun nasıl da yüzünü kamçılayacağını düşündü. Derken aklına, her sene yaptığı gibi bu sene de Noel'de memleketini ziyaret edeceği, sevgili dostlarına kavuşacağı geldi; kendisini görünce kim bilir ne kadar da sevineceklerdi. Rose'a, en sonunda bir hastayı tedavi ettiğini, başka hastaların da kendisini çağıracağını umduğunu, şayet her şey yolunda giderse birkaç ay sonra dönüp onunla evleneceğini söylediği zaman, onu nasıl da mutlu edecekti. Rose'u, şimdi yalnız başına oturduğu ateşin karşısındaki yeri kendisiyle paylaşması için evine getirecek, onun sayesinde hayatında yeni bir sayfa açacaktı. Sonra, ilk hastasının ne zaman ortaya çıkacağını düşünmeye koyuldu; yoksa takdir-i ilahi, ona asla bir hastayı iyileştirme şansını vermemeyi mi uygun bulmuştu? Derken, yeniden Rose'u düşünmeye başladı, uyuyakladı ve rüyasında onu gördü; sevgilisinin tatlı ve şen sesi kulaklarında yankılanıyor, onun ufacık, yumuşacık elini omzunda hissediyordu.

Omzunda *gerçekten* de bir el duruyordu, fakat ne yumuşak, ne de küçük bir eldi bu; elin sahibi, haftada bir şilin ve her gün üç öğün yemek karşılığında mahallede ilaç ve haber taşıyan şişman, yuvarlak kafalı çocuktu. İlaçlara talep olmadığından, haber iletmeye de gerek kalmadığından, çocuk -günde ortalama on dört saati bulan- boş vaktini, naneli pastilleri yürütmek ve bir hayvan gibi yiyip uyumakla geçiriyordu.

Çocuk, "Bir hanım geldi, bayım; bir hanım!" diye fısılayarak efendisini sarstı.

Dostumuz, "Ne hanımı?" diye haykırarak yerinden fırladı; rüyasının etkisinden henüz kurtulamamıştı, uykulu gözleriyle karşısında Rose'u bulmayı umuyordu. "Ne hanımı? Nerede?"

"*Orada*, efendim," diye cevap veren çocuk, muayenehaneye açılan camlı kapıyı işaret etti. Yüzünde, ansızın ortaya çıkan bu beklenmedik müşteriyle karşılaşmaktan doğan heyecanlı, korku dolu bir ifade vardı.

Hekim, gözlerini kapıya çevirdi ve apansızın çıkıp gelen ziyaretçisini görünce bir an için irkildi.

Son derece uzun boylu biri olan ziyaretçi, koyu renkli yas giysilerine büyünmüş bir kadındı ve kapının önüne dikilmişti; yüzü neredeyse cama değecekti. Belden yukarısına, gözlerden uzak olması istenmiş gibi kapkara bir şal dikkatle sarılmış, yüzüne de kalın, kara bir peçe örtülmüştü. Dimdik duruyor, upuzun boyuyla kapının önünde bekliyordu. Hekim, peçenin altındaki gözlerin üzerine dikilmiş olduğunu *hissediyordu*; fakat kadın hâlâ kımıltısız bekliyor, hekimin kendisine baktığını görmüş olduğunu belli eden en ufak bir hareket ya da jest bile yapmıyordu.

Kapıyı araladı, duraksayarak, "Benimle görüşmeye mi gelmiştiniz?" diye sordu. Kapı içeriye doğru açıldığı için kadının yer değiştirmesine gerek kalmadı; hiç kımıldamadan aynı yerde beklemeye devam ediyordu.

Kadın, hafifçe, onaylarcasına başını eğdi.

"Rica ederim, içeri buyrunuz," dedi hekim.

Siyahlı kadın öne doğru bir adım attı; derken başını odada bekleyen -korkudan ödü kopmuş- çocuğa doğru çevirip duraksadı.

Hekim, "Çıkabilirsin, Tom," dedi, kadınla arasında geçenleri izlerken gözleri yerinden fırlayacakmış gibi açılan çocuğa, "Perdeyi çek, kapıyı da arkandan kapat."

Çocuk, camlı kapının üzerindeki yeşil perdeyi çekti, muaynehaneye geçti, kapıyı arkasından kapadı ve koca gözlerinden birini hemen anahtar deliğine yapıştırıp içeride olan biteni izlemeye koyuldu.

Hekim, bir sandalyeyi ateşin başına doğru çekip ziyaretçisine oturmasını işaret etti. Gizemli şahıs yavaşça sandalyeye yaklaştı. Alevler kadının kara giysilerini aydınlatınca, eteklerinin yağmurdan sırılsıklam ve çamurla kaplanmış olduğunu gördü.

"Sırılsıklam olmuşsunuz," diye mırıldandı.

"Öyle," diye cevapladı yabancı, cansız, boğuk bir ses tonuyla.

"Hasta mısınız?" diye sordu hekim, müşfik bir biçimde; kadının sesinin fazlasıyla acı çeken birine ait olduğuna hiç şüphesi yoktu.

"Öyle," diye cevap verdi kadın, "çok hastayım; fakat hastalığım bedenimde değil, aklımda. Size gelmemin sebebi," diye devam etti anlatmaya, "kendimi iyileştirmek değil. Eğer vücudumda bir hastalık olsaydı, böyle bir gecede, böyle geç bir saatte tek başıma dışarı çıkamazdım; Tanrı biliyor ya, zaten böyle bir hastalığım olsaydı, kendimi yere atar, öleyim diye dua etmeye başlardım. Yardımınızı kendim için değil, bir başkası için rica ediyorum, efendim. O kişi için yardım istemek belki de deliliktir, zaten ben de bir deliyim; fakat geceler boyunca, sıkıntılı saatler süresince her şeye seyirci kalıp ağlamakla yetindim, oysa yardım isteme düşüncesi hep aklımdaydı. Bir insanın ona yardım etmesinin ne kadar faydasız olduğunu *ben bile görsem de*, bu insani yardımı almayı denemeksizin onu mezarına yatırma düşüncesi kanımı donduruyor!" Derken, kadıncağızın gövdesi baştan aşağı titremeye başladı, böyle bir numarayı en yetenekli aktrisin bile yapamayacağını gayet iyi biliyordu hekim.

Bu kadının hal ve tavırlarında umutsuz bir kararlılık sezilmekteydi; davranışları, genç adamın yüreğine dokunmuştu. Mesleki olarak daha yolun en başındaydı, meslektaş-

larının her gün karşılaştığı acı dolu olaylara henüz şahit olmamış, acı çeken insanların ıstırabına karşı yüreği kabuk bağlayıp katılaşmamıştı.

Aceleyle ayağa fırlayarak, "Eğer sözünü ettiğiniz kişi anlattığınız gibi umutsuz bir durumdaysa, kaybedecek bir saniyemiz bile yok demektir," dedi. "Hemen sizinle geleceğim. Şimdiye dek niçin bir hekime danışmadınız?"

"Çünkü daha önce yardım çağırmak beyhude olacaktı. Hatta şu anda kalkıp benimle gelmeniz bile boşuna olur," diye cevap veren kadın, ateşli bir tavırla ellerini dua eder gibi birleştirdi.

Hekim, bir an gözlerini kara peçeye dikti; sanki kumaşın ardındaki yüzün hatlarını, ifadesini görmeye çalışıyordu, fakat kalın, kapkara kumaş bunu imkânsız kılmaktaydı.

"Siz *hastasınız*," dedi yumuşak bir ses tonuyla, "fakat bunun farkında değilsiniz. Belli ki çok yorulmuşsunuz, fakat hâlâ içinizi yakan humma, bu bitkinliği hissetmenize engel olmuş. Şundan bir yudum alınız," dedi ve bir bardağa su doldurdu, "biraz kendinizi toplayın, sonra sakin olmaya çalışarak bana cevap verin; hastanın nesi var ve bu alametler ne zamandır sürüyor? Bilmem gereken her şeyi sizden öğrendiğim zaman, ona yardım etmek ve hizmetimi sunmak için sizinle birlikte gelmeye hazır olacağım."

Gizemli kadın, bardağı dudaklarına götürdü fakat peçesini kaldırmadı, derken sudan bir yudum bile almadan bardağı indirip gözyaşlarına boğuldu.

Hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlayarak, "Size anlattıklarımın," dedi, "hummalı birinin sayıklamalarına benzediğinin farkındayım. Daha önce de duydum aynı şeyi, üstelik sizin kadar nazik bir dille söylenmemişti bunlar bana. Ben genç bir kadın değilim, beyefendi. Derler ki, insanın hayatı nihai

sona yaklaşırken, kalan o son kısacık seneler herkese önemsiz, değersiz görünür, oysa sahibine, toprağa karışmış eski dostların, çoktan ölmüş gömülmüş gibi insanı unutuveren gençlerin -belki de insanın çocuklarının- hatıralarıyla dolu senelerden, yani geçip giden tüm senelerden daha tatlı gelirmiş. Artık fazla uzun yaşayacağımı sanmıyorum, bu yüzden kalan senelerimin benim için kıymetli olması gerek, fakat size şimdi anlatacaklarım yalan ya da hayal olsaydı, gıkımı çıkarmadan-keyifle-saadet içinde vazgeçerdim kalan ömrümden. *Biliyorum* ki, size sözünü ettiğim kişi -tam tersini düşünmek beni bahtiyar ederdi ama- yarın sabah yardımsever bir insan elinin ulaşamayacağı bir yerde olacak; oysa bu gece, ölümcül bir tehlikeyle karşı karşıya olmasına rağmen, siz onu göremez, kendisine yardımcı olamazsınız."

Kısa bir süre tereddüt eden hekim, en sonunda, "Söylediklerinizi hakkında fikir beyan ederek," dedi, "ya da tedirgin bir tavırla gizlemeye çalıştığınız olayları kurcalamaya hevesli görünerek sizi daha fazla üzmek istemiyorum. Fakat anlattıklarınızda, onları ihtimal dahilinde kabul etmeme engel olan bir tutarsızlık var. Söylediğinize göre bu kişi bu gece ölecek, oysa siz, ona yardım edebilecek durumda olmama rağmen benim kendisini görmemi istemiyorsunuz; yarın her şey için çok geç olacak, diyorsunuz, bir yandan da onu bugün değil, yarın ziyaret etmemi istiyorsunuz. Eğer kendisini, sözleriniz ve tavırlarınızla belli ettiğiniz kadar çok seviyorsanız, niçin hemen onun hayatını kurtarmak için harekete geçmiyor, hastalığın tedavi edilemez bir hale gelmesini bekliyorsunuz?"

"Tanrı yardımcım olsun!" diye haykırdı kadın, acı acı ağlamaya devam ederek. "Bana bile inanılmaz gelen bir şeye, bir yabancının inanmasını nasıl beklerim? O halde, kendisini

görmeyi reddediyorsunuz, öyle mi beyfendi?" diyerek birdenbire ayağa kalktı.

"Onu görmeyi reddettiğimi söylemedim," diye cevap verdi hekim. "Fakat sizi uyarıyorum, sizin anlaşılmaz inadınız yüzünden bu zavallı kişi ölürse, korkunç bir günaha girmiş olacaksınız."

"O sorumluluk başka birine ait olacaktır," dedi kadın, sert bir ses tonuyla. "Bana ait olan sorumluluğu ise taşımaya ve vakti geldiğinde hesabını vermeye hazırım."

"İsteğinize boyun eğerek bir vebal altına girmediğime göre," diye kararını açıkladı hekim, "adresi bırakırsanız, sabah onu görmeye geleceğim. Saat kaçta gelmem uygundur sizce?"

"*Dokuzda*," diye cevapladı yabancı.

Hekim, "Affınızı rica ederek sormak istiyorum," diye söze devam etti, "kendisi sizin gözetiminiz altında mı?"

"Hayır," cevabını aldı.

"O zaman, size talimatlar versem, gece boyunca bunları uygulayıp kendisini rahatlatamazsınız, değil mi?"

Kadın cevap verirken yeniden acı acı gözyaşı dökmeye başladı: "Hayır, bunu yapamam."

Konuşmayı uzatarak daha fazla bilgi almasının mümkün olmadığını anlayan ve başlangıçta duygularını kontrol etmek için tüm gücüyle çabalayan, fakat artık içindeki hisleri zaptedemeyerek hüngür hüngür ağlayan kadıncağızı daha fazla üzmek istemeyen hekim, sabah karar verilen saatte hastanın evine uğrayacağına bir kez daha söz verdi; ziyaretçisi de, Walworth'un karışık bir mahallesindeki evin yerini tarif ettikten sonra, geldiği gibi gizemli bir tavırla hekimin evini terk etti.

Böylesine olağandışı bir ziyaretçinin, genç hekimin aklını epey karıştırdığını söylemek inanılır bir iddia olacaktır. Genç

hekim, kendisine anlatılanlar hakkında çeşitli tahminler yürüttü, fakat gerçekçi bir açıklama bulmayı başaramadı. Çevresindeki insanların çoğu gibi, o da bir ölümün hangi gün, hatta hangi dakikada olacağını sezen ve açıklayan insanlarla ilgili şeyler duymuş, sağda solda böyle doğaüstü olayları anlatan yazılar okumuştu. Bir an, başına gelen olayın da böyle bir önceden sezme vakası olabileceğini düşündü, fakat sonra, duyduğu bütün hikâyelerin kendi ölümünü önceden hisseden insanlarla ilgili olduğunu hatırladı. Oysa bu kadın, başka birinden, bir adamdan söz etmişti; sadece bir rüya, kuruntu ya da hayal yüzünden bir adamın ölümüyle ilgili, böyle kendinden emin bir biçimde konuştuğuna inanmak mümkün değildi. Belki de adam sabah bir cinayete kurban gidecekti, kadın da bu olaydan haberdardı ve kimseye hiçbir şey açıklamamaya yemin etmişti; kurbanın katledilmesine engel olması mümkün olmasa da, ona acıyıp merhamete gelmiş ve tam zamanında yapılacak bir tıbbi müdahaleyle ölümüne engel olmaya çalışmaya karar vermiş olabilirdi pekâlâ. Fakat şehrin tam göbeğinde böyle bir olayın gerçekleşmesi akla hayale sığmayacak kadar imkânsızdı. Derken, yeniden kadının akıl sağlığının yerinde olmadığını düşünmeye koyuldu; karşılaştığı durumu ancak bu şekilde tatminkâr bir biçimde açıklayabiliyordu. Böylece, inatla kadının aklından zoru olduğuna karar vermeye zorladı kendini. Bu kez, çeşitli şüpheler beynini kemirmeye başladı ve bütün gece onu rahatsız etti; sabaha kadar gözünü kırpması mümkün olmadı, tüm çabalarına rağmen, kara peçe gözünün önünden bir an bile gitmedi ve darmadağın olmuş zihnini başka düşüncelere yöneltmeyi başaramadı.

Walworth'un şehir merkezinden en uzak bölümü olan arka mahalleleri, bugün bile karmakarışık, düzensiz, sefil yerlerdir; fakat otuz beş sene önce, mahallenin büyük bir bölü-

mü kasvetli yıkıntılardan ibaretti. Burada, daha iyi bir semtte oturacak maddi gücü olmayan ya da yaşam biçimleri ve uğraşları yüzünden bu ıssız yerde yaşamayı severek tercih eden ne idüğü belirsiz, karanlık tipler otururdu. Bugün o sokaklarda gördüğünüz evlerin çoğu, size anlattığım olaydan birkaç yıl sonra yapılmaya başlandı; düzensiz aralıklarla mahalleye kondurulan bu binaların büyük çoğunluğu eskiden harabe görünümünde, perişan evlerdi.

Dolayısıyla, sabah olunca yola koyulup vardığı semtin görüntüsü, genç hekimin moralini hiç düzeltmedi, yapacağı ziyaretin içinde uyandırdığı endişe ve tedirginlik bir nebze bile hafiflemedi. Ana yoldan çıkıp bir çamur deryasına daldı, düzensiz dar sokaklar boyunca ilerlemeye başladı. Arada bir, bakımsızlık ve ihmal yüzünden hızla çürümekte olan derme çatma bir kulübenin önünden geçiyordu. Yol kenarında, büyümesi erkenden durmuş cılız bir ağaç ve dün gece yağan şiddetli yağmurun biraz da olsa hareketlendirdiği, hafifçe dalgalanan pis su birikintileri vardı. Karşısına, perişan durumda küçük bahçeler de çıkıyordu; bahçelerin içinde birkaç tahta parçası çardak niyetine birbirine çivilenmiş bekliyordu, bahçelerin eski tahta çitleri de yan bahçelerin parmaklıklarından sökülüp yürütülmüş kazıklarla beceriksizce onarılmıştı. Mahalle sakinlerinin fakirliği ve başka insanların mallarını kullanırken gösterdikleri vicdan rahatlığı hemen dikkati çekiyordu. Bazen, harap evlerden birinin kapısında beliren kirli bir kadın elindeki kabın içindeki yemek artıklarını evin önündeki oluğa boşaltıyor, ya da nerdeyse kendisi kadar büyük bir başka çocuğu sırtına yüklenmiş, evin önünden birkaç adım ayrılma hatasına düşmüş, küçük, üstü başı darmadağın bir kızın arkasından öfkeyle haykırıyordu. Bunlardan başka hiçbir kımıltı görünmüyordu çevrede; tüm semti kaplayan yoğun, soğuk,

nemli sisin arkasında seçilen her şey, tıpkı biraz önce tarif ettiğimiz nesneler gibi yalnız, mutsuz ve kasvetliydi.

Çamurlara bata çıka dolaşmaktan yorulan, kendisine verilen adresi karşılaştığı herkese soran ve karşılığında birbiriyle çelişkili cevaplar alan genç adam, en sonunda gizemli kadının tarif ettiği evin önünde buldu kendisini. Küçük, alçak, tek katlı bir kulübeydi karşısına çıkan ev; önünden geçtiği tüm binalardan daha ıssız, daha yıkık dökük görünüyordu. Üst kattaki pencerede sarı renkli, sıkı sıkı indirilmiş, eski bir perde vardı, salonun kepenkleri de kapatılmış, ama kilitlenmemişti. Dar bir sokağın ucunda bulunan ev, diğer binalardan çok uzaktaydı, görünürde başka bir yerleşim yeri yoktu.

Genç hekimin kararsızlığa düştüğünü, cesaretini toplayıp kapıyı çalmadan önce oradan çekip gitmeyi düşündüğünü, hatta birkaç adım atıp sonra geri döndüğünü söylersek, cesur okuyucularımızı gülümseteceğimizi biliyoruz. O zamanlar Londra polisi, günümüzde olduğundan çok daha farklı bir kuruluştu; inşaat yapma tutkusu ve kalkınma çalışmaları, kenar mahalleleri henüz şehrin ana bedeniyle ve çevresiyle birleştirmemişti; kenar mahallelerin çoğu -özellikle de size anlattığım semt- en acımasız suçluların ve ahlâksız kimselerin mesken tuttuğu yerlerdi. O zamanlar, Londra'nın en hareketli bölgeleri bile iyi aydınlatılmıyordu, Walworth gibi kenar mahallelerse geceleri tamamen ayın ve yıldızların insafına kalmaktaydı. Tehlikeli kimseleri bulmak, onları inlerine kadar takip etmek mümkün olmuyordu, böylece bu ayaktakımı da giderek cesaretlenmiş, açıktan açığa suç işlemeye başlamışlardı; günlük deneyimleri, onlara nispeten güvende oldukları duygusunu aşılamıştı. Bu arada, genç doktorumuzun şehrin devlet hastanelerinde çalışmış olduğunu da eklemekte fayda var; ne Burke, ne de Bishop, o

zamanlar bugünkü korkunç şöhretlerine sahiplerdi, yine de genç doktor, bunlardan ilkinin, bugün ismini verdiği kötülükleri nasıl kolayca işlediğini kendi gözlemleri sonucunda anlamış olabilirdi. Durum ne olursa olsun, aklından ne geçmiş olursa olsun, genç hekimimiz gerçekten de bir an tereddüt *etti*, fakat sağlam karakterli ve son derece cesur bir genç olduğu için, tereddütü sadece bir an sürdü; hemen geri döndü ve yavaşça kapıyı tıklattı.

Kapıyı çalar çalmaz, içeride birilerinin alçak sesle fısıldaşmaya başladıklarını duydu; sanki koridorun sonunda duran biri, merdiven sahanlığında duran başka biriyle fısıldaşarak konuşuyordu. Arkasından, çıplak zeminde yankılanan ağır çizmelerin sesi kapıya doğru yaklaşmaya başladı. Kapının sürgüsü yavaşça açıldı, kapı aralandı ve karşısında uzun boylu, siyah saçlı, üstü başı darmadağın, çirkin bir adam belirdi. Daha sonra hekim bu yüzü sık sık yeniden hatırlayacak, adamın yüzünün bir ölününki gibi solgun ve bitkin göründüğüne kanaat getirecekti.

Alçak sesle, "İçeri girin bayım," dedi adam.

Hekim, kendisine söyleneni yaptı, adam kapıyı arkasından kapatıp sürgüsünü taktı, sonra hekimi peşine takıp, onu koridorun diğer ucundaki küçük salona götürdü.

"Zamanında yetişebildim mi?"

"Erken geldiniz," diye cevap verdi adam. Hekim, korkuyla karışık bir şaşkınlıkla hemen arkasını döndü, çok istemesine rağmen korkusunu gizlemeyi başaramamıştı.

"İçeri girerseniz, bayım," dedi, onun bu hareketini fark eden adam, "İçeri girerseniz, bayım, emin olun beş dakikadan fazla beklemeyeceksiniz. Sizi temin ederim!"

Hekim, hemen odanın kapısından içeri girdi. Adam kapıyı kapattı ve genç hekimi odada tek başına bıraktı.

Küçük, soğuk bir odadaydı; çam ağacından yapılmış iki sandalye ve aynı malzemeden yapılma bir masadan başka bir mobilya yoktu küçük salonda. Önünde ızgarası olmayan çıplak bir şöminede küçük bir ateş yanıyordu, salyangoz izleri gibi duvarlardan aşağı yol yol inen sağlıksız küf izlerine bakılırsa, bu ateş odayı ısıtmaktan çok rutubeti iyice ortaya çıkarmaktaydı. Pek çok yeri kırılmış ve özensizce onarılmış pencereden dışarı bakınca, neredeyse tamamı suyla kaplı bir toprak parçası görünüyordu. Evin içinde de, dışarıda da çıt çıkmıyordu. Genç hekim, ateşin başındaki sandalyelerden birine oturup bu mesleki ziyaretin sonucunu beklemeye koyuldu.

Aradan birkaç dakika geçmişti ki, yaklaşan bir araçtan çıkan sesler kulağına çalındı. Araç durdu, sokak kapısı açıldı, derken birileri alçak sesle konuşmaya başladı; bir yandan da koridordan ve merdivenlerden ayak sesleri geliyordu. Seslerden çıkardığı kadarıyla, iki ya da üç kişi, ağır bir şeyi merdivenlerden yukarı, odaya taşıyordu. Ses kesildi, birkaç saniye sonra merdivenler yine gıcırdamaya başladı; demek ki gelen adamlar işlerini bitirmişler, evi terk ediyorlardı. Kapı tekrardan açıldı ve kapandı, araç uzaklaştı ve ev eskisi gibi sessizliğe gömüldü.

Beş dakika daha geçince hekim, varlığını ve ziyaret sebebini yeniden hatırlatmak üzere evi dolaşıp birini bulmaya karar verdi. Tam ayağa kalktığı sırada odanın kapısı açıldı ve gece gelen gizemli ziyaretçi, aynı giysiler içinde, peçesiyle yüzünü örtmüş olarak karşısında belirdi ve genç hekime yaklaşmasını işaret etti. Karşısındaki figürün uzun boyu ve konuşmaması, hekimin aklına bir an onun kadın kılığına girmiş bir erkek olabileceğini getirdiyse de, peçenin arkasından gelen hıçkırıkları duyunca ve siyahlı figürün tir tir titrediğini görünce, bu fikri hemen kafasından çıkarıp atarak aceleyle onun peşinden yürüdü.

Kadın, hekimin önünden ilerleyip medivenleri tırmandı, odanın kapısına gelince durup ona yol verdi. Bu oda da salon gibi neredeyse çıplaktı; bütün mobilya, eski bir dolap, birkaç tane sandalye ve üzerine yamalı bir yatak örtüsü serilmiş perdesiz bir yataktan oluşuyordu. Dışarıdan da gördüğü eski, sarı renkli kalın perdenin arkasından gelen loş ışık, odanın içini daha iyi görmesine engel oluyor, bütün eşyaları aynı karanlık gölgelerle kaplıyordu. Bu yüzden, yanındaki kadın hızla koşarak yatağın başucuna geçip dizlerinin üstüne çökene değin, bakar bakmaz gözlerini bir daha alamadığı nesneyi fark etmedi.

Yatağın üzerinde, keten beze sıkı sıkı sarılmış ve üzeri battaniyeyle örtülmüş bir insan yatıyordu; kaskatı kesilmiş bedeni kımıltısızdı. Bir erkeğe ait olan yüzü ve başı açıktaydı, sadece alnından ve çenesinden bir sargı geçiyordu. Gözleri kapalıydı. Sol kolu yatağın ortasına doğru uzanmış, kımıltısız duruyor, siyahlı kadın da adamın hareketsiz eline yapışmış, ağlıyordu.

Hekim, kadını nazikçe kenara çekti ve yataktaki bedenin elini avcuna aldı.

"Aman yarabbi!" diye haykırarak farkında olmadan adamın elini bıraktı. "Bu adam ölmüş!"

Kadın ayağa fırladı ve ellerini çırparak dövünmeye başladı, "Ah, ne olur öyle demeyin efendim," diye haykırdı, neredeyse delilik derecesinde ani bir öfkeyle. "Ah! Ne olursunuz öyle demeyin! Buna dayanamam; hakikaten dayanamam! Beceriksiz insanlar onlar için öldü dedikten sonra bile hayata döndürülen cesetler olmuştur, eğer doğru çarelere başvurulursa ölümden dönebilir insan! Onu kurtarmayı denemeden böylece yatmasına izin vermeyin, ne olursunuz! Ruhu şu anda uçup gidiyor olabilir. Lütfen, deneyin efendim, ne olur, Tanrı aşkına!"

Konuşurken, bir yandan da yatakta uzanmış yatan cansız bedenin alnını ve göğsünü aceleyle ovuşturuyordu. Derken cesedin soğuk ellerini yakalayıp var gücüyle sarsmaya başladı, en sonunda bıraktığı zaman, eller, cansız ve kaskatı bir biçimde yatak örtüsünün üzerine düştü.

Hekim, elini cesedin göğsünden çekti ve kadını yatıştırmaya çalışarak, "Artık ona yardım edemeyiz, hanımefendi," dedi. "Durun, şu perdeyi aralayın."

"Niçin?" dedi kadın doğrularak.

"Perdeyi aralayın, dedim," diye tekrarladı hekim, heyecanlı bir ses tonuyla.

Perdeleri açmak için pencereye doğru bir adım attı, fakat kadın, "*Ben* odayı bilerek kararttım," diye haykırarak dizlerine kapandı. "Ah! Bayım, ne olur acıyın bana! Eğer ona yardım etmenin yolu yoksa, gerçekten de öldüyse, bu cesedi başka gözler görmesin, ne olur!"

"Bu adam eceliyle ölmemiş, ölümü kolay da olmamış," dedi hekim. "Cesedi görmeliyim!" Kadının ne yaptığını anlamasına fırsat vermeden, ani bir hareketle pencerenin yanına gitti, perdeyi yırtarcasına açtı ve gün ışığı içeri dolunca yatağın başına döndü.

Kadının artık peçesiz olan yüzüne bakarak parmağıyla cesedi işaret etti, "Zor kullanılmış," dedi. Birkaç dakika önceki heyecan nöbeti sırasında, kadın başındaki şapkayı ve peçeyi çekip atmıştı, şimdi, gözlerini hekimin yüzüne dikmiş, bekliyordu. Elli yaşlarında görünüyordu, bir zamanlar güzel bir kadın olduğu yüz hatlarından belliydi. Seneler boyunca üzülmekten ve gözyaşı dökmekten, zamanın tek başına oluşturamayacağı kadar derin çizgiler belirmişti yüzünde; bir ceset gibi bembeyazdı, dudağının kenarı sinirli bir biçimde seğiriyordu, gözlerinde de doğal olmayan bir ateş var-

dı; fiziksel ve zihinsel güçlerinin, seneler boyunca çektiği ıstıraplar yüzünden yok denecek kadar azaldığı anlaşılıyordu.

Hekim, kadının yüzünü dikkatle incelemeye devam ederek tekrarladı: "Zor kullanılmış."

"Öyle!" diye haykırdı kadın.

"Bu adam bir cinayete kurban gitmiş."

"Tanrı şahidimdir ki öyle oldu," diyen kadın, tutkuyla ekledi, "merhametsiz, insanlık dışı bir cinayet işlendi!"

Hekim, onu kolundan yakalayıp, "Kim işledi peki bu cinayeti?" diye sordu.

"Kasapların bıraktığı izlere bakın da, ondan sonra sorun bana bunları," diye mırıldandı kadın.

Hekim, yatağa doğru döndü ve pencereden gelen ışığın altında, yatağın üzerinde boylu boyunca yatmakta olan cesedin üzerine eğildi. Cesedin boynu şişmişti, parlak renkli bir morartı boynunu boydan boya kaplıyordu. Aniden gerçeği anladı.

"Bu adam, bu sabah idam edilen mahkûmlardan biri!" diye bağırdı ve ürpererek arkasını döndü.

Soğuk, donuk bakışlarını hekimin yüzüne diken kadın, "Öyle," diye cevap verdi.

"Peki, kim bu adam?"

Kadın, "*Benim oğlum*," dedi ve kendinden geçerek hekimin ayaklarının dibine yığıldı.

Kadının söyledikleri doğruydu. Suç ortağı delil yetersizliğinden serbest kalmış, bu adamsa ölüm cezasına çarptırılmış ve idam edilmişti. Üzerinden uzun süre geçmiş olsa bile, olanları ayrıntısıyla anlatmak gereksizdir, hâlâ yaşayan bazı kimselere acı verebilir. Zaten bu olayın da her gün duyduğumuz acıklı olaylardan bir farkı yoktu. Anne, kendisine destek olacak arkadaşları ve parası olmayan bir duldu; yetim oğlunun ihtiyaçlarını karşılayabilsin diye kendisi yokluk içinde yaşamıştı.

Annesinin dualarına aldırış etmeyen, onun kendisi için çektiği sıkıntıları -sürekli endişe içinde bir zihin, gönüllü olarak aç bıraktığı beden- unutan evlat, elindeki avcundakini har vurup harman savurmuş, alkole düşkün bir adam haline gelmiş ve ahlâksız bir hayat sürmeye başlamıştı. Bu hayat, kendisinin celladın ellerine teslim edilmesine, annesinin de bu utanca fazla dayanamayıp aklını kaybetmesine sebep olmuştu.

Başkası olsa, bu hadisenin üzerinden uzun seneler geçtikten sonra, kazançlı ve yorucu uğraşların peşine takılıp bu perişan kadıncağızı unutup gidebilirdi, fakat genç hekim, bu zararsız kadını her gün ziyaret etti; sadece varlığı ve şefkatiyle onu teselli etmekle kalmadı, rahat etmesi ve tedavi olması için gereken maddi desteği de cömertlikle sundu. Ölmeden bir süre önce, bilinci kısa süreliğine yerine gelen kadıncağız, hekimin refah içinde yaşaması için, şimdiye dek bir ölümlünün dudakları arasından çıkmış en coşkulu ve içten duayı etti. Bu zavallı, yapayalnız yaratığın ettiği dua Cennet'e yükseldi ve orada duyuldu. Dostumuz, aracı olduğu iyiliklerin her birinin karşılığını bin kat fazlasıyla aldı; fakat, o zamandan beri hakkıyla yükseldiği toplumsal konum ve kazandığı başarılar arasında ona en çok huzur veren, Kara Peçe'yle alâkalı hatıralarıdır.

("Kara Peçe", *Boz'un Karalamaları*, 1836)

WOYZECK VE DOKTOR

Georg Büchner

Georg Büchner'in yazıları, Alman edebiyat çevreleri tarafından, yazıldıktan sekiz sene sonra keşfedildi; Alman tarihi de edebiyatın birkaç sene gerisinden gelerek ulaştı bu eserlere. Strassburg'lu bir tıp hekimi olan Büchner, yirmi dört yaşında Zürih'te tifüsten ölmeden önce, kendisini bir tiyatro oyununu parçalar halinde kâğıda dökmeye adamıştı. Oyun, Birinci Dünya Savaşı'na dek okunmadı ve sahneye konulmadı. Savaş esnasındaysa, çağdaş tiyatronun en önemli eserlerinden biri haline geldi. Aşağıda okuyacağınız sahnede, Nazilerin ilk örneklerinden biri olan doktor, üç aydır bezelye diyeti yaptırdığı Woyzeck'i, doğanın çağrısına uyduğu ve saat başı topladığı idrar koleksiyonunu bozduğu için azarlamaktadır. Değişim geçirerek yücelen bireylikle ilgili cümleler, kuşkusuz oyunun en vurucu bölümlerindendir, çünkü asıl makineleşmiş olan Woyzeck değil, doktorun kendisidir.

DOKTOR: Bu da ne demek oluyor, Woyzeck? Bir de sözüne sadık bir adam olduğunu söylerdin, öyle mi?

WOYZECK: Anlayamadım, doktor?

DOKTOR: Seni gördüm, Woyzeck. Sokağa salıverdin çişini, bir köpek gibi duvara işedin! Hem de günde üç *groschen* kazanmana rağmen! Yanlış, Woyzeck, çok yanlış. Dünyanın çivisi çıkmış, çivisi!

WOYZECK: Ama doktor, çok sıkışmıştım, doğanın çağrısına karşı koyamadım!

DOKTOR: Çok sıkışmış, doğanın çağrısıymış! Doğa mı? Ben, sana mesanenin sfinkter kasının kontrol edilebileceğini kanıtlamadım mı? Doğaymış! Woyzeck, insanoğlu özgürdür, insanlık değişim geçirerek yücelmiş, özgürlüğe dönüşmüş bireyliktir. Mesanesini kontrol edemiyormuş! *[Başını sallar, ellerini arkasında kavuşturur, aşağı yukarı yürümeye başlar.]* Bezelyelerini yedin mi, Woyzeck? Unutma, bezelyeden başka şey yemek yok, yoksa Tanrı yardımcın olsun! Bilimde bir devrim yaratılacak ve bu devrimi doruklarına çıkaracak olan da benim! Yüzde bir üre, amonyum, hidroklorür, peroksit... Woyzeck, hatırım için bir kere daha küçük su dökebilirsin, değil mi? Paravanın arkasına geç de bir dene.

WOYZECK: Yapamam, doktor.

DOKTOR *[hiddetle]*: Ama duvara işemeyi biliyorsun! Elimde yazılı anlaşma var, işte burada, bak, üzerindeki senin imzan! Seni gördüm, seni kendi gözlerimle gördüm. Başımı bir dakikalığına pencereden uzatmış, güneş ışığının paroksimal aksırık nöbeti yaratıp yaratmadığını kontrol ediyordum. *[Woyzeck'i boğacakmış gibi ellerini uzatır.]* Hayır, Woyzeck, öfkeli değilim; öfke sağlıksız bir duygudur ve bilimsel bir yaklaşım değildir. Sakinim ben, son derece sakin; nabzım her zamanki gibi 60, bunu sana en ufak bir heyecan duymaksızın söylüyorum. Aman Tanrım, kim bir insanı, bir adamı düşünmekle vakit kaybetmek, başını ağrıtmak ister ki? Kar-

şımda bir semender ölüyor olsa, hadi neyse... Hay lanet olsun Woyzeck, çişini duvara yapmamalıydın.

WOYZECK: Bilirsiniz, Doktor, bazı insanlar böyle yaratılmıştır, mizaçları böyledir. Ama Doğa'ya gelince iş değişir, bilirsiniz ya, Doğa... *[Parmak eklemlerini çıtlatır.]* Nasıl desem, mesela...

DOKTOR: Yine felsefeye mi başladın, Woyzeck!

WOYZECK *[sır verirmiş gibi]*: Doktor, her zaman sereserpe önümüzde olmasına rağmen aslında saklanan Doğa'nın, bir an için gözünüze iliştiği oldu mu? Kimi zaman, günün ortasında, güneş en tepedeyken, dünya alev alev yanıyormuş gibi görünürken, korkunç bir ses kulaklarımda yankılanmaya başlıyor.

DOKTOR: Woyzeck, sende bir aberasyon belirtisi var!

WOYZECK *[parmağını burnuna koyar]*: Mantarlar, Doktor, hepsi mantarlarda gizli. Toprakta büyürken nasıl şekiller oluşturduklarını fark ettiniz mi hiç? Ne söylediklerini bir çözebilseydik.

DOKTOR: Woyzeck, şahane bir şey bu, ikinci derece aberasyon belirtileri gösteriyorsun, oldukça renkli bir vaka hem de. Bir ikramiyeyi hak ettin, Woyzeck. İkinci derecenin belirtileri şunlardır; kişiye mahsus saplantılar hariç genel olarak rasyonel düşünceler. Günlük hayatında bir değişiklik olmadı, değil mi? Subayını hâlâ tıraş ediyorsun, değil mi?

WOYZECK: Evet, efendim.

DOKTOR: Bezelyelerini yiyorsun?

WOYZECK: Emrettiğiniz gibi istikrarlı yaşıyorum, Doktor. Paraları da karıma veriyorum.

DOKTOR: Vazifelerini yerine getiriyor musun?

WOYZECK: Evet, efendim.

DOKTOR: Enteresan bir vakasın, Woyzeck. Böyle devam edersen, sana bir ikramiye verilecek. Nabzını uzat bakayım. İyi!

("Beim Doktor", *Woyzeck*, 1836-1837,
Münih'te sahneye konulan ilk gösteriden, 1913)

1812 SENESİNDEN BİR MEKTUP

Fanny Burney

Bir Fransızla evli olup Paris'te yaşayan roman ve oyun yazarı Fanny Burney, 1811 senesinde memesinde bir tümör olduğunu öğrendi. Uzun süre -hatta, birazdan göreceğimiz gibi, son ana dek- tereddüt ettikten sonra, ameliyat olmaya karar verdi. Kız kardeşi Esther'e gönderdiği, tüyleri diken diken eden bu mektupta -aşağıda anlattıklarını yaşam öyküsünü anlattığı günlüğüne eklemeyi, korkunç bir zevksizlik örneği olarak değerlendirirdi-, on yedinci yüzyılın sonlarına dek sıradan bir hadise olarak görülen ameliyatı, ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Ameliyatı, Napoléon'un özel cerrahı olan Baron Larry yönetmiştir. Fanny Burney, 'peccant attom'undan kurtulduktan sonra kırk sene daha yaşadı.

Odadaki yığınla sargı bezini, kompresi, süngeri, bandajı görünce midem biraz bulandı; bütün duygularımı dizginleyene dek bir ileri bir geri yürümeye başladım; yavaş yavaş sakinleştim, hatta biraz sersemledim -başım ağırlaşmıştı, hissizleşmiştim, âdeta kendimde değildim-; çalar saat üçü vurana dek bu ruh hali içinde odada döndüm durdum. Saatin sesini duyunca birden canlandım, artık dikkatle korumam, kullanmamam için bir sebep kalmayan zavallı koluma başkaldırarak uzun süredir ihmal ettiğim kalemimi elime aldım, M. d'Arblay'a ve Alex'e* bir iki satır yazdım; hani ameliyat

*) Fanny Burney'in eşi ve oğlu. (ç.n.)

ölümcül bir biçimde sonuçlanırsa diye. Tam bu kısacık mektupları güvenli bir köşeye kaldırmıştım ki, bir, iki, üç, dört tane atlı araba hızla yaklaşıp bahçe kapısının önünde peş peşe durdu. Dr. Moreau hemen odamın kapısında belirdi, hâlâ hayatta olup olmadığımı kontrol etti. Bana bir kordiyal şarap verdi ve salona geçti. Zili çalıp hizmetçimi ve hemşireleri çağırdım, fakat onlarla konuşmama fırsat kalmadan, siyahlar giymiş yedi tane beyefendi bana önceden haber vermeden odama giriverdiler. Gelenler, Dr. Larry, M. Dubois, Dr. Moreau, Dr. Aumont, Dr. Ribe, Dr. Larry'nin bir öğrencisi ve M. Dubois'nın bir öğrencisiydi. Artık üzerimdeki uyuşukluk tamamen silinip gitmişti -biraz da hissettiğim öfkenin etkisiyle tabii-; neden bu kadar kalabalıktılar? Niçin iznimi almadan odama doluşmuşlardı? Fakat tek kelime bile edemedim. M. Dubois başkumandan rolündeydi. Dr. Larry gözden uzakta bir köşeye çekiliverdi, M. Dubois odanın ortasına bir yatak getirilmesini emretti. Hayretler içinde, sadece bir koltuğun yeterli olacağı konusunda teminat vermiş olan Dr. Larry'ye döndüm; başını önüne eğmiş, yüzüme bakmaktan kaçınıyordu. Derken M. Dubois iki tane *eski şilte* ve eski bir çarşaf getirilmesini talep etti. Artık tir tir titremeye başlamıştım; acıdan korktuğum için değil, bu tatsız ve dehşet verici hazırlık yüzünden titriyordum. Getirilen eşyanın istediği gibi yerleştirildiğine kanaat getirince, bu yatağın üzerine çıkmamı istedi benden. Bir an için olduğum yerde kalakaldım, acaba derhal buradan kaçsam mı diye düşündüm -kapıya, pencerelere baktım; umudumu yitirmiştim-, ama sadece bir an sürdü tereddütüm; mantığım, içimdeki dürtüleri hâkimiyeti altına aldı; korkularım ve duygularım boşu boşuna ona karşı savaşıyorlardı. Kapının eşiğinde donakalmış hizmetçime -bana bakarak ağlıyordu- ve hemşirelere seslendim. "Bu kadınların hepsi odadan çıksın!" diye bağırdı M. Dubois. Bu emri du-

yunca sesim hemen dudaklarımın arasındaki yerine döndü; "Hayır!" diye haykırdım, "Bırakın kalsınlar!" Bunun üzerine çıkan ufak tartışma beni yeniden canlandırdı; fakat hizmetçim ve hemşirelerden biri hemen odadan kaçıvermişti bile. Diğer hemşireye yaklaşmasını buyurdum, o da dediğimi yaptı. M. Dubois bir general gibi emirler yağdırıyordu, fakat karşı koyabildiğim bütün isteklerine itiraz ettim. Yine de, uzun sabahlığımı çıkarmak zorunda bırakıldım, oysa üzerimde kalmasını istiyordum. Ah, işte o anda kız kardeşlerimi nasıl da yanımda istedim! Böyle korkunç bir anda, beni koruyacak, yardımcı olacak, elimi tutacak kimsecikler yoktu yanımda; Mme. de Maisonneuve, Mme. Chastel; onların tekliflerini geri çevirdiğim için nasıl da üzüldüm! Güvenebileceğim kimsecikler yoktu yanımda. Cennetteki meleğim! Nasıl da düşündüm onu! Nasıl da özledim Esther'imi, Charlotte'umu! Aklımdan geçenleri bilemeyecek olsalar da, çektiğim sıkıntı yüzümden okunuyor olacak ki, M. Dubois bile biraz yumuşadı ve beni sakinleştirmek ister gibi konuşmaya başladı. "*Siz*," diye haykırdım ona, "*size* son derece basit ve önemsiz gelen bir ameliyata girmek üzere olan hastanın neler hissettiğini anlayabilir misiniz?" "Basit ve önemsiz mi?" diye tekrarladı; eline aldığı bir kâğıt parçasını dalgın hareketlerle yırtıp bin parçaya böldü. "Evet, ufak bir şey, ama..." diye kekelemeye başladıysa da sözlerine devam edemedi. Başka kimseden çıt çıkmadı, fakat M. Dubois'nın bile heyecanlanıp üzüldüğünü görünce, ben de yumuşadım; bir köşede bekleyen Dr. Larry'nin yüzüne bir göz atınca, bembeyaz olduğunu gördüm. O sırada, karşı karşıya olduğum tehlikenin tam olarak farkında değildim, fakat daha önce gördüğüm her şey, bu ameliyat yapılmadığı takdirde, tehlikenin pençesinden asla kurtulamayacağımı söylüyordu. Bu sebeple, teklifin yenilenmesine fırsat bırakmadan, tek başıma yatağın üzerine

tırmandım. M. Dubois şiltenin üzerine uzanmamı istedi, yüzüme de keten kumaştan beyaz bir mendil yerleştirdi. Fakat mendil saydamdı; kumaşın arkasından, yedi adamın ve hemşirenin hemen yatağın çevresine toplandığını gördüm. Kollarımın ve bacaklarımın tutulmasını reddettim, fakat keten kumaşın arkasında parıldayan parlak çeliği görünce, gözlerimi sıkı sıkı kapadım. Korkunç yarayı görüp de korkunun pençesine düşmek istemiyordum. Birkaç dakika süren derin bir sessizlik oldu, tahminimce, bu arada işaretlerle emirler veriyor ve beni muayene ediyorlardı -Ah, ne korkunç bir gerilimdi!-, nefes bile almıyordum ve M. Dubois boşu boşuna nabzımı bulmaya çalışıyordu. Sessizliği en sonunda bozan Dr. Larry oldu, ciddi bir tavırla ve hüzünlü bir sesle, "Ortasını kim tutacak?" diye sordu.

Kimse cevap vermedi, en azından yüksek sesle cevap vermediler; fakat bu soru beni uyuşuk ve itaatkâr halimden kurtardı; çünkü göğsümün tamamının enfeksiyon kaptığını düşündüklerini sanmıştım -ne kadar da haklıymışım-, ayrıca, kumaşın altından, M. Dubois'nın elini kaldırdığını, işaret parmağıyla göğsümün üzerinde bir şeyler gösterdiğini de görmüştüm; önce işaret parmağıyla havada, göğsümün en üstünden altına kadar bir çizgi çekti, derken bir haç, son olarak da bir daire çizdi; göğsümün tamamının alınacağına dair işaretlerdi bunlar. Bu durum beni çok ürkütmüştü, hemen doğruldum, yüzümdeki peçeyi bir kenara attım ve "Ben yapacağım, beyefendi!" diyerek elimi göğsümün altına koydum, onlara şikayetlerimi yeniden anlatmaya başladım; ağrıların hepsi aynı noktadan geliyor, fakat dağılarak bütün göğsüme yayılıyordu. Beni dikkatle, fakat hiç ses çıkarmadan dinlediler, sonra M. Dubois beni yeniden şiltenin üzerine yatırdı ve beyaz mendili yüzüme serdi. Maalesef çabam

boşa gitmişti! O ölümcül parmağın havada yeniden bir haç - ve bir daire- çizdiğini gördüm. Umudum tükenmişti, çaresizliğe kapılmıştım, kendimi bıraktım, yeniden gözlerimi sıkı sıkı yumdum; onları izlemekten, karşı koymaktan, engellemekten vazgeçip, ne yazık ki kaderime azimle boyun eğmeye karar verdim.

Sevgili Esther'ciğim ve bu kederli, kısa mektubu onunla paylaşan bütün sevgili dostlarım, bu kararı bir kere verdikten sonra, sebatla direndiğimi, kelimelerle anlatılamayacak kadar yoğun bir korkuya ve işkence gibi acılara tahammül etmeye çalıştığını duymak hepinizi sevindirecektir umarım. Fakat ne zaman ki o korkunç çelik neşter göğsüme daldırıldı ve damarları-atardamarları-eti-sinirleri keserek ilerlemeye başladı, o zaman bana istersem bağırabileceğimi söylemelerine hiç gerek kalmadı. Ameliyat boyunca, gücümün yettiğince, aralıksız haykırdım; kendi çığlığımın hâlâ kulaklarımda yankılanıyor olmamamasma ben bile şaşıyorum! Acı o kadar şiddetliydi ki! Eti istedikleri gibi açtıktan sonra aygıt göğsümden çekildi, oysa acı bir nebze bile azalmamıştı, çünkü o hassas bölgelere aniden dolan hava, sivri ve çentikli bir kama gibi âdeta etimi oyuyordu. Derken neşteri yeniden tenimde hissettim; bu kez bir kavis çizerek ilerliyor, ne kadar doğru bilmiyorum ama, galiba bir adaleyi kesiyordu; etim, bıçağa öyle şiddetle karşı koyuyordu ki, cerrahın eli yoruldu ve sağ taraftan sola geçmek zorunda kaldı, ondan sonra, acıdan öleceğim sandım. Bir daha gözlerimi açmaya kalkışmadım; sımsıkı yummuştum onları, hatta o kadar sıkı yummuştum ki, göz kapaklarının yanaklarıma baskı yaptığını hissediyordum. Neşteri yeniden çektiler, ben de ameliyatın sona erdiği sanısına kapıldım. Ah, hayır! Bir an sonra, korkunç kesme işlemini bir daha tekrarladılar, hem de eskisinden bile feci bir biçimde; korkunç bezeyi kökünden

kazımaya, yapıştığı kas ve etlerden ayırmaya başladılar... O an yaşadıklarımı tarif edebilmem mümkün değil, fakat ameliyat hâlâ bitmemişti! Dr. Larry bu kez kendi elini uzattı -Aman Tanrım!-, bıçağın göğüs kafesime değdiğini hissettim; kemiği kazıyorlardı! Sessizce bu işkenceyi de bitirdiler, arkasından M. Larry'nin son derece üzgün çıkan sesini duydum -diğerlerinden hiç ses çıkmıyordu-, odada bulunan herkesten, yapacak başka bir şey kalmadığını tasdik etmelerini istedi; onaylarını alınca, ameliyatın tamamlandığını ilan edecekti. Hekimler onu onayladılar, fakat M. Dubois'nın parmağı -hiçbir şey görmüyordum, fakat açılan yara o kadar hassastı ki, elini uzatıp yaranın ortasını işaret ettiğini *hissettim*- yeniden bir noktayı işaret etti ve kazıma faaliyeti yeniden başladı! Ve bundan sonra, Dr. Moreau bir 'peccant attom' bulduğunu söyledi, fakat M. Dubois hâlâ, ısrarla 'attom' aranmasını talep ediyordu. Sevgili Esther, günler, haftalar değil, aylar boyunca, bu korkunç ameliyatı yeniden yaşıyormuş gibi hissetmeden anlatmam mümkün olmadı! Her aklıma geldiğinde, her *düşündüğümde* kendimi yeniden cezalandırılıyormuşum gibi hissettim! Tek bir soru bile midemi bulandırıyor, beni hasta ediyordu! Hatta şimdi dahi, ameliyatın üzerinden dokuz ay geçmiş olmasına rağmen, bu hikâyeyi sana anlatırken başıma ağrılar giriyor! Üç ay önce yazmaya başladığım bu kederli, sıkıntılı hikâyeyi gözden geçirip düzeltmeye, okumaya bile tahammül edemeyeceğim; hatırası bile hâlâ acı veriyor bana.

Sonuç olarak, uğursuz tümör o kadar derinde, koşullar o kadar nazik, hastalığın tekerrür etmesine mani olacak tedbirler o kadar çoktu ki, ameliyat -tedavi ve pansuman da dahil olmak üzere- toplam yirmi dakika sürmüştü! Böylesine şiddetli bir acıya katlanabilmek için fazlasıyla uzun bir zamandı, fakat ben, toplayabildiğim bütün cesareti sarf ederek üstesin-

den gelmeye çalıştım; hiç kımıldamadım, onları engellemeye kalkışmadım, karşı koymadım, şikayet etmedim, sadece pansuman yapılırken bir ya da iki kere, "Dikkat edin, beyler," diye mırıldanabildim, çünkü çektiğim acılar sırasında bir yandan endişeyle beni izlediklerinin farkındaydım, onların da son derece tedirgin olduğunu biliyordum. Fakat sözlerim en çok da Dr. Larry içindi. Bunun haricinde tek kelime bile etmedim, sadece, yeniden başıma toplandıkları zaman, "Haber verin, beyler, haber verin!" diye haykırabildim. Galiba, iki kere bayıldım; en azından, bu tatbikat esnasındaki hatıralarımda, iki tane derin uçurum var, bu sebeple olan biteni tam olarak, sırasıyla hatırlayamıyorum. Her şey olup bittikten sonra, beni yatağıma götürmek istediler; gücüm son kertesine kadar tükenmişti, o yüzden taşımak zorunda kaldılar. Ellerime ve kollarıma bile hâkim olamıyordum, cansız bir bedenin kolları gibi iki yandan sarkıyorlardı; hemşirenin sonradan anlattığına göre, yüzüm de kül gibi bembeyazdı. Beni taşımak için kaldırırlarken sarsıntıyı hissedince gözlerimi araladım; sevgili doktorum Dr. Larry'nin beti benzi atmış yüzünü gördüm; alnına kanlar sıçramıştı, yüzünde üzüntü, endişe ve dehşet dolu bir ifade vardı.

(Esther Burney'ye yazılan mektuptan,
Mart-Haziran, 1812)

MÜZİKLE İLGİLİ BİR SORUN OLARAK HASTALIK

Réne Théophile Hyacinthe Laënnec

Bu kitabın, tıp alanında yapılan büyük keşifleri anlatmak gibi bir iddiası yoktur, fakat Laënnec'in stetoskobu keşfetmesinin öyküsünü görmezden gelmek de mümkün değildir. Basit bir teknolojik cihaz olan stetoskop, sadece hastalığın teşhis edilmesi alanında değil, Foucault'nun bize hatırlattığı gibi, hekim-hasta ilişkilerinde de devrim yaratacaktı. Hava ve sıvılarla dolu bedene 'indirekt' oskültasyon yapmak -yani tek kulağı hastanın gövdesine yaslayarak 'direkt' oskültasyon yapmanın tersi-, aynı zamanda başarılı bir flütist olan Laënnec'in aklına, müzikle olan yakın ilişkisi sayesinde gelmiş olmalıydı. Sonradan sesin gücünü artıran diyaframlar ve esnek tüplerle desteklenerek geliştirilen bu cihaz, hâlâ hekimlik mesleğinin sembolü konumundadır.*

1816 senesinde, kalp hastalığı semptomlarından şikayetçi olan genç bir kadın, muayene olmaya geldi. Toplu ve iri cüsseli bir hanım olduğu için, elimi ve perküsyon usulünü kullanarak vaziyeti hakkında yeterli bilgi edinmem mümkün olmadı. Hastanın yaşı ve cinsiyeti, biraz önce tasvir ettiğim muayene usulüne -kulağı doğrudan göğüse yaslamak- başvurmama

---

*) Michel Foucault, *Naissance de la clinique* (Kliniğin Doğuşu), 1975 adlı kitabında, tıptaki gelişmelerle birlikte değişen yöntemlerin, insan bedeninin daha farklı algılanmasına yol açtığını anlatır; 'klinik bakış' adını verdiği bu yeni algılama biçimini, teorik ve sosyolojik açıdan inceler. (ç.n.)

engel teşkil ediyordu. O esnada, aklıma, herkes tarafından bilinen akustik bir hadise geldi; ahşap bir tahta parçasının bir ucunu kulağınıza dayarsanız, diğer ucunu bir iğneyle kazısalar dahi, bu hafif sesi rahatlıkla duyarsınız. Bu deneyin, muayene etmekte olduğum hasta üzerinde isabetli bir netice verebileceğine karar verdim. Elime bir tomar kâğıt alarak, bunları kıvırıp yuvarladım ve elde ettiğim silindirin bir ucunu kalp cephesine yasladım, diğer uca da kulağımı dayadım. Kalbin atışının, daha önce çıplak kulağımla yaptığım muayenelere nispeten çok daha belirgin ve net duyulduğunu fark edince hem çok şaşırdım hem de çok memnun oldum.

Bu metotun, sadece kalp sesini değil, toraks boşluğunda olup da ses çıkaran tüm organları daha iyi dinleyebilmek için kullanılabileceğini hemen fark ettim. Aynı metotla hastanın teneffüsünü, ciğerlerini, ralleri ve hatta pleura, göğüs boşluğu ve perikarddaki sıvıların hareketlerini tetkik etmek bile mümkün olacaktı.

Bunlara kanaat getirince, derhal Necker Hastanesi'nde bir dizi araştırma yapmaya koyuldum; bu incelemelere hâlâ devam etmekteyim. Araştırmalarım sonucunda, pek çok yeni ve kati netice elde ettim; bunların çoğu şayanı dikkat ve hemen onaylanacak malumatlardır. Bu metot sayesinde, ciğerler, pleura ve kalp bölgelerindeki şikayetler hakkında, sadece kulak ve eller aracılığıyla yapılan cerrahi muayenelere kıyasla, çok daha kati ve teferruatlı veriler elde etmek mümkün olmaktadır.

Kullandığım ilk edevat, beş santim çapında ve otuz santim uzunluğunda, sıkıca silindir biçiminde dürülmüş,

zamklı kâğıtla tutturulmuş, iki ucu düzleştirilmiş, yirmi beş yapraktan teşekkül bir kâğıt tomarından ibaretti. Kâğıt tomarı ne kadar hafif olursa olsun, silindirin ortasında, her zaman iki-üç santimlik boşluklar olacaktır, çünkü, kâğıt yapraklarından, içi büsbütün dolu silindirler yapmak mümkün değildir. Şans eseri fark ettiğim bu hadise, görüleceği gibi, mühim bir netice elde etmeme sebep oldu; bu boşluğun, sesleri dinlemede vazgeçilmez bir unsur olduğunu fark ettim. Kalbi dinlemek için en iyisi, içinde boşluk olmayan, katı bir nesne kullanmaktır; böyle bir edevat, teneffüsle alâkalı sesleri ve ralleri dinlemek için de kâfi gelecektir; fakat bu son iki sesin dinlenmesi için, bir ucu huni gibi genişletilmiş, içi boş bir koniden yararlanılırsa, çok daha müspet neticelere ulaşılabilir.

Herkesçe bilinen emsallerin aksine, bu cins edevatları imal ederken kalın ve ağır, mütekâsif maddeler kullanmak verimli olmamaktadır. Cam ve madeni malzeme, hem ağır, hem de kış aylarında rahatça kullanılamayacak kadar soğuk olacaklardır; hem de kalp atışlarını ve teneffüsle rallerin sebep olduğu daha hafif sesleri hakkıyla iletemeyeceklerdir.

Kâğıt, ahşap, kamış gibi daha seyreltik maddeleri, her zaman diğerlerine tercih ettim. Vasıl olduğum bu netice, fizik kurallarını yadsıyor gibi görünse de, yaptığım deneyler bana bu neticenin doğru olduğunu göstermektedir.

Benim kullandığım edevat, ahşaptan bir silindir biçimindedir; içinde, boylu boyunca uzanan, üç santim çapında bir boşluk bulunmaktadır. Bir vida yardımıyla ikiye bölünebildiği için zahmetsizce taşınabilmektedir. Parçalardan birinin ucu huni şeklindedir, bu huninin ince ucunda, diğer parçadaki deliğe girecek, iki üç santim uzunluğunda, içi boş bir çubuk daha vardır. Böyle şekillendirilmiş bir silindir, teneffüs seslerini

ve ralleri tahkik etmek için en elverişli alettir. Huni şeklindeki parça, sesleri ve kalp atışlarını duyabilmek için, kalın duvarlı bir tüpün ortasına yerleştirilir. Kalp atışlarını daha iyi duyabilmek için, huni şeklindeki uca, aynı malzemeden yapılma, ağız bölümünü sıkıca kapatan bir kapak yerleştirilir, kapağın içinden geçen, pirinçten yapılma, ufak bir tüp, silindirin içine doğru, belirli bir mesafeye kadar uzanır. Bu alet, tüm vakalarda rahatlıkla kullanılabilir, fakat yine de, daha önce belirttiğim gibi, içinde boşluk olmayan bir edevatın, kalp atışlarını dinlemek için daha münasip olması mümkündür.

Yukarıda belirttiğim ebatlar pek de ehemmiyetsiz sayılmaz; eğer silindirin çapı daha büyük olursa, göğüs cephesinin tüm noktaları detaylı bir şekilde incelenemez; eğer alet daha uzun olursa, sabit olarak tutmak zorlaşacaktır; daha kısa olursa, hekim, muayeneyi rahatsız bir pozisyonda gerçekleştirmek zorunda kalacaktır. Oysa, müşahededen kati neticeler almak isteyen bir hekim, her şeyden çok bundan kaçınmalıdır.

Araştırmalarımdan tek tek söz ederken, deneyimlerim sayesinde öğrendiğim en rahat ve hasta ve hekim için en az yorucu olan muayene pozisyonlarını da tarif edeceğim.

Şimdilik, sadece, stetoskobun bir kalem gibi tutulması gerektiğini ve hekimin, aleti muntazam bir biçimde kullanabilmek için elini hastanın göğsüne yakın bir yere yerleştirmesinin münasip olduğunu belirtmekle yetineceğim.

Edevatın bir ucu, yani kapağın takıldığı ve hastanın göğsüne yaslanan ucu, hafifçe çukur olmalıdır; böylece, çukura kolayca dolan deri sayesinde, göğüs kesiminin en düz satıhına yaslansa bile, enstrüman daha az titreyecektir.

(*On Mediate Auscultation*'dan alınmıştır, 1819; İngilizce'ye 1834'te John Forbes tarafından çevrilmiştir)

TEDAVİ

Johann Peter Hebel

Johann Peter Hebel (1760-1826), Alman edebiyatının en ünlü öykücülerinden biridir. Bir papaz ve öğretmen olan yazar, hoşgörü mesajları veren, bilgelik dolu ve komik öykülerini, bir almanak formatında yayımlamış, eserlerini yayımlarken, memleketi Baden'de yaşayan eğitimsiz, fakat asla cahil denemeyecek halkın eğitimine katkıda bulunmayı hedeflemişti. Belki de Tolstoy ve Kafka'nın onun öykülerine hayran olmasına neden olan, sevgi dolu babacan tavrı -kendisinden 'ailenizin dostu' diye söz ederdi- ve samimi dilidir. Birazdan okuyacağınız, azıcık ahlak dışı öykü -hastasını tedavi etmek için 'aldatmaca'ya başvuran bir doktorun öyküsü-, Hazine Sandığı *adlı derleme öykü kitabından alınmıştır. Öyküde adı geçen dev solucan, efsanevi kanatsız bir ejderhadır.*

Zenginler, çuvallar dolusu paraya sahip olmalarına rağmen, kimi zaman, Tanrı'ya şükürler olsun ki, fakirlerin hiç bilmediği hastalıklara tutulur, onların bilmediği dertlerle uğraşmak zorunda kalırlar. İnsan, bazı hastalıkları havadan değil, kristal tabaklardan ve bardaklardan, yumuşak minderli koltuklardan ve saten çarşaflardan kapar.

Amsterdam'da yaşayan zengin bir adam, sorsanız bir sürü şey anlatabilirdi size bu konu hakkında! Her sabah, kadife koltuğuna serilir -tabii doldurmaya üşenmezse eğer- piposunu tüttürür, ya da pencereden dışarıdaki manzarayı izleyerek yan gelir yatarmış bu adam, fakat öğle yemeğinde, tar-

lada çalışmaktan gelmiş bir köylü gibi iştahla yemek yermiş, öyle ki, bazı geceler, komşuları birbirlerine sormadan edemezlermiş: "Acaba bir fırtına mı çıkacak, yoksa bizim komşu horlamaya mı başladı?"

Öğleden sonra da yemeye ve içmeye devam eder, önce bir soğuk et dilimi atıştırır, derken ara sıcaklara geçermiş; aç olduğu için veya canı çektiği için değil, sadece akşam yemeğine dek vakit geçsin diye yaparmış bunu. Dolayısıyla, öğle yemeği ne zaman biter, akşam yemeği ne zaman başlar, anlaşılmazmış. Akşam yemeğinden sonra, sanki bütün gün taş taşımış ya da odun kesmiş gibi bitkin bir halde, küt diye yatağına gömülür, horlamaya başlarmış.

Zamanla, vücudu bir mısır çuvalı gibi şişmiş ve iyiden iyiye tombullaşmış. Yemek ve uyumak giderek daha sıkıntılı olmaya başlamış, fakat, genelde bu tür vakalarda olduğu üzere, uzunca bir süre boyunca, ne çok hasta, ne de çok sağlıklı hissetmiş kendisini. Gerçi, kendisiyle bizzat konuşsanız, senenin her günü için başka bir hastalık bulur, size 365 tane farklı hastalık saymaktan geri durmazmış. Amsterdam'daki bütün hekimler çağrılmış, hepsi çeşitli tedaviler denemiş. Zengin adam kovalar dolusu şurup içmiş, kürekler dolusu merhem sürünmüş, bıldırcın yumurtası kadar haplar yutmuş, iki bacaklı bir ecza deposu gibi dolaşır hale gelmiş.

Fakat hekimlerin yazdığı reçetelerin, salık verdiği ilaçların hiçbiri işe yaramamış; çünkü zengin adam onların tavsiyelerini dinlemiyor, kendi kendine, "Hepsinin canı cehenneme, bir sokak köpeği gibi hasta olacaksam, bütün servetime rağmen beni iyileştirecek bir hekim bulamayacaksam, zengin olmanın ne anlamı var?" diye homurdanıp duruyormuş.

En sonunda bir gün, şehir dışında yaşayan, yürüyerek yüz saat ötede oturan bir hekimin methini duymuş: bu he-

kim o kadar ustaymış ki, hastalar, onun yüzüne bakar bakmaz iyileşiyor, hatta Ölüm bile onun geldiğini görünce koşarak kaçıyormuş. Böylece, bizim zengin adam bütün umudunu bu hekime bağlamış ve ona bir mektup yazarak rahatsızlığını etraflıca anlatmış.

Hekimin, sorunun ilaçlarla değil de idman yaparak ve zayıflayarak çözülebileceğini anlaması uzun sürmemiş. Kendi kendine, "Biraz sabret bakalım, seni tedavi etmem uzun sürmeyecek," diye mırıldanmış. Sonra, zengin adama aşağıdaki mektubu göndermiş; "Sevgili dostum, durumun gerçekten de pek vahim, fakat dediklerimi harfiyen uygularsan hâlâ kurtulma şansın var. Senin midende, pis bir yaratık; yedi aylık bir dev solucan var. Bu yaratıkla bizzat ilgilenmem gerekiyor, bu yüzden beni ziyaret etmen gerekecek. Fakat, öncelikle, at arabası ya da at üstünde gelemeyeceğini hemen belirtmeliyim; yoksa solucanı rahatsız edersin, o zaman bu canavar da iç organlarına saldırır ve bağırsağının yedi kısmını da paramparça eder. İkincisi, günde iki kez bir tabak sebze, öğlen yemeğinde bir tane sosis, akşamları bir yumurtadan fazlasını yemeyecek, sabah kahvaltısında da frenksoğanı serpilmiş et suyu çorba içeceksin. Bundan fazlasını yersen, solucan büyür ve karaciğerini ezmeye başlar; o zaman, vücut ölçülerini terzinin değil, cenaze kaldırıcısının almaya başlama zamanı gelmiş demektir. Sana vereceğim öğütler, şimdilik bu kadar. Söylediklerimi harfiyen yerine getirmezsen, gelecek bahar guguk kuşunun ötüşünü duyamayacasın! Artık gerisi sana kalmış!"

Ertesi sabah mektup zengin hastanın eline geçmiş, mektubu okur okumaz çizmelerini güzelce cilalattırmış ve doktorun tavsiyesine uyarak, yürüyerek yola koyulmuş. İlk gün o kadar yavaş ilerlemiş ki, bir salyangoz bile geçebilirmiş onu, üstelik, yolda kendisine selam verenleri terslemiş, yoluna çı-

kan bütün minik hayvanları da ezip geçmiş. Fakat ikinci ve üçüncü sabahlar olduğunda, kuşların ötüşü her zamankinden daha tatlı gelmeye başlamış kulağına; sabah çiyi taptaze, tarlalardaki gelincikler her zamankinden daha al, yoluna çıkan herkes arkadaş canlısıymış; kendisi de öyle hissediyormuş. Her sabah yola çıktığında, dünya ona bir önceki günden daha güzel görünüyormuş; daha rahat yürüyor, adımları giderek hafifliyormuş.

On sekizinci günün sabahı, hekimin yaşadığı kasabaya varmış. Sabah uyanınca kendisini çok zinde hissettiğini fark etmiş, "Tam da hekimi görmek üzereyken kendimi bu kadar iyi hissetmem ne büyük bahtsızlık," demiş kendi kendine, "keşke kulaklarım biraz olsun çınlasa, ya da başım azıcık dönseydi!"

Hekimin muayenehanesine girince, hekim onun elini tutmuş ve beklenen soruyu sormuş: "Şimdi en baştan anlat bakalım, ne gibi şikayetlerin var?"

Adam şöyle cevap vermiş: "Tanrı'ya şükürler olsun ki hiçbir şikayetim kalmadı hekim bey, hatta dilerim sizin sağlığınız da benimki kadar iyidir."

"Görüyorum ki iyi huylu bir melek sana verdiğim tavsiyeleri dinlemeni sağlamış," demiş hekim. "Fakat canavarın yumurtaları hâlâ içinde, o yüzden eve yürüyerek dönmek zorundasın. Eve varınca, yumurtalardan yeni canavarlar çıkmasın diye, kimsenin seni göremeyeceği bir yerde her gün odun kesecek ve yemeğe oturunca karnın doyar doymaz masadan kalkacaksın; bunları yaptığın takdirde, huzur içinde yaşlanabilirsin." Hekim, böyle deyip gülümsemiş.

Şehirli zengin adam şöyle cevap vermiş hekime: "Muhterem hekimciğim, acayip bir adamsınız, fakat merak etmeyin, ne anlatmaya çalıştığınızı gayet iyi anladım."

O günden sonra, hekimin öğütlerini tutmuş ve tam seksen yedi yıl, dört ay, on gün daha yaşamış; hayatının sonuna dek elden ayaktan düşmemiş, yaşadığı sürece her yılbaşında hekime yirmi altın para ve en içten selamlarını göndermeyi asla ihmal etmemiş.

("Der geheilte Patient,"
Erzählungen des Rheinländischen Hausfreundes, 1810)

BURUN MESELESİ

Nikolay Gogol

Birazdan okuyacağınız doktor betimlemesi, Gogol'un kaybedilen bir burnu anlattığı ünlü öyküsünden alınmıştır. Bu öykünün ilham kaynağıysa, Laurence Sterne'in, Dr Slop'un Tristram Shandy'nin burnunu 'bir pamuk parçası ve Susannah'nın korsesinden alınma ince bir balina kemiği'yle yeniden biçimlendirmesini anlattığı bölümdür. Öykünün mizahi yanı, gücünü art arda kullanılan metonimilerden alır.

Bu doktor, göz alıcı, zift karası favorileri ve pembe yanaklı, kanlı canlı bir karısı olan boylu poslu bir adamdı. Her sabah bir elma yer, diş temizliğine pek özen gösterir, sabahları kırk beş dakika boyunca ağzını çalkalar ve dişlerini, beş farklı diş fırçası kullanarak dakikalar boyunca titizlikle ovalardı. Çağrılır çağrılmaz şıp diye kapıda belirivermişti. Binbaşı'ya talihsiz kazanın nasıl gerçekleştiğini sorduktan sonra, Kovalyov'u çenesinden tutarak yüzünü kaldırdı ve bir zamanlar burnunun olduğu yerdeki boşluğu öyle şiddetli dürttü ki, Binbaşı başını acıyla geri çekince kafasını duvara çarptı. Doktor ona huysuzlanmamasını, duvardan biraz uzaklaşmasını ve başını önce sağa eğmesini söyledi. Burundan geriye kalan boşluğu eliyle itinayla muayene etti ve "Hmm!" diye mırıldandı. Sonra başını hafifçe sola eğmesini istedi ve yine "Hmm!"ladı. En sonunda, Kovalyov'u yeniden dürtünce, Binbaşı, dişleri muayene edilen bir at gibi şiddetle geriye doğru savurdu başını.

Muayene sona erince, doktor başını iki yana sallayarak görüşünü bildirdi: "Hayır, yapılacak bir şey yok. Olduğu gibi bırakmak en iyisi, yoksa daha kötü hale gelebilir. Elbette, burnu yapıştırmak mümkün, hatta isterseniz hemen yapabilirim bunu. Fakat korkunç görüneceğine hiç şüpheniz olmasın."

"Ne müthiş bir haber! Burunsuz nasıl yaşarım, söyleseniz bana?" dedi Kovalyov. "Ne yaparsanız yapın, şu anda olduğundan daha kötü görünmesine imkân yok! O kadar korkunç ki! Bu hilkat garibesi halimle nasıl çıkarım insanların karşısına? Seçkin insanlarla görüşüyorum ben! Bu akşam, iki resmi ziyafete bekleniyorum. En kalbürüstü insanların hepsini tanırım: Eyalet Şansölyesi Çektaryev'in eşini, kurmay subay Podtoçin'in eşini... gerçi yaptıklarından sonra onunla sadece polis aracılığıyla haberleşeceğiz artık. Çok rica ediyorum sizden," diye yalvarmaya başladı Kovalyov, "elinizden hiçbir şey gelmez mi yani? Şu burnu tutturuverin yüzüme; berbat görünse bile yapın bunu, düşecek olursa ustalıkla yakalar, tutarım onu yerinde. Üstelik, ne şans ki, dans etmem ben, yani dikkatsiz bir hareket yapıp yerinden çıkarınam mümkün değil. Dahası, sizi temin ederim ki, zahmetinizin karşılığında fazlasıyla ödüllendireceğim sizi, tabii imkânlarımın elverdiği ölçüde..."

"Bilmelisiniz ki," diye söze başladı doktor, ne sert, ne yumuşak, ama son derece ikna edici ve inandırıcı bir ses tonuyla, "hastalarımı tedavi etmemin sebebi, asla parasal çıkarlarım değildir. Hem senelerdir itinayla koruduğum düsturlara, hem de mesleğime zıt bir tavır olurdu bu. Hususi ziyaretler için belli bir bedel talep ettiğim doğrudur, fakat bunu yapmamın tek sebebi, para almayı reddetmemin insanları gücendirmesidir. Behemehâl, burnunuzu yerine takabilirdim. Fakat şerefim adına yemin ederim ki, bunu yaparsam şimdi olduğundan da-

ha kötü görünecektir. Bırakın doğa ana bildiği gibi onarsın yüzünüzü. Yaralı bölgeyi sık sık soğuk suyla durulayın, inanın bana, kısa süre sonra burunsuz da kendinizi iyi hissedeceksiniz. Burnunuza gelince, size tavsiyem onu alkol dolu bir kavonoza koymanızdır, veya, daha iyisi, burnunuzu iki kaşık sek votka ve ısıtılmış sirkeye batırın; böylece eğer onu satarsanız iyi para kazanabilirsiniz. Hatta, fazla yüklü bir miktar talep etmezseniz, ben bile satın alabilirim burnunuzu."

"Hayır, asla satınam burnumu!" diye haykırdı, umutsuzluğa kapılan Binbaşı. "Onu yeniden kaybetmeyi tercih ederim!"

Doktor, "O zaman üzgünüm," dedi ve dışarı çıkmadan önce eğilip selam verdi. "Size yardımcı olmaya çalıştım... Artık yapabileceğim ne kaldı ki? En azından maksadımın iyi olduğunu anlamışsınızdır."

Bu kelimeleri söyleyen doktor, ağırbaşlı bir tavırla odayı terk etti. Kovalyov o kadar sersemlemişti ki, onun yüzünü bir an için bile seçemedi. Tek gördüğü, doktorun ceketinin kara yenlerinden uzanmış bakan manşetlerin pirüpak beyazlığı oldu.

(*The Nose*'dan alınmıştır,
Rusça'dan çeviren: Marjorie Farquharson)

AMELİYAT

Gustave Flaubert*

Charles Bovary, doktorluğun Fransa'da artık icra edilmeyen bir dalında çalışıyordu, sağlık memuruydu. Flaubert'in başyapıtının bu bölümünde, Bovary, görev yaptığı kasabadaki itibarını yükseltmek amacıyla, kasabanın gerizekâlısı Hippoliyte'in topal bacağını düzeltmek için ameliyat yapmaya karar verir. Bu ameliyat konusunda hiçbir deneyimi olmamasına karşılık, onu esas başarısızlığa uğratan, bu tecrübesizliğinden ziyade aseptik tekniğindeki yetersizliği olur. Hikayenin sonunda, Charles Bovary'nin doktorluk konusunda sağlam bir şöhret edinememesi, karısı Emma'yı havai âşığının kollarına itecektir. Ambroise Pare, Fransız cerrahisinin babasıdır.

Homais, geçenlerde bir tıp dergisinde, topal bacakların iyileştirilmesinde uygulanan yeni bir yöntemin övgüsünü okumuştu. İlerleme yanlısı olduğundan Yonville'in *çağın uygarlık düzeyine erişebilmesi* için ayak sakatlıklarını gideren ameliyatların uygulanması gerektiği gibi pek yurtseverce bir düşünceye kapılmıştı.

Emma'ya, "Çünkü, sonunda yitirilecek ne var ki?" diyordu. "Bakın, siz de inceleyin -ve girişimin yararlarını parmaklarının üzerinde bir bir sayıyordu-, hemen hemen kesin bir başarı, hastanın rahatlaması ve güzelleşmesi, operatörün çabucak elde edeceği ün. Neden kocanız, sözgelimi, Altın As-

*) Bu metin *Madam Bovary*'nin Sosyal Yayınları'nca yayınlanacak olan Nesrin Altınova çevirisinden alınmıştır. (y.n.)

lan'daki şu zavallı Hippolyte'i o dertten kurtarmak istemesin? Şunu da gözden kaçırmayın ki, adam nasıl iyileştiğini kesinlikle önüne gelen her yolcuya anlatmaktan geri kalmayacaktır, sonra da (Homais bunları derken sesini kısıyor ve kuşkucu gözlerle çevresine bakıyordu) bu konu üzerine gazeteye küçük bir yazı yollamama kim engel olabilir ki? Ey Tanrım! Gazetede bir yazı elden ele dolaşır... Ondan her yerde söz edilir... En sonunda da ünü çığ gibi büyür! Ve sonra, sonrasını düşünün, artık kimbilir? Kim bilir?"

Gerçekten de, Charles Bovary bunu başarabilirdi; onun beceriksizolduğunu belirten hiçbir işaret yoktu. Kendi açısından da kocasının ününü, servetini artıracak böyle bir girişimde onu desteklemiş olmak büyük bir saadet olacaktı! Aşktan çok daha sağlam, daha güçlü bir şeye dayanmak için can atıyordu.

Eczacının ve Emma'nın özendirmesiyle kısa sürede Charles'ın bu işe aklı yattı. Rouen'dan Dr. Duval'ın kitabını getirtti; her akşam, başını ellerinin arasına alıp dikkatle okumaya dalıyordu.

Charles Bovary parmaklarının ucuna basan sakat ayakları, içeri doğru olanları, dışarıya doğru çarpık ayakları, yani *stréphocatopodie, stréphendopodie, strephexopodie* (ya da daha açık bir deyimle, ayağın *aşağı, içeri ve dışarı* doğru çeşitli çarpıklıkları) ile, *stréphypopodie* ve *stréphanopodie* (yani, alttan bükülme ve yukarı kalkma) konularını incelerken, öte yandan Mösyö Homais de bin dereden su getirerek hancı uşağı oğlanı ameliyat olmaya teşvik ediyordu.

"Belki ancak hafif bir acı duyarsın; küçük bir hacamat gibi bir şey, basit bir iğne batması, kimi nasırların çıkarılmasından bile daha kolay," diyordu.

Derin derin düşünen Hippolyte, aptal gözlerini devirerek bakıyordu.

Öte yandan eczacı da, "Hem zaten, bu benim ne üstüme vazife, canım! Senin iyiliğin için söylüyorum," diye üsteliyordu. "Salt insanlık namına! Dostum, sen ne dersen de, mesleğini yerine getirmekte sana tarifsiz zarar veren, zorluk çektiren o bel bölgesi çalkantısıyla şu çirkin topallığından bir an önce kurtulmuş olmanı istiyorum, hepsi bu işte."

Ardından Homais, Hippolyte'e ameliyattan sonra kendini ne kadar dinç, sağlıklı ve çevik hissedeceğini, böylelikle kadınların bile daha çok hoşuna gidecek duruma gelebileceğini söylüyordu, seyis de kaba kaba gülmeye başlıyordu, daha sonra da Homais o garibi gururundan yakalıyordu:

"Sen erkek değil misin, yahu? Vatani görevin olarak askerlik yapman, gidip orduda savaşman gerekseydi ne olacaktı, haa, söyler misin?.. Ah! Hippolyte, ah!"

Bilimin iyiliklerinden yararlanmayı yüz geri eden bu dik kafalılıktan, bu aymazlıktan hiçbir şey anlamadığını söyleyerek uzaklaşıyordu.

Bahtsız delikanlı sonunda razı oldu, çünkü hepsi ağız birliği etmiş gibiydiler. Ömründe hiç kimsenin işine burnunu sokmayan Binet, Madam Lefrançois, Artémise, bütün komşular, hatta belediye başkanı Mösyö Tuvache'a varıncaya kadar herkes onu bu yola özendirdi, öğüt verdi, onu utandırdı; fakat Hippolyte'i bu işe asıl razı etmeye yeten 'bunun kendisine hiçbir harcama yüklemeyeceği' düşüncesi oldu. Charles Bovary ameliyat için gerekli olan araç gereci bile sağlayacaktı. Bu cömertlik Emma'dan kaynaklanmıştı; Charles da yüreğinin derinlerinde karısının bir melek olduğunu söyleyerek buna razı oldu.

Charles Bovary, eczacının öğütleriyle ve tam üç kez yeniden başlayarak, çilingirin de yardımıyla, marangoza, demirin, vida ve somunların hiçbir şekilde esirgenmediği, yaklaşık sekiz libre ağırlığında bir çeşit kutu yaptırdı.

Bu sırada, Hippolyte'in hangi kirişlerinin kesileceğini saptamak amacıyla daha önceki sakatlığının ne tür bir ayak çarpıklığı olduğunu anlamak gerekiyordu.

Hippolyte'in bacakla hemen hemen düz bir çizgi oluşturan bir ayağı vardı, ama bu durum ayağın içeri doğru dönük olmasını engellemiyordu, öyle ki, bu bir parça içeri doğru çarpık ayakla karışık, parmakların uçlarına basan bir ayak sakatlığı, ya da pek belirli biçimde parmak uçlarına basan ayak sakatlığı ile hafif bir içe basan ayak sakatlığıydı. Fakat gerçekten de bir beygir ayağı gibi geniş, sert derili, kuru kirişli, iri parmaklı ve kapkara tırnaklı bir at nalının çivilerini andıran bu sakat ayak, sabahın köründen ta gece yarılarına kadar tıpkı bir geyik gibi koşuyordu. Oğlanın durmadan kasaba alanında, arabaların çevresinde, aksak bacağını ileri geri fırlatarak sıçrayıp durduğunu görüyorlardı. Hatta bu bacak öbüründen bile daha güçlü görünüyordu. Hizmet ede ede, sabır ve güç gibi tinsel değerler kazanmışa benziyordu bu zavallı sakat bacak. Hippolyte de kendisine ağır işler verildiği zaman onun üzerine abanmayı yeğliyordu.

Şimdi, madem ki bu, parmakları ucuna basan bir sakattı, demek ki topuk kirişini kesmek gerekiyordu; eh, daha sonra da, içeri doğru çarpıklıktan kurtulmak için kavalkemiği kasını ele almak kalıyordu. Çünkü doktor, bir seferinde iki ameliyatı birden göze almaya cesaret edemiyordu. Hatta daha şimdiden, tanımadığı bir alana dalmak korkusuyla tir tir titriyordu.

Ne Celsus'dan* beri bir atardamarın hemen bağlanmasını on beş yüzyıl arayla ilk kez uygulayan Ambroise Paré**; ne

*) Roma İmparatoru Sezar döneminde dünyaya gelen, imparator Augustus çağında hekimlik yapan ünlü cerrah. (ç.n.)

**) Ünlü Fransız cerrahı, (1509-1590) çağdaş cerrahinin babası olarak kabul edilir; uzuvların kesilmesinde atardamarların ucunun dikilmesini buldu, anatomi, fizyoloji ve tedavi alanında birçok sorunu aydınlattı. (ç.n.)

kalın bir beyin tabakası arasından bin bir çıbanı açan Dupuytren*; ne de üst çene kemiğini ilk kez kesip çıkaran Gensoul, parmaklarının arasında kiriş kesiciyle Hippolyte'e yaklaşan Mösyö Bovary kadar dehşetli bir yürek çarpıntısı yaşamışlardır; elleri bu kadar titrek ve düşünceleri bu derece gergin olmamıştı herhalde. Tıpkı hastanelerde olduğu gibi, yandaki bir masanın üzerinde, bir yığın yara tımar tiftiği, mumlu iplikler, bir sürü sargı bezi görülüyordu, eczacıda ne kadar sargı bezi varsa hepsi getirildiğinden bir sargı bezi dağı yaratılmıştı. Bütün bu hazırlıkları Mösyö Homais daha sabahın erken saatlerinde, halkı hayran etmek için olduğu kadar da kendi ününü parlatmak amacıyla düzenlemişti. Charles deriyi deldi; tok bir çatırtı duyuldu. Kiriş kesilmiş, ameliyat bitmişti, Hippolyte'in şaşkınlıktan âdeta dili tutulmuştu, ne diyeceğini bilemiyordu; tekrar tekrar öpüp başına koymak için Bovary'nin ellerini kapıyordu.

Eczacı, "Hadi, hadi bakalım, sakin ol!" diyordu, "velinimetine karşı minnetini daha sonra gösterirsin!"

Avluda bekleyen ve Hippolyte'in dimdik yürüyerek dışarı çıkacağını sanan beş altı meraklıya sonucu anlatmak üzere Mösyö Homais aşağı indi. Ardından da, Charles hastasını kutu şeklinde imal edilen düzeneğe bağladıktan sonra evine döndü. Emma merak içinde, kocasını kapıda bekliyordu. Onu görür görmez hemen boynuna atıldı. Sofraya oturdular. Charles çok yemek yedi ve hatta ancak pazar günleri, konukları olduğu zaman yaptığı aşırılıktan kendini alamadı: Yemekten sonra bir fincan kahve içti.

Tatlı sohbetlerle, ortak düşlerle dolu geçen akşam oturması pek zevkli oldu. Karı koca gelecekteki servetlerinden, yuvalarına getirecekleri refahtan söz ettiler. Erkek saygınlığının ge-

*) Ünlü Fransız cerrahı, (1777-1835). (ç.n.)

nişlediğini, rahatının arttığını, karısının hâlâ kendisini sevdiğini görüyordu. Kadınsa daha sağlıklı ve sağlam, yepyeni bir duygunun içinde ferahlamasının, en sonunda kendisini deliler gibi seven şu zavallı erkeğe karşı bir parçacık sevgi duymasının mutluluğuna erişiyordu. Bir an için Rodolphe aklına geldi ama, gözleri Charles'ın üzerine yöneldi; kocasının dişlerinin hiç de çirkin olmadığını büyük bir hayretle fark etti.

Mösyö Homais, aşçı kadının bütün direnmesine karşın, elinde yeni yazılmış bir kâğıtla ansızın yatak odasına daldığında karı koca yataktaydı. *Fanal de Rouen* gazetesine yollayacağı haber-tanıtım yazısıydı bu. Okumaları için onlara getirmişti.

Bovary, "Siz okuyun," dedi.

O da okudu: "*Bir ağ gibi Avrupa'nın yüzünün bir bölümünü hâlâ örten önyargılara karşın, ışık gene de köylerimize girmeye başladı. İşte böylece, salı günü, küçük Yonville kasabamız büyük bir insanlık olayı olan cerrahi bir denemeye sahne oldu. En ünlü hekimlerimizden biri olan Mösyö Bovary...*"

Heyecandan neredeyse boğulacak hale gelen Charles, "Yoo! Bu kadarı fazla! Bu kadarı fazla!" diyordu.

"Hayır, hayır efendim, hiç de değil! Ne demek efendim... 'Sakat bir ayağı ameliyat etti.' Ben buraya bilimsel terimi koymadım, çünkü bilirsiniz, bir gazetede... Belki de herkes anlayamaz; halk kitlesinin..."

Charles, "Her neyse," dedi, "Siz devam edin hele."

Eczacı, "Baştan alıyorum," dedi. "*En ünlü hekimlerimizden biri olan Mösyö Bovary, Armes alanında, Madam Lefrançois'nın işlettiği Altın Aslan hanında yirmi beş yıldan beri seyislik yapan Hippolyte Tautain adındaki birinin sakat ayağını ameliyatla düzeltti, girişimin yeniliği, konuya karşı duyulan ilgi öylesine bir kalabalık toplamıştı ki, hanın önünde gerçekten bir izdiham belirmişti. Ameliyat bir mucize gibi uygulandı, sanki kafa tutan kirişin bi-*

limin çabaları altında en sonunda boyun eğdiğini bildirmek istermiş gibi, derinin üzerinde ancak birkaç damla kan belirdi. Hasta, inanılmaz bir şey -görgü tanığı olarak, biz bunu kesin olarak söyleyebiliriz- hiçbir acı duymadı. Durumu şu ana kadar sevinç vericidir. Her şey nekahat döneminin çok kısa süreceğini gösteriyor ve kimbilir, belki de gelecek tarım şenliğinde Hippolyte'çiğimizi neşeli bir arkadaş topluluğu ortasında coşkun danslar içinde görebiliriz. O da böylece girginliğiyle, canlılığıyla ve çeşitli dans figürleriyle, sakatlığının tümüyle geçmiş olduğunu bütün gözlere kanıtlar. Ne mutlu yüce gönüllü bilginlere! Ne mutlu bütün ömürlerini insanların iyiliğine, rahata kavuşmasına adamış olan o yorulmak bilmez insanlara! Ne mutlu! Üç kere ne mutlu! Körlerin göreceğini, sağırların işiteceğini, topalların yürüyeceğini haykırmanın, dünyaya ilan etmenin zamanı gelmedi mi? Geçmişte bağnazların ancak seçkin kullarına vaat ettiğini şimdi bilim bütün insanlar için gerçekleştiriyor! Bu dikkate değer, parlak tedavinin bundan sonraki gelişmelerini okurlarımıza bildireceğiz."

Ne var ki, bütün bu süslü cümleler beş gün sonra Lefrançois Ana'nın avaz avaz haykırarak dehşet içinde koşup gelmesine engel olamadı:

"Yetişin! adam ölüyor!.. Aman Tanrım, çıldıracağım! Aklım sana emanet Rabbim!"

Charles hemen fırlayıp Altın Aslan'a doğru atıldı, onun böyle baş açık alandan geçtiğini gören eczacı da tezgâhını bırakıp eczaneden fırladı. O da soluk soluğa, kıpkırmızı, kaygılı bir yüzle koşup geldiği gibi merdivenden çakmakta olanlara, "Topalımızın nesi var kuzum?" diye sorarak içeri girdi.

Topal şiddetli sancılar içinde kıvranıyordu, öyle ki ayağının hapsedildiği aygıtı kıracakmış gibi habire duvara çarpıyordu.

Ayağının durumunu bozmamak için büyük bir dikkatle kutuyu çıkardılar ve korkunç, tüyler ürpertici bir manzarayla karşılaştılar: Ayağın biçimi öyle bir şişkinlik altında kaybol-

muştu ki bütün deri çatlayacakmış gibi görünüyordu ve üstü sözümona mucizevi aygıtın neden olduğu morartılarla kaplanmıştı. Hippolyte daha önce de ayağının sancısından yakınmıştı ama, kulak asan olmamıştı. İşte şimdi adamın hiç de haksız olmadığını kabul etmek zorunda kaldılar ve ayağını birkaç saat açıkta bıraktılar. Ne var ki şişlik bir parça kaybolur kaybolmaz, iki bilgin hemen ayağı yeniden aygıtın içine yerleştirmenin uygun olacağına karar verdiler ve iyileşmeyi hızlandırmak amacıyla onu daha da sıkıştırdılar. Nihayet, aradan üç gün geçince, Hippolyte, artık dayanamaz hale geldiğinden, aygıtı gene çıkardılar ve karşılaştıkları sonuca pek şaştılar: Bacağın üzerinde mosmor bir şişlik vardı, yer yer de kapkara bir sıvının sızdığı kabarcıklar görülüyordu. İş artık iyice sarpa sarıyordu. Hippolyte'in canı sıkılmaya başlıyordu. Lefrançois Ana da onu, hiç değilse bir parça oyalanabilmesi için, mutfağın yanındaki odaya yerleştirdi. Fakat her gün orada yemek yiyen tahsildar böylesi bir komşuluktan şiddetle yakındı. Bunun üzerine Hippolyte'i bilardo odasına taşıdılar.

Adamcağız orada kalın battaniyeler altında inleyerek yatıyordu, sakalı uzamış, gözleri içine çökmüştü. Arada sırada ter içindeki başını sineklerin cirit attığı kirli yastığın üzerinde döndürüyordu. Madam Bovary onu görmeye geliyordu. Pansumanlar için ona bezler getiriyor, onu avutmaya çalışıyor, gayret veriyor, yüreklendiriyordu. Doğrusu pazarın kurulduğu günler Hippolyte hiç de yalnız kalmıyordu. Çevresinde köylüler bilardo topunu ittikleri ıstakalarla boğuşuyorlar, sigaralarını tüttürüyorlar, içki içiyor, şarkı söylüyor, bağrışıyorlardı.

Hippolyte'in omzuna vurarak, "Eee? Nassın bakalım?" diyorlardı. "Ah! Söylediklerine bakılırsa durumun hiç de parlak değilmiş! Ama, bütün kabahat sende. Şunu yapmak, bunu yapmak gerekirdi."

Oturup uzun uzun ona uygulanandan çok daha başka yöntemlerle iyileştirilen kimselerin öykülerini anlatıyorlardı; sonra da onu avutmak için, "Sen kendini çok dinliyorsun da ondan!" diyorlardı. "Hadi, hadi, kalk ayağa, yahu! Krallar gibi kendini naza çekiyorsun! Ah! Onu bunu bilmem ama, seni koca maskara seni, hiç de iyi kokmuyorsun!"

Gerçekten de, kangren gitgide daha yukarılara çıkıyordu. Bu durum karşısında Charles Bovary de âdeta hasta olmuştu. Her saat, her an koşup geliyordu. Hippolyte ona dehşet dolu gözlerle bakıyor ve hıçkırarak, "Ben ne zaman iyileşeceğim?.." diye kekeliyordu. "Ah! Ah! Bu dertten kurtarın beni!.. Ne kadar talihsizmişim! Ne kadar talihsizim!"

Hekim de ona hep aynı perhizi önererek gidiyordu.

Lefrançois Ana, "Sen onu dinleme, oğlum," diye atılıyordu. "Sana zaten yeteri kadar işkence ettiler! Daha da zayıf düşeceksin. Al bakayım, iç şunu!"

Kadıncağız ona mis gibi et suyundan güzel bir çorba, kızarmış kuzu budundan birkaç dilim, bir parça yağlı et, kimi zaman da Hippolyte'in dudaklarına götürmeye cesaret edemediği küçük içki kadehlerini uzatıyordu.

Rahip Bournisien adamın durumunun ağırlaştığını haber alınca, onu görmek istedi. Tanrı'nın isteği böyle olduğuna göre bundan memnun olmak, Tanrı'yla barışmak için çarçabuk fırsattan yararlanmak gerektiğini belirterek, hastalığı yüzünden ona acıdığını söylemekle işe başladı.

Din adamı, "Çünkü," diyordu, "sen görevlerini biraz savsaklıyordun. Ayinlerde seni pek seyrek görüyorduk, kuddas ayini yapmak için kutsal masaya yaklaşmayalı kaç yıl oldu acaba? Anlıyorum, işlerin, dünya gaileleri, seni ruhunun kurtuluşu çabasından uzaklaştırdı. Ama, artık konuyu düşünmenin zamanı geldi. Gene de umudunu kesme, kedere

kapılma, Tanrı'nın huzuruna çıkmak üzereyken -sen daha o noktaya gelmedin, biliyorum ya- O'nun rahmetini dileyen, hiç kuşkusuz daha iyi düşünce ve eğilimlerle ölmüş bulunan nice büyük günahkârlar tanımışımdır. Umalım ki, tıpkı onlar gibi sen de bize iyi örnek olursun! Bu nedenle ilk önlem olarak, sabah akşam "Ey merhametli Meryem, seni selamlarım" ile bir de "Göklerdeki Yüce Tanrı" dualarını okumana kim engel olabilir! Evet ya, bunları okuyuver! Benim hatırım için. Ne kaybedersin ki?.. Bana söz veriyor musun?"

Zavallı adamcağız söz verdi. Ertesi günler rahip gene geldi. Hancı kadınla konuşuyordu, Hippolyte'in anlamadığı şakalarla, kelime oyunlarıyla karışık bir sürü öyküler anlatıyordu.

Ardından da, durum elverince, uygun tavır takınarak, din konularına dönüyordu.

Rahip Bournisien'in çabaları başarı sağlar gibi oldu; çünkü kısa bir süre sonra, sakat adam iyileşirse, Bon-Secours'a hacca gitmek isteğini söyledi, rahip de bunda hiçbir sakınca görmediğini bildirdi; bu kadarı bile hiç yoktan iyiydi. *Sonunda ne yitirirdi ki?*

Eczacı *rahibin entrikaları* adını verdiği şeylere fena halde öfkeleniyordu, bunların Hippolyte'in iyileşmesine zarar verdiğini, bunu geciktirdiğini ileri sürüyordu. Madam Lefrançois'ya, "Rahat bırakın onu! Rahat bırakın onu! Mistisizminizle adamın ruh sağlığını allak bullak ediyorsunuz!" diye yineliyordu.

Ama, kadıncağız artık onu dinlemek istemiyordu. *Her şeyin nedeni oydu.* Eczacıya inat olsun diye hastanın başucuna bir şimşir dalıyla, bir de ağzına kadar dolu bir kutsal su kabı astı.

Bununla birlikte Hippolyte'e dinin de cerrahiden daha fazla yardımı dokunmuşa benzemiyordu. Bir türlü alt edilemeyen çürüme ayaklarından karnına doğru yükselerek ilerliyordu. İlaçları, hapları, yakıları istedikleri kadar değiştirsinler, çeşitlendirsinler, kaslar her gün biraz daha ayrılıyor-

du. En sonunda da, Madam Lefrançois artık başka çare kalmadığından, gidip Neufchatel'den çok ünlü bir doktor olan Mösyö Canivet'yi getirtip getirtmeyeceğini sorduğu zaman Charles olumluayan bir baş işaretiyle cevap verdi.

Elli yaşlarında, iyi bir mevki ve üne sahip, kendinden emin bir tıp doktoru olan meslektaş, dizkapağına kadar kangren olan bu bacağı görünce, aşağılayarak gülmekten geri durmadı. Ardından da, bacağın kesilmesi gerektiğini kesin olarak bildirip, zavallı adamcağızı böyle bir duruma sokabilmiş olan eşeklere sövüp saymak üzere eczaneye gitti. Mösyö Homais'yi ceketinin düğmelerinden yakalamış, sarsarak eczanenin içinde avaz avaz bağırıyordu:

"Paris buluşları bunlar! İşte başkent beylerinin görüşleri! Tıpkı şaşılık, kloroform, mesane taşlarını kırma ameliyatı gibi hükümetin yasaklaması gereken bir sürü canavarlık! Fakat kurnazlık etmek isterler ve sonuçlarını hiç düşünmeden size bir yığın ilaç sokuştururlar. Bizler pek o kadar güçlü değiliz; bilgin görünmek, kendini beğendirmek isteyen züppeler, cici beyler değiliz biz, doktoruz biz, doktor, şifa verici kimseleriz, aslan gibi sapasağlam bir insanı ameliyat etmeyi aklımızın ucuna bile getirmeyiz! Çarpık ayakları düzeltmekmiş! Çarpık ayaklar düzeltilir mi hiç? Sözgelimi, bir kamburu düzeltmeye kalkışmak gibi bir şey bu!"

Homais bu konuşmayı dinlerken rahatsız oluyordu ama, kimi zaman reçeteleri Yonville'e kadar gelen Mösyö Canivet'yi hoş tutmak zorunda olduğu için de sıkıntısını bir dalkavuk gülümsemesi altına gizliyordu. Bu yüzden de Charles Bovary'yi savunmaya kalkışmadı, hatta en ufak bir itirazda bile bulunmadı, hiçbir görüş belirtmedi, ilkelerini bir yana bırakarak, onurunu ticaretinin daha önemli çıkarları uğruna gözden çıkardı.

Doktor Canivet'nin bu bacak kesme işi kasabada büyük bir olay oldu. O gün, bütün kasaba halkı daha erken saatlerde yataktan kalkmıştı, tıklım tıklım insanla dolu olmasına karşın ana caddede sanki bir idam cezası söz konusuymuş gibi, üzüntülü, kasvetli bir hava vardı. Bakkalda Hippolyte'in hastalığı konusunda tartışılıyordu; dükkânlarda hiçbir şey satılmıyordu, bütün alışverişler kesilmişti; belediye başkanının karısı Madam Tuvache da operatörün gelişini görme sabırsızlığıyla, pencereden hiç ayrılmıyordu.

Operatör kendi kullandığı tek atlı arabasıyla geldi. Ama, sağdaki yay doktorun iri gövdesinin ağırlığı altında zamanla çöktüğü için, araba giderken bir parça eğiliyordu. Öbür minderin üstünde, doktorun yanında, kırmızı meşin kaplı, üç tane bakır kilidi olağanüstü bir parıltıyla ışıldayan büyük bir kutu duruyordu.

Araba Altın Aslan hanının kemerleri altına fırtına gibi girdiğinde, doktor avaz avaz bağırarak atının koşumlarının çıkarılmasını emretti, sonra da atının verilen yulafı iyice yiyip yemediğini görmek amacıyla ahıra gitti, çünkü bu onun alışkanlığıydı, hastalarına gider gitmez, her şeyden önce kısrağı ve arabasıyla ilgilenirdi. Hatta bu nedenle kendisi için, "Ah! Mösyö Canivet garip bir insandır!" derlerdi. Bu sarsılmaz metaneti ve kendine olan güveninden ötürü onu daha çok beğenirlerdi. Yeryüzündeki bütün insanlar ölebilirlerdi ama, o alışkanlıklarının en küçüğünden bile asla vazgeçmezdi.

Homais çıkageldi.

Doktor ona, "Size güveniyorum," dedi. "Hazır mıyız? Başlayalım!"

Fakat eczacı kızarıp bozararak, böyle bir ameliyata yardım edemeyecek kadar duyarlı olduğunu açıkça itiraf etmek zorunda kaldı.

"İnsan sadece seyirci olunca," diyordu, "bildiğiniz gibi, imgelem çok etkilenir! Sonra da sinir sistemim de o kadar..."

Canivet onun sözünü kesti:

"Yok canım! Banaöyle geliyor ki, tam tersine, sizin daha çok beyin kanaması eğiliminiz var. Hem zaten buna hiç şaşmam; çünkü siz eczacı beyler, hep ocağınızın başına tıkılırsınız, mutfaktan çıkmazsınız. Bu da sonunda sağlığınızı bozar elbette. Bir de bana bakın hele: Ben her sabah saat dörtte kalkarım, soğuk suyla tıraş olurum. Hiç üşümem. Fanila da giymem, hiç de nezle olmam, göğsüm sağlamdır! Kimi zaman şu şekilde, kimi zaman bu şekilde filozofçasına, kaşığıma ne düşerse öyle yaşarım. Onun için sizin gibi hiç de duygusal, çıtkırıldım bir insan değilimdir, ayaklarım sağlamca yere basar, önüme çıkan bir kümes hayvanını kesebileceğim gibi, Tanrı'nın imanlı bir kulunu kesmek de beni etkilemez, umurumda bile değildir. Sonra da siz alışkanlık dersiniz... alışkanlıkmış!.."

Bunun üzerine, çarşafların altında ecel terleri döken Hippolyte'i zerre kadar dikkate almayan bu beyler, eczacının, bir cerrahın soğukkanlılığını bir generalin soğukkanlılığına benzetmesi üzerine hararetli bir sohbete daldılar; bu benzetmeden pek hoşlanan Canivet artık uzun uzun sanatının zorluklarını sayıp döktü. Sağlık memurlarının mesleğin onurunu lekelemelerine karşın, doktor gene de mesleğini kutsal bir görev olarak kabul ediyordu.

En sonunda, hastayı hatırlayan Canivet, Homais'nin getirdiği ve sakat ayak ameliyatı sırasında ortaya çıkan o aynı sargı bezlerini inceledi, ayağı tutmak için birini istedi. Lestiboudois'yı çağırmak için adam gönderdiler. Kollarını sıvayan Mösyö Canivet bilardo salonuna geçti; beri yanda eczacı, her ikisinin de yüzü üstlerindeki önlüklerinden daha beyaza dönmüş olan Artémise ve hancı kadınla birlikte, kulağı kapıda öylece orada kaldı.

Bütün bu işler olup biterken Charles Bovary evinden çıkmaya cesaret edemiyordu. Aşağıda, salonda, çenesi göğsüne düşmüş, ellerini kavuşturmuş, bakışları bir noktaya saplanmış, ateşi yanmayan ocağın köşesinde oturuyordu.

"Ne korkunç bir aksilik!" diye düşünüyordu. "Ne feci bir düş kırıklığı!"

Oysa, akla gelebilecek bütün önlemleri almıştı. Bu işe kötü talih karışmıştı. Ne olursa olsun! İleride Hippolyte ölecek olursa, onu kendisi öldürmüş olacaktı... Hem sonra, hasta ziyaretlerinde kendisine sordukları zaman hangi nedeni gösterecekti? Bununla birlikte, acaba bir şeyde yanılmış olamaz mıydı? Araştırıyordu, bulamıyordu. Fakat en ünlü cerrahlar bile pekâlâ yanılıyorlardı! İşte, asla inanmak istemeyecekleri bir şey! Tersine, gülecekler, alay edeceklerdi, dedikodu yapacaklardı! Şimdi bu olay ta Forges'tan Neufchatel'e, Rouen'e kadar yayılacaktı! Meslektaşlarının aleyhinde yazı yazmayacakları ne malum? Ardından ortaya bir polemik çıkacaktı, gazetelere cevap vermek gerekecekti. Hippolyte bile kendisine karşı dava açabilirdi.

Charles Bovary kendisini onuru lekelenmiş, iflasa sürüklenmiş, mahvolmuş, bitmiş görüyordu! Bir yığın varsayımın saldırısına uğrayan düşüncesi, denize düşen ve dalgalar üzerinde yuvarlanan boş bir fıçı gibi bütün bunların ortasında yalpalayıp duruyordu.

Emma, Charles'ın karşısında oturmuş, ona bakıyordu. Onun utancını, küçük düşmesini paylaşmıyordu, başka bir utanç, başka bir küçük düşme hissediyordu: Sanki daha önce, belki de yirmi kez onun sıradan bir insan olduğunu yeteri kadar fark etmemiş gibi, böyle bir adamın bir değeri olabileceğini düşünmüş olmanın utancıydı bu.

Charles odada bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu. Potinleri döşeme tahtaları üzerinde gıcırdıyordu.

Genç kadın, "Otur yerine," dedi, "beni sinirlendiriyorsun!" Adam hemen oturdu.

Emma düşünüyordu: O kadar akıllı bir kadındı, nasıl olmuştu da onun hakkında bir kez daha yanılmıştı? Öte yandan, hangi içler acısı tutku uğruna bütün yaşamını böyle sürekli özverilerle, yoksunluklarla ziyan etmişti? Genç kadın bütün o görkemli yaşam içgüdülerini, ruhunun bütün o yoksun kaldığı güzellikleri, evliliğin, aile yaşamının bayağılıklarını, yaralı kırlangıçlar gibi çamura düşen o güzelim düşlerini, istek duyduğu her şeyi, kendini yoksun bıraktığı her şeyi, sahip olabileceği her şeyi birer birer hatırladı! Ve niçin, niçin?

Kasabayı dolduran yoğun sessizliğin ortasında keskin, acı bir çığlık havayı deldi. Charles Bovary bayılacak kadar sapsarı kesildi. Emma sinirli bir hareketle kaşlarını çattı, sonra da düşüncelerini sürdürdü. Her şeye karşın, onun uğruna... Hiçbir şey anlamayan, hiçbir şey hissetmeyen şu yaratık, karşısındaki şu adam uğruna! İşte şimdi şurada, sakin sakin, adının düştüğü gülünçlüğün bundan böyle kendisi gibi karısını da kirleteceğini aklına bile getirmeden oturup duruyordu. Emma onu sevmek için hayli çaba göstermişti, kendini bir başkasına verdiği için acı acı ağlayarak pişman olmuştu.

Derin derin düşünüp duran Charles Bovary ansızın, "Ama, bu belki de bir dışa dönük çarpıklıktı," diye haykırdı.

Gümüş bir tabağın içine düşen bir mermi gibi düşüncelerinin ortasına inen bu cümlenin beklenmedik etkisiyle ürperen Emma adamın ne demek istediğini anlamak için başını kaldırdı. Bilinçleriyle birbirlerinden o kadar uzaktaydılar ki, birbirlerini görünce şaşırmış gibi sessizce bakıştılar. Charles bacağı kesilen adamın boğazlanan bir hayvanın uzaktan uzağa işitilen bağırtısı gibi, tiz çığlıklarla kesilen tekdüze dalgalar halinde birbirini kovalayan son feryatlarını hiç kıpırdamadan dinlerken sarhoş bir adamın bulanık bakışlarıyla Em-

ma'ya bakıyordu. Genç kadın soluk dudağını ısırıyordu ve kopardığı bir mercan dalını parmaklarının arasında yuvarlarken fırlamaya hazır ateşten birer ok gibi gözbebeklerinin yakıcı sivri uçlarını Charles'ın üzerine dikmişti.

Şimdi artık adamın her şeyi, yüzü, elbisesi, söylemediği şeyler, bütün kişiliği, kısacası varlığı onu sinirlendirip öfkelendiriyordu. Genç kadın, bir suçmuş gibi geçmişte namuslu bir hayat sürdüğüne pişman oluyordu. O namuslu geçmişten arta kalanlar da gururunun şiddetli vuruşları altında yıkılıyordu. Üstün gelen ihanetinin bütün kötü alaylardan büyük bir zevk alıyordu. Aşığının anısı baş döndürücü çekiciliklerle gözünün önünde canlanıyordu. Yepyeni bir coşkuyla o hayale doğru sürüklenen ruhunu o hatıralara fırlatıyordu. Charles sanki ölecekmiş, gözlerinin önünde can çekişiyormuş gibi geliyordu; yaşamından öylesine kopmuş, öylesine sonsuza kadar yok olmuş, öylesine imkansızlaşmış ve hiçleşmişti ki.

Kaldırımda bir ayak sesi yükseldi. Charles baktı, inik panjurların arasında, Hal'in yanında, güneş altında, büyük mendiliyle alnını silen doktor Canivet'yi gördü. Arkasından da, elinde büyük bir kırmızı kutu, Homais geliyordu. İkisi birlikte eczaneye doğru ilerliyorlardı.

Bunun üzerine, Charles ani sevgi ve umutsuzlukla, karısına doğru dönerek, "Kucaklasana beni, karıcığım!" dedi.

Genç kadın öfkeden kıpkırmızı kesilerek, "Bırak beni!" dedi.

Charles da, "Neyin var? Ne oldu sana? Neyin var?" deyip duruyordu şaşkın şaşkın. "Sakinleş, kendine gel! Pekâlâ biliyorsun ki seni seviyorum!.. Hadi, gel!"

Emma ürkütücü, bir tavırla, "Yeter," diye bağırdı.

Salondan dışarı kaçarken Emma kapıyı öyle bir hızla

çarptı ki barometre duvardan fırladı, yere düşüp kırıldı.

Charles perişan bir halde koltuğuna yığıldı. Karısının nesi olabileceğini düşünüyordu. Bunun bir sinir hastalığı olduğunu sanarak üzüntüsünden ağlıyor ve çevresinde uğursuz, anlaşılmaz bir şeyin dolaştığını belli belirsiz sezinler gibi oluyordu.

Akşam Rodolphe bahçeye geldiği zaman sevgilisini merdivenin alt başında, ilk basamağın üzerinde kendisini bekler buldu. Birbirlerine sarıldılar ve bu öpüşmenin sıcaklığında, eriyen kar gibi, bütün acı ve üzüntüleri yok oluverdi.

(*Madame Bovary*, Kısım XI, Bölüm II, 1857)

HASTALIĞI TEŞHİS ETMEK

Saren Kierkegaard

Nietzsche'nin halk sağlığı hakkındaki öncül düşüncelerinin aksine, varoluşçu filozof Kierkegaard'a göre, çoğulluk çağında tıbbın asıl sıkıntısı, hastaların benzersiz olma konusundaki bıkıp usandırıcı ısrarıdır.

Şeytani olan, terapotik bir bakış açısıyla görülür. Alışılagelmiş bir önlem olarak: "'*Mit Pulver und mit Pillen*' (toz halindeki ilaçlar ve haplar); lavmanı da unutmayın!" Şimdi, hekim ve eczacı baş başa vermişlerdir. Başkaları korkmasın diye, hasta tecrit edilmiştir. Yaşadığımız bu cesaret çağında, hastaya öleceği söylenmez; hasta korkudan canından olmasın diye, bir rahip çağırmaya bile cüret edilmez; hastaya, yakın geçmişte başka birinin aynı hastalık yüzünden hayatını yitirdiği anlatılmaz. Hasta tecrit edilmiştir, acısı paylaşılır ve araştırmalar yapılır; hekim, ortalamayı hesaplamak için çizelge halinde bir istatistiksel rapor hazırlayacağına söz verir. Ortalama bir kere bulununca, her şey açıklanacaktır. Vakayı incelemenin terapotik yöntemi, olaya bütünüyle fiziksel ve somatik açıdan bakmakta yatar ve doktorların sık sık -özellikle Hoffman'ın romanlarından birinde- yaptığı gibi, bir tutam enfiye alınır ve "Bu vaka, insanı epey kaygılandırıyor," denir.

("İyi Hakkında Kaygılar"dan alınmıştır,
Kaygı Kavramı, 1844)

EREWHON'DA BİR DURUŞMA

Samuel Butler

Butler'ın Erewhon *adlı eseri (1872), Victoria dönemi toplumu ve onların kutsal değerleri üzerine yazılmış bir hicivdir. Biz, insanın fiziksel nedenler ve davranışlardan dolayı hasta olduğunu -ve hastalıkların tıp mesleğinin yetki alanına dahil olduğunu- kabul ettiğimiz, hastalığı ahlaki bir sorun olarak görmediğimiz için, bir veremlinin, hastalığı yüzünden mahkemeye çıkarılıp hapse atılması bize büyük bir haksızlık gibi gelebilir. Doğrusu, mahkemeler sadece özgür irademizle gerçekleştirdiğimiz davranışlarımızdan dolayı yargılayabilir bizi. Butler'ın hicvettiği dünyadaysa, doktorlar birer suçludurlar; mahkemenin karşısına çıkarılan tutuklunun kabahati de, hasta olmayı seçmek ya da hastalıktan sakınmayı başaramamaktır. Bizim dünyamız, henüz bu anlatılanlardan çok uzak, fakat, kendi dünyamızda da, bilimsel bakış açısının her türlü neden-sonuç ilişkisine egemen olması ve özgür irademizi kullanmaya hemen hiç fırsat kalmaması mümkün; savunma avukatları şimdiden, Alan Dershowitz'in* "kötüye kullanma mazereti" *dediği yola başvurmaktan kaçınmıyorlar. Öyleyse, suçlamalar niçin giderek daha yüksek sesle yapılıyor?*

Belki de, bu olağandışı insanların zihniyetlerindeki sapkınlığı okuyucuya açık seçik anlatmanın en iyi yolu, akciğerlerinde verem mikrobu taşımakla suçlanan bir adamcağızın halka açık bir mahkemede yargılanışını aktarmamla mümkün olacaktır; bu suçu işlediği anlaşılanlar, yakın zamana de-

ğin ölümle cezalandırılmaktaydı. Birazdan detaylarını nakledeceğim duruşma cereyan ettiği esnada, birkaç aydır bu ülkede bulunmaktaydım, dolayısıyla, bu olayı şimdi anlatarak, hikâyemin kronolojik akışını bozmuş olacağım; fakat belki de, başka konulara geçmeden önce bu konuda anlatacaklarımı tamamen tüketmem daha hayırlı olacaktır. Bunun yanı sıra, her gördüğümü sırasıyla, teferruatlı bir şekilde anlatmaya kalkarsam hikâyem bitmek bilmez; üstelik, her gün karşılaştığım sonsuz sayıdaki tuhaflıklardan yeri geldiğinde söz etmem daha uygun düşer.

Zanlı, kürsünün karşısındaki parmaklıkların arkasına geçirildi, mahkeme heyeti de, tıpkı Avrupa'da yapıldığı gibi yemin etti; usullerin hemen hepsi bizim mahkemelerimizdeki gibiydi, hatta zanlıdan, suçlu olup olmadığını mahkemeye söylemesi bile istendi. Zanlı, suçsuz olduğunu iddia etti ve duruşmaya devam edildi. İddia makamının kanıtları hakikaten kuvvetliydi, fakat dürüst davranmam gerekirse, duruşma sahiden de tarafsız bir biçimde yürütülüyordu. Müdaafa vekilinin, müvekkilini savunmak için sunması gereken her türlü kanıtı tek tek mahkemeye takdim etmesine izin verildi; müdaafa, zanlının, bir sigorta şirketini dolandırmak amacıyla verem olmuş numarası yaptığını iddia etti. Şirketten maaş almaya başlamasına pek az vakti kalan zanlı, verem hastalığına tutulmuş taklidi yaparak, daha çok para koparabileceğini ummaktaydı. Eğer hadisenin böyle cereyan ettiği ispat edilebilseydi, dava düşecek, zanlı da ahlaki rahatsızlığının tedavi edilmesi için bir hastaneye gönderilecekti. Fakat bu iddia, ülkenin en meşhur avukatlarından biri olan vekilin tüm kabiliyetini ve belâgat hünerlerini kullanmasına rağmen, mahkemeye makul gelmedi. Olanlar aşikârdı, çünkü zanlı artık hastalıktan ölme raddesine gelmişti; çoktan yargılanıp mahkûm

edilmemiş olması bile hayret vericiydi. Duruşma süresince öksürüğü hiç kesilmedi, başında bekleyen iki gardiyan da olmasa, ayakta bile duramayacak, yere yığılıverecekti.

İddia makamının fezlekesi, hakikaten de takdire şayan bir konuşma oldu. Zanlının lehinde sayılabilecek her hususa tek tek değindi, fakat kapanış konuşması sürdükçe, kanıtların hiçbir şüpheye yer vermeyecek kadar ikna edici olduğu da belli oldu; mahkeme heyeti kürsüsünden çekildiği zaman, duruşma salonunda, bir süre sonra açıklanacak hükümle ilgili görüş birliğine varılmıştı bile. Heyet, on dakika boyunca toplantı yaptı ve salona döndükleri zaman, heyet başkanı kararı açıkladı: Suçlu. Salonda, hükmü onaylayan mırıltılar ve alkış sesleri duyuldu, fakat bu sesler derhal susturuldu. Sonra, hakim, bir daha asla unutamadığım kelimelerle, kararı resmen bildirdi. Bu konuşma, ertesi gün ülkenin önde gelen gazetelerinden birinde yayınlandı, ben de oradan defterime not ettim. Konuşmayı biraz kısaltmam gerekiyor, fakat bilmenizi isterim ki, hakimin konuşmayı yaptığı esnadaki azametli, hatta olağanüstü sert tavrını tasvir etmem mümkün değil. Hüküm, aşağıdaki gibiydi:

Parmaklıkların arkasındaki hükümlü, akciğer veremi olduğun halde çalışmak gibi büyük bir suçla yargılandın ve tarafsız bir duruşmadan sonra, vatandaşlarından oluşan bir heyet tarafından suçlu bulundun. Bu hükmün adaletine karşı diyecek bir sözüm yok; aleyhindeki kanıtlar tüm şüpheleri ortadan kaldırdı, bana da seni kanuna uygun bir biçimde mahkûm etmek düşüyor. Sana vereceğim ceza, pek ağır olmak zorundadır. Bu kadar genç, hayattan beklentileri yüksek olması gereken birinin, böylesine acımasız bir hastalık yüzünden ıstırap verici bir halde karşıma çıkması, inan bana da çok acı veriyor, fakat bir yandan da, merhameti hak eden

bir durum değil seninki; bu senin ilk suç işleyişin değil çünkü. Bilakis, suç işlemeyi bir meslek haline getirmişsin âdeta, geçmişte sana müşfik davrananlar da bu durumu körüklemiş, böylece ülkenin kanun ve mahkemelerinin karşısına her seferinde daha ağır suçlar işleyerek çıkmışsın. Geçen sene, ağır bir bronşit geçirmekten suçlu bulunmuşsun, hatta, henüz yirmi üç yaşında olmana rağmen, şimdiye dek en az on dört kez iğrenç hastalıklar sebebiyle suçlanmış ve mahkûm edilmişsin; aslına bakarsan, hayatının çoğunu hapiste geçirdiğini söylersek, yanlış olmaz.

Sağlıksız ebeveynlerden dünyaya geldiğini ve çocukluğunda geçirdiğin ağır bir hastalıktan sonra bünyenin iyiden iyiye güçsüzleştiğini iddia ediyorsun, bunları söylemesi kolay; bu çeşit mazeretler, her suçlunun sık sık baş vurduğu sığınaklardır; fakat bilmelisin ki, adaletin kulağı bu bahaneleri asla duymaz. Ben, burada, tuhaf metafizik sorulara cevap vermek için bulunmuyorum; zaten bu tür soruların sorulmasına bir kere müsamaha etsem, bu soruların sonu gelmezdi; sonuçta bütün suç ilk uzvi hücreler, ya da asli gazlara atılırdı. Sorun, senin nasıl kötü bir insan haline geldiğin değil, kötü bir insan olup olmadığındır. Kötü bir insan olduğun konusunda görüş birliğine varılmış bulunmaktadır, kararın adil bir şekilde verildiğine kimse itiraz edemez. Sen, kötü ve tehlikeli bir insansın, vatandaşlarının önünde, tiksinti verici ve korkunç bir suçla damgalanmış olarak durmaktasın.

Kanunu haklı çıkarmak ya da savunmak, asla benim görevim değildir; kanun, bazı durumlarda tevakki edilemez meşakkatler çıkarır suçlunun karşısına, kimi zaman, hüküm getirmek zorunda olduğum cezayı hafifletememenin sıkıntısını ve pişmanlığını hissederim. Fakat senin vakanda böyle bir sıkıntı hissetmemekteyim; tam tersine, verem hastalığının ölümle cezalandırılması yasaklanmış olmasaydı, şu durumda muhakkak ölüm cezasını tasdik ederdim.

Senin gibi dehşet saçan bir emsalin cezasız kalması, muhakkak ki katlanılmaz bir adaletsizlik olurdu. Namuslu ve saygın insanların arasında ceza almadan yaşaman, daha sağlıksız insanların tüm hastalıkları hafife almasına yol açabilirdi, ayrıca, henüz doğmamış varlıkları kirletmene, onlara zarar vermene de müsaade edilemez. Doğal düşmanlarımız olan doğmamışların yanına yaklaşmaması gerek; üstelik bu, sadece onları değil, bizi korumak için de şart. Doğmamışların, kendilerini kirletme ihtimali en düşük kimselerle bir arada bulunması, en doğrusudur.

Fakat, bu hususta da bağımsız olarak ve seninki gibi büyük bir suçla bağlantılı olan fiziksel suçluluk duygusundan da öte, buna meyilimiz olsa da, sana merhamet göstermememizin başka bir sebebi daha var. Burada, gizlice aramızda yaşamakta olan bir zümreden, başka bir deyişle, kendilerine hekim diyen insanlardan söz ediyorum. Kanunlar biraz daha yumuşatılsa veya ülkemizde bu insanlara karşı gösterilen katı muamele biraz gevşetilse, şimdi gizlice hizmet veren, kendileriyle görüşenlere ağır cezalar verilen bu çaresiz adamlar, ülkemizdeki her evin gedikli ziyaretçileri olacaklardır. Teşkilatları ve tüm aile sırlarına kolayca ulaşmaları sayesinde, hiçbir şeyin karşısında duramayacağı sosyal ve siyasi güçlere kavuşacaklardır. Aile reisi, kendisiyle karısı, efendiyle kölesi arasına giren aile hekiminin hizmetine girecek, sonunda, hekimler tüm milleti yönetmeye başlayacak, hepimizi kendilerine kul köle edeceklerdir. Sonuç olarak, dünyanın her köşesine, hayatın her sahasına yayılmaya başlayacaklardır; sokaklarımız ilaç satıcılarıyla dolacak, gazetelerimiz ilaç ilanlarıyla kaplanacaktır. Bunu engellemek için tek çıkar yolumuz, tek bir çaremiz var. Bu ülkenin kanunları, zaten uzun senelerdir bu amaç doğrultusunda çalışıyor, kanunun gözü, mevcudiyetlerinden haberdar olur olmaz, tüm hastalıkları engellemek ve bastırmak

için amansız bir savaş veriyor. Keşke bu göz daha da iyi görebilseydi, demekten alamıyorum kendimi.

Bununla beraber, zaten gün gibi ortada olan şeyler hakkında yaptığım bu konuşmayı daha fazla uzatmayacağım. Husul bulanların senin suçun olmadığını iddia ettiğini biliyoruz. Fakat bu iddiana karşılık cevabımız hazırdır; eğer sağlıklı ve hali vakti yerinde ebeveynlerden doğsaydın, ayrıca ihtimamla büyütülseydin, ne ülkenin kanunlarına karşı gelir, ne de şu anki rezil konumda karşımıza çıkardın. Şayet, bana yetiştirilme tarzının ve aldığın eğitimin kendi suçun olmadığını, dolayısıyla şu anki vaziyetinden dolayı suçlanamayacağını söyleyecek olursan, sana şöyle cevap veririm; ciğerlerindeki verem hastalığı senin suçun olsa da, olmasa da, senin içindedir ve milletimizi böyle kusurlardan korumak da benim görevimdir. Bugün karşımızda bir suçlu olarak durmanın sebebinin talihsizlik olduğunu söyleyebilirsin; buna karşılık ben de sana talihsizliğin senin suçun olduğunu söylemeyi görev bilirim.

Son olarak, belirtmek isterim ki, eğer mahkeme heyeti senin beraatine karar vermiş olsaydı bile -gerçi böyle bir şey yapmalarına imkân olmadığını biliyoruz-, sana şimdi vereceğim cezadan daha hafif bir cezaya çarptırılmamanı sağlamayı, görevim olarak kabul ederdim. Zira, mahkemeye çıkmana sebep olan suçu işlemediğin, masum olduğun anlaşılsaydı, bu kez, en az onun kadar ağır başka bir suçlamayla karşı karşıya kalacaktın; yani haksız yere adını lekeletmek suçuyla.

Bu sebeple, seni, sefil hayatının sonuna dek ağır hapis cezasına çarptırırken hiç tereddüt etmiyorum. Sana tavsiyem, hayatının kalan süresi boyunca, işlemiş olduğun suçlardan pişmanlık duyman gerektiğini her an hatırlaman ve sağlığını kazanmaya çabalayıp, vücudunu geliştirmeye çalışmandır. Bu tavsiyemi dikkate alacağını ummuyorum doğrusu; her şeyden vazgeçmiş

bir insan olduğunun farkındayım. Bana kalsa, cezanı hafifletecek hiçbir uygulamaya izin vermezdim, fakat, kanunun merhametli kurallarına göre, en ağır suçu işleyenlerin bile, mahkûm edildikten sonra üç resmi ilaçtan birini almaya hakkı vardır. Bu sebeple, mahkeme bu konuda bir değişiklik yapmadığı sürece, sana her gün iki kaşık hint yağı verilmesini emrediyorum."

Mahkeme sona erince, mahkûm, zor duyulan sesiyle, aldığı cezayı hak ettiğini ve adil bir biçimde yargılandığını söyledi. Sonra, bir daha asla çıkamayacağı hapishaneye götürüldü. Hakim konuşmasını bitirince, yeniden bir alkış koptu, fakat ilk seferinde olduğu gibi bu alkışlar da hemen susturuldu. Mahkemede hazır bulunan herkes mahkûmun suçlu olduğuna inanıyordu, fakat hiçbir şiddet gösterisi olmadı, sadece, mahkûm cezaevi aracına götürülürken, kenarda bekleyenler onu yuhaladılar. Sahiden de, bu ülkede kaldığım süre boyunca, kanuna ve düzene gösterilen koşulsuz bağlılık kadar dikkatimi çeken başka bir şey olmadı.

(*Erewhon*, "Erewhonian Duruşmaları", 1872)

HEKİMLERİN GELECEĞİ

Friedrich Nietzsche

Nietzsche'nin halk sağlığını iyileştirme amacıyla yazdığı reçeteleri pek ünlüdür. 'Olumlu' diye nitelenen döneminde yazdığı bu talimatlarda, başka şartlar altında nefret edeceği 'genel olarak topluma iyilik eden' tipini onaylayarak tarif edişi, zaman zaman korkutucu bir hale gelmektedir.

Günümüzde hiçbir meslek, saygınlığını daha da artırmaya hekimlik mesleği kadar, hazır ve kararlı görünmemektedir; özellikle, şu zihin bulandırıcıların -hani, ruh doktoru denilen kişilerin- büyülü sanatlarını eskisi gibi herkesin alkışları arasında sürdürememeleri hekimlere bu konuda yardımcı oluyor; hakikaten, kültürlü bir insan uzak durur böylelerinden. Bir hekimin zihinsel güçlerinin en yüksek noktasında olmasının sebebi, sadece en son ve yeni yöntemleri her türlü teferruatıyla bilmesi, bu yöntemleri beceriyle uygulaması, ya da teşhis koyan hekimlerin ünlü yöntemiyle, belirtilerden yola çıkarak sebeplere kolayca ulaşması değildir artık. Bunun yanı sıra, her şahsa intibak edebilecek ve gerekirse karşısındakinin yüreğini söküp alabilecek türden bir hitap yeteneğine; mizacında, melankoliyi (her hastanın içindeki yara) dağıtacak kadar canayakınlığa, iyileşmek için mutlu olmaya ihtiyaç duyanlar ile, onların sağlığı uğruna mutlu olmalarını sağlamak zorunda olanlar (ve sağlayabilecekler) arasında arabuluculuk etmek için bir diplomatın yapmacık nezaketi-

ne, insan ruhunun sırlarını öğrenmek fakat bunlara ihanet etmemek için bir polisin ya da avukatın anlayış yeteneğine ihtiyaç duyar; kısacası, günümüzde iyi bir hekimin, bütün profesyonel mesleklerin becerisine ve imtiyazlarına ihtiyacı vardır. Bu silahlarla donandıktan sonra, hayırlı çalışmaları, zihinsel mutluluğu ve verimliliği artırmak, kötü düşünceleri, kem maksatları ve -rezil membası genelde hep karın olan- hoyratlığı tehcir etmek için ve evlilik simsarı ve sansürcü olarak- zihinsel-fiziksel bir aristokrasi üreterek, yaygın tabirle ruh sancısı ve vicdan sızlaması olarak bilinen haletleri budayarak, genel olarak topluma iyilik eden biri olarak karşılarına çıkabilir. Böylece, bir 'tıp adamı' iken, bir kurtarıcıya dönüşecektir; yine de, ne mucizeler göstermesi gerekecek ne de çektiği acıların sonu çarmıha gerilmek olacaktır.

(243, *İnsanca, Pek İnsanca*, 1878)

FLORENCE NIGHTINGALE

Lytton Strachey

Hekimlerle ilgili bir kitap, hasta bakımı konusuna değinmeden, yani son derece bayağı bir iş olduğu için hemşirelere emanet edilen bu göreve bir bölüm ayırmadan, tamamlanmış sayılmazdı. Geleceğin bilgilerle yoğrulmuş dünyasında, hemşireliğin, yok olmaya yüz tutan bir kaynak haline geleceğini iddia etmek yanlış olmaz (bu mesleği bir 'kaynak' olarak görmek bile hatadır). Aslında, on dokuzuncu yüzyılda tedavilerin çoğu, basit bakım yöntemleriyle gerçekleştirildi; Kırım Savaşı sırasında Üsküdar'daki hasteneyi baştan aşağı temizleyen Florence Nightingale, ölüm oranını yüzde 42'den yüzde 2'ye indirmeyi başarmıştı; 'kader'in bu dramatik değişimine benzer başka olaylar da, Amerikan İç Savaşı sırasında yapılan hastane temizlikleri, ya da Ignaz Semmelweis'ın otopsi ile lohusa humması arasındaki bağlantıyı buluşu olabilir. Lytton Strachey'nin, Florence Nightingale'in 'renkli ve destansı macerası'nı dönemin şartlarına tepeden bakarak anlattığı bu hikâye, yazarın, dünya tarihinin en büyük gelişme çağındaki ahlaki ciddiyeti yıkıp yok etmeyi amaçlayan ünlü çabalarının bir ürünüdür.

Kader gelip kapısını tıklattığında, Bayan Nightingale, yaklaşık bir senedir Harley Sokağı'ndaki bakımevinde çalışmaktaydı. Kırım Muharebesi başlamış, Alma çarpışması gerçekleşmişti; Üsküdar'daki askeri hastanelerin içler acısı durumu hakkındaki haberler İngiltere'de yankı uyandırmaya başlamıştı. İlahi takdirin niyetini anlamak kimi zaman güçtür, fakat

Florence Nightingale için tasarladığı her şey gün gibi açıktı; her şey mükemmel bir ahenkle gerçekleşiyordu. Hemşire Nightingale, senelerdir kendisini geliştirmekteydi; en sonunda, kader kapısını çaldığında, görevine hazırdı. Tecrübeli, hür, kâmil ve hâlâ genç'ti -otuz dört yaşındaydı-, hizmet etmek için yanıp tutuşuyordu, emir almaya alışmıştı; tam bu esnada, büyük bir ulus âcil bir hizmete ihtiyaç duydu ve Florence Nightingale onların bu hayati çağrısına cevap verdi. Muharebe birkaç sene evvel başlasa, ihtiyaç duyduğu tecrübeye, hatta belki böyle bir görevin üstesinden gelecek güce bile sahip olmayacaktı; muharebe birkaç sene sonra başlasa, şüphesiz, başka bir görev uğruna nefes almadan çalışıyor olacak, dahası, yaşlanmış olacaktı. Dikkate değer olan, sadece zamanlamanın mükemmeliyeti değildi. Şans eseri, Bayan Nightingale'in yakın dostu Sidney Herbert da, o senelerde Savaş Dairesi ve Kabine üyesiydi. Kendisi, hayır işlerinde birlikte çalışırken, hemşirenin üstün becerilerine şahit olmuştu. Bu şartlar altında, Florence Nightingale'in Doğu'da hizmet etmek için görev talep ettiği mektubu ve Sidney Herbert'in müspet cevabı içeren mektubunun taraflara ulaşması sadece zaman meselesiydi. Böylece, hiçbir engel çıkmadan, her şey yerli yerine oturuverdi. Tayin gerşekleşti, atıldığı maceranın büyüklüğünden başı dönen hemşireye de sadece tayinini tasdik etmek kaldı. Kendisine çok bağlı birkaç arkadaşı, kişisel yaveri olmak için gönüllü oldular; otuz sekiz kişilik ekip toplandı, mektupların gidiş-gelişinden bir hafta sonra, Bayan Nightingale, hevesli hayranları tarafından Konstantinopolis'e uğurlandı.

Yola çıkmadan önce kendisine gönderilen pek çok mektuptan biri, Bayswater'da çalışan, kimse tarafından tanınmayan bir Katolik rahibi olan Dr. Manning'den* geliyordu:

*) Henry Edward Manning: 1808-1892, İngiliz kardinali, çok sayıda Katolik okulu ve enstitüsü açmıştır. (ç.n.)

"Tanrı sizi koruyacaktır," diye yazmıştı mektubunda, "sizin için edeceğim dualarda, Yüce Efendimiz'in Kutsal Kalbi'nin tek ibadet nesneniz olmasını, onu örnek almanızı, teselliyi onda bulmanızı ve gücünüzü ondan almanızı dileyeceğim."

Dr. Manning'in dualarına cevap alıp alamadığını bilemiyoruz, fakat şuna hiç şüphemiz yok; o günlerde duaya en çok ihtiyacı olan kişi Florence Nightingale idi. *Times* muhabirinin gönderdiği raporlarda ve pek çok özel mektupta, Üsküdar'daki hastanelerin vaziyeti, İngiliz kamuoyuna karanlık bir tablo olarak çizilmişti; oysa gerçekte her şey çok daha kötüydü. Kısacası, muharebe mevkiisindeki tıbbi tertibatımız tamamen çökmüştü. Bu müthiş başarısızlığın kökenleri çapraşık ve türlü türlüydü; asli olarak, İngiltere'de senelerdir süren sulh ve aldırışsızlık dönemiyle, idari yetersizliklerin dallanıp budaklanması -tutarsız sistemlerin doğasında olan hatalardan, önemsiz mevkiilerdeki memurların beceriksizliğine, Hükümet'in bilgisizliğinden, sınırlı sürelerde vaktinde müdahale etme yetersizliğine kadar- bu meselenin temelinde yatmaktaydı. Vaziyetin günışığına çıkmasından sonra gerçekleştirilen tahkikler sonucunda, kötülüğün, kötülüklerin en beteri olduğu meydana çıktı; hadisenin, istinai bir sebebi yoktu, vaziyetten kimse mesul değildi. Savaş mekanizması bütünüyle yetersizdi; hurdaya dönmüştü. Yaşlı Dük, bir nesildir Atlı Muhafaza Birliği'nin başında oturuyor, kendisine önerilen her türlü yeniliği demir yumrukla eziyordu. Yetkiler üst üste binmişti, mesuliyetler bir o yana, bir bu yana sürüklenip duruyordu. Ordunun ihtiyaçlarına yetecek ebatta tıbbi hizmet verebilecek bir müessesenin yaratılması ve korunmasına gelince; senelerdir süren kargaşa ortamında kimin aklına gelecekti ki bu vazife? Muharebeden önce, Wesminister'daki uysal görevliler, doğallıkla her şeyin yolunda olduğuna inanıyorlardı; en azından öyle sanıyorlardı. Misal, birisi, muharebe hemşire-

lerinden bir birlik oluşturulması gerektiğini iddia etmeye cüret edince, kahkahalarla yüzüne gülünüyordu. Muharebe patlak verince, idaredeki yiğit İngiliz su baylarının, tıbbi teşkilatın önemsiz teferruatını düşünmekten çok daha önemli işleri olduğu ortaya çıktı. Yarımadada savaşırken, kim böyle değersiz meselelerle uğraşmaya zahmet etmişti ki? Üstelik, o muharebeden alnımızın akıyla çıkmıştık. Böylelikle, en mühim tedbirler ihmal edildi ve en ehemmiyetli talimler ertelendi. Ordunun askeri tabiplerinin başı olan Dr. Hall, derhal Hindistan'dan çağrıldı ve cephedeki görevinin başına geçmeden önce İngiltere'ye uğramaya fırsat bulamadı. Üstelik, Üsküdar'da bin yataklı bir hastane elde etmemiz, Alma çarpışmasından sonra, yani muharebenin başlamasından aylar sonra vuku buldu. Şüphesiz pek çok kişi hatalar, akılsız hareketler, ahlaksızlıklar yapmıştır; fakat, vaziyet bütün olarak değerlendirildiğinde, bu şahsi hataların fazla önem taşımadığı görülür; bunlar, hükümet siyasetindeki derin hastalığın emareleridir; asli hata, idari çöküntünün yarattığı devasa felakettedir.

Bayan Nightingale, Üsküdar'a -Konstantinopolis'in, Boğaziçi'nin Asya tarafındaki bir mahallesi- 4 Kasım 1854'te vardı. Balaklava çarpışmasının üzerinden on gün geçmişti, Inkerman çarpışması da bir gün sonra gerçekleşecekti. Alma çarpışmasından sonra yetersizliği zaten anlaşılan hastahane teşkilatları, bu iki ağır ve kanlı çarpışmadan kısa süre sonra büyük sıkıntı altına girecekti. Yaralılardan oluşan müfrezeler, hastanelere dolmaya başlamıştı bile. Kırım'daki küçük hastanelerde, koşullar dahilinde ilk müdaheleleri yapılan askerler, iki yüz kişilik bölükler halinde gemilere yükleniyor, Karadeniz'den geçirilip Üsküdar'a ulaştırılıyordu. Yolculuk, olağan zamanlarda dört buçuk gün sürerken, muharebe başladığından beri, ancak iki ya da üç haftada tamamlanabiliyordu. Bu yüzden, yolculuğa 'araf' deniliyordu. Yaralılar, hastalar ve öl-

mek üzere olan askerler -kolları ya da bacakları kesilmiş, hummalı ya da soğuk ısırmasından müstarip, dizanterinin ve koleranın son safhalarında olan adamlar- kamaralara, kimi zaman da güverteye tıkış tıkış dolduruluyordu; yatak yoktu, hatta çoğunun battaniyesi veya giysisi bile yoktu. Gemideki bir iki cerrah, hastalar için elinden geleni yapıyordu, fakat tıbbi erzakları yetersizdi, hastabakıcılığı görevi de ayakta durabilen bir avuç askere düşmüştü; yolculuğun sonunda bunlar da bitkin düşüp iş göremez hale geliyorlardı. Günde bir kez dağıtılan bir kap yemekten başka yiyecekleri yoktu, hatta su bile, güçsüz düşenlerin kolayca ulaşamayacağı bir yere depolanıyordu. Aylar boyunca, bu yolculuklarda, gemiye binen her bin kişiden vasati yetmiş dört kişi hayatını kaybediyor; cesetler denize atılıyordu; fakat gemide ölenlerin en şanssızlar olduğunu kim iddia edebilir ki? Doğu zekâsının inatçılığının bir eseri olan Üsküdar'daki limana yanaşmak, büyük zorluklarla gerçekleştirilebiliyor, hatta kötü havalarda limana yaklaşmak imkânsız bir uğraşa dönüşüyordu. Limana varılınca, evvela sağ kalan askerler gemiden indiriliyor, sonra yarım kilometrelik dik bir meyilden çıkarılarak en yakındaki hastanelere nakledilyorlardı. En ağır vakalar sedyelerle taşınırken, herkese yetecek miktarda sedye tedarik edilemediğinden, geriye kalan yaralılar, nekahat dönemindeki askerler arasından toplanan ve aslında bu görev için dermanı olmayan adamlar tarafından çekilerek, bazen sürüklenerek nakledilebiliyorlardı. Yolculuğun sonu, işte böylece geliyordu; yaşayanlar, ölüler ve yaralılar birer birer hastanelere taşınıyorlardı. Gelgelelim, hastanelerde onları neler bekliyordu?

Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate:* Hastanenin hain kapılarında böyle bir yazı yoktu, fakat kapıların arkasında,

*) Ünlü İtalyan düşünür Dante Alighieri'nin *İlahi Komedya*'sından, çok ünlü bir alıntı: "Her kim buraya girerse, tüm umudundan vazgeçsin." (ç.n.)

gerçek bir cehennem bekliyordu. Hastane olarak kullanılan devasa askeri kışlanın* büyük salonları ve sonu gelmez koridorları -her türlü ve yoğunlukta- yoksulluk, ihmal, kargaşa ve sefaletle doluydu. Kışla, elzem hazırlıklar yapılmaksızın, basiretsizce, aceleyle savaş kurbanlarının esas barınağı olarak tayin edilmişti. Binanın kendisi, temelinden kusurluydu. Binanın temelinin büyük kısmını muazzam gerizler oluşturmaktaydı, pislikle dolu lağım suları, zehrini üst kattaki odalara taşımaktaydı. Döşemeler öylesine çürümüştü ki, ne kadar fırçalansa fayda etmiyordu. Duvarlarda kat kat pislik birikmişti, haşereler ve fareler her köşede cirit atıyordu. Dahası, bina devasa olmasına rağmen, yine de yetersizdi. Dört upuzun sıra halinde yerleştirilmiş yataklar birbirine öyle yakındı ki, aralarından zorlukla geçilebiliyordu. Bu şartlar altında, en mutena havalandırma tertibatı dahi işe yaramazdı, oysa hastane, böyle bir tertibattan bütünüyle yoksundu. Dolayısıyla, içerideki havayı tarif etmeye imkân yoktu. Bayan Nightingale, bir mektubunda, "Avrupa'nın en büyük şehirlerindeki," diye anlatır, "ikametgâhların en berbatlarını bile bizzat görmüşümdür, fakat bunları, akşam vakti Askeri Hastane'nin koşullarıyla kıyaslamak bile mümkün değil." Binanın inşaatındaki kusurlara, bir de hastanelerde bulunması gereken en basit eşyaların bile tedarik edilememesi ekleniyordu. Kâfi miktarda yatak yoktu, yatak örtüleri çadır bezinden yapılmıştı ve öyle sertti ki, yaralı askerler bu çarşaflardan nefret ediyor, battaniyelerine sarılıp yatmalarına izin verilmesi için yalvarıyorlardı; ne bir dolap, ne bir masa vardı; boş bira şişeleri şamdan niyetine kullanılıyordu. Ne bir leğen, ne bir lavabo, ne sabun, ne süpürge, ne tepsi, ne tabak; bunların hiçbiri yoktu. Terlik, makas,

*) Bugün Birinci Kolordu Komutanlığı karargâhı olarak kullanılan Selimiye Kışlası. (ç.n.)

ayakkabı fırçası ya da cilası, hatta bıçak, çatal ya da kaşık bile bulmak mümkün değildi. Sürekli yakacak sıkıntısı çekiliyordu. Yemeklerin veriliş saatleri ve miktarları düzensiz ve yetersizdi; çamaşırlar hemen hiç yıkanmıyordu. Tıbbi malzemelere gelince, onların durumu içler acısıydı. Sedye, atel, sargıbezi; bunların hepsinden yoksundular, her hastanede bulunan ilaçların pek çoğu bulunmuyordu.

Bu ihtiyaçları tedarik etmekle ve zorluklarla mücadele etmekle görevlendirilmiş bir avuç adam, bitmek tükenmek bilmeyen işlerin yükü altında ezilmişlerdi; resmi usuller ellerini kollarını bağlıyor, ilerlemiş yaşları, tecrübesizlikleri ya da beceriksizlikleri, koşulları iyileştirmelerine engel teşkil ediyordu. Üzerlerine düşen vazifeyi başaracak mertebede olmadıkları anlaşılmıştı. Başhekim, yaşlılığın verdiği bir iyimserlikle çabalıyor, ama iyimserliği yüzünden koşulların feciliğini göremiyordu. Hastanenin ihtiyaçlarını tedarik etmekle görevli zavallı memurların elleri kolları, bürokrasinin ipleriyle sımsıkı bağlanmıştı. Genç hekimlerin bazıları var güçleriyle çabalıyorlardı, fakat onların da ellerinden fazla bir şey gelmiyordu. Koşullar herkesi hazırlıksız yakalamıştı, düzensiz bir biçimde gece gündüz çalışıyor, ayağa kalkabilecek durumdaki deneyimsiz askerlerin yardımıyla hastalara yardımcı olmaya çalışıyor, çevrelerini saran ve giderek kalabalıklaşan hastalıkların, sakatlığın ve ölümün en feci halleriyle mücadele ediyorlardı. Batmakta olan gemideki insanlara benziyor, güvenlik için değil, bir an sonrası için savaşıyor, cinnet geçirmiş gibi çabalayarak, kudurmuş dalgalardan kurtulup karaya çıkmayı deniyorlardı.

Bu şartlar altında, insanların çektiği acılara uzun süredir aşina olanlar bile -dünyadaki her türlü ıstıraba tanık olmuş hekimler, katliamlardan çıkmış, kıyımlardan kurtulmuş askerler, açlık ve veba tecrübelerini birinci elden yaşamış misyonerler-, daha önce hiç şahit olmadıkları dehşetlerle yüz yü-

ze gelmişlerdi. Üsküdar'daki Askeri Hastane'de, öyle anlar, öyle koşullarla karşılaşıyorlardı ki, en güçlü el bile titriyor, en cesur göz bile başka tarafa bakmayı tercih ediyordu.

Bayan Nightingale, işte bu cehenneme gönderildi ve ne olursa olsun, umudunu asla yitirmedi. Beraberinde getirdiği maddi yardım ve malzemeye güveniyordu. Londra'dan ayrılmadan önce, Dr. Andrew Smith'e ve Ordunun Tıbbi Yönetim Kurulu'na başvurup, Üsküdar'a giderken beraberinde erzak ve stok götürüp götürmemesi gerektiğini sormuştu. Dr. Andrew Smith, ona, 'hiçbir şeye ihtiyaç duyulmadığı'nı söylemişti. Hatta, kendisine benzer teminatlar veren Sidney Herbert bile, ufak bir dikkatsizlik sebebiyle, İngiltere'den gönderilen 'bol miktarda' tıbbi malzemenin hastaneye ulaşmasının geciktiğini, fakat bu sorunun 'dört gün içinde' çözüleceğini iddia etmişti. Hemşire Nightingale, kendi sezgilerine güvenmeyi tercih etti, Marseilles'e varınca, bol miktarda muhtelif malzeme tedarik etti ve satın aldığı malzemeler Üsküdar'da pek çok hayatı kurtardı. Bayan Nightingale, yanında para da getirmişti; Doğu'da kaldığı yıllar boyunca, özel kaynaklardan kendisine toplam 7000 pound ulaşmıştı, ayrıca, kendisine, başka bir önemli destek daha bulmuştu. *Times*'dan Bay Macdonald da, Bayan Nightingale ile aynı zamanda Üsküdar'a gelmişti. Kendisi, gazete aracılığıyla hastalara ve yaralılara yardım için toplanılan bağışların idare edilmesiyle görevlendirilmişti; Bay Macdonald, *Times* aracılığıyla toplanan parayı kullanmanın en hayırlı yolunun, parayı Bayan Nightingale'in idaresine teslim etmek olduğunu anlayacak kadar sağduyulu bir adamdı.

Olaylara şahit olan biri, anılarını anlatırken şöyle demektedir: "Inkerman'dan gelen yaralıların hastaneye ulaştırılmasından sonra geçen üç haftayı sakin bir kafayla yeniden gözden geçirince, Bayan Nightingale orada olmasaydı

ve Bay Macdonald ona maddi kaynak sağlamasaydı, başımızdaki felaketlerden nasıl kurtulurduk, bilemiyorum." Fakat resmi kaynakların başka türlü düşündüklerini görüyoruz. Ne! Kamu hizmeti, dışarıdan sadaka kabul ederek, özel ve düzensiz yardımlar olmaksızın kendi görevlerini yerine getiremeyeceğini kabul mu edecekti? Asla! Aynı görüş dahilinde, Bay Macdonald, o zamanlar Konstantinople sefirimiz olan Lord Stratford de Redcliffe'e, *Times* aracılığıyla toplanan bağışların nasıl değerlendirilmesi gerektiği konusunda fikir danıştığında, bağışları vermenin çok yerinde olduğu bir kurum bulunduğu cevabını almıştı: Pera'daki İngiliz Protestan Kilisesi.

Bay Macdonald, Lord Stratford'un yanında daha fazla zaman kaybetmedi ve gücünü derhal Bayan Nightingale ile birleştirdi. Fakat, yüksek mevkiilerin meyilli olduğu düşünce biçimi göz önüne alınırsa, bir amatörün ve bir kadının birdenbire işlerine karışmasının, sıradan memurları ve askeri tabipleri nasıl tiksindirip telaşa verdiğini hayal etmek mümkündür. Hadiseyi anlayamıyorlardı; kadınların savaşta ne işi vardı? Dürüst Albaylar, öfkelerini, savaşın ortasına düşen bu küçük 'kuş'* hakkında kaba şakalar yaparak dışa vururken, mizacı huysuz bir av köpeğini andıran, rütbesinin yükseleceği günlerin ümidiyle yaşayan Dr. Hall'un en başta şaşkınlıktan dili tutulmuş, bir süre sonra, Bayan Nightingale'in Üsküdar'a tayin edilmesinin son derece tuhaf ve gülünç olduğuna karar vermişti.

Gerçekten de, Bayan Nightingale resmi bir görevle gelmişti, fakat bu durum işini kolaylaştırmaktan çok zorlaştırmaktaydı. Hastanelerdeki görevi, doktorlar kendisinden ve hemşirelerinden yardım istemedikçe asla onların işine karışmamaktan ibaretti. Başlangıçta, bazı cerrahlar onunla konuşmayı dahi red-

*) (İng.) Nightingale: bülbül. (ç.n.)

dettiler, Üsküdar Askeri Hastanesi'ndeki varlığı bazıları tarafından hoşça karşılanırken, büyük bir çoğunluk tarafından düşmanca ve şüpheyle karşılandı. Fakat yavaş yavaş herkesin güvenini kazandı. İyi niyetli olduğuna kimse şüphe duymuyordu, son derece kabiliyetli bir hemşire olduğu da su götürmezdi. Zamanın ve durumun gerektirdiği biçimde davranmadaki üstün becerisi ve nazik, fakat kuvvetli mizacı sayesinde, en sonunda kendisini, çevresindeki kolayca etkilenen, bitkin düşmüş, cesareti kırılmış, aciz yönetici erkeklere ispatlamayı başardı. Ayaklarını yere sapasağlam basıyordu, kudurmuş dalgaların arasında sığınacak bir kara parçası gibiydi, emniyet, teselli ve hayat saçıyordu çevresine. Üsküdar'da umut, işte böyle filizlendi. Kargaşanın ve karanlığın saltanatı sarsılmaya başladı, nizam ve telâkki, basiret, istikrar, Askeri Hastane'deki büyük koridorlardan birindeki, Amir Hanım'ın gece gündüz vazifesi başında olduğu küçücük odadan etrafa yayılmaya başladı. Tekâmül belki yavaştı, ama katiydi. Büyük değişimin ilk emaresi, hastanelerin aylardır yoksun olduğu bazı elzem şeylerin ortaya çıkmasıyla başladı. Hastalar, havlulara, sabunlara, çatal-bıçağa, tarak ve diş fırçalarına kavuştular. Dr. Hall, bir askerin diş fırçasını ne yapacağını sorup omuz silkse de, çalışmalara devam edildi. Sonunda Bayan Nightingale, bütün hastanelerin ihtiyaçlarını tedarik eder hale geldi. Görünüşe göre, durum ne olursa olsun, ihtiyaç duyulan her şeyi elde etmeyi becerebilen sadece oydu, stoklarını seve seve her ihtiyacı olana açıyor, hepsinden önemlisi, sadece o resmi görgü kurallarını yeri geldiğinde çiğneyebiliyordu. Onun en büyük düşmanı, bürokrasinin katı kurallarıydı, hatta bazen bu kurallar onun bile kafasını karıştırabiliyordu. Bir seferinde, onun talebi üzerine İngiltere Hükümeti tarafından gönderilen yirmi yedi bin tane gömlek Üsküdar'a gelmiş ve limana indirilmiş, dağıtılmayı bekliyordu. Fakat yetkili 'Tedarikçi', müdahale edip, "bir heyet

hazır bulunmadan sandıkları açamayacağını" bildirmişti. Bayan Nightingale, boşu boşuna adama yalvardı; giyecekleri olmayan yaralılar ve hastalar soğuktan titrerken, heyet, gömlekleri üç hafta sonra dağıttı. Fakat, kısa bir süre sonra, benzer bir durumla karşılaşan Bayan Nightingale, kendi velayetini iddia etti. Zavallı 'Tedarikçi' bir kenarda durup şubesindekilere has bir üzüntüyle yumruklarını sıkarken, Bayan Nightingale hükümetin gönderdiği bir teslimatı zorla açtırdı.

Bayan Nightingale, İngiltere'den gönderilen bol miktarda kıymetli stoğun, Türk Gümrük İdaresi'nin dipsiz uçurumunda yok olup gittiğini keşfetti. Gemiler dolusu stok, Balaklava'daki cepheye gönderilen mühimmatla birlikte Üsküdar'ın yanından geçip gidiyor, hastane malzemeleri, gönderildikleri yere varmadan önce, kimi zaman üç kez Karadeniz'i geçiyorlardı. Nizamın bozuk olduğu gün gibi ortadaydı; Bayan Nightingale, memleketindeki görevlilere, Üsküdar'da, teslimatların karşılanması ve dağıtılması için bir Hükümet Deposu kurulmasını teklif etti. Onun Üsküdar'a gelişinden altı ay sonra, bu depo kurulmuştu.

Bu arada, hastanelerdeki mutfakları ve çamaşırhaneleri de yeniden tanzim etti. O zamana dek hastalara düzensiz olarak verilen tek karavana olan kötü pişmiş et parçalarının yerini, dakik bir biçimde servis edilen, güzelce hazırlanmış, iştah açıcı, bünyeyi kuvvetlendirecek yemekler aldı; ihtiyacı olan herkese -Dr. Hall'un 'yakışıksız lüks' diye burun kıvırdığı- sabunlar, şarap ve marmelat dağıtılıyordu. Fakat ne kadar çabaladıysa da, bir şeyi değiştirmesi mümkün olmadı. Et parçalarının kemiklerden ayrılması, ordu aşçılarının görevi değildi; kurallara göre, yemeğin eşit porsiyonlara ayrılması gerekiyordu, porsiyonların bazıları tamamen kemikten oluşabiliyordu; yemek yiyebilmek şansa kalmıştı. Kuralın saçmalığı aşikardı, fakat değiştirmek mümkün değildi. Bayan Nightingale'e, "Eti

kemikten ayırmak için," denilmişti, "yeni bir Vazife Tanzimi yapılması gerekir." Çamaşırhaneye gelince, bu alanda bir reform yaratıldı. Bayan Nightingale gelene dek, yetkililer, toplamda sadece yedi tane gömleğin yıkanmasını sağlamışlardı. Yatak örtüleri ise soğuk suda 'yıkanıyordu'. Bayan Nightingale bir Türk evi satın aldırdı, bu eve kazanlar yerleştirildi ve çamaşırları yıkama görevi askerlerin eşlerine verildi. Masrafları, kendi bütçesinden ve *Times*'a gelen bağışlardan karşıladı; artık hastalar ve yaralılar temiz çarşaflarda uyuyabileceklerdi.

Daha sonra, dikkatini giyecek sorununa yönlendirdi. Askeri nizamnameler uyarınca, askerlerin büyük çoğunluğu, hastaneye gelmeden önce teçhizatlarını teslim etmişlerdi; çantaları kaybolup gitmişti; sadece üzerlerindeki giysilere sahiplerdi, bunlar da genelde parçalanmış ya da parçalanmaya yüz tutmuş haldeydi. Tabii ki, 'Tedarikçi', nizamnameye göre, askerlerin hastaneye gelirken yanlarında gerekli kıyafetleri getirmesi gerektiğinin belirtildiğini, onların kusurundan kendisinin mesul olmadığını bildirdi. Görünüşe göre, bu görevi de Bayan Nightingale üstlenecekti. Bol miktarda çorap, çizme, gömlek buldu; pantolonlar diktirdi, gecelikler yaptırdı. Sidney Herbert'e bir mektubunda, "İşin doğrusu, şimdi de İngiliz Ordusu'nu giydiriyorum," demişti.

Kırım'dan gelen son haberlere göre, kısa bir süre sonra çok sayıda hasta ve yaralı Üsküdar'a gönderilecekti. Peki, bu adamlar nerede yatırılacaktı? Koğuşların her köşesi doluydu, oysa durum ciddiydi, acil bir çözüm bulunması şarttı; yetkililer dehşete düşmüşlerdi. Askeri Hastane'de, insanların kalması mümkün olmayan, köhne odalar vardı. Bayan Nightingale, gerekli düzenlemeler yapılırsa, bu odaların yüzlerce yatak alabileceğine inanıyordu. Hekimlerden biri de onunla aynı fikirdeydi, fakat yetkililer karşı çıkıyordu; bu teşebbüsün çok pahalıya patlayacağım, bir binanın elden geçirilmesi ge-

rektiğini, bu sorumluluğu üstlenmek istemediklerini söylüyorlardı. Öncelikle, Londra'daki Ordu Tabipleri Şubesi'nin General-Amirine bir temsilci gönderilmesi gerekiyordu; arkasından, General-Amir Atlı Muhafaza Birliği'ne başvuracak, Atlı Muhafaza Birliği talebi Ordu Donatım'a iletecek, Ordu Donatım Hazine'ye müracaat edecek, eğer Hazine talebi tasdik ederse, aylar sonra, ihtiyaç kalmadığı zaman, çalışmalara başlanacaktı. Fakat Bayan Nightingale kararını vermişti; Lord Stratford'u, gerekli masrafın yapılmasını tasdik etmeye ikna etti -en azından ikna ettiğini sandı- ve kiralanan yüz yirmi işçi, hemen çalışmalara başladı. Bir süre sonra işçilerle anlaşmazlığa düşüldü ve işi bıraktılar; bunun üzerine Lord Stratford çalışmaları artık desteklemediğini bildirdi. Bayan Nightingale, kendi velayetini kullanarak iki yüz işçi kiraladı ve masrafları kendi bütçesinden karşıladı. Yaralılar Üsküdar'a vardığında, koğuşlar artık hazırdı; beş yüz hasta yataklarına yerleştirildi, onların bıçak, kaşık, bardak ve havlu gibi ihtiyaçları da yine Bayan Nightingale tarafından karşılandı.

Bu olağanüstü kadın, aslında idari bir şefin görevini üstlenmişti. Peki bu nasıl olmuştu? Aslında onun tek vazifesi hastalarla ilgilenmek değil miydi? Kendisiyle aynı dönemde yaşayan insanların zihninde, yardımsever bir melek olarak, nazik bir 'lambalı kadın' olarak yer etmemiş miydi? Şüphesiz böyleydi; fakat kendisinin de belirtmiş olduğu gibi, hemşirelik mesleğinin hizmetleri, "alakadar olmak zorunda kaldığı görevlerin en önemsiziydi" Üsküdar'daki hastanelerin içinde bulunduğu kargaşa halinde en önemli, en hayati ihtiyaç, hemşirelikten daha fazlasıydı; medeni hayatın elzem unsurlarına duyulan ihtiyaçtı bu; en basit günlük eşyalar, temizlik, temel düzen ve otorite alışkanlığı. Konstantinopol'e yaklaşırken, hemşirelerden birisi, "Ah, sevgili Bayan Nightingale," demişti ona, "karaya çıktığımızda, hiç vakit kaybet-

meden, hemen zavallı yaralıların yardımına koşalım!" Bayan Nightingale, "En güçlülere çamaşırhanede ihtiyacımız olacak," diye cevap vermişti. Kendisi de, en büyük gayreti çamaşır teknesinin başında, çamaşır teknesinin simgelediği şeyler uğruna göstermişti. Fakat belki de böyle demek çok fazla şey söylemek olur. Onu çalışırken bizzat izleyenler, sarsılmayan cesaretiyle, yorulmak bilmeyen, her an tetikte olan iradesiyle hastaların arasında çalışırken, sabahtan akşama yataklar arasında mekik dokurken görenler, asla dağılmayan ve benzersiz bir bağlılığın yoğun gücünün bile, işin sadece bu yönünün başarıyla tamamlanmasına yetmeyeceğini düşünmekten alamıyorlardı kendilerini. Nerede olursa olsun, o büyük koğuşlardan birinde hastalardan birinin ıstırapı iyice arttığı zaman, en çok yardıma ihtiyaç duyulan anda, mucizevi bir biçimde belirliveriyordu. İnsanüstü soğukkanlılığıyla, dehşet verici bir ameliyatın ortasında bile kurbanı sakinleştiriyor, hatta ona neredeyse ümit aşılıyordu. Şefkatiyle ölüm sancılarını bile hafifletiyor, hâlâ yaşamakta olanlara, hayatın unutulan o tatlı büyüsünden esintiler getiriyordu. Hekimlerin bile tedavisinden ümit kestiği pek çok hastayı, yorulmak bilmez çabaları sayesinde hayata döndürdü. Sadece varlığı bile, tuhaf bir biçimde tesir ediyordu çevresindekilere. Hastalar ona tapıyor, geçerken gölgesini öpüyorlardı. Dahası da vardı. Hastalardan biri, "O gelmeden önce," demişti, "pis laflar eder, küfrederdik, ama o geldikten sonra, hastane kilise gibi kutsal bir yer oldu." Muharebeye katılan adamlar, Bayan Nightingale'in hatırına, en sevdikleri imtiyazlarından bile vazgeçmişlerdi. Kendisinin de söylediği gibi, "sefaletin en yoğun haliyle yaşandığı hastanede," bir kere bile, "kibar bir hanımı üzecek" tek bir laf duymamıştı.

O bir kahramandı; bunlar da, daha kaba bir kalıpta yoğrulmuş olanların ona takdirlerini göstermesinin alçakgönüllü bir

yoluydu. Kesinlikle, bir kahramandı o. Fakat onun kahramanlığı, roman okurlarının veya saygın kimselerin biyografilerini toplayanların pek sevdiği cinsten basit bir tür kahramanlık değildi; insanoğlunun seçtiği bazı kimseleri tarif ederken kullandığı cinsten romantik, içli kahramanlıktan çok uzaktı; daha sert bir malzemeden yapılmıştı. Acılar içinde yatağında kıvranan bir askere, iyi kalpli bir merhamet meleği gibi görünmüş olması muhtemelken, askeri tabipler, hademeler, kendi hemşireleri, 'Tedarikçi', Dr. Hall ve hatta Lord Stratford bile başka türlü anlatacaktır onu. Üsküdar'daki hastaneleri kargaşadan kurtarıp düzene sokarken, masrafını kendi bütçesinden karşılayarak İngiliz Ordusu'nu giydirirken, resmi dünyanın kendisine karşı omuz omuza veren gönülsüz güçleri üzerinde egemenlik kurarken, nazik, tatlı ve kadınsı usüller kullanmadı; sıkı bir düzen, amansız bir disiplin, detaylara gösterdiği katı özen, sürekli çalışma ve boyun eğmez iradesinin yorulmaz azmi sayesinde gerçekleştirdi her şeyi. Soğukkanlı ve sakin tavırlarının altında, korkunç bir azim ve irade yatıyordu. Sade giysisi içinde, sessizce, alçakgönüllü bir tavırla koğuşlardan geçerken, insanın gözüne mükemmel bir hanımefendi gibi görünse de, dikkatli bir göz çok daha fazlasını görebilirdi; geniş alnında, son derece temkinli bir insanın dinginliği okunuyordu, ince burnundaki kemerden güçlü bir mizacı olduğu anlaşılıyor, küçük ve narin ağzından da, haşin ve tehlikeli bir tabiatı olduğu -hırçın, alaycı fakat titiz- seçiliyordu. Bu yüzde nüktedanlık da vardı, fakat meraklı izleyici, bu nüktedanlığın herkesin hoşuna gidecek cinsten olup olmadığını merak etmekten alamıyordu kendini; onun gülüşünü duysa da, hastalarının ruh halini düzeltmek için yaptığı tatlı şakaları dinlese de, bu hanımefendinin, odasına çekildiği zaman ne tür alaycı şakalar yapabileceğini merak etmekten geri kalmıyordu. Sesine gelince, hakikaten, çehresinden çok sesinde "insanın buyur-

ganlık demek zorunda olduğu" bir ton vardı. Berrak sesi sayesinde, bir söylediğinin altını vurgularla çizmesine bir daha gerek kalmıyordu. Arkadaşlarından biri, "Sesini yükselttiğini asla duymadım," demişti. Yalnız, konuştuğu zaman, itaat etmekten başka ihtimal bırakmıyordu etrafındakilere. Bir keresinde, bir talimat verdiğinde, bir tabip, isteğinin yerine getirilmesinin mümkün olmadığını söyleme cüretini göstermişti. "Fakat yapılması gerek," demişti Bayan Nightingale, ona cevap olarak. Tesadüfen konuşulanları duyan bir görgü tanığı, Bayan Nightingale'in sesindeki karşı konulmaz kudreti ömrü boyunca unutamamıştı. Oysa, son derece alçak sesle konuşmuştu Bayan Nightingale; âdeta fısıldamıştı.

Gece geç saatlerde, sıra sıra yataklar karanlığa gömüldüğü zaman, Bayan Nightingale küçük odasına dönüp çalışmaya başlar, mektuplarını yazmaya koyulurdu. En çetin görevlerinden birisi de bu mektupları yazmaktı. Askerlerin arkadaşlarına ve ailelerine yüzlerce mektup yazması gerekiyordu, tanzim etmesi gereken yığınla resmi belge onu bekliyordu, özel mektuplarını kaleme almayı ihmal etmemek zorundaydı ve en önemlisi, Sidney Herbert'e yazdığı uzun ve gizli raporlar vardı. Bu sonuncusu, hiçbir şekilde resmi bir haberleşme değildi. Gün boyunca ağır sorumlulukların baskısı altında kalan ruhu, artık en sonunda bu mektuplarda, tabiatindaki öfkeyi, açık bir bent kapağından fışkıran sel suları gibi ortaya döküyordu. En sonunda, bu mektupları yazarken, meseleler hakkında yapmacık bir nezaketle konuşmak zorunda kalmıyordu. Etrafında olup biten dehşet dolu sahneleri en karanlık haliyle Sidney Herbert'e yazdığı mektuplarda tasvir eder, rezil gerçeği saran son örtüleri acımasızca söküp her şeyi dile getirirdi. Sonra, hevesli bir biçimde, sayfaları tavsiyeler ve tekliflerle, teşkilatın en küçük detayları hakkında eleştirilerle, detaylı ihtimal hesaplarıyla, etraflı tahliller, istatistik-

ler ve hesaplarla doldurur, bunları arka arkaya yığardı. Derken, kaleminden zehir akmaya başlar, şahıslar hakkındaki fikirlerini kâğıda dökmeye koyulur; yeteneksiz bir hekimi kınar veya beceriksiz bir hemşireyle alay ederdi. Hicivleri, ölümcül bir makineli tüfek gibi subayların arasında dolaşırdı. Onlara bulduğu lakaplar korkunçtu. Kimseye saygı duymazdı; Lord Stratford, Lord Raglan, Lady Stratford, Dr. Andrew Smith, Dr. Hall, Heyet Başkanı General, Tedarikçi; hepsi onun sivri dilinden nasibini alırdı. İnsanların beyhude yaşamaları, bir kâbus gibi etkiliyordu onu, bunu düşününce dişlerini gıcırdatmaya başlıyordu. "Öfkeli olmakta haklıyım," diye dile getiriyordu sıkıntısını. Üsküdar'da kaç adam vardı? Bunların kaç tanesi hastalarla ilgilenmiş, onların dertlerine çare bulmak için çabalamıştı? On kişi mi? Beş kişi mi? Yoksa bir kişi bile yok muydu? Emin olamıyordu.

Bir keresinde, acımasız eleştiri oklarını, Sidney Herbert'e de haftalarboyunca yöneltmişti. Sidney Herbert, Bayan Nightingale'in isteklerini yanlış anlamış, onun kesin isteklerini görmezden gelerek kendince kararlar almıştı. Hatasını fark edip itiraf edene, gururunu hiçe sayarak özür dileyene dek Bayan Nightingale ona tek satır yazmamıştı. Bu yanlış anlaşılına sürerken, soylu bir genç adam, bir bakanın tavsiye mektubuyla Üsküdar'a gelmişti. İngiltere'den kalkıp gelmesinin sebebi, rüyalarındaki meleksi kahramana hürmetlerini sunmaktı. Söylediğine göre, konforlu hayatını elinin tersiyle bir kenara itmişti; gece gündüz hanımefendiye hizmet etmek amacındaydı, en adi işleri yapacak, hanımefendi için 'ter dökecek', onun uşaklığını yapacak, hizmetlerinin karşılığında hanımefendinin gülümsemesi ona yetecekti. Hanımefendi ona gerçekten de gülümsedi, ama beklediği gibi bir gülümseme değildi bu. Başlangıçta, Bayan Nightingale genç adamı görmeyi reddetti, fakat sonra onun Sidney Herbert tarafından gönderilen, arala-

rındaki çekişmede Bayan Nightingale'i haksız çıkarmayı amaçlayan bir casus olduğuna karar verdi ve genç adamı görmeyi kabul etti. Genç adamla konuşurken, söylenenleri bir kâğıda yazdı ve konuşma sona erince kâğıdı imzalaması için ısrar etti. Genç adam, bir sonraki gemiyle İngiltere'ye döndü.

Fakat Sidney Herbert'le aralarındaki bu anlaşmazlık, istisnai bir hadiseydi. Sidney Herbert gibi, onun Savaş Dairesi'ndeki halefi Lord Panmure da, Bayan Nightingale'i her zaman desteklediler. Üsküdar'da kaldığı süre boyunca hükümetin arkasında olması, hastane görevlileriyle ilişkilerinde her zaman etkili oldu. Onu destekleyen sadece hükümet değildi; İngiltere kamuoyu da Bayan Nightingale'in görevinin önemine en başından beri inanmış, çalışmalarına verilen destek, kısa süre sonra iyice artmıştı. Kraliçe bile ondan çok etkilenmişti. Sık sık Bayan Nightingale'in yaşam şartları hakkında bilgi alıyor, yaralılar hakkında verdiği raporları bizzat okuyor, onu, taht ve askerler arasında bir aracı olarak görüyordu. Savaş Bakanı'na şöyle yazmıştı: "Bayan Herbert'e şöyle deyin; Bayan Nightingale ve beraberindeki hanımlar, zavallı, soylu yaralılarımıza, hastalarımıza, Kraliçe'lerinin, onların acılarını *herkesten* çok paylaştığını, cesaretlerine ve kahramanlıklarına herkesten *çok* hayran olduğunu bildirsinler. Kraliçe, gece gündüz sevgili askerlerini düşünmektedir. Prens de öyle. Bayan Herbert'ten, sözlerimi bu hanımlara bildirmesini isteyiniz, çünkü biliyorum ki soylu askerlerimiz, *bizim* şefkatimize çok değer verirler." Mektup, hastane rahibi tarafından yüksek sesle koğuşlarda okunmuştu. "Müteessir edici bir mektuptu," demişti askerler.

Böylece aylar geçti ve Inkerman çarpışmasıyla başlayan, Sivastopol'de süren çarpışmaların ağırlığıyla çok yavaş geçen kara kış, sona erdi. 1855 Mayıs'ında, altı ay süren yoğun çalışmaların ardından, Bayan Nightingale, Üsküdar'daki hastane-

lerin durumundan memnun kalmaya başlamıştı. Üzerlerine yüklenen ağır sorumlulukla başa çıkmakla yetinselerdi bile, çetin bir iş başarmış sayılırlardı; fakat bundan çok daha fazlasını gerçekleştirmişlerdi; hastanelerin durumu mucizevi biçimde düzelmeye devam ediyordu. Koğuşlardaki karmaşa ve şaşkınlık yerini düzene ve temizliğe bırakmıştı; bol miktarda stok vardı, sıhhiyat alanında büyük ilerleme kaydedilmişti. Bu büyük değişimi gözler önüne sermek için rakamlara bir göz atmak bile yeretlidir; tedavi edilen hastalar arasında ölüm oranı, yüzde 42'den binde 22'ye düşmüştü. Fakat yorulmak bilmeyen Bayan Nightingale, hâlâ tam anlamıyla tatmin olmuş değildi. En büyük sorunlar çözüme kavuşturulmuştu; askerlerin fiziksel ihtiyaçları giderilmişti; fakat zihinsel ve ruhsal ihtiyaçları hâlâ karşılanmamıştı. Mobilyalı okuma odaları ve dinlenme odaları yaptırdı. Dersler ve konferanslar başladı. Subaylar, onun askerlere insan gibi davranmasını hayretle karşılıyor, tek yaptığının 'hayvanları şımartmak' olduğunu iddia ediyorlardı. Fakat Bayan Nightingale bu fikirde değildi, nitekim çok geçmeden haklı olduğu ortaya çıkacaktı. Erler daha az içki içmeye, hatta, -imkânsız gibi gelse de- maaşlarını biriktirmeye başladılar. Bayan Nightingale, ordunun bankası haline gelmişti; her ay İngiltere ve Üsküdar arasında yüklü miktarlar gidip geliyor, bunların hesabını o tutuyordu. Sonunda, isteksizce de olsa, Hükümet onun başarısını taklit etti ve para gönderimi için kendi mekanizmasını kurdu. Fakat Lord Panmure, hâlâ şüpheyle yaklaşıyordu; "işe yaramaz," diyordu, "İngiliz askeri para biriktirmekten anlamaz." Oysa, sonraki altı ay içinde, İngiltere'ye askerler tarafından 71,000 pound gönderildi.

Tüm bu faaliyetleirn arasında, Bayan Nightingale, Kırım'daki hastaneleri denetleme görevini de üstlendi. İş çok yorucuydu, şartlar da dayanılmayacak kadar ağırdı. Eyer üzerinde günler geçiriyor, ya da atlı bir yük arabasında so-

ğuk ve sarp dağları aşıyordu. Bazen, lapa lapa yağan karın altında saatlerce beklemesi gerekiyor, tehlikeli vadilerde saatler boyunca yürüdükten sonra, gecenin köründe kulübesine ancak varıyordu. Dayanma gücü eşsizdi, fakat bir gün geldi, o da yoruldu. Hastalandı, ateşlendi ve yatağa düştü, hatta ölüme çok yaklaştı. Yine de çalışmaya asla ara vermedi; eğer yerinden kalkamıyorsa, en azından yazabilirdi. Zihni bulanana dek ara vermeden yazdı, hatta bilinci kapandıktan sonra bile, ölümün ağırlığıyla kendinden geçmişken bile, yazmaya devam etti. Haftalar sonra iyileşip ayağa kalkınca, İngiltere'ye dönmesi rica edildi, fakat bunu kati bir tavırla reddetti. Üsküdar'daki askerlerin sonuncusu vatanına kavuşmadan önce, asla dönmeyecekti İngiltere'ye.

Bu mutlu eve dönüş anı iyiden iyiye yaklaşmışken, hastane yöneticilerinin Bayan Nightingale'e karşı düşmanlığı, ansızın yeniden alevleniverdi. Dr. Hall'un çalışmaları, bir şövalyelik ünvanıyla ödüllendirilmişti -Bayan Nightingale'e göre, o ancak Kırım'daki mezarların şövalyesi olabilirdi- ve kendisine bahşedilen bu onur, onun başını döndürmüştü. O artık Sir John'du, kimse önünü kesemezdi. Bayan Nightingale ve Kırım hastanelerindeki bazı hemşireler arasında görüş ayrılıkları bulunduğu zaten bilinmekteydi. Dini uyuşmazlıklarla alâkâlı dedikodular, vaziyeti daha da vahim bir hale sokmuştu. Anlaşılan, Kırım hemşireleri Roma Katolik Kilisesi'ne bağlıyken, Üsküdar Hastanesi'ndekilerin birçoğu, Dr. Pusey'nin* inançlarına eğilim duymaktaydılar. Bu mezhep ayrılıkları, Bayan Nightingale'i hiç rahatsız etmemekteydi, fakat Ordu'daki tüm hemşirelerden daha yüksek bir konumda olduğunu ima edecek en ufak bir laf bile şüphesiz onu öfkelendirmekteydi; görünüşe göre, Kırım hastanelerinin Muhterem

*) Edmund Pusey: İngiliz ilahiyatçı, İngiliz ve Roma kiliselerinin birleşmesi yönünde çalışmalarıyla tanınır. (ç.n.)

Anne'si Bayan Bridgeman, onun iktidarını sorgulamaya girişmişti. Sir John Hall, beklediği fırsatın eline geçtiğine karar verdi ve Bayan Bridgeman'ı -Bayan Nightingale ona 'Muhterem Brickbat'* demeyi tercih ediyordu- var gücüyle desteklemeye başladı. Taraflar arasında şiddetli bir çarpışma başladı; Bayan Nightingale'in öfkesi korkunçtu. Dr. Hall'un, kendisini Kırım'dan defetmek için elinden geleni ardına koymadığını söyledi. Buna katlanmaya niyeti yoktu; Savaş Dairesi kendisine haksızlık ediyordu, başvuracak son bir çaresi kalmıştı; Sidney Herbert, Avam Kamarası'na bilgi verecek, dolayısıyla, kendisi ve düşmanları arasında bir tercih yapmak, halka bırakılacaktı. Sidney Herbert, onu güçlükle yatıştırabildi. Onun üstünlüğü hakkında kuşkuya yer bırakmayacak emirler derhal gerekli mercilere iletildi ve Muhterem Brickbat sahneden çekildi. Fakat Sir John, çok daha inatçıydı. Birkaç hafta sonra, Bayan Nightingale ve hemşireleri, son kez Kırım'ı ziyaret edince, Sir John'un aklına parlak bir fikir geldi. Bayan Nightingale'i, gayet basit bir yordamla ezebilir, onu, kendisine boyun eğmeye zorlayabilirdi; ona, hiçbir surette yiyecek verilmemesini emretti. Bu usulü, daha önce, Kırım'daki varlığını kendi iktidarına tecavüz saydığı bahtsız bir hekim üzerinde denemiş, son derece başarılı olmuştu; gelgelelim, böyle basit tertiplerin Bayan Nightingale üzerinde hiçbir tesiri olmayacağını pek yakında öğrenecekti. Olacakları önceden sezen Bayan Nightingale, beraberinde bol miktarda yiyecekle gelmişti, hatta, masrafları kendisi karşılamak suretiyle, daha çok yiyecek temin etmiş, böylece, on gün süresince, ona düşman olan topraklarda kendisini ve yirmi dört hemşiresini beslemeyi başarmıştı. Neticede, ordu yetkilileri duruma müdahale edip Bayan Nightingale'i sıkıntıdan kurtardılar, Sir John da yenildiğini kabul etmek zorunda kaldı.

*) Tuğlakafa. (ç.n.)

Bayan Nightingale, 1856 senesinin Temmuz ayına -Barış Bildirisi'nden dört ay sonra- dek Üsküdar'ı terk edip İngiltere'ye dönmedi. Vatanına döndüğü zaman, artık şöhretli bir insandı ve halk kendisine sınırsız bir sevgi duyuyordu. Kraliyet ailesi de, minnetttarlıklarını bir broş ve bir mektupla dile getirdi. Majesteleri, mektubunda şöyle diyordu: "Bu büyük ve kanlı muharebe süresince sergilediğin Hıristiyanlara münhasır bağlılığının benim için ne kadar kıymetli olduğunu bildiğinin farkındayım. Hizmetlerin karşılığında, ki bu hizmetler, acılarını merhametli bir tavırla hafifletme *imtiyazına* sahip olduğun sevgili ve cesur askerlerimin hizmetinden asla aşağı kalır değildir; seni ne kadar sıcak hislerle takdir ettiğimi tekrarlamama dahi gerek yok. Lâkin, hislerimi, senin de hoşuna gidecek bir şekilde göstermeyi arzulamaktayım; bu sebeple, sana bu mektupla birlikte bir broş gönderiyorum; şekli ve arması senin büyük ve kutsal çalışmalarının anısına şayandır, umut ediyorum ki, bu broşu Hükümdarının takdirinin timsali olarak takarsın!"

Majesteleri, mektubuna şunları da eklemişti: "Cinsimize böyle umut verici bir biçimde örnek olan biriyle tanışmak, bana kıvanç verecektir."

Kraliçenin eşi prens tarafından tasarlanan broşun üzerine, kırmızı mine taşından Aziz Yorgos* hacı ve kraliçenin isminin elmaslarla çevrili başharfleri işlenmişti. Bunları, şu kelimeler çevrelemekteydi: "Merhametliler Kutsaldır."

(*Viktorya Devrinde Yaşayan Ünlüler*,
"Florence Nightingale"
başlıklı kısmın ikinci bölümü, 1918)

*) Saint George: İngiltere'nin koruyucu azizi. (ç.n.)

CHARCOT'NUN TASVİRİ

Léon Daudet

Profesör Charcot hakkında herkesin belirttiği ortak izlenimlerden birisi, kartal bakışlı gözlere sahip olduğudur. Kendisi de birçok kez bu görüşü onaylarcasına konuşmuş, "Ben sadece bir fotoğrafçıyım, gördüğümü tarif ediyorum," demişti. Charcot, 1880'lerde ve 1890'larda nevroloji alanında o kadar ünlü bir hekimdi ki, Freud bile -bir psikiyatristten çok, o zaman denildiği gibi, bir nevrolojisttibu büyük adamla tanışmak için kalkıp Paris'teki Salpêtriére Hastanesi'ne gitmişti. Charcot'nun asistanları arasında, Babinski ve Sollier gibi, nevroloji alanında isim yapmış pek çok hekim vardı; Gilles de la Tourette de onun sekreterliğini yapıyordu. Léon Daudet'in babası Alphonse, Charcot'nun yakın dostuydu, birazdan okuyacağımız oldukça şeytani tasviri kaleme alırken, bu büyük yazarın özel bilgilerinden yararlanmış olduğuna şüphe yok. Freud, nevrolojistin ölümünden sonra gazetelere verdiği ilanda, Charcot için, "Bir sanatçı tabiatına sahipti; kendisinin de söylediği gibi, bir vizyoner, *yani gören bir adamdı," demişti; oysa, kendisinin savunduğu analitik metotlar, görmek ve bunun gizledikleriyle ilgili yepyeni şüpheler ortaya atmaktaydı. Daudet'nin kaleme aldığı tasvir, Axel Munthe'nin* San Michele'in Hikâyesi (1929) *adlı ünlü ve aynı ölçüde etkileyici yaşam öyküsünde yaptığı Charcot tasvirini onaylar niteliktedir.*

Charcot, alnı her ne kadar yeterince geniş değilse de, iri kıyım bir Napoleon'un buyurgan yüz hatlarına sahipti. Tahminimce, gizliden gizliye özenle korumaya çabaladığı bu ben-

zerlik onun alışkanlıklarını da etkilemiş, belki hayatına bile yön vermişti. Charcot kadar otoriter, ya da etrafındakilere tam anlamıyla hükmetmeyi onun kadar seven bir başkasına ömrüm boyunca raslamadım. Masa başında yapılan toplantılar esnasında, etrafına toplanan talebelerine attığı şüpheli bakışlar, veya onlardan birinin konuşmasını cümlesinin ortasında aksi bir tavırla kesivermesi, bu huyunu iyice belli eden hareketleriydi. Kısa boylu bir adamdı, yüzünü asla traşsız göremezdiniz. Ağzı, sert, düşünceli bir çizgi halindeydi, yanakları sarkıktı ve saçlarını geriye doğru tarardı. Kalın boyunlu ve tıknazdı, kısa, şişman bacaklarıyla, hızlı adımlar atardı. Otururken gözlüğüyle oynar, biçimli, fakat yumuşak ve soğuk elini bakışlarınıza sergilerdi. Buyurgan bir tavırla, alçak sesle ve biraz sertçe konuşur, sıklıkla alaycı ve ısrarcı kelimeler seçerdi. Gözleri, dikkate değer bir ışıkla parıldardı.

Gözlem yapma konusunda tam bir dahiydi. Bir bakışta, hastalarının bedenleri ve zihinleri arasındaki bağlantıları görür, kuluçka evresindeki hastalıkları bile hemen fark eder, hastaların itiraf etmekten kaçındığı rahatsızlıkları ve alâmetleri derhal anlardı. Gözlemlerini, Ingres'in çizimlerini, Forain ya da Goya'nın skeçlerini hatırlatan kısa ve öz cümlelerle özetlerdi. Hanımların odayı terk etmesini istediği zaman, "Klinik şimdi açıldı," diye söze başlar, arkasından bir hikâye anlatmaya koyulurdu: "En meşhur meslektaşlarımdan birisiydi -bir Almandı- ve müşkülâtını benimle paylaşmak için uzun bir yolculuk yapmıştı. Anlattığı, pek de enteresan bir vaka değildi doğrusu. Çalışma masasının üzerinde duran Rönesans tarzı minik bir faun* heykelciğine çok fazla bakınca, aniden, kendi cinsinden hoşlanmaya başladığını fark et-

*) Roma mitolojisinde, yarı keçi yarı insan, satirlere benzeyen fakat daha narin görünüşlü yaratıklar. (ç.n.)

miş." Arkasından, yüzünde kocaman bir gülümsemeyle şöyle derdi: "Görüyorsunuz ya, beyler, şaheserler de sıklıkla kendilerine mahsus bir zehir yayarlar," ve bir an konuşmasına ara verip eklerdi: "Ekseriyetle yaparlar bunu, evet."

İnanılmaz bir bilgi birikimine sahipti. Büyük şairlerin, özellikle de Aiskhylos'un, Dante'nin, Shakespeare'in, başta Yunan filozoflar olmak üzere pek çok filozofun eserlerini yürekten bilir, Avrupa resminden de çok iyi anlardı. Beethoven'a hayrandı, fakat Wagner'den nefret ederdi, bunun için, pek de haksız sayılmayacak bir gerekçesi vardı; onun eserlerinin tumturaklı ve yaygaracı olduğunu iddia ederdi. İnsanlara asla hoşgörüyle yaklaşmazdı, fakat hayvanlara karşı son derece müşfikti; köpeklerini ve kanişlerini çocuk gibi şımartır, huzurunda avlanmak veya avcılık bahsinin geçmesine bile asla izin vermezdi. O, bilimden söz ederken, bilimin soyut, kitabi niteliklerinin kaybolduğunu, hayati ve heyecan verici bir şeye dönüştüğünü, sizi hemen güçlü etkisi altına aldığını hissederdiniz. Bilimin sistemli güzelliğine ve temel kurallarına iyiden iyiye aşina olduğu için palyatif müdahalelerden hiç hoşlanmaz, insan vücuduna sıkıntı veren muhtelif hastalıkları, bir astronomun gezegenlerin hareketlerini izleyişi gibi kayıtsız bir tavırla incelerdi. Montaigne'in şüpheciliğini paylaşırdı. Sadece inançsız değildi; aynı zamanda sık sık, külliyen gerici olduğunu söylediği Katolik mezhebine muhalif olduğunu da dile getirirdi. Hiçbir zaman öğrenemediğim, belki kendisinin de bilmediği bir sebepten dolayı, Buda'ya bir çeşit mistik yakınlık duyardı.

Bir siyasetçi kafası yoktu onda, fakat bu durum, siyaset konusundaki peşin hükümlerinde dediğim dedik olmasını etkilemezdi. Gambetta'nın* fanatik bir destekçisiydi, eğitimi

*) Leon Michél Gambetta, 1838-1882, Fransız avukat ve devlet adamı, Üçüncü Cumhuriyet'in ilan edilmesinde ve geçici hükümetin kurulmasında etkili oldu, bir dönem başbakanlık yaptı. (ç.n.)

ve sınıfı gereği bir cumhuriyetçiydi, Devrim'in kitleleri özgürlüğe kavuşturduğuna inanıyordu. Hayatı boyunca tanıdığı insanlar arasında, iki gram akla sahip tek kişinin olduğunu iddia ediyordu; o da, çocuk emziren annelerin karaciğerleri hakkında dikkate değer bir çalışma yapmış olan Dr. de Sidney'di. Bir esnaf çocuğu olduğu için, kendisini yetiştirmek üzere çok çabalamıştı, harika bir klinik hekimi olmasına rağmen, halk kitlelerini ve devleti idare eden kanunları tahlil etme konusunda bir okul çocuğunun başarısına sahipti. Bugün, Action Française'ın* gün geçtikçe büyüdüğüne şahit olsa, eminim öfkeden köpürürdü! Nasıl tepki vereceğini hayal edince bile gülmeye başlıyorum.

Charcot, konu ne olursa olsun, kimsenin kendisine karşı çıkmasına tahammül edemezdi. Hatırlıyorum da, bir keresinde, genellikle insanın midesini bulandıracak kadar pohpohçu olan tanınmış bir hekim, kendisiyle aynı düşüncede olmadığını belirtince, ona şöyle demişti: "Beyefendi, lütfen peçetenizi bırakıp defolun buradan!" Bu ahlâksız adamcağızı affetmesi için, ailesinin araya girmesi gerekmişti. Maalesef, Charcot, kıskanç fiskosçuların, özellikle muayene yarışmaları esnasında kulağına bol bol boca ettiği lafları, bunların başka insanlara kara çalmalarını ve dedikodularını dinlemeye her zaman hazırdı. Kendisine hak ettiği saygıyı göstermediğine, veya sinir sistemi, histeri, afazi, ya da karaciğer ve böbrekler hakkındaki hipotezleri alanında kendisiyle yarıştığına kanaat getirdiği kimseleri yargılayıp sonra da hırpalarken, son derece darkafalı ve hatta gaddar bir tutum sergilerdi. Kanaati pekişince, rakibinin meslek yaşamını mahvetmek için çevrilmedik

*) 19. yüzyılın sonraında Fransa'da ortaya çıkan monarşist ve aşırı sağcı, sanayi ve demokrasi karşıtı siyasi örgüt ve örgüt lideri Charles Maurras'ın görüşleri. (ç.n.)

dolap bırakmaz, düşmanını yok edene, veyahut kusurundan feragat etmek zorunda bırakana dek tatmin olmazdı. Bu tutumu, pek çok genç hekimin düşmanlığını kazandırmıştı ona; ölüm haberini alınca bu genç hekimler, başlarına talih kuşu komuş gibi sevindiler. Darkafalı bir zorba gibi davranmak, şanlı şöhretli, zengin, keskin zekâlı ve kavrayış sahibi bir adama ne tür bir haz veriyordu, anlayamıyordum doğrusu.

Yorulmak nedir bilmeden çalışan Charcot için gecenin en güzel bölümü, histolojik bir problem üzerinde çalıştığı, ya da afazinin türlerini gösteren çizimlerine benzer diyagramlar veya açıklayıcı çizimler yapmakla uğraştığı saatlerdi. Afaziyle ilgili diyagramı yapmak, üç aylık uykusuna mal olmuştu. Buna rağmen ortaya çıkardığı iş onu asla tatmin etmiyordu. Beş sene sonra bile, yeni bir vakayı ele alır, çizimlerini yeniden gözden geçirmeye başlar, daha açıklayıcı yaklaşımlar getirmeye, çizimini berraklaştırmaya çalışır, Doğa'nın derinliklerine inmeye çabalamaktan vazgeçmezdi. Charcot, Saint-Germain Bulvarı 217 numarada otururken, Rue Saint Simon'a bakan güzel bahçesinin duvarının hemen dibinde, bir nalbant vardı. Nalbant, hiç durmadan çekiciyle çalışırdı. Tıpkı Rue de Bellechasse, 31 numarada oturan komşusu Alphonso Daudet gibi, Charcot da çekicin ritmik sesinin kendisini yatıştırdığını ve çalışmasına yardım ettiğini iddia ederdi. Babam Alphonso ve o, çekiçle ilgili şakalar yapar, "Bakalım nalbantın gürültüsünden önce hangimiz kurtulacak?" diyerek gülüşürlerdi. Charcot'un hastasından daha uzun yaşayacağına hiç şüphesi yoktu. Bununla birlikte, hayata gözlerini ilk önce yuman o oldu, *L'Immortel*'in yazarı da, küçük piposunu doldururken, hüzünle, "Şeytan Charcot'nun talihi yaver gitti de, en sonunda huzura kavuştu!" diye mırıldandı.

Aptallıkla karşılaşınca öfkeden çıldıracak hale gelmesine rağmen, gördüğü her şeyi yönetmek istediği için, Charcot, etrafını vasat kişilerle doldurmuştu. Bu sebeple, yazarlarla ve sanatçılarla arkadaşlık etmek, onun için bir huzur kaynağı ve canlandırıcı bir ihtiyaçtı. Sanatçı takımına yağcılık etmekle suçlanmıştı, fakat bu ifade, onun içindeki cevhere haksızlık yapan, haince bir laftan ibaretti. Aynen dua etmeyi gurur kırıcı, alçaltıcı bulanlar gibi, Charcot'nun entelektüel tavrı da, hayattaki büyük dertler karşısında kendisini zayıf ve önemsiz hissetmek gibi eşsiz bir lüksün keyfini çıkarmaktan yoksun bırakıyordu onu. Ahlâki mükemmeliyetten nasibini almış sayılmazdı; Pascal'ın cesametinden uzaktı anlayacağınız. Fakat, zorluk çıkarmayı nasıl da seven, tuhaf bir yaratıktı ve birbirinden korkunç pek çok manzaraya şahit olmuş gözlerinde, bazen nasıl da şeytani bir ışık parıldardı!

Eliaçık, hatta savurgan biriydi, misafir ağırlamaktan anlardı. Oğlunu ve kızını taparcasına sever, onlar da babalarının sevgisine içtenlikle karşılık verirlerdi; evinin içinde sürekli yankılanan kahkahalarımıza, gürültü patırtımıza, haykırışlarımıza, şarkılarımıza ve oyunlarımıza kayıtsız şartız müsamaha gösterirdi. Ev, sinir hastalıkları sebebiyle gelen hastalar için bir cehennem, genç insanlar içinse bir cennetti. Quai Malaquais'de, Chimay Oteli'nde otururken, hatta Saint-Germain bulvarındaki evinde bile, odadan odaya koşarak oynar, doktorları ve hemşireleri eşliğinde koltuklarda ya da divanlarda oturup bekleyen asık suratlı ve tedirgin hastalara dönüp bakmazdı. O zamanlar, ortaçağ taklidi mobilyalar, vitraylar, sahte deriler, yamalı duvar halıları; XI. Louis, XII. Louis veya Gotik dönem öncesinden kalma gibi görünen süslemeler pek modaydı. Hipokondria ve ataksiya gibi rahatsızlıklardan mustarip hastalar, tuhaf şekilli 13. yüzyıl dua tabu-

relerinin üzerinde kıvranır, muskuler atrofi hastaları, çöp gibi bacaklarını, çörtenlerle, grifonlarla ya da armalarla süslenmiş sandalyelere uzatır beklerlerdi. Biz çocuklar, patalojik hilkat garibeleri müzesine dalan sarhoşlar gibi odadan odaya koşarken, nasıl görünüyorduk kim bilir! Nux kesesi tohumu, bromür ya da Lamalou suyu ihtiva eden reçetelerini almak için yüce nevroloji kralının huzuruna çıkmayı bekleyen Alman, Rus, Amerikan, Türk, İngiliz ve Leh asıllı milyonerlere, vücuda gelmiş kâbuslar gibi görünüyor olmalıydık.

Tüm ilim dünyasının önünde iki seksen uzandığı Charcot'nun, acımasız bir espri anlayışı vardı; kasten Rabelais üslûbunda deyişler kullanırdı. Anlattığına göre, kendi hastalığının karmaşık belirtilerini sayıp döken nörastenik bir hastaya, şöyle demişti: "Ona dedim ki, 'Bir gübre yığının üzerine tünemiş bir adamsınız siz, başınızın üzerinde de sallanan bir kılıç var; ya pisliklerin arasına dalacak, ya kellenizi kaybedeceksiniz.'" Teselli etmeye çalışmanın ehemmiyeti yoktu onun nazarında. Veya, dişlerinin arasından tıslayarak bir İspanyol ya da İngiliz atasözü mırıldanırdı: "Haylaz çocuklar için sinekler neyse, tanrılar için de biz aynı şeyiz; keyif için öldürüyorlar bizleri." Bazen, elinde kauçuktan yapılma küçük tendon çekiciyle hastasını muayene ederken, hastasının şaşkınlıktan faltaşı gibi açılmış gözlerine aldırış etmeden, kendi kendine bir şarkı mırıldanırdı. Hasta daha oda kapısından içeri girer girmez, şaşmaz bakışlarıyla muhtemel hastalığı tahmin ediverirdi. Üstelik, hastanın kendisine anlatacağı şikayetleri bile ondan önce sayıp dökerdi: "Şöyle hissediyorsun... Evet, ayaklarını birleştirip dik durunca, başın hafifçe dönüyor... Evet, özellikle akşama doğru, her şeyi çift görmeye başlıyorsun... Şikayetlerini yorumlamana gerek yok. Şuraya oturuver, ayakkabılarını ve pantolonunu çıkart..."

Tuhaftır; iş kadınlara gelince aniden utangaçlaşıverirdi; aslında, nefret ettiğini iddia ettiği kadınlara kimi zaman kaba çıkışlarda bulunmasının sebebi de, onlara karşı hissettiği utangaçlıktı. Bunu pek çok kez fark ettim; hayatının duygusal ve tensel yönüyle ilgili, yani en akıllı insanların her zaman dikkatle başkalarından sakladığı yönüyle ilgili daha fazla şey bilmeyi çok isterdim. Fakat Charcot, benim gibi bir psikoloji talebesi olma heveslisini, bu konuda bir imada bile bulunsa, ağlatarak kaçırırdı yanından. Kimi zaman, derin bir rüya tarafından büyülenmiş gibi dalar gider, kendine geldiği zaman hoşnutsuz bir ruh haline bürünür, öfkesi burnunda bir adama dönüşür, yolunu şaşırmış bir yolcu gibi, çevresindeki insanları ve şeyleri suçlamaya başlardı. İnsana dilini yutturacak laflar ederdi bazen: "Çok sayıda güzel kadını çıplak görüyorlar. Beyinleri uyuşuyor tabii." Unutulmamalı ki, otuz sene boyunca insan vücuduna rahiplik yapmıştı; vücut, derhal tatmin olmak için harekete geçen ve kendisini tatmin etmekten başka bir şey bilmeyen bir itirafçıdır. Onun inanışlarından birine göre, rüyalar, bilinçli yaşantıda, zaten hatırı sayılır bir önem kazanmış olmalarına rağmen, genelde kabul edildiğinden daha da önemli bir yer tutmaktaydı. Peki ya kendi bilinçdışı onun hayatında nasıl bir rol oynamaktaydı?

Bir akşam, muayenehanesinin duvarlarını çevreleyen devasa kütüphanesinin balkonunda, bir tıp kitabına göz atmak için her zamankinden daha uzun süre kalmış ve aniden odaya dalmasıyla şaşırıp kalmıştım. Merakıma yenik düşmüş ve çömeldiğim yerden, trabzanların arasından, bu hüzünlü adamı uzun uzun seyretmiştim. Masa lambasının ışığında üzüntülü ve çökmüş görünüyordu; kımıldamadan oturuyor, yüzünde daha önce hiç rastlamadığım bir ifadeyle boşluğa bakıyordu. Hem tutkulu, hem de umutsuz bir bakıştı bu; şey-

tanla bir anlaşma yapmış olan ve artık borcunu ödeme zamanı gelen bir adamın bakışıydı gördüğüm. Neredeyse bir saat boyunca öylece oturdu. Sonra, sekreterine -galiba o zamanlar Gilles de la Tourette* idi- bir emir vermek için odayı terk etti. İliklerime kadar ürperdiğimi hissetmiştim: "Demek meşhur olmak böyle bir şeymiş," diye düşünmüştüm: "Nedense pek eğlenceli görünmüyor."

Kütüphanesi, büyü ve demonoloji hakkında eserlerle doluydu, akıl hastalıklarıyla ilgili belgelerden oluşan kusursuz bir arşive de sahipti. Kütüphanesinin kötü bir şöhreti vardı; lâkin büyük ihtimalle nadir bulunur bazı eserleri de barındırıyordu. Charcot, İngilizce, Almanca, İspanyolca ve İtalyanca'yı rahatça okuyabiliyordu; insanları okumayı da iyi biliyordu, kendisine herhangi bir konuda kesin ve doğru bir bilgi getiren oldu mu, kulak kesilip onu dikkatle dinlerdi. Kısacası, hakiki bir mütehassısın yöntemleriyle çalışırdı.

Yaz aylarında, ailesiyle birlikte, Neuilly Saint-James'deki rutubetli fakat sevimli küçük yazlığına giderdi. Pazar günleri, onu küçük bahçesinde oturmuş, kitap okur ve açıklayıcı notlar alırken bulmanız mümkündü. Babamı görünce, elindeki *Rougon-Macquart* romanlarından birini sallayarak: "Senin şu Zola tam bir domuz, pisliğin teki," diye haykırmaya başlardı. Balzac'tan övgüyle söz eder, Flaubert'le alâkalı fazla yorum yapmaktan kaçınır, bir edebiyat eserinde her zaman ilk önce fizyolojik ya da psikolojik gerçekliği, özellikle de yazarın görüp, bilinçsizce kaydettiği ayrıntıları arardı. *L'Arlésienne* adlı romanını okuduktan sonra, babama şunları söylemişti: "Bir aşk meselesi yüzünden kendini öldüren adamın ailesine, geri zekâlı bir çocuk eklemen çok hoşuma gitti; nefis bir detaydı bana kalırsa." Charcot, ırsi hastalıkların gi-

*) Tourette sendromuna ismini veren ünlü Fransız hekim. (ç.n.)

zemi hakkında, çağdaşlarının hepsinden daha bilgiliydi; bu husus hakkında bilimsel bir araştırma bırakmamış olması çok büyük bir kayıptır; çünkü böyle bir bilimsel araştırmayı, sadece o yazabilirdi.

(*Souvenirs des Milieux Nittéraires, Politiques, Artistiques et Médicaux*, 1913-1922)

SİBİRYA'DAN MEKTUP

Anton Pavloviç Çehov

Çehov, oyunları ve öyküleriyle tanınır; yazar, en önemli eserlerini, 1890 senesinde Japonya yakınlarındaki Sahalin adasına, buradaki cezaevi kolonisine yaptığı muazzam yolculuktan sonra kaleme almıştır. Üç ay boyunca bu adada yaşamış, bir nüfus sayımı yapmış ve mahkûmların tüyler ürpertici hayat şartlarını detaylı bir biçimde kaydetmiştir. Tüberküloz hastalığı olan Çehov'un, Rusya'nın eskiden beri mahkûmlara, belalı tiplere, etnik gruplara, aşırı dincilere ve delilere tahsis edilen bu bölgesine yaptığı tehlikeli yolculuğa niçin çıktığı bilinmemektedir. Fakat, Sahalin adası, Moskova'da yaşarken ailesine bakmak için niteliksiz gazete yazıları yazan kâtip Çehov'u, mucizevi bir biçimde, olgun bir sanatçıya dönüştürmüştür. Çehov, Moskova Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirdikten sonra hekimlik de yapmıştır. Çok düşkün olduğu kız kardeşi Maria'ya yazdığı bu uzun mektupta, Siberya tundrasında yaptığı yolculuğu capcanlı ve keyifli bir üslûpla anlatıyor; hikâyesinde, "dizginlerin başında uyuyakalan" ve az daha dünya edebiyatını en büyük pratisyenlerinden birinden mahrum bırakacak olan arabacıdan da söz ediyor.

---

14 Mayıs, 1890, Krasnoyarsk, Tomsk yakınları

Fevkalâde Anneciğim, bir tanecik Maşa'm, tatlı Mişa ve tüm ev ahalisi,

...Öksürüğümün ve hemoroidimin bir nebze şifa bulması için iki-üç gün Ekaterinburg'de durakladıktan sonra, 3 Mayıs günü Tyumen'den ayrıldım. Bir an önce başlamak istediğim Trans-Sibirya yolculuğunu hem posta arabaları hem de hususi arabalarla yapmam mümkünmüş. Doğrusu, benim için fark etmediğinden, ikinci seçeneği kullanmayı tercih ettim. Naçizane kulunuzu, sazdan örülmüş bir sepete benzeyen arabaya yerleştirdiler; atlar hemen yola koyuluverdi. Sepetin içinde otururken, insanın aklından tek bir düşünce dahi geçmiyor; kafesindeki bir kuş gibi Tanrı'nın yarattığı dünyayı seyrediyor sadece.

Bana öyle geldi ki, Sibirya ovası Ekaterinburg'dan başlayıp, şeytan bilir nerelere kadar uzanan uçsuz bucaksız bir yer; kanımca, şurada burada karşımıza çıkan ufak huş ağacı koruları ve insanın yanaklarını çimdikleyen soğuk da olmasa, tıpkı bizim güney Rusya steplerine benzeyecek bu topraklar. Bahar buralara henüz gelmedi. Etrafımızda yeşillikten eser yok; ormanlar çıplak, kar erimeye başlamamış bile; ışıl ışıl buz, göl sularını gizliyor. 9 Mayıs'ta, yani Aziz Nikolas Günü'nde şiddetli bir don oldu ve bugün, yani 14 Mayıs'ta kar on santime çıktı. Burada baharın tek habercisi, yaban ördekleri... O kadar çok ördek var ki! Hayatım boyunca bu kadar çok ördeği bir arada görmemiştim. Başımın üzerinden geçiyor, at arabasıyla yarışıyor, göllerde ve su birikintilerinde yüzüyorlar; kısacası, uyduruk bir tüfeğim olsa bir günde bin tanesini avlamıştım bile. Yaban kazlarının ötüşünü de duyuyorum, onlardan da çok var burada. Sık sık, bizimle aynı yöne uçan turnalar ve kuğular görüyoruz. Huş korularının yakınından geçerken, orman tavukları ve ağaçkakanların telaşla kanat çırptığını duyuyoruz. Burada kimsenin avlamadığı, etleri de yenmeyen tavşanlar, tasasız tavırlarla arka ayakları üzerinde doğrulup kulaklarını dikiyor, her geçeni merakla, gözden kaybolana

dek izliyorlar. Araba yolundan o kadar sık geçiyorlar ki, buralarda uğursuzluk saymıyorlar bunu.

Meğer seyahat etmek, insanı iliklerine kadar donduran bir faaliyetmiş. Koyun derisi ceketimi hiç çıkartmıyorum. Gövdemden şikayetçi değilim, yeterince ısınıyor, fakat ayaklarım sürekli üşüyor. Ayaklarımı deri paltoma sardım, ama bu bile işe yaramadı. İki pantolonu sürekli üst üste giyiyorum. İşte böylece, yolculuk sürüp gidiyor. Yol tabelaları, gölcükler, küçük huş korularının yanından geçip gidiyoruz... Buralara yeni gelmiş birkaç göçmenin yanından geçiyoruz, sonra yol kenarında tek sıra halinde yürüyen mahkûmlar çıkıyor karşımıza... Tencerelerini tavalarını sırtlarına yüklenmiş dolaşan serserilere de sık sık rastlıyoruz; bu beyefendiler, hiçbir engelle karşılaşmaksızın, Sibirya ovasının her tarafında dolaşıyorlar. Arada sırada, eteğinden dizlik yapmak için zavallı, yaşlı bir kadını öldürebilirler; veya yol tabelalarındaki tenekeden yapılmış sayıları, belki bir işlerine yarar diye sökebilirler; oradan geçmekte olan bir dilencinin beynini patlatabilir, ya da kendileri gibi sürülmüş kardeşlerinden birinin gözlerini oyabilirler; fakat, at arabalarına asla dokunmazlar. Aslına bakarsanız, insan burada soyulma korkusu olmadan rahatça seyahat edebiliyor. Tyumen-Tomsk güzergâhı arasında çalışan posta arabacıları da, yolcu arabalarının sürücüleri de, en ufak bir hırsızlık olayı dahi hatırlayamıyorlar; bir istasyona varınca eşyalarımı dışarıda bırakıyorum; başlarına bir iş gelmez mi, çalınmazlar mı diye sorduğumda, cevap olarak sadece gülümsüyorlar. Seyahat ederken hırsızlık ve cinayetlerden söz etmek kabalık sayılıyor. Hakikaten, paramı bir istasyonda kaybedecek, ya da bir arabanın içinde düşürecek olsam, hiç şüphem yok ki, arabacı, parayı bulduğu takdirde doğruca bana getirir, hâk yemezliğiyle böbürlenmeye de kalkmazdı. Ni-

hayetinde, bu toprakların halkı temiz yürekli, nazik insanlar; harika gelenekleri var. Evlerini sade eşyalarla döşüyor ama tertemiz tutuyorlar, fakat gösterişi elden bıraktıkları sanılmasın; kuş tüyü şilteli yatakları yumuşacık, yastıklar da kocaman, döşemeleri ya boyuyorlar, ya da el yapımı keten kilimlerle süslüyorlar. Tabii bunların hepsini, refah içinde yaşamalarına borçlular; burada her aileye elli dönüm vasıflı toprak tahsis ediliyor, bu topraklarda birinci kalite buğday yetişiyor (burada buğday ununun yaklaşık yirmi kilosu 30 kopek ediyor). Ne var ki, her şeyi rahat hayat koşulları ve yiyecek içeceğin bolluğuyla açıklamak mümkün değil; hayat tarzlarından da söz etmek gerek. Geceleyin, uyuyan insanlarla dolu bir odaya girince, burnunuzun direği sızlamıyor; özellikle, hani şu kötü şöhretli Rus kokusundan eser yok. Bir keresinde, yaşlı bir hanım, çay kaşığını bana uzatmadan önce önlüğüyle sildi, ama yine de çay masasına peçetesiz oturulmuyor, insanlar yüzünüze baka baka geğirmiyor, kafalarını bir şeyler arıyormuş gibi kaşıyıp durmuyorlar, su ya da süt dolu bardağı uzatırken, parmaklarını bardağın içine sokmuyorlar, tabak çanaklar tertemiz, *kvas* da bira kadar berrak... Esasında, Küçük Ruslar'ın rüyasında bile göremeyeceği kadar temizler, üstelik, hiç şüphe yok ki, Küçük Ruslar'ımız, Büyük Ruslar'dan kat kat münezzehtir! Dünyanın en lezzetli ekmeğini burada pişiriyorlar, itiraf etmeliyim ki, ilk birkaç gün domuz gibi tıkındım. Çörekler, gözlemeler, hamur işleri ve francalalar da bir o kadar nefis; Küçük Rus'ların tatsız tuzsuz süngerimsi pidelerini anımsadım da... Gözlemeleri incecik açıyorlar. Diğer taraftan, mutfaklarının geri kalanı, Avrupalı damak tadına uygun değil. Mesela, 'ördek çorbası' denilen bulamaç her yerde karşıma çıktı. Gerçekten de berbat bir aş; içinde parçalanmış yaban ördeği eti ve çiğ soğanlar yüzen bulanık bir sıvıdan

ibaret; üstelik ördeklerin iç organlarını ayıklamakla da uğraşmıyorlar, bu yüzden, sakatatları ısırıverince, ağzıyla kıçı yer değiştirmiş gibi geliyor insana. Bir gün, kızarmış tatlı su levreği ve et çorbası ısmarladım. Çorba, bulanık ve zehir gibi tuzluydu, etin içinde de sertleşmiş deri parçaları vardı; balığa gelince, pulları ayıklanmadan getirildi önüme. Burada, lahana çorbasına salam katıyorlar, ayrıca salamı da mutlaka kızartıyorlar. Biraz önce tadına baktım şu kızarmış salamın; gerçekten berbattı, bir iki lokma çiğneyip tabağı kenara ittim. En sevdikleri içecek, sıkıştırılmış, tablet haline getirilmiş, sıcak suda çözülen çay. Hem tadı, hem de rengi bakımından, sanki adaçayı ve hamamböcekleri birlikte demlenmiş gibi geliyor insana; çaydan çok, bizim Taganrog birasına benziyor.

Ekaterinburg'dan ayrılmadan önce, birkaç yüz gram çay, yarım kilo şeker ve üç tane limon almıştım. Çayım tükendi ve alacak bir dükkân da yok. Küçük, harap kasabalarda, resmi görevliler bile tablet çay içiyorlar, en iyi dükkânlarda bile kilosu bir rubleden daha pahalı kaliteli çay bulunmuyor. O yüzden ben de adaçayı içiyorum.

İstasyonlar arasındaki mesafe, köylerin birbirinden uzaklığına muadil hesaplanıyor, bu da genelde yirmi ile kırk kilometreye tekabül ediyor. Köyler oldukça büyük, iki köy arasında küçük yerleşim yerlerine ya da çiftliklere rastlamak mümkün değil. Her yerde kiliseler ve okullar göze çarpıyor. İstasyonlara gelince, bazıları iki katlı, ahşap kulübelerden ibaret.

Akşama doğru, göletler ve yollar donmaya başlıyor, geceleri muntazaman ayaz çıkıyor; fazladan bir kürk paltom olsa fena olmazdı hani. Brrr! Yoldaki çamur donup tümseklere dönüştüğü için, akşamları araba daha çok sarsılıyor. Yolculuk çok zorlu geçiyor. Şafak sökerken soğuktan, yorgunluktan, sarsıntıdan, atların boynundaki çıngırakların sesini duymaktan bit-

kin düşüyor insan; sıcacık bir yatakta uyumak için can atmaya başlıyor. İstasyonda atlar değiştirilirken bir köşeye kıvrılıp hemen uyuyakalıyorsun, ama bir an sonra arabacı başına dikilip kolunu çekiştirmeye, "Kalk arkadaş, gitme zamanı geldi!" diye homurdanmaya başlıyor. Yolculuğun ikinci gecesi, topuklarıma aniden şiddetli bir ağrı saplandı. Katlanılmaz bir acıydı; acaba soğuk ısırması mı diye çok endişelendim.

Tomsk, 16 Mayıs

Ayaklarımdaki acının suçlusu soğuk değil, ordu tipi dizaltı çizmelerimmiş; meğer topukları vurmuş. Tatlı Mişa'm, bir gün çocuk sahibi olduğunda -ki bunun gerçekleşeceğine hiç şüphem yok-, onlara, ucuz mal satın almamalarını iyice tembihle. Rus mallarının ucuz olması, adi olduklarının da teminatıdır. Fikrimce, çıplak ayakla dolaşmak bile, ucuz çizme giymekten daha hayırlı... Işim'de keçe çizmeler almak zorunda kaldım... Böylece, rutubetten ve çamurdan parça parça olana kadar, keçe çizmelerle dolaşmak zorundayım.

İstasyonlarda, bazen sabah beşe ya da altıya kadar çay içiliyor. Seyahat ederken çay içebilmek gerçek bir nimetmiş meğer. İnsanın içini ısıtıyor, uykusunu dağıtıyor ve yanında bol bol ekmek yeniyor; başka yemek olmadığı zaman ekmek yemeli; zaten köylüler de bu sebeple bu kadar çok ekmek ve nişastalı yemekler tüketiyorlar. Yolda, köylü kadınlarla birlikte çay içip sohbet etme şansını da elde ediyor insan, kadınların hepsi aklı başında, yuvasına düşkün, yufka yürekli, hamarat ve Avrupa'daki kadınlardan daha serbestler; bu kadınların kocaları, sırf efendileri kadar uzun boylu, güçlü kuvvetli ve akıllılar diye onlara küfür edip dayak atmıyorlar; hatta kocaları evde yokken at arabalarını onlar sürüyorlar. Karşılaştığım kadınların hepsi pek hoşsohbetti. Çocuklarını katı ve

hoşgörüsüz yordamlarla yetiştirmiyorlar, hatta onları şımartmaya meyilliler. Ufaklıklar, küçük yataklarında canları istediği kadar yatıyor, çay içiyor, köylülerle birlikte ata biniyor ve köylüler onlara muziplik yapınca bazen küfürle karşılık veriyorlar. Kuşpalazı, burada hiç bilinmiyor. Çiçek hastalığıysa oldukça yaygın, fakat tuhaftır ki, başka yerlerde olduğu kadar bulaşıcı değil; iki üç kişi çiçeğe tutulup ölüyor, derken salgın sona eriyor. Hastane ya da hekim yok. Asistan hekimler bu açığı kapamaya çalışıyorlar. Hacamat etme, yakı yapıştırma ve bardak kapatma yöntemleri gaddarlık denilebilecek sıklıkta kullanılıyor. Yolda, karaciğer kanseri olan bir Yahudi'yi muayene ettim. Adamcağız bir deri bir kemik kalmış, güçlükle nefes alıyordu, fakat asistan hekim gözünü kırpmadan on iki tane bardağı kapattı zavallının sırtına. Söz Yahudilerden açılmışken, burada yaşayan Yahudiler toprağı işliyor, arabacılık yapıyor, tekne taşımacığıyla ve ticaretle uğraşıyor, köylü (yani Hıristiyan) olduklarını söylüyorlar, çünkü gerçekten de işlerini hakkını vererek yapan, gerçek köylüler gibi yaşıyorlar. Herkesten saygı bekliyorlar, zaten konuştuğum bir polis memuruna göre, sık sık köylerin ihtiyar heyetlerine seçiliyorlarmış. Polis memuru açık saçık şakalar yapmaya başlayınca, oradaki uzun boylu, ince yapılı bir Yahudi iğrenerek yüzünü buruşturdu ve yere tükürdü; efendi bir insandı, karısı da nefis balık çorbası pişiriyordu. Kanserli Yahudi'nin karısı da, turnabalığı yumurtası ve ağzıma layık beyaz ekmek ikram etti bana. Burada, Yahudiler tarafından sömürülmek diye bir şeyi duyan dahi olmamış.

Gelelim Lehler'e. 1864'te Lehistan'dan gelen sürgünlere rastladım. Nazik, misafirperver ve çok düşünceli insanlar. Bazılarının hali vakti yerinde, bazıları da çok yoksul, istasyonlarda kâtiplik yaparak hayatlarını kazanıyorlar. Genel aftan

sonra zengin Lehler memleketlerine dönmüş, ama birkaç sene içinde hayat şartlarının daha rahat olduğu Sibirya'ya gelmişler yeniden; yoksullarsa, yaşlı ve hasta olmalarına rağmen, memleket hayaliyle yaşamaya devam ediyorlar. Işim'de, Pan Zalesski adlı, epey zengin ve kızı Saşa Kiseleva'ya benzeyen bir Leh, bir ruble karşılığında bana mükellef bir yemek yedirdi, üstelik bir oda da kiraladı; o gece çok rahat uyudum. Pan Zalesski bir hancı; iliklerine kadar bir *kulak*'a dönüşmüş, önüne geleni dolandırmaya çalışıyor. Fakat davranışlarından, kurduğu masadan, her hareketinden, aslında bir beyefendi olduğu anlaşılıyor. Açgözlülüğü sebebiyle, asla vatanına dönmeyi düşünmüyor, doymak bilmezliği yüzünden Aziz Nikola Günü'nü karlar arasında geçirmeye tahammül etmek zorunda; öldüğü zaman, Işim'de doğmuş olan kızı ömrünün sonuna dek burada yaşayacak; böylece, Sibirya'da kara gözler ve narin yüz hatları çoğalacak! Farklı kanların böyle karışması iyi, çünkü Sibiryalılar pek güzel değiller. Aralarında bir tane bile esmer yok. Belki, Tatar'ları da biraz anlatmamı istersin. Kısaca özetleyeyim. Sayıları pek fazla değil. İyi insanlar. Kazan eyaletinde, rahipler bile övgüyle söz ediyor onlardan, Sibirya'da, "Ruslardan daha iyi," oldukları söyleniyor. Bunu bana hem de Rusların önünde söyleyen, bir polis memuruydu; Rusların sessiz kalması da, söyleneni doğrular nitelikteydi. Tanrım, Rusya'da o kadar çok iyi insan var ki! Yaz mevsimini çalan dondurucu soğuk, köylüleri ve sürgünleri yozlaştıran resmi görevliler olmasa, Sibirya, dünyanın en zengin ve mutlu bölgelerinden biri olabilirmiş.

Akşam yemeklerinin dikkate değer bir yanı yok. Yolculuk boyunca sadece iki kez akşam yemeği yedim; tabii midemi çayla şişirdikten sonra içtiğim Yidiş çorbasını saymazsak. Yola çıktığımdan beri votka içmiyorum; Sibirya votkasının tadı

berbat, ayrıca Ekaterinburg'a varmadan önce, votka içme alışkanlığımı yitirdim. Yalnız, mutlaka votka içmeli tabii. Yolculuk boyunca sarsılmaktan uyuşup tembelleştiği için insanı zayıf düşüren ve aptallaştıran beyni çalıştırır.

Yolculuğun ilk üç günü boyunca, sarsılmaktan ve sallanmaktan, köprücük kemiklerim, omuzlarım ve omurgam ağrımaya başladı. Oturamıyor, yürüyemiyor ya da uzanıp yatamıyordum. Diğer yandan, göğüs ağrılarım ve baş ağrım tamamen yok oldu; iştahım akıllara durgunluk verecek kadar açıldı, hemoroidlerim -aman nazar değmesin- son nefeslerini verdiler. Yolculuk gerilimi sebebiyle, bavullarım için sürekli kaygılanmaktan ve benzeri şeylerden dolayı, belki de Moskova'daki veda buluşmasında arka arkaya yuvarladığımız votkalar yüzünden, sabahları biraz kan tükürdüm, bu da beni umutsuzluğa sürükledi ve karanlık düşünceler uyandırdı içimde, ama yolculuğun sonuna doğru hepsi geçti; artık öksürmüyorum bile. Bu kadar az öksürdüğümü hiç hatırlamıyorum; temiz havada iki hafta geçirmek sağlığıma yaradı. Yolculuğun ilk üç gününden sonra bedenim de sarsılmaya alıştı ve sabah mı, öğlen mi yoksa akşam mı bastırdı, ayırt edememeye başladım. Günler, ağır bir hastalık geçiriyormuşum da zaman mefhumunu yitirmişim gibi çabucak akıp gidiyor.

Şimdi size, Sibiryalıların araba sürme alışkanlıklarına borçlu olduğum bir maceramı anlatayım. Yalnız, annemden, ağlayıp sızlamamasını rica ediyorum, çünkü hikâyenin sonu iyi bitti. 6 Mayıs günü, şafak sökmeden önce, çok sevimli, yaşlı bir adamın kullandığı iki atlı bir arabada yolculuk ediyordum. Küçük, kapalı bir arabanın içindeydim. Bir yandan hafifçe kestiriyor, bir yandan da vakit geçirmek için huş korularının ve tarlaların üzerinden yükselen alevleri izliyordum; burada, insanlar geçen seneden kalma ekin saplarını,

tarlaları yakarak yok ediyorlar. Dalıp gitmiştim; birdenbire, hızla yaklaşan tekerlek gürültüleri duyunca kendime geldim. Üç tane atın çektiği yan yatmış bir araba, yırtıcı bir kuş gibi üzerimize atıldı. Bizim yaşlı arabacı çabucak sağa doğru hamle yaptı, diğer araba yanımızdan geçti. Gölgelerin arasından seçebildiğim kadarıyla, dönüş yolculuğunu yapmakta olan, üç tane atm çektiği, kocaman, ağır bir posta vagonuydu. Hemen arkasından, hızla yaklaşan bir arabanın daha gelmekte olduğunu fark ettim. Yeniden sağa çekilmek için herekete geçtik, fakat o esnada, beni hayretler içinde bırakan ve çok korkutan bir şey oldu; atlar sağa değil de sola doğru koşmaya başladı. Kendi kendime 'Aman Tanrım, çarpışacağız!' dediğim anda korkunç kaza meydana geldi; atlar birbirine girdi, boyundrukları düştü, arabam bir yana savruldu, ben de bavullarımla birlikte yere yuvarlandım. Fakat hepsi bu kadar değil, üçüncü bir araba da tüm hızıyla bize bindirdi. Bu kez, bavullarımla birlikte ezilebilirdim; neyse ki, uyumuyordum, kemiklerim de kırılmamıştı; bu sayede, hemen ayağa fırlayıp bir kenara çekilmeyi başarabildim. "Dur!" diye haykırdım üçüncü arabaya doğru; "Dur!" Fakat arabacı duramadı ve var gücüyle ikinci arabaya bindirdi. Eğer, arabamda derin bir uykuya gömülmüş olsaydım, veya üçüncü araba ikinciye hemen çarpsaydı, eve bir sakat ya da ölü olarak dönecektim. İşte size çarpışmanın envanteri; kırılan araba okları, parçalanan koşum takımları, boyunduruklar; yerlere saçılan bavullar, korkudan ödü kopmuş, bitkin atlar ve tehlike anının üzerimizde bıraktığı dehşet hissi. Anlaşılan, yanımızdan geçen ilk vagonun sürücüsü atları hızlı gitmeleri için fazla zorlamıştı, bize çarpan arbaların sürücüleriyse uyuyakalmışlardı. İlk patırtı geçtikten sonra, bizim yaşlı arabacı ve diğer arabaların sürücüleri, öfkeyle birbirlerine hay-

kırmaya başladılar. Nasıl da küfür ediyorlardı! Biraz sonra yumrukların konuşmaya başlayacağına emindim. Şafak vakti, kırların ortasında, küfürleşen, kavga eden adamların yanında, uzaktaki ve yanıbaşınızdaki otları yalayıp yutan, ama buz gibi havayı birazcık dahi ısıtmayan alevlerle çevrelenmişken insan kendisini öyle yalnız hissediyor ki! İçim kederle doluverdi bir anda. Küfürleri dinliyor, paramparça olmuş boyunduruklara, dağılmış bavullarınıza bakıyor ve sanki başka bir dünyadaymışsınız, bu dünyada her an her şey yok olabilirmiş gibi hissediyorsunuz. Yaklaşık bir saat boyunca ara vermeden bağrıştıktan ve küfürleştikten sonra, bizim yaşlı arabacı kırılan boyundurukları ve parçalanan koşumları bir sicimle bağlamaya başladı; eşyalarım arasında sicim niyetine kullanılabilecek ne bulduysam ona teslim ettim. Sık sık durarak, büyük zorluklarla bir sonraki istasyona vardık.

Yolculuğun altıncı ya da yedinci gününde, yağmur ve şiddetli bir rüzgâr başladı. Fırtına dinmek bilmiyordu. Yağmurdan ve rüzgârdan korunmak için deri paltomu çıkardım çantamdan. Gerçekten de fevkalade bir paltoydu. Bir süre sonra yollar balçıkla kaplanınca, arabacılar gece yolculuk etmeyi reddetmeye başladılar. Fakat en kötüsü, nehirleri geçmekti; yolculuğun bu bölümünde çektiğim sıkıntıları unutmam mümkün değil. Gece vakti bir nehir kıyısına varıyorsunuz. Arabacı da, siz de salcılara seslenmeye, haykırmaya başlıyorsunuz. Yağmur, rüzgâr, nehirde sürüklenen buz tabakaları, suların şapırtısı... Bunlar yetmiyormuş gibi, acı feryatlar da duyulmaya başlıyor; nehir kıyılarında yaşayan kuşların sesi. Bu kuşlar mevsimlere göre değil, coğrafi konumlara göre yaşıyorlar. Böylece, yaklaşık bir saat geçiyor ve bir mavnayı andıran devasa bir sal, karanlık suların arasında beliriyor; yengeç kıskaçlarını andıran dev kürekleri

var. Salcılar, genelde, toplum tarafından günahlarının bedelini ödemek üzere buraya gönderilen sürgünler arasından çıkan belalı adamlar. Dayanılmayacak kadar kabalar, bağırıp duruyor, sürekli küfür ediyor, votka almak için para istiyorlar. Nehir yolculuğu çok, çok uzun süren şiddetli ve uzun bir sancı âdeta...

7 Mayıs günü, arabacıya, niçin atları hâlâ arabaya koşmadığını sorduğumda, İrtiş nehrinin taştığını, yolları su bastığını, Kuzma adlı bir arabacının dün yola çıktığını ve yarı yoldan döndüğünü, istasyona varmayı güçlükle başardığını anlattı. Yola devam etmek imkânsızdı, beklemek zorundaydık. Ne zamana dek bekleyeceğimizi sordum. "Allah bilir!" diye cevap verdi. Böyle müphem bir cevap almak sinirlerimi bozmuştu, üstelik, yol boyunca bana hatırı sayılır miktarda masraf, sorun ve zahmet çıkaran iki kötü alışkanlığımdan kurtulmaya söz vermiştim kendime; her şeye hemencecik razı gelmek ve kolayca ikna olmak. Arabacılar ne derse hemen kabul ediyor, sonra kendimi arabadan başka her şeye benzeyen bir aracın üzerinde buluyor, ücretin iki katını ödediğimi sonradan fark ediyor, bazen saatlerce arabacının keyfini bekliyordum. Bir süre sonra, arabacılara boyun eğmemeye ve söylenen her bahaneye inanmamaya karar vermiş, bunun faydasını da görmüştüm; artık daha az ağrım sızım vardı. Mesela, anlaştığım arabacı, bir yolculuk arabası yerine, düz, her kımıldadığında sarsılan bir yük arabasıyle çıkıp geldiği zaman, arabaya binmeyi reddedip kararlı tavrımı açıkça belli edince, köyde başka araba olmadığını söylemelerine rağmen, güzel bir kapalı arabayı ortaya çıkarıveriyorlardı.

Evet efendim, İrtiş nehrinin taşmasının, geceleyin çamurların içinde yolculuk etmekten kurtulmak için uydurulmuş bir bahane olduğuna karar verip karşı çıktım ve yola devam

etmesini emrettim arabacıyla. Böylece yola koyulduk. Çamur, yağmur, kudurmuş gibi esen rüzgâr; üstelik ayağımda sadece keçe çizmeler vardı. Keçe çizmeler neye benziyor, biliyor musunuz? Kağıttan yapılmış çizmelere. Bir süre ilerledik ve karşımızda uçsuz bucaksız bir göl belirince durduk. Göl sularının üzerinde toprak ve çalılar sürükleniyordu; sel sularının altında kalan çayırlara varmıştık. Uzakta, İrtiş'in karlarla kaplı dik kıyısı yükseliyordu. Gölü geçmeye karar verdik. Aslında geri dönmeliydik, fakat inat damarım tutmuştu bir kere; meydan okumaya heveslenmiştim, aynı tutku, zamanında Karadeniz'in ortasında yelkenliden atlamama, türlü türlü çılgınlık yapınama sebep olmuştu. Bir çeşit nöbet gibi bir şey olsa gerek. Adacıklardan, uzun ve dar toprak parçalarından geçerek yolumuza devam ettik. Yolumuzu, büyük ve küçük köprüler yardımıyla bulmamız gerekiyordu, fakat sel suları bütün köprüleri sürükleyip götürmüştü. Sulardan geçmek için, atların koşumlarını çıkarmak ve onları tek tek karşı kıyıya geçirmek gerekiyordu. Arabacı atları çözmeye başlayınca, ben de atları tutmak için -keçe çizmelerimle- sulara atladım. Ne eğlenceydi ama!!! Bir yandan yağmur yağıyor, rüzgâr şiddetle esiyordu. Kurtar bizi, Göklerdeki Annemiz! Nihayet, üzerinde çatısız tahta bir kulübe olan bir adacığa vardık. Sırılsıklam olmuş atlar, çamurların arasında dolaşıyordu. Bir *mujik*, elinde uzun bir sopayla kulübeden çıktı ve bize yolu göstermeye gönüllü oldu. Sopasıyla suyun derinliğini ölçtü ve toprağı yokladı. Bu iyi niyetli adamcağız, daha sonra, bizi 'bayır' dediği uzun bir toprak parçasına götürdü. Eşyalarımızı bu bayırdan nasıl geçireceğimizi gösterdi, sağdaki ya da soldaki -şimdi hatırlayamıyorum- yolu tutmamızı, böylece başka bir bayıra varacağımızı söyledi. Talimatlarını yerine getirdik.

Yola devam ettik... Sonunda -ne mutlu bize- İrtiş'e vardık. Nehrin diğer kıyısı suların üstündeydi, bizim ilerlediğimiz tarafsa aşağı meyilliydi. İrtiş'in suları tatlı tatlı mırıldanmıyor veya kükremiyor; yatağında dizi dizi tabutlar varmış gibi, kaderine teslim olup, akıp gidiyordu. Ne lanetli bir benzetme! Nehrin diğer yakası oldukça yüksek, donuk kahverengi renkli ve ıssızdı.

Salcıların kaldığı kulübeye varmıştık. İçlerinden biri dışarı çıkıp bir fırtına kopacağını, salla karşıya geçmenin mümkün olmadığını söyledi bize. Nehir çok geniştir, dediler, rüzgâr da çok güçlü esiyor. Ne yapacaktık? Görünüşe göre, geceyi kulübede, salcılarla birlikte geçirmek zorundaydık. O geceyi, salcıların ve arabacının horultularını, rüzgârın uğultusunu, yağmur damlalarının patırtısını, İrtiş'in öfkeyle hırlayan sularının sesini, daha dünmüş gibi hatırlıyorum.

Sabah olunca, şiddetli rüzgâr devam ettiği için yine karşıya geçmek istemediler. Bu yüzden küreklere asılıp kendi işimizi halletmek zorunda kaldık. Bu kez bir kayıkta, kudurmuş suların ortasındaydım; yağmur gökten boşalırcasına yağıyor, rüzgâr esiyor, bavullarım ıslanıyor, gece sobanın üstüne koyup ısıttığım keçe botlarım yeniden pelteye dönüşüyordu...

...Bavulumun üzerine oturup bir saat boyunca köyden gönderilecek atları bekledim. Hatırladığım kadarıyla, nehrin dik yakasına tırmanmak çok zorluydu, birkaç kez kayıp düşme tehlikesi geçirmiştim. Köyde beklerken güzelce ısındım ve çay içtim. Sadaka isteyen birkaç sürgün çevreme doluştu. Her aile, her gün yirmi kilo unu ekmek yapıp onlara dağıtmak zorunda; bir tür mecburi hizmet bu.

Sürgünler, ekmeklerini içki almak için meyhanelerde satıyorlar. Bunlardan biri; gözleri hapishane arkadaşları tarafın-

dan oyulmuş, eski püskü giysiler içindeki yaşlı bir adam, odada bir yolcu olduğunu duyunca, beni bir tüccar sandı ve dua okumaya, ilahiler söylemeye başladı. Sağlığıma dualar okudu, ölülerimin ruhuna dualar etti, "Efendimiz Yükseldi", "Azizlerle Huzur" gibi Paskalya ilahileri söyledi; neler söylemedi ki! Sonra, Moskovalı bir tüccar ailesinden olduğu masalını anlatmaya başladı. Bu ayyaşın, sırtına yük olduğu mujiklere tepeden baktığını fark edince hayretler içinde kaldım!

11 Mayıs'ta posta arabasıyla yola çıktım. Zaman geçirmek için istasyonlardaki şikayet defterlerini okumaya başladım. Beni çok şaşırtan bir şeyi, bu defterler sayesinde keşfettim, bu yağmurda ve çamurda, paha biçilemeyecek bir mücevher gibi geldi bu keşif bana; meğer posta istasyonlarının giriş hollerinde helâlar varmış. Çok değerli bir bilgi bu!

...Tomsk'ta, çamurları aşıp yolculuk etmek mümkün değil. Bu şehir ve insanlarını birkaç gün sonra anlatacağım sizlere, fakat şimdilik veda etme zamanı geldi. Yazmaktan bitkin düştüm...

...Hepinizi kucaklıyor, öpüyor ve sevgilerimi gönderiyorum.

Oğlunuz ve kardeşiniz,
A. Çehov

Mişa'nın mektubunu aldım. Teşekkür ederim.

Mektubun karmakarışıklığını lütfen mazur görün. Aklıma geleni anlatıp durmuşum, ama ne yapayım? İnsan otel odasında otururken daha iyisini yapamıyor. Uzunluğunu da mazur görün, fakat benim suçum değil. Kalemime engel olamadım, üstelik, size her şeyi elimden geldiğince anlatmak istedim. Sabahın üçü oldu, elim çok yoruldu. Lambanın fitili bitmek üzere, ne yazdığını zar zor görebiliyorum. Sahalin'e

vardığım zaman, bana dört-beş günde bir yazın. Anladığım kadarıyla, posta oraya sadece deniz yoluyla değil, Sibirya üzerinden de geliyormuş, dolayısıyla, tüm mektuplarınız kısa sürede elime ulaşacak...

("1890 Senesinden bir Mektup", *Yazışmalar*,
Rusça'dan Sidonie Lederer tarafından çevrilmiştir)

TIPTA MİLLİYETÇİLİK

William Osler

Adam Smith, dünyanın feodalizmden doğruca evrenselcilik çağına geçeceğini sanmıştı; fakat bu düşüncesi gerçekleşmedi. Bunun yerine, milletler çıktı ortaya; milliyetçilik, insanlara din ya da sınıf anlayışından çok daha anlamlı geldi. 1900'lere gelindiğinde çoktan hızla evrenselleşmeye başlamış olan tıp bile, eğitim sistemlerinin devlet tarafından yönetilmeye başlanmasının sonucu olarak, milliyetçilikten nasibini almaya başlamıştı; bir kültürün (ve dilin) sınırları, aynı zamanda eğitimli bir insanın anlamlı bir hayat sürdürebileceği dünyanın sınırlardır. Tıp eğitiminin üstatlarından Kanadalı hekim Osler'in de bildiği gibi: günümüzde sosyal düzen, eskiden olduğu gibi giyotinden değil, profesörlerin omuzlarından destek alacaktır.

Milliyetçilik, insanlığın başındaki en büyük beladır. Cehalet İblisi'nin daha korkunç boyutlarda ortaya çıktığı görülmemiş; insanlık, kendisini başka hiçbir saplantıya, bu kadar canı gönülden teslim etmemiştir. Milliyetçilik denilen bu Molok'a kurban edilmek üzere ateşlere atılan yüz binlerin kasabı için en büyük tezahüratlar yapılmıyor mu? Kandaki, daha doğrusu kansuyundaki bir bozukluk, din kurallarına ve demokratik uygulamalara rağmen tıpkı eski zamanlarda olduğu gibi kontrolden çıkmış, kudurmuş gibi esip geçiyor. Üstelik değişim umudu da yok; vaizler dillerini yutmuş, gazeteler ateşleri körüklemekle meşgul; edebiyat, bu kötülüğün muhabbet

tellallığını yapıyor, insanlar da durumdan oldukça memnun. Milliyetçiliğin bütünüyle kötü olduğunu iddia etmiyorum. Kendi kanından insanların vatanları uğruna yaptığı fedakârlıkları ve çektiği acıları düşününce ruhu ısınmayacak kadar ölü bir insan var mıdır yeryüzünde? Ülkemizle ve soyumuzla gurur duymamız için yeterli fırsatımız var. Benim öfkeyle yakındığım konu, itimatsızlıktan doğan ve cehaletle beslenen, insanların zihinsel yargılarını yabancı olan herşeye karşı uzun süreli, acı bir düşmanlıkla dolduran, şu lanetli hoşgörüsüzlük. Bu öyle bir düşmanlık ki, insanlık kardeşliğinin yüce iddialarını hiçe sayıp milleti ırklardan üstün tutuyor.

Tıp, her yerde milli vasıflarla lekelenmekten nasibini almıştır, oysa, mesleğin daha önce değindiğim daha geniş cepheleri -müşterek geçmişimiz ve ilgi merkezlerimiz-, bizi bu günahın daha tehlikeli yanlarından, hatta bu günahı işlemekten bütünüyle kurtarmalıdır. Fakat yine de, bağnaz milliyetçilikten bütünüyle kurtulmuş olduğumuzu iddia edemem. Biz; İngiliz, Fransız, Alman ya da Amerikan hekimleri olarak, kültürümüzün her zaman, milli değil de kozmopolit bir yapıya sahip olduğunu, fikir ve tavırlarımızın, her zaman İngilizler kadar Fransızlara karşı da açık olduğunu, Amerikalılara gösterdiğimiz yakınlığı Almanlara da gösterdiğimizi, her zaman ve her yerde peşin hükümlerden, diğerlerine karşı üstünlük taslamaktan uzak olduğumuzu iddia edebilir miyiz? Son senelerde, Beynelminel Kongreler ve özel cemiyetlerin toplantıları sayesinde, meslek üyeleri arasında nispeten birlik oluştu; fakat bu birleşme kafi miktarda değildir ve düşmanca tavırlar ortadan kalkmamıştır. Hepsinin temelinde cehalet yatmaktadır. Bir hekim, başka bir ülkedeki meslektaşlarının mevkii ve çalışmaları hakkında hor görerek konuştuğu takdirde, ya da bir hoca, yabancı meslektaşlarının

çalışmalarında ilham alacak hiçbir yan göremediğini söylediği zaman -bir Arap atasözüyle- ahmağın tekidir, uzak durun ondan! Cehalet sislerini sadece saf bilgi dağıtabilir; bilgi de, seyahat ederek, veya değişik ülkelerin edebiyatıyla içli dışlı olarak kazanılabilir ancak. Cehalet hastalığının en iyi ilacı, insan zihni henüz körpe ve elastikken onu başka ülkelerden insanlarla kişisel, ilk elden ilişkiler kurmaya teşvik etmektir. Virchow'un ayakları dibinde oturan, Traube, Helmholtz ya da Cohnheim'i dinleyen hiç kimse, Alman tıbbına veya metotlarına düşmanca bakamaz. Louis'nin ya da Charcot'un İngiliz ya da Amerikan öğrencileri, Fransız hekimliğini sevmeseler de, büyük üstadlarına bağlılıkla hürmet ettikleri için, en azından saygı duyarlar. Bırakın, genç hekimlerimiz, özellikle ileride hocalık yapacak olanlar, yurt dışına gitsin. Donanımlı hastaneleri ve laboratuvarları kendi ülkelerinde de bulabilirler, fakat yurt dışında, aramanın akıllarına bile gelmediği başka güzel şeyler de bulacaklardır; daha açık görüşlü insanlar haline gelecek, ideallerini yükseltecek, belki de, milliyetçilik adlı kötülüğe karşı hayatları boyunca onları koruyacak bir şeyi, *Weltkultur*'ü, yani dünya kültürünü edineceklerdir.

İnsanları birebir tanımanın yanında, başka ülkelerdeki meslektaşlarının eserleri hakkında bilgi sahibi olmak da, hoşgörüsüzlük ve şovenizme mukabele etmekte faydalı olacaktır. Tıp alanındaki büyük eserlerin sayısı, üç ya da dört dilde olsalar da, ilgili hekim tarafından bilinir. Fransız hekimliğinin, geçen yüzyılın ilk yarısında bu mesleğe yaptığı katkıları, veya yüzyılın ikinci yarısında Alman hekimliğine ne kadar borçlandığımızı, ya da İngilizlerin sağlıkbilgisi ve asepsi hakkında verdiği dersleri düşünün bir! Mesleğimizin en eşsiz niteliklerinden ve en önemli zaferlerinden biri de, dünyanın neresinde yapılmış olursa olsun, değerli bir çalış-

ma ortaya çıkarılmışsa, hemen herkes tarafından değerlendirilmesidir! Öte yandan, hekimliğin, bu kıtada milliyetçilik prangasından kurtulmasında en büyük etkenin eski kıtadan gelip aramıza katılan iyi insanların sevgiyle karşılanması ve Avrupa'dan dönen genç hekimlerin, beraberlerinde, en az mesleğimiz kadar engin düşünceler ve hoşgörüyle dönmesi olduğunu unutmayalım. Aramızda, yaygın ve haklı bir eklektisizm ruhu canlandı, iyi şeyleri bulduğumuz yerde sahipleniyoruz; bu da, geleceğimiz hakkında umutlandırıyor beni. Kahramanlara hayranlık duymak, insanoğluna çok faydalıdır; tıp üstadlarının hayat öyküleri de tutkularımızı kamçılar, duygudaşlığımızı artırır. Şayet, Bichat ve Laënnec gibi ustaların hayat öyküleri ve çalışmaları genç bir hekimin kanını kaynatmıyor, Fransa ve Fransızları takdir etmesine sebep olmuyorsa, kendisinin fazla zeki olmayan, sönük mizaçlı bir hayta olduğuna emin olabilirsiniz. Hunter'ın ve Jenner'in hayat öykülerini okurken, kim bu ustaların hayat öyküsü ve çalışmalarının arasında kaybolup giden uyruklarını düşünmeye vakit ayırır ki? Rönesansın huzurlu günlerinde, tıpta milliyetçilik diye bir kaygı güdülmüyordu, fakat tertemiz bir Katolik maneviyatı, Avrupa'daki her ülkeden Vesalius, Eustachius, Stensen gibi liderler çıkmasına sebep olmuştu. Günümüzde aynı ruhu yakalamak imkânsız olsa da, herhangi bir ülkedeki büyük bir hoca, tıbbın kozmopolitleşmesine büyük katkısı olan dergilerimiz sayesinde, dünyanın her köşesinden takip edilebilir.

("Tıpta Milliyetçilik", *Aequanimitas*, 1904)

HAVVA'NIN LANETİ

Arthur Conan Doyle

Tıbbın sosyal tarihine edebiyat aracılığıyla ışık tutmak için yapılan bir çalışma, şüphesiz, Arthur Conan Doyle'un hikâyelerinden birini aktarmadan tamamlanmış sayılmaz. Doyle'un, ünlü dedektif Sherlock Holmes karakterini yaratırken, Edinburgh Üniversitesi'ndeki profesörü Joseph Bell'den ilham aldığı bilinmektedir. Sherlock Holmes, tek yakın arkadaşı ve kâtibi Watson gibi bir hekim, hatta bir bilim adamı bile değildir; o, işlenen suçların fiziki dünyada bıraktığı okunaklı izleri çözümleyen bir tür göstergebilimcidir. Aynı zamanda bir hekim olan Conan Doyle, hekimlik yaşantısıyla ilgili hikâyeler de yazmış, bu anlatıları sosyal antropoloji ögeleriyle süslemiştir; onun hekimlerinden bazıları, beyaz ırktan olmamaları, hatta -Doyle'un yaşadığı Viktorya döneminde büyük bir yenilik olarak kabul edilir- kadın olmaları sebebiyle, alışılagelen 'kalıp'lara uymazlar. Fakat nedense, bir bebeğin dünyaya gelişinin kötü sonuçlar da doğurabileceğini ima eden bu karanlık psikolojik hikâyenin kahramanı Robert Johnson'ın 'ufak tefek sessiz karısı'nın sesi, hikâye boyunca hiç duyulmaz.

Robert Johnson, kendisini milyonlarca başka insandan ayıracak hiçbir özelliği olmayan, son derece sıradan bir adamdı. Solgun bir yüzü, alelade bir görüntüsü, tarafsız görüşleri vardı; otuz yaşındaydı ve evliydi. New North Road'da, üst sınıftan beylere hitap eden bir giysi dükkânı işletiyordu, mesleğindeki rekabet ortamı, tabiatındaki tüm siv-

rilikleri yok etmişti. Müşteri memnuniyeti için çaba göstermekten sürekli el pençe divan duran, itaatkâr bir insana dönüşmüş, birbirinin aynı geçen günler, onu bir adamdan çok ruhsuz bir makineye çevirmişti. Aklına, heyecan verici bir düşüncenin geldiği görülmemişti. Bu rahat ve huzurlu yüzyılın sonunda, insanlığa ait bazı kudretli, ilkel tutkuların, kendi sınırlı hayatını süren bu adama ulaşması, mümkün görünmüyordu. Fakat, doğum, şehvet, hastalık ve ölüm değişmez şeylerdir; şayet bu büyük gerçekliklerden biri, hayatın dönemeçli patikalarından birinde apansız karşısına çıkacak olursa, insan, medeniyet maskesini fırlatıp atıverir ve derinlerdeki yabani ve daha güçlü yüzünü gösterir hayata.

Johnson'ın karısı, kahverengi saçları ve yumuşak tavırlarıyla, ufak tefek, sessiz bir kadındı. Johnson'ın tabiatındaki tek olumlu özellik, karısına karşı duyduğu sevgiydi. Her pazartesi sabahı, birlikte dükkân vitrinini yeniden tanzim ederlerdi; yeşil karton kutulardaki bembeyaz gömlekleri en alta dizer, kravatları tek tek pirinçten yapılmış askılara asar, beyaz kartonlara tutturulmuş, parıldayan ucuz yaka iğnelerini iki yana koyar, vitrinin arka kısmına da kumaş kasketleri ve karton kutularında güneş ışığından korunan pahalı şapkaları yerleştirirlerdi. Johnson'ın karısı muhasebe defterlerini tutar ve faturaları gönderirdi. Johnson'un küçük hayatına girip çıkan sevinçleri ve neşeleri sadece o bilir, kocasının halinden sadece o anlardı. Hindistan'a gidecek olan bir beyefendi dükkâna uğrayıp on düzine gömlek ve bir sürü yaka satın aldığı zaman kocasının mutluluğunu paylaşmış, bütün mallar ve fatura gönderildikten sonra, beyefendinin otelinden gelen notta, böyle bir kimsenin otelde ikamet etmediği söylendiği, fatura geri gönderildiği zaman en az kocası kadar üzülmüştü. Beş senedir birlikte dükkânı geliştirmek için çalışıyorlar-

dı; çocuk sahibi olamamaları, onları daha da yakınlaştırmıştı. Fakat, aylar önce, bu durum hızlı bir biçimde değişmişti. Karısının hamileliği, artık üst kattaki daireden dükkâna inemeyecek hale gelmesine sebep olacak kadar ilerlemiş, hatta kayınvalidesi Bayan Peyton, kızına bakmak ve torununun dünyaya gelişine yardımcı olmak için Camberwell'deki evinden kalkıp gelmiş, onlarla birlikte yaşamaya başlamıştı.

Karısının doğumu yaklaştıkça, Johnson da giderek endişelenmeye ve huzursuzlanmâya başlamıştı. Bununla birlikte, doğumun doğal bir süreç olduğunun farkındaydı. Başka adamların eşleri hiç zarar görmeden doğum yapıyordu, kendi karısı niçin sorun yaşayacaktı ki? Kendisi de on dört çocuklu bir aileden geliyordu, üstelik annesi hâlâ hayattaydı ve son derece sağlıklıydı. İstisnai bir durum olmadıkça bir terslik çıkması imkânsızdı. Böyle sağduyulu bir biçimde mantık yürütmeye çalışmasına rağmen, karısının hamileliği, kasvetli bir gölge gibi daima zihninin bir köşesini kaplıyordu.

Bridport Place'te oturan, mahalledeki en iyi doğum uzmanı olan Dr. Miles, beş ay önceden doğum günü gelmek üzere tutulmuştu, zaman geçtikçe, erkek giysileriyle birlikte, küçük paketler de teslim edilmeye başlandı dükkâna; fırfır ve kurdelelerle süslü, gülünç denecek kadar küçük, beyaz bebek giysileri ısınarlamaya başladılar. Derken, bir akşamüstü, Johnson dükkândaki atkıların fiyat etiketlerini yazarken, yukarıda bir gürültü koptu. Bayan Peyton koşarak merdivenlerden indi ve Lucy'nin durumunun kötüleştiğini, derhal doktoru çağırmasını söyledi.

Acele etmek, Robert Johnson'ın tabiatına aykırıydı. Ağırbaşlı, ciddi bir adamdı ve her şeyi yolu yordamıyla yapmayı severdi. New North Caddesi'ndeki dükkânla, doktorun Bridport Meydanı'ndaki evinin arası, yaklaşık yarım kilo-

metreydi. Sokakta fayton göremeyen Johnson, dükkânı çırağına emanet edip yaya olarak yola koyuldu. Bridport Meydanı'na varınca, hekimin nöbet geçiren bir adama bakmak için Herman Sokağı'na gittiğini öğrendi. Johnson, Herman Sokağı'na doğru yola çıkarken, ağırbaşlılığını biraz da olsa yitirdi ve endişelenmeye başladı. Yolda iki tane dolu fayton geçti yanından, ama boş bir arabaya rastlayamadı. Herman Sokağı'ndaki eve varınca, hekimin bir kızamık hastasını kontrol etmek için oradan ayrıldığını öğrendi; neyse ki, gideceği yerin adresini bırakmıştı; Dunstan Caddesi 69 numara, Regent's Kanalı'nın diğer tarafındaydı. Robert'in ağırbaşlılığı artık tamamen uçup gitmişti, evde kendisini bekleyen kadınları düşününce, var gücüyle Kingsland Caddesi'ne doğru koşmaya başladı. Yolda, kaldırım kenarında bekleyen boş bir faytona atladı ve yoluna faytonla devam etti. 69 numaraya gelince, doktorun birkaç dakika önce çıktığını öğrendi ve umutsuzluk içinde evin merdivenlerine çöktü.

Neyse ki faytonu göndermemişti, böylece kısa sürede Bridport Meydanı'na vardı. Dr. Miles henüz eve dönmemişti, fakat her an gelmesi bekleniyordu. Johnson, doktoru orada beklemeye karar verdi, yüksek tavanlı, loş, hafifçe eter ve hastalık kokan bir odaya aldılar onu, parmaklarını dizlerine vurarak beklemeye koyuldu. Odadaki mobilyalar kocamandı, raflardaki kitaplar etrafa kasvetli bir görüntü veriyordu, şöminenin üzerine bağdaş kurup oturmuş siyah bir saat, hüzünle tıkırdıyordu. Saat yedi buçuktu, demek ki Johnson evden çıkalı bir buçuk saat olmuştu. Evde bekleyen kadınlar onun hakkında neler düşünecekti kim bilir! Bir kapının kapandığını duyar duymaz heyecanla ayağa fırlıyordu. Kulakları, hekimin kalın sesini duyma isteğiyle karıncalanıyordu. Sonra, birdenbire, neşeyle, hekimin aceleci ayak seslerini ve kilitte dönen

anahtarın sesini duyuverdi. Hekim daha adımını eşikten içeri atamadan, Johnson koridora fırlayıvermişti bile.

"Afedersiniz, doktor bey, sizi çağırmaya geldim," diye haykırdı, "saat altı sularında karımın durumu ağırlaştı."

Bunları söyledikten sonra bir an sessizlik oldu; Johnson söyleyeceğini söylemişti işte, oysa şimdi doktorun ne yapacağını kestiremiyordu. Fakat hızla harekete geçeceğinden emindi; belki odasına dalıp birkaç ilaç alacak ve akabinde gaz lambasıyla aydınlanan sokaklarda kendisiyle birlikte eve doğru koşacaktı. Oysa Dr. Miles tam tersine, ağır hareketlerle şemsiyesini askıya astı, huysuz bir tavırla şapkasını çekip çıkardı ve Johnson'ı gerisin geriye, odaya doğru itekledi.

"Bakalım! Bana önceden *başvurmuştunuz*, değil mi?" diye sordu, pek de sıcak olmayan bir ses tonuyla.

"Ah, elbette doktor, geçen kasım size gelmiştik. Ben, giyim eşyaları satıyorum, hani New North Caddesi'nde bir dükkân var ya, oranın sahibiyim."

"Evet, evet. Doğum biraz gecikmiş," dedi doktor, parlak ciltli bir defterin içindeki isim listesini gözden geçirirken. "Evet, karınızın durumu nasıl?"

"Ben pek bile..."

"Ah, elbette, ilk bebeğiniz olduğunu anlamalıydım. Bir dahaki sefere daha çok şey biliyor olacaksınız, merak etmeyin."

"Bayan Peyton sizi hemen çağırmamı söyledi, efendim."

"Sevgili beyefendi, ilk doğumda bu kadar acele etmemizi gerektiren bir aksilik olamaz. Tahminimce, bütün gece bebeği bekleyeceğiz zaten. Bir treni kömürsüz yola çıkaramazsınız, Bay Johnson, üstelik bütün gün hafif bir öğle yemeğinden başka bir şey yemedim."

"Eve varınca size bir şeyler hazırlatırım; mesela sıcak bir yemek, bir fincan çay gibi."

"Teşekkür ederim, fakat yanılmıyorsam yemeğim zaten masamda beni bekliyor. Doğumun ilk aşamalarında zaten pek işe yaramam. Siz eve dönün ve evdekilere, gelmek üzere olduğumu söyleyin, yemeğimi yer yemez hemen geleceğim."

Böyle bir anda akşam yemeğini düşünebilen hekimin karşısında dururken, Robert Johnson'ın içini tuhaf bir korku kapladı. Ona hayati derecede önemli gelen bir durumun, kendi sağlığına özen göstermese, bu kadar işin arasında bir seneden fazla yaşayamayacak bir hekimin her gün karşılaştığı sıradan olaylardan biri olduğunu anlayabilecek kadar gelişmiş bir hayal gücüne sahip değildi. Johnson'a göre, hekim bu tavrıyla bir canavardan farksız olduğunu göstermişti. Aklında böyle acı düşüncelerle, hızla dükkânına doğru yola koyuldu.

Merdiven başında yolunu gözleyen kayınvalidesi, Johnson içeri girer girmez, "Nerede kaldın?" dedi azarlarcasına.

"Elimden geldiğince çabuk döndüm," diye cevap verdi Johnson soluk soluğa. "Bitti mi?"

"Bitmek mi? İyileşmeden önce çok daha kötü olacak besbelli, zavallı yavrum benim. Dr. Miles nerede?"

"Yemeğini yer yemez geliyor." Yaşlı kadın cevap verecekken, aralık kapının arkasından gelen acı dolu bir ses, sızlanarak onu çağırdı. Kadın koşarak odaya döndü ve kapıyı arkasından kapattı, kalbi hızla çarpan Johnson da dükkânıyla baş başa kaldı. Çırağı evine gönderip çıldırmış gibi kepenkleri indirmeye, kutuları kapatmaya, kendini gündelik işleriyle oyalamaya başladı. Bütün işler bitince, dükkânın arka tarafındaki salona geçip oturdu. Fakat yerinde duramıyordu. Ayağa fırlayıp odanın içinde dört dönüyor, sonra kendini yeniden koltuğa fırlatıyordu. Birden, mutfaktan gelen porselen sesleri dikkatini çekti, arkasından, hizmetçinin, elinde çay tepsisi ve üzerinde dumanlar çıkan bir çaydanlık ve bir fin-

canla yukarı çıktığını gördü.

"Çay kimin için, Jane?" diye seslendi.

"Hanımefendi için, Bay Johnson. Canı bir bardak çay çekmiş de."

Bir fincan dumanı tüten çay, Johnson'ı o anda, kimsenin başaramayacağı kadar teselli edivermişti. Karısı böyle şeyler düşünebiliyorsa, demek ki durumu çok da kötü değildi. O kadar ferahlamıştı ki, bir fincan çay da o istedi. Tam çayını bitirirken, hekim, elinde küçük, siyah deriden çantasıyla çıkageldi.

"Durumu nasıl?" diye sordu, canayakın bir tavırla.

"Çok daha iyi durumda," dedi Johnson, hevesle.

"Hay allah, bu çok kötü!" dedi doktor. "Belki de sabah gelip bakmalıyım ona, doğum zamanı yaklaşmamış herhalde."

Johnson, "Hayır, hayır," diye haykırıp, hekimin kalın yün paltosunun kolunu yakaladı. "Geldiğinize pek sevindik. Doktor, lütfen en kısa sürede aşağı gelip bana durumun nasıl olduğunu anlatın, olmaz mı?"

Sert, hızlı adım sesleri evde yankılanan doktor, merdivenleri tırmandı. Johnson, üst kattaki odada yürüyen doktorun çizmelerinin gıcırtısını duyabiliyor, bu ses onu hayal edemeyeceği kadar rahatlatıyordu. Tezcanlı, kararlı bir adamın ayak sesleriydi bunlar; şüphesiz, ancak kendine güvenen bir adam böyle yürürdü. Olan biten her şeyi duyabilmek için dikkatle yukarıdan gelen sesleri dinlemeye başladı; önce bir sandalyenin yerde sürüklenerek yatağa doğru çekildiğini duydu, arkasından kapı hızla açıldı ve birisi aceleyle merdivenlerden inmeye başladı. Johnson kötü bir şey olduğunu sandı ve tüyleri diken diken olarak ayağa fırladı, neyse ki, gelen sadece kayınvalidesiydi, heyecandan ne dediği anlaşılmayan kadıncağız, makas ve sargı bezi arıyordu. Aradıklarını bulunca tekrar yukarı çıktı, derken Jane, kucağında yeni

havalandırılmış çarşaflarla oda kapısını önünden geçip merdivenlere yöneldi. Bir süre sessizlik oldu, sonra Johnson doktorun tez, gürültülü adımlarını duydu ve merdivenlerden aşağı indiğini gördü.

"Sakinleşmeniz iyi," dedi doktor, elini kapının kirişine yaslayarak. "Fakat solgun görünüyorsunuz, Bay Johnson."

Johnson, telaşla, "Ah, hayır doktor bey, iyiyim," diye cevap verirken, bir yandan mendiliyle alnını silmeye başladı.

"Henüz korkuya kapılmayı gerektiren acil bir durum yok," dedi Dr. Miles, "Fakat doğum tam olarak istediğimiz gibi ilerlemiyor. Yine de, sonucun iyi olacağını umuyoruz."

"Karım tehlikede mi, doktor?" diyerek soluğunu tuttu Johnson.

"Aslına bakarsanız, tehlike her zaman mevcuttur. Karınızın durumu çok iyi değil, ama çok daha kötü de olabilirdi. Ona bir damla verdim. Buraya gelirken, karşı kaldırımda küçük bir inşaatın sürdüğünü fark ettim. Semtiniz giderek gelişiyor. Kiralar giderek yükseliyordur. Herhalde dükkânınızı kontrat karşılığında kiralamışsınızdır, değil mi?"

Yukarıdan gelen her sesi hâlâ dikkatle dinlemekte olan Johnson, "Evet efendim, evet," diye haykırdı. Bir yandan da, doktorun böyle sakin bir tavırla kendisiyle sohbet etmesinin iyiye işaret olduğunu düşünüyordu. "Yani, aslında hayır. Bir seneliğine kiraladım dükkânı."

"Yerinizde olsam daha uzun süreli bir kontrat yapardım. Sokağın aşağısında Marshall oturuyor, bilirsiniz, saatçi. Karısının iki doğumunda da bulundum, Prince Sokağı'ndaki kanalları kaldırdıklarında tifoya yakalandı, o zaman da kendisini ben tedavi ettim. Malsahibi kirayı kırk pounda çıkarınca, itiraz bile edemeden son kuruşuna kadar ödemek zorunda kalmıştı."

"Karısı doğumları atlattı mı, doktor?"

"Ah, tabii, sorunsuz doğum yapmıştı. Efendim? Efendim!"

Yüzünde meraklı bir ifadeyle başını merdivenlere doğru çevirdi, sonra salondan dışarı fırlayıp üst kattaki yatak odasına yöneldi.

Aylardan mart olduğu için, ev, geceleri hâlâ soğuk oluyordu. Jane şömineyi yakmış, ama rüzgârlı bir gün olduğu için duman bacadan içeri dolmuştu, havada keskin bir is kokusu vardı. Johnson, soğuktan çok endişeleri yüzünden iliklerine kadar titriyordu. İnce parmaklı beyaz ellerini ateşe doğru uzatıp şöminenin başına çöktü. Saat onda Jane soğuk et getirdi ve masayı kurdu, fakat Johnson ağzına bir lokma bile koyamadı. Yine de, bir bardak bira içince kendini daha iyi hissetti. Bütün dikkatini yukarıdan gelen sesleri dinlemeye verince, odada olup biten en küçük olayı bile takip edebilmeye başlamıştı. Biranın verdiği cesaretle, parmak uçlarına basarak merdivenlerin tepesine kadar çıktı ve içerden gelen sesleri dinlemeye koyuldu. Yatak odasının kapısı aralıktı, içeri göz atınca doktorun özenle traş edilmiş yüzünü gördü; biraz önce olduğundan daha yorgun ve daha tedirgin görünüyordu. Bunu görünce delirmiş gibi merdivenlerden aşağı koştu ve kapının önüne dikilip, dışarıda olup bitenleri izleyerek oyalamaya çalıştı kendisini. Dükkânların hepsi kapanmıştı, meyhaneden çıkmış bir grup çakırkeyif arkadaş neşeyle bağrışarak sokaktan yukarı doğru ilerliyordu. Bu adamlar gözden kaybolana dek kapının önünde dikilmeye devam etti, sonra ateşin başındaki koltuğuna dönüp oturdu. Karışık aklında, daha önce hiç düşünmediği bazı sorular beliriyordu. Adalet bunun neresindeydi? Tatlı, masum karısı ne suç işlemişti de böyle acılar çekmek zorunda kalıyordu? Doğa niçin bu kadar acımasızdı? Kendi düşüncelerinden korkmuştu, fa-

kat bir yandan da, böyle şeyleri niçin daha önce hiç düşünmediğini merak ediyordu.

Sabah yavaş yavaş yaklaşırken, kalbi acıdan sıkışan ve baştan aşağı titreyen Johnson, kalın paltosuna sarılmış, gözlerini şöminedeki gri küllere dikmiş, umutsuzca iyi bir haber alıp rahatlamayı bekliyordu. Yüzü bembeyazdı, soğuk terler döküyordu, saatlerdir içinde bulunduğu sıkıntılı ruh hali yüzünden bütün vücudu uyuşmuştu. Yukarıdaki odanın kapısının açıldığını ve doktorun merdivenlerden aşağı inmeye başladığını duyunca, birdenbire canlandı, kendine geldi. Robert Johnson, gündelik hayatta titiz ve sakin bir insandı, fakat hekimi karşılamak ve her şeyin sona erip ermediğini öğrenmek için ayağa fırlarken, az kalsın heyecandan haykıracaktı.

Hekimin yüzüne bakar bakmaz, adamın aşağıya inme sebebinin kendisine iyi haberler vermek olmadığını anlayıverdi. Son birkaç saatte, doktorun görüntüsü de, en az Johnson kadar değişmişti. Saçları karmakarışık, yüzü kıpkırmızıydı, alnından ter damlaları süzülüyordu. Gözlerinde tuhaf bir öfke, dudaklarının çevresindeki çizgilerde de, saatlerdir çok değerli bir ödül için düşmanların en güçlüsüyle savaşıyormuş gibi yorgun ama kararlı bir ifade vardı. Fakat görünüşe göre bu belalı düşman kendisine üstüne gelmeye başlamıştı, çünkü doktorun yüzünde üzüntü de seçiliyordu. Johnson'un karşısına oturdu ve bitkin bir tavırla başını eline yasladı.

"Bay Johnson, yanınıza gelip durumun son derece ciddi olduğunu söylemenin görevim olduğuna karar verdim. Karınızın kalbi fazla güçlü değil, hoşuma gitmeyen başka semptomlar da var. Size söylemek istediğim şu; eğer başka bir hekimin fikrini almak isterseniz, önereceğiniz isimle görüşmekten memnuniyet duyacağım."

Johnson uykusuzluktan ve kötü haberlerden dolayı iyice sersemlemişti, hekimin ne demek istediğini anlayamadı.

Onun tereddüt ettiğini gören hekim, masrafları düşündüğünü zannetti.

"Smith ya da Hawley iki pound karşılığında gelecekler-dir," dedi. "Fakat ben City Caddesi'nde oturan Doktor Pritchard'ı çağırmanızı tavsiye ederim."

"Ah, evet, en iyisi kimse onu çağıralım," diye haykırdı, kendine gelen Johnson.

"Pritchard üç pound isteyecektir. Kendisi yaşlı ve kıdemli bir hekimdir."

"Karıma yardımcı olacaksa bütün paramı vermeye razıyım. Koşup çağırayım mı?"

"Evet. Fakat önce benim evime gidip yeşil çuha çantamı alın. Asistanım size verecektir. Ona, A.C.E karışımını istediğimi söyleyin. Kloroform kullanamıyoruz, çünkü kalbi çok zayıf. Sonra hemen Pritchard'a koşun ve onu buraya getirin."

Yapacak bir şey bulmak ve karısına ne şekilde olursa olsun yardımcı olabilmek, Johnson'ı çok mutlu etmişti. Koşarak Bridford Meydanı'na gitti; ayak sesleri sessiz sokaklarda yankılanıyor, iri yarı polis memurları, o geçerken lambalarının sarı ışığını çevirip neler olduğuna bakıyorlardı. Gece zilini iki kez çalınca, uykulu, yarı çıplak asistan kapıda belirdi ve Johnson'a ağzı sıkı sıkı kapatılmış cam bir şişe ve içinde kımıldayınca çınlayan bir gereç olan kumaş bir torbayı teslim etti. Johnson şişeyi cebine attı, yeşil çantayı da kaptığı gibi şapkasını göğsüne bastırarak var gücüyle koşmaya başladı; City Caddesi'ndeki kırmızı kaldırımlardan birine beyaz harflerle yazılmış 'Pritchard' ismini görene kadar da durmadı. Zaferle, evin kapısına ulaşan üç merdiveni bir sıçrayışta çıktı; kapıya ulaşmasıyla arkasında bir şangırtı kopması bir oldu. Cebinde taşıdığı kıymetli şişe, paramparça olmuş, kaldırımda yatıyordu.

Bir an için, kaldırımda yatanın karısının cansız vücudu olduğunu zannetti. Fakat açık havada koşunca kendine gel-

mişti, o yüzden yaptığı hatayı telafi edebileceğini fark etti. Gece ziline gayretle asıldı.

"Evet, sorun nedir?" diye sordu, sağ tarafından gelen bir ses. Johnson çok şaşırdı ve başını kaldırıp pencerelere bakmaya başladı, fakat kimseyi göremedi. Yeniden zile yöneldi, tam kordona asılacakken, duvardan gelen ses kükremeye başladı.

"Bu soğukta bütün gece bekleyemem," dedi. "Kim olduğunu ve ne istediğini söyle, yoksa tübü kapatacağım."

O zaman Johnson, duvardan, zilin hemen üstünden çıkan boruyu ve sesin buradan geldiğini fark etti. Boruya doğru haykırmaya başladı:

"Benimle birlikte bir doğuma gelmenizi istiyorum, Dr. Miles da sizi bekliyor."

"Eviniz nerede?" diye sordu, huysuz ses.

"New North Caddesi'nde, Hoxton'da."

"Vizite ücretim üç paund, peşin ödemeniz gerekir."

"Tamam," dedi Johnson, "Yanınızda bir şişe de A.C.E karışımı getirmeniz gerekiyor."

"Peki! Biraz bekleyin!"

Beş dakika sonra, yaşlı, aksi görünümlü, beyaz saçlı bir adam kapıyı açtı. Adam dışarı çıkarken, arkasındaki gölgelerden bir ses yükseldi: "Kravatını takmayı unutma, John!" Yaşlı adam, omzunun üstünden bir şeyler homurdanarak cevap verdi.

Danışman hekim, durmaksızın çalışmaktan yorgun düşmüş ve mizacı iyice katılaşmış bir adamdı. Başka pek çok kimse gibi, o da büyüyen ailesinin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için mesleğinin insansever yanını bir kenara bırakıp ticari yanıyla ilgilenmeye başlamak zorunda kalmıştı. Fakat, aslında, sert kabuğunun altında, yumuşak bir kalp taşıyordu.

Beş dakika boyunca adımlarını Johnson'a uydurmaya ça-

baladıktan sonra nefes nefese durdu ve, "Rekor kırmaya çalışmıyoruz herhalde," dedi. "Daha hızlı yürümek isterdim, sevgili bayım, ayrıca endişenizi çok iyi anlıyorum, ama size yetişmeme imkân yok."

Böylece, sabırsızlıktan tutuşmak üzere olan Johnson, New North Caddesi'ne varana dek yavaşlamak zorunda kaldı. Caddeye varınca koşarak önden gitti, kapıyı açıp hekimi beklemeye başladı. İki hekim merdivenlerin başında, odanın kapısının önünde buluştular, Johnson da onların arasında geçen konuşmalardan parçalar duydu: "Uyandırmak zorunda kaldığım için kusura bakmayın... ciddi bir durum... iyi insanlar." Sonra konuşmalar mırıltılara dönüştü ve hekimler odaya girip kapıyı arkalarından kapadılar.

Johnson yeniden koltuğuna gömülüp dikkatle üst kattan gelen sesleri dinlemeye başladı, yukarıda bir kriz yaşandığını anlamıştı. İki doktorun da odada hareket etttiğini duyuyordu, Pritchard'ın hafiften sürüyerek attığı adımlarını, diğer hekimin tezcanlı, net ayak sesinden ayırt edebiliyordu. Bir süre sessizlik kapladı ortalığı, derken, tuhaf, bir sarhoşun şarkı mırıldanmasına benzer bir ses duyuldu, daha önce duyduğu hiçbir şeye benzemiyordu. Aynı anda, kendisininkinden daha az gergin sinirlerin belki de duyamayacağı, tatlı, sinsi bir koku merdivenlerden aşağı yayılıp Johnson'un oturduğu odaya yayıldı. Tuhaf mırıltı bir vızıltıya dönüştü, sonra tamamen duyulmaz hale geldi. Johnson rahatlamıştı, çünkü ilacın etkisini gösterdiğini, sonuç ne olursa olsun, saatlerdir acılar içinde kıvranan karısının artık ıstırap çekmeyeceğini anlamıştı.

Bir süre sonra, sessizliğin, çığlıklardan daha katlanılmaz olduğunu fark etti. Yukarıda neler olup bittiği hakkında hiç fikri yoktu, korkunç ihtimaller zihnine doluşmuştu. Yeniden ayağa kalkıp merdivenlerin dibine gitti. Odadan birbirine

çarpan metal aletlerden çıkan sesler ve doktorların boğuk mırıltıları geliyordu. Sonra, Bayan Peyton'un korku, veya merak dolu -hangisi olduğunu çıkaramamıştı- bir ses tonuyla konuştuğunu, arkasından doktorların yeniden mırıldanmaya başladığını duydu. Yirmi dakika boyunca, duvara yaslanıp öylece bekleyerek, tek kelimesini bile anlamanın mümkün olmadığı mırıltıları dikkatle dinledi. Derken, sessizliğin ortasında, tiz, ince bir çığlık yükseldi, Bayan Peyton'un sevinçle haykırdığı duyuldu. Johnson hemen salona koştu ve kendisini at derisinden divana fırlattı, mutluluk içinde ayaklarını sallayarak divana vurmaya başladı.

Fakat ne yazık ki, kader denilen hain kedi, bizi pençesinden bıraktığı zaman, aslında tek amacı, daha fena köşeye kıstırmaktır. Dakikalar geçtikçe, yukarıdan gelen tek sesin o ince, yapış yapış bebek ağlaması olduğunu fark eden Johnson'un sevinç nöbeti geçti, nefes almadan, tüm dikkatiyle üst kattan gelen sesleri duymak için kulaklarını zorlamaya başladı yeniden. Yavaşça odada dolaşıyorlardı. Boğuk mırıltılarla konuşuyorlardı. Dakikalar geçmeye devam ediyor, fakat asıl duymak istediği sesi bir türlü duyamıyordu. Sıkıntılı geceden sonra, sinirleri iyice körelmiş, bitkin düşmüştü, divana uzanıp kalmış, perişan bir halde olacakları bekliyordu. Hekimler aşağı indiği sırada hâlâ orada oturuyordu; üstü başı darmadağın olmuş, bitkin bir haldeydi, yüzü kirlenmiş, bütün gece tuttuğu nöbetten sonra saçları darmadağın olmuştu. Hekimlerin içeri girdiğini görünce, şömine rafından destek alarak ayağa kalktı.

"Öldü mü?" diye sordu.

"Durumu iyi," diye cevap verdi hekim.

Bu kelimeleri duyunca, şimdiye dek küçük, sıradan ruhunun derinliklerinde yatan şiddetli ıstırap mecalinin farkına

dahi varmamış olan adam, aynı zamanda, yüreğinde şimdiye dek hiç dokunulmamış sevinç pınarları olduğunu da anladı. İçinde, dizleri üstüne çöküp şükretmek için şiddetli bir istek duydu, fakat hekimlerden çekindiği için kendini tuttu.

"Yukarı çıkabilir miyim?"

"Birazdan çıkabilirsin."

"Doktor, eminim ki... hiç şüphem yok ki..." Konuşamıyordu. "İşte üç poundunuz, Doktor Pritchard. Size üç yüz pound verebilmeyi çok isterdim."

"Ben de isterdim bunu," dedi yaşlı adam, el sıkışırken karşılıklı gülüştüler.

Johnson hekimlerin çıkması için dükkân kapısını açtı, dışarı çıkan hekimlerin kapının önünde konuşmaya devam ettiklerini duydu.

"Bir ara umudumu yitiriyordum."

"Yardıma gelmenize çok memnun oldum."

"O mutluluk bana ait. Gelip bir fincan kahve içmek ister misiniz?"

"Hayır, teşekkürler. Başka bir hastaya gitmem gerek."

Tezcanlı ve ağır adımlar, farklı yönlere doğru uzaklaşmaya başladı. Johnson, kalbinde hâlâ aynı telaşlı sevinci hissederek kapıyı kapadı. Hayata âdeta yeni bir başlangıç yapmıştı. Daha güçlü, daha karmaşık bir adam olduğunu hissediyordu. Belki, çektiği bütün sıkıntıların bir amacı vardı. Bir gecelik sıkıntı, hem kendisi, hem karısı için bir lütûftu belki de. Bu düşünce bile, on iki saat önce aklının kıyısından dahi geçmezdi. Yepyeni duygularla dolup taşıyordu. Pek çok şeyi yitirmenin eşiğine gelmiş, ama bu sayede yepyeni şeyler kazanmıştı.

"Yukarı gelebilir miyim?" diye seslendikten sonra, alacağı cevabı beklemeden, üçer üçer tırmandı merdivenleri.

Bayan Peyton, ellerinde sarıp sarmalanmış bir bohçayla, köpüklü bir banyo teknesinin başında duruyordu. Şalının kahverengi kıvrımları arasından, son derece acayip, buruş buruş, ıslak, gevşek dudaklı bir yüz Johnson'a bakıyor, gözkapakları bir tavşanın burnu gibi titriyordu. Üzerindeki ağırlığı taşıyamayan zayıf boynu eğilmiş, kocaman başı omzuna düşmüştü.

"Öp onu Robert!" diye haykırdı büyükanne, sevinçle. "Oğlunu öp!"

Fakat Johnson, kıpkırmızı yüzlü, gözlerini kırpıştıran minicik yaratığa küsmüştü. Istırap dolu gece için onu suçluyordu, henüz affedememişti. Yatakta uzanmış yatan zayıf bedenin bembeyaz yüzünü görünce, öyle büyük bir sevgi ve gururla ona doğru koştu ki, hissetiklerini ona anlatacak kelimeleri bile bulamadı.

"Tanrıya şükür bitti! Lucy, sevgilim, çok korkunçtu!"

"Çok mutluyum. Daha önce hiç bu kadar mutlu olmamıştım."

Gözlerini kahverengi bohçadan alamıyordu.

"Konuşmamalısın," dedi Bayan Peyton.

"Ama sakın yanımdan ayrılma," diye fısıldadı karısı, Johnson'a.

Böylece, karısının ellerini sıkı sıkı tutan Peyton, sessizce onun yanıbaşına oturdu. Lambanın ışığı iyice sönükleşmiş, soğuk şafağın ilk ışıkları pencereden içeri sızmaya başlamıştı. Gece uzun ve kapkaranlıktı, ama buna karşın gün, her zamankinden daha tatlı ve duruydu. Londra uyanıyordu. Sokaktan şehrin uğultusu yükselmeye başlamıştı. İnsanlar doğuyor, insanlar ölüyor; fakat o büyük makine, hâlâ belirsiz ve trajik yazgıya göre işlemeye devam ediyordu.

("Havva'nın Laneti", *Kırmızı Lambanın Etrafında*, 1897)

DOKTOR GLAS

Hjalmar Söderberg

Söderberg'in 1905'te yayınlanan bu başyapıtı, okuyucuya, otuz yaşlarındaki hekim Dr. Tyko Gabriel Glas'ın günlüğünü sunan son derece ironik bir eserdir. Bu hırçın ve müşkülpesent adam, kendisine hiç uygun olmayan bir meslek seçmiştir; hekimliğin insan bedeniyle yakın alakası ve kimi zaman mide kaldırıcı vakalarla uğraşmak, onu çok iğrendirir. Roman boyunca, güçlü olmaya ve adalet dağıtmaya gayret eder; hatta, genç karısına zorla sahip olan Gregorius adlı bir rahibin hayatına son verip vermemekle meşgul eder kendini. Rahibin karısı Helga, Doktor Glas'ın bir hastasıdır. Glas'ın boş bir saat kutusunda taşıdığı siyanür hapları, en sonunda işe yarayacaktır. Fakat doktor Glas sadece beyaz atlı bir prens değildir, aşağıdaki bölümden de anlaşılacağı üzere, kendisi aynı zamanda Sosyal Darwinizm'le yakınen alakalıdır. Kitaptan yaptığımız bu açıksözlü alıntı, İsviçre'de 1936 ve 1976 seneleri arasında resmi devlet politikası olacak bir uygulamayı önceden söylemesiyle dikkat çeker; bu uygulamaya göre, 63 bin kadın, 'pozitif üreme' yararına kısırlaştırılmıştı.

Hayır, yaşam bazen en iğrenç yüzünü gösterir insana. Biraz önce, bir gece vizitesinden döndüm. Çalan telefonun sesiyle uyandım, hastanın adını, adresini -buraya oldukça yakın bir yer- aldım ve hastalıkla ilgili birkaç ipucu öğrendim; çocuk aniden yatağa düşmüş, büyük ihtimalle boğmaca olmuştu, toptancı bilmemkimin evindeydi. Peşime takılan sarhoş gece kuşları ve fahişeler çetesine aldırış etmeden, aceley-

le sokaklarda ilerledim. Bana verilen adres, yan sokaklardan birindeki büyük bir binanın dördüncü katıydı. Biraz önce telefonda duyduğum, sonra da apartman kapısında okuduğum isim tanıdık geliyordu ama nereden bildiğimi bir türlü çıkartamıyordum. Toptancının karısı, gece giysisi ve iç etekliğiyle karşıladı beni; Djurgårdsbrunn'lu kadındı bu, yıllar öncesinden hatırlıyordum onu. Demek ki, diye düşündüm kendi kendime, o sevimli çocukmuş hasta olan! Dar bir yemek odasından, sonra da o anda bir rafta durmakta olan yağlı mutfak lambasıyla aydınlatılan loş ve saçmasapan bir koridordan geçirilip hastanın odasına götürüldüm. Besbelli, evin efendisi yoktu. Karısı, "Hasta olan büyük oğlumuz," diye açıkladı. Beni küçük bir yatağın başucuna yöneltti. Yatakta, sevimli ufaklık değil, bir başka çocuk; bir canavar yatıyordu. Devasa, bir maymun gibi çıkık elmacık kemikleri, yassı bir kafatası vardı, bir budalanın küçük ve kem bakışlı gözlerine sahipti. Doğuştan geri zekâlı olduğu ilk bakışta anlaşılıyordu.

Demek ki, büyük oğul buydu! Kadın, seneler önce bana yardım istemeye geldiğinde, kalbinin altında bu mahlûku taşıyordu. Dizlerinin üzerine çöküp kendisini kurtarmamı istediği tohum işte karşımda duruyordu, oysa ben, vazifemi ileri sürerek reddetmiştim bu isteği. Hayat, seni anlamak öyle zor ki!

Şimdi, ölüm bu zavallıya ve ebeveynlerine acımış, onu, zaten hiç gelmemesi gereken bu dünyadan kurtarmak istiyordu. Fakat, ölümün arzusu gerçekleşmeyecekti. Ailesi, ondan kurtulmayı her şeyden çok istiyordu. Fakat buna rağmen, korkak yürekleri, merhametli ölümü uzaklaştırayım, bu hilkat garibesini yaşatayım diye beni; yani doktoru çağırmaya zorlamıştı onları. Ben de, en az onlar kadar ödlek olduğumdan, 'vazifemi' yerine getirecektim; tıpkı bir zamanlar yaptığım gibi.

Tabii ki bu düşünceler, o tuhaf odada, hasta yatağının başında dururken aklımın ucundan bile geçmedi. Mesleğimin gereklerini icra ettim, başka hiçbir şey düşünmeden gerektiği kadar yatağın başında kaldım, yapılması gereken her şeyi yaptım ve çıkıp evime geldim. Koridorda kadının kocası, yani çocuğun babasıyla karşılaştım; eve daha yeni gelmişti, oldukça sarhoştu.

Maymun-çocuk yaşayacak; kim bilir, belki de uzun seneler boyunca. Fakat, tiksindirici, hayvani yüzü ve kem bakışlı küçük gözleri beni odama kadar takip etti. Oturmuş, bu gözlerde bütün hikâyeyi okuyorum.

Ona, kendisine hamileyken bütün dünyanın annesine baktığı kem gözler verilmişti. Anne de dünyaya kanmış, yaptığına herkes gibi kötücül gözlerle, kınayarak bakmıştı.

Ve işte, kötülüğün meyvesi karşımızdaydı; ne harika bir meyve ama!!!

Kızını acımasızca döven zalim babası, arkadaşlarının ve akrabalarının ne diyeceğinden başka bir şey düşünmeyen zayıf karakterli annesi, ona tepeden bakan, bir yandan da 'efendileri'nin kendilerinden daha iyi olmadığı kanıtlandığı için kalpleri sevinçle dolan hizmetkârlar, aptalca öfkeleri ve yarım akıllı ahlakları yüzünden kaskatı kesilen teyzeler ve amcalar, bu utanç verici düğünde vaazını kısa kesen, belki de haklı olarak, besbelli, zaten birleşmiş olan bir kadınla adamı Tanrı'nın huzurunda bir araya getirmek zorunda kaldığı için utanan rahip; hepsi, herkes payına düşeni yapmaktan geri durmamıştı, sonradan olacaklarda hepsinin hissesi vardı. Doktor bile eksik değildi sahnede; o doktor da, bendim.

İyiliğe en çok ihtiyaç duyduğu, en umutsuz olduğu sırada, bu odada dizlerinin üzerine çöküp kendisini kurtarmam için yalvarırken ona yardım edemez miydim sanki? Yardım

etmek yerine, aslında faziletine inamadığım halde, vazifemi öne sürmekle yetinmiştim.

Lâkin bilemezdim, hatta tahmin dahi edemezdim...

Onun vakası, en azından, kendimden emin olduğum vakalardan biriydi. 'Vazife'me canı gönülden inanmasam bile - en azından, iddia edildiği gibi muhakkak uyulması şart olan yüce bir kanun olduğuna-, bu vakada yapılması gereken doğru ve mantıklı şeyin, başkalarının vazifesi kabul ettiği yükümlülük olduğuna emindim. Ona bunu söylerken hiç tereddüt etmedim.

Yaşam, seni hiç, ama hiç anlamıyorum.

"Bir çocuk sakat doğarsa, suda boğulur."

(Seneca)

Eugenia Bakımevi'ndeki her zekâ özürlünün senelik bakım masrafı, genç ve sağlıklı bir işçinin çalışarak bir senede kazandığından daha fazladır.

("17 Temmuz", *Doktor Glas*, 1905, İsveççe'den Paul Britten Austin tarafından çevrilmiştir)

TAM YÜZ YEDİ
ÖLÜMCÜL HASTALIĞIN KURBANI
Jerome K. Jerome

Jerome K. Jerome henüz küçük bir çocukken ailesinin mali durumu bozuldu ve Londra'nın East End denilen bir kenar mahallesinde, zor şartlar altında büyüdü; yoksulluk, 'hiç aklından çıkmayan bir dehşet' olarak yer etti zihninde; çocukken gördüğü umutsuz çehreleri de asla unutmadı; bu ruh halini de, pek çok gizli melankolik gibi, güldürü aracılığıyla ifade etmeyi tercih etti. En sevilen romanı Teknede Üç Kişi, *Avrupa'nın, 1914'te 'savaşın ortasına savrulmadan' önceki neşeli tabiatını yansıtır. Romanın sevimli kahramanı, başka pek çok ardılı gibi, tıbbi bir ders kitabının sadece kendi hastalıklarından ihlam almarak yazılmış olduğuna inanmaktadır. İstersek, onun bu tutkusuna, 'bulaşıcı pimpiriklilik' diyebiliriz. Günümüzde pek çok insan -Kraliyet Müzesi'ni ziyaret etmelerine dahi gerek kalmadan- her türlü bilgiye hiç düşünmeden inanmaya başladığına göre, sorunun ortadan kalktığını söyleyemeyiz, hatta bu soruna, Jerome'un yaptığı gibi güldürüyle de yaklaşılmıyor. Oysa kendine gülebilmek, pek çok sorunun en iyi tedavi yöntemi olabilir.*

Dört kişiydik; George, William Samuel Harris, ben ve Montmorency. Odamda oturmuş, bir yandan pipolarımızı tüttürürken, bir yandan da kendimizi ne kadar da kötü hissettiğimizden konuşuyorduk; kötü derken, sağlık açısından kötü demek istiyorum tabii.

Hepimiz üzerimizde bir kırıklık hissediyor, konuştukça, giderek daha da endişeleniyorduk. Harris bazen başının acayip döndüğünü, böyle anlarda ne yaptığının bile farkında olmadığını anlattı; arkasından George *kendisinin* de başının döndüğünü, öyle zamanlarda *kendisinin* de ne yaptığını bilmediğini söyledi. Bana gelince, benim sorunum karaciğerimdeydi. Sorunun karaciğerimde olduğunu biliyordum, çünkü o günlerde icazetli bir karaciğer ilacının gazete ilanını okumuştum, bu belgede de karaciğer sorunlarıyla ilgili tüm arazlar teker teker sayılmıştı. Bu belirtilerin hepsi bende mevcuttu.

Şaşılacak şey; ne zaman bir ilaç ilanı okusam, o ilanda sözü edilen hastalığı, hem de en ağır haliyle geçirdiğime inanmaya başlarım. Hissettiğim her şey, ilanda anlatılan belirtilerle birebir örtüşmektedir çünkü.

Bir gün, bende olduğunu fark ettiğim ufak bir rahatsızlıkla ilgili -galiba saman nezlesiydi- bir kitaba göz atmak için Kraliyet Müzesi'nin kütüphanesine gittiğimi hatırlıyorum; aradığım kitabı bulup saman nezlesiyle ilgili her sayfayı okumuş, derken bir an boş bulunup sayfaları çevirmeye, diğer hastalıklara göz atmaya başlamıştım. Gözüme çarpan ilk hastalığın hangisi olduğunu hatırlamasam da -korkunç, ölümcül bir musibet olduğuna eminim-, 'bulgular listesi'nin daha yarısına bile gelmeden, bu feci hastalığa çoktan tutulmuş olduğumu fark etmiştim.

Bir süre, korkudan donakalmış bir halde oracıkta oturmuş, sonra da, umutsuzluğun verdiği bitkinlikle, yeniden kitabın sayfalarını karıştırmaya koyulmuştum. Tifo hummasına gözüm ilişip bu hastalığın belirtilerini okuyunca, ansızın aylardır tifo hastası olduğumu fark etmiştim. Bundan sonra başka ne tür rahatsızlıklarım olduğunu merak etmiş ve tahmin ettiğim gibi bu hastalıktan da mustarip olduğumu anlamış, du-

rumun vehametini fark edince, kitaba en baştan başlayıp alfabetik sırayla tüm hastalıkları tek tek okumanın en iyisi olacağına karar vermiştim. Sıtmaya gözüm takılınca, çoktan başlangıç safhasını geçirdiğimi, en şiddetli aşamasına iki hafta kaldığını görmüştüm. Kronik nefrite gelince, bu hastalığın değişik bir türüne tutulduğumu, daha senelerce yaşama şansına sahip olduğumu anlamış ve rahatlamıştım. Bütün komplikasyonlarıyla kolera da bedenimde kendine yer bulmuştu, dahası, görünüşe göre, difteriye tutulmuş olarak doğmuştum ben. Özenle, alfabenin yirmi altı harfinin her biriyle başlayan tüm hastalıkları tek tek okumuş ve bende olmayan tek hastalığın, belirtileri patellada şişme olan, hizmetçi dizi diye bilinen hastalık olduğuna kanaat getirmiştim.

Başta, oldukça incinmiştim doğrusu; bana ufaktan hakaret ediliyor gibime gelmişti. Hizmetçi dizi hastalığı niçin bende yoktu? Bu haksızlık niçin bana reva görülmüştü? Neyse ki, bir süre sonra kıskançlığım hafifledi. Farmakolojideki her türlü hastalığa sahip olduğumu fark ettim, bencillliğim yerini rahatlamaya bıraktı ve hizmetçi dizi hastalığı olmadan da yaşayacabileceğime karar verdim. Anlaşılan, sinsi gut hastalığı, ben farkına bile varmadan en beter haliyle ele geçirmişti çaresiz bedenimi; üstelik, çocukluğumdan beri şeker hastasıydım. Zatülcenp, kitaptaki son hastalıktı, onu da okuduktan sonra başka bir rahatsızlığım olmadığına karar verip kitabı bıraktım.

Oturup düşünmeye başladım. Tıp âlimleri açısından, ne kadar da ilginç bir vakaydım kim bilir! Tıp öğrencileri için de bulunmaz bir nimettim! Bana sahip olsalar, koğuş koğuş dolaşıp örnek hasta aramalarına gerek kalmazdı. Yaşayan bir hastaneydim ben. Çevremde şöyle bir döndükten sonra, diplomalarını alıp mesleğe başlayabilirlerdi.

Sonra, ne kadar yaşayacağımı düşünmeye koyuldum. Kendimi muayene etmeye çalıştım. Nabzımı tuttum. Başta,

nabız falan yoktu. Derken, birdenbire pıt pıt atmaya başladı. Saatimi cebimden çıkarıp nabzımı ölçtüm. Dakikada yüz kırk yedi kere atıyordu. Kalbimi dinlemeye çalıştım. Fakat o da ne? Kalbim atmıyordu. O günden beri, kalbimin yerinde olduğuna ve çalıştığına, sadece kalp atışlarımı dinleyecek doğru yeri bulamadığıma ikna etmeye çalıştım kendimi, fakat hâlâ ikna olmuş sayılmam. Belimden yukarı, başıma kadar her yanımı dikkatle yokladım, yanlarımı, hatta sırtımın ulaşabildiğim yerlerini bile muayene ettim, ama nafile. Bir şey hissetmiyor, hiçbir şey duymuyordum. Dilimi incelemeye karar verdim. Dilimi çıkarabildiğim kadar çıkardım, tek gözümü kapadım ve diğer gözümle dilimi görmeye çalıştım. Sadece ucunu görebildim, fakat görebildiğim kadarı bile, kızıl humma geçirdiğimi anlamama yetti de arttı.

O kütüphaneye girerken, mutlu, sağlıklı bir adamdım. Eli ayağı tutmayan hastalıklı bir zavallı olarak, sürünerek çıktım dışarı.

Hemen doktorumun yanına koştum. Doktorum, aynı zamanda eski bir dostumdur. Hasta olduğumu söyleyip muayenehanesine gittiğim zaman, nabzımı ölçer, dilime bakar, havadan sudan sohbet eder benimle; şikayetlerimi ciddiye bile almaz. Bu yüzden, koşa koşa yanına gitmenin ona büyük bir iyilik olacağına karar vermiştim. Kendi kendime, "Hekimler deneyim kazanmak ister," demiştim. "Bizim doktor da beni görünce çok sevinecek. Her birinde bir iki hastalık olan bin yedi yüz hastayı muayene etse bile bu kadar deneyim kazanamaz." Bu yüzden, hemen yanına gidip muayenehanesine daldım.

Beni görünce, "Neyin var bakalım?" dedi.

Ben de ona, "Sevgili dostum, rahatsızlıklarını tek tek sayarak vaktini almak istemiyorum. Hayat kısa, ben rahatsızlıklarımı saymaya kalksam, hepsini dinlemeye ömrün yetmez. Ama, bende *olmayan* bir rahatsızlığı söyleyerek yardımcı olayım sa-

na. Bende, hizmetçi dizi hastalığı yok. Bu hastalık bende niçin yok, bilemiyorum; ama yine de bu hastalıktan mustarip olmadığım aşikâr. Geriye kalan tüm hastalıklar, şu nacizane bedenimde mevcut," dedim.

Arkasından, bütün bu hastalıkları nasıl keşfettiğimi anlattım.

Bunun üzerine doktor göğsümü açtı, beni baştan aşağı inceledi, bileğimi tuttu, beklemediğim bir anda göğsüme vurdu -korkakça bir hareketti bence- ve başının yanını tos atar gibi göğsüme yasladı. Bunları yaptıktan sonra, masasının başına geçti ve bana bir reçete yazdı. Kâğıdı katlayıp elime sıkıştırdı, ben de cebime atıp muayenehaneyi terk ettim.

Reçeteyi açıp okumadım. En yakındaki eczaneye daldım ve eczacıya uzattım. Adam kâğıdı alıp okudu, sonra bana geri uzattı.

"Bunlar bende yok," dedi.

"Sen eczacı değil misin be adam?" diye sordum.

Dedi ki, "Evet ben eczacıyım. Ama aynı zamanda bir restoranım, bir de otelim olsa, size yardımcı olabilirdim. Fakat malesef sadece kendi halinde bir eczacı olmam, size yardımcı olmama engel oluyor."

Reçeteyi açıp okudum. Şöyle yazıyordu:

"Her altı saatte bir,
150 gr. biftek yenecek ve bir bardak bira içilecek,
her sabah beş kilometre yürünecek,
her gece saat 11'de yatağa girilecek.
Ayrıca, kafanı anlamadığın şeylerle doldurmayacaksın."

Talimatları harfiyen yerine getirdim ve -kendi adıma konuşuyorum- çok iyi sonuç aldım, hayatım kurtuldu, hâlâ yaşıyorum.

Fakat, karaciğer ilacı reklamına dönersek, bütün belirtilerin bende mevcut olduğunu hemen anlamıştım doğrusu, en başta da 'her türlü işe karşı genel bir isteksizlik' geliyordu.

Bu rahatsızlıktan neler çektiğimi anlatmaya kelimeler yetmez. Küçük yaşlardan beri bu belanın pençesinde kıvranıyorum. Çocukken, bir gün bile bu hastalığın etkisinden kurtulamadım. Tabii, o zamanlar suçlunun karaciğerim olduğunu bilmiyorlardı. O zamanlar tıp çok daha geriydi ve benim vahim durumumu tembelliğe yorup geçiştiriyorlardı.

Büyüklerim, "Seni sinsi şeytan seni," derlerdi, "kalk da bir şeylerle meşgul ol, elin bir işin ucundan tutsun." Tabii, çok hasta olduğumu bilmiyorlardı.

Bana ilaç vermek de akıllarının ucundan bile geçmiyordu; aksine, başımın etini yiyorlardı. Fakat tuhaf şey, onların azarları çoğu kez işe yarıyor, beni geçici olarak tedavi ediyordu. Şimdi bir kutu ilacın yapamadığını, o zaman büyüklerimin azarları yapabiliyordu; karaciğerime söz geçirebiliyorlardı; hiç vakit kaybetmeden yerimden fırlıyor, ne yapmamı isterlerse yapıveriyordum.

Bilirsiniz, genelde hep öyledir ya, o eski, basit tedavi yöntemleri dispanserlerde dağıtılan her türlü ilaçtan daha yararlıdır.

Böylece, dört kişi, odada karşılıklı oturup, yarım saat boyunca her türlü hastalığımızı anlattık birbirimize. Ben, George ve William Harris'e, sabah kalkınca kendimi nasıl hissettiğimi anlattım, William Harris bize gece olup yatağına girince bedeninde olan bitenlerden söz etti uzun uzun, George da şöminenin önündeki halının üzerinde durarak, geceleri kendini nasıl hissettiğini, zekice ve güçlü bir oyunculukla gözlerimizin önünde canlandırdı.

Aslında George'un anlattıklarının hepsi *kuruntudan ibaret*; bence hasta falan değil.

Bu esnada, Bayan Poppets kapıyı çalıp akşam yemeğinin hazır olduğunu haber verdi. Üzüntüyle birbirimize bakarak gülümsedik, sonra bir iki lokma bir şeyler atıştırmaya çalışmamız gerektiğine karar verdik. Harris, insanın midesinin hastalığın dizginlerini elinde tuttuğunu, ya da buna benzer bir şeyler söyledi; Bayan Poppets tepsiyi getirdi, biz de masanın çevresine toplanıp soğanlı bifteğimizi ve çilekli turtamızı isteksizce didiklediK.

Kendimi gerçekten çok kötü hissediyor olmalıydım, çünkü yemeğe başladıktan yarım saat sonra, sofraya olan tüm ilgimi yitirmiş -görülmedik bir durumdu bu-, hatta peynir bile istememiştim.

Bu görevi yerine getirdikten sonra, bardaklarımızı yeniden doldurduk, pipolarımızı yaktık ve sağlık durumumuzla ilgili sohbetimize kaldığımız yerden devam etttik. Sorunumuzun ne olduğundan hiçbirimiz emin değildik, fakat hepimizin hemfikir olduğu bir şey vardı; başımızdaki hastalık belası her neyse, fazla çalışmaktan tutulmuştuk bu illete.

"Bizim dinlenmemiz lazım," dedi Harris.

"Kesinlikle dinlenmeliyiz, üstelik değişikliğe de ihtiyacımız var," dedi George. "Beynimizi o kadar çok yormuşuz ki, bütün bağışıklık sistemimiz çöküntüye uğramış. Biraz değişiklik, zorlu düşüncelerle boğuşmaktan uzak kalmak, zihinsel dengemizi korumamıza yardımcı olacaktır."

George'un, tıp öğrencisi olan bir kuzeni var, dolayısıyla, konuşması da ailesinde bir hekim olduğunu hatırlatır cinsten.

Fakat nihayetinde onunla aynı fikirde olduğumdan, şu çılgın kalabalıktan uzak, eski dünyaya ait, sessiz bir yer bulup, uyuklayan sokaklarda güneşli bir hafta geçirmeyi, unutulup gitmiş, periler tarafından gözlerden ve gürültülü dünyanın pençelerinden saklanmış kuytu bir köşede hayaller içinde yaşamayı önerdim. Zaman'ın kayalıklarındaki bu tu-

haf kuş yuvasında, on dokuzuncu yüzyılın kudurmuş dalgalarının sesi kulağımıza zorlukla ulaşacaktı.

Harris, fikrimin çok sıkıcı olduğunu söyledi. Benim nasıl bir yerden söz ettiğimi anlıyormuş; herkesin saat sekizde yatakta olduğu bir yerden bahsediyormuşum, hani bir gazete bile bulmanın mümkün olmadığı, tütün almak için on kilometre yürümek zorunda kalacağınız türden bir yer.

"Olmaz," dedi Harris, "dinlenmeye ve değişikliğe ihtiyacınız varsa, deniz yolculuğunun üzerine yoktur."

Deniz yolculuğuna hemen şiddetle itiraz ettim. Deniz yolculuğu birkaç aylığına çıkacaksanız iyidir, fakat bir haftalık bir deniz yolculuğu işkenceden farksızdır.

Pazartesi günü, çok iyi vakit geçireceğinize inanarak yola çıkarsınız. Kıyıdaki dostlarınıza neşeyle el sallar, en büyük piponuzu yakar, Kaptan Cook, Sör Francis Drake ve Kristof Kolomb gibi büyük denizcilerin bedene gelmiş haliymişsiniz gibi kasıla kasıla güvertede dolaşmaya başlarsınız. Sah günü, gemiye binmiş olduğunuza pişman olursunuz. Çarşamba, Perşembe ve Cuma günleri, keşke ölseydim de gemiye binmeseydim, dersiniz. Cumartesi, biraz çay içip güvertede bir şezlonga ilişir, kendinizi nasıl hissettiğinizi soran iyi kalpli insanlara, zayıf, tatlı bir gülümsemeyle cevap verirsiniz. Pazar günü nihayet ayaklanır, katı besinler yemeye başlayabilirsiniz. Pazartesi, elinizde şemsiyeniz ve çantanızla güvertede durup karaya çıkmayı beklerken, yolculuktan gerçekten hoşlanmaya başladığınızı hissedersiniz.

Hatırlıyorum da, kayınbiraderim, bir keresinde, sağlığı için kısa bir gemi yolculuğuna çıkmak zorunda kalmıştı. Londra'dan Liverpool'a gidiş dönüş bileti almış ve gemiye binmişti. Liverpool'a vardığında tek düşündüğü, dönüş biletini nasıl satabileceğiydi.

Bana anlattığına göre, indirimli bir bilet sattığını tüm şehre duyurmuş; bileti en sonunda hastalıklı, solgun bir genç adama satmıştı. Genç adam, doktorunun kendisine deniz kıyısında vakit geçirmesini ve bol bol idman yapmasını tembihlediğini anlatmıştı.

"Deniz kıyısı!" diye haykıran kayınbiraderim, bileti şefkatle berikinin avcuna koyarken, "bu yolculuk sayesinde, denizden, hayatın boyunca yetecek kadar faydalanacağına hiç şüphen olmasın. İdmana gelince; o gemide kımıltısız otururken bile, karada taklalar atarak yapabileceğinden çok idman yapacaksın, güven bana!" demişti.

Kendisi, yani kayınbiraderim, Londra'ya trenle dönmüştü. Kuzey-Batı Demiryolları'nın sağlığına çok daha iyi geldiğini söylemişti.

Tanıdığım başka biriyse, bir haftalık bir deniz yolculuğuna çıkmıştı. Daha gemi denize açılmadan önce kamarotlardan biri yanına gelmiş, yemek başına mı yoksa toptan mı ödeme yapacağını öğrenmek istemişti.

Tabii, kamarot daha ucuz olduğu için ikinci seçeneği öneriyordu. İki pound karşılığında, bir haftalık yiyecek ihtiyacını karşılayacaklardı. Kahvaltıda önce balık, arkasından ızgara et servis edilecekti. Öğle yemekleri saat birde sunulacak, dört çeşit yemekten oluşacaktı. Saat altıda verilecek olan akşam yemeğine gelince; çorba, balık, ordövrler, parça et, beyaz et, salata, tatlı, peynir ve meyveden oluşuyordu. Saat onda, hafif bir et yemeği daha verilecekti.

Arkadaşım, iki poundluk yemeği -çok iştahlı biridir- seçmiş, kamarota kararını bildirmiş, peşin ödeme yapmıştı.

Sheerness'a vardıkları sırada öğle yemeği servisi başlamıştı. Arkadaşım, sandığı kadar acıkmadığını fark etmiş, biraz kaynatılmış biftek, biraz çilek ve krema atıştırarak açlığını bastırmıştı. Öğleden sonra, yemek konusunda derin düşüncelere dalmış, hatta bir ara, haftalardır kaynamış biftekle beslendiği-

ni sanmış, bir süre sonra da, ömrü boyunca çilek ve kremadan başka bir şey ağzına koymadığını düşünmeye başlamıştı.

Görünüşe göre, midesindeki biftek, çilekler ya da krema da durumlarından hoşut değildi; çalkalanıp duruyor, midesinden çıkmak istiyorlardı.

Saat altıda, bir kamarot gelip akşam yemeğinin hazır olduğunu bildirmişti. Yemek masasına oturmak içinden gelmese de arkadaşım, iki poundunun karşılığını alması gerektiğine karar vermiş, iplere ve parmaklıklara tutunarak yemek salonuna inmişti. Merdivenin sonunda, onu, kızartılmış balık ve sebze kokusuyla karışık tatlı bir soğan ve et kokusu karşılamıştı. Derken kamarot gülümseyerek yanına gelmiş ve sormuştu:

"Ne arzu edersiniz, efendim?"

Arkadaşım zayıf bir sesle, "Beni buradan kurtarmanı," diyebilmişti ancak.

Onu çabucak merdivenlerden yukarı taşımış, rüzgâra karşı, güvertede bir şezlonga oturtmuş ve kendi haline bırakmışlardı.

Sonraki dört gün boyunca, incecik kaptan bisküvileri yiyerek -ince olan bisküvilerdi, kaptan değil- ve soda içerek, sade, masum bir biçimde geçirmişti zamanını; fakat cumartesi günü ayaklanmış, açık çay içmeye ve kızarmış ekmek yemeye başlamış, Pazartesi günüyse sabahtan akşama dek tavuk suyu çorba içmişti. Salı günü gemiden inmiş, limandan uzaklaşan geminin ardından pişmanlıkla bakmaya koyulmuştu.

"İşte gidiyor," diye mırıldanmıştı kendi kendine, "güvertesinde, elimi dahi süremediğim, bana ait iki poundluk yiyecekle limandan uzaklaşıyor."

"Bir gün daha kalabilseydim, paramın karşılığını mutlaka alırdım," demişti bana.

Bu sebeplerden dolayı, deniz yolculuğuna kesinlikle karşı olduğumu bildirdim. Kendim için endişelenmediğimi de

ekledim. Ben dayanıksız değildim. Fakat George için endişeleniyordum. George, rahat bir deniz yolculuğu yapacağına hiç şüphesi olmadığını, fakat Harris ve benim iyi düşünmemiz gerektiğini, büyük ihtimalle bizi deniz tutacağını söyledi. Harris, insanların denize açılınca niçin hastalandığının kendisi için bir muamma olduğunu -hatta insanların çoğunun gösteriş olsun diye hastalanmış numarası yaptığına inandığını-, kendisinin asla hastalanmadığını, hatta bunu çok istemiş olsa da bir kez bile beceremediğini anlattı.

Arkasından, bize, gemiyle İngiliz Kanalı'nı geçtiğini anlattı. Hava o kadar kötüymüş ki, yolcuları ranzalarına bağlamak zorunda kalmışlar, Kaptan ve Harris'ten başka herkes ayakta bile duramaz hale gelmiş. Bazen Harris ve ikinci kaptan ayakta kalıyor, kaptan hastalanıyormuş; fakat genelde kendisi ve başka biri ayakta kalıyor, bir üçüncü kişi deniz tutmasının etkisinden kurtulup yanlarına gelemiyormuş. Eğer bir ikinci kişi daha kendine gelemezse, Harris günlerini tek başına geçiriyormuş.

Tuhaf şey, karadayken kimseyi deniz tutmaz. Denizde çok kötü hastalanmış pek çok kişiye rastlarsınız, hatta gemiler dolusu hasta insan görebilirsiniz; fakat karada olup da deniz tutmasının ne demek olduğunu bilen bir kişiye bile rastlamadım. Her gemide karşılaşabileceğiniz yüzlerce, binlerce kötü denizci, karaya çıkınca hangi köşeye saklanıyor, bilmem.

Eğer insanların çoğu, Yarmouth limanındaki bir gemide karşılaştığım adam gibiyse, bu gizemi kısa sürede çözebiliriz. Hatırladığım kadarıyla, Güney İskelesi'nden yeni ayrılmıştık, bu adamcağız da lombarların birinden tehlikeli bir biçimde sarkmakla meşguldü. Hemen yanına gidip onu kurtarmaya çalıştım.

"Merhaba! Bu yana gelin lütfen," dedim, "denize düşeceksiniz."

Alabildiğim tek cevap, "Ah Tanrım," oldu, "Keşke düş-

sem de kurtulsam!" Onu orada bırakıp yanından ayrılmak zorunda kaldım.

Üç hafta sonra, Bath Oteli'nin salonunda yeniden rastladım kendisine; seyahatlerini anlatıyor, heyecanla denizi nasıl da sevdiğinden söz ediyordu.

Kibar bir genç adamın meraklı sorusuna şöyle cevap verdi: "İyi bir denizci miyim? Vallahi, itiraf ediyorum, bir keresinde, Cape Horn açıklarında kötü hissetmiştim kendimi. Gemi ertesi sabah battı."

Lafa karıştım:

"Bir gün Güney İskelesi açıklarında, hastalanan ve gemiden denize atılmak isteyen siz değil miydiniz?" diye sordum.

Yüzünde şaşkın bir ifadeyle, "Güney İskelesi mi?" diye sordu.

"Evet; Yarmouth'a gidiyorduk, geçen cuma tam üç hafta oldu."

"Ah, şey, evet," diye cevap verdi, yüzü aydınlanmıştı. "Şimdi hatırladım. O gün gerçekten de başım ağrıyordu. Turşu yüzünden olmuştu galiba. Temiz bir gemide yediğim en berbat turşulardı doğrusu. Siz tadına bakmış mıydınız o korkunç şeylerin?"

Bana gelince, ben deniz tutmasından harika bir korunma yöntemi buldum; kendimi dengeliyorum. Güvertenin ortasında duruyor, gemi sularla birlikte yükselip alçaldıkça, vücudunuzu öne arkaya eğerek her zaman dimdik durmaya gayret ediyorsunuz. Geminin başı yükselince, güverte neredeyse burnunuza değecek gibi olana dek öne doğru eğiliyor, geminin kıçı yükselince arkaya eğiliyorsunuz. Bir iki saatliğine de olsa çok işe yarıyor bu yöntem; fakat ne yazık ki bir hafta boyunca uygulamak mümkün değil.

George atıldı:

"Nehir yolculuğuna çıkalım."

Hem temiz hava alacağımızı, hem idman yapabileceğimizi, hem de özlediğimiz sessizliğe kavuşabileceğimizi söyledi. Sürekli değişen manzara da zihnimizi -Harris'in aklından kalanlar da dahil olmak üzere- meşgul edecekti. Çalışmak iştahımızı açacak, derin uykular çekmemizi sağlayacaktı.

Harris, George'u olduğundan daha da uykucu yapacak bir işe kalkışmamamız gerektiğini, bunun tehlikeli olabileceğini söyledi.

Yaz kış her gün yirmi dört saat olduğuna göre, George'un şimdikinden daha fazla uyumasının nasıl mümkün olacağına aklının ermediğini, fakat şimdikinden daha fazla *uyuduğu* takdirde George'un ölü kabul edileceğini, böylece yemek ve yatak ücreti ödemesine gerek kalmayacağını açıkladı.

Fakat Harris, yine de bu nehir yolcuğu fikrini pek beğendiğini söyledi. Ben de aynı fikirdeydim; Harris'le birlikte, George'un çok iyi bir fikir ortaya attığını belirttik, fakat bunu öyle bir ses tonuyla söyledik ki, George'un böyle akla uygun bir fikirle ortaya çıkmasına ne kadar şaşırdığımızı anlamasını sağladık.

Nehir yolculuğunu beğenmeyen tek kişi, köpeğimiz Montmorency'di. Montmorency, nehirlerden hiçbir zaman fazla hazzetmemişti.

"Siz beylere göre hava hoş," dedi, "nehri seviyorsunuz, ama ben bu sevgiyi paylaşmıyorum. Yapacak hiçbir şey bulamayacağım ki! Manzarayı izleyip ne yapayım, üstelik pipo da içmiyorum. Kıyıda bir fare görsem durmazsınız; uyumaya kalksam, teknenin kontrolünü kaybeder, beni suya düşürürsünüz. Bana sorarsanız, bu fikir baştan aşağı aptalca."

Fakat bire karşı üçtük ve teklif kabul edilmişti bile.

(Birinci Bölüm, *Teknede Üç Adam*, 1889)

ÇEŞİTLİ ÖZDEYİŞLER

Ben de insanlığın en sonunda muvaffak olacağına inanıyorum; fakat aynı zamanda, dünyanın, herkesin başka birinin hemşireliğini yaptığı devasa bir hastaneye dönüşmesinden korkuyorum.

WOLFGANG VON GOETHE (1749-1832)

DOKTOR: Her zaman 'iyi' sıfatıyla anılır. En gizli sırlarınızı açtığınız sürece bir mucize olarak kabul edilirken, aranız bozulduğu anda bir ahmağa dönüşür. Hepsi materyalisttir: "İnsan ruhunu bir bistüriyle bulamazsınız."

GUSTAVE FLAUBERT (1821-1880)

Hekim, kendine yardım et ki hastana yardım edebilesin. Hastanın en iyi ilacı, onu iyileştiren kişiyi kendi gözleriyle görmek olsun.

FRIEDRICH NIETZSCHE

Şahsen, bir hekim olmadığım için her zaman pişmanlık duymuşumdur.

VINCENT VAN GOGH (1853-1890)

İnsan, hekimlerin o çok böbürlendiği ışıltılı kurtarıcı maskesi, duygudaşlık veya toplumsal yükümlülükler gibi sahte kılıklara aldanmamalı.

ROBERT MUSIL (1880-1942)

Hasta tıbbın taktiksel, hastalıksa stratejik amacıdır.

ERNST JÜNGER (1895-1998)

Tıbbın hedefi, elbette insanları erdemli kişiler haline getirmek değildir; onları kötü alışkanlıklarının sonuçlarından korumak ve kurtarmaktır. Gerçek bir hekim hastalarına pişman olmalarını öğütlemez; onların günahlarının bağışlanmasını sağlar.

H.L. MENCKEN (1880-1956)

Tüm meslekler, meslek sahibi olmayanlara karşı kurulmuş komplolardır.

GEORGE BERNARD SHAW (1856-1950)

Sen, hekim! Tek bir hasta bile senin mahvolmana sebep olabilirdi. Onu kurtarmasaydın seni ne üzüntüler bekliyordu, kim bilir!

ELIAS CANETTI (1905-1994)

Hiçbir acı haykırış, tek bir insanın haykırışından daha önemli ve hiçbir acı, tek bir insanın çekebileceğinden daha büyük olamaz.

LUDWIG WITTGENSTEIN (1889-1951)

Ayrıca, bir hekimin evrim teorisini kabul etmesini de beklerim; bu sebeple, bütün alışkanlıkları edinilmiş alışkanlıklar olarak değerlendirmeli, bir insanın alışkanlıklar edinmiş bir amip olduğunu bilmelidir.

GEORGE BERNARD SHAW (1856-1950)

Normal insanların hastalığının, hastaların sağlığının zıttı

olmaması düşüncesi, ikincisinin genelde sadece başka bir biçimde, aynı feci gidişatta mevcut olması ne kadar da rahatsız edicidir.

THEODOR ADORNO (1903-1969)

Hekim ve cellat, aynı vasıflara ihtiyaç duyarlar.

W.H. AUDEN (1907-1973)

NEVROZLU İNSANLAR
Marcel Proust

Marcel Proust hekimler arasında büyüdü; babası Adrien bir nörasteni uzmanı, ağabeyi Robert de tanınmış bir Paris hekimiydi. Marcel'in ilk astım krizi, dokuz yaşında, Bois de Boulogne'da ailesiyle birlikte yaptığı bir yürüyüşten sonra başladı ve hayatının ileriki dönemlerinde de, şiddetli astım atakları yüzünden sosyal bir yaşantı sürmekten uzak durup, ritmi 'bir astımlının kesik nefesleri'ne benzetilen büyük romanını yazdı. Proust'un çalışmalarında, hipokondriazis, yani hastalık hastalığı, konuyla alakasız anlatılardan oluşan yazınsal tekniğin baştacı olan temadır.

Nevrozlu insanlar, bu özellik en çok onlara yakıştırılmasına rağmen, 'içlerinden gelen ses'i belki de en az dinleyen kimselerdir; tehlike çanları onları o kadar çok yanıltmıştır ki, zamanla boşu boşuna endişelendiklerinin farkına varıp bu tehlike işaretlerinin hiçbirine aldırış etmemeye başlamışlardır. Sinir sistemlerinin, tam da kar yağmaya başladığında veya yeni bir apartman dairesine taşınacakken, sanki ölümcül bir hastalığa tutulmuş gibi yardım istemeye başlamasına alışkın olduklarından, tıpkı savaşın en şiddetli günlerinde, ağır yaralanmış olmasına rağmen bedeninden gelen alarm işaretlerini algılayamayıp âdeta sağlığı yerinde bir adammış gibi birkaç gün daha çarpışmaya devam eden bir asker gibi, bu ikazlara aldırış etmezler. Bir sabah, tıpkı kalbimin sürekli pompaladığı kanı nasıl düşünmüyorsam aynı kararlılıkla zihnimin bir

köşesine ittiğim bütün alışılmış rahatsızlıklarımı dikkatle kendimden uzakta taşıyarak, hoplaya zıplaya, annemle babamın çoktan sofranın başına oturmuş olduğu yemek odasına girdim -bir yandan da, her zaman yaptığım gibi, kendimi sıcak tutmam gerektiği için değil de, mesela biraz önce azarlandığım için üşüdüğümü, açlık hissetmememin yemekten vazgeçmem gerektiği değil de, yağmur yağacağı anlamına geldiğini, kendi kendime anımsatıyordum- ve masaya oturdum. Tam iştah açıcı pirzolamdan ilk lokmayı ağzıma atmış yutarken midem bulanmaya ve başım dönmeye başlayınca durdum; hissettiklerim, başlayan bir hastalığın, benim soğuk kayıtsızlığım yüzünden gizlenen ve ket vurulan ilk belirtileriydi, fakat hastalık belirtileri, tüm gizli çabalarıma rağmen, aslında yemeye takatim olmayan besinlere karşı şiddetle direnmeye devam ediyorlardı. Derken, aynı anda, kendimi iyi hissetmediğim anlaşılırsa dışarı çıkmama izin verilmeyeceği düşüncesi, tıpkı yaralı bir adamın kendisini koruma içgüdüsü gibi, bana kendimi odama sürükleme gücünü verdi. Odamda ateşimin kırk derece olduğunu keşfettim ve Champs-Elysées bulvarına gitmek için hazırlanmaya koyuldum. Onları sarmalayan bedenimden gelen, giderek ağırlaşan ve artan ikazlara rağmen, Gilberte'le mahkûmlar karargâhı* oynayacak olmanın zevkini hevesle bekliyor, hatta bu düşünce yüzünden yerimde duramıyordum. Bir saat sonra, ayakta zorlukla durmama rağmen, arkadaşımla birlikte olmanın keyfini çıkarıyor, hatta oyundan keyif alacak gücü bile bulabiliyordum.

Eve dönünce, Françoise, benim "kendimi pek iyi hissetmediğimi", herhalde "soğuk aldığımı" açıkladı ve derhal çağrılan hekim, daha çok, ciğerlerimdeki tıkanıklığa eşlik eden, daha 'sinsi' ve 'gizli' rahatsızlıklarıma göre 'önemsiz'

*) İki takımla oynanan, elim sende gibi bir tür çocuk oyunu. (ç.n.)

olan akut ateşin 'şiddeti' ve 'ciddiyeti' hakkında konuşmayı tercih etti. Bir süredir nefesimin kesilmesinden şikayetçiydim, doktorumuz da, bir alkolik olup sürünerek öleceğimi hemen gözünde canlandıran büyükannemin tasvip etmemesine rağmen cesur davranmayı başarıp, rahat nefes almama yardımcı olması için tavsiye edilen kafeinle birlikte, bir astım krizinin yaklaştığını hissettiğim anda bira, şampanya ya da brendi içmemi önermişti. Astım krizlerinin, alkolun yaratacağı 'coşku'da boğulacağını söylemişti. Büyükannemin, doktorun tavsiyesi olan alkolü içmeme izin vermesi için, soluğumun kesildiğini gizlemek bir yana, bu belirtileri açıkça sergilemem gerekiyordu. Fakat eklemem gerek ki, astım krizinin yaklaştığını hissettiğim zaman, sıkıntılarımın ne ölçüde olacağını tahmin edemememe rağmen, büyükannem endişelenecek diye daha çok üzülür, onun endişelenmesinden, astım krizlerinden bile çok korkardım. Fakat aynı zamanda, bedenim, ya işaretleri gizleyemeyecek kadar güçsüz olduğundan, ya da yaklaşan ataktan habersiz birinin benden imkânsız veya tehlikeli olabilecek bir vazifeyi yerine getirmemi istemesinden korktuğu için, büyükannemi belirtilerden tam zamanında haberdar etmemi sağlardı. Bu dakikliği, sonradan bir tür fizyolojik bilinç olarak geliştirmiştim. Kendimde daha önce hiç hissetmediğim, endişe verici bir alâmet gözlemlediğim anda, bunu büyükanneme anlatana dek sıkıntı çekerdim. Eğer büyükannem fazla alâka göstermiyormuş gibi davranırsa, rahatsızlığım ısrarlı bir hal alırdı. Bazen çok ileri giderdim; o zaman, artık duygularını eskisi gibi her zaman saklamayı başaramayan o sevgili çehrede bir an merhamet belirir, büyükannem yüzünü acıyla buruştururdu. Onun acısını görünce kalbim parçalanır; öpücüklerimin bu acıyı silip atabileceğini, mutlu olmamın büyükannemi en az sağlıklı ol-

mam kadar sevindireceğini düşünerek kollarına atılırdım. Fizyolojik bilincim, onun bu yeni alâmetleri artık bilmesinin farkındalığıyla yatıştığı için, bedenim büyükannemi rahatlatınama itiraz etmezdi. Rahatsızlığının bana hiç ıstırap vermediğinden dem vurur, merhameti hak etmediğimi anlatır, halimden memnun olduğuma emin olabileceğine garanti verirdim; bedenimse, hak ettiği kadar merhamete kavuşmak ister, doğru yerinin ağrıdığını bilen biri olduğu sürece, çektiğim acının önemsiz olduğunu ve mutluluğuma engel olmadığını iddia etmemde bir sakınca görmezdi; çünkü bedenim felsefesiyle gurur duymazdı; bu, onun sınırlarının dışında kalan bir meseleydi. Nekahat dönemim boyunca hemen her gün astım krizleri geçirdim. Bir akşam, büyükannem beni iyi bir durumda bırakmış, gece geç saatlerde odama gelince, nefes almak için çabaladığımı görünce, çılgına dönerek, "Güzel Tanrım, nasıl da acı çekiyor olmalısın!" diye haykırmıştı. Arkasından hemen yanımdan ayrıldı; sokak kapısının kilidinin döndüğünü duydum, kısa bir süre sonra da elinde bir şişe brendiyle geri döndü, evde hiç alkol kalmadığı için dışarı çıkmıştı. Bir süre sonra kendimi daha iyi hissetmeye başladım. Yüzü hafifçe kızarmış olan büyükannem usanmış görünüyordu, yüzünde bitkin ve mahzun bir ifade vardı.

Ansızın ayağa kalkarak, "Şimdi seni kendi haline bırakayım da, iyileşmenin keyfini çıkar azıcık," dedi. Fakat onu öpmek için yakaladım ve soğuk yanaklarının ıslak olduğunu hissettim; bu ıslaklık biraz önce dışarıda yüzüne çarpan gece havasının nemi miydi, anlayamadım. Ertesi gün akşama kadar odama uğramadı, bana dışarı çıkmak zorunda kaldığını söyledi. Bu yaptığının, sağlık durumuma ve bana karşı kaba bir tavır olduğunu düşünüyordum ve ona sitem etmemek için kendimi çok zor tutmuştum.

Nefes darlığım, sorumlusu olarak görülen ciğerlerimdeki tıkanıklık geçtikten sonra bile devam edince, ailem, Profesör Cottard'm yardımını talep etti. Böyle vakaları tedavi etmesi gereken bir hekimin, sadece bilgili olması yeterli değildir. Üç ya da dört farklı hastalığın alâmeti olabilecek semptomlarla karşı karşıya kalan hekim, ustalığı ve sezgileri yardımıyla, hastalıklar arasındaki büyük benzerlikleri ayırt ederek, hangi hastalıkla baş etmesi gerektiğini belirlemek zorundadır. Bu gizemli istidat, zihnin başka kısımlarının da üstün olmasını gerektirmez; son derece kaba yaradılışlı bir kimse, en kötü resimlere hayran olan bir zevk fakiri, bir parçacık meraktan bile yoksun biri bile sahip olabilir bu yeteneğe. Benim durumuma gelince; hissettiğim sıkıntılı fiziki alâmetlere yol açan hastalık, sinirsel spazmlar, verem başlangıcı, astım, renal yetersizliğin eşlik ettiği toksik alimentar dispne, kronik bronşit, hatta bu faktörlerden pek çoğunun bir arada gelişmesinden oluşan kompleks bir durum bile olabilirdi. Bununla birlikte, sinirsel spazmların katı yöntemlerle tedavi edilmesi gerekirken, verem, ihtimamla, bakımla ve astım gibi artritik durumlara kötü gelecek 'iyice besleme' metotuyla tedavi edilir ki, aşırı beslenme, sıkı bir perhiz gerektiren toksik alimentar dispne gibi bir hastalık için tehlikelidir; oysa sıkı perhiz de veremli bir hasta için çok zararlıdır. Fakat Cottard bir an bile tereddüt etmedi, buyurgan bir tavırla emirlerini verdi: "Laksatifler, güçlü ve etkili müshiller kullanılacak, birkaç gün boyunca süt içecek, ağzına sütten başka hiçbir şey koymayacak. Et yemeyecek. Alkol almayacak." Annem, ne olursa olsun 'beslenmem' gerektiğini, zaten çok hassas bir bünyem olduğunu, bu atlara layık tedavinin ve acımasız perhizin beni daha da beter hasta edeceğini mırıldandı. Cottard'm, treni kaçır-

maktan korkan bir adam gibi endişeli bakan gözlerinden, nazik tabiatını fazlasıyla gözler önüne serme hatasını yapıp yapmadığını merak ettiği anlaşılıyordu. Tıpkı kravatını bağladığından emin olmak için aynaya bakan bir adam gibi, yüzüne o soğuk ifadeli maskeyi takıp takmadığını hatırlamaya çalışıyordu. Bu şüphe anında, annemin söyledikleri tepesini attırdı ve hırçın bir tavırla haykırdı: "Direktiflerimi tekrarlama alışkanlığım yoktur! Bana bir kalem verin. Söyleyeceklerimi iyi dinleyin, süt diyorum size! Akut ataklarla ve uykusuzlukla başa çıktıktan sonra, biraz süzülmüş tavuk çorbası içmene izin vereceğim, sonra da lapa yiyeceksin, ama önce süt; *au lait!** Çok hoşuna gidecek, çünkü şu sıralar İspanya çok moda; *olé, olé!*" (Öğrencileri bu şakayı patlatacağını tahmin etmişlerdi, çünkü hastanede ne zaman bir kalp ya da karaciğer hastasını süt perhizine soksa, aynı şakayı yapıyordu.) "İyileştikten sonra, yavaş yavaş normal hayatına döneceksin. Fakat ne zaman öksürük krizleri başlasa ya da nefessiz kalsan; laksatifler kullanılacak, bağırsaklar yıkanacak, yataktan çıkılmayacak ve süt içilecek!" Buz gibi bir tavırla annemin son itirazlarını dinledi, fakat hiç cevap vermedi. Önerdiği perhizin niçin gerekli olduğunu açıklamaya tenezzül etmediğinden, ailem, bu tedavi yönteminin benim durumumda işe yaramayacağına, boş yere beni güçten düşüreceğine karar verdi ve perhizi uygulamak zorunda bırakılmadım. Doğal olarak, talimatlarına uyulmadığını kendisinden gizlemeyi tercih ettiler ve profesörle karşılaşma ihtimalleri olan her evden uzak durmaya başladılar. Bir süre sonra, durumum iyiden iyiye ağırlaştı ve Cottard'ın emirlerini harfiyen yerine getirmeye zorladılar beni; hırıltıyla soluk alınam ve öksürük nöbetlerim üç günde geç-

*) (Fr.) Sütlü (ç.n.)

ti; rahatça nefes almaya başladım. O zaman, Cottard'ın, daha sonra bize anlattığı üzere, beni astıma meyilli ve hepsinden önemlisi 'kaçık' bulduğunu, muayenesi sonucunda o sırada bir tür toksemi geçirdiğimi anladığını, karaciğerimin yükünü azaltıp böbreklerimi temizleyerek bronşçuklarımdaki tıkanıklığı giderdiğini ve böylece beni sağlığıma, uykuma ve hayati güçlerime yeniden kavuşturduğunu öğrendik. Böylece, ahmağın teki sandığımız bu adamın, müthiş bir hekim olduğunu anlamış olduk.

("Swann'ların Tarafı"ndan alınmıştır,
Kayıp Zamanın İzinde, 1913)

TIBBİ HATA

G. K. Chesterton

Chesterton, günümüzde, romanları ve Peder Brown adlı rahibin kahramanı olduğu dedektiflik öyküleriyle tanınır, fakat kendisi aynı zamanda parlak bir gazeteci ve mükemmel bir münazaracıydı. Faşist İtalya'nın siyasi felsefe olarak korporatizmi öne sürdüğü dönemde yazılan kitabından alıntılanan bu bölümde, 'organik istiare' olarak bilinen, toplumların bedenler gibi -ya da zihinlerin genlere göre- işlediğine dair inancı ifşa etmektedir. Hobbes'un Leviathan'ı, *böyle efsanevi yaratıkların sadece en ünlüsüdür. Fakat Chesterton'un, tıbbın insan bedenini onarmaktan başka amacı olmadığına dair iddiaları, şüphesiz, çeşitli gelişmelerden sonra bertaraf edilmiştir; kamu sağlığı; bireylik ve adalet gibi soyut fikirlerle birlikte, Wittgenstein'ın bir keresinde 'bireysel vakayı küçümseyen tavır' diye nitelendirdiği bir eğilime paralel olarak, giderek daha da etkili olmaya başladı. Şunu söylemek yeterli olacaktır; tıbbi sorunların, kamu düzeninin değiştirilmesiyle çözümlenmeye çalışıldığı bu tür mükemmel bir toplum, böyle bir sağlık ütopyası, insanların ahlaki ilişkiler çerçevesinde hareket ettiği bir toplumla asla bağdaşmaz.*

Modern sosyal araştırmalarla ilgili bir kitabın, nasıl yazılacağı oldukça net bir biçimde belirlenmiştir. Usullere göre önce bir tahlille başlanır, istatistiklerle, nüfus tablolarıyla, bir kilise cemaatine ait kimseler arasında suç oranının azalmasını anlatan rakamlarla, polis memurları arasında giderek artan ruhsal bozukluklar ve belli bazı araştırmaların sıralan-

masıyla devam eder; genelde 'Çare' adı verilen bir bölümle sona erer. 'Çare'nin asla bulunamamasının sebebi aslında bu özenli, katı, bilimsel usullerdir. Çünkü, sosyolojik araştırmaları tıbbi soru ve tahlil yöntemiyle çözümlemeye çalışmak büyük bir gaftır; hatta sosyolojinin ilk büyük hatasıdır. Çareyi bulmadan önce, her zaman hastalığı açıklamak gerektiği söylenir. Fakat, aslında hastalığı tespit etmeden önce, sosyal alanda insanın tanımını yapmalı, ona saygınlığını kazandırmalı, önce bu soruna bir tedavi bulmamız gerekir.

Yanlışlık, çağımızda biyolojik ve bedensel istiareler kullanmanın çılgınlık derecesine varmasından kaynaklanan pek çok yanlışlıktan biridir. İngiliz Aslanı'ndan söz etmek nasıl mümkünse, Sosyal Organizma'dan söz etmek de mümkündür. Fakat Britanya ne bir aslan, ne de bir organizmadır. Bir milleti bir hayvanın özellikleri altında birleştirmeye çalıştığımız, bir hayvanın basitliğiyle bir tutmaya başladığımız anda, aslında ilkel ve yabanıl bir biçimde düşünmeye başlamışız demektir. Çünkü her insan iki ayaklıdır, elli adam bir araya gelince kırkayaklı tek bir varlık haline gelmezler. Bu istiare modası, mesela, sürekli 'genç milletler' ve 'yaşlı milletler'den söz etme saçmalığını doğurmuştur; sanırsınız ki, milletlerin de fiziki, sabit bir yaşam süresi var. Buna benzer şekilde, İspanya'nın ihtiyarlığının son dönemine girdiğini söyleyenler olur; İspanya'nın bütün dişlerinin döküldüğünü söyleseler daha iyi. Veyahut, Kanada'nın en kısa sürede bir edebiyat geleneği meydana getirmesinin şart olduğunu söylerler; ki bu da Kanada'nın bıyık bırakmasını istemek gibi bir şeydir. Milletler, insanlardan oluşur; ilk nesil ihtiyarlardan tevekkün ederken, on birinci nesil gençlerden meydana gelebilir. Benzer yanlış tatbikatlar, milli sömürgelerin artışında, Tanrı'nın ve insanların menfaatine bir bilgelik ve ehemmiyet görenler tarafından da

yapılmaktadır. Bu kimseler, hakikaten, insan bedeniyle alakâlı benzetmeler yapmaktan bile acizdirler. Bir imparatorluk genç olduğu için boy mu atıyor, yoksa yaşlandığı için şişmanlıyor mu, onun bile mukayesesini yapamazlar. Fakat, bu fiziki tasavvur merakı yüzünden başımıza sardığımız yanlışların en beteri şudur; sosyal bir hastalığı etraflıca tasvir etmek ve arkasından sosyal bir ilaç, tedavi usulu öne sürmek.

Hastalığı, ilk önce, bedende yarattığı hasar açısından inceleriz; bunun dört başı mamur bir sebebi vardır. Şöyle ki, bedenin nasıl hasara uğradığı hakkında şüphelerimiz olsa da, nasıl tasnih edileceği hakkında şüphe götüren bir yan yoktur. Hiçbir hekim, gözlerini ya da uzuvlarını başka türlü tasnih ederek yeni cins bir adam yaratmayı teklif etmez. Hastane, mecburiyetten, bir adamı evine tek bacaklı olarak gönderebilir; lâkin - yaratıcılık coşkusuna kapılarak- üçüncü bir bacak ilave etmeyi asla gerçekleştirmeyecektir. Tıp ilimi bedenin tabii halinden memnundur, sadece onu sağlığına kavuşturmak için çabalar.

Oysa sosyal bilimler, insan ruhunun doğal halinden her zaman memnun kalmaz; kendisinin elinde, satmak için fırsat kolladığı türlü türlü cafcaflı ruh vardır. Bir sosyal idealist şöyle diyecektir: "Bir Püriten olmaktan bıktım usandım; artık bir Pagan olmak istiyorum," veya: "Bu karanlık Bireyselcilik döneminin ardında, Kolektivizm cennetinin ışıldadığını görür gibiyim." Oysa fiziki hastalıklarda, nihai ideal hakkındaki bu anlaşmazlıklar söz konusu değildir. Hasta, kinin haplarını yutmayı isteyebilir de, istemeyebilir de; fakat şüphesiz, sağlığına kavuşmayı ister. Kimse, "Bu baş ağrısından bıktım usandım, biraz da diş ağrısı çekmek istiyorum," ya da "Bu Rus gribini tedavi etmenin tek yolu Alman kızamığıdır," veya "Bu karanlık soğuk algınlığı döneminin ardında, romatizma cennetinin ışıldadığını görür

gibiyim," demez. Bizim sosyal problemlerimizi çözmekte zorlanmamızın sebeplerinden biri de, bazı kimselerin hedeflediği tedavi usullerini, başkalarının kötünün de kötüsü illetler olarak ele alması, bazılarının sıhhatli bulduğu durumları, diğerlerinin en tehlikeli maraz olarak görmesidir. Bay Belloc,* bir keresinde, insanın mülkiyet hakkından feragat etmesinin dişlerinden ayrılmasından farksız olacağını söylemişti; oysa Bay Bernard Shaw'a kalırsa, mülkiyet diş değil, olsa olsa diş ağrısıdır. Lord Milner**, bütün samimiyetiyle Alman çalışkanlığıyla tanıştırmaya çalıştı bizi; oysa pek çoğumuz Alman kızamığı olup yataklara düşmeyi tercih ederdik. Dr. Saleeby, öjenizmi*** hakikaten uygulamak istiyor; fakat ben romatizmayı tercih ederim doğrusu.

Modern sosyal tartışmalarla ilgili dikkat çekici ve başlıca hakikat işte budur; anlaşmazlıklar, sadece icraat güçlüğüyle değil, hedefle alakalıdır. Kötü hakkında hemfikiriz; birbirimizin gözlerini oymamız gereken konu, iyinin ne olduğudur. Hepimiz, ilgisiz ve uyuşuk bir aristokrasinin kötü olduğunu itiraf ediyoruz. Fakat hiçbir surette, faal ve etkin aristokrasinin iyi bir şey olduğu konusunda hemfikir değiliz. Papazlık müessesinin inançsızlığı hepimizi öfkelendirir; oysa bazılarımız, sahiden de dindar bir rahiple karşılaşınca öfkeden kudurur, ondan iğreniriz. Ordumuzun güçsüz olması hepimizin ağrına gider; hatta ordumuz güçlü olsa daha da içerleyecek olanların bile. Toplumsal durum, tıbbi durumun tam tersidir. Hekimler, sağlığın doğası hakkında aynı görüşü paylaşırken, hastalığın tedavisinin ayrıntılarına dair anlaşmazlıklar yaşar, bunu tartı-

*) Hilaire Belloc (1870-1953), makale, şiir, roman, tarih, biyografi, eleştiri alanlarında eserler veren İngiliz yazar. (ç.n.)
**) Alfred Lord Milner (1854-1925) İngiliz devlet adamı ve Güney Afrika İngiliz sömürge hükümeti yöneticisi. (ç.n.)
***) Soyarıtımı. (ç.n.)

şırlar; oysa biz öyle değiliz. Tam tersine, hepimiz İngiltere'nin sağıksız olduğunu düşünüyoruz; fakat yarımızın turp gibi sıhhatli dediğine, diğer yarımız son derece sağlıksız gözüyle bakıyor. Kamu önünde küçük düşürmeler öylesine yaygın ve bulaşıcı ki, geniş görüşlü kimselerin sesleri, bir tür uydurmaca ortak görüşün içinde boğulup gidiyor. Kötüye kullanılan şeyler konusunda aynı kanıdayız; gelgelelim, bunların nasıl iyi amaçlar için kullanılacağı konusunda büyük görüş ayrılıklarımız olduğunu unutuyoruz. Bay Cadbury* ve ben, kötü bir lokal hakkında aynı görüşü paylaşabiliriz. Oysa şahsi kavgamız, tam da iyi bir lokalin önünde su yüzüne çıkacaktır.

Bu nedenle, en yaygın toplumsal sorunları çözümleme metodu; yani önce perişan haldeki yoksulları ameliyat masasına yatırmak, ya da fahişeliği betimleyici bir şekilde sınıflandırmak, oldukça faydasızdır. Perişan haldeki yoksulluğu hiçbirimiz sevmeyiz, fakat bağımsız ve saygın yoksulluğa gelince, işler değişir. Hiçbirimiz fahişeliği tasvip etmeyiz; fakat hepimizin katı ahlâk kurallarını onayladığını söylemek mümkün değil. Toplumsal sorunları tartışmanın tek yolu, hiçbir yöne sapmadan sosyal ideali aramaktır. Milli çılgınlığı hepimiz görebiliyoruz, mamafih, milli akıl nedir? Bu kitabıma "Dünyada Ters Giden Nedir?" adını verdim; bu sorunun cevabını kolayca ve açık bir biçimde verebilirim. Yanlış, neyin doğru olduğunu sormamamızdır.

("Tıbbi Hata", *Dünyada Ters Giden Nedir?*, 1910)

*) Sömürge ülkelerinden ihraç ettikleri kakao sayesinde zengin olan İngiliz 'çikolata baronları' ailesinin başı. Chesterton, kendi gazetesini kurmadan önce bu aileye ait bir gazetede çalışmış, sivri dili yüzünden istifaya zorlanmıştı. (ç.n.)

KATİL

Mihail Bulgakov

Mihail Bulgakov, Kiev Üniversitesi'nde eğitim gördü ve 1916 senesinde yeterlilik sınavını verdikten sonra, Smolensk vilayetinde on sekiz ay boyunca en zor şartlar altında çalıştı. Eyaletteki tek pratisyen hekimdi. Hayatının bu döneminde başından geçen, bazısı dehşet verici deneyimleri, Bir Taşra Hekiminin Defteri *adlı kitabında anlattı. Özelliksiz diye nitelendirilebilecek bir ya da ikisi hariç, Bulgakov'un öyküleri, bir hekimin, derin ve tehditkâr bir cehalet denizinin ortasında, nasıl bir deniz feneri görevini üstlenebileceğini okuyucuya güçlü bir biçimde hissettirir. Okuyacağınız öyküde, bir hekimin adalet anlayışı, tıbbın Kantçı ilkesi diyebileceğimiz -hiçbir şart altında öldürmeyeceksin- kanununun önüne geçer. "Katil" ilk olarak* Meditsinsky Rabotnik'de* *yayınlanmış, Bulgakov'un 1940 senesinde ölümünden sonra, Moskova'daki bir arşivde bulunmuştu.*

Doktor Yaşvin boğazını temizledi ve dudaklarının kenarında çarpık bir gülümsemeyle sordu:

"Takviminizden bir yaprak kopartabilir miyim? Saat tam on iki, dolayısıyla bugün ayın ikisi."

"Buyrun, kopartın," diye cevap verdim.

Yaşvin, beyaz, narin parmaklarıyla en üstteki yaprağın köşesini tuttu ve kâğıdı dikkatle koparttı. Koparttığı yapra-

---

*) Tıp Emekçisi: Rus tıp dergisi.

ğın altında, ortasına '2' rakamı damgalanmış, büyük harflerle 'Salı' yazan ucuz bir kâğıt belirdi. Kül rengi kâğıtla ilgili bir şey, onu âdeta büyülemişti. Daha dikkatli bakmak için gözlerini kıstı, sonra başını kaldırdı ve uzaklara daldı gitti. Besbelli, sadece kendisinin görebildiği bir şeye bakıyor; odanın duvarlarının, hatta soğuk şubat gecesinin hüzünlü karanlığına gömülmüş Moskova şehrinin de ötesindeki esrarengiz bir sahneyi seyrediyordu.

Oturduğum yerden meslektaşıma bakarken, "Nesi var bunun?" diye meraklandım. Dış görünüşü mesleğiyle taban tabana zıt olduğu için, her zaman ilgimi çekmişti. Kim olduğunu, ne iş yaptığını bilmeyenler, onu her zaman bir aktör sanırdı. Koyu renk saçları ve solgun teni onu hem çekici kılıyor, hem de hemen göze çarpmasını sağlıyordu. Traşı daima özenli, giyimi titizdi; tiyatroya gitmeyi sever, oyunculuktan söz ederken, hakikaten beğeni sahibi ve konuya vakıf olduğunu belli ederdi. Bununla birlikte, onu diğer hekimlerden ayıran asıl özelliği, ayakkabılarıydı. Odadaki, ben de dahil olmak üzere beş hekimin dört tanesi, burnu biçimsizce kaplanmış, ucuz köseleli deri çizmeler giyiyorduk; oysa Dr. Yaşvin'in ayağında, sivri burunlu rugan ayakkabılar ve sarı tozluklar vardı. Gerçi hemen belirtmem gerek; bu hafif züppe hallerinin birilerini öfkelendirdiği pek ender görülürdü, üstelik, hakkını vermek gerekir, çok iyi bir hekimdi. Metanetliydi, hastalarıyla arası iyiydi, en önemlisi, muntazaman *The Valkyrie* ya da *Sevil Berberi*'ni sahnede görmeye vakit ayırmasına rağmen, literatürü takip etmeyi başarırdı.

Bununla birlikte, ilgimi en çok çeken yanı ayakkabıları değildi; onda özel bir hâl vardı. Mizacının, dikkate değer bir yanıydı beni cezbeden; çoğunlukla sessiz, hatta oldukça suskun bir adam olmasına rağmen, zaman zaman hikâye anlat-

ma konusundaki eşsiz yeteneğini bize sunduğu oluyordu. En büyüleyici şeyler hakkında, ikna edici ve güven verici bir biçimde konuşabiliyor, ağzından çıkan hiçbir kelime samimiyetsiz ya da abartılı gelmiyordu insana. Bu çekingen ve zarif hekim, bir şeyler anlatırken âdeta canlanıyordu. Sağ elini arada bir havaya kaldırıp, sanki anlattığı hikâyeyi vurgular gibi sallardı. Gülünç bir hikâye anlatırken asla gülümsemezdi, benzetmeleri öyle yerli yerinde ve tesirliydi ki, onu dinlerken bir yandan şöyle düşünmekten alamazdım kendimi: "Sen asla kötü bir hekim değilsin, fakat asıl yeteneğini boşu boşuna harcamışsın. Sen bir yazar olmalıydın."

O anda, Yaşvin gözlerini kısmış, sessizce '2' rakamının ötesinde bir yerlere dalıp gitmişken, aynı düşünce bir kere daha zihnimi kaplamıştı.

"Neye bakıyor acaba, yoksa bir resme mi?" diye düşünerek omzumun üstünden baktığı yönü inceledim ve duvarda oldukça sıradan ve sıkıcı bir resim gördüm; inanılmaz ölçüde geniş göğüslü bir araba atı, bir lokomotifin yanında duruyordu. Resmin altında; "güçlerini mukayese edin: at (1) – lokomotif (500)" yazıyordu.

Sohbeti sürdürmek için, "Bunların hepsi safsata," dedim, "Saçmalık ve peşin hüküm. Hekimlere ve özellikle biz cerrahlara takmışlar kafayı. Düşünsenize; bir hekim yüz kere apandisit ameliyatı yapıyor, yüz birinci hasta ameliyat masasında ölüyor. Yani, doktorun onu öldürdüğü anlamına mı geliyor bu?"

"Onlar böyle diyecektir. Mutlaka bunu iddia edeceklerdir," dedi hekim arkadaşlardan birisi.

Doktor Plonski, "Tabii ölen hasta birinin karısıysa, kocası hastaneyi basıp eline geçen ilk sandalyeyi kafana fırlatacaktır," diye ekledi, sert bir sesle ve hafifçe gülümseyerek. İnsanların hastanelere dalıp sandalyeleri sağa sola fırlatmasında

gülünç bir yan olmamasına rağmen, biz de acı acı gülümseyerek ona karşılık verdik.

"Böyle sahte itiraflardan tiksiniyorum!" dedim, "Onu ben öldürdüm! Hastam ameliyat masasında öldü diye bir katil sayılıyorum! Hiçbir hekim kimseyi öldürmek için ameliyat etmez; bir hastasını kaybederse, bu mutlaka büyük bir şanssızlık olduğu içindir. Bunların hepsi saçmalık! Cinayet, mesleğimizin doğasına aykırıdır! Yüce Tanrım! Birisini bilerek ve isteyerek öldürürseniz, hatta o kişinin ölmesini bütün kalbinizle istiyorsanız, işte buna cinayet denir. Bir hekim elinde dumanı tüten bir tabancayla yakalanırsa; kabul ediyorum, işte o bir katil olabilir. Fakat ömrüm boyunca böyle birini tanımadım, bundan sonra da tanıyacağımı hiç sanmıyorum."

Doktor Yaşvin birden başını bana doğru çevirdi, yüzü âdeta karardı ve şöyle dedi:

"Bu şeref bana ait."

Konuşurken, parmağıyla kravatını hafifçe düzeltti ve dudağının kenarında çarpık bir gülümseme belirdi; fakat gözleri ciddiyetle bakıyordu.

Hepimiz hayretle dönüp ona bakmaya başladık.

"Ne ima ediyorsunuz?" dedim.

"Birini öldürdüğümü ima ediyorum," diye açıkladı.

Aptallaşmıştım, ona "Ne zaman?" diye sordum.

Yaşvin, eliyle takvimdeki '2' sayısını gösterdi ve anlatmaya başladı:

"Şu tesadüfe bakın. Siz hastanedeki ölümlerden söz etmeye başladığınız anda, takvime baktım ve ayın ikisi olduğunu gördüm. Bu tarihi her sene yeniden hatırlarım. Çünkü, yedi sene önce bu gece, belki de, hatta..." Cebinden siyah saatini çıkardı ve akreple yelkovana göz attı. "....evet, hatta tam da bu saatlerde; bir şubatı iki şubata bağlayan gece, ben birini öldürdüm."

"Bir hastanızı mı?" diye sordu Gins.

"Evet."

"Fakat herhalde isteyerek yapmadınız?" diye ekledim.

"Evet, bilerek ve isteyerek öldürdüm," cevabını aldım Yaşvin'den.

Her zaman Kuşkucu Tomas'ı oynayan Plonski, "Dur da tahmin edeyim," diye atıldı, "herhalde bir kanser hastasıydı, çok acı çekiyordu, sen de ona normalden on kat fazla morfin verip kendince yardımcı olmaya çalıştın, değil mi?"

"Hayır. Morfin falan yoktu işin içinde," dedi Yaşvin. "Kanser falan da değildi. Hatırlıyorum; hava o kadar soğuktu ki; sıcaklık sıfırın on beş derece altındaydı, gökyüzü yıldızlarla doluydu. Ah Ukrayna göklerindeki yıldızlar! Neredeyse yedi senedir Moskova'da yaşıyorum ama vatanımı hâlâ çok özlüyorum. Bazen sıla hasretim o denli dayanılmaz hale geliyor ki, Ukrayna'ya giden ilk trene atlayıp karlarla dolu derin koyakları, Dinyeper Nehri'ni görme isteğiyle yanıp kavruluyorum. Dünya üzerinde bence Kiev'den daha güzel bir şehir yoktur."

Yaşvin, takvim yaprağını cüzdanına yerleştirdi, bir koltuğa oturdu ve anlatmaya devam etti.

O zamanlar şehir çok ürkütücüydü, korkunç zamanlardı... Sizin Moskova'da duymadığınız pek çok şeye kendi gözlerimle şahit oldum. Sene 1919'du; söylediğim gibi, şubatın ilk günü, saat akşamın altısıydı, fakat hava çoktan kararmaya başlamıştı. İşte bu alacakaranlıkta kendime geldiğimde, çok tuhaf bir şey yapıyordum. Dairemdeki masanın üzerinde duran lamba yanıyordu, odam sıcacık ve pek rahattı, oysa ben, küçük bir bavulun önünde dizlerimin üzerine çökmüş, bavula bir şeyler tıkıştırmaya çalışıyor ve kendi kendime tek bir kelimeyi tekrarlıyordum: 'Kaç! Kaç!'

Bavula bir gömlek tıktım, sonra geri çıkardım; lanet gömlek bavula sığmıyordu. Bavul dediğim, küçük bir el çantasıydı aslında, iç çamaşırlarım, çamaşırlardan önce çantama koyduğum yüzlerce sigara ve köşeden dışarı fırlamış steteskopum ağzına kadar doldurmuştu onu. Gömleği bir kenara fırlattım ve dikkatle etrafı dinlemeye başladım. Pencere çerçeveleri kış gelince sıkı sıkı kapatılmış olduğundan dışarıdan gelen sesleri boğuyorlardı, ama hâlâ duyabiliyordunuz gürültüyü. Uzakta, çok uzakta, ağır topların gümbürtüsü yankılanıyordu; bom, bom! Sonra gök gürültüsünü andıran patlamalar kesildi ve odam sessizliğe gömüldü. Pencereden dışarı baktım. Kiev'in yüksek rakımlı bir kesiminde, Alekseyev Yokuşu'nun tepesinde oturuyordum, penceremden Podol'u, yani şehrin aşağıdaki kısmını rahatlıkla görebiliyordum. Gece karanlığı Dinyeper tarafından yükseliyor, evleri teker teker yutuyordu. Odalarda birer birer yakılan kandiller, pencerelerde küçük ışık zincirleri oluşturuyordu. Derken, top ateşi yeniden başladı. Top ateşleri ufku sanki şafak söküyormuş gibi aydınlatıyordu. Dinyeper tarafından gelen her patlama sesinde, kendi kendime mırıldanıyordum:

'Haydi, devam edin, devam edin.'

Görüyorsunuz ya, artık bütün şehir, Komünistlere karşı savaşan milliyetçi komutan Petlyura'nın geri çekilmek üzere olduğunu biliyordu; o gece olmazsa, ertesi gün olacaktı bu iş. Dinyeper'in karşı kıyısından, kalabalık bir Bolşevik ordusunun yaklaştığı söyleniyor, bütün şehir onların gelişini bekliyordu, üstelik sabırsızlık ne kelime, hevesle bekliyorlardı Bolşevikleri. Zira, Petlyura ve adamları, son bir ay boyunca Kiev'de inanması güç kıyımlar yapmışlardı. İnsanları gözlerini kırpmadan katlediyorlardı. Her gün birileri öldürülüyordu; tabii ilk önce Yahudiler. Her gün yeni bir şey yasakla-

nıyor, birdenbire şehrin her köşesinde, koyun pöstekisinden kalpaklarında kırmızı kurdeleler sallanan adamlarla dolu arabalar beliriyor, son sürat bir yerlere gidiyorlardı. Son birkaç gündür, şehir dışındaki ağır topçu atışı gerçekten de amansız bir hal almıştı. Gece gündüz sürüyordu çarpışmalar. İnsanlar artık bitkin düşmüştü, herkesin yüzünde ihtiyatlı ve korku dolu ifadeler görülüyordu. Sadece bir gün önce, iki tane ceset, sabahtan akşama dek penceremin altındaki karların üzerinde yatmıştı. Bir tanesinin üzerinde gri bir palto, öbürünün üzerinde siyah bir gömlek vardı; ikisi de yalınayaktı. Yoldan geçenler ya başlarını çevirip ölülerin yanından geçiveriyor, ya da bir araya toplanıp cesetleri izliyorlardı. Ara sokakların birinden, saçlarını bile toplamamış yaşlı kadınlar fırladı, yumruklarını göğe doğru sallayarak haykırdılar: "Bekleyin de görün günüzü. Geliyorlar! Bolşevikler geliyor!" Yok yere canlarından olan bu iki adamın cesedine bakarken, kanının âdeta damarlarımda donduğunu hissettim.

Ben de Bolşeviklerin gelişini beklemeye koyulmuştum. Giderek, gün be gün yaklaşıyorlardı. Ufuk ansızın aydınlanıyor, sanki toprağın derinliklerinden gelen gümbürtüler her yanı sarsıyordu. Lambamın sıcacık, titreşen ışığında, tek başıma odamdaydım. Her yana saçılmış kitaplarının ortasında -çünkü bütün bu karmaşaya rağmen, tezim için çalışmayı düşünmek gibi bir çılgınlık da vardı aklımda- diz çökmüş, bavulumun üzerine eğilmiştim.

Derken, ister inanın ister inanmayın, olaylar bir anda odama dalıp beni saçımdan yakaladı ve sanki cehennemi bir kâbus gibi sürükleyerek yanına kattı götürdü. O akşam, kadın ameliyathanesinde cerrah olarak görev aldığım, şehrin bir kenar mahallesindeki işçi kliniğinden eve dönmüş ve kapı-

ma sıkıştırılmış, resmi bir evrağa benzediği için huzurumu fena halde kaçıran bir zarf bulmuştum. Zarfı oracıkta, merdiven sahanlığında açmış, kâğıtta yazanları okumuş ve merdivene çöküp kalmıştım. Koyu mavi renkli bir mürekkeple yazılmış olan notta, Ukraynaca şöyle yazıyordu:

"Bu celpname aracılığıyla Ordu Sıhhiye Karargâhı'na çağrılmaktasınız; iki saat içinde görev yerinize gidip talimatlarınızı beklemeniz emredilmektedir."

Merdiven sahanlığında otururken, karar vermem bir saniyeden fazla sürmedi. Yerimden fırlayıp daireme girdim; işte bavulum burada sahneye çıktı. Çabucak bir plan yaptım. Sadece çamaşırlarımı değiştirip tanıdığım bir asistan hekimin evine gidecektim; şehir dışında oturan bu hekim, Bolşevik yanlısı, hüzünlü bir adamdı. Petlyura şehirden çekilene dek, onun yanında saklanacaktım.

Bir yandan da kara kara düşünüyordum; ya Petlyura şehri terk etmek zorunda kalmazsa? Ya, uzun süredir beklenen Bolşevik ordusu sadece bir söylentiden ibaretse? Peki, topçu birliği neredeydi? Ortalık sessizliğe gömülmüştü. Yo, gümbürtü yeniden başlamıştı işte.

Öfkeyle gömleği çektim çıkardım, bavulun kilidini paldır küldür kapattım. Browning'imi ve yedek şarjörümü cebime attım, kolunda kızıl haç amblemi olan paltomu üzerime geçirdim, etrafıma umutsuz bir halde son kez baktım, lambanın ışığını iyice kıstım ve akşamüstü gölgelerinin arasında, el yordamıyla koridorda ilerlemeye başladım. Koridorun ışığını yaktım, balaklavamı elime aldım ve merdiven sahanlığına açılan kapıyı araladım.

O anda, omuzlarında kısa burunlu süvari tüfekleriyle iki asker, öksürerek merdiven başında belirdi. Birisinin çizmelerinde mahmuzlar vardı; ikisi de, üzerine yanaklarına kadar

inen kırmızı kurdeleler iliştirilmiş, koyun pöstekisinden kalpaklar giyiyordu.

Kalbim yerinden fırlayacakmış gibi atmaya başladı.

"Doktor Yaşvin sen misin?" dedi süvarilerilerin ilki.

"Evet benim," diye cevap verdim, aptallaşmıştım.

"Bizimle geliyorsun," dedi bana diğer asker.

Kendimi biraz toplamıştım, "Neden, ne yapmışım ki?" diye sordum.

İlk asker, mahmuzlarını şıngırdatıp bilmiş bir edayla gözlerimin içine bakarak: "Emirlere itaatsizlik ettin," dedi, "Seferberlik emrine itaatsizlik eden tabipler kanuna hesap vermek zorundadır."

Koridorun ışığı söndü, kapı gıcırdayarak sonuna kadar açıldı, merdivenlerden inip sokağa çıktık.

Pantolonumun cebindeki revolverin serin kabzasını parmaklarımın arasına alıp sordum: "Beni nereye götürüyorsunuz?"

"Birinci Süvari Alayı'na," diye cevapladı sorumu, mahmuzlu asker.

"Niçin?"

"Ne demek niçin?" diye atıldı diğeri. "Birliğimizin doktoru olacaksın da ondan."

"Komutanınız kim?"

Mahmuzları her adımında düzenli bir sesle şıngırdayan asker, gururla, "Albay Leşçenko," diye cevap verdi.

'Seni aptal herif,' dedim kendi kendime, 'iç çamaşırlarımı sığdıracağım diye bir saat bavulla boğuşmana değer miydi? Beş dakika önce çıksan ne olurdu sanki?'

Süvari Alayı'nın kışla olarak kullandığı villaya vardığımızda, şehrin üzeri simsiyah, buz gibi bir gökyüzüyle kaplanmış, yıldızlar teker teker ışıldamaya başlamıştı. Buz tutmuş pen-

cerelerde elektrik ışıkları dans ediyordu. Mahmuzları şangırdayan askerler, beni çıplak, tozlu bir odaya soktular, içerideki tek ışık kaynağı olan ampul, çatlak apliğinin altında, göz kamaştıracak kadar parlaktı. Köşede bir tüfek fıçısı duruyordu. Bunun hemen yanına asılmış, paramparça olmuş pahalı bir duvar halısının üzerindeki kahverengi ve kıpkırmızı lekeler, ister istemez dikkatimi çekti. 'Kan' diye düşündüm ve içim ürperdi.

"Albayım," dedi mahmuzlu asker, alçak sesle, "doktoru getirdik."

"Yahudi miymiş?" diye haykırdı kuru, kaba bir ses başka bir odadan.

Çobanları resmeden işlemelerle kaplı duvar halısının arkasındaki gizli kapı birden sessizce açıldı ve bir adam daldı odaya. Görkemli, ağır bir kaban giymiş, çizmelerine mahmuzlar takmıştı. Beline, gümüş süslemeli bir Kafkas kemeri sarmış, kemerine de, ampulün ışığında parıltılar saçan bir Kafkas kaması iliştirmişti. Başına, astarı koyun postundan, altın işlemeli, kırmızı bir papak takmıştı. Zalim ifadeli çekik gözleri tuhaf bir ateşle yanıyor, göz çukurlarında küçük kara boncuklar gibi sağa sola gidip geliyorlardı. Çopur yüzündeki fırça bıyığı, sinirle titriyordu.

"Hayır, değil," dedi süvari.

Albay, birden bana doğru atılıp karşıma dikildi, gözlerimin içine baktı.

"Yahudi değilsin," dedi kötü aksanı, kırık dökük Ukraynaca ve Rusçasıyla, "ama onlardan iyi de değilsin ve çarpışma biter bitmez askeri mahkemeye çıkaracağım seni. Emirlere itaatsizlikten kurşuna dizileceksin. Gözünüzü üzerinden ayırmayın!" dedi süvarilere, "Ona bir at bulun."

Orada öylece kalakaldım, tek kelime bile edemedim. Şüphesiz, yüzüm bembeyaz kesilmişti. Sonra kâbus yeniden

başladı. Bir köşeden yalvaran bir ses yükseldi: "Merhamet edin, Albayım."

Göz ucuyla bakınca, korkuyla titreyen bir sakal ve parçalanmış bir asker kabanı gördüm. Süvariler, bu üstü başı dökülen askerden yana döndü. Albay'ın tanıdık, kulak tırmalayan sesi: "Bir firariye mi?" diye haykırdı. "Boşuna yalvarma, seni pislik. Seni alçak!"

Albay'ın ağzının kenarı seğirmeye başladı, zarif siyah tabancasını kılıfından çekip çıkardı ve kabzasını kir pas içindeki adamın yüzüne indirdi. Adam yana doğru sendeledi, ağzından kanlar boşalarak dizlerinin üzerine çöktü. Ağlıyordu.

Ayaz kesmiş kar beyaz şehir arkamızda kalmıştı, önümüzde, gizemli Dinyeper nehrinin donmuş kara sularının kıyısında, iki yanı ağaçlarla kaplı karanlık bir yol uzayıp gidiyor, Birinci Süvari Alayı'nın askerleri, uzun bir sıra halinde bu yol üzerinde ilerliyorlardı. Askerlerin arkasından, gıcırdayan ve inleyen mühimmat arabaları geliyordu. Buz kesmiş balaklavaların tepesinden görünen, süvarilerin her adımında bir yükselip bir alçalan kara süngüler, bir ormanı andırıyordu. Soğuk bir eyerin üzerine oturmuş, çizmelerimin içinde üşüyen ayak parmaklarımı, zonklamaya başladıkları zaman kımıldatıyor, balaklavamın önündeki buz tutmuş delikten nefes alıp veriyordum. Eyere sıkı sıkı bağlanmış bavulumun ağırlığını sol bacağımda hissediyordum. Albay'ın görevlendirdiği muhafız, bir gölge gibi sessizce takip ediyordu beni. İçim de ayaklarım kadar üşüyordu. Arada bir başımı arkaya atıp gökteki dev yıldızlara bakıyordum; karargâhtaki firarinin acı dolu feryadı, sanki pıhtılaşıp kulaklarıma yapışmış, ancak zamanla silinip gidecekmiş gibi net bir biçimde kulaklarımda uğulduyordu. Albay Leşçenko, askerlerine, firariyi

tüfeklerinin kabzalarıyla dövmelerini emretmişti, askerler de emri hemen yerine getirmişlerdi.

Karanlıktan, artık sadece sessizlik yükseliyordu, dehşete düşmüştüm; görünüşe göre Bolşevikler püskürtülmüşlerdi. Durumum umutsuzdu. Sloboda adlı, ahşap kulübelerden ibaret bir kasabaya gidiyorduk; Dinyeper üzerindeki köprüyü koruyacak, gerekirse savunacaktık. Eğer kasabada her şey yolundaysa ve bana hemen ihtiyaç duyulmazsa, Albay Leşçenko beni bizzat yargılayacaktı. Düşüncesi bile beni dehşete düşürüyordu, endişeyle, belki de son kez yıldızlara bakıyordum. Böyle zamanlarda asker kaçaklarının sonunun ne olacağını kestirmek güç değildi. Bir tıp adamı için ne acayip bir son, diye düşündüğümü hatırlıyorum.

İki saat sonra, her şey bir kaleydoskoptan bakar gibi değişmişti. Önümde karanlık yol uzanmıyordu artık. Beyaz badanalı bir odada, üzerinde bir fener, bir yığın ekmek ve açık bir tıbbi malzeme çantası duran ahşap bir masanın başındaydım. Bütünüyle hissizleşen ayaklarımı, kapkara bir demir sobanın içinde titreşen mor alevler yardımıyla ısıtmaya çalışıyordum. Kapıdan içeri doluşan süvarileri tedavi etmekle görevlendirilmiştim. Birçoğunda soğuk ısırması vardı. Çizmelerini çıkarıyor, ayaklarının çevresine sardıkları çaputları çözüyor, ateşin karşısına geçip birbirlerine sokuluyorlardı. Oda, ekşi ter, ucuz tütün ve iyot kokuyordu.

Bazen muhafızım yanımdan ayrılıp odadan çıkıyor, o zaman içgüdülerim bana hemen koşup kaçmamı söylüyordu. Yağ kandilinin ışığında kapıyı aralayıp, dışarı, merdivendeki yüzlere ve süngülere bakıyordum. Kulübenin içi insanlarla doluydu; kaçmak imkânsızdı. Petlyura'nın karargâhının ortasında olduğumu anlamıştım. Kapının yanından ayrılıp masanın başına gittim, bitkin bir halde yere çöktüm ve başımı ellerimin

arasına alıp etrafı dinlemeye başladım. Bir süredir, alt kattaki odadan, her beş dakikada bir haykırışlar yükseldiğini fark etmiştim. Ne olduğunu çoktan anlamıştım; tüfek temizleme çubuklarıyla birini kamçılıyorlardı. Haykırış, bazen vahşi bir aslanın kükreyişine benziyor, diğer zamanlarda, sanki birisi yakın bir dostuyla derin bir sohbete dalmış gibi, nazik bir yakarış ya da serzenişe dönüşerek tahta döşemelerin arasından yükseliyordu. Bazen, bıçakla kesilmiş gibi aniden duruveriyordu.

Petlyura'nın, ellerini ateşe uzatmış soğuktan titreyen adamlarından birine, "Aşağıda neler oluyor?" diye sordum. Çıplak ayağını bir taburenin üzerine koymuştu, ben de kararmış ayak başparmağına beyaz merhem sürüyordum.

"Düşman casusları kasabaya sızmış. Komünistler ve Yahudiler. Albay onları sorguya çekiyor."

Hiçbir şey söylemedim. Asker odadan çıkınca, aşağıdan gelen çığlıkları duymamak için başımın çevresine bir balaklava sardım ve on beş dakika boyunca, altın işlemeli, kürklü kalpağın altındaki çopur yüz gözlerimin önünden hiç gitmeden, daldım gittim. Sonra muhafızımın sesiyle sıçrayarak kendime geldim: "Albay seni görmek istiyor."

Ayağa kalktım, muhafızımın boş bakışları altında başıma sardığım balaklavayı çıkardım, peşinden merdivenlere yöneldim. Alt kata indik ve beyaz badanalı bir başka odaya soktular beni. Fenerin zayıf ışığında, Albay Leşçenko'nun beline kadar soyunmuş halde bir taburede oturduğunu gördüm; kanlı bir bez parçasını göğsüne bastırıyordu. Albay'ın yanıbaşında dikilen gencecik bir asker, ne yapacağını bilemiyor, huzursuz bir halde, mahmuzlarını şıngırdatarak ağırlığını bir ayağından öbür ayağına vererek bekliyordu.

Albay, "Piç kurusu," diye homurdandı, derken bana doğru döndü. "Ne bekliyorsun, doktor, yaramı sarıp sarmala baka-

lım." Genç askere, "Dışarı çık," diye emretti, çocuk da hemen söyleneni yaptı. Bina sessizliğe gömülmüştü, derken pencere camları birden zangırdadı. Albay, gözlerini iyiyce kısıp pencereden yana baktı, ben de bakışlarımı camlara çevirdim. 'Topçu atışı' kelimeleri geçti aklımdan, iç geçirip sordum:

"Nasıl oldu bu yara?"

"Çakıyla," diye cevap verdi, sert bir sesle.

"Kim yaptı?"

Aşağılayıcı bir tavırla, "Seni ilgilendirmez," dedi, sonra alayla ekledi: "Ah doktorcuğum, sen kendi derdini düşünmeye başlasan fena olmaz."

Birden, işkenceye daha fazla dayanamayan birinin, eline geçirdiği bir çakıyla Albay'ın üzerine atılmış olduğunu anladım. Tek açıklama bu olabilirdi zaten.

"Şu bezi çekin yaranın üstünden," dedim ve albayın kara kıllarla kaplı göğsüne doğru eğildim. Fakat kan lekeli bezi çekmesine fırsat kalmadan, kapının önünde bir yaygara koptu; önce hızla yaklaşan ayak sesleri duyduk, arkasından, sert bir ses haykırdı:

"Dur! Dur! Ne yaptığını sanıyorsun!"

Odanın kapısı birden savrularak açıldı ve üstü başı darmadağın bir kadın içeri daldı. Yüzünde öyle tuhaf bir ifade vardı ki, ilk anda çok sevinçli olduğunu sandım; aşırı ıstırabın insanı ne hallere sokabileceğini çok sonraları öğrenecektim. Bir el, onu başından yakalamak için uzandı ama sadece başörtüsünü çekip çıkarabildi.

Albay, "Bırak gelsin," emrini verince, kadını yakalamaya çalışan el geri çekildi.

Kadın, gözlerini yarı çıplak Albay'a dikip kuru, duygusuz bir sesle sordu:

"Kocamı neden öldürdün?"

Albay, "Neden mi? Ölmesi gerekiyordu da ondan. Nedeni bu," diye cevap verdi ve acıyla yüzünü buruşturdu. Parmaklarının altındaki bez parçası giderek daha da kızıllaşıyordu. Kadın, hem acı dolu bir haykırışa, hem de çılgınca bir kahkahaya benzeyen bir ses çıkarınca, başımı kaldırıp gözlerine baktım. Daha önce öyle bir yüz ifadesi görmemiştim.

Birden bana döndü ve "Sana ne demeli, bir de doktor olacaksın!" dedi. Paltomun kolundaki kırmızı haça dokundu, başını iki yana salladı ve konuşmayı sürdürdü: "Seni şerefsiz. Ulu Tanrım, üniversiteler bitiriyor, sonra böyle domuzların tarafını tutuyorsun. Onun yarasını tedavi ediyorsun. Bu adam, akıllarını kaçırana kadar dövdürüyor zavallıları, sense onu tedavi ediyorsun!"

Gözlerim bir anda kararda, midem bulandı. Hekimlik hayatım boyunca kendimi en kötü hissettiğim andı bu, üstelik durumun daha da kötüleşeceğini hissediyordum. "Bana mı diyorsunuz?" diye sordum, herhalde tir tir titriyordum. "Ben... Ben..."

Fakat beni dinlemiyordu bile. Albay'a doğru döndü ve adamın yüzüne tükürüverdi. Albay yerinden fırlayıp adamlarını çağırdı. Koşarak içeri gelen askerlere, öfkeden kudurmuş bir halde, kadını yirmi beş kez kırbaçlamalarını söyledi. Askerler kollarından yakalayıp dışarı sürüklerken, kadın ne çırpındı, ne itiraz etti. Albay kapıyı arkalarından kapadı, tabureye oturdu ve kanlı bez parçasını bir köşeye fırlattı. Göğsündeki küçük bir kesikten kan akıyordu. Bıyığının kenarına yapışan tükürüğü, elinin tersiyle sildi.

Kendi sesim olduğunu ilk başta anlayamadığım bir ses, "Bir kadına yirmi beş kırbaç mı?" diye sordu.

Albayın gözleri öfkeyle kısıldı.

"Ne olmuş?" diye parladı. Tehditkâr bir bakış attı bana.

"Doktor diye ödleğin birini getirmişler bana meğer."

İlk kurşunu ağzına sıkmış olmalıyım, çünkü ağzından kanlar boşalırken sağa sola sallandığını hatırlıyorum; sonra göğsünden ve karnından da kan boşalmaya başladı, tabureden yuvarlanıp yere yığılmadan önce kara gözleri daha da kararadı, bakışları donuklaştı. Tetiği çekerken, saydırdığım mermilerin sayısını unutup sonuncusunu da sıkmaktan korktuğumu hatırlıyorum; yedinci mermiyi saklamam gerekiyordu. Browning'den yükselen sülfür kokusunu keyifle içime çekerken, 'Sonuncu mermi kendim için,' diye düşünmüştüm.

Askerler daha kapıyı açmadan ben pencereye atıldım, camı kırıp aşağı atladım. Şansım yaver gitmişti; arka bahçede buldum kendimi, bahçeye yığılmış odunların arasından koşarak geçip karanlık sokağa daldım. İki duvar arasındaki dar bir boşluğa girip küçük bir ini andıran tuğladan bir baca boşluğuna sığınmasaydım, muhakkak yakalarlardı beni. Saatler boyunca orada kaldım. Saklandığım yerden, atlıların dörtnala geçtiğini duyabiliyordum. Sokak Dinyeper'e varıyordu, atlılar da saatler boyunca nehir kıyısında bir aşağı bir yukarı dolaşıp beni aradılar. Duvarlar arasındaki boşluktan göğe bakınca tek bir yıldız görebiliyordum. Nedense o yıldızın Mars olduğuna emindim. Patladığını sanmıştım; kasabaya düşen ilk top ateşiyle birlikte, yıldız da görünmez olmuştu çünkü.

Gece, patlamalar ve gümbürtülerle sürdü gitti. Tuğladan yapılma tavşan çukurumda sessizce bekledim, öğrenim hayatımı düşündüm ve kadının kırbaç darbeleri altında can verip vermediğini merak ettim. Şafağın ilk ışıklarıyla birlikte ortalığa sessizlik çöktü. Rahatsızlığa daha fazla dayanamayıp sürünerek baca boşluğundan çıktım; iki ayağım da soğuktan donacak hale gelmişti. Kasaba, ölü toprağı serpilmiş

gibiydi. Tek bir ses bile duyulmuyordu. Yıldızlar yavaş yavaş sönükleşmeye başlamıştı. Köprüye vardığımda, sanki Albay Leşçenko ya da Birinci Süvari Alayı hiç var olmamış gibiydi. Sadece, üzerindeki karlar iyicden iyiye ezilmiş bir yol ve at pisliği kalmıştı onlardan geriye.

Kiev'e varana dek tek başıma, hiç durmadan yürüdüm; şehre vardığımda hava iyice aydınlanmıştı. Uzun kulaklıklı tuhaf başlıklar takan, üniformalarını daha önce hiç görmediğim bir devriye beni durdurup belgelerimi sordu.

"Ben Doktor Yaşvin," dedim askere. "Petlyura'nın adamlarından kaçıyorum. Neredeler?"

"Gece, çarpışmalardan sonra geri çekildiler. Kiev'de artık Devrim Komitesi var."

Devriyedeki askerlerden biri dikkatle yüzümü inceledi, sonra elini sevimli bir hareketle sallayıp, "Haydi evine git, doktor," dedi.

Ben de onun dediğini yaptım.

Odada bir süre sessizlik oldu. Derken dayanamayıp Yaşvin'e sordum:

"Öldü mü? Onu öldürdün mü, yoksa sadece yaraladın mı?"

Yaşvin'in çarpık gülümsemesi yeniden dudaklarının kenarında belirdi:

"Hiç merak etme, onun işi bitti," dedi. "Cerrahlık deneyimlerime dayanarak söylüyorum bunu."

(*Meditinsky Rabotnik*, 1925; Rusça'dan İngilizce'ye Marjorie Farquharson ve Iain Bamforth tarafından çevrilmiştir)

TIP HAKKINDA
Alain

Alain, Fransa dışında pek tanınmayan filozof Emile Auguste Chartier'in müstear ismidir. Fransa dışında fazla tanınmasa da, kuşaklar boyunca, Simone Weil de dahil olmak üzere pek çok Fransız düşünürü ve yazarı üzerinde büyük etkisi olmuştur. En önemsiz görünen olayları ve durumları yorumladığı, enine boyuna incelediği kısacık denemeleri, felsefi yazılarının en önemlileri olarak kabul edilir. 1906 senesinden sonra ömrü boyunca hemen her gün yazan Alain, beş binden fazla deneme bırakmıştır arkasında; "Tıp Hakkında" başlığını taşıyan bu kısa çalışması da, 1922'de basılan en ünlü derlemesinden aktarılmıştır.

"Ben," demiş bilim adamı, "pek çok hakikati bilirim, emin olmadığım her şey hakkında da birçok fikrim vardır," Mesela, bir makinenin ne olduğunu; tek bir vidacık bile gevşeyiverse tüm mekanizmanın nasıl da çökeceğini biliyorum; üstelik, birazcık bakım eksikliğinden, makineyle ilgilenmeye birkaç dakikacık ayrılmadığından, bir uzmana vaktinde danışılmadığından başa gelir bunlar. İşte bu yüzden, vücudum dediğim bu teferruatlı makineyle ilgilenmek için her zaman vakit ayırırım. Bu yüzden, en küçük bir sarsıntı ya da gıcırtıda, hasta olan, ya da hastaymış gibi görünen uzuvlarımı muayene etsin diye, bir uzmanın ellerine teslim ederim kendimi. Onun ihtimamı sayesinde, üstelik meşhur Descartes'ın öğüdünü de tutmuş olur, kaderin kötü bir oyun oynayacağı

varsa erkenden önünü keser, bana atalarımdan yadigâr kalan bu aygıtın ömrünün vaktinden önce sona ermemesini garantilemiş olurum. İşte buna bilgelik denir." Böyle demiş bilim adamı, ama sıradan bir hayat yaşayıp ölmüş.

"Ben," demiş dikkatli okuyucu, "o eski saflık çağında, insanoğlunun hayatını güçleştirmiş olan pek çok yanlış fikir bilirim. Bu yanlışlar, bana, bilim adamlarımızın çoğu kez farkında olmadığı bazı önemli hakikatleri öğretti. Okuduğum kitaplardan öğrendiğime göre, hayalgücü, insan dünyasının hükümdarıdır. Büyük filozof Descartes, bu önermenin kanıtlarını, *Tutku Üzerine* adlı eserinde takdir edilecek bir biçimde ortaya koymuştur. Kaygılanmak, şeylerin doğasında vardır; kaygıyla başa çıkmayı başarsam bile, midemi bozar, veyahut ani bir sille vurarak kalp atışlarımın akordunu bozar. Salatamda bir kurtçuk bulmanın salt düşüncesi bile, hakikaten hasta eder beni. Bütün bu acayip fikirler, onlara itimat etmesem, inanmasam bile, içimin derinliklerinden, yüreğimin görünmez bir köşesinden yakalar beni, derken ansızın kanımın akışını, bedenimdeki tüm sıvıları karıştırır; işte, irademin asla yapamayacağı şeydir bu. Her lokma yiyecekle birlikte yutma ihtimalim olan çeşit çeşit görünmez düşmandan hiçbiri, kalbime ya da mideme, değişen ruh hallerim, yahut hayal gücümün seraplarından çok tesir edemez. Öncelikle, olabildiğim kadar çok mutlu olmalıyım. İkinci olarak, kendi bedenimi kara gölgesiyle kaplayan düşüncelerden sakınmalıyım; hayati fonksiyonlarımı bozmanın bundan daha kati bir yolu yoktur çünkü. Zira, lanetlendiklerini sandıkları için ölümle kucaklaşan kimselerle ilgili hikâyeler, her ülkenin tarihinde yok mudur? Bu lanet büyülerinin, lanetlendiği söylenen insan başındaki kara beladan habedar olduğu zaman, işte ancak o zaman işe yaradığını hepimiz bilmez miyiz? Dünyanın

en iyi hekimi, bana bir büyüden fazlasını yapabilir mi? Bir tanesi bile kalbimin atış hızını değiştirebiliyorken, hekimin verdiği haplardan nasıl bir iyilik bekleyeyim ki? Tıp ilminden ne umabileceğimi hakikaten bilmiyorum, ama bu ilimde korkulacak şeyler olduğunu biliyorum. Neticede, kendim dediğim bu aygıtta ne tür bir arıza hissedersem hissedeyim, hemen hemen tüm aksaklıkların sebebinin benim kendi endişem ve kaygım olduğunu bilmek en büyük tesellimdir. Dolayısıyla, en iyi ve en emin ilaç, midemdeki bir ağrıdan, ya da acıyan sırtımdan, ayağımdaki bir nasırdan daha çok korkmamaktır. Fakat ne mükemmel bir sabır dersi verir insana; hani katılaşmış bir parça derinin bunca ıstırap çektirmesi!

("Médecine," *Propos sur le bonheur*, 1922)

BİR TAŞRA HEKİMİ

Franz Kafka

Kafta'nın bu tersine peri masalı, her hekimin korkulu rüyasını anlatır; yanlış giden bir gece vizitesini. Yalnız, taşra doktorunu tehdit eden, yanlış teşhis ya da yanlış tedavi değildir. Bulgakov'un pek çok hikâyesinde olduğu gibi, Kafka'nın hekimi de, doğal güçlerle başa çıkmak zorundadır. Güvene dayalı geleneksel insan ilişkileri kuşkuyla lekelenince her şey kötüye gider; teşhisini koyduktan sonra yaptığı tek bir ters hareketten dolayı çırılçıplak soyulur, hastasının yanına, yatağa atılır, sonra köyden kovulur ve tüm dünyayı dolaşmak zorunda kalır. İşte, sevilen insanlar bir anda böyle günah keçisi oluverirler.

Aklımı kaçırmak üzereydim, acilen yola çıkmam gerekiyordu, on kilometre ötedeki bir köyde, durumu çok ciddi bir hasta bekliyordu beni; aramızdaki uzun mesafeyi yoğun bir kar fırtınası doldurmaktaydı. İki tekerlekli bir atlı arabam vardı; büyük tekerlekli, hafif bir araba; tam da bizim köy yollarına şayan cinsten. Kürklerime sarınıp sarmalanmış, malzeme çantam elimde, hazır ve nazır, avluda bekliyordum; fakat tek bir at bile bulamıyordum; bir at bile yoktu. Kendi atım gece ölmüştü; dondurucu kış aylarında aşırı çalışmaktan bitkin düşmüştü hayvancağız; hizmetçim, köye inmiş, her kapıyı çalıyor, ödünç bir at bulmaya uğraşıyordu ama durum ümitsizdi, biliyordum bunu, avluda öylece bekliyor, karlara giderek daha çok gömülüyor, durduğum yere kök sa-

lıyordum. Hizmetçi kız bahçe kapısında belirdi, yalnız başınaydı, elindeki feneri sallıyordu; fakat kim böyle bir havada, böyle bir yolculuk için ödünç verir ki atını? Avluda dört dönmeye başladım yeniden, hiçbir çıkış yolu bulamıyordum; öfkeye kapılıp, hiç düşünmeden, artık kullanılmayan eski domuz ahırının yıkık dökük kapısına bir tekme savurdum. Kapı ardına dek açıldı ve menteşelerinde öne arkaya sallanmaya başladı. Yüzüme sıcaklık ve at kokusu çarptı. İçeride, loş bir ahır feneri tavandan sarkan bir ipten sallanıyordu. Alçak sundurmanın içine çömelmiş bir adam, başını kaldırıp samimi yüzünü ve mavi gözlerini gösterdi. Elleri ve ayakları üzerinde bana doğru gelerek, "Atları hazırlayayım mı?" diye sordu. Ne diyeceğimi bilemedim, sadece, ahırın içinde başka ne var diye bakmak üzere eğildim. Hizmetçi kız yanımda duruyordu. "İnsan kendi evinde bile karşısına neler çıkacağını bilemiyor," dedi, ikimiz de güldük. Seyis çocuk, "Hey Birader, hey Hemşire!" diye seslenince, birbiri ardına iki at; ön bacakları gövdelerine yapışmış, biçimli başları develer gibi eğik, güçlü göğüslü devasa hayvanlar, sadece arka bacaklarının gücünü kullanarak, tamamen doldurdukları anahtar deliğinden itişerek çıktılar. Derhal dört ayakları üzerinde dikildiler; bacakları upuzun, gövdeleri buhar dumanından yapılmış gibiydi. "Ona yardım ediver," dedim, hizmetçi kız da hemencecik atları arabaya koşmasına yardım etmek için seyisin yanına gitti. Yanına varmasıyla, çocuğun kızı yakalaması bir oldu; yüzünü kızın yüzüne bastırdı. Kız, çığlıklar atarak kaçtı, yanıma geldi; al yanağında iki sıra diş izi vardı. "Seni hayvan," diye haykırdım öfkeyle, "dayak mı istiyorsun yoksa?" Fakat, aynı anda, onun bir yabancı olduğunu, nereden geldiğini hiç bilmediğimi, herkes yardım çağrılarıma kulak tıkamışken bana el uzattığını hatırladım. Sanki aklımdan geçen-

leri okumuş gibi, tehdidime hiç aldırış etmedi, sadece, atları hazırlamaya devam etmeye hiç ara vermeden dönüp benden yana baktı. "Arabaya bin," dedi; elbette, her şey hazırdı. Daha önce hiç böyle görkemli atların çektiği bir arabada yolculuk etmemiştim, diye düşündüm ve neşeyle arabaya tırmandım. "Yalnız dizginleri ben alayım," dedim, "sen yolu bilmezsin." "Tabii," diye cevap verdi, "Zaten ben seninle gelmiyorum, Rose'la birlikte burada kalıyorum." Rose "Hayır," diye bağırdı ve kaderden kaçmasının mümkün olmadığını iliklerinde hissetmesine rağmen koşup eve girdi; kapıyı sürgülerken zincirin şakırdadığını duydum, anahtar kilidi tırmaladı, ayrıca, nerede olduğu anlaşılmasın diye, önce koridorun, sonra teker teker odaların ışıklarını söndürmeye başladığını da gördüm. "Benimle geleceksin," dedim seyis çocuğa, "yoksa, yolculuk ne kadar acil olursa olsun hiçbir yere gitmiyorum. İyiliğine karşı sana kızı vererek ödeme yapmayı aklımın ucundan bile geçirmem." Çocuk, "Deh!" dedi ve el çırptı; araba, nehir sularının akıntısına kapılmış bir kütük gibi öne fırladı; evimin kapısının, seyis çocuğun vahşi saldırısı altında paramparça olduğunu duydum, derken, kükremeye benzeyen bir ses, bütün duyularımı etkisi altına aldı ve hiçbir şey duyamaz, hiçbir şey göremez oldum. Fakat bu da sadece bir an sürdü, çünkü, sanki hastamın evinin bahçesi bizim evin kapısının önünden başlıyormuş gibi, gideceğim yere varmıştım bile; atlar sessizce bekliyordu, kar fırtınası durmuştu, ay ışığı etrafı aydınlatıyor, hastamın annesi ve babası beni karşılamak için telaşla evden dışarı çıkıyorlardı; kız kardeşi de arkalarından gelmekteydi. Beni neredeyse taşıyarak arabadan çıkardılar, karmakarışık konuşmalarından tek kelime bile anlamıyordum. Hasta odasında nefes almak imkânsızdı, kendi haline bırakılan soba tütmeye başlamıştı; bir

pencereyi açmayı düşündüysem de, öncelikle hastamı görmek istiyordum. Zayıflamıştı; sayıklamıyor, üşümüyordu, ateşi de yoktu. Gözleri boş boş bakan genç adam, kuştüyü yorganın altındaki çıplak göğsünü doğrulttu ve beni ensemden yakayıp kulağıma şöyle fısıldadı: "Doktor, bırak beni öleyim." Etrafıma göz attım hemen, kimse duymamıştı bu söylenenleri, anne babası boyunlarını bükmüş, sessizce kararımı açıklamamı bekliyorlardı; kız kardeşi, çantamı üzerine koyayım diye bir sandalye çekmişti yatağın yanına. Çantamı açıp malzemelerimi şöyle bir karıştırdım, genç adam beni yakalayıp ricasını tekrarlamak için yatağında doğrulup duruyordu. Elime bir pens aldım, mum ışığında inceleyip yerine bıraktım. "Evet, tabii," diye düşündüm, bir yandan içimden sayıp söverek, "böyle vakalarda tanrılar yardım ellerini uzatır, kayıp atı ortaya çıkarır, durumun aciliyetine uygun bir biçimde ikinci atı da gönderir, hepsinin üstüne bir de seyis yollarlar..." Ancak o zaman Rose geldi aklıma yeniden; ne yapabilirdim ki, nasıl kurtaracaktım onu, kendi iradesiyle hareket eden atların çektiği bir arabayla yolculuk etmek zorunda olan ben, on kilometre öteden, o seyis çocuğun altından nasıl çekip alacaktım kızı? Şu atlara gelince, nasıl olduysa, dizgilerden kurtulmayı başarmış, evin pencerelerini, nasıl becerdiler bilmiyorum ama, dışarıdan iterek açmış, başlarını içeri uzatmış, ailenin gürültüsünden hiç etkilenmeden, gözlerini dikmiş, hastayı baştan aşağı süzüyorlardı. Sanki atlar beni yola çıkmak için çağırıyorlarmış gibi, "Hemen geri döneyim," dedim kendi kendime, fakat, sıcaktan bunaldığımı sanan kız kardeşin, kürk paltomu omzumdan almasına izin verdim. Bir bardak rom koydular önüme, yaşlı adam dostane bir tavırla omzumu okşadı, kaliteli rom da samimiyetinin bir başka göstergesiydi. Başımı salladım, yaşlı adamın bana

bu kadar yakın davranması rahatsız etmişti beni, sunduğu romu da sadece bu yüzden reddettim. Hastanın annesi yatağın başucunda durmuş, beni hastayı muayene etmeye çağırıyordu; çağrısına boyun eğdim, atlardan biri yüksek sesle tavana doğru kişnerken, başımı, genç adamın, ıslak sakalımın temasıyla ürperen göğsüne yasladım. Tahmin ettiğim sonuç doğrulanmış oldu böylece; genç adam son derece sıhhatliydi, biraz dolaşım sorunu vardı belki, fakat ısrarcı annesinin içirdiği kahveler bu sorunu çözmüştü bile; sağlıklıydı yani, en iyisi, kıçına tekmeyi basıp yataktan çıkartmaktı onu. Dünyayı düzeltmek benim görevim değil, o yüzden bıraktım yatsın. Bölgedeki tek hekim benim, bu sebepten görevimi her zaman, en iyi şekilde, hatta abartılı bir ciddiyetle yerine getiririm. Fazla iyi kazandığım söylenemez doğrusu, ama elimden geleni ardıma koymam, fakirlere yardım etmeye her zaman hazırımdır. Üstelik Rose'a da bakmam gerek, hem genç adam haklı olabilir, ben de ölümcül bir hastalığa yakalanabilirim. Bu sonu gelmez kış mevsiminde, benim ne işim vardı orada? Atım ölmüştü, köyde kimse bana ödünç bir at vermeye yanaşmamıştı. Domuz ahırındakileri çıkarmak zorunda kalmıştım, onlar at olmasaydı, arabamı domuzlara çektirmek zorunda kalacaktım. İşte böyleydi halim. Aileye, onaylarcasına başımı salladım. Hiçbir şeyden haberleri yoktu, söylesem de inanmazlardı ki. Reçete yazmak kolaydır, fakat insanlarla anlaşmak çok zor! Gece böylece bitmeliydi aslında, ziyaretim sona ermişti, bir kere daha gereksiz yere çağrılmıştım; alışkındım buna, herkes gece zilini canı istediği zaman kullanıp bana işkence ederdi zaten, fakat bu sefer Rose'u teslim etmek zorunda kalmak; ben farkında bile olmadan senelerce evimde yaşayan güzelim kızcağızı kurban etmiş olmak; haddinden fazla bir fedakârlıktı bu, kırı kılk yararak kendimce bir

açıklama getirmek zorundaydım bu duruma, yoksa, ne kadar isteseler de Rose'u bana geri veremeyecek olan bu aileye saldıracaktım. Fakat çantamı kapayıp kürk paltomu istediğim zaman, bir arada duran aileye yeniden baktım; baba, elindeki rom bardağını koklayıp duruyor, anne, büyük ihtimalle düş kırıklığından -fakat başka ne yapmamı bekliyorlar ki?-, gözleri dolmuş bir halde dudaklarını ısırıyor, kız kardeşse, kandan sırılsıklam olmuş bir mendili sallıyordu. Onları bu halde görünce, genç adamın gerçekten de hasta olabileceğini kabul etmek zorunda kaldım. Yanına yaklaştım, sanki ona dünyanın en besleyici çorbasını getirmişim gibi sevimli bir gülümsemeyle karşıladı beni -ah, bu arada, atların ikisi de kişnemeye başlamıştı artık, bu sesler, herhalde hastayı muayene etmemi kolaylaştırmak için yukarıdan gönderiliyordu-, bu kez, genç adamın gerçekten de de hasta olduğunu fark ettim. Böğrünün sağ yanında, kalçasının yakınında, avuç içi kadar bir yara açılmıştı. Gül kırmızısı yarada, bu rengin her tonunu görmek mümkündü; merkezi daha koyu renkliyken, kenarlara doğru renkler giderek açılıyordu. Pıhtılar ve kan kesecikleri vardı yaranın içinde, bir maden ocağının gün ışığına kavuşan ağzı gibi gibi açılmıştı. Uzaktan böyle görünüyordu işte. Daha yakından inceleyince, bir komplikasyonun daha farkına vardım. Bu manzaraya, hayretler içinde kalmadan bakmayı kim başarabilirdi ki? Serçe parmağım kalınlığında ve uzunluğunda, kendileri de kana bulanmış, gül kırmızısı rengine bürünmüş kurtçuklar, yaranın içinde kıvrılıp bükülerek ışığa doğru uzanıyorlardı. Küçücük beyaz başları ve bir sürü minik bacakları vardı. Zavallı genç adam, sana yardım etmek mümkün değil ki. Büyük yaranı keşfettim işte; böğründeki bu kanlı çiçek, seni sürükleyerek götürüyor. Aile çok memnun kalmış, yarayla meşgul

olmamı izliyorlardı; kız kardeş anneye haber verdi, anne babaya, baba da açık kapının ardındaki ayışığı altında beliren ve parmak uçlarına basarak odaya doluşan, dengelerini korumak için kollarını iki yana açmış ilerleyen misafirlere. Yarasındaki hareketliliğin kör ettiği genç adam, hıçkırıklara boğularak, fısıltıyla sordu bana: "Beni kurtarabilecek misiniz?" Buranın halkı böyledir işte, hekimlerden hep imkânsızı beklerler. Eski inançlarını kaybetmişlerdir; rahip evinde oturup papaz giysisinin dikişlerini birer birer sökerken, hekimin, o narin cerrah elleriyle her işin üstesinden gelmesi beklenir. Canım, nasıl isterlerse öyle olsun zaten, hizmetimi zorla sunmuyordum ki onlara, beni kutsal amaçlar için suistimal etmeye kalksalar, buna da engel olmaya kalkmazdım; benim gibi yaşlı, hem de hizmetçisini kaybetmiş bir taşra doktorunun daha iyisini umut etmesi mümkün müdür? Böylece, aile ve köy ihtiyarları geldiler, giysilerimi çıkardılar; bir öğretmenin yönetmindeki okul korosu evin önüne gelip basit bir melodiyle şu şarkıyı söyledi:

Çırılçıplak soyun onu, bizi tedavi etsin,
Beceremezse, hemen bakın icabına!
Sadece bir hekim, alt tarafı bir hekim!

Giysilerimi çıkarmışlardı, parmaklarımı sakalımda dolaştırıp başımı yana eğerek sessizce onlara baktım. Sakin ve huzurluydum, olaylarla başa çıkabilecek haldeydim, ağırbaşlılığımı bir an bile yitirmedim; gerçi bunun faydası olmadı bana, çünkü başımdan ve ayaklarımdan tutup yatağa taşıdılar beni. Hastanın yaralı tarafına, duvar yanına yatırdılar. Sonra hep birlikte odayı terk ettiler, kapı kapandı, şarkı sona erdi, bulutlar ayın önünü örttü, yatak sıcacıktı, atla-

rın pencerelerden görünen başları gölgeler gibi sallanıyordu. "Biliyor musun," dedi bir ses kulağıma, "sana pek güvenim kalmadı. Ne de olsa, sürüklenip getirildin buraya, kendi ayaklarınla gelmedin. Yardım etmeye çalışmak yerine, ölüm döşeğimde rahat rahat yatmama engel oluyorsun. Parmaklarımla gözlerini oymak isterdim şimdi." "Haklısın," dedim, "utanç verici bir durum bu. Fakat, ben sadece bir doktorum. Ne yapacaktım ki? İnan bana, benim için de kolay değil." "Özrünü kabul etmem mi gerekiyor yani? Ah, buna mecburum, değil mi; her zaman bir şeylere tahammül etmek zorunda kalmıyor muyum zaten? Bu dünyaya mükemmel bir yarayla geldim; hatırlanacak başka hiçbir özelliğim yok." "Genç dostum," dedim ona, "işte senin hatan burada; at gözlükleriyle bakıyorsun dünyaya. Pek çok hasta odasında bulundum ben, bilirim bu işleri; senin yaran sandığın kadar da kötü değil. Kısıtlı zamanda, iki balta darbesiyle açılmış. Pek çok insan böğrünü yanlış yana döner, baltanın ormandaki sesini duymaz, kendisine yaklaştığının farkına bile varmaz." "Anlattıkların gerçek mi, yoksa şu ateşli halimle kandırmaya mı çalışıyorsun beni?" "Söylediklerimin hepsi gerçek, bir tıp hekimi olarak yemin ederim sana." Yeminimi kabul etti ve sessizce yatmaya devam etti. Fakat şimdi kendimi kurtarınayı düşünmenin zamanı gelmişti. Atlar, hâlâ sadakatle beklemekteydiler. Giysilerimi, kürk paltomu ve çantamı çabucak kaptım; giyinmekle vakit harcamak istemiyordum, zaten atlar dönüş yolunu da geldikleri gibi hızla aşarlarsa, bu yataktan kendi yatağıma atlamış olacaktım. Atlardan biri, itaatkâr bir tavırla geri çekildi, eşyalarımı arabanın içine attım; kürk paltom biraz fazla gitti ve kolu arabanın arkasındaki kancaya takılıverdi. Neyse, bu da yeterdi bana. Atın üzerine tırmandım. Dizginler

yere sarkıyordu, atların biri önde, biri arkadaydı, araba peşimizden sürükleniyordu, kürk palto karların üstünde yatıyordu. "Deh!" dedim, ama atlar ileri atılmadı; karlarla kaplı çorak topraklarda, yaşlı bir adam gibi ilerliyorduk; çocuk korosunun yeni, ama sözleri yanlış şarkısı uzun süre arkamızda yankılandı:

Artık neşelenin hepiniz hastalar,
Doktor yatakta yanıbaşımıza uzandı!

Bu hızla devam edersek, eve asla varamayacağım; ne çabalarla edindiğim mesleğim harcandı gitti; benden sonra gelen hekim beni soymakla meşgul, ama boşuna uğraşıyor, çünkü benim yerimi asla alamaz; iğrenç seyis evimin altını üstüne getiriyor, Rose onun kurbanı oldu; düşünmeye bile tahamülüm yok bunu. Sıradan bir araba ve hiç de sıradan olmayan atların üzerinde, çırılçıplak, kötü talihimin esiri olmuş gidiyordum, zavallı bir serseriydim. Kürk paltom arabanın arkasından sarkıyor ama ona ulaşamıyorum; şu çevik hastalarımdan hiçbiri de parmağını oynatmaya tenezzül etmiyor benim için. İhanete uğradım! İhanete uğradım! Bir gece çağrısının vakitsiz tehlike çanlarına kandım; artık hiçbir şey düzelmeyecek, bir daha asla düzelmeyecek.

("Bir Taşra Hekimi"
Bir Taşra Hekimi: Küçük Bir Hikâye, 1919)

İÇİMİZDEKİ MAKİNE
Georges Duhamel

Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte, tarihte yeni bir dönem başladı; sadece makineleşme değil, makine ritiminin devriydi başlayan. Zaman etüdü ilkeleri üzerine yapılan çalışmalar, F.W. Taylor'ın 'bilimsel yönetim' teorileri ve en sonunda McDonald's ve benzerlerine dönüşen 'restoran zinciri' kavramları, hep yirminci yüzyılın ilk senelerinde doğmuştur. İkinci Dünya Savaşı boyunca, Fransız 1. Kolordu Komutanlığı'na bağlı seyyar bir birlikte görev yapan cerrah Georges Duhamel, bu ateşli denemesinde, makineleşmenin, kendisinin 'hayvani bir tutku' diye nitelendirdiği, tıbbın en eski müttefiki duygudaşlık üzerindeki yok edici etkisinden söz etmektedir. Fakat yine de, kişisel bilgisayarların ortaya çıkıp gelişerek, Taylorizm'i tıbbın kalbine taşıması için, aradan seksen sene daha geçmesi gerekecekti.

1917 senesinin başlarında, kaba tabirle *autochirs* denilen, Fransızcası *'ambulances chirurgicales automobiles'*, yani seyyar cerrahi ambulanslar anlamına gelen tıbbi birliklerden birinin başına atanmıştım.

İki sene boyunca, başka bir deyişle savaşın sonuna dek, gece gündüz bu seyyar ameliyathane birliğinden hiç ayrılmadım ve sanayileşmenin savaş üzerindeki tuhaf etkilerini inceleme fırsatı buldum. Sözünü ettiğim *autochir*, son derece başarılı bir cerrah ve iyi bir insan tarafından yönetilmekteydi; kendisi hâlâ en yakın dostlarımdan biridir. Diğer arkadaşlarım da mesleklerinde başarılı, açık fikirli ve cömert insanlardı. Pek çoğu-

nun hâlâ kalbimde özel bir yeri vardır, hepsini sevgiyle anarım. Bir parçası olduğumuz bu tarihi gelişmeleri başlatan biz değildik; bu yeniliği başlatan bütün bir dönemdi; bu seyyar birlik, sistemin mükemel bir örneği ve tekniğin zaferiydi. Size, bu döneme ait deneyimlerimi ve izlenimlerimi anlatmak isterim; bunu yaparken, sistemin büyük faydalarına, hak ettiği önemi vereceğim, ama bu gelişmelerin aynı zamanda dünyanın geleceğiyle ilgili derin bir anlam içerdiğine de inanıyorum; bundan da söz etmeden geçmem mümkün değil.

Autochir'ler fazla hareketli birlikler değillerdi. Haklı sebeplerden dolayı, ağır topçu birlikleriyle karşılaştırıldıkları olmuştur. Gerçekten de, seyyar sağlık servisi birliklerinin ağır ambulanslarıydılar. Başlangıçta, mükemmel bir ameliyathanenin konforunu, cepheye olabildiğince yaklaştıracak ekipmanı taşımak amacıyla oluşturulmuşlardı. Sundukları imkânlar giderek arttıkça, siper savaşlarının değişmez bir parçası haline geldiler. Savaşın sonlarına doğru, kusursuz ve hiçbir eksiği olmayan cerrahi cephaneliklere dönüşmüşlerdi. Sadece ameliyathane cephanesini değil, ameliyat ve pansuman gereçlerini sterilize etmeye yarayan teçhizatı, jeneratörleri, laboratuvarları, radyografi ekipmanını, çadırları, bütün bir kışlayı ve hatta tüm dünyayı taşıyabilecek kadar büyümüştü bu birliklerin kapasitesi. Seyyar ameliyathane mi? Motorize oldukları kesinlikle doğruydu; konum değiştirmemiz gerektiğinde, personeli taşıyan kamyonetleri ve otobüsleri saymazsak, yirmi iki ya da yirmi dört kamyondan oluşan bir konvoy halinde yapardık bunu. Bu yüzden, yolda ilerlerken, gezici bir kafileye, yolculuk eden bir sirke benzerdik. Dolayısıyla, sık sık yer değiştirmezdik. Yeni çalışma alanımıza varır varmaz, gezici sirk bavullarını açıp işe koyulurdu. Gezgin kafile, görüntüsünü pek yitirmeden, gerçek doğasını gösterirdi; yani endüstriyel yönü-

nü. Sirk, bir fabrikaya dönüşürdü. Modern, büyük lunaparkları düşünün; aslında, mırıldanan dinamolardan, hızla çalışan motorlardan, tıslayan buharlar, uluyan sirenler, öğüten dişliler, dönen kayışlar, sıçrayan yağlardan başka bir şey değillerdir. Eğlence ve acı, aynı biçimde makineleşmiştir. Ambulans ve köy panayırı arasındaki bu benzerlikten, savaşla ilgili tüm kitaplarımda söz etmişimdir. Bu düşünce, her fırsatta tekrarlanmayacak kadar önemsiz midir sizce?

Teknik gelişmeler ve malzeme zenginliği doğru orantılıdır. *Autochir*'de dört tane ekip her zaman hazır bulunurdu, yoğun günlerde, yedek ekipleri de yardıma çağırırdık. Bütün ekipleri aynı anda işe koşarak hepsi birden bitkin düşene dek çalıştırmanın yanlış bir yöntem olduğunu, üstelik endüstriyel ekonomiye uygun olmadığını çabucak fark etmiştik. Prensip olarak, çalışmanın kesintisiz sürmesinin şart olduğu madenlerde ve metalurjinin bazı başka dallarında da uygulanan vardiyalı çalışmayı benimsemiştik. *Autochir*'in insan gücü iki bölüme ayrılmıştı. Bütün gece ya da bütün gün boyunca çalışmanın güçlüğünü azaltmak için, yirmi dört saati, sekiz saatten oluşan üç bölüme ayırmıştık. Bu nedenle, ekiplerden biri, öğleden akşam sekize dek çalıştıktan sonra sekizden sabah dört sularına dek dinlenir, sabah dörtten öğlene dek bir vardiya daha çalışır, akabinde öğlenden akşama dek yeniden mola verirdi. Bu nöbet cetvelinin, yapay ışık kadar gün ışığında çalışma şansını elde etmemizi de sağladığını söyleyemem doğrusu, çünkü bu olağanüstü fabrika, her zaman elektrikle aydınlatılırdı; elektrik, bizim için bir nimetti.

Zamanla, sıkı bir işbölümü uygulamaya da başlamıştık. Cerrah, işini en iyi biçimde yapması gerektiği için, hastaların durumlarının önceliğine göre ameliyata hazırlanmasına hiç karışmazdı. Bu alanda uzmanlaşmış iki ekip, sekiz saatlik

vardiyalarla, ameliyathanenin bitişiğindeki bir koğuşta hastaları ameliyata hazırlardı; yaralıları tasnif eder, kurtarılamayacak durumda olanları eler, diğer yaralıları traş edip, temizleyip dezenfekte ettikten sonra, dosyaları ve geçici teşhis belgeleriyle birlikte radyoloji bölümüne gönderirlerdi. Radyolojistler de, tıpkı diğer ekipler gibi sekiz saatlik vardiyalarla çalışırlardı. Yaralıları muayene eder, röntgenlerini çeker, hatta bunları basıp birer rapor taslağı hazırlarlardı. Arkasından, yaralı asker, dosyasıyla birlikte ameliyathaneye gönderilirdi. Ameliyathanenin nasıl bir yer olduğunu, orada neler yapıldığını ve nelere tanık olduğumuzu daha önce kitaplarımda anlattığım için kendimi tekrarlamayacağım. Sadece, uyulması mecburi olan bazı teknik kurallardan söz etmek istiyorum. Operatör, genelde iki masada birden çalışırdı. Cerrah, asistanı ve erkek ameliyat hemşireleriyle birlikte bir masada çalışırken, diğer masaya yatırılan ikinci bir yaralıya narkoz verilirdi. Bir masadan diğerine geçen hekim, eldivenlerini değiştirir, ellerini dezenfekte eder, röntgenleri ve dosyaları incelerdi. Yaralı sayısı çok fazla olduğunda, ameliyathaneye getirilen hastalara soru sormaya bile vakti kalmazdı. Kimi zaman, sadece hazırlık ekipleri tarafından gönderilen belgelere güvenmek zorunda kaldığı olurdu. Bazen, vardiyalar değiştiğinde, beş ya da altı kez cerrahi müdahele edilmesi gereken, birden fazla kritik yarası olan bir hastaya, sadece iki kez müdahale edilmiş olabilirdi. İstisnai vakalarda, özellikle, gerekli müdahaleler bir ya da iki saatten fazla sürecekse, çalışma ritminin düşmemesi için, hasta, yedek ekibe teslim edilirdi.

Nöbeti sona erince, cerrahın dinlenmek için sekiz saati kalmış demekti; bazen gündüz saatlerine, bazen geceye, bazen de ikisine birden denk gelirdi bu saatler. Uygulanan sıkı işbölümü yüzünden, cerrahın, yatarak tedavi edilmesi gere-

ken hastaların yaralarına pansuman yapması mümkün değildi. Hekimler ve hemşirelerden oluşan pansuman ekipleri, gün boyunca koğuşlarda çalışıp, beklenmedik gelişmeleri cerraha haber verirlerdi. Sekiz saatlik molası başlayan cerrah, ilk olarak hastalarının durumunu öğrenmeye vakit ayırırdı. Ameliyat ettiği yaralıları muayene eder, dereceleri inceler, uygulanan tedaviyi kontrol eder, pansuman ekiplerindeki hekimlerle her konuda görüş alışverişinde bulunurdu. Eğer yeni bir cerrahi müdahale veya ameliyatın tekrar edilmesi gerekiyorsa, bu müdahale, cerrahın görev başında olmadığı saatlerde yapılmak zorundaydı. O zaman hastasını tekerlekli sandalyeyle boş bir ameliyat masasına taşıtır, yardımcı personelini çağırtırdı. Bütün bu görevler tamamlandıktan sonra, yeni nöbetini bekleyen cerraha sadece karnını doyurmak, dinlenmek ve temizlenmek kalıyordu. Çalışma saatinin başlamasından yirmi dakika önce uyandırılır, bayrak yarışına katılan bir atlet gibi yerini almaya hazırlanırdı. Sekiz saatlik nöbeti boyunca, cerrah sık sık maskesinin çıkarılmasını ister ve bol bol su içerdi, çünkü ameliyathaneler bir fırın ya da kazan dairesi kadar sıcaktı.

Böyle düzenlenen ve makineleştirilen çalışmalar, haftalar, hatta aylar boyunca sürdürülebiliyordu. Cephelere yakın yerlere kurulan *autchir*, yüksek randımanlı bir makineyi andırıyordu. *Gerçekten* de bir fabrikaydı, bugün ekonomistlerin kullandığı dili ödünç alacak olursak, verimi artırılmış bir fabrikaydı hem de. Tekrarlıyorum; bu organizasyonda, bir endüstriyel savaşın ritimine uyarak çalışıyorduk. Fakat hemen belirtmem gerek ki, çok da iyi bir iş çıkarıyorduk. 1915 senesinde, bir müfettiş, ekiplerin saldırı esnasında yemek yediğini ve uyduğunu öğrense, bunu cinayet olarak nitelendirir, mutlaka yaptırımlar uygulanmasını ister, bu durumdan

herkesi sorumlu tutardı. 1918'de sağlık bakanlığı, her cerrahi üniteye kendi çalışma şablonlarını oluşturma izni vermiş, sadece randımanı değil, mukavemeti de bir ölçüt kabul etmeye başlamıştı. Dört sene sonra, savaşın hem gücümüzü, hem de karakterimizi zorlayan bir süreç olduğunu öğrenmiştik. Çok iyi bir iş çıkarmıştık. Kurduğumuz düzende hiçbir şey eksik kalmamıştı. Metotlarımız her geçen gün daha cüretkâr bir hale gelmiş ve kesinlik kazanmıştı. Daha çok yaralıyı tedavi ediyor, üstelik bunu eskisinden daha yüksek bir başarı oranıyla gerçekleştiriyorduk.

Bununla birlikte, ne zaman savaş dönemine dönüp baksam, dünyanın gelecekte aşırı ve uç bir hale geleceği bilgisini nasıl kazandığımı yeniden fark ediyorum.

Makineleşme döneminde, şefkate ve duygudaşlığa yer yoktur. Savaş sırasında izlenimlerimi kaydettiğim günlüğümden birkaç satır aktarayım sizlere: "Beyaz önlüğümün altında çırılçıplak bir halde o baş döndürücü sobanın içine girerken, bezen kendimi dayanıklılık sporlarından birini yapan ve iradesini sonuna kadar kullanan bir atlet gibi hissediyorum. Fakat bu görüntü bile fazlasıyla insani ve giderek uzaklaşıyor benden. Bir makineyim ben; ruhu olmayan, doğru ısıda çalışan, yüzyıllar boyunca durmadan çalışsın diye ayarlanmış bir makineyim. Kardeşlik, sevgi, duygu alışverişi gibi değerler yok olmaya yüz tuttu. Ah, bunların hepsinden öyle uzağız ki. Giderek daha hızlı ve verimli bir biçimde, giderek daha etkili bir biçimde, hiç tanımadığım yabancıları, hangi milliyetten olduğunu bile bilmediğim insanları ameliyat ediyorum."

Bitkinlikten ve giderek katılaşmaktan hiç söz etmeyeceğim. Bu katı, mekanik düzen bazen bir an için gevşiyor, böyle anlarda, yeniden, etten ve kemikten insanlar arasında bir insan olduğumu hissediyordum. İçim insani duygularla do-

luyordu. Fakat kısa bir süre sonra buhar tıslamaya, dinamolar titreşmeye, elektrik kıvılcımları parıldayıp çatırdamaya başlar; otomat, içimdeki insanı derhal yok ederdi.

Bu korkunç, aldatıcı deneyimi, kıymetli dostlarımla çevrili olduğum bir dönemde yaşamak zorunda kalmıştım; arkadaşlarımın çoğu -mesleğinin erbabı cerrahlar, son derece saygın insanlar- karakterlerine ve akıl hocalıklarına hayranlık ve minnettarlık duyduğum kimselerdi. Böylesine olağanüstü insani erdemlerin boşu boşuna harcandığını görmek, makineleşmenin gelecekteki zaferini daha da fazla dehşet ve korkuyla beklememe neden oluyordu.

Sohbetimizin başında, J.R. Bloch'un sözlerini aktararak, 'içimizdeki makine'den bahsetmiştim. İçimizdeki makineden söz edebiliyorsak, makineleşme de içimizde, ruhumuzda ve bedenimizde demektir. Otomatı kendi kopyamız olarak değil, bir parçamızın kopyası olarak yaptık. Oyunun doğası başka türlüdür oysa; yarattığımız şey bizi yeniden biçimlendirir, kalıba sokar, kendi kopyası olarak yeniden yaratır. Makineleşmenin bulaşıcı bir hastalık gibi yayılacak olması, gelecekte bizi bekleyen en büyük tehlikedir. Savaşın son senelerinde, her gün yaralılarla ilgilendiğim, onlara kesin, eşit, etkin tedavi sağladığım dönemde, işte bunu öğrendim. Fakat ne yazık ki şartlar, onlara paha biçilmez başka bir şey daha sunmama imkân vermedi; kendimden bir parçayı, kendi yaşantımdan bir kıvılcımı onlarla paylaşamadım.

İnsanlık, ilk uyarılarını aldı; insanların yoksullaşmasından ve insani değerlerini kaybetmesinden korkmalı ve buna elimizden geldiğince engel olmaya çalışmalıyız.

("L'humaniste et l'automate", 1933)

BİR İŞÇİNİN BİR HEKİME YAPTIĞI KONUŞMA

Bertolt Brecht

Augsburg'lü Bert Brecht, Almanya'nın en ünlü -ve adanmış- şairi, ballad ve oyun yazarı olmadan önce, tıp eğitimi almayı düşünüyordu. Komünist partiyi desteklemek amacıyla yazdığı şiirlerinden bazıları, gerçek propaganda kadar ilgi çekici olmaları amacıyla yazıldığından, estetik bir etki uyandırmaktan çok uzaktır; pek çok şiirinde, sınıf düşmanı oldukları gerekçesiyle hekimleri de hedef alır. Günümüzde apartman dairelerinin duvarında rutubet bulunabilir, hiç şüphe yok ki, bir halı, beş bin vizite ücretinden daha ucuzdur, işçiler de daha iyi şartlarda yaşamaktadır. Fakat Brecht'in ithamı hâlâ geçerlidir; hekimler niçin, Alman patolojist Virchow'un söylediği gibi, 'fakirlerin en yakın müttefiki' olmamışlardır?

Bizi hasta eden nedir, biliyoruz.
Hastalandığımızda diyorlar ki,
Bizi iyileştirecek olan sizmişsiniz.

Duyduğumuza göre, on yıldır,
Masrafları halktan çıkan
Seçkin okullarda tedavi etmeyi öğrenmişsiniz.
Ve öğreniminiz için
Bir servet harcamışsınız.
Demek ki iyileştirebilirsiniz bizleri.

İyileştirebilir misiniz bizi?

Karşınıza çıktığımızda
Paramparçadır giysilerimiz,
Baştan aşağı dinlersiniz çıplak bedenimizi.
Hastalığımıza gelince
Paçavralarımıza bir bakışta
Anlaşılır sebebi. Aynı şeydir eskiten
Hem bedenlerimizi, hem giysilerimizi.

Omzumuzdaki ağrı
Rutubettendir, dersiniz, aynı sebeptendir
Dairemizin duvarındaki küf lekesi.
O zaman söyleyin bakalım bize:
Nedir bu rutubetin sebebi?

Çok iş ve az yiyecek
Mecalsiz, bir deri bir kemik bırakır bizi.
Reçeteniz diyor ki:
Kilo al.
Balığa ağaca tırman deseniz,
Daha iyi.

Bize ne kadarını ayırabilirsiniz vaktinizin?
Görüyoruz: dairenizdeki bir halı bile
Beş bin vizitede kazandığınızdan
Daha pahalı.

Şüphesiz iddia edeceksiniz, masumiyetinizi.
Dairemizin duvarındaki
Rutubetli leke de
Anlatır aynı hikâyeyi.

("Rede eines Arbeiters an einen Arzt","
Spätare Gedichte un Satiren aus Svendborg, 1936-1938)

ADAŞIM
Alfred Döblin

Alfred Döblin, yirminci yüzyılın belki de en seçkin hekim-yazar kişiliğidir. Birazdan okuyacağınız bu eğlenceli anlatıda, iki kişinin portresi betimlenmiştir; yazar, hekime sevgiyle yaklaşırken; hekim, yazarı görmezlikten gelmektedir. Döblin bu hikâyeyi, eski bir mahkûmun acımasız bir dünyada saygın bir yaşantı sürdürmeye çalışmasını anlattığı, Berlin Alexanderplatz (1929) *adlı ilk romanından önce kaleme almıştır. İlk romanları, hikâyedeki nöroloğun (Döblin, bu hikâyeyi yazdığı dönemde, Berlin'in fakir doğu mahallelerinde çalışıyordu) da belirttiği gibi, tarihi epikler ve anti-ütopik fantezilerdir. Bu romanlardan biri olan, bilim adamlarının ve araştırmacıların hükümeti ele geçirmesini anlattığı* Mountains, Seas and Giants'ın (1924), *Ridley Scott'ın ünlü filmi* Bladerunner'ın *(Bıçak Sırtı) habercisi olduğu iddia edilmektedir.*

NÖROLOG DÖBLİN, YAZAR DÖBLİN'İ ANLATIYOR

Bir hekim olarak, adımı taşıyan yazar hakkında sadece üstünkörü bilgilere sahip olduğumu itiraf etmek istiyorum. Dürüst olmam gerekirse, kendisini gerçekten de hiç tanımıyorum. Berlin'in doğusunda, orta büyüklükte -hakikaten ufak bir yer- bir sigorta kliniğinde çalışıyorum. Bir nöroloğum ve mesleğim beni fazlasıyla meşgul ediyor. Edebiyat hakkında fazla bilgim yok; kitap okumak beni çok sıkar,

adımı taşıdığını söylediğiniz yazarın kitapları da aynı sıkıntıyı uyandırır içimde. Kendisinin kitapları, bir iki kez, arkadaşlarımın evinde elime geçti; az çok gördüğüm kadarıyla, kitapların içeriği bana tümüyle yabancı ve yazdıkları içimde hiçbir his uyandırmadı. Görünüşe göre bu beyefendinin çılgın bir hayal gücü var; bendeyse hayal gücünden eser yoktur. Gelirim, Hindistan veya Çin'e seyahat etmeme müsaade etmez. Bu yüzden, bu kişinin anlattıklarının ne kadar doğru olduğunu bilemem. Üstelik, bu tür yazını, asıl biçimiyle, yani gezi edebiyatı olarak okumayı bin kere tercih ederim; gezi yazılarını okumaktan her zaman keyif almışımdır. Bu beyefendinin, yani benimle aynı adı taşıyan bu yazarın üslûbu benim için hiçbir şey ifade etmiyor. Anlatımı oldukça karmaşık; gündelik yaşantısının ve mesleğinin benim kadar yorduğu kişilerden, kendi istekleriyle böyle bir anlatımı çözmeye çalışmalarını bekleyemezsiniz doğrusu. Bu vesileyle, kulağa biraz siyasi ya da ahlâki gelebilecek genel bir yorum yapınama da izin veriniz lütfen. Aslına bakarsanız, ben bu yazarın arada sırada verdiği beyanatları, kitaplarından daha iyi biliyorum; bunun sebebi de, elbette, iyi bir gazete okuyucusu olmamdır. Söylemeden geçmem mümkün değil; bu beyefendi, siyasi ve güncel olaylar hakkında aydınlatıcı yorumlar yapmaktan aciz. Bir zamanlar kendisiyle tanışmak istemiş olsam bile, bu beyanatlarıyla karşılaştıktan sonra, içimdeki bu istek de azaldı. Bazen onun sol kanata yakın, hatta aşırı solcu biri olduğu izlenimine kapılıyorum; derken, üzerinde fazla düşünülmemiş, ya da onun yaşında bir adam için makul olmayan fikirlerle çıkıyor karşıma. Hatta kimi zaman şiirsel iğnelemelerle, siyasetle alakadar olmadığını ima ediyor. Bu yazarla ilgili fikirlerimi öğrenmek isteyen, bana bu yazıyı yazmamı teklif

eden, sizdiniz sayın editör; aynı ismi taşımamız size bu fikri vermiş; oysa bana kalsa, kendisinden uzak durmayı tercih ederdim; aynı şey pek çok genç yazar için geçerlidir. Kısaca bir kez daha tekrarlayayım; beyefendiyi hemen hiç tanımıyorum, kendisi beni hiç ilgilendirmiyor, ne bir arkadaşlığımız, ne bir akrabalığımız var. Ona da benim hakkımdaki düşüncelerini soracağınızı belirtmiştiniz; kendisinin görüşlerini duymaya hazırım. Ayrıca belirtmek isterim ki, patavatsız lafları ve sitemleri beni hiç etkilemeyecektir.

YAZAR DÖBLİN, NÖROLOG DÖBLİN'İ ANLATIYOR

Sevgili editör, tahmin edebileceğiniz üzere, Paskalya yortusu dolayısıyla başım oldukça kalabalık; fakat bu şaşırtıcı duruma dikkatimi çektiğiniz ve bilgi dağarcığıma katkıda bulunduğunuz için size minnettar olduğumu söylememe izin verin. Son dönemde, Berlin hakkında bir roman üzerinde çalışmaktayım, Doğu Berlin'de, özellikle Alexanderplatz ve Rosenthaler çevresinde geçen, gündelik dille yazdığım epik bir roman bu. Dolayısıyla, benimle aynı adı taşıyan bir nörologla ilgili görüşlerimi öğrenmek istemeniz, benim için bir fırsat oldu. Selamet Ordusu'ndan*, mezbahadan, polis tutanaklarından öğrenebildiğimden daha fazlasını onun sayesinde bulabileceğimi düşündüm. Arabama atladım ve çalıştığı kliniğe gittim; orada neler yaşadığımı sizinle paylaşmak istiyorum. Söz konusu beyefendi neşeli bir insan ve üzerimde iyi bir etki bıraktı. Muayene olmak için başvurdum ve beni bekleme odasına aldılar. Bir hekimin bekleme odası, dünyanın en tuhaf yerlerinden biri olsa gerek. Sıram gelince kendimi beyefendiye ta-

*) Uluslararası, dini temelli bir yardım kuruluşu. (ç.n.)

nıttım ve karşılıklı hoş latifeler yaptık -Tanrı biliyor ya, daha farklı çevrelerden geliyor olmamız mümkün değildi-, bana pek çok ilginç şey anlattı, ben de kendisinden izin alarak bunları defterime not ettim. Açıkçası, sigorta hastanesinde çalışan hekimlerin hayatının özenilecek pek yanı yok. Bütün gününü alan mesleğinin zorluklarını yakından inceleme fırsatı buldum, üstelik hastalarından bazıları, çok tuhaf hastalıklardan mustaripti. Hekimimiz, şüphesiz, kendi mesleğinin en meşhur isimlerinden biri değil, fakat adı sanı bilinmeyen bu hekimin canla başla çalışması beni fazlasıyla etkiledi. Karakterlerimize gelince, taban tabana zıt kimseleriz; olaylara karşı nesnel bakış açısı, tarafsız konuşmaları, tavırları dikkatimi çekti; oysa ben solo bir dansçıyım, editörümün bir kere söylemiş olduğu gibi bir primadonnayım, sessiz bir ordunun hüzünlü askeriyim. Adaşımda çok iyi bir izlenim bırakmayı başaramadığıma eminim. Birkaç kez onun psikoterapist bakışını üzerimde hissettim ve oldukça rahatsız oldum bundan. Karmaşık bir yapım, tuhaf davranışlarım var; uzman hekimimiz de bunların kokusunu aldı sanırım. Lütfen bana kızmayın, fakat bu sebep yüzünden benimle aynı adı taşıyan bu hekimden fazla bilgi alamadım, tanışıklığımızı daha ileri safhalara taşımaktan çekindim. Dürüst olmak gerekirse, tam karşısındaki sandalyeye oturup bakışlarını üzerimde hissedince, aklıma pek çok kötü şey geldi. Fakat yine de, bu zayıf, orta boylu, doktor gözlükleri takan adamla ilgili anılarım capcanlı ve eğer lütfederseniz, beni bir yazar değil de sıradan bir insan gibi gören bu adamın benim hakkımda neler düşündüğünü öğrenmeyi çok isterim.

(*Döblin Döblin'i Anlatıyor*, 1927)

TIBBIN ZAFERİ

Jules Romains

Knock adlı bu tiyatro oyunu savaştan önce Paris'te sahnelenince son derece başarılı olmuş, büyük diktatörlerin yükselişi hakkında bir ibret öyküsü olarak görülmüştü. 1930'larda tıp, oyunun kahramanı Doktor Knock'un endişe verici gücünü açıklamaya yetecek kadar etkin bir bilim dalı değildi. Knock, bir kuşağın zihninde, aktör Louis Jouvet'in suretinde yer etti. III. Perde'den aktarılan bu heyecanlı sahnede Knock, selefi yaşlı, sevimli ve aksi Dr. Parpalaid'ye, Hayali Saint-Maurice bölgesinde yaşayan insanları üç ay içinde nasıl gizemli bilimsel kanıtlarla şaşkına çevirdiğini anlatır. Céline'in (bkz. Semt Doktoru) bu sıralarda, Brittany'de, halk sağlığı ölçümlerine katılmakta olduğu ve büyük ihtimalle hayretle kendisini izleyen okul çocuklarına, "Mikroplar, defolun!" diye şarkılar söylediği bilinmektedir.

DR. PARPALAID: Umarım, sizi 'yolmaya' çalışmakla suçlamayı düşünmüyorsunuzdur beni?

KNOCK: Fakat maksadınız kesinlikle buydu, sevgili meslektaşım.

DR. PARPALAID: Bu hastanedeki mevkimi size neredeyse hediye ettiğimi inkâr edemezsiniz, üstelik bu mevkinin değersiz olduğunu da söyleyemezsiniz.

KNOCK: Ah, isteseniz burada kalabilirdiniz. Birbirimizin yoluna çıkmadan birlikte çalışabilirdik. Mösyö Mousquet size son durumumuzu anlattı mı acaba?

DR. PARPALAID: Laf arasında biraz bahsetti.

KNOCK (*çantasını karıştırarak*): Aramızda kalması şartıyla, size bazı belgeleri gösterebilirim. Bunlara bakarken, lütfen üç ay önce yaptığımız konuşmayı hatırlayın. Öncelikle konsültasyonlardan söz etmek isterim. Bu eğri, bir hafta boyunca muayene olmaya gelen hasta sayısını gösteriyor. Başlangıç noktası sizin bıraktığınız rakamlar. Bu rakamları tam olarak hatırlamıyorum doğrusu, ama ben, haftada yaklaşık 5 konsültasyon olarak saptadım.

DR. PARPALAID: Haftada beş konsültasyon mu! Rakam bunun en az iki katı olmalıydı, sevgili meslektaşım.

KNOCK: Nasıl isterseniz. İşte benim istatistiğim. Doğal olarak, ücretsiz muayene günü olan pazartesileri dahil etmedim. Ekim ortası: 37 kişi. Ekim sonu: 90 kişi. Kasım sonu: 128 kişi. Aralık sonu: henüz sayım yapmadım, fakat 150 kişiyi geçti. Lafı fazla uzatmamak için, konsültasyon eğrisini bir kenara bırakıp, tedavi eğrisini anlatmak istiyorum size. Zaten konsültasyon, fazla ilgi çekici bir alanı değil bu mesleğin; ilkel bir sanat, mesela bir düğün gibi. Oysa tedavi öyle mi ya; güzel sanatlardan biri...

DR. PARPALAID: Affedersiniz, sevgili meslektaşım, fakat rakamlarınızın hatasız olduğuna emin misiniz?

KNOCK: Sizi temin ederim ki öyle.

DR. PARPALAID: Yani bana, Saint-Maurice sınırları içinde, bir haftada 150 kişinin evlerinden çıkmaya zahmet edip muayenehanenin kapısında sıraya girdiğini, sonra da bu zevk için para ödediğini mi söylüyorsunuz?

Buraya hiçbir zorlama ya da baskı olmadan, kendi istekleriyle geldiklerine emin misiniz?

KNOCK: Ne jandarma, ne ordu karıştı bu işe.

DR. PARPALAID: Akıl alacak şey değil doğrusu.

KNOCK: Gelelim tedavi eğrisine. Ekim başında ayrıldığınızda, bana bıraktığınız rakamlar şöyleydi; evinde tedavi edilen hasta sayısı: 0. Yanılıyor muyum? (*Parpalaid cılız bir sesle itiraz eder.*) Benim rakamlarına gelince, Ekim sonu: 32. Kasım sonu: 121. Aralık sonu: takriben 245 ile 250 arasında.

DR. PARPALAID: Galiba benimle eğleniyorsunuz.

KNOCK: Bence bu rakamlar hiç de abartılı değil. Unutmayın ki, bölgede 2,853 aile yaşıyor ve bunların 1,502 tanesinin aylık geliri 12 bin frankı buluyor.

DR. PARPALAID: Bu gelir meselesi de nereden çıktı?

KNOCK (*lavaboya doğru gider*): Ayda 12 bin frankın altında kazanan bir aileye, kronik bir hastalığın masrafını yüklemek vicdansızlıktır. İstismar demektir. Bütün hastalara birörnek tedavi uygulamak, gerçekçi bir yaklaşım değildir. Ben dört farklı tür tedavi uyguluyorum. Temel tedavi metotu, ayda 12 ve 20 bin frank geliri olan aileler içindir; haftada bir gün muayenehaneye gelmeyi ve ilaçlar için ayda takribi 50 frank harcamayı gerektirir. Skalanın en üstünde, aylık geliri 50 bin frankı geçen ailelere uyguladığım lüks tedavi yer alıyor; haftada en az dört kez muayene olmaları, röntgenler, radyum, elektrikli masaj, kan testleri, rutin ilaçlar gibi çeşitli kalemler için 300 frank ödemeleri gerekiyor.

DR. PARPALAID: Hastalarınızın gelirini nereden biliyorsunuz?

KNOCK (*ellerini fırçalayarak yıkamaya başlar*): Hükümetin vergi geliri açıklamalarını takip ederek değil elbette! Zaten o kaynaklara başvurmak zorunda kalmamak benim için daha iyi. Ben, aylık geliri 12 bin frankı geçen 1,502 aile biliyorum; vergi memuruysa, sadece 17 aile. Onun listesindeki en yüksek gelir 20 bin frank. Benim listemdeyse bu rakam 120 bin frank. Tespit ettiğimiz sayılardan bir teki bile uyuşmuyor. Ama unutmamak gerek ki o, hükümet için çalışıyor.

DR. PARPALAID: Peki, siz bu bilgileri nasıl elde ediyorsunuz?

KNOCK (*gülümseyerek*): Benim kendi kaynaklarım var. Üstelik çok zorlu bir işti bu. Bütün ekim ayı boyunca bu rakamları elde etmekle uğraştım. Tabii rakamları sürekli gözden geçirip düzeltiyorum. Şuna bak; ne güzel, değil mi?

DR. PARPALAID: Bölgenin haritasına benziyor. Fakat bu kırmızı noktalar neyi işaret ediyor, sorabilir miyim?

KNOCK: Bu, bölgedeki tıbbi çalışmalarımın haritasıdır. Kırmızı noktalardan her biri, düzenli olarak gelen hastalarımdan birini işaret eder. Bir ay önce baksanız, şurada, yani Chabriéres tepesinde, kocaman, gri bir boşluk görürdünüz.

DR. PARPALAID: Ne tepesi?

KNOCK: Evet, ortadaki küçük köyün adı bu. Son birkaç haftadır çalışmalarımı bu bölgede yoğunlaştırdım. Sözünü et-

tiğim gri boşluk henüz tamamen kapanmış değil, fakat epey küçüldü. Neredeyse görünmez olmuş, değil mi?

(*Sessizlik.*)

DR. PARPALAID: Şaşırdığımı, hatta aptala döndüğümü sizden saklamak istesem bile başaramazdım, sevgili meslektaşım. Bu sonuçlara bir an için bile şüpheyle yaklaşmadım; pek çok yerden bunların doğruluğunu kanıtlayan haberler aldım zaten. Gerçekten de benzersiz bir insansınız. Başkaları bunu yüzünüze söylemekten çekinebilir, fakat herkes böyle düşünüyor. Yoksa onlara hekim denmezdi. Yalnız, size sormak istediğim, bu işin ahlaki yönüyle ilgili bir soru var.

KNOCK: Durmayın, sorun lütfen.

DR. PARPALAID: Eğer metotunuzu bilseydim... Konuya en az sizin kadar hakim olsaydım... Tek yapmam gereken, bildiklerimi uygulamak olsaydı...

KNOCK: Evet.

DR. PARPALAID: Vicdanım beni hiç rahatsız etmez miydi? (*Sessizlik.*) Bana bunu söyleyin.

KNOCK: Sanırım, bunun cevabını vermek size kalmış.

DR. PARPALAID: Emin olunuz, sizi yargılamıyorum. Fakat hassas bir konuya parmak basıyorum.

(*Sessizlik.*)

KNOCK: Biraz daha açık konuşsanız, size daha çok yardımcı olabilirim.

DR. PARPALAID: Bağnazlık ettiğimi, kılı kırk yardığımı söy-

leyeceksiniz. Fakat, yine de sormadan edemeyeceğim; uyguladığınız yöntemde, hekimin menfaati, hastanın menfaatinden daha üstün değil mi sizce de?

KNOCK: Doktor Parpalaid, hem hekimden, hem hastadan daha önemli bir şeyi unutuyorsunuz.

DR. PARPALAID: Nedir o?

KNOCK: Tıbbın menfaati. Beni tek ilgilendiren, tıp ilmidir.

(*Sessizlik. Dr Parpalaid düşünüp taşınır.*)

DR. PARPALAID: Evet, evet, evet.

(*Bu andan itibaren, oyunun sonuna dek, sahne ışığı giderek değişip, tıp ışığına dönüşecektir. Herkesin bildiği gibi, tıp ışığı, basit dünyevi ışığa göre yeşil ve mor ağırlıklıdır.*)

KNOCK: Bana, birkaç bin kararsız ve tıp ilmiyle ilgisiz insanın yaşadığı küçük bir bölgeyi teslim etmiştiniz. Benim görevim, onları kararlı davranmaya yöneltmek ve tıbbın ayağına getirmekti. Onları yatağa yatırıyor, sonra ortaya neler çıkacağını izliyorum; şeker hastalığı, tansiyon, astım, ne olursa, yeter ki bir hastalık çıksın, sevgili Tanrım, bir hastalık! Hiçbir şey beni, sağlıklı bir insan -ne balık, ne kuş- dediğiniz varlıktan daha çok rahatsız edemez.

DR. PARPALAID: Fakat ne olursa olsun, bütün bölge halkını yataklarına hapsedemezsiniz ki!

KNOCK (*ellerini kurularken*): Bu konuda sizinle tartışabilirim. Beş kişilik bir ailede herkesin aynı anda hastalandığına, hepsinin yataklara düştüğüne, ama hayatlarını güzelce idame etmeyi başardıklarına şahit oldum. Sizin itirazınız, bana, günümüzde büyük ve modern bir sa-

vaşın altı haftadan fazla süremeyeceğini söyleyen şu kötü şöhretli ekonomistleri hatırlattı. Gerçek şu ki, hiçbirimiz sağlam ve katı inançlarımızı sınayacak cesarete sahip değiliz; hiç kimse -hatta ben bile- bu işi sonuna kadar götürüp neler olacağını görmek için, sadece neler olacağını öğrenmek için bütün bir nüfusu yataklarına gönderemeyiz! Öyle olsun. Sağlıklı insanlara ihtiyacımız olduğunu ben de itiraf ediyorum; en azından diğerlerine bakacak birileri bulunsun, ya da sıranın önündeki hastaların arkasında, yedek hasta adayları olsun diye. Ben, sadece, sağlıklı insanların fazla cesaretlenmesinden hazzetmiyorum. Bazılarının haddini aştığına siz de katılırsınız şüphesiz. Belirli sayıda vakayı görmezden gelmek zorundayız; bazılarının sağlıklı olduklarını sanmasına izin vermeliyiz. Fakat kasıla kasıla gövde gösterisi yaptıkları veya kendilerini bir şey sanmaya başladıkları takdirde, sabrımı kaybediyorum. Mesela, size Mösyö Raffalens örneğini verebilirim.

DR. PARPALAID: Ah, şu devden mi söz ediyorsunuz? Hani kayınvalidesini tek koluyla taşıyabileceğini söyleyip övünen adam?

KNOCK: Ta kendisi. Neredeyse üç aydır bana meydan okuyordu. Fakat onun da işi bitti.

DR. PARPALAID: Ne?

KNOCK: Yatağa düştü. Böbürlenip duruyor, kasabanın tıbbi yardım alma konusundaki kararlılığını kötü yönde etkiliyordu.

DR. PARPALAID: Yine de ciddi bir şüphem daha var.

KNOCK: Nedir?

DR. PARPALAID: Sadece tıbbı düşündüğünüzü iddia ediyorsunuz. Peki, ya geriye kalan her şey? Yönteminiz geniş çaplı uygulanırsa, bazıları hiç de keyifsiz sayılmayacak başka faaliyetlere sekte vurabileceğinden endişelenmiyor musunuz?

KNOCK: Bu beni hiç mi hiç ilgilendirmez. Ben bir hekimim, sadece tıp ilmiyle ilgilenirim.

DR. PARPALAID: Doğru; demiryolu inşa eden bir mühendis, taşra hekiminin fikrini almaya hiç gerek duymaz.

KNOCK: Tanrı aşkına, elbette duymaz! (*Sahnenin arkasına doğru ilerler ve bir pencereye yaklaşır.*) Bir dakika buraya bakın, Dr Parpalaid! Bu pencerenin manzarasını bilirsiniz. Eski günlerde, iki bilardo oyununun arasında bol bol buradan dışarı bakmış olmalısınız. Her şey karşınızda; Aligre Dağı bölgenin sınırını çiziyor. Sola bakınca, Mesclat ve Trébures köylerini hayal meyal görebiliyorsunuz, Saint-Maurice köyünün evleri manzarayı kapatmasa, vadideki bütün köyleri tek tek görebilirdiniz. Fakat tahminimce, alışkanlığınız olduğu üzere, sadece tabiatın güzelliğini gördünüz bu pencereden bakınca. İnsan elinin neredeyse hiç değmediği vahşi doğaya bakıp derin düşüncelere dalıp gittiniz. Şimdi, ben size, tıp tarafından ele geçirilmiş, gizli sanatımızın ruhuyla tutuşan yepyeni bir manzara gösteriyorum. Geldiğim gün, burada durup ilk kez dışarı baktığımda, fazla gururlanmamıştım; varlığımın pek de önemli olmadığını hissetmiştim. Fransa'nın büyük çoğunluğu, bana ve benzerlerime burun kıvırma cüretini göstermekteydi.

Fakat şimdi, enstrümanının başına oturan bir piyanist kadar müsterihim, rahatım. Şu gördüğünüz evlerin iki yüz elli tanesinde -tabii uzakta olanlar ve ağaçların arkasında kalanlar görünmüyor- birileri tıbbın gücünü itiraf ediyor, iki yüz elli yatakta, uzanıp yatmış bedenler, hayatın bir anlamı -benim sayemde-, tıbbi bir manası olduğunu söylüyor. Geceleri, manzara daha da güzelleşiyor; çünkü o zaman ışıklar parıldamaya başlıyor. Ve o ışıkların hemen hepsi bana ait. Hasta olmayanlar, karanlık odalarında uyuyor. Adeta yok oluyorlar. Oysa hastalar, gece lambalarını açık bırakıyor. Bana göre, gece, tıp hariç her şeyi karanlığıyla yutuyor, öfkeyi ve tahriği yok ediyor. Bildiğimiz belde yerine, benim gün be gün yaratmaya devam ettiğim başka, yepyeni bir gökyüzü beliriyor. Üstelik, henüz çanlardan bile söz etmedim. Bu insanlara göre, çanların en önemli vazifesi, onları benim reçetelerimi uygulamaya davet etmek; çanlar benim emirlerimi hatırlatmak için çalıyor. Bir düşünün; birkaç dakika sonra saat on çanı çalacak; saat onda bütün hastalarım rektal ateşlerini ikinci kez ölçerler. Düşünün diyorum size; birkaç dakika sonra, iki yüz elli tane termometre, aynı anda...

DR. PARPALAID (*duygulanarak Knock'ın kolunu yakalar*): Sevgili meslektaşım, size bir teklifte bulunmak istiyorum.

KNOCK: Nedir?

DR. PARPALAID: Kanımca, sizin gibi bir adam, böyle küçük bir taşra kasabasında harcanıyor. Sizin büyük bir şehre gitmeniz lazım.

KNOCK: Er ya da geç, bir şehri ele geçireceğim.

DR. PARPALAID: Dikkat edin, dikkat etmelisiniz! Şu anda, gücünüzün doruğundasınız. Birkaç sene içinde gücünüz zayıflamaya başlayacaktır. İnanın bana, böyle olacaktır.

KNOCK: Yani?

DR. PARPALAID: Yani, fazla vakit kaybetmemelisiniz.

KNOCK: Bildiğiniz münasip bir kadro mu var?

DR. PARPALAID: Evet, benim yerime geçin. Hastanedeki yerimi size bırakayım. Size olan hayranlığını kanıtlamanın daha elverişli bir yolu olamaz.

KNOCK: Evet... Peki siz ne yapacaksınız?

DR. PARPALAID: Ben mi? Saint-Maurice'e dönmekten memnuniyet duyarım.

KNOCK: Anlıyorum.

DR. PARPALAID: Dahası da var. Bana borcunuz olan birkaç bin frankı da unutalım gitsin.

KNOCK: Anlıyorum... Biliyor musunuz, herkesin sandığı kadar aptal değilsiniz.

DR. PARPALAID: Ne demek istiyorsunuz?

KNOCK: Üretken bir insan değilsiniz, ama pazarlık etmekte üzerinize yok. Bunlar, küçük bir işadamının doğal özellikleridir.

DR. PARPALAID: Sizi temin ederim ki...

KNOCK: Hatta, kendi çapınızda, oldukça iyi bir psikolog

sayılırsınız. Yeterince para kazanmaya başlayınca parayı fazla önemsemediğimi tahmin ettiniz; ayrıca, Lyons bölgelerinden birini tıbbın hizmetine sokma umudunun, bana Saint-Maurice istatistiklerini hemen unutturacağını sandınız. Haklısınız, hayatımın sonuna dek burada kalmayı düşünmüyorum. Fakat bu, karşıma çıkan ilk fırsata balıklama atlayacağım anlamına da gelmiyor!

(Sahne VI, III. Perde,
Knock ou Le Triomphe de la Médecine, 1923)

OEDIPUS TEHLİKEDE

Robert Musil

Robert Musil'in bu kısa deneme kitabının -bu eseri, ünlü roman Niteliksiz Adam'ı *bitirdikten sonra rahat bir nefes almak için yazmıştı- giriş bölümünde de iğneleyici bir biçimde belirttiği gibi, "bu eleştiri kötü niyetli ve önyargılıdır, fakat bilimsel nesnellik taşımamaktadır." Aynı zamanda bir bilimadamı olan Musil, Freud'un psikanaliz tekniğine ve bu tekniğin, dünyayı anlama ve etkileşim içinde bulunma yöntemlerimizden ortaya çıkan rahatsızlık verici, öteki benliğimize 'uyum sağlamamıza' yardımcı olduğu iddiasına haklı olarak şüpheyle yaklaşmaktadır; ona göre, kısıtlı özgürlüğe sahip kişiler, kendilerini doğanın bir parçası olarak yeniden tanımak zorunda bırakılmaktadır.*

Antik çağlarda, insanlığın Skylla'sı ve Kharybdis'i* vardı; modern çağda, Frengi ve Oedipus aldı bunların yerini; çünkü, insan bunların ilkinden kurtulup bir evlat sahibi olabilse bile, bu sefer evladını Oedipus'a kurban verecektir. Hatta, günümüzde Oedipus olmadan hiçbir şeyin mümkün olmadığı bile söylenebilir; ne aile yaşantısı, ne mimari.

Şahsen ben Oedipus'ten yoksun olarak büyüdüğüm için, bu konu hakkında yorum yaparken son derece dikkatli olmam gerektiğini düşünüyorum; yine de, psikanaliz metotları-

*) Yunan mitolojisinde, Sicilya'yı İtalya'dan ayıran Messina Boğazı'nda yaşadıklarına inanılan iki deniz canavarı. Aynı zamanda, birbirinden zararlı iki seçenek arasında kalmak anlamında kullanılan bir deyimdir. (ç.n.)

nı hayretle karşıladığını hemen belirtmeden geçemeyeceğim. Çocukluğumdan kalma bir anımı hatırlıyorum da; çocuklardan biri, öbürünün hakaretlerine artık katlanamayacak hale geldiğinde ve arkadaşına mutlaka karşılık vermek istediğinde, fakat ne kadar düşünürse düşünsün, söyleyecek afilli bir laf bulamazsa, hemen şu cümleyi söylerdi: "dediğinin iki katı sana iade!" İşte, arkadaşın nefes nefese kaldığı anda ortaya atılıverilen bu cümlecik, söylenmiş bütün hakaretlere kısa devre yaptırır ve kaynağına geri gönderirdi onları. Psikanalitik edebiyatla ilgili çalışmalarım sırasında, psikanalizin yanılmazlığından asla şüphe duymayanların, bu güven için kendilerince geçerli sebepleri olduğunu gördüm ve pek sevindim; çünkü gösterdikleri ve inandıkları sebeplerin hepsi açıkça psikanalitik özellikler taşıyordu. Demek ki, bilimsel metotlar bile ergenlik döneminden önce ediniliyormuş da farkında değilmişiz.

Fakat terapi, 'gönderene iade' yöntemini kullanırken, eski zamanlardaki posta arabaları kadar yavaşsa bile, bunu bilinçsizce, yalnız derin bir psikolojik tutarlılıkla yapar. Çünkü, onun en büyük başarılarından biri, artık hiçbir şeye zaman ayırmak mümkün olmadığı halde, bizi uzun uzadıya, yavaş yavaş tedavi etmek, hatta uçup gittiği söylenen bu doğal ürünü -zamanı- biraz da boşa harcamayı öğretmektir. Kendinizi, ruhunuzu iyileştirecek kişinin ellerine teslim ettikten sonra, artık tek bildiğiniz, tedavinin bir gün sona ereceğidir; fakat şimdilik, gösterdiğiniz ilerlemeden son derece memnunsunuzdur. Sabırsız hastalar nevrozlarını silkeleyip atar ve kendilerine hemen yeni bir hastalık bulurken, psikanalizin önemini kavramış, ona değer veren bir hasta bu denli aceleci davranmaktan kaçınır. Her günkü gürültü patırtıdan kaçıp sevgili dostunun muayenehanesine sığınır ve dışarıdaki dünya mekanik enerjinin yoğunluğundan patlayacak

hale gelse bile, o eski, güzel günlere bu özel arkadaşının yanında kavuşur. Nasıl uyuduğu, rüyasında neler gördüğü sorulur nazik bir biçimde. Günümüzde maalesef ihmal edilmeye başlanan, bir köşeye fırlatılan kutsal aile kurumu, olması gerektiği gibi önem kazanır; hizmetçi kız tabağı kırdığında Sadie Teyze'nin söylemiş olduğu sözler artık saçma gelmez insana, doğru açıdan bakılınca, Goethe'nin bütün özlü sözlerinden daha etkili olduğu anlaşılır. Ayrıca, geçmişte yaşadığı bazı saçmalıklardan söz etmenin ayıp olmadığını, özellikle saçmalık başkasının başından geçtiyse bunun anlatılmasında bir sakınca olmadığını öğrenir insan. Fakat, böyle bir tedavide en önemlisi -ki hakikaten inanılmaz derecede önemlidir- nazikçe ve büyülenmişçesine kendisinden geçirilen kişinin, bir kez daha, her şeyin ölçütünün kendisi olduğunu öğrenmesidir. Oysa, yüzyıllar boyunca, her davranışından kültürünün, yetişme tarzının sorumlu olduğu öğretilmişti ona; üstelik bu arkayapının kendisinden çok daha önemli olduğu belirtilmişti; bizim kuşağımız kendisini yetişme tarzından ve kültüründen kurtarmayı öğrendi, yenilikler ve keşifler çağı başladı, tüm bunların karşısında, insan da bir hiçten ibaret. Derken, psikanaliz düşmüş insanlığın elinden tuttu ve ona, sadece cesarete ve üreme organlarına ihtiyacı olduğunu gösterdi. Psikanaliz çok yaşa! Halk böyle düşünüyor, fakat ben bu konuda uzmanlarla aynı görüşü paylaşıyorum.

Dolayısıyla, eğitimsizliğimden, cahilliğimden kaynaklanması mümkün, fakat sağlam temellere dayanma ihtimali de olan, içimi kemiren bir şüphe var. Bildiğim kadarıyla, daha önce sözünü ettiğim Oedipus kompleksi şimdi her zamankinden çok kalbinde yer alıyor bu teorinin; tüm olaylar ondan kaynaklanmakta. Oysa, korkarım, bir ya da iki kuşak sonra Oedipus diye bir şey kalmayacak! Anladığım kadarıy-

la Oedipus kompleksi, annesinin kucağında haz alan, kendisini bu kucaktan zorla kovan babasından nefret eden küçük adımların hissettiklerinden ortaya çıkıyor. Peki ya, bundan sonra annelerin kucağı olmazsa? Ne açıklama yapılacağını biliyoruz; 'kucak' sadece kelimenin temsil ettiği vücut bölgesi anlamına gelmemekte; psikolojide, aynı zamanda kadının anneliğini, ana göğsünü, ana sıcaklığını, sevecen, tatlı yumuşaklığı, hatta geniş plileri gizemli bir çadır oluşturan etekliği temsil etmekte. Buna göre, psikanalizin temel deneyimlerinin, hiç şüphesiz 1870 ve 1880'lerin kadın modasından geldiğini görmekteyiz; kayak kıyafetlerinden değil. Modern kadınların mayolarına değinmeye bile gerek yok; e, o zaman, nerede bugünün anne kucakları? Yani, psikanalitik bir özlem duyar ve bir oğulcuk olarak anne kucağına dönmek istersem karşımda geniş eteklikler değil, günümüz kızlarının ve kadınlarının, pek moda olan, koşan ve yüzen bedenlerini bulacağım demektir. Dolayısıyla -hanımların kendilerine özgü güzelliklerine sonsuz saygım olduğu unutulmasın- gelecek kuşak da, arada pek fark kalmadığı için, babalarının kucağına dönmek isteyebilir.

Peki ne olacak o zaman?

Oedipus yerine, Orestes'lerimiz* mi olacak? Yoksa psikanaliz, faydalı sonuçlar verdiği iddiasından feragat etmek zorunda mı kalacak dersiniz?

("Der bedrohte Oedipus",
Nachlass zu Lebzeiten'dan, 1929)

*) Yunan trajedyasında, kız kardeşi Elektra'yla birlikte, annesini ve annesinin sevgilisini öldürüp babasının intikamını alan karakter. (ç.n)

HASTALIK
Virginia Woolf

Okuyacağınız lirik inceleme yazısı, Virginia Woolf'un "Hasta Olmak Üzerine" adlı denemesinin özet halidir. Woolf, tartışma konusu olan bir önemli noktayı incemektedir; genel olarak hastalığın ve özellikle acının, yazın alanında olması gerektiğinden çokdaha az yeri olmasını. Sıradan deneyimlerin dümdüz ovalarını aşıp, 'ilkel, incelikli, bedensel, müstehcen' bir dile sahip ülkeleri bulup bulamayacağımız şüphelidir; görünüşe göre, acı, özellikle yoğun ve uzun süren acı, onu ifade etme yetimizi yok etmekte, daha da önemlisi, hayal gücünün, acıyı kurmaca yazına taşımasına veya metaforlarla dile getirmesine, engel olmaktadır. Sağlığını yitiren hiç kimse hastalığa karşı kayıtsız kalamaz, fakat hastalığın tasvire karşı direneceği kesindir. Kaldı ki, hastalığa herkes her an merhametle yaklaşsa, Woolf'un da belirttiği üzere, insanların diğer faaliyetlerinin hepsi bir anda sona ererdi.

Hastalığın ne kadar yaygın olduğunu, beraberinde ne kadar yoğun bir ruhsal değişim getirdiğini, insanı nasıl da şaşkınlığa uğrattığını, sağlık ışığı sönüverdiğinde, o zamana dek hiç keşfedilmemiş ülkelerin kendiliklerinden bir anda beliriverişini, hafif bir nezlenin bile ruhumuzdaki çorak toprakları ve çölleri aydınlığa çıkarışını, azıcık yükselen ateşimizin parlak çiçeklerle kaplı ne uçurumları, ne kırları ortaya çıkardığını, hastalandığımızda, içimizdeki yaşlı ve inatçı, sağlam meşe ağaçlarının bir anda devriliverişini, ölüm çukurundan aşağı

düştüğümüzü ve yok edici sel sularını başımızın üstünde hissedişimizi ve bir dişimiz çekilirken kendimizi meleklerin ve arp çalan perilerin huzurunda buluverişimizi, dişçi koltuğunda otururken bu düşüncelerin etkisiyle, dişçinin, "Ağzınızı çalkalayın, ağzınızı çalkalayın," diyen sesini Cennet'in kapısında eğilerek bizi karşılayan ve içeri buyur eden bir Başmeleğin sesi sanışımızı; bunu ve bunun gibi, hasta olunca düşünmek zorunda kaldığımız sayısız şeyi hatırlayınca, hastalığın, aşk, savaş ve kıskançlık gibi başlıca edebi temalar arasında bulunmaması insana hakikaten pek tuhaf geliyor. İnsan şöyle düşünmekten alamıyor kendini; gribe ciltlerce roman adanmış olmalıydı; Tifo için şiirler, Zatürree, Apandisit, Kanser için methiyeler, Diş Ağrısına şarkılar yazılmış olmalıydı. Oysa durum böyle değil; bir iki istisna haricinde (De Quincey, *Bir Afyonkeşin İtiraflar*ı adlı romanında, böyle bir teşebbüste bulunmuştu; Proust'un çalışmalarında da, hastalıkla ilgili sayfaları bir araya getirsek, en az bir-iki ciltlik bir kitap elde ederiz şüphesiz), edebiyat, asıl meselesinin bu olduğunu ispatlamak istercesine, zihin üzerinde yoğunlaşmakta; beden ise, bir tarafından bakılınca, doğrudan arkasındaki ruhun göründüğü saydam bir cam tabakası gibi muamele görüyor, sanki arzu ve açgözlülük gibi birkaç tutku haricinde, önemsiz, sözünü etmeye bile değmez, var olmayan bir şeymiş gibi.

Oysa hakikat bunun tam tersidir. Beden, gece gündüz müdahalede bulunur; bulanıklaştırır ve netleştirir, renklendirir ve soldurur, haziran sıcağında balmumuna çevirir bizi, şubat karanlığında donyağı gibi katılaştırır. İçerideki yaratık, ancak lekeli ya da al camdan, pencereden dışarı bakabilir; bir an bile, bıçağın kınından, ya da bezelyenin kabuğundan ayrılması gibi, bedenden ayrılamaz; bitmek tükenmek bilmez değişikliklerin hepsini yaşamak zorundadır; sıcak, soğuk, ra-

hatlık, rahatsızlık, açlık, tokluk, sağlık, hastalık... Ta ki o kaçınılmaz facia gerçekleşene, beden tuzla buz olana, ruh da söylendiği üzere- kaçıp gidene dek.

Ne var ki, bedene ait bu gündelik dramalar kaydedilmez. İnsanlar, her zaman zihinde olup bitenleri yazarlar; akla gelen düşünceleri, asil planları, zihnin evreni nasıl uygarlaştırdığını anlatırlar. Filozof kulesinde, bedeni görmezden gelerek, ya da onu fetih ya da keşifler peşinde karlar ve çöllerde sürükleyerek, eski, deri bir futbol topu gibi tekmeleyerek gösterirler bu ilgisizliği. Zihnin bedenin kölesi olduğu, bedenin tek başına mücadele etmek zorunda kaldığı o büyük savaşlar; yatak odasının ıssızlığında yüksek ateşin ataklarına, ya da melankolinin taarruzuna karşı verdiği mücadele, görmezden gelinir. Bunun sebebini, uzaklarda aramamak gerekir. Bu meselelerle yüzleşmek için, bir aslan terbiyecisinin, hatta bin aslan terbiyecisinin cesaretine ihtiyaç vardır -çünkü bu aslanlar içimizdedir, dışımızda değil-; ayrıca sıhhatli bir hayat felsefesi ve kökleri toprağın bağrından gelen bir sağduyu da gereklidir. Kişi bunlardan yoksunsa, beden ve acı canavarı, bu mucize, bizi gizemciliğe doğru iteleyecek, ya da hızla kanat çırparak doğaüstü deneyimlere doğru yükseltecektir.

Daha pratik bir açıdan yaklaşırsak; insanlar, griple ilgili bir romanın olay örgüsünün yetersiz olduğunu söyleyecek, hikâyede yeterince aşk olmadığından şikayet edeceklerdir; oysa haksız iddialardır bunlar; çünkü hastalık, sık sık aşk kılığında girer hayatlarımıza, aynı oyunları oynar, belirli yüzleri tanrısal gösterir gözümüze, saatler boyunca kulak kesilip merdivendeki adım sesini beklememize sebep olur ve yanımızda olmayanların yüzlerine yepyeni anlamlar katar -Tanrı biliyor ya, sağlığımız yerindeyken ne kadar da çirkindir bu çehreler-, aklımız fikrimiz bu kimselerdedir, sağlığımızda va-

kit bulamayacağımız, vakit bulsak da bu kadar özgürce kuramayacağımız hayaller kurar, tanıdıklarımızı efsaneleştirir, romantik düşlere dalarız.

Nihayetinde, hastalığı, başlıca edebiyat konularından biri haline getirmemize engel olan bir başka sebep de, dilin fakirliğidir. Hamlet'in düşüncelerini, Lear'ın trajedisini kelimelere dökebilen İngilizce, ürpertiyi ve baş ağrısını tasvir edebilecek kelimelerden yoksundur. Okullu bir kızcağız bile, âşık olduğu zaman, aklından geçenleri anlatmasına yardımcı olması için Shakespeare'e, Donne'a, Keats'e başvurabilir; oysa acı çeken biri, başındaki ağrıyı hekime anlatmaya kalkışıverdiği anda, o zengin dil kaynağı bir anda kuruyuverir. Bu acılı adam için önceden hazırlanmış kelimeler yoktur. Kendi kelimelerini kendisi yaratmak zorunda kalan adam, acısını bir eline, anlamsız, saf bir ses yığınını öbür eline alıp -belki de başlangıçta Babilllilerin yaptığı gibi-, onları birbirine çarpacak, ortaya yeni bir kelime çıkaracak, bu kelime de gülünç bir şey olacaktır. İngiliz asıllı bir kimse dil söz konusu olunca nasıl özgür davransın ki? Dil, bizim için kutsaldır, dolayısıyla, ölüme mahkûmdur; meğer ki, eski kelimeleri sanatsal bir biçimde yeniden bir araya getirmektense, yeni kelimeler üretirken çok daha mutlu olan kimi Amerikalı dahiler yardımımıza yetişip, dil pınarını yeniden coşar hale getirmesin.

Fakat tek ihtiyacımız yeni bir dil -ilkel, incelikli, bedensel, müstehcen- değildir, aynı zamanda, tutkuların önem sıralamasının yeniden yapılması da şarttır; insanın ateşi kırk dereceye çıkınca, aşk da tahtından inmeli; kıskançlık, yerini siyatik ağrılarının acımasız pençelerine bırakmalı; uykusuzluk, kötü adam rolünü üstlenmeli ve kahraman da, tatlı, beyaz bir sıvı olmalı; yani, adı Kloral olan, güve gözlü, ayakları tüylü, kudretli prens.

Hastaya dönelim. Hasta, "Grip oldum, yatağa düştüm," der ve kimsenin kendi halinden anlamadığından yakınır: "Grip oldum, yatağa düştüm." Fakat bu cümle, o büyük deneyimi ifade etmeye yeterli değildir aslında: çünkü hastanın dünyası değişmiştir; işinden gücünden olmuş ve arkadaşları değişime uğramış, bazılarına tuhaf bir güzellik gelmiş, bazıları da bücür kurbağalar gibi biçimsizleşmiştir, bu arada, hayatın manzarası, denize açılmış bir gemiden görünen kara gibi uzak, sessiz ve ıssız görünmektedir; bir an zirveye yükselir, ne insanların ne Tanrı'nın yardımına ihtiyaç duyar, bir an sonra sırtüstü yerlerde sürünmeye başlar, hizmetçi kızın attığı tekme bile mutlu eder onu. Tecrübe ettiklerini açıkça anlatmanın yolu yoktur ve böyle kelimelere dökülemeyen şeyler söz konusu olduğunda gerçekleşen şey hep aynıdır; hastanın acısı, arkadaşlarının zihninde kendi hastalıklarının anısını canlandırır, geçen şubat çektikleri acıları ve sıkıntıları hatırlayıverirler; zamanında kimsenin uğruna göz yaşı dökmediği bu acılar, umutsuzca yaygara koparır, acıma duygusunun getireceği ilahi rahatlama hissine geç de olsa kavuşmak için yakarmaya başlar.

Fakat merhamet gösteremeyiz. Bilgelerin bilgesi Kader söyler bunu. Eğer, işi zaten başından aşkın çocukları, bir de üzerlerine bu yükü alacak olsalar, kendi acılarına, bir de başkalarının acısını ekleyecek olsalar, binalar artık yükselmez, yollar yavaş yavaş otlarla kaplı patikalara dönüşmeye başlar, müziğin ve resim sanatının sonu gelirdi; Cennete, tek bir büyük iç çekişin sesi yükselir, erkeklerin ve kadınların bütün düşünceleri,umutsuzluk ve korkuyla kaplanırdı. Oysa şimdi, her zaman dikkatimizi dağıtacak küçük bir şey çıkıyor karşımıza -hastanenin köşesindeki sokak müzisyeni, insanın bir hapishaneyi ya da düşkünlerevini görmesine engel olan, vitrininde dikkat çekici bir kitap ya da resim olan bir dükkân,

bir köpeğin ya da kedinin, yaşlı bir dilencinin hiyeroglifi andıran sefaletini ciltler dolusu acıya çevirmemize engel olan gülünç bir hareketi- ve acıyla disiplinin, üzüntünün bu kuru sembollerinin kendileri için sarf etmemizi istediği engin acıma hissi, tedirgin bir biçimde başka zamana erteleniyor.

Günümüzde, acıma hissi, yarışta geride kalanlar ve başarısızlarca dağıtılmakta artık; özellikle de, yarıştan çoktan çekildikleri için, fantastik ve kazanç sağlamayacak uğraşlara vakit ayırması mümkün olan kadınlar -ki modası geçmiş şeyler, çok tuhaf bir biçimde, onlarda anarşi ve yenilikle birlikte yan yana bulunuyor- tarafından; mesela C. L., havası bayatlamış hasta odasında, ateşin başına oturmuş; gözükara, yüce gönüllü A. R. ise, avunmak için dev bir kaplumbağa görmek, ya da neşelenmek için kopuz dinlemek istiyorsanız, Londra'nın pazarlarını altüst edip bunları size bulacak, akşam olmadan paketlenmiş halde önünüze koyacaktır; sanki krallar ve kraliçeler için düzenlenmiş bir şölene katılacakmış gibi ipekler giymiş, tüyler takıştırmış, boyanmış ve pudralanmış -ki bu da zaman alan bir uğraştır- hoppa K. T., bütün neşesini hasta odasının karanlığında harcayacak, dedikodusu ve taklitleriyle ilaç şişelerini şangırdatacak, şöminedeki ateşi canlandıracaktır.

Fakat bu tür aptallıkların zamanı geçti, medeniyet, başka bir hedefe yöneltiyor bizleri; Orta Batı'nın şehirleri, elektrikle aydınlanacaksa, Bay Insull'un*, "tatil yapmadığı aylar boyunca, günde yirmi ile otuz arası toplantıya katılması gerekmektedir"; böyle birinin kaplumbağaya ve kopuza ayıracak vakti olması mümkün olabilir mi?

İtiraf edelim ki -hastalığın mükemmel bir günah çıkarma

*) Samuel Insull (1859-1938), Amerikalı işadamı, Thomas Edison'ın özel sekreteri, pek çok büyük elektrik şirketi kurmuştur. (ç.n.)

kabini olduğunu göz ardı etmeyelim-, hastalıkta çocuksu bir açıksözlülük vardır; hastayken, sağlıklı olmanın getirdiği sakıngan saygınlığın gizlediği bazı şeyler söylenir, bazı gerçekler ağızdan kaçırılır. Mesela acımaktan söz ettik; onsuz da yapabiliriz. İnsanların, ortak ihtiyaçlar ve korkuları sebebiyle birlik olduğu, seğiren bir bileğin, bir başka bileği koparcasına sarstığı, her kahkahanın, her gözyaşının yankılandığı bir dünyada yaşadığımız yalanı, kendi zihninizin ne kadar derinine dalarsanız dalın, başka birinin sizden önce orada olduğu yalanı, sadece bir yalandan ibarettir. Kendi ruhumuzu bile tanımıyorken, başkalarının ruhunu tanımamız mümkün değildir. İnsanlar, yol boyunca el ele ilerlemezler. Her birinin içinde, karmakarışık, yol iz bulunmayan, bakir bir orman; bir kuşun ayak izinin bile bulunmadığı, karlarla kaplı bir arazi vardır. İşte burada, yalnız başımıza ilerler, zaten böyle olmasını tercih ederiz. Her zaman acımak, duygudaşlık etmek, her zaman yanımızda birini bulmak, her zaman anlaşılmak katlanılmaz bir şey olurdu. Fakat sağlıkta, naziklik aldatmacası sürdürülmeli ve iletişim kurma, uygarlaştırma, paylaşma, çölü yeşertme, yerliyi eğitme, iyi vakit geçirmek için gece gündüz birlikte çalışma çabaları canlı tutulmalıdır.

Hastalıkta bu dalavere yok oluverir. Hemen yatağa girer, ya da bir koltuğa, yumuşak yastıkların arasına gömülür, ayaklarımızı, başkalarının karşısında yükseğe koyar, dik duranlar ordusunun askeri olmayı bırakır; firar ederiz. Onlar, dimdik, düzenli adımlarla savaş meydanına doğru ilerlemeyi sürdürürler. Bizse, akıntıdaki kuru dallarla birlikte suyun üstünde süzülür, çimenlikteki ölü yapraklarla birlikte sağa sola savrulur, sorumluluklarımızdan kurtulmuş, umursamaz bir halde, belki de senelerdir ilk kez başımızı kaldırır, çevremize ve yukarıya; mesela gökyüzüne bakarız.

Yukarıdaki olağanüstü manzara, başta tuhaf biçimde büyüler bizi. Günlük hayatta, başımızı kaldırıp göğe bakmak imkânsızdır. Kamuya ait bir alanda göğe bakan kimse, yayaların yolunu keser, onları huzursuz eder. Göz ucuyla gördüğümüz mavi gökyüzü, bacalar ve kiliselerin görüntüsüyle sakatlanmıştır, insanlar için zemin oluşturmaktan başka işe yaramaz, yağmurlu ya da güneşli hava anlamına gelir, pencere camlarını altın rengi ışıkla sıvar, ağaç dallarının arasını doldurur, Londra meydanlarındaki çınar ağaçlarının, sonbahardaki darmadağın melankolisini tamamlar. Şimdi, uzanıp yatmış bir yaprak veya bir papatya gibi yüzümüzü yukarı dönünce, gökyüzünün, sandığımızdan epeyce farklı olduğu keşfedilir ki insan bunu kavrayınca şaşar kalır. Bizim haberimiz bile yokken neler neler oluyormuş gökyüzünde meğer! Sürekli oluşan ve değişen, dağılan bu şekiller, bulutların bir araya gelip çarpışması, gökte sıra sıra gemi ve araba kafileleri resmetmesi, ışık ve gölge perdelerinin aralıksız inip kalkması, altın ışık sütunları ve mavi gölgelerin sonsuz oyunları, güneşin peçesini örtmesi ve açması, buluttan surların rüzgârla süzülerek uzaklaşması; Tanrı bilir kaç milyon beygir gücü enerjinin bu sonu gelmez faaliyetinin senelerdir kendi halinde sürüp gitmesi ve en önemlisi, bizim bundan haberdar olmamamız. Farkına vardığımız bu gerçek, bizi yorum yapmaya ve hatta bu durumu kınamaya itiyor. Bu faaliyetten yararlanmalıyız. Bu muazzam sinema perdesinin, boş bir salona oynamasına izin veremeyiz.

Ancak, biraz daha izlerseniz, içinizdeki bu şehirli azminin yerini, başka bir hissin aldığını fark edeceksiniz. Gökyüzü, ilahi bir güzellik kadar, ilahi bir acımasızlığa da sahip. Sonsuz bir kaynak, insan memnuniyeti ya da çıkarıyla hiçbir alakası olmayan bir amaç için kullanılmakta. Hepimiz yüzüstü düşüp

kalsak, donsak, göçüp gitsek bile, gökyüzü, altın renkli ışık huzmeleri ve mavileriyle oyunlar yapmaya devam edecektir. Belki de, aradığımız merhameti, çok daha küçük, bize daha yakın ve tanıdık bir şeyde bulabiliriz. Haydi, bir gülü inceleyelim. Onu vazolarda o kadar çok gördük, o kadar sık güzelliğinin baharında, ya da haziranında olan kimselerle özdeşleştirdik ki, bütün bir akşam boyunca sebatla, kımıltısız, dimdik toprakta nasıl durduğunu unuttuk. Gül, kusursuz bir ağırbaşlılığı ve dinginliği çağrıştırır bize. Yaprakları, eşsiz bir uyum içindedir. Belki bu yapraklardan biri kasten düşüverir; şimdi bütün çiçekler, şehvetli mor çiçekler, kaymak gibi, yumuşacık yaprağına sanki bir kaşıkla vişne suyu dökülmüş gibi duran çiçekler, zambaklar, menekşeler, leylaklar, kayısı rengi ve kehribara çalan mukavvadan yapılmış ağırbaşlı yakaları ruhban sınıfını, kiliseyi çağrıştıran çiçekler, hepsi tatlılıkla esintiye boyun eğer; kocaman günebakan hariç hepsi; o ise, gün ortasında gururla güneşe selam verir, belki geceyarısı da ayı tersler. Öylece dururlar karşımızda. İnsanlar, bu en sessiz ve kımıltısız, bu kendine en çok yeten şeyi dost olarak seçmişlerdir; tutkularımızın simgesidirler, şenlikleri süsler ve -âdeta keder nedir biliyormuşçasma- ölülerin yastıklarında yatarlar. Onlardan etkilenmek bir harikadır, şairler doğada dini bulmuştur; insanlar, bitkilerden erdemi öğrenmek için kırlarda yaşar. Kayıtsızlıklarıyla teselli ederler insanı. Zihnimizdeki, insan ayağı değmemiş, karlarla kaplı arazi, gökteki bulutlarla, vakur gülle avunur belki; başka bir yerde, Milton'lar, Pope'lar gibi büyük sanatçılar teselli verir insana; düşünmeleri değil, bütünüyle unutmalarıdır bizi avutan.

Bu arada, gökyüzü ne denli kayıtsız olursa olsun, çiçekler ne kadar tepeden bakarsa baksın, saygın ve dürüst insanlar ordusu karıncaların ya da arıların kahramanlığıyla, savaş mey-

danına doğru dimdik ilerleyişine devam etmektedir. Bayan Jones trene yetişir, Bay Smith otomobilini tamir ettirir. İnekler, sağılmak üzere ahıra götürülür. Erkekler sazdan bir dam örer. Köpekler havlar. Ekinkargaları, karaağaçların tepesindeki tuzaklara tutulur. Hayatın dalgaları yorulmak bilmeden savrulup durur. Doğa'nın, saklamak için hiçbir çaba göstermediğini; en sonunda insanlığı fethedeceğini; sıcaklığın yeryüzünü terk edeceğini, donmuş tarlalarımızdan medet ummaktan vazgeçeceğimizi, fabrikaların ve motorların kalın bir buz tabakasıyla kaplanacağını, güneşin bir gün söneceğini, sadece uzanıp yatmış olanlar bilir. Öyle olsa bile, yeryüzü tamamen buzlar altında kaldığında, buzlar bir yerde incelecek, burası da antik bir bahçenin sınırlarının başladığı yer olacaktır. Bu bahçede, gözüpek başını yıldızlara uzatmış bir gül tomurcuklanacak, çiğdem başını karların arasından uzatacaktır.

Hayat, kancasını bir kez içimize attığı için, kıvranmaya devam etmek zorundayız. Huzur içinde, cam gibi buzlarla kaplı yığınlara dönüşemeyiz. Uzanmış yatanlar bile, parmaklarının buzla kaplandığı düşüncesi akıllarına gelse, sıçrayıp doğrulur, şu evrensel umuttan faydalanmak isterler; yani Cennet'ten, ölümsüzlükten. Şüphesiz, insanlar, çağlardır aynı şeyi istedikleri için isteyerek var etmişlerdir bir şeyi; ayak oraya basamasa bile, zihnin dinlenip huzura kavuşabileceği yeşil bir ada her zaman var olacaktır. İnsanoğlunun müşterek bilinci, bu sığınağın anahatlarını değişmez bir biçimde belirleyecektir. Fakat böyle bir şey gerçekleşmemiştir aslında. *Morning Post*'u açıp Lichfield Psikoposu'nun Cennet tasvirini okuyor insan; üstü kapalı bir vaaz, zayıf, soluk, yetersiz. Sonbahar yaprakları ne kadar savrulursa savrulsun, rüzgârlar nasıl uğuldarsa uğuldasın, en ıslak tarlalarda, en soğuk günde bile lambaların yanacağı, çanların dakik bir bi-

çimde çalacağı görkemli tapınakların, kiliselerin önünde kuyruğa giren cemaati seyrediyor insan. Huzurlu görünüyorlar mı? Gözleri, sağlam ve içten inançlarının ışığıyla parıldıyor mu? Onlardan biri, Beachy Head uçurumunun tepesinden doğruca cennete atlamaya cesaret edebilir mi?

Böyle soruları ancak bir aptal sorabilir; ayak sürüyor, yavaş yavaş ilerliyor, burunlarını başkalarının yaşantısına sokuyor, dedikodu yapıyorlar; anne yıpranmış, çocuklar huzursuz, baba bitkin. Psikoposlar da bitkin düşmüş. Aynı gazetede sık sık gördüğümüz haberlerden biri de, mahalli kilisenin, psikoposuna hediye ettiği otomobille alakalıdır, ya da, bir toplantı esnasında konuşan önemli bir cemaat üyesinin, psikoposun otomobile cemaatinden çok daha fazla ihtiyacı olduğunu anlatan konuşmasıdır. Fakat, Cennet'i elde edilebilir kılmak, zaman ve özveri ister. Bir şairin hayal gücüne ihtiyaç vardır bunun için. Kendi halimize bırakılırsak işe yarar bir sonuç elde edemez -Pepys'in Cennet'e gittiğini düşünün bir. Önce cennetteki ünlülerle kısa görüşmeler yapacak, kısa süre sonra, Cehennem'e giden dostlarımız hakkında dedikoduya başlayacak, hatta daha da kötüsü, seçmekte serbest olduğu için dünyaya dönüp yeniden, yeniden doğmayı, önce bir adam, derken bir kadın, arkasından bir kaptan, soylu bir hanım, bir imparator, bir çiftçinin karısı olmayı, muhteşem şehirlerde ve ıssız kırlarda, Tahran'da ve Turnbridge Wells'de, Perikles'in, Kral Arthur'un, Şarlman'ın ya da Dördüncü George'un zamanında yaşamayı seçecektir hayatımızın ilk dönemindeki masumiyetimizi, bu dünyadaki hemen her şeyi fetheden -dilemekle olur mu bilmem-, cenneti de zorla gaspedip bizi sonsuza dek Bay Jones ya da Bayan Smith olmaya mahkûm etmemesini dilediğimiz zorba 'Ben'in gölgesinde yitiririz. Kendi halimize bırakılırsak, böyle dünyevi tahminlerde bulunabilirz ancak. Şairlerin, bizim

yerimize hayal etmesine ihtiyacımız var gerçekten. Cennet'i yaratmak, Kraliyet Şairi'nin görevi olmalı.

Hakikaten, hastayken şairlerde ararız teselliyi. Hastalık, düzyazının talep ettiği uzun seferlere çıkmamıza engel olur. Romanın bölümleri üst üste yığılırken, tüm becerimizi kontrol altında tutup, sağduyumuza, doğru düşünüp karar verme yetimize, hafızamıza kumanda edemez, bütün yapılar -kemerler, kuleler, mazgallı siperler- yerlerine oturup temelleri üzerinde dimdik yükselene dek birbiri ardına taarruza geçen uzun bölümlerle başa çıkamayız. *Roma İmparatorluğunun Gerileyişi ve Çöküşü*, insanın gribe tutulmuşken okuyacağı kitap değildir; *Altın Kâse* de öyle, *Madam Bovary* de. Diğer taraftan, sorumluluk rafa kaldırıldığına ve sağduyu etkinliğini yitirdiğine göre -çünkü, kim bir hastadan kitap eleştirisi bekleyecek, kim yatağa düşmüş birinden mantıklı cevaplar almaya çalışacaktır ki?- başka zevkler hak iddia edecektir; ani, düzensiz, yoğun tatlar alınacaktır şiirlerden. Şairlerin çiçeklerini bunun için yağmalarız. Gözümüze ilişen birkaç satırın, zihnimizin derinliklerinde tomurcuklanmasına, parlak kanatlarını açıp, yeşil sularda rengârenk balıklar gibi yüzmesine izin veririz;

> *...akşamları sık sık*
> *ziyaret eder alacakaranlık otlaklarındaki bulutları,*
> *kalabalık sürüler halinde dağların arasında dolaşan,*
> *aheste esen, gönülsüz rüzgârın güttüğü...*

Veya, Hardy'nin bir dizesinde ya da La Bruyére'nin tek bir cümlesinde, insanı derin derin düşündüren, üç ciltlik bir kitap buluveririz. Lamb'in maktuplarına dalar gider -bazı yazarlar, şairler gibi okunmalıdır-, şunları çekip çıkarırız aradan; "kana susamış bir zaman katiliyim ben, elimde olsa sa-

niye saniye öldürürdüm onu." Bu cümledeki hazzı kim açıklayabilir? Belki de, Rimbaud'yu açar ve okuruz:

Ah mevsimler, ah şatolar
Hangi ruh kusursuzdur?

Ve büyüyü kim mantık kılıfına sokmak ister ki? Hastayken, kelimeler mistik anlamlar taşıyormuş gibi gelir bize. Yüzeysel anlamlarının derinlerinde yatanları da anlar, içgüdüsel olarak kendimizce kimi sonuçlar çıkarırız; şairin, kelimelerin, fikirlerin yanında güçsüz kaldığını bildiği için sayfanın belirli yerlerine dağıttığı, bir araya gelince, tek bir kelimenin ya da cümlenin anlatamayacağı, mantığın açıklayamayacağı bir ruh halini uyandıran bir ses, bir renk, bir vurguyu fark ederiz. Anlaşılmazlık, belki de dosdoğru söylenenelerden çok daha akla yatkın, müthiş bir güce sahiptir üzerimizde, hastayken. Sağlıkta, anlam, sesin hakkına tecavüz eder. Zihnimiz, duyularımızı baskı altında tutar. Oysa hasta olduğumuz zaman, polis izne ayrılır ve Mallarmé ya da Donne'un anlaşılması güç bir şiirinin derinlerine indiğimiz, veya Latince, Yunanca bir sözcük öbeğini incelediğimizde, kelimelerin asıl kokusu gelir burnumuza, yapraklar gibi dalgalanmaya başlar, bizi ışığa ve karanlığa boğar kelimeler; derken, en sonunda anlamı da kavrarsak, kanatlarında yavaşça yükseldiğimiz için, anlam daha da zengin gelir bize. Dilimize alışık olmayan yabancılar, bizden daha fazla avantaja sahiptir. Çinliler, *Antonius ve Kleopatra*'nın kulağa nasıl geldiğini bizden çok daha iyi biliyor olmalılar.

("Hastalık; Keşfedilmemiş Bir Maden",
Forum, 1926)

ENDİŞE
Kurt Tucholsky

İki dünya savaşı arasında çeşitli gazetelerde köşe yazıları yazan Kurt Tucholsky, çok zeki bir güldürü yazarıydı. Bu kısacık hicvi de çeşitli takma isimlerinden biri olan Kaspar Hauser ismiyle imzalamıştı. Görünüşe göre, Tucholsky, Montaigne'in, "On Physiognomy" *adlı denemesindeki teskin edici fikirlerinden haberdar değilmiş. Montaigne ölümle ilgili olarak şunları söylemişti: "Nasıl öleceğini bilmiyorsanız, bunu dert etmeyin. Vakti ve yeri geldiğinde, doğa basit ve yeterli talimatlar vererek yardımcı olacaktır size."*

Ölmeyi becerebilecek miyim? Bazen beceremeyeceğimden korkuyorum.

Merak ettiğim şu; vakti geldiğinde nasıl yüzleşeceğim ölümle? Cesaret ve kararlılıktan söz ettiğim sanılmasın sakın; duvarın önüne dikilip, "Çok yaşa..." bilmemne diye haykırdıktan sonra kurşunu boynuma yemekten, ya da gaz saldırısından birkaç saniye önce, pantolonumu cesaretle doldurup kahramanca bir ifadeyle çarpılmış suratımı düşmana bakarak buruşturmaktan da söz etmiyorum ben. Hayır, sadece, ölüm döşeğinde kendinden geçmiş yatma ânını kastediyordum; bitkinlik, acı ve sonra o Korkunç Şey. Siz, nasıl yapacağınızı biliyor musunuz bunu, yani ölmeyi?

Bir örnek vereyim; bendeniz seneler boyunca aksırmayı bir türlü beceremediğimden hıçkırık tutmuş bir süs köpeği gibi aksırırdım. Affınıza sığınarak şunu da söylemek isterim ki,

yirmi sekiz yaşına gelen dek, nasıl geğirilir bilmezdim ben; sonra, eski üniversite dostlarımdan Charlie'yle tanıştım ve bana bunun nasıl yapılacağını öğretti. Fakat nasıl ölüneceğini kim gösterecek ki bana şimdi?

Ah, evet, insanları ölürken gördüm. Bir idamda hazır bulundum, hasta insanların göçüp gidişine şahit oldum; bana, sanki durumu fazlasıyla ciddiye alıyorlamış gibi geldi. Peki ya, ölürken oyunculuğun dozunu kaçırıp fazla abartırsam, başarısız olursam? Olmayacak iş değil doğrusu.

"Merak etme, ölüm düşüncesine zamanla alışırsın. Ölümü yanlış değerlendiriyorsun. Aslında..." Tecrübe mi konuşuyor dersiniz? Ölüm, sosyal eşitliklerin en eşitidir. Din adamları, kibirli bir tavırla üstünlük taslayarak, sanki yüzlerce kez ölmüş de, bildiklerini diğer tarafta öğrenmiş gibi konuşup durur, yaşayanlar arasında ölüm habercileri gibi davranırlar.

Belki de, sandığım kadar zor olmayacaktır ruhumu teslim etmek. Bir hekim yardım edecektir bana. Eğer acılarım katlanılamayacak kadar şiddetli olmazsa, yüzümde utangaç, alçakgönüllü bir gülümsemeyle şöyle diyebilirim: "Lütfen, kusuruma bakmayın, ilk kez ölüyorum da..."

("Endişe," 1920)

FAKİRLER NASIL ÖLÜR?

George Orwell

George Orwell (Eric Blair), veremin çaresi, yani streptomisin ve para-amino salisilik asit tedavisinin bulunmasından yalnızca birkaç ay önce, akciğer vereminden hayatını yitirdi. Bundan yirmi sene önce, zor şartlar altında Paris'te yaşarken zatürreeye yakalanmış ve St. Jacques Hastanesi'nde yatmak zorunda kalmıştı; hastanede geçirdiği günler, iç karartıcı söylenceleri anlattığı ve yayınlanmasından bir sene sonra İngiltere'de kurulan Ulusal Sağlık Sigortası kurumunun gelişini de haber veren, bu keskin dilli ve merhametli denemeyi ortaya çıkarmıştı. Günümüzde hiçbir hastane, hekimlerin hastalardan çok hastalıklarına ilgi gösterdiğini açıkça belli edecek kadar küstah bir politika izlemez, fakat yine de, Orwell, bardak yapıştırma tedavisinin yeniden canlandığına şahit olsa epey şaşırırdı sanıyoruz. Bu eserin özünde, Orwell'ın kültürel incelemelere olan merakı yatmakta; "şıngırdayan bronşlar" Fransız tıp geleneğini ahlaki yönden incelemektedir.

1929 senesinde, Paris'in on beşinci bölgesindeki X Hastanesi'nde birkaç hafta yatmam gerekiyordu. Görevliler, resepsiyonda her zamanki işkence seansından geçirdiler beni, hastaneye kabul edilmeden önce yaklaşık yirmi dakika boyunca sorguladılar. Bir Latin ülkesinde form doldurmak zorunda kalmışsanız, ne tür sorular sorduklarını tahmin edersiniz. Son birkaç gündür ateşim çok yükselmişti, gerçi Réaumur derecelendirme sistemini Fahrenheit'a çevirmekten zorlanı-

yordum, fakat ateşimin çok yükseldiğinin farkındaydım, mülakatın sonunda güçlükle ayakta durabiliyordum. Arkamda sabırlı hastalardan oluşan bir sıra vardı, renkli mendillerden bohçalarını taşıyarak, sorgulanma sırasının kendilerine gelmesini bekliyorlardı.

Sorgudan sonra sıra banyoya geliyordu; görünüşe göre, tıpkı bir hapishane ya da düşkünlerevinde olduğu gibi, hastanede de mecburiydi içeri girmeden önce banyo yapmak. Önce giysilerimi aldılar, dakikalar boyunca bir karış suyun içinde titreyerek oturdum, sonra keten kumaştan bir gecelik ve kısa, mavi bir sabahlık tutuşturdular elime -büyük numara kalmadığını söyleyip terlik vermediler- ve beni açık havaya çıkardılar. Bir şubat gecesiydi ve ben zatürree geçirmekteydim. Yatacağımız koğuş iki yüz metre ötedeydi, buraya varmak için hastane bahçesini boydan boya geçmemiz gerekiyordu. Elinde fener olan biri önüme düştü, tökezleyerek ilerlemeye başladık. Ayaklarımın altındaki çakıllar buz gibiydi, rüzgâr da geceliğimi çıplak bacaklarımın çevresinde dalgalandırıyordu. Koğuşa varınca tuhaf bir his kapladı içimi, sanki bana tanıdık gelen bir şeyler vardı. Bu hissin sebebini ancak gece geç saatlerde anlayabildim. Uzun, alçak tavanlı, loş bir odaydı koğuş, mırıltılarla ve şaşılacak derecede yakın üç sıra yatakla ağzına doluydu. Berbat kokuyordu içerisi; pis ama tatlı bir koku kaplamıştı havayı. Yatağıma uzanırken, karşı çaprazımdaki yataklardan birinde kumral, dar omuzlu, yarı çıplak bir adamın oturduğunu, bir hekim ve bir öğrencinin ona tuhaf bir şeyler yapmakta olduğunu fark ettim. Hekim, siyah çantasından, şarap kadehlerini andıran sekiz on tane küçük bardak çıkardı, sonra öğrenci yaktığı kibriti bardakların içine tutarak havayı boşalttı, derken havası alınan bardağı adamın sırtına ve göğsüne yapıştırmaya baş-

ladılar; bardakların içindeki boşluk, kocaman, sarı kabartılarla doluyordu. Adama ne yaptıklarını ancak bir süre izledikten sonra anlayabildim. Bardak çekmek denilen tedaviyi uyguluyorlardı ona; oysa ben, o zamana dek, eski tıp kitaplarında okuyabileceğiniz bu yöntemin artık sadece atlar üzerinde kullanıldığını sanırdım.

Dışarıdaki soğuk hava ateşimi biraz düşürmüş olacak ki, bu barbarca tedavinin uygulanışını, kayıtsız bir halde, hatta biraz da eğlenerek, sonuna kadar izledim. Fakat onunla işleri biter bitmez, hekim ve öğrencisi hemen benim yatağımın başına geldiler; beni doğrulttular ve tek kelime etmeden, hiçbir şekilde sterilize edilmemiş aynı bardakları bu kez benim sırtıma yapıştırmaya başladılar. Zayıf bir sesle birkaç kez itiraz etmeye kalktıysam da, sanki bir hayvanmışım gibi cevap bile vermediler. İki adamın duygusuz tavırlarla üzerimde çalışmaya başlaması beni çok etkilemişti. Daha önce bir hastanenin genel koğuşunda bulunmamıştım hiç, dolayısıyla, tek kelime etmeden, hatta varlığımın bile farkında değilmiş gibi, gayrı insani bir tavırla işlerini yapan hekimlerle ilk kez karşılaşıyordum. Bana sadece altı bardak yapıştırdılar, fakat sonra su toplayıp kabaran deriyi hafifçe kesip, yeniden yapıştırdılar bardakları. Her bardak koyu kırmızı renkli, bir tatlı kaşığını dolduracak kadar kan çekti. Bu muameleden sonra aşağılanmış, iğrenmiş ve korkmuş bir halde yeniden yatağıma uzanırken, artık beni rahat bırakacaklarını sanmıştım. Fakat sonuç hiç de beklediğim gibi olmadı. Sırada başka bir tedavi vardı; hardal yakısı. Anladığım kadarıyla, bu da banyo gibi rutin bir uygulamaydı. İki tane pasaklı hemşire, çoktan hazırlayıp getirdikleri yakıyı, deli gömleği gibi sıkıca bedenime sardı, bu arada koğuşta dolaşan birtakım gömlekli ve pantolonlu adamlar, yüzlerinde yarı merhametli sırıtışlar-

la yatağının çevresine toplanmaya başlamışlardı. Daha sonra, hardal yakısı yapıştırılan bir hastayı izlemenin, koğuşta en sevilen eğlencelerden biri olduğunu öğrendim. Bu yakı denen şey genelde on beş dakika boyunca yapıştırılıyor insanın sırtına; eğer kurban siz değilseniz, izlemesi de oldukça eğlenceli oluyordur herhalde. Acı ilk beş dakika boyunca çok şiddetli, fakat katlanabileceğinizi düşünüyorsunuz. İkinci beş dakikada bu inancınızı yitiriyorsunuz, fakat yakıyı arkadan bağladıkları için çıkarmanız mümkün değil. İşte, seyircilerin en çok keyif aldığı dakikalar da bunlar. Son beş dakikadaysa, bedeniniz uyuşup kalıyor. Yakı çıkarıldıktan, içi buz dolu su geçirmez bir yastık başımın altına tıkıştırıldıktan sonra, beni en sonunda rahat bıraktılar. Gözüme uyku girmedi; yanlış hatırlamıyorsam, o gece -yani yatakta geçirdiğim geceler arasında- hiç uyumadığım tek geceydi; bir dakikalığına bile kırpmadım gözümü.

X Hastanesi'nde geçirdiğim ilk bir saat boyunca, böyle çeşitli ve taban tabana zıt birtakım tedaviler uygulandı bana, fakat bu durum yanıltıcıydı, sonradan anladım ki, hastalığınız ilginç ya da öğretici değilse, size genelde ne kötü, ne iyi, hemen hiçbir tedavi uygulamıyorlardı. Sabah saat beşte hemşireler koğuşa gelip hastaları uyandırdılar, ateşlerini ölçtüler ama onları yıkamadılar. Eğer kendinizi iyi hissediyorsanız kendi kendinize yıkanıyordunuz, yoksa ayağa kalkabilen bir hastanın merhametine kalıyordu işiniz. Zaten ördekleri ve hastaların *la casserole** adını taktığı korkulu lazımlıkları getirip götüren de genelde hep hastalardı. Sabah sekizde verilen kahvaltıya, ordudaki gibi *la soupe* deniyordu. Kahvaltı gerçekten de, içinde yapış yapış ekmek parçaları yüzen, sulu bir sebze çorbasından ibaretti. Arkasından, peşinde bir

*) Güveç kabı. (ç.n.)

stajyer ve öğrenci taburuyla, uzun boylu, heybetli, kara sakallı hekim viziteye çıkmaktaydı. Koğuşta altmış kişiydik, hekimin ziyaret etmesi gereken başka koğuşlar da olduğu besbelliydi. Bazı yatakların yanından günler boyunca geçip gittiği olur, arkasından yalvaran haykırışlar yükselirdi. Öte yandan, eğer öğrencilerin iyice öğrenmesi gereken bir hastalığınız varsa, istemediğiniz kadar ilgi görürdünüz. Bronşlarım, özel bir biçimde, kaynana zırıltısı gibi şıngırdadığından, bazen beş altı tane öğrenci göğsümü dinlemek için sıraya girerdi. Acayip bir his kaplardı içimi; acayipti, çünkü mesleği daha iyi öğrenmek için can attıkları belli oluyordu, oysa bir yandan, hastaların insan olduğundan habersiz gibi görünmekteydiler. Anlatması zor, ama bazen, muayene etme sırası gelen genç bir öğrenci, sonunda çok istediği o pahalı oyuncağa kavuşmuş bir çocuk gibi heyecandan tir tir titrerdi. Sonra kulaklar -genç adamların, kızların, zencilerin kulakları- birer birer sırtıma dayanır, parmak uçları nöbetleşe, ciddi bir tavırla fakat beceriksizce sırtıma hafifçe vurmaya başlar; fakat bir tanesi bile bana tek kelime etmez, yüzüme doğrudan bakmazdı. Gecelikten ibaret üniformasını giymiş, para ödemeyen bir hasta olduğum için, herşeyden önce bir *örnektim* onların gözünde; bu duruma içerlemiyordum, ama bir türlü alışamamıştım.

Birkaç gün sonra, yatağımda doğrulup oturacak, çevremdeki hastaları inceleyecek kadar iyileşmiştim. Yataklar birbirine o kadar yakındı ki, yan yataktaki hastanın eline rahatça dokunabilirdiniz. Bu havasız koğuşta, tahminimce akut bulaşıcı hastalıklar hariç, her türlü hastalığın örneği vardı. Sağ tarafımdaki komşum, bir bacağı diğerinden daha kısa, kızıl saçlı bir ayakkabı tamircisiydi. Hastalardan biri hayatını kaybedince -birçok kez gerçekleşen bu ölümleri herkesten önce

haber alırdı- ıslık çalarak bana haber verir, "Numéro 43!" diye haykırır, sonra kollarını havaya savururdu. Bu adamın ciddi bir şikayeti yoktu, fakat görüş alanıma giren yatakların birçoğunda sefalet, trajedi veya dehşet hüküm sürüyordu. Ayakucumdaki yatakta, ufak tefek, elden ayaktan düşmüş yaşlı bir adamın öldüğü güne dek -ölümünü görmedim, onu başka bir yatağa taşımışlardı- yattı. Hastalığı neydi bilmiyorum ama, bir sebepten dolayı bedeni o kadar hassaslaşmıştı ki, yan dönmeye kalkınca, hatta bazen sadece yatak örtüsünün ağırlığı yüzünden bile, şiddetli acılar çekmeye başlıyor ve var gücüyle haykırıyordu. En büyük acıyı da, zorlanarak tuvaletini yaparken çekiyordu. Hemşirelerden biri ördeğini getirir, seyislerin atlara yaptığını duyduğum gibi ıslık çalarak, uzunca bir süre başında beklerdi, ta ki, yaşlı adam en sonunda acılı bir sesle "İşiyorum!" diye sevinçle haykırıp işemeye başlayana dek. Onun yanındaki yatakta, hastaneye geldiğim gece bardak yapıştırıldığını gördüğüm kumral adam yatıyor, sürekli öksürerek kanlı balgamlar çıkarıyordu. Sol tarafımdaki komşum uzun boylu, yumuşak huylu bir genç adamdı. Belirli aralıklarla arkasına bir boru sokuluyor, bedeninin kim bilir hangi bölgesinden, inanılmaz miktarda, köpüklü bir sıvı çekiliyordu. Onun yanındaki yatakta, 1870 savaşı gazisi, beyaz sakallı, yakışıklı, yaşlı bir adam ölüm döşeğindeydi. Ziyaret saatlerinde simsiyah giysilere bürünmüş dört tane yaşlı kadın kargalar gibi yatağının çevresine doluşur, belli ki acınacak derecede az bir mirasın hesabını yaparlardı. Karşımdaki yataklardan başka birinde, bedeni ve yüzü şişmiş, kel kafalı, sarkık bıyıklı, yaşlı bir adam yatıyor, sürekli çiş yapmasına sebep olan bir hastalığın pençesinde kıvranıyordu. Yatağının yanıbaşında her zaman büyük, cam bir kap dururdu. Bir gün karısı ve kızı bu adamı ziyarete geldi.

Onları görür görmez adamın şişkin yüzünde insanı şaşırtacak kadar sevimli bir gülümseme belirdi. Yirmili yaşlarında ve oldukça güzel olan kızı yatağa yaklaştı, adam elini yavaşça örtülerin altından çıkarmaya çalışıyordu. Ne olacağını bir an gözümün önünde canlandırdım; kızcağız yatağın yanma diz çökecek, yaşlı adam da elini kızının başına uzatıp ölmeden önce son bir kez hayır dua edecekti. Böyle olmadı; adam elinin örtünün altından çıkarıp ördeğini kıza uzattı, kız da bunu çabucak alıp içindekileri cam kaba boşalttı.

On iki yatak ötede, Numéro 57 -yanlış hatırlamıyorsam böyleydi numarası- yatıyordu; bir siroz hastasıydı. Koğuştaki herkes tanırdı onu, çünkü zaman zaman ders konusu olarak kullanılırdı. Haftada iki gün, öğle vakti, uzun boylu, ciddi görünüşlü hekim, yanında bir grup öğrenciyle koğuşa gelip ders verirdi. Bu dersler sırasında, bazen Numéro 57 bir tür servis arabasıyla koğuşun ortasına getirilir, hekim onun geceliğini sıyırır, parmaklarıyla adamın karnındaki kocaman, pörsümüş bir çıkıntıyı -herhalde hastalıklı karaciğerdi bu- muayene ederek öğrencilerine gösterir, ciddi tavrıyla, karaciğerin korkunç durumunun, alkolizmle ilgili, özellikle şarap tüketilen ülkelerde daha yaygın bir hastalık olduğunu anlatırdı. Elbette, her zamanki gibi, hastasıyla konuşmaz, ona gülümsemez veya selam vermez, hatta onu tanıdığını belli edecek en ufak bir jest yapmazdı. Ciddi ve tekdüze bir ses tonuyla hastalık hakkında bilgi verirken, önünde yatan tükenmiş bedeni iki eliyle tutar, bazen onu hafifçe öne arkaya sallar, bu haliyle bana, oklavayla hamur açan bir ev hanımını hatırlatırdı. Gerçi Numéro 57'nin umrunda değildi bütün bunlar. Besbelli, uzun yıllarını hastanelerde geçirmiş, pek çok kez öğrencilere teşhir edilmiş, herhalde karaciğeri de, bir şişe içinde patoloji müzelerinden birine kaldırılmak üzere

işaretlenmişti. Kendisini antik bir porselen gibi sergileyen hekimin anlattıklarına hiç aldırış etmez, renksiz gözlerini boşluğa dikip beklerdi. Altmış yaşlarında olmalıydı, insanı şaşırtacak kadar ufak tefekti. Kâğıt kadar beyaz yüzü o kadar ufalmıştı ki, oyuncak bir bebekten daha büyük değildi.

Bir sabah tamirci komşum yastığını çekiştirerek hemşirelerin gelişinden önce uyandırdı beni. "Numéro 57!" dedi ve kollarını başının üzerine uzattı. Koğuşta etrafı görebilecek kadar ışık vardı. Yaşlı Numéro 57'nin, olduğu yerde büzüşmüş, yan yatmış bedenini görebiliyordum; başı yatağın yanına kaymıştı, yüzü bana dönüktü. Gece saatlerinde ölmüştü, ölüm saatini kimse bilmiyordu. Hemşireler gelince ölüm haberini kayıtsızlıkla karşıladılar ve günlük işlerine devam ettiler. Uzunca bir süre, yaklaşık bir saat sonra, iki hemşire askerler gibi uygun adım, sabolarını takırdatarak koğuşa gelip ölüyü çarşaflara sardılar, çarşafları düğümlediler, ama ceset bir süre daha kaldırılmadı. Bu arada, hava aydınlanınca, Numéro 57'yi iyice inceleme fırsatı bulmuştum. Hatta daha iyi görebilmek için yüzümü ona doğru dönüp yan yatmıştım. Çok tuhaftı, ama gördüğüm ilk ölü Avrupahydı. Daha önce ölü adamlar görmüştüm, fakat onlar her zaman Asyalı insanlardı ve genelde feci biçimlerde ölmüşlerdi. Numéro 57'nin gözleri hâlâ açıktı, ağzı da aralıktı, küçük suratı acıyla buruşmuştu. Daha önce de solgun olan yüzü, neredeyse çarşaflar kadar beyazdı artık. Küçük, buruşuk suratına bakarken, otopsi odasına götürülüp masalardan birinin üzerine atılmayı bekleyen bu mide bulandırıcı süprüntünün 'doğal' bir ölüm olduğunu fark ettim; herkesin kilisede uğruna dua ettiği türden bir ölümdü onunki. İşte size eceliyle ölmüş biri, diye düşündüm; yirmi, otuz, kırk sene sonra sizi bekleyen ölüm işte karşınızda; şanslı insanlar, yaşlanma şansına erişen insanlar işte böy-

le ölür. Tabii insan yaşamak ister, hatta çoğu kez, sadece ölüm korkusu yüzünden devam eder yaşamaya, oysa ben, şimdi olduğu gibi o zamanlar da, aniden ve fazla yaşlanmadan ölmenin daha iyi olduğuna inanıyordum. İnsanlar hep savaşın korkunçluğundan söz ederler, oysa insanların ürettiği silahların hangisi bazı yaygın hastalıkların acımasızlığıyla yarışabilir ki? Ölüm deyince, insanın aklına hemen yavaş, pis kokulu ve acılı bir süreç gelir. Böyle olsa bile, evinizde ölmekle bir hastanenin yoksullar koğuşunda ölmenin arasında fark vardır. Tükenmiş bir mum gibi aniden sönüp giden bu zavallı, hiç kimse için ölüm döşeğinde başında beklemeye değecek kadar önemli değildi. Önce sadece bir numaraydı, öldükten sonra da öğrencilerin neşterleri için bir 'denek' oluvermişti. Peki ya böyle bir yerde, herkesin gözü önünde ölüp gitmenin ve aşağılanmanın sıkıntısına ne demeli! X Hastanesi'nde yataklar biribirine çok yakındı ve aralarında perde yoktu. Karşımdaki yataklardan birinde yatan, yatak örtülerinin ağırlığı bile canını yakan adamcağız gibi ölüp gittiğinizi düşünün! Herhalde, "İşiyorum!" onun son sözü olmuştur. Belki de ölenlerin umrunda değildir bütün bunlar; en azından böyle söylenir bizlere; bununla birlikte, ölüm döşeğindeki insanların bilinci, son bir iki güne gelene dek açıktır genelde.

Hastanelerin yoksullar koğuşunda, kendi evlerinde ölmeyi başaran insanlar arasında göremeyeceğiniz kadar dehşet verici pek çok şeye tanık olursunuz; sanki bazı hastalıklar sadece gelir düzeyi düşük insanlara taarruz ediyormuş gibi gelir insana. Ancak X Hastanesi'nde gördüğüm bazı şeyleri, hiçbir İngiliz hastanesinde göremeyeceğinize emin olabilirsiniz. Mesela, hastaların, başlarında kimse olmadan, kimse son saatlerinde onlarla ilgilenmeden, öldükleri sabaha dek anlaşılmadan hayvanlar gibi göçüp gitmesi bu hastanede birkaç kez

gerçekleşti. Böyle bir şey İngiltede'de asla olmaz, hele bir ölünün, diğer hastaların gözleri önünde bekletilmesine şahit olmanız imkânsızdır. Hatırlıyorum da, bir keresinde, İngiltere'de küçük bir hastanede hastalardan biri çay saatinde hayatını kaybetmişti. Koğuşta sadece altı kişi olmamıza rağmen hemşireler o kadar becerikliydi ki, çay saati bittiğinde ceset bizim haberimiz bile olmadan koğuştan çıkarılmıştı bile. İngiltere'de kıymetini bilmediğimiz şeylerden biri de iyi eğitimli, katı disiplinle yetişen çok sayıda hemşireye sahip olmamızdır. Elbette İngiliz hemşirelerinin de aptallıkları vardır; çay yapraklarıyla fal bakar, İngiltere bayrağı rozetleri takarlar ve şömine raflarından Kraliçe'nin fotoğrafı eksik olmaz, ama en azından, sırf tembellikten sizi dağınık yataklarda, kımıldayamaz halde pislik içinde bırakmazlar. X Hastanesi'ndeki hemşireler, Bayan Gamp'i* hatırlatıyordu insana, oysa, daha sonraları, Cumhuriyetçi İspanya'nın askeri hastanelerinde yatarken, hastanın ateşini ölçmeyi bile bilmeyen hemşirelerle karşılaşacaktım. İngiltere'de X Hastanesi kadar pis bir hastane görmeniz de mümkün değildi. Sonraları, banyoda yıkanmayı başaracak kadar iyileştiğimde, orada kocaman bir çuval durduğunu gördüm. Yemek artıklarını ve kirli sargı bezlerini bunun içine fırlatıp atıyorlardı, yer döşemelerine de tahtakuruları yuva yapmıştı. Bacaklarım yeterince güçlenince, giysilerim elime geçer geçmez, tedavi tamamlanmadan taburcu edilmeyi beklemeyip kaçtım X Hastanesi'nden. Kaçtığım tek hastane değildi burası, fakat hüzünlü hali ve sefilliği, hastalıklı kokusu ve en önemlisi, hastanedeki ruh hali, hafızamda istisnai bir hastane olarak yer etmesine sebep oldu. Oturduğum bölgedeki tek hastane olduğu için oraya götürülmüştüm

*) Charles Dickens'ın *Martin Chuzzlewit* adlı romanındaki yaşlı hemşire; keyfine düşkün, yalancı ve açgözlü bir karakterdir. (ç.n.)

ve hastaneye kabul edilene dek kötü şöhretli bir yer olduğunu bilmiyordum. Birkaç sene sonra, ünlü dolandırıcı Madam Hanaud, hapishanede duruşmasını beklerken hastalanmış ve X Hastanesi'ne götürülmüş, birkaç gün sonra gardiyanlarını atlatmayı başararak bir taksiye atlayıp hapishaneye geri dönmüş; görevlilere, hapishanede çok daha rahat olduğunu açıklamıştı. X Hastanesi'nin, aynı devirdeki diğer Fransız hastanelerinin hepsine bir örnek teşkil etmediğine eminim. Fakat hemen hepsi çalışan sınıftan olan hastalar, kötü koşulları şaşırtıcı bir uysallıkla kabullenmişlerdi. Hatta, bazılarının bu koşullardan memnun olduğu anlaşılıyordu, çünkü, benimle aynı koğuşu paylaşan hastalardan en az ikisi hasta numarası yapan yoksul adamlardı ve kış aylarını orada geçirmeyi başarmaktan başka dertleri yoktu. En ağır işleri yaptıkları için, hemşireler onların bu sahtekârlığını görmezden geliyordu. Fakat çoğunluk şöyle düşünüyordu; burası elbette kötü bir hastane, ama başka nasıl olacaktı ki? Saat beşte uyandırılıp, üç saat boyunca bir tabak çorba için bekletilmek, ya da insanların, yanlarında kimse olmadan ölüp gitmeleri, hatta, tedavi olma ihtimalinin, hızla geçen hekimin ilgisini çekmeyi başarmakla doğru orantılı olması bile tuhaf gelmiyordu kimseye. Onlara göre, tüm hastaneler böyleydi zaten. Eğer ağır bir hastalığa yakalandıysan ve kendi evinde tedavi olamayacak kadar fakirsen, o zaman hastaneye gitmek ve tıpkı orduya katılmış gibi acıya ve sıkıntılara katlanmak zorundaydın. Üstüne üstlük, İngiltere'de artık yok olmaya yüz tutmuş olan bazı eski hikâyelere bu hastanede hâlâ inandıklarını da hayretle fark etmiştim; mesela, hasta narkozun etkisine tam olarak girmeden önce, sırf meraktan ya da gülünç olduğunu düşündüğü için hastasını neşterle kesen hekimlerle ilgili saçma hikâye gibi. Tam tuvaletin altında küçük bir ameliyathane olduğunu

söylerlerdi. Güya bu odadan canhıraş feryatlar yükselirmiş. Bu hikâyelerin doğru olduğunu kanıtlayacak en ufak bir ipucuyla karşılaşmadım, şüphesiz hepsi saçmasapan, boş şeylerdi; fakat iki öğrencinin, on altı yaşında bir çocuğunu öldürmesine, daha doğrusu neredeyse öldürmesine -ben hastaneden ayrılırken, ölmek üzereydi, fakat sonradan iyileşmiş olma ihtimali az da olsa var- şahit oldum. Hastane ücretini ödeyen bir hasta üzerinde denemeye cesaret edemeyecekleri, tehlikeli bir deney yapmışlardı çocuğun üzerinde. Londra'da, yakın zamana dek duyduğum bir söylenti vardı; bazı büyük hastanelerde hastaların kadavra olarak kullanılmak için öldürüldüğü anlatılırdı. Bu hikâyeyi X Hastanesi'nde duymadım, fakat oradaki çoğu hasta, şayet duysalardı, tereddüt etmeden gerçek olduğuna inanırlardı bu söylentinin. Çünkü bu hastanede on dokuzuncu yüzyıldan kalma metotlar değil, bu yüzyılın ruhundan bir şeyler hâlâ yaşamaktaydı; orayı öyle tuhaf bir yer haline getiren de buydu.

Son elli senede hekim-hasta ilişkisi büyük bir yol katetti. On dokuzuncu yüzyılın son senelerinden önce yazılmış hangi edebi esere bakarsanız bakın, o zamanlar hastanelerin, birer hapishane gibi, hatta eski zindanlar gibi algılandığını fark edersiniz. Hastaneler pislikle, işkence ve ölümle bir tutuluyordu; mezara inen basamaklar olarak görülüyordu. Çok yoksul olmayan hiç kimse, tedavi olmak için böyle bir yere gitmeyi aklının ucundan bile geçirmezdi. Son yüzyılın özellikle ilk döneminde, tıp ilmi başarı kazanmaya başlamamıştı fakat iyice cesaretlenmişken, sıradan insanlar, hekimliği korkunç ve dehşet verici buluyorlardı. Özellikle cerrahinin, sadizmin tüyler ürpertici bir türü olduğu düşünülüyor, otopsi de büyücülükle eş tutuluyordu. On dokuzuncu yüzyılda, korku edebiyatının en popüler konularından biri hekimler

ve hastanelerdi. Zavallı ihtiyar III. George'un, iyice bunadıktan sonra, odasına gelen ve 'kendisini bayıltana kadar kan alacak olan!' cerrahları görünce merhamet dilenerek haykırışını düşünün bir. Ya da, Bob Sawyer ve Benjamin Allen'ın*, pek de parodi olmayan sohbetlerini hatırlayın, veya, Emile Zola'nın *La Débâcle* isimli romanındaki ya da *Savaş ve Barış*'daki hastaneleri hatırlayın. Peki ya, Melville'in *Beyazceket*'indeki ampütasyon tasvirlerine ne demeli! On dokuzuncu yüzyıl İngiliz edebiyatında hekimlere verilen isimler bile -mesela Slasher, Carver, Sawyer, Fillgrave**- ve genel takma isim olarak kullanılan 'kemikkesen,' komik olduğu kadar korkutucu isimlerdir. Ameliyat karşıtı edebiyat geleneği, belki de en yoğun haliyle, Alfred Tennyson'ın, *Çocuklar Hastanesi* adlı şiirinde*** dile gelmiştir. 1880'lerde yazılmış olmasına rağmen, kloroformun ameliyatlarda kullanılmasından önce yazılmış bir şiir gibi görünmektedir. Dahası, Tennyson'ın bu şiirinde yansıttığı bakış açısıyla ilgili söylenecek çok şey vardır. Anestezisiz bir ameliyatın nasıl bir şey olabileceğini, ne kadar korkunç bir eziyet olarak görüldüğünü düşünürseniz, böyle bir görevi üstlenen insanlara şüpheyle yaklaşılmasının sebebini de anlayabilirsiniz. Zira, öğrencilerin hevesle beklediği bu kanlı seanslardan, ("Bizim Kasap yapacaksa, olağanüstü bir sahne izleyeceğiz demektir!"****) çoğunlukla netice alınamıyordu; eğer hasta şoktan ölmezse, ameliyatın do-

---

*) Charles Dickens'ın *Pickwick Papers* adlı romanının tıp öğrencisi olan kahramanları. (ç.n.)

**) Özel isim olarak kullanılan bu kelimeler, sırasıyla kesici, oymacı, bıçkıcı ve mezar dolduran gibi anlamlara gelir. (ç.n.)

***) Alfred Tennyson'ın bu şiirinde, bir hemşire, küçük bir kızın, ameliyata girmek zorunda kalmadan huzur içinde ölümünü, tanrının bir lütfû olarak anlatmaktadır. (ç.n.)

****) Dickens'ın *Pickwick Papers* adlı romanında, bir tıp öğrencisi, hocasının gerçekleştireceği ameliyatla ilgili görüşünü bu cümleyle anlatır. (ç.n.)

ğal sonucu olarak kabul edilen kangren yüzünden kaybediyordu hayatını. Günümüzde bile, bazı hekimlerin amacına şüpheyle yaklaşmak mümkündür. Başından pek çok hastalık geçen, veya tıp öğrencilerinin kendi aralarında yaptığı bir sohbeti dinleyen herkes, bana hak verecektir sanıyorum. Fakat anestezi, cerrahlık için bir dönüm noktası oldu, dezenfektanlar da başka bir dönüm noktası. Artık dünyanın hiçbir yerinde Axel Munthe'nin, *San Michele'in Ḥikâyesi* adlı eserinde tasvir ettiği salınelere -fötr şapka takmış ve uzun bir ceket giymiş uğursuz bir hekim, kolalanmış gömleği kan ve cerahatla kaplanmış halde, hastaları aynı bıçakla arka arkaya kesip biçmekte, kestiği uzuvları da masanın yanıbaşındaki sepetin içine atmaktadır- şahit olmak mümkün değildir. Dahası, ulusal sağlık sigortası, işçi sınıfından hastaların, tedavi etmeye çalışmaya gerek olmayan yoksul kimseler olduğu inancını biraz değiştirmiştir. Bu yüzyılın ortalarına dek, büyük hastanelerdeki 'bedavacı' hastaların dişlerinin anestezisiz çekilmesi alışılmış bir uygulamaydı. Para ödemediklerine göre anesteziyi de hak etmiyorlardı; genel kanaat böyleydi. Neyse ki, bu da değişmeye başladı.

Yine de her kuruluş, ne olursa olsun her zaman, geçmişten kalma bazı anılar ve izler taşıyacaktır. Her kışlada Kipling'in hayaleti vardır; bir düşkünlerevine girip de *Oliver Twist*'i düşünmemek mümkün değildir. Hastaneler, başlangıçta, cüzamlılar ve benzerlerinin ölmesi için yapılmış yerlerdi, daha sonraları tıp öğrencilerinin, sanatlarını fakir insanların bedenlerini deneme tahtası olarak kullanmak suretiyle öğrendiği yerler haline geldiler. Çoğunlukla iç karartıcı, kasvetli olan mimarilerinde bu karanlık geçmişten izler görmek mümkündür. Herhangi bir İngiliz hastanesinde gördüğüm tedaviden asla şikayetçi olmadım, fakat insanların hastanelerden, özel-

likle yoksullar koğuşundan uzak durmaya çalışmasının son derece mantıklı bir tavır olduğu kanaatindeyim. Yasalar ne derse desin, hastanede, kendi tedaviniz hakkında fazla söz hakkınız yoktur, 'disipline boyun eğ ya da çık git' tavrı söz konusu olduğunda, size bazıları klasikleşmemiş, deneysel tedaviler uygulanmayacağından emin olamazsınız. Üstelik, ayağınızda çizmelerinizle ölmek en güzelidir ama, kendi yatağınızda ölmek hastanede ölmekten çok daha iyidir. Görevliler ne kadar nazik, çalışkan ve becerikli olurlarsa olsunlar, acele ve kalabalık sebebiyle, üstelik, insanların her gün yabancıların arasında ölüp gittiği bir yer olduğu için, her hastane ölümünde insana acımasızca gelen, rahatsız edici bir ayrıntı olacak ve hafızasında acı verici hatıralar yer edecektir.

Hastane korkusu, şüphesiz, fakirler arasında hâlâ capcanlıdır; bize gelince, yeni yeni unutmaya başladık bu korkumuzu. Zihnimizin fazla derinlerine gömülüp gitmiş olmayan kara bir lekedir, hastane korkusu. Yazının başlarında, X Hastanesi koğuşuna girdiğim zaman, bana tanıdık gelen bir şeyler olduğunu belirtmiştim. Gördüğüm manzara bana, gözlerimle görmediğim, fakat okuduklarımdan ve duyduklarımdan tanıdığım, on dokuzuncu yüzyılın pis kokulu, acı saçan hastanelerini hatırlatmıştı. Başka bir şey de -belki kara giysili hekimin buruşuk deriden çantası, ya da bayat hastalık kokusu- hafızama bir oyun oynamış, Tennyson'ın, sözünü ettiğim, yirmi yıldır hiç aklıma gelmemiş olan şiiri *Çocuklar Hastanesi*'ni hatırlatmıştı bana. Bu şiiri çocukluğumda geçirdiğim bir hastalık sırasında başımda bekleyen hemşire okumuşu bana; üstelik, Tennyson'ın bu şiiri yazdığı dönemde, bu yaşlı hemşire genç bir hemşire olarak çalışıyor olmalıydı. Eski tip hastanelerin dehşetini ve o hastanelerde çekilen acıları hatırlayacak yaştaydı. Şiiri okuyup birlikte korkudan ürper-

miştik, sonra uçup gitmiş aklımdan. Hatta ismini duysam bile bana hiçbir şey ifade etmezdi sanıyorum. Fakat, mırıltılarla ve sıkış tepiş yataklarla dolu loş koğuşa girer girmez, derin düşüncelere dalmış, ertesi gece de şiirin anlattığı hikâyeyi ve hastaneyi hatırlamıştım; üstelik, şiirin bazı satırlarını kendi kendime, ezbere okuyabiliyordum.

("Fakirler Nasıl Ölür", *Şimdi*, 1946)

AFORİZMALAR

Karl Kraus

Karl Klaus (1874-1936), insanları, kendi ağızlarıyla söyledikleri kelimeler aracılığıyla tuzağa düşürmekte pek becerikli olan Viyanalı bir hiciv ustasıdır. Viyana'da yaşadığı için, psikanalizin, zırhlarını kuşanmış halde Sigmund Freud'un zihninden doğuşunu, yakından takip etme şansına sahip olmuş; bu teoriyi hemen ölü doğmuş bir bebeğe benzetmişti. Diyagnozun bir hastalık olduğuna dair iğneleyici lafı da, ancak on dokuzuncu yüzyılda Viyana'da kök salan terapotik nihilizmin ışığında anlaşılabilir; mesela, o günlerde, hastalığın semptomlarını bozup saptırmaktan çekinen hekimlerin kullandığı tek ilaç, kiraz brendisiydi.

Tıp, "*Hem* paranı *hem* canını," der.

Anestezi: acı vermeyen yaralar. Nörasteni: yara olmadan acı çekmek.

Günümüzde en yaygın hastalıklardan biri de, diyagnozdur.

Ölüm sebebi, Lokman Hekim'in yılanının ısırığıydı.

Psikanaliz, tedavisi olduğunu iddia ettiği akıl hastalığının adıdır.

Günümüz edebiyatı: hastalar tarafından yazılmış reçeteler.

("Aforizmalar," *Die Fackel*, 1889-1936)

SEMT DOKTORU
Louis-Ferdinand Céline

Céline'in ilk romanı olan ve 1933'te yayımlanan Gecenin Sonuna Yolculuk, *bir hekim tarafından kaleme alınmış en çarpıcı romanlardan biridir. Aynı zamanda, edebiyat tarihindeki en duygusuz ve hoşgörüsüz romanlardan biri olma özelliğini taşımaktadır. Birinci Dünya Savaşı felaketinden sonra, dürüstlüğün edebi bir gelenek haline geldiği dönemde yazılan bu romanda, Céline'in, ahlâk kurallarına karşı duyduğu büyük nefret, roman karakterlerinin sonsuz umutsuzluğuna yansımıştır; ona göre, ahlâk, dolandırıcıların maskesidir, insan bencildir, hayat da bir seraptan ibarettir. Céline,* Gecenin Sonuna Yolculuk'*un büyük bir bölümünü Paris'in kenar mahallelerindeki hekimlik deneyiminden esinlenerek yazmıştır, semt de, eski şehrin kenarında kalan bölgedir. Anlatımındaki samimiyet, romandaki hasarlı felsefenin, varoluşu açıklama çabası gibi görünmesine sebep olmaktadır. Oysa Céline, 1930'ların sonunda, kendi ayaklarıyla siyasi bir tuzağa düşecekti.*[*]

İşte bu sıralarda, küçük bir mahalledeki verem kliniğinin yöneticiliğine getirildim. Lafı fazla evirip çevirmeyeceğim; ayda sekiz yüz frank kazanıyordum. Hastalarımın çoğu çamur ve çöp deryasında yüzen, dar sokaklarında dolaşan sümüklü, atılgan, küçük, sidikli kızların seks manyağının birinden bir-

*) Nazi yanlısı olan yazar, Nazilerin yenilgiye uğramasının ardından Fransa'dan kaçmak ve Avrupa'nın çeşitli yerlerinde saklanmak zorunda kalacak, ülkesine ancak yirmi sene sonra, affedildikten sonra dönecekti. (ç.n.)

kaç kuruş, bir avuç yiyecek ve belsoğukluğu kapmak için okul bahçesinin parmaklıklarının altından sıvıştığı, Semt denilen o tuhaf köyde yaşıyordu. Avangard filmlerden fırlamış bir mekândı; dallarında kirli çamaşırlar dalgalanan ağaçlar, cumartesi geceleri sarhoşların çişiyle sulanan marul bahçeleri... O hastanede uzman hekim olarak çalıştığım aylar boyunca, mucizeye çok ihtiyaç olmasma rağmen, tek bir mucize bile gerçekleşmedi. Aslına bakarsanız, hastalarının benden mucize beklediği de yoktu; tam tersine, veremi, onları ömür boyunca çektikleri sonsuz sefaletten kurtaracak, üç kuruş devlet maaşının sağlayacağı, kendilerine refah gibi gelen bir başka sefalete kavuşmalarını sağlayacak bir garanti olarak görüyorlardı. Savaşın başından beri, her testte pozitif sonuç veren balgamları onları askere alınmaktan kurtarmıştı. Yüksek ateş yüzünden sürekli inceliyor, zayıflıyor; az yemek yiyerek, bol bol kusarak, şaşılacak kadar çok şarap tüketerek, hatta üç gün yatıp bir gün çalışarak, yüksek ateşin asla geçmemesini sağlıyorlardı.

Devlet maaşı umudu, bedenlerini ve ruhlarını bütünüyle ele geçirmişti. Şayet ecel şerbetini içmeden önce bir süre direnecek gücü bulabilirlerse, bir gün bu lütûfa nail olacaklarına yürekten inanıyorlardı. Fakirlerin devlet yardımı için başvuru yaptıktan sonra nasıl beklediklerini görmeyen biri, tazminat için başvurmanın ve beklemenin ne anlama geldiğini hakikaten anlayamaz.

Dışarıda yağmur bardaktan boşalırcasma yağarken, sabahtan akşama, hatta haftalar boyunca, yıkık dökük sağlık ocağının kapısının açılmasını umarak giriş kapısının önünde bekler, komisyonlarla ilgili hayaller kurar, pozitif balgam testi, hastalıklı balgam, kanıtlanmış ve onaylanmış TB beklentilerini paylaşırlardı. İyileşme umudu, maaş bağlatma umutlarının yanında çok önemsizdi. Elbette tedavi olmayı

da düşünüyorlardı, fakat pek umurlarında değildi tüberkülozdan kurtulmak; hangi yolla olursa olsun, az da olsa bir maaş alma hayali onları âdeta büyülemekteydi. Bu yoğun arzu o kadar buyurgan ve mutlaktı ki, ufak tefek ve önemsiz bazı şeyler hariç hiçbir şeye karşı en ufak bir istek duymuyorlardı; hatta ölüm bile, maaşla karşılaştırıldığında geri planda kalıyor, en fazla, göze alınması gereken bir risk olarak görülüyordu. Ne de olsa ölüm, birkaç saat, hatta birkaç dakika sürer, oysa bir maaş tıpkı yoksulluk gibidir; ömür boyu devam eder. Zenginler de, başka bir biçimde olsa da aynı etkinin altındadır; bu maddi güvence çılgınlığını bir türlü anlayamazlar. Zengin olmak başka türlü bir körlüktür; her şeyi unutmanın sarhoşluğudur. Zaten insanların zengin olmaya çalışmasının tek sebebi budur; unutabilmek.

Yavaş yavaş, onlara, yani hastalarıma, sağlıklarına kavuşturma sözü verme huyumdan kurtuldum; kötü bir alışkanlıktı bu. İyileşme ihtimali onları asla sevindirmez, heyecanlandırmazdı. Sağlıklı olmak sadece geçici bir önlemden ibaretti. Sağlıklı olmak çalışabilmek anlamına geliyordu; çalışınca ne olacaktı ki? Oysa bir devlet maaşı, hatta en düşük maaş bile, cennetten çıkma bir nimetti; saf ve basitti.

Eğer fakirlere verecek paranız yoksa, ağzınızı hiç açmamak en iyisidir. Onlarla paradan başka herhangi bir şey hakkında konuşmaya kalktığınız takdirde, ya onları kandırmaya çalışıyor, ya da onlarla alay ediyorsunuz demektir. Hemen her zaman böyledir bu. Zenginleri eğlendirmekse basittir. Tek ihtiyacınız, bir aynadır. Kendilerini görebilecekleri bir ayna yeter de artar onlara; ne de olsa, dünyada zenginlerden daha güzel, bakmaya daha değer bir şey yoktur. Zenginlerin keyfinin yerinde olmasını mı istiyorsunuz? On senede bir, sarkık memelere benzeyen bir çift Onur Madalyası iliştirive-

rin göğüslerine, bir on sene daha oyalar onları. Hepsi bu. Benim hastalarım yoksuldu ve kendi dertlerine düşmüşlerdi. Şu sefil umuttan başka hiçbir şeyi düşünemez hale gelmişlerdi; kanla karışık pozitif balgam eşittir devlet maaşı. Başka hiçbir şey umurlarında değildi. Mevsimler bile. Mevsimlerle ilgili tek bildikleri ve ilgilendikleri, mevsim değişimlerinin öksürüklerini ve genel sağlık durumlarını nasıl etkilediğiydi; mesela, kış aylarında, yaz aylarından daha çok nezle oluyorlardı, fakat en çok kanı baharda tükürüyor, hava gerçekten çok sıcak olduğu zaman, haftada altı kilo birden kaybedebiliyorlardı... Bazen, muayene sıralarını beklerken, orada olmadığımı sandıkları zaman benim hakkımda konuşmaya başladıklarını duyuyordum. Benimle ilgili dedikodu yapıyor, korkunç hikâyeler uyduruyorlardı. İnsanı delirtecek yalanlar söylüyorlardı. Herhalde beni böyle aşağılamak onları tahrik ediyor; daha sert ve haşin, huysuz ve yaşlı baş belaları olarak kalabilmeleri, hayata tutunabilmeleri ve ölüme ayak direyebilmeleri için ihtiyaç duydukları o tuhaf cesareti sağlıyordu. Hor görebilecekleri, nefret edebilecekleri ve gözdağı verebilecekleri birini bulunca kendilerini daha iyi hissediyor olmalıydılar. Şüphesiz böyle hissediyorlardı. Yine de, keyifleri yerine gelsin diye elimden geleni yapmaya devam ediyordum. Onların tarafını tutuyordum; onlara yardım etmeye çalışıyordum; iğrenç basillerini daha rahat tükürmelerine yardımı olsun diye bol bol iyot veriyordum; lâkin tüm bu çabalarıma rağmen, bir nebze olsun yumuşatmayı başaramadım hiçbirini.

Onlara sorular yönelttiğim zaman, elleri önlerinde karşımda durup, köleler gibi uysalca gülümsüyorlardı; ama aslında bana hiçbir zaman ısınamadılar. Bunun asıl sebebi, onlara yardım etmeye çalışmamdı, diğer sebebi de zengin ol-

mamam. Onların doktoru olmam, ücretsiz tedavi edilecekleri anlamına geliyordu; bu da, bir maaş peşinde olsa da olmasa da hasta bir insanın gururunu okşayacak bir şey değildir. Hakkımda akla gelebilecek her türlü çirkin dedikoduyu yayıyorlardı. Mahalledeki hekimlerin çoğunun arabası vardı, oysa benim yoktu; onlara göre, bu da benim işe yaramaz birisi olduğumun kanıtıydı. Bütün yardımseverliğime, desteğime ve ilgime rağmen, meslektaşlarımdan biri yapsa görmezden gelecekleri en ufak bir hatada benden intikam almaya çalışırlardı, en azından görünen tablo buydu. Zaten bu hep böyledir. Ne olursa olsun, zaman hızla geçiyordu.

Bir akşam, bekleme odam boşalmaya yüz tutmuşken, bir papaz beni görmeye geldi. Hiç tanımadığım bu adamı az kalsın kapı dışarı edecektim. Rahip takımını pek sevmezdim. Özellikle, San Tapeta'da beni orduya katılmaya zorlayan rahiplerden sonra, haksız da sayılmazdım. Fakat bekleme odama dalıveren bu papazı, layık olduğu kelimeleri sayıp döktükten sonra kovmak istediğim için, onu nerede görmüş olabileceğimi hatırlamaya çok çalışınama rağmen, gerçek ortadaydı; onu daha önce hiç görmemiştim. Fakat o da benim gibi sık sık geceleri hastaların başına çağrılıyor olmalıydı; yakında oturuyordu. O zaman, hastaları ziyaret ederken benden uzak durmaya çalışıyor olabilir miydi acaba? Kendisini daha önce görmemiş olmamın sebebini tahmin etmeye çalıştım. Belki, birisi ona benim papazlardan hoşlanmadığımı söylemişti. Yarım ağızla konuşması buna işaret etmekteydi. Bir şeyden emindim; hiçbir hasta yatağının başında karşılaşmamıştık. Son yirmi senedir sağlık ocağının oldukça yakınındaki bir kilisede görevli olduğunu anlattı. Cemaati çok kalabalıktı, fakat ödeme yapabileceklerin sayısı hiç fazla değildi. Aslında bakarsanız, bir tür dilenciydi. Tek ortak noktamız da buydu galiba. Giydi-

ği uzun cübbe, Semt'in çamurlu sokaklarında bata çıka dolaşmak için hiç uygun değildi. Böyle düşündüğümü kendisine de söyledim. Hatta, cübbenin, bana son derece rahatsız bir giysi gibi göründüğünü, üstüne basa basa belirttim.

"İnsan zamanla alışıyor," dedi.

Görüşümü saygısızca yüzüne söylememden hiç etkilenmemiş, hatta daha da samimi davranmaya başlamıştı. Besbelli benden bir şey istemeye gelmişti. Sanırım mesleği gereği, bir sır verirmiş gibi alçak sesle konuşuyor, sesini hiç yükseltmiyordu. Sadede gelmeden önce havadan sudan konuşmasını izlerken, ekmeğini kazanmak için her gün neler yapmak zorunda kaldığını düşünmeye başladım; tıpkı benim gibi yüzünü buruşturuyor, bir sürü söz vermek zorunda kalıyordu. Sonra, kendimi eğlendirmek için, anadan doğma bir halde altarın başında dikildiğini gözlerimin önünde canlandırdım. İlk kez gördüğünüz insanları, her zaman benim yaptığım gibi çırılçıplak hayal etmelisiniz; zihninizde çırılçıplak soyunca ne olduklarını çabucak görüverirsiniz; karşınızdaki kim olursa olsun, herkesin içinde bulunan, her şeyi silip süpürme hırsıyla yanıp tutuşan devasa solucanlar gerçeğini doğrudan fark edersiniz. Hayalgücünün küçük bir oyunudur bu. İtibar denilen rezillik uçar gider, buharlaşır. Birisini çırılçıplak soymayı başardığınız anda, karşınızda, şu ya da bu şeyi anlatabilmek için ciğerlerini parçalayan, şişinmekten başka şey bilmeyen, kendini beğenmiş bir dilenci kalacaktır. Bu teste karşı koyabilen hiç kimse yoktur. Neyin ne olduğunu bir anda çözüverirsiniz. Geriye sadece düşünceler kalır, onların da kimseyi korkutabildiği görülmemiştir. Düşüncelerde hiçbir şey kaybolmaz, her şey düzeltilebilir. Oysa, baştan aşağı giysili bir adamın itibarına karşı koymak, bazen oldukça güçtür. Giysilerinden, kötü kokular ve gizem yayılır çevreye.

Bu rahibin dişleri berbat durumdaydı; çürük ve lekeli dişlerinin dipleri yeşilimsi tartarla doluydu, kısacası, ilerlemiş bir alveolar periostitis vakasıydı. Kendisine bu hastalığından söz etmek istedim ama susmak bilmeden bir şeyler anlatıyordu. Anlattığı şeyler, istesem de hiçbir hareketini görmezden gelemediğim, ağzının içinde kamçı gibi şaklayan dilinin her hareketiyle, güdük dişlerinin arasından saçılıyordu. Dilinin ucunda soyulmuş ve kanayan benekler vardı.

İnsanları böyle titiz bir biçimde incelemek benim huyumdur. Özel bir tutku da diyebilirsiniz buna. Kelimelerin nasıl oluştuğunu ve söylendiğini incelerseniz, söylediğimiz kelimelerin, çıktıkları salyalı kaynaktan, o felaket yerden, sağ salim çıkmakta oldukça zorlandığını fark edeceksiniz. Sohbet etmek için harcadığımız mekanik güç, dışkı boşaltmak için harcadığımız güçten daha fazla ve daha karmaşıktır. O şişkin et parçası, yani ağız, ıslık çalar gibi kasılarak, havayı içine çekerek ve çılgınca büzüşerek, çürük dişlerin pis kokulu bariyerinin arkasından, binbir türlü, yapış yapış ses çıkarmak zorunda; ne büyük cezadır bu! Fakat, en temel içgüdülerimizi gelişkin bir biçimde ifade edebilmek için, bu işkenceye katlanmak zorundayız. Hiç kolay bir görev değil doğrusu. İlgisiz, yarı çürümüş organlardan başka bir şey olmadığımızdan, duygular söz konusu olduğunda hep müşkül duruma düşeriz. Aşık olmaktan kolay ne var; zor olan, ayrılmamak. Dışkı, bir şeyi sürdürmeye ya da büyümeye çalışmaz. Bu açıdan bakınca, dışkıdan bile kötü durumdayız. Kudurmuş gibi olduğumuz şeye tutunmaya çalışıp durmak; katlanılmaz işkence budur işte.

Hiç şüphe yok; kendimizden daha ilahi bir tanrı yoktur bizim için. Bütün mutsuzluğumuz, seneler boyunca, Tom, Dick ya da Harry olmaya devam etmek istememizden kay-

naklanır. Bedeli ne olursa olsun, tek isteğimizdir bu. Bedenimiz dediğimiz, altüst olmuş moleküllerden oluşan bu paravan, tahammül etmek zorunda kalmanın korkunç farsı karşısında ebedi bir isyan içindedir. Sevgili, minik moleküllerimizin tek isteği, olanca hızlarıyla evrenin dört bir yanına dağılmaktır aslında! 'Biz' olmaya, sonsuzluğun üvey evlatları olmaya göğüs germek zorundadırlar! Şayet cesaretimiz olsa, patlayıp paramparça olurduk; hatta bazı günler, bunu gerçekleştirmeye epey yaklaştığımız bile olur. Çok kıymetli işkencemiz, gururumuzla ve derimizdeki atomlarla birlikte, içimizde kilitli kalmış durumdadır.

Zihnime doluşan bu biyolojik rezillikler yüzünden sersemlemiş, sessiz kalmıştım. Papaz da, anlatmak istediklerini güzelce özetlediğini ve beni avcunun içine almış bulunduğunu sanıp, iyiden iyiye yardımsever ve laubali tavırlar takınmıştı. Şüphesiz, hakkımda anlatılan aşağılayıcı hikâyeleri önceden duymuştu. Büyük bir dikkat ve özenle, konuyu, bir hekim olarak bölgede nasıl tanındığıma getirdi. Şayet başka türlü davranmış olsaymışım, Rancy'de çalışmaya başladıktan birkaç ay sonra, daha güzel bir şöhrete kavuşabilirmişim; bunu ima etti. "Şunu unutmamalıyız, sevgili doktorcuğum, hasta insanlar her zaman mutaassıplaşır. Şüphesiz sizin de bildiğiniz gibi, cennetin ve dünyanın kendilerini düş kırıklığına uğratacağı korkusuyla yaşarlar..."

Başka bir deyişle, daha en başından, Kilise'yle bir anlaşmaya varmış olmam gerektiğini söylüyordu. Kendisinin de manevi ve pratik kararı bu yöndeydi. Oldukça makul bir fikirdi doğrusu. Sözünü kesmemek için kendimi zor tutarak, ziyaret sebebini açıklamasını beklemeye koyuldum.

(*Gecenin Sonuna Yolculuk*'tan alınmıştır, 1933)

YABANCI

Dezsö Kosztolányi

Dezsö Kosztolányi, 1908 senesinde kurulan Nyugat (Batı) *adlı edebi derginin ekseninde yetişen Macar yazarları kuşağından birisidir.* Nyugat, *o dönemde gelişmeye başlayan psikanalatik hareketten ve bu hareketin 'Macaristan temsilcisi' sayılan, mesleki tarafsızlık fikrinin de bir tür kurmaca olduğunu düşünen Sandor Ferenczi'den büyük ölçüde etkilenmiştir. Ferenczi'nin öğrencilerinden Michael Balint, 1950'li yıllarda, İngiliz Ulusal Sağlık Servisi üzerinde büyük etki sahibi olmuş, kendi adıyla anılan Balint yöntemini bulmuştur. Bu küçük ve sade öyküdeki yabancı, kimliğini son nefesini verene dek saklayarak, çevresindeki insanların ortak bir insanlık paydasında buluştuklarını hissetmelerini sağlar.*

— · — · — · —

O zamanlar dünya, birkaç günde bir ucundan öbür ucuna uçabileceğiniz, telefon telleri ve elektrik şebekeleriyle kaplanmış küçük bir kara parçasından ibaret değildi; herkesin kendine ait sırlara sahip olması mümkündü. İnsanlar, günümüzdeki gibi rahatlıkla bir yerden başka bir yere gidemezlerdi; seyahat etmek daha uzun sürerdi ve daha masraflıydı. Diğer taraftan, bir sınıra vardığınızda, pasaportunuzu çıkarıp kontrol edilmesini beklemek ya da gittiğiniz her otelde medeni halinizi kayıt defterlerine yazmak zorunda kalmazdınız. O zamanlar, dünyada hâlâ avare dolaşan kimseler ve yabancılar vardı.

Size anlatacağım yabancı da, uzak bir Nordik ülkesinden gelmişti. Lâkin Norveçli, İsveç ya Dan değildi ve sade-

ce tek bir dil, yani anadilini konuşuyordu; hiç kimse ne dediğini anlayamıyordu.

Kaldığı küçük otelde, el işaretleriyle anlatırdı derdini. Sabah akşam yemek yediği restoranda, garsonu eliyle yanma çağırır, menüyü dikkatle inceleyip parmağıyla rastgele bir yemeğin adını işaret ederdi. Yemek önüne getirilince de başını onaylarcasına sallardı. Önüne gelen yemekten her seferinde memnun kalmış gibi görünürdü.

Onu her gün tek başına otelde gören diğer müşteriler, "Bu da kim acaba?" diye merak ediyorlardı.

Fakat bu soruya kimse cevap veremiyordu.

Yabancının, kendisini kimsenin tanımaması haricinde; bir yabancı olması haricinde, hiçbir tuhaflığı, dikkat çekici hiçbir yönü yoktu.

Sessiz sakin, elli yaşlarında bir adamcağızdı. Çekingen biri de değildi, hatta tam aksine, azıcık aksi ve sinirli bir adama benziyordu.

Yemeğini bitirdikten sonra, bir süre daha masasında oturur, bir sigara yakıp dalgın bakışlarla diğer müşterileri seyrederdi.

Garsonlar ve temizlikçiler, "Bu adam da kim acaba?" diye sorardı birbirlerine, ama boşunaydı. Kimse bu soruya cevap veremez, omuz silker, gülümseyip geçerlerdi.

Yabancı, her sabah kasabaya inerdi. Ölçülü adımlarla; ne aceleyle, ne de sallanarak yürürdü. Yemek saatinde restorana ilk gelen o olur, rastgele seçtiği yemeklerden birini iştahla midesine indirir, başını onaylarcasına sallar, hesabı öder, başını bir kez daha sallayıp, kalkar, çeker giderdi. Yemekten başka hiçbir şey istediği görülmemişti. Adeta, geçmişi olmayan bir adamdı.

Yaklaşık bir ay boyunca, bu düzeni hiç bozmadan otelde kaldı.

Bir sabah, aniden odasındaki zil çalmaya başladı. Koşarak yabancı adamın odasına giden hizmetli, onun yatağında olduğunu, işaretlerle bir şeyler anlatmaya çalıştığını gördü. Kalbini işaret ediyordu adam. Yüzünün her zamankinden daha solgun olduğunu fark eden hizmetli, hemen bir doktor çağırdı.

Doktor, adama ilk önce yerel dille bir şeyler sormaya çalıştı, anlamadığını fark edince, sırasıyla, Almanca, Fransızca ve İngilizce olarak yineledi sorularını; fakat yabancı bu dillerin hiçbirini bilmiyordu. Bütün sorulara, doktorun ne manaya geldiğini anlamadığı tek heceli, tuhaf bir kelimeyle karşılık veriyordu.

Doktor, hastanın kalbini dinledi, sonra iki bileğini birden yakalayıp nabzını aramaya başladı; nabzının atışı giderek azalıyordu.

Yabancı, sakin bir ifadeyle yatağa uzanmış, yatmaya devam ediyordu.

İyice telaşlanan doktorsa, aceleyle çantasını açtı, bir şırınga çıkardı ve adama bir iğne yaptı. Neler olduğunu anlamıştı. Daha önce benzer durumlarla birçok kez karşılaşmıştı. Bu olay, dünyanın her yanında aynı şekilde gerçekleşirdi. Hastasına ikinci kez iğne yapmadan önce, bir süre bekledi.

Gözleri yarı kapalı, yüzü bembeyaz olmuş yabancı, başını yastığa koymuş, kımıltısız yatıyordu.

Birkaç dakika sonra gözleri açıldı ve çenesi sarktı.

Doktor zili çaldı.

Odaya ilk giren, kat görevlisiydi, onu otel müdürü ve neler olup bittiğini koridorda duyan iki-üç temizlikçi izledi.

Şaşkınlıktan konuşamaz bir halde, sessizce yatağın çevresine toplandılar.

Aralarında en genç olanlar büyükanne ve büyükbabalarını, orta yaşlılar babalarını ya da annelerini veya başka bir ak-

rabalarını düşündüler; hepsi benzer bir olayla daha önce de karşılaşmıştı.

Yatakta uzanmış yatan adam, artık bir yabancı değildi. Onun kim olduğunu biliyorlardı.

Tıpkı kendileri gibi bu dünyada yaşamış, bir gün kendilerinin de göçüp gideceği gibi bu dünyadan göçüp gitmiş bir insandı.

Artık bir yabancı değildi. Artık, hepsinin kardeşiydi.

("Yabancı", *Hét Köver Esztendö*, 1930)

SOKRATES VE HEKİMİ

Paul Valéry

Okuyacağınız diyalogun resmi tonu, ilk elde oldukça tuhaf gelebilir, fakat Valéry, hekim ile hasta karşılaşmasının doğasını oldukça ayrıntılı biçimde kavramış ve mizahtan yoksun olmayan bir biçimde kaleme almıştır. Sokrates, söyledikleri başlı başına bir ilaç olan Eryximachus'un arkasından, acelenin hekimliğin doğasında bulunduğunu söyler. Hastalığın 'kendi başına düşünen bir güç' olduğu hakkındaki yaratıcı düşüncesi aracılığıyla Valéry, tedavi kültürünün, ancak savaştan sonra filizlenecek olan dinamiğini çok önceden sezmiş olduğunu kanıtlar bize.

SOKRATES: Gidiyor musunuz?

ERYXIMACHUS: Hasta bir kadının yatağının başına koşmam gerek...

SOKRATES: Fakat Tanrılar aşkına, benim acım henüz dinmedi ki... Başım hâlâ küt küt atıyor ama içi bomboş; kollarım, bacaklarım binbir parça; ağzım kupkuru, acı bir tatla dolu; üzerimde bir ağırlık var, bedenim baştan aşağı kurşun gibi ağırlaştı, oysa tüylerim diken diken; âdeta, bütün çelişkileri yönlendiren ölümcül bir ilke taşıyorum içimde...

ERYXIMACHUS: Akşama kendinizi daha iyi hissedecek, yarın sabah bütünüyle iyileşeceksiniz.

SOKRATES: Rica ederim, kalın. Biliyorum; gözden kaybolduğunuz anda ağrılarım daha da artacak, birini gönderip sizi çağırttırmak zorunda kalacağım... Bırakın, harmaniniz ve asanız koyduğunuz yerde kalsın, feneriniz de öyle...

ERYXIMACHUS: Başka birisi hastalanmış, o da beni çağırtmış. Acı içinde başka bir sedire uzanmış, ayak seslerimi bir an önce duymak için Tanrılara yakaran biri daha var. Size yalvarıyorum, Sokrates; en büyük hayranlığımı kazanan ölümlü; yüce zihninizin muhteşem dinginliğini davet edin; yersiz olduğunu pek iyi bildiğim korkularınızı gidersin. Ilık su yudumlamaya devam edin. Düşünün, ancak fazla derin düşüncelere dalmayın. Uzandığınız sedirden kalkmayın. Gün ışığının duvarınızda nasıl dağıldığını, ışık ve gölge terazisinin nasıl da geceden yana kaydığını izleyin. Zaman, başlı başına mutena bir ilaçtır. Söylüyorum size, savaş bitti; fatih sizsiniz, bedeniniz kazandı bu kavgayı. Şafak söktüğünde, tazelenmiş ve hayat dolu hissedeceksiniz kendinizi. Şimdi, gitmem gerek...

SOKRATES: Gidin o zaman... Lâkin, bir soruma cevap vermeden önce değil... Tek bir sorucuk. Zihnime sıkıntı veren bu sorunun cevabını vermeden gitmemelisiniz. Bunu öğrenmeyi çok istiyorum...

ERYXIMACHUS: Görüyor musunuz, şimdiden çok daha iyisiniz. Filozofumuz şimdiden kendini daha iyi hissediyor, mide bulantısının sebep olduğu telaş ve hüzünlü düşüncelerden çok daha genel bir düşünce canlandırıverdi onu.

SOKRATES: Ah! Hayır... Pek iyi hissetmiyorum kendimi! Fakat içimdeki hastalık, kendi başına düşünen bir güç haline geldi. Dinleyin! Eğer bana cevap vermeden yola düşerseniz, bu soru aklımdan hiç çıkmayacak, ateşim yeniden yükselecek; ya boğucu bir uykuya dalacağım, ya da uykum büsbütün kaçacak; tedavinizi, kendi elinizle bozmuş olacaksınız... Dinleyin, Eryximachus.

ERYXIMACHUS: Pekâla... Sizi dinliyorum. Lâkin yemin ederim ki ruhumun dörtte üçü başka bir yerde.

SOKRATES: Söyleyin bana; sağlığımı yeniden kazanmakta olduğumu, varlığımın, bir çocuğun eli tarafından çekilen, ya da bir kumrunun ağırlığı altında eğilen bir dal misali, üzerindeki baskı geçip gittikten sonra bir iki kere sallanıp, yeniden tüm erdemlerine kavuşacağını üstüne basa basa söylüyorsunuz...

ERYXIMACHUS: Sizi temin ederim, iyileşiyorsunuz.

SOKRATES: Aynı zamanda, yardımınızı talep eden başka bir ölümlünün imdadına koşmak zorunda olduğunuzu söylüyorsunuz; onun yanına gittikten sonra, şüphesiz kanatlı ayaklarınız yine boş durmayacak; bir üçüncü kimsenin yardımına koşacaksınız, bu böylesine sürüp gidecek... Lâkin, birbirinden böyle farklı sıkıntılar söz konusuyken, türlü hastalıklar karşısında neler olacağını, bu farklı bedenlerdeki, birbiriyle hiç alakası olmayan değişik sıkıntılarının iyileşeceğini ya da kötüleşeceğini, nasıl bu kadar kendinizden emin bir tavırla söyleyebiliyorsunuz?

ERYXIMACHUS: Sizin zihninizde de birbirinden farklı yüzlerce fikir yok mu? Dilinizde başka başka konular, aklınız-

da değişik yaklaşımlar yok mu? Zeno'nun, Phaedrus'tan farklı bir biçimde baştan çıkartılabileceğini bilmiyor musunuz sanki? Her ruha aynı biçimde girmeye, her ruhu aynı yöntemlerle mi tedavi etmeye çalışıyorsunuz?

SOKRATES: Bekleyin... Beni sorguya çekmemelisiniz. Vaktiniz kıymetli olabilir, fakat benim düşüncelerim de hızla akıp gidiyor. Şayet bir şeyi öğrenmek istiyorsam, bunu arzu ettiğim an, aynı zamanda, zihnimin, merak ettiğim sorunun cevabının sağlayacağı aydınlanmayla dolmaktan en çok keyif alacağı andır. Zihin, istediği şeyi kendi kendine üretmeye en yakın olduğu sırada, yeni düşüncelere de daha açıktır... Aslında bu, tüm besinler için geçerli değil mi, aynı şey döllenme için de geçerli değil midir?

ERYXIMACHUS: Öyle denildiğini duymuştum...

SOKRATES: O zaman izin verin de, düşüncem henüz taptazeyken, merakımın iştahını gidereyim. Onun iştahını kabartan sizsiniz. Beni iyileştiren ya da iyileştirmeye çalışan sizsiniz; şimdi, bana ve başkalarına bu iyiliği yapma kudretine sahip olan kimse hakkında düşünmek istiyorum. En çok ilgimi çeken de, sanatınızdır. Kendi kendime soruyorum, bildiklerinizi nasıl oluyor da bilebiliyorsunuz diye; biraz önce, tahmin etmekten de fazlasını yaparak, yalana başvurmadan söylediklerinizi -geleceği önceden haber vererek-; yani, yarın iyileşeceğimi, sabah uyandığımda bedenimin huzura kavuşmuş olacağını nasıl söyleyebildiniz? Siz ve sanatınız; yani tıp ilmi, hayretlere düşürdünüz beni, halime bakıp nasıl böyle mutlu bir kehaneti öne sürebildiğinizi, iyileşeceğimi nasıl önceden haber verebildiğinizi

pek merak ediyorum. Bedenim, en gizli sırlarını sadece size açıyor, bana değil; bana tek gösterdiği, acılar, bitkinlik ve sızılar; âdeta mutsuzluktan hakaret ediyor bana, aşağılıyor beni. Kendi bedenim, zihnime, açıklamadan değil de ancak dayaktan ve küfürden anlayan bir hayvan gibi davranıyor, oysa size gelince, ne istediğini, ne istemediğini, niçin böyle olduğunu içtenlikle açıklayıveriyor. Sanki bilginizin ışığında saydamlaşıyormuşum gibi, kendimle, ne olmam gerektiğiyle ilgili benden bin kat fazla şey bilmeniz, oysa benim, kendime anlaşılması güç ve bulanık gelmem çok tuhaf şey. Neler diyorum ben! Yarın nasıl olacağımı bile biliyor, sanki ileride uygulanmak üzere emirler veriyormuş gibi, bedenime, yarın sabah iyi olacağını söylüyorsunuz... Bir dakika. Sanki şaşkınlığım sizi de şaşkınlığa düşürmüş gibi, sizi çocukça soruları dinlemeye zorluyormuşum gibi bakıyorsunuz bana...

ERYXIMACHUS: Bekliyorum, ey bilge adamların en bilgesi, bekliyorum; hayretler içinde olduğumsa, doğrudur. Yalnız lütfen unutmayınız; *burada* edilen her kelime, *orada* telaş içinde bekleyen birinin kum saatine, katlanılmaz bir an daha eklemektedir.

SOKRATES: O zaman dinleyiniz. Dostlarımızla ettiğimiz sohbetlere sık sık katılıyorsunuz; sorunlar ve pratik meseleler çözüldükten sonra, vaktimin çoğunu ya tek başıma, ya da temeli sağlam kurulmuş diyalogların diyalektik dönemeçlerini takip ederek kendi kendimi sorgulamaya ayırdığımı, her türlü yöntemi kullanarak, kendim hakkında, olabildiğince gerçek ve dürüst bir fikre ulaşmaya çalıştığımı, başka hiçbir şeyi anlamak

için bu kadar çok çaba göstermeye değmeyeceğini düşündüğümü biliyorsunuz. Uğruna yaşamaya değecek başka bir nesne daha bulamadım, çünkü bana öyle geliyor ki, hayatın amacı, zamanımızı ve gücümüzü, hayata yeniden gelmeyi anlamsız, hatta hayal edilemez ve saçma kılacak bir şey yapmak, yaratmak ya da algılamak için kullanmaktır. *Benim görüşüme göre insan, hayatını, yeniden hayata gelme fikrine karşı kullanmalıdır.* Başka bir deyişle, hayatın en temel amacı, insanın kendisini çok iyi bilmesi, dolayısıyla, bir noktadan sonra hiçbir şeyin, o hayatın yapısını, biçimini ya da ifade edilme yöntemini değiştirememesidir. Tıpkı bir çocuğun büyümesi gibi; doğumundan sonra yaptığı tüm aptalca hatalar ve tehlikeli deneyler, yavaş yavaş bütünleşerek, onun bedenini ve dünyayı algılayışını oluşturur; bu iyelik kati sınırlarıyla elde edildikten sonra, artık artırılamaz, değiştirilemez, hatta olduğundan daha farklı düşünülemez.

Bu had safhadaki bilgiyi tecrübe edebilmek, aynı zamanda mümkün olan en son düşüncedir, bir vazonun kenarında titreyen son sıvı damlasına benzer. Son damlaya kadar dolu olduğumu hissettiğim anda hayatının da sona erdiğini hissedebilirim.

Sevgili dostum, işte bu sona ulaşabilmek için elimden geleni her zaman yaptım ben. Ölümlü bedenim hakkında detaylı bilgim olduğunu, onun başına gelebilecek her türlü tehlikeden haberdar olduğumu söylemem mümkün olmasa da; bütün gücümü ruhumdan aldığımı söyleyemesem de -çünkü dayanılmaz fiziksel acılar ve katlanılmaz, çetin sınavlar da vardır- ruhumun her zaman egemen olacağını, bedenimin

efendisi olacağını; beni, iyiden, doğrudan ve güzelden uzaklaştırmaya sadece ruhumun gücünün yeteceğini söylerdim kendime. Şimdi, bu ilkemin ve umudumun özdeğiyle ilgili büyük korkular yaşamama sebep oluyorsunuz. Zira, beni benden daha iyi tanıdığınızı gösterir, hatta kendimi böyle kötü hissettiğim bir anda, neşelendiğimi ve hayat dolu olduğumu söyleyerek bir süre sonra kendimi nasıl hissedeceğimi bile söylerseniz, bu durumun tek bir açıklaması vardır; demek ki benim tüm çabam çocuksu ve boşunadır, demek ki sizin, hem bedenimi, hem zihnimi, güzelce örülmüş, kati bilgilerden oluşan bir ağla sarıp sarmalayan, dolayısıyla kişiliğimin evrenini bir vuruşta yakalayan harici sanatınız karşısında, benim kişisel metotum, yenilgiye uğramaktadır.

ERYXIMACHUS: Beni bu kadar hayranlık uyandıracak bir kişiymişim gibi anlatmayınız, Sokrates... Sizin güzel sözcüklerinizin anlattığı bilgi ve güç canavarı değilim ben. Sınırlarım bellidir.

Ben sadece olgularla alakadar olurum; onların karmaşası ve kargaşası arasında, bildiğim kimi ipuçlarını arar, böylece, bana danışan kimselere elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışırım; onları rahatlatırken, bir yandan en az zararı vermeyi görevim bilirim, çünkü bir hekim kendi sanatından çekinmeli ve silahlarını özenle, dikatle kullanmalıdır.

Sizin kendiniz hakkında bilmediğiniz bazı şeyleri sizden daha iyi bildiğim doğrudur; öte yandan, sizin kendiniz hakkınızda bildiklerinizin yanında, bunlar hiç sayılır. Karnınızın içinde neler var, hatta, maharetli başınızı çevreleyen kemiklerin arasında neler var; bun-

ları sizden çok daha iyi bilirim. Bu gece sona erdiğinde kendinizi nasıl hissedeceğinizi, nasıl bir ruh hali içinde olacağınızı, garanti veremesem de, tahmin edebilirim. Fakat bu ruh haline kavuşunca neler yapacağınızı, aklınıza nasıl güzel sürprizler geleceğini ve bu sürprizlerle akşamları bizi nasıl şaşırtıp, eğlendirip, bilgilendireceğinizi hiç bilmem; bu böyledir, zaten aksi takdirde, sizin şöhretiniz bana ait olurdu, insanların ve tanrıların gözünde, Sokrates'ten daha fazlası olurdum ben... Kendinizle ilgili cehaletiniz, ölümlülüğünüzden kaynaklanmaktadır, Sokrates; çünkü zihniniz, bütün saflığıyla, buraya ve şimdiye aittir; özünü, yok olup gidecek olan herşeyden ayırmaktadır; şayet benim bildiklerimi bilseydiniz, şimdi bildiklerinizi bilemezdin... Elveda. Sizi dehanızla baş başa bırakıyorum, bedeninizi de Asklepius'un şefkatli ellerine teslim ediyorum.

SOKRATES: Ama... Gitti bile! Şimdi anlıyorum ki, acele etmek, hekimlerin doğasında var. Gerçekten de pek doğru; her ölümlünün başında bir hekim olsa, gece gündüz bir hekim tarafından müşahede altında tutulsalar, tıp ne halde olurdu kim bilir! İşte bu hekim, bana sırtını dönüp gitti. Bir yanda kendi bildikleri ve benim bilmediklerim, öbür yanda benim bildiklerim ve onun bilmedikleri arasında bölünmüş bir halde bıraktı beni. Tuhaf, belirsiz bir cümle, bulanık ve bulutlu bir kehanet gibi tekrarlanıp duruyor zihnimde: HER ŞEY BANA BAĞLI VE BEN DE BİR PAMUK İPLİĞİYLE BAĞLIYIM...

("Sokrates ve Hekimi," *Mélange*, 1941)

KALP DİKİŞİ
Ernst Weiss

Franz Kafka'nın yakın arkadaşı olan Ernst Weiss (1882-1940), üretken bir romancı ve başarılı bir oftalmogdu. Bir cerrahi müdahalenin, son derece yararlı bir tedavi yöntemi olarak anlatıldığı bu melodramı -'General' tarafından, bizim, bir 'cerrah titizliği'yle diyebileceğimiz bir biçimde kumanda edilen bir askeri müdaheleye benzetilen prosedürü- Léon Daudet'nin, ünlü cerrah Péan'ı tasvir ederken yaptığı şu dehşet verici tanımlamayla mukayese etmek ilginç olacaktır: "İki saat boyunca süren faaliyetten sonra, kan ter içinde kalır, elleri -aslında pençe haline gelmiş olurlardı- bir katilinkiler gibi kıpkırmızı olurdu; her zaman neşeliydi... Bu bilimsel katliam hem bir kasap dükkânını, hem de bir idamı ve boğa güreşini andırırdı... Üst üste yığılmış insan etini, insan gövdesinden, bacak ve kollarından tepeleri, daha önce hiç görmemiştim." Weiss tarafından resmedilen, fazla kişisel değilse de oldukça insani olan bu cerrahi sahnede, intihara teşebbüs aracının bir dolmakalem oluşu da, dikkati çeken bir ayrıntıdır.

Uzun boylu, sarışın, genç ve 'genel cerrahi' alanına tutkuyla bağlı, fakat aralarında, yakın geçmişinde tam anlamıyla mutluluk verici olmasa da hatırı sayılı bir rol oynayan Hildegard Anneliese'in de bulunduğu başka türlü arzulara karşı da bütünüyle isteksiz olduğu söylenemeyecek bir tıp öğrencisi olan Friederch von B., Aralık ayının başında, askeri nizama şayan görüntüsü ve baskıcı tavırlarından dolayı, öğrencileri arasında 'General' takma adıyla nam salan kraliyet

danışma kurulu üyesi O.'nun cerrahi kliniğinde, ücretsiz asistan olarak işe alındı. Bu atanmanın, profesör ve öğrencinin babasının, aynı eskrim kulübüne üye olmasıyla bağlantısı da yok değildi. Friederich von B., ilk başlarda, babasının arkadaşının ilgisini çekmeden, klinikte her tür işi yaptı; tuhaf, fakat sorumluluk isteyen görevler üstlendi; anestezi, pansuman, küçük operasyonlar. Bazen bir şey yapması istensin diye bekleyerek ortalıkta boş boş dolanırken bulurdu kendisini, ya da hastaları hafta içi saat ona çeyrek kala ile on bir arasında yapılan derslere taşırdı.

Bu derslerden birinde, 17 Ocak tarihli derste, profesör, habis tümörlerle ilgili bir konferans verecekti. Büyük bir gururla, kalıcı başarılarını; üç beş yıl önce ameliyat ettiği hastaları öğrencilerine teşhir etmek istiyordu, hatta, yedi buçuk sene önce, cerrahi öğretim görevlisi olarak şehre yeni atandığı sıralarda tedavi ettiği ve tıpkı diğerleri gibi sağlığını yitirmemiş, hastalığı nüksetmemiş bir hastayı bile çağırtmıştı. Hepsi zor ameliyatlardı; hastaların, bu kadar uzun süredir remisyon döneminde olmaları, cerrahi bir zafer; erken ve radikal müdahalenin başarısıydı. Böylece, üniversite kliniği eski hastaları davet etmek için onlara birer mektup gönderdi, uzak yerlerden geldikleri takdirde yolculuk masraflarının karşılanacağının da garantisini verdi.

Ders günü gelmişti; şimdi eski hastalar, koğuşlardan konferans salonuna giden geniş koridordaki bankta oturmuş beklemekteydiler. Beş erkek, üç kadın; dördü şehir merkezinden, dördü şehir dışından gelmişti. Kayıt memuru, her ne kadar hastalıkları hakkında konuşmamaları gerektiğini tembihlediyse de -klinikteki bütün hastalar için geçerli, genel bir yasak- onlar bir saattir hastalıkları dışında hiçbir konuda konuşmuyorlardı; bir-ikisi ameliyat izlerini göstermek için

gömleklerini sıyırmıştı, diğerleri ameliyat yaralarının nerede ve ne uzunlukta olduğunu göstermek için giysilerinin üzerinden işaret etmekle yetiniyorlardı; tabii, yaranın uzunluğunu abartma eğilimdeydiler. Sonra, büyük bir gururla, giysilerini düzelterek, öğrencilerin arkasından konferans salonuna girdiler; kadınlardan bir tanesi eldivenlerini yeterince hızlı giyemediği için telaşından ter döktü.

General, cerrahi iyimserliğe kaptırmıştı kendini, keyifle ders anlatıyordu. Tümörleri alınmış hastalarla, bir zamanlar bu hastalığa sahipken, şimdi çoktan hayatını kaybetmiş olan hastaların kaderini karşılaştırdı, bu esnada, devasa kollarını, ufak tefek bir hastanın omuzlarına koydu ve kadını kukla gibi bir sağa bir sola çevirdi, sonra öğrencileri için tahtaya operasyon sürecinin bir şemasını çizmek üzere, birden kadına arkasını döndü. Sağ elinde tebeşir, sol elinde vakanın durumunu detaylı olarak içeren notlar, yani kayıt memurunun az önce eline tutuşturduğu dosya vardı. Arkasından, usulüne uygun, akıcı bir dille, operasyon tekniğini ezberinden açıkladı, istatistikler yardımıyla her yöntemin avantaj ve dezavantajlarının eleştirel bir değerlendirmesini yaptı; bu esnada, bütün bu olup bitenle en yakından ilgili olan sekiz insanın, aynı zamanda bir ameliyathane olan konferans salonunda ayakta beklediğini tamamen unutmuştu.

O, kendisini cerrahi değerlendirmeler yapmaya tamamen kaptırmış bir halde konuşmaya devam ederken, yaşlı kayıt memuru Profesör E. birdenbire konferans salonuna dalıp, General'in kulağına heyecanla bir şey fısıldadı. Onun heyecanı, derhal cerraha da bulaştı; yüzü, sanki kaliteli bir kırmızı şarap içmiş gibi kıpkırmızı oldu; parlak vişne rengi suratındaki tek beyazlık, eskrim kulübündeki heyecanlı bir maçtan kalma eski yara iziydi. Kayıt memuru, sağlığına kavuşmuş sekiz hasta-

yı bir kaz sürüsü gibi salonun dışına kışkışlarken, General'in alnında, çok derin düşüncelere daldığının belirtisi olan bir kırışık belirdi. Sadece kendisinin kullandığı lavaboyu doldurmak için, derhal suyu açtı. Cam bir rafta duran kum saatini çevirdi. Tam on dakikaya tekabül eden kahverengi kum taneleri hızla akmaya başladı; el yıkama ve cerrahi antisepsi için gerekli olan süreydi bu. Öğrenci, General'in 'hazırlanması'na yardımcı oldu; bir yandan konuşup bir yandan ellerini fırçalayan General'in, tıpkı yüzü gibi şarap kırmızısı rengine dönüşen boğa gibi kalın boynuna, pirinç bir zincirle tutturulan, geniş, su geçirmez bir önlüğü bağladı. General, hiç bakmadan, ayaklarına bileklerine kadar yükselen siyah galoşlar geçirdi.

Akademik bir konuşma yapan anlatıcı halinden çıkıp, birdenbire başka tür bir insana dönüşmüştü; sesi, duruşu, bakışı tamamen farklıydı. Sert bir fırçayla parmaklarını, ellerinin içini dışını, dirseklerine kadar kollarını ovalıyordu. Ayağıyla basarak otomatik mekanizmadan sabun sıktı, çok geçmeden kolları bembeyaz sabun köpükleriyle kaplanmıştı. Bir kez daha her şey durulandı, ovalanmaktan kıpkırmızı olan çilli derisi, tekrar sabun köpüklerinin arasında kaybolmak üzere ortaya çıktı.

Yanında duran asistanı, Profesör'ün aynadaki yansımasıymış gibi, aynı hareketleri yapıyordu.

General, sonunda konferans salonuna doğru döndü: "Şansınız varmış, beyler, kliniğimizi, nadir bulunan bir vaka getirilmiş. Klinik civarında bir intihar teşebbüsü gerçekleşmiş. Genç bir kadın, hatta bir kız çocuğu, kendini kalbinden yaralamış. Büyük ihtimalle yaranın dikilmesi gerekiyor. Tam zamanında getirilmiş. En uygunsuz aracı kullanmış; sivri, çelik uçlu, eski model bir dolmakalem. Kız bir sekreter. Kendimizi nispeten şanslı sayabiliriz, beyler, çünkü olaya sebep olan nesne yaranın içine gömülü kalmış, bu sebeple kanamaya mani olmuş. Şu kızın talihsizliğindeki talihe bakar mısınız?

"Söylemeden geçemeyeceğim; bu kadar ilkel bir silahla kalbi yaralayabilmek de bir başarı sayılır. Hepinizin, hatta en arka sıralardaki beylerin dahi bildiğini ümit ettiğim -ne yaparsanız yapın ama lütfen ayağa kalkmayın, beyler, çünkü sıralar çok tozlu ve toz, operasyonumuz için tehlikeli olabilir- ve şimdi size göstereceğim bu yöntem, çok yenidir ve Frankfurt'taki merhum Profesör Rehn'in alanımıza yaptığı çok kıymetli katkılardan biridir. Birinci asistan, her zamanki gibi siz olacaksınız, Herr Oberarzt, ikinci asistan Herr Glikker ve üçüncü de Herr Schillering'tir; anestezi idamesi de buradaki örnek öğrencimizin ellerine teslim edilecek, beyler, yani sizden birine; kendisi şimdiden küçük bir anestezi teknisyeni sayılır. Bu gibi vakalarda, anestezi kitaba göre yapılmalıdır; ne de olsa göğüs kafesinin içinde çalışıyor olacağız. Bir zamanlar tıp, kalpteki yaralanmalar konusunda hiçbir şey yapamıyordu, fakat bu yıllar önceydi; Rehn'den beri, kalpteki yaralanmalarla ve hatta -elbette ki, nadir vakalarda- kurşun yaralarıyla da başa çıkabilmekteyiz; bu gibi durumların hakkından gelebiliriz, beyler, tabii hasta masaya canlı bir halde getirildiği takdirde!

"Her beş vakadan üçü, zamanında müdahale edildiği takdirde kurtulabilir. Şüphesiz, Avusturya arşidükü, tahtın varisi, Saraybosna'da kalbine aldığı yaradan sonra... Neyse, bu üzücü bölümü atlayalım! Sterilizasyon solüsyonunu hazırlayın. Hemşire, adrenalini hazırla, binde bir solüsyon, evet, sadece şunu söylemek istiyorum, her tür yaralanmaya karşı uygulanabilecek birtakım yöntemler mevcuttur, önleyemeyeceğimiz tek şey cinayettir. Yarayı dikebilirsiniz, ama kalbi iyileştiremezsiniz. Anestezicimiz solunumu gözlemleyecek. Dilatasyon cihazını unutmayın, hatta bütün kemik aletlerini hazır edin. Böyle vakalarda endikasyonlar bellidir; hasta önünüze gelir gelmez operasyona başlamalısınız. İlk müdahale çok

mühimdir. Kaybedecek bir saniyemiz bile yok, hastayı nereye götürdünüz, hemen buraya getirin! Formaliteler, uzayıp giden evrak işleri lüzumsuzdur; böyle vakalarda, bilinci yerinde olmayan hastanın rızası olmadan, hatta dünyadan haberi olmayan akrabalarına bile sormadan ameliyatı yaparım. Önemli olan, bakteriyel antisepsinin kurallarına sonuna kadar bağlı kalmak. Bu konuda hiçbir bahane kabul edilemez; cerrahi asepsi kurallarını en doğru şekilde uygulamak zorundayız, çünkü bedenin en hassas, dahası enfeksiyona en dayanıksız boşluklarından birini açacağız; göğüs kafesi ve perikardı. Ah, işte getirdiler onu. Getirin! Dikkatli olun! Yavaşça!"

Uzun boylu, sarışın, biraz da düşüncesiz tıp öğrencisi Friedrich von B., Hildegard Annelise'i; yani, yakın geçmişinde pek mutluluk verici olmasa da hatırı sayılı bir rol oynayan kızı, tekrar karşısında bulmuştu.

Aletler, kendilerine ait elektrikli sterilizasyon kaplarında kaynatılıyordu. Alet kaplarından yoğun buhar bulutları çıkıyor, amfiteatra benzeyen sınıfta yükselip dağılıyordu. Neredeyse öğle vakti olmasına rağmen konferans salonu karanlıktı. "Işık!" dedi General. Sahne ışıkları gibi tavana yerleştirilmiş lambalar, aniden vınlamaya başladı ve ameliyat masası, profesör, asistan ve en alt sıradaki izleyiciler, bembeyaz, gölge oluşturmayan, yoğun bir ışıkla kaplandı. Duvardaki saatin o ana kadar görünmeyen yüzü, şimdi, yaklaşık on biri iki dakika geçeyi gösteriyordu. General susmuştu. Sadece fokurdayan suyun sesi, kaynayan suyun içinde kımıldayan aletlerin metalik tıkırtısı ve gözlemcilerin fısıltısı duyuluyordu.

Kendini öldürmeye teşebbüs eden kız, boğuk bir inilti çıkardı. Bağırmıyordu; nefesini tutuyor gibi görünüyordu, çünkü göğüs kafesinin her hareketi ona acı veriyordu. Öğrenciler aşağıya bakınca, tavan ışıklarının parlaklığı altında,

kızın hastalıklı, sararmış yüzünü gördüler; ıslak üst dudağı, alt dudağının üstüne kapanmıştı, açık kahverengi, karmakarışık, nemli saçları yüzünü çevreliyordu. Uçuk yeşil gözlerini sımsıkı kapadı, sonra yuvalarından fırlayacak gibi açtı; gözkapakları titriyor, parlak ışık gözlerine yansıyordu. Bedenin üst tarafındaki giysiler makasla kesilmiş, göğsünün üstüne, ince, tül bir kumaş örtülmüştü; örtünün bir yerinde sivri bir çıkıntı vardı, düzenli olarak inip kalkıyordu. Kimseden çıt çıkmıyordu. General ve asistanları ellerini ve kollarını fırçalarıyla ovalamayı bırakıp hastaya baktılar.

Sanki gecenin geç saatleriydi. Derin bir sessizlik vardı. Sadece fokurdayan suyun sesi, alet kabından yükselen hafif tıngırtılar, ışığın tıslaması ve hastanın her nefes alıp verişinde çıkan inleme sesi duyuluyordu. General, baş hemşireye işaret etti. Hemşire, kendisi gibi bir kadın olan hastanın göğsündeki ince örtüyü, steril forsepsle tutup, yavaşça, onu incitmekten çekiniyormuş gibi usulca kaldırdı. Hastanın sol göğsünün alt tarafından, kalemin sapı görünüyordu; kalbin atışlarıyla birlikte inip inip çıkıyordu, sanki gizli bir güç tarafından nokta haline gelinceye kadar aşağı çekiliyor, sonra düz bir çizgi çizer gibi tekrar yukarı itiliyordu.

"Fark etmemiz gereken ilk şey," dedi General, artık ıstakoz gibi kızarmış olan kollarını yeniden şiddetle ovalamaya başlayarak, "bilincin tamamen açık olduğudur. Tabii böyle vakalarda görülen, makul derecedeki şokun dışında. Kan kaybı da yok. Dış kanama kesilmiş. Zaten en az düzeyde gerçekleşmiş olabilir."

Öğrenci Friederich von B.'ya, kurbanın yanına gelmesi için işaret etti. Kaslı, erkeksi kolları, parlak ışığın altında cilalı metal gibi parlıyordu.

"İleri! Başlıyoruz! Anestezi!"

Öğrenci derin bir nefes aldı. Bütün bedeni korkudan titriyor, kendini kontrol etmesi için bütün gücünü kullanması gerekiyordu.

Ağır sedasyon için, el altında bulunması gereken özel bir aparata ihtiyacı vardı. Bu alet, daha küçük çaplı bir operasyon için başka bir odaya götürülmüştü ve şimdi, saniyeler birer birer geçerken, kimse bunu General'e söylemeye cesaret edemiyordu. Hemşireler hızla koruyucu örtüler, kalın kumaşlar, lastik eldivenler ve pansuman malzemeleriyle dolu geniş nikel kaplama kapları açıyordu; kare şeklindeki çarşafları birbiri ardına çıkarıp açıp, baş hemşire kızın üst bedenini dikkatle kaldırırken, altına seriyorlardı. Arkasından bedenin alt kısmı örtüldü, sadece üst beden ve her saniye daha da solgunlaşan yüz açıkta kaldı. Eller şeritlerle ameliyat masasına bağlandı ve büyük bir kayış kalçaların üzerinden geçirilip sıkıştırıldı.

Kum saatinde, dokuz dakika akıp gitmişti. İçinde aletlerin bulunduğu, tıkırdayan büyük kalburlar, kaynayan sudan çıkarıldı. Havaya devasa duman bulutları yükseldi. Baş hemşire deneyimli hareketlerle metal aletleri sistematik bir düzen içerisinde ayırıp küçük, portatif masaların üzerine dizdi; benzer türden aletler birbirinin yanına, büyük olanlar sağa, küçükler sola yerleştirildi. Makaslar, düz, kıvrık, dört çatallı çengeller, kemik sökücüler, damar kıskaçları, forsepsler, iğne maşaları, orak biçiminde iğnelerle dolu kutular, düz iğnelerle dolu kutular, cam bobinlere sarılı ipek va katgut ameliyat iplikleri, gerilme güçlerine göre sırayla dizildiler.

Kum saatinin üst haznesindeki tanecikler neredeyse tükenmişti, öğrenci kapıya doğru baktı, fakat anestezi aparatı hâlâ getirilmemişti. Akan suyun sesi birden kesildi. "İyot!" diye emretti cerrah.

İşte o anda, son dakikada, anestezi aygıtı içeri getirildi, karmaşık bir aparattı. Kırmızı valflı pas rengi tüp oksijen silindi-

riydi, mavi valflı mavi tüp sıvı havaydı ve yeşil valf anestezi ajanını temin ediyordu. Yanıp sönen manometre, her nefesi tek tek takip eden, sıvılarla dolu ölçüm cihazlarıyla kaplıydı.

Profesöre beyaz ameliyat önlükleri giydirilir, beyaz bir bonesi başına takılırken, öğrenci, kırmızımsı renkli, dar lastik maskeyi kızın ağzına ve burnuna tuttu. Havayla karışan anestezi malzemesi, saydam bir cam borunun içinden büyük damlalar halinde akmaya başladı. "Derin nefes al! Derin nefes al!" dedi öğrenci kıza, ifadesiz bir sesle. Kız, tek kelime etmeden, başını inatla iki yana salladı. Güçsüz hareketlerle, maskeyi elinden geldiğince kenara itti. Maske hemen yerine yerleştirildi, fakat kız, solgun yüzünü çevirerek kurtulmaya çalıştı. Ağzını açtı; bağırmak, kendini savunmak istiyordu. Bir şey istemek için fısıldamaya çalıştı ve dudaklarını büzdü. Fakat tek kelime çıkmadı ağzından, teni gibi solgun kanı çekilmiş dudaklarından, aynı uzun soluklu inilti yükseldi.

"İyot!" diye tekrarladı General, lastik eldivenlerini çekiştirirken. Kızın iki göğsü, boğazından karnına kadar bütün derisi, metalik mavi-kahverengi renkli bir çarşafla örtüldü ve operasyon bölgesine geniş bir sargı malzemesi kapatıldı.

Kahverengi kumaşın tam ortasında, çelik saplı kalem aşağı yukarı hareket ediyordu, fakat hareketi şimdi daha belirsizdi; daha hızlı ama daha zayıf hareketlerle inip çıkıyor, titriyor, umutsuzca pır pır eden yürekle birlikte hareketleniyordu. O zamana kadar belirgin olan soluması, zayıflamıştı. Gözleri kocaman açılmıştı; umutsuzca ama bilinçli bir ifadeyle bakışlarını odanın içinde dolaştırıyordu.

Böyle bir yarası olan bir insanın bilincinin hâlâ açık olması, ne yaptığını bilmesi, çektiği acının farkında olması inanılır gibi değildi.

General'in yüzünde, operasyonu en ince detayına kadar bütün olası komplikasyonlarıyla birlikte gözünde canlandırdı-

ğını, bu operasyonu uygulamanın artık onun için bir formaliteden ibaret olduğunu gösteren, oldukça ilgisiz, neredeyse sakin, tuhaf bir ifade belirmişti; fakat hasta niçin hâlâ bilinçliydi? Evet, öncekinden daha fazla yaşam belirtisi gösteriyordu; gözleri bir şeyler aradı ve nihayet eski âşığının gözlerini buldu.

Kaybedecek bir saniye bile yok, diye düşündü öğrenci, ameliyat başlamak zorunda. Peki kıza ne söylemeli, onun her şeyi anlamasını, mantıklı davranmasını nasıl sağlamalı, ona neyi hatırlatmalıydı? Kim suçluydu? Kim her şeyi düzeltecekti? Ölümden önceki son iki dakika mıydı bunlar? Saat, on biri on iki geçiyordu.

"Nabız?" diye sordu, General.

Genç tıp öğrencisi kızın yumuşacık güzel boynuna, her kıvrımını tanıdığı ve şimdi en son asırlar önce görmüş gibi gelen tenine parmak uçlarını koyup nabzını aramaya başladı. İşaret ve orta parmağının uçlarıyla nemli, pürüzsüz, ılık tene dokundu.

"Karotis hissedilemiyor. Karotis üzerinde hiçbir şey hissedemiyorum." Fakat kız onun elini hissetmişti. Onu hâlâ seviyor muydu? Hâlâ yaşamak istiyor muydu? Pişman olmuş muydu? Birkaç dakika önceki kız mıydı hâlâ?

İşte o anda gözkapakları kapandı, uzun kirpikleri bir araya geldi ve ışığın parlaklığı altında pirinçten yapılmış gibi görünen kalın, açık kahverengi bir çizgi oluşturdu. Dudakları zarifçe aralandı. Süt beyazı dişler, solgun mercan kırmızısı dişetlerinin tam ortasında duruyordu. Öğrencinin suratına doğru verdi nefesini, arkasından, eter-hava karışımını hızlı ve kesik kesik nefeslerle içine çekti. Saat on biri on üç geçiyordu. "Artık başlamamız gerekiyor. Bayıldı mı? Hayır mı? Önemli değil. Asıl olan hayattır, anestezi ikincildir. Savaş savaştır. Başlıyoruz. Başını, mümkün olduğunca arkaya yatı-

rın. Beyin anemisinden kaçınmak, omurga solunum merkezlerini korumak gerek. Yaradan sızan kan kalbe dışarıdan baskı yapıyor ve perikardiyal keseyi dolduruyor. Muhteşem Ernst Bergmann, bu duruma, kardiyak tamponad adını vermişti. İşte böyle, biraz daha aşağı, tamam, iyi."

Masa, hidrolik bir cihaz aracılığıyla sessizce alçaltılmıştı. Öğrenci, kızın başının, matlaşmış, ipeksi saçlarıyla birlikte kucağında ağırlaştığını hissetti. Hâlâ yaşıyor muydu? Acı çekiyor muydu? Artık inlemiyordu. Uyuyor muydu? Uyanık mıydı? Ölmüş müydü?

"Aletler, lütfen!"

Oberarzt, göz kamaştıracak kadar parlak, alkol dolu bir tabaktan sırtı çelik mavisi ışıldayan, ince, kıvrık, nikel bir neşter çıkardı; balık yüzgeci kadar inceydi. General, neşteri bir ressamın fırçasını tutması gibi üst tarafından tuttu ve keskin tarafıyla ayrıntılı bir süslemenin taslağını yaparcasına, gövdenin üst tarafından başlayan ve sol göğsün altına doğru kavis yaparak inen bir çizgi çizdi. Çizginin kenarlarında soluk kırmızı kan izleri belirdi, fakat kan kaybı olmadı. Asistanlar, dilatörleri sağdan ve soldan yaranın kenarlarına geçirip iki yana ayırdılar. Hasta inledi. Sonra sesi kesildi. Öğrenci ona eter verdi. Bıçak, cerrahın elinden kayboldu, fakat kimse nasıl olduğunu göremedi, sonra sağ elinde bir dizi alet beliriverdi; büyük ve küçük, keskin ve küt, çıkarıcı ve kazıyıcı, delici ve açıcı aletler birbiri ardına belirip belirip yok oluyordu. Cerrahın ve asistanlarının ellerinde, dar ve kırmızı renkli, tırnaklarının uçlarını belli edecek kadar incecik bir lastikten yapılmış, parmaklarına yapışan eldivenler vardı. Operasyon bölgesinde kımıldayan tek şey, General'in, rasgele ve tesadüfi gibi görünen hareketler yapan, fakat aslında dikkatle ve sistematik bir biçimde kımıldayan, uzun parmaklı elleriydi. Diğer eller, yarayı açık tutmak için ke-

narlardan tutuyor, aletleri ya da gazlı bezleri uzatıyor ve General'in çoğunlukla bakışlarıyla yönelttiği çeşitli yardımcı görevleri yerine getiriyordu; sesini sadece en önemli emirleri vermek için saklıyordu. Söylediklerini, daha çok öğrencilerine yöneltiyor, operasyonun her adımını onlara açıklamak için konuşuyordu. "Görüyorsunuz, maalesef neredeyse hiç kan yok. Kan basıncı çok düşük. Anestezist, dikkat et. Eğer mecbur kalırsan bırak inlesin, ancak anesteziyi minimum tut ki kımıldamasın. Zaten şokta, kolay kolay hissetmez. Burada, deri altındaki dokuda bir çatlama var, yaralı göğüs kafesinden gelen basınç sebebiyle dışarı hava çıkıyor. Ne yapılacak? İlk olarak göğüs kemiğinin bir bölümünü kaldıracağız, sonra kaburgaları açacağız. Kalbe bir giriş, bir çeşit kapı açacağız. Arkasından, iki, üç, hatta dört kaburgayı kesmek zorundayız, kemik zarını muhafaza edeceğiz, çünkü her şey tekrar birleştirilmek zorunda. Her şey çok açık. Hava ver. Her solunum hareketinde, yara dışarıdan hava emiyor. Başlarınızı yaraya fazla yaklaştırmayın! Enfeksiyon istemiyoruz. Anestezist, biraz daha fazla basınç ver! Azıcık eter, bol oksijen. Şimdi düşmana saldırabiliriz. İntihar aletini dışarıdan bir forsepsle kavrayın, sıkıca tutun. Şimdi geldiği yöne doğru geri çekiyoruz, burası kalemin izlediği yol; yoldaki mürekkep izlerini görebiliyorsunuz. Şimdi dışarı çıkaracağız, dışarı doğru biraz çeviriyoruz, çok iyi! Dikkatle çekiyoruz, biraz daha, biraz daha, harika! İşte çıktı. Güzel, koleksiyona katalım. Aptal kadın, umutsuzluk içerisinde, eline gelen ilk şeyi kullanmış. Şimdi de kaburgalar, dikkat edin, kaburgaları kesiyoruz, evet, dikkatle koyun, önce parmağı alta koyalım, şimdi bastırıyorum ve bir sonrakine geçiyorum. Parmağımızı altına koyuyor, sonra deriyi, hiç çaba sarf etmeden kemiği ve zarı bir çırpıda kaldırıyoruz. Bir, iki, sonra diğeri, bir iki, geri geri, bırak ama kaydırma, deri parçasını sabit tut, kahretsin, biraz nazik ol, yavaş yavaş, güzel!"

Friedrich von B., elini kızın ağzının üstünde tutuyordu; kızın nefesi neredeyse hiç hissedilmiyordu. "Maskenin içine hava girmesine izin verme! Basınç vermeye devam et. Endişelenme, hâlâ nefes alıyor, biz buradan daha iyi görüyoruz, ciğerlerdeki enflamasyonu görebiliyoruz; anesteziyi idame et, elinden gelenin en iyisini yap. Dikkat edin! İşte perikard! İleri!

"Dişli kıskaç. Kıskaç. Büyüğü! Küçüğü! Orta boyu; dikkatli olun ve şu şeyi biraz dışarı döndürün! Diğerini, diğerini de, böyle devam ediyoruz! İşte perikard üzerindeki yara, çentikli, zikzaklı, bu yöne doğru ilerlemiş olmalı, görünen o ki, basit bir yarılma değil, çünkü yaralandığı anda perikard gergin bir haldeymiş, her kalp atışında olduğu gibi burkuluyormuş. Guatrsondası, daha derine inmek istiyoruz, daha derine, derine!"

Sonda, yani uzatılmış parmağa benzeyen nikel kaplama çelik bir alet, yavaşça yaranın kanla dolu ve karanlık derinliklerine doğru kaydı.

"Tamam. Lütfen sondayı dipte tutun. Ve şimdi makası onun üzerine getirin, lütfen; düz bir çizgi en iyisi olur, evet, alttan destekleyin, sondayı makasın tam altında tutun. Kesin! Güzel. Şimdi ilk kez her şeyi net görüyoruz! Her şey pıhtılaşmış kanla kaplı. Bunların temizlenmesi gerekiyor! Şimdi kan pıhtılarını kaldırıyoruz. Yavaşça silin, perikardı ovalamayın, bunu hiç sevmez. Artık görüş alanımız temiz, fazla uzun sürmeyecek, yaraya ulaşmış olmalıyız. Ağırdan almayın! Büyük ihtimalle tam önümüzde, aslında orada olması gerekmiyor. Kanayan nokta neresi? Şu tere bak! Temizleyin. Kafalarınızı çekin, bir bakınam gerekiyor, çekilin önümden! Silin, elinizi içeri sokmayın, forsepsle silin, daha nazik olun, enerjik olun, yavaş dedim, hem yavaş hem enerjik olacaksınız, ovalamayın, sürtmeyin! Dikkatli olun! Tekrar! Birazdan gün ışığını göreceğiz! Nabız nasıl? Bir şey hissediyor musun? Hiçbir şey mi? Biraz klorür solüsyonu ver o zaman, verebildiğin kadar

ver işte. Kan daha iyi olurdu, kan nakli yapsak daha iyiydi, ama uzun sürer, önce kan grubunu öğrenmemiz gerek, kübital damardan biraz tuz, olduğu kadar artık; suni hayat, yapay kan! Siz beylerden biri laboratuvara gidip çabucak kan grubunu öğrenin, kan bağışlayacak kimse var mı? Siz bir defa bize kan vermiştiniz, Herr B., kan grubunuz nedir? Dikkat edin, yüz saniyemiz kaldı! Sessiz! Bırakın! Kalp tamiri! Böyle zıplayan bir kalple doğru düzgün bir iş yapamayız. Tutulması gerekiyor. Saklandığı delikten çıkması gerekiyor! Çık, seni korkak! Sana söylüyorum. Onu tutmamız ve dikebilmek için rahatça ulaşmamız gerekiyor. Tamir etmek için dikiş en iyisidir! Evet, doğru ipliği getirmişsin. İnce ipek, kıvrık iğne, bu boy iyi olur, ver bakalım, bu tereddüt de neyin nesi, iğneye çok kısa geçirme ipliği, bu arada bana iğne tutucuyu ver; sen perikardı kaldır ve ipliğin ucunu tut ki kıvrılmasın. Şimdi seyredin: iğneyi kalbin serozasına, sol karıncığa ve apekse batıracağım ve buradan çıkaracağım; şimdi bir ilmeğimiz var; buradaki meslektaşımız onu tutacak, sonra biraz yukarıda sağa doğru aynı işlemi yapıyoruz, kenarda bir ilmeğimiz daha oldu; şimdi seyredin, iğneyi kalp kasının üzerine getiriyorum, batırıyorum, kastan geçirip çıkarıyorum, iğneyi bırakıyorum, iki ucu bağlıyorum, işte bitti. İplikleri kesin ve şimdi dikkatle kalbi oyuktan çıkarın. Kanıyor mu? Bırakın kanasın. Tabii ki kanayacak. Kaldırın! Daha çabuk, daha nazik, daha yukarı! Belki biraz daha yukarı. Bu tarafta rapor edecek bir şey yok. Kalp duvarının bu tarafından bir şey yok. Şurada da bir şey yok. Diğer taraf da temiz. Biraz daha kaldırın lütfen, sağa doğru döndürün! Biraz kuvvet, silin, yavaş yavaş, bastırmadan. Dur! Dur! İşte burada! Yara burada! Yaraya parmağını sok, sen, yaraya parmağını bastır, dedim. Yaranın kenarlarını nazikçe bir araya getir, kalp atarken elinle destekle! Çok iyi! Fakat görüş alanımızı tamamen kapatma! Bastırma. Yeter.

Güzel, tamam. Şimdi dikmeye başlayalım! Daha önceki gibi aynı ipek iplik. İlk dikiş, meyilli atılıyor. Yaranın sol kenarından, sağ tarafına, ipliği çıkar, düğümle, ipliği kıskaçla sıkıştır, tut. Doğru. Üst taraftan tut. Sen, dikişi tut ve kalp duvarını bana doğru kaldır, hayır, biraz sağa çevir ve kalbin her vuruşunda bunu yapmaya devam et. Güzel. İkinci dikiş. Güvenli bölgeye varmak için biraz daha derine git. Batır, çıkar, düğümle, yavaşça ve iki taraftan eşit olarak sık, tekrar düğümle. Şimdi daha az kanıyor, fakat daha tam olarak bitmedi işimiz! Nabız hissediliyor mu? Hâlâ hiçbir şey yok mu? Solunum nasıl? Berbat mı? Şimdi sakin olun. Ellerinizi çekin. Üçüncü dikiş. Güzel. Kanama durdu. Kalp yarası kapandı. Makas, üç dikişin de iplerini kesin! Fazla kısa olmasın! Fakat uzun da bırakmayın! Hayır. Tamam. Dördüncü mü? Hayır, bu yeterli. Bırakın. Dikişler yeterince sağlam, kan basıncı geri döndüğünde ve damarlar normal bir şekilde dolduğunda tutacaktır. Nabız? Yok mu? Haydi bakalım! Şayet kalp hâlâ atıyorsa, hasta yaşıyor demektir. Bakın, kalp kasları gözle görünür şekilde iyileşiyor, kalp atışları daha fazla göze çarpıyor, şimdi düzenli bir kasılma ve gevşeme görebiliyoruz, daha önceki histerik seğirme ve çırpınmalar gibi değil. Hiç şüphe yok ki, bu sıradışı bir hastaydı. Şimdi kübitale doğru dozda salin ver, ama bizi rahatsız etme ve o pis şeylerle yanımıza çok fazla yaklaşma. Bırakın mediastin içeri çekilsin, ipleri dışarı çıkarın, her şey olması gerektiği gibi. Kalp kasının üç kement altında yabani bir tay gibi nasıl da sıçradığını görüyor musunuz, ellerimizin altında giderek güçleniyor. Güzel, nabız nasıl? Neredeyse hissedilemiyor. Bunu düzeltebiliriz! Şimdi şu adrenalini verin, adrenalin solüsyonunu doğrudan kalbe enjekte edebiliriz. Güzel. İşte bu. Şimdi nasıl?"

"Nabız; geldi, sanırım."

"Biz de öyle sanıyoruz. Solunum nasıl?"

Öğrenci, anestezi aletinin geyçinden içeri çekilen havanın daha da canlı bir şekilde yükselen gümüş rengi damlalarını seyretti. "Gayet iyi," dedi.

"Şimdi perikardiyal dikiş. Bunun için katgut kullanacağız. Katgutu kalp için kullanamazdık. İpek daha güvenli. Fakat perikardın kalbin kuvvetli vuruşlarına dayanmasına gerek yok. İşte böyle, tamamdır. Şimdi kaburgaları eski yerlerine yerleştiriyoruz, periyostu birkaç küçük dikişle halledebiliriz.

"Derinin altına cam bir akaç koyun. Buraya, en derin bölgeye doğru. Kas-bağdoku yarasını kapatıyoruz: deri dikişi, ince ipek, birkaç iğne darbesi yeterli. Anestezi ne durumda?"

"Yıllar önce bitti."

"Güzel. Saf oksijen vermeye devam et, üç buçuk litre, dört litre, sonsuza kadar, amin. Ne olur ne olmaz, kâfur da ver sen. Ayılma odasında kendine geldiğinde de kafasını aşağıya indirin. Sadece gerektiği takdirde kan nakli yapılsın. Şüphe duyarsanız verin. Kızın kan grubu neydi? A mı? Ya siz, Herr B.?"

"Benim ki de A."

"Daha iyisi can sağlığı. Herr Oberarzt ve Herr B.; hastanın yanında kalın. Ne zaman başlamıştık?"

"On biri on üç geçe."

"Operasyon süresi: yedi buçuk dakika. Yüz yıl önce Napolyon'un özel doktoru aynı sürede bir bacağı kalçadan kesebilirdi, hem de baldır ve ayakla birlikte; kanamayı durdurmak da cabası. Onlar da ustalardı, ama bizden daha farklıydı uzmanlık alanları. Hastayı dikkatle kaldırın ve yatağa taşıyın; ya da durun, ben yapayım. İşte... Oldu... Hazırda yatak ısıtıcısı var mı? Örtün üzerini! Örtün! Örtün! Harika. Her şey yolunda. Gerisini kaderin ellerine bırakıyoruz. Günaydın, beyler, günaydın."

("Die Herznacht,"
Gesammelte Werke: Die Erzahlungen, 1982)

İKİ HATIRA
Michel Leiris

Michel Leiris, sürrealizmin kıyılarında dolaşan olağanüstü bir antropolog ve yazardı. Erkeklik: Çocukluktan Acımasız Erkekler Dünyası Düzenine bir Yolculuk *adlı, son derece iyi kurgulanmış ve bilinçli bir biçimde yazılmış bir biyografi kaleme almıştı. Burada okuyacağınız iki pasaj da aldatmacayla ilgilidir; ilki, hasta numarası yapmanın avantajlarından söz eder, ikincisiyse, bu hikâyede, büyüklerinin bir çocuğa söylediği, iyi niyetli bir yalanın, nasıl hiç iyileşmeyen bir tramvaya dönüşebileceğini anlatır; yazar, diğer otobiyografik çalışmalarında, hayatı boyunca sesini kaybetmekten korktuğundan da söz etmiştir. Günümüzde, pek çok ülke yasalarına göre, cerrahi müdahaleden önce reşit olmayan hastaların bile onayı alınmak zorundadır.*

SOBANIN CİNİ

Gecenin bir yarısı, boğazımı ve nefes borumu kavuran, bir takoz ya da hançer gibi içime saplanarak gittikçe daha derinlere batan, şiddetli bir öksürük krizi yüzünden uyandım. Canım çok yanıyordu, ancak, bir yandan da şiddeti gittikçe artan öksürük krizlerini ve tüm bedenimi sarsan spazmları beklemekten tuhaf bir zevk alıyordum. Birazdan neler olacağını - annem endişelenecek ve beni şefkatle kollarına alacak, cömert bir ilgiyle üzerime titreyecekti- da biliyordum; *ilgi* odağı olaca-

ğım için belli belirsiz bir mutluluk hissediyordum. O geceden beri, hasta olmaktan her zaman keyif almışımdır, tabii hastalık çok acı verici olmadığı sürece. Hastalığın sağladığı sorumsuzluk hissi -ve ardından gelen sonsuz özgürlük-, başkalarının gösterdiği sınırsız ilgi, son olarak, insanın teninin hassasiyetini artıran, tatlı bir yorgunluk veren ve insanı hafiften mutlulukla dolduran, bedeninin varlığını fark etmesine sebep olan yüksek ateşin kendisi, bana her zaman haz vermiştir.

Hasta olduğum anlaşılınca, oturma odasına götürülmüş ve markasından dolayı La Radieuse dediğimiz portatif sobanın yanına, annemin kucağına oturtulmuştum. İçindeki sıcak korlar çatırdayan La Radieuse'ün iki yanında büyük su depoları vardı; her biri on litre alabilen bu depoların içindeki su, sıcağın etkisiyle buharlaşır, odanın havasının kurumasını önlerdi. Sobanın tam ortasındaki kadın yüzü -Cumhuriyet dönemi modasına uygun, klasik bir insan resmiydi- sobaya bir kadın ismi verilmiş olmasının sebebiydi, üstelik, bu faydalı ev eşyasını, aile yaşamının simgesi haline getirirdi... La Radieuse'ün yanıbaşında, annemin kucağında uzanmış yatarken, soba, bana bir canavarı değil, tatlı nefesi yüzümü okşayan sevimli bir evcil hayvanı çağrıştırırdı. Kısa boylu bir kadın olan annem, geceliğinin üzerine eski bir bornoz geçirmişti; uzun saç örgüsü başının arkasında sallanıyordu. Babam, üzerinde röbdöşambrı, elinde ilaç şişesiyle, bana doğru eğilmişti; şişenin içinde kahverengimsi bir sıvı vardı. Babam, şişenin içinde bir de tüy olduğunu, ilacı içersem tüyün boğazımı gıdıklayacağını ve beni kusturacağını anlatıyordu. Kusturucu ilacı içmek istemiyordum, ama, annemin, bir eski Roma tanrıçası gibi La Radieuse'ün mavi ışıltılar saçan çelik gövdesinin yanında oturduğu, babamınsa, II. Henri tarzı büfenin süslü oymalarının arasında ilaç şişesini aradığı, gece-

nin bir yarısı sahnelenen bu dramanın başrolünü oynama şansına erişmek gibi, tüy hikâyesi de beni büyülemişti.

KESİLEN GIRTLAK

Beş ya da altı yaşlarımdayken vahşi bir saldırıya maruz kaldım. Ya da başka kelimelerle söylemek gerekirse; birtakım adenoidal oluşumlar sebebiyle boğazım ameliyat edildi. Ameliyat, son derece acımasız şartlar altında gerçekleştirildi, hiç anestezi yapılmadı. Ailem, ilk olarak, nereye gideceğimizi söylemeden beni cerrahın yanına götürme hatasını yaptı. Eğer yanlış hatırlamıyorsam, sirke gittiğimizi sanıyordum; bu yüzden, bir süre sonra, cerrahın ve ona ameliyat boyunca yardım eden yaşlı aile hekimimizin oynayacağı pis oyuna bütünüyle hazırlıksızdım. Ameliyat ve öncesi her şey, her sahnesi dikkatle prova edilmiş bir piyes gibi gerçekleşti, dolayısıyla bende korkunç bir tuzağa düşürüldüğüm hissini uyandırdı. Olaylar şöyle ilerledi; ailemi bekleme odasında bırakan yaşlı hekim, beni, upuzun kara sakallı, bembeyaz giysili cerrahın -o canavardan hafızamda sadece bunlar kalmış- hazır beklediği başka bir odaya götürdü; odada bir sürü sivri alet gördüm, korktuğum belli olacak ki, yaşlı hekim beni teselli etmek için kucağına aldı ve şöyle söyledi: "Gel bakalım, *benim minik karamelam!* Şimdi seninle evcilik oynayacağız." Sonra tek hatırladığım, cerrahın aniden üzerime atılıp sivri bir aleti boğazıma şiddetle bastırması, hissettiğim yoğun acı ve attığım -boğazlanan bir hayvan gibi- çığlıklar. Sesimi bekleme odasından duyan annemin ödü kopmuştu.

Atlı arabada eve dönerken tek kelime etmedim; geçirdiğim şok o kadar şiddetliydi ki, yirmi dört saat boyunca tek

kelime bile alamamışlardı ağzımdan; ne yapacağını şaşıran annem dilimin tutulduğunu sanmıştı. Ameliyattan sonraki saatlerden hatırladıklarımsa şöyle; atlı arabayla eve gelmemiz, annemle babamın boşu boşuna beni konuşturmak için kandırmaya çalışması, eve vardığımızda, annemin, oturma odasındaki şöminenin başına geçip beni kucağına alması, bana zorla içirdiği buzlu şerbetler, ara ara tükürdüğüm ağız dolusu kan, ve kanı, çilekli şerbetin renginden ayırt edememem.

Bu hatıra, bütün çocukluk hatıralarım arasında bana hâlâ en çok acı verendir. Niçin canımın yakıldığını anlamamakla kalmamış, çevremdeki yetişkinlerin, sadece beni bu vahşi saldırıya maruz bırakmak için bir araya gelip bana hain bir oyun oynadığını, beni tuzağa düşürdüğünü sanmıştım. Yaşamla ilgili tüm görüşlerim yara almıştı bu olaydan sonra; hile ve tuzaklarla dolu bir yer olan dünya, bana göre, bir hapishaneden ya da dev bir ameliyat masasından ibarettir; varolma sebebim, hekimler için bir denek vazifesi görmek, gözden çıkarılmış bir asker olmaktır; bu arada olup biten her türlü güzel şeyse, sirke götürme ya da evcilik oynama teklifleri gibi birer kandırmaca; acı ilacı şekerin içine saklama çabası, eninde sonunda götürüleceğim o mezbahaya gitmemi garanti altına almak için söylenmiş birer yalandır.

("La génie du foyer" ve "Gorge coupée"den alınmıştır, *L'Age d'homme*, 1939)

GÜNLÜK
Miguel Torga

Miguel Torga (1907-1995), Portekiz'de, Lizbon ile Porto arasındaki fakir, dağlık bölgede kulak burun boğaz uzmanı ve genel cerrah olarak görev yaptığı altmış senelik zaman diliminin büyük bölümünde günlük tutmuştur. Günlüğündeki vurucu, ustaca yazılmış ve insanı kimi zaman derin düşüncelere sürükleyen kayıtlarda, penisilinin bulunması, Avrupa'da köylü sınıfının son örneklerinin yok oluşu ve yersiz ilaç tüketimi gibi tıbbın doğası ve uygulanışı üzerinde mühim değişimlere yol açmış olaylardan söz etmiştir. Torga, kendisinin de köklere ihtiyacı olduğunu anlamış ve bu ihtiyacı yazma özgürlüğünü kısıtlayacak olsa bile şehir yaşamının baştan çıkarıcı çağrısına kapılmamış, işine sıkı sıkı sarılmıştır. Ona göre evrensel, dört duvar arasına sıkışmayan yereldir.

Coimbra, 8 Aralık 1933

Artık bir doktorum. Okul gelenekleri gereğince, tören başkanı evet dediği anda, profesörler ve dekan, insanlığa lavman yapmam için gereken yetkiyi bana verdiler, arkasından, tanıdığım ve tanımadığım kişilerden oluşan bir grup beni tepeden tırnağa 'soydu' Üzerimde akademik pelerinimden başka bir şey kalmayınca, özüme son derece yakın olduğum bu kılıkta şehirde dolaşmak zorunda kaldım; derin bir korkuyla titreyen çıplak bedeni üç metre uzunluğundaki kara bir örtüye sarınmış, nereden gelip nereye gittiği belli olmayan bir adamdım.

Vila Nova, 7 Kasım 1934

Bugün her şey sona erdi. Ben de, her zamanki gibi, ne yapsam bilemedim. En ufak bir umut beslemenin bile mümkün olmadığı anda bile tutunmaya devam ettim ve... ümit ettim. Bir varlığın, doğduğu andan itibaren, ortalama olarak altmış yıl yaşamaya hakkı -ve zorunluluğu- olduğu fikrini, hayatım boyunca ne kadar uğraşsam da kafamdan çıkaramamışımdır. Yaz tatilinde sık sık babamın ekinleri toplamasına yardım ederdim. Tarladaki mısırın ve ketenin büyüdüğünü görürdüm. Onların mevsimlik bitkiler olduğunu bilmeme rağmen, ertesi tatilde tarlaya gittiğimde, ketenle mısırın yerinde koca patatesler görünce pek üzülürdüm.

"Buradaki ketene ne oldu?"

"Onları ağustosta topladık, evlat!"

Doğru ya, keten ağustosta olgunlaşırdı. Doğanın kendisine bahşettiği birkaç ay boyunca güneşten alabildiği kadar ısı alır ve semirir, sonra da yorulup ölürdü.

Oysa bu küçük çocuk güneşin bile keyfini çıkaramamıştı. Henüz yaşamının ilk haftasındaydı. Bitki saplarının lifli, çiçeklerin narin bir mavi, tohumların altın rengi olduğu yaşta bile değildi. İşte bu yüzden, odaya girdiğim anda, hayatımda duyduğum en büyük acı içime doldu. Oradaydı, henüz arpaya veya çavdara karışmamıştı, ama çok geçmeden karışacaktı. Annesi hüngür hüngür ağlıyordu. Çocuksa beyaz, ifadesiz yüzü duvara, sırtıysa komodinin üzerindeki işe yaramaz ilaçlara dönmüş, yatıyordu.

Bir hekimin ağlamaya bile hakkı yoktur. Tek yapabileceği, çocuğun halen ılık olan sıska kolunu tutmak, elini cansız nabız damarına koyup birkaç saniye boyunca dişlerini sıkmaktır. Sonra, oradan gitmekten başka bir seçeneği kalmaz. Konuşamaz bile. Böyle anlarda neler söylenmesi gerektiğini

kim bilebilir ki? Dünyaya yaşayan bir evlat getirmiş, karşılığındaysa ondan ölü bir çocuk almış olan bir anneye, bir doktor ne diyebilir ki?

Vila Nova, 10 Şubat 1935

Dayanamıyorum. Böyle yaşamaya devam edemem; günlerimi, rahiple kâğıt oynayarak, Gandaramàs'taki bir hastayı görmek için filanca saatte uyanarak, kalan zamanlarda da sıkıcı av hikâyeleri dinleyerek, hatta kendim bir av hikâyesi anlatarak geçiremem. Layık olduğumdan fazlasını istiyor değilim, ama böyle yaşamayı da hak etmiyorum.

Vila Nova, 15 Şubat 1936

Bir doğum yaptırdım. Zar zor batan iğneler, forsepler ve tüm köyün çığlıkları ve gözyaşları eşliğinde bir doğum yaptırdım.

Uzun bacaklı, mavi gözlü bir yaratıktı. Adı Newton'du.

Bu lanetli dünyaya geldiği anda babası onu Newton ismini vermeyi uygun gördü, neden diye sormayın. Adam Newton diyor, başka bir şey demiyordu.

Nüfus dairesindeki memur -ki kendisi bir bilgi abidesiydi- adamın işi biraz abarttığını düşünüyordu. Newton ha! Vay, vay! Ama ben babaya destek verdim. Newton ismini beğenmişse ne olmuş yani?

Dünyaya yeni gelmiş bu küçük adamın, gelecekte elinden küreği bırakıp yeni bir evrensel yerçekimi yasası filan keşfetmeyeceği kesindi. Ama acı çekmeyi kesinlikle keşfedecekti ve bence sadece bu bile, ona, dünyada istediği ismi taşıma hakkını vermeye yeter de artardı.

Vila Nova, 5 Şubat 1937

Boşa uğraşıyorum. Eğitim ve hijyeni bu dağlara getirmek

için basit bir doktorun harcadığı zaman ve çabadan çok daha fazlası lazım. Buranın insanları, hastalanınca, inine kaçan yaralı bir tilki gibi yataklarına çekilip kalan günlerini saymaya başlıyorlar. Tanrı onlara bir mucize bahşederse ne âlâ; hemen ayağa dikilirler. Tanrı'dan mucize filan gelmezse, son dua için papaza, adet yerini bulsun diye de doktora haber verir, sonra da gözlerini kapayıp huzura kavuşurlar.

Coimbra, 11 Kasım 1937

İçerde de dışarıda da sivil giyiniyorum. İnsanın üzerinde üniforma olmayınca, mesleği ne olursa olsun, gerçekleri başkalarına kabul ettirmesinin iki kat zorlaştığının farkındayım ve ne yazık ki doktorluk denilen bu gözü kör olası meslekte bile durum aynı. Doktorun beyaz bir önlüğünün olması veya olmaması, hasta için çok önemli. Üstelik, bence bunun beyazın insanın aklında oluşturduğu temizlik hissiyle filan da alakası yok. Hayır. Önlüğün bizlere sağladığı fayda, cüppenin keşişlere sağladığı faydadan farksız.

Aynı şey başka her türlü meslek için de geçerli. Saçları tuhaf olmayan bir müzisyen, sakalsız bir havari, taçsız bir piskopos veya makyajsız bir palyaço yoktur. Olamaz. Çünkü biz zavallı insanlar, aklımızdan önce gözlerimize inanırız.

S. Martinho de Anta, 18 Nisan 1938

Kadın yetmiş sekiz yaşındaydı. Meme kanseriydi. Elini sürekli göğsüne götürüyor, kirli bluzunu çekiştirerek, bir zamanlar memesi olan, şimdiyse dibinde bir 'canavar'ın beslendiği bir delikten farkı olmayan yeri örtmeye çalışıyordu. Üşüyor muydu? Hayır, üşümüyordu. Örtünmeye çalışmasının sebebi, iffetti. Zavallı küçük yaşlı kadıncağızın yüzü, utancından kıpkırmızı kesilmişti.

Coimbra, 19 Ocak 1939

Onu ameliyat ederken, iki inlemenin arasında Fonseca bana hayatını anlattı. On yaşında babasını, on beş yaşındaysa annesini kaybetmişti. On dokuzunda bir at arabasından düşerek bacağını ve üç kaburgasını kırmıştı. Yirmisinde iki taraflı zatürree geçirmişti. Yirmi dördündeyken oğullarından biri; otuzundaysa kızı ölmüştü. Otuz iki yaşına gelince tifoya yakalanmıştı. Karısını otuz beş yaşında kaybetmişti. Şimdiyse beş aydır dördüncü defa operasyon geçiriyordu. Anlatmayı bitirince sordu:

"Söylesene, doktor, böyle yaşanır mı yahu?"

"Tabii ki yaşanır!"

Leiria, 2 Ağustos 1939

Gece yarısı. Günümü bir parti kâğıt oynayarak bitirdim; yüzümde neden kilise ayininden çıkmışım gibi ciddi bir ifadeyle oynadığımı yine açıklamam gerekecek arkadaşlarıma. Otelin sahibinin kızı yan odada doğum yapıyor. Doktor olsam da, hamile bir kadının gizemi karşısında elim ayağım hâlâ titriyor. Kız hafifçe, normalden farklı bir biçimde inliyor. O sırada çayımı tazelemekte olan hizmetçi kız, bebeğin başının az önce göründüğünü söylüyor. Bunu duyunca içim tuhaf hislerle doluyor. Genç kızın kocası, koridorda aklını kaçırmış gibi volta atıyor. Ne kadar da güzel, ne kadar da hoş!

Coimbra, 22 Haziran 1942

Bugün birisi bana şöyle dedi:

"Sevgili dostum, edebi hayatında da doktorken davrandığın gibi davransan, anlayışlı ve yufka yürekli olsan, ne harika olurdu!"

Adamcağız, benim için kutsal olan bu iki yaşam arasındaki farkı göremeyecek hale gelmişti. Bir doktor olarak, kapımı çalan herkesin yardımına koşarım ve kendimi onlara yardım edip sevgi göstermeye mecbur hissederim; oysa yazar tarafım, ikiyüzlülerle, gürbüz toramanlarla, sanatın tek işlevinin servete ve şöhrete kavuşmak olduğunu sananlarla sürekli mücadele halindedir.

Coimbra, 25 Temmuz 1942

Muayenehanemde oturmuş, bana ihtiyaç duyan ve otuz ekü karşılığında ellerimi yaralarına bastırma hakkına sahip olacak ilk mutsuz insanı bekliyorum. Bunu bilmek içimi acıtıyor, çünkü paragözlerden tiksinirim; ama kapımı çalan kişilerin muayene parası ödemeye hazır oldukları da bir gerçek. Ayakkabıların nasır yaptığını herkes bilir, ama kimse ayağında nasır çıktı diye ağlamaz (ama ben yine de ağlarım...); nasırların altında bulunan canlı hücreler gerçeği yansıtmazlar. Onların tek yaptığı bizlere acı çektirmektir. Hatta can acısından söylenmeye başlayınca bile, suçu onlara değil, nasırlara atarız.

Coimbra, 18 Aralık 1942

Röntgenler ve yeni röntgenler... Kendi zavallı organlarımın çirkin görüntüleri, gün ışığında ahlaksızca ortaya çıkıyor. Organlarının en küçük kıvrımları hakkında bile tartışmalar yapılıyor, görüş bildiriliyor. Oysa kimse, benim bir film kâğıdına dönüşmüş olmaktan duyduğum acıyı ve ümitsizliği anlayamıyor.

Coimbra, 11 Mart 1943

Kadın sırtını dikleştirdi, içinde kalmış ve artık kendisine

ait olmadığı aşikâr olan bir parça yaşam enerjisiyle soluk yüzüne renk vermeye çalıştı ve şöyle dedi:

"Beni tanımadınız mı?"

"Tanıdım desem yalan olur..."

"Ben Beatriz..."

"Kusura bakma, gerçekten..."

Muayenehanem, tepesinden kara bir bulut geçmiş gibi karardı. Sonra her şey yine aydınlandı.

"Beatriz Pitaça!"

"Evet! Hatırladınız işte!"

"Tabii ya!"

Kadın güçlükle ayakta durmasına rağmen masamın önünde dikilmişti. Kararlılığı gözlerindeki parıltıdan belliydi.

"Buyur otur, ayakta kalma."

Söylediğimi duymamıştı. İçinde kalan enerji kırıntılarını boş yere harcamaya niyeti yoktu.

"Antonio Vilela'nın kızı. Gonçalo'nun karısı..."

"Biliyorum, biliyorum. Ama epey zayıflamışsın..."

"Öyle diyorlar..."

Kara bulut tepemize döndü ve bu sefer öncekinden daha uzun süre kaldı. Yaşamın ışığıyla aydınlanmayınca kadının sıska yüzü kendisini çağıran öteki dünyaya aitmiş gibi solgun görünüyordu. Sendeledi.

"Aman yavaş! Ne oldu sana, buyur otur..."

İpleri kesilmiş bir kukla gibi kendini aniden koltuğa bıraktı.

"Dinliyorum."

Kıyafetli cesetten kısık bir inilti yükseldi.

"Ben çok hastayım..."

"Yapma ama! Sadece halsizliğin var. Nabzına bakayım."

Üzgün bir tavırla başını iki yana salladı. Sonra, kederli bakışlarını, güneşin odada oynaşan son ışıklarına çevirdi.

"Benim işim bitti. Ama hemen ölmek istemiyorum... Biraz daha yaşamak istiyorum."

İçi, yeni bir enerji dalgasıyla doldu. Gözleri, odaya ilk girdiği anki gibi parıldadı ve bedeni azimle gerildi.

"Henüz kırkıma bile gelmedim..."

"Yüz yıl bile yaşarsın. Rahatsızlığın nedir?"

Bir anda yeniden çöküvermişti.

"Korkunç bir hastalık. İçim yavaş yavaş çürüyor. Şeytani bir ur yüzünden. İçimi açıp iki kilo et çıkardılar, ama öncekinden de beter oldum..."

Hastalığına ettiği hakareti bir kenara bırakırsak, insan, o kısık, bitkin sesin kadına değil de kanserin kendisine ait olduğunu zannedebilirdi.

"Ama yeniden ameliyat olacak ve iyileşeceksin."

"Bir ameliyatı daha kaldırabileceğimi sanmıyorum," dedi, boğuk bir sesle.

"Elbette kaldıracaksın! Duyan da senin bir dağ kadını olmadığını sanacak! Ormanın en karanlık yerlerinden buraya kadar tek başına gelirken korkmamışsın da şimdi hastalıktan mı korkuyorsun?"

"Evet..."

Oda bir an için ölüm sessizliğine gömüldü. Fakat sıcak ve sade bir sohbet odayı yaşama döndürmeye yetti.

"Söylesene, Beatriz, buraya trenle mi geldin?"

"Evet, kendimi koltuğa bıraktım, bir de baktım ki gelmişim..."

Elektrik çarpmış gibi konuşmaya devam etti:

"Niçin henüz ölmek istemediğimi merak ettiniz mi? Buraya gelmeden önce herkes bana, 'Gitme, yolda harap olursun; ölümü evde beklemek daha iyidir,' dedi. Ama ben kendi kendime, 'N'olursa olsun gideceğim,' dedim..."

Sönmemek için çırpınan bir mum alevi gibiydi.

"Peki ya kocan, o neden seninle gelmedi?"

Yüzü daha da solgunlaştı.

"O öldü. Hatırlamıyor musunuz?"

"Ah, evet... Haklısın. Ama baban!.."

Yüz ifadesi sertleşti.

"Aramız bozuk. Ameliyattan çıktığımda nasıl olduğumu bile sormadı! Bana artık bir köpek kadar bile değer vermiyor... Zaten bütün mirasını da..."

"Çocuğun yok mu?"

Yüzündeki öfke yerini bıkkın bir kedere bıraktı.

"Ne yazık ki yok..."

"Peki, daha fazla konuşma, konuşmak seni yoruyor. Ben her şeyi ayarlayacağım, bakalım sonra n'olacak."

Dudaklarından belli belirsiz bir gülümseme geçti. Fısıldamaya başladı:

"Keşke buna inanabilseydim... İçimdeki şey bir kaya gibi sert. Öyle sert ki..."

Elini karnına koydu ve yüzü yine bir cesedin yüzünü andırdı. Gözlerinin kenarında iki damla yaş belirdi.

"Hadi ama! Yapma canım! Ağlama! Rahatla biraz!"

"Bu sefer sağ çıkamayacağım... İçimden bir ses San Martinho'ya dönemeyeceğimi söylüyor."

"Saçmalama lütfen..."

"Ciddiyim. Bana bir söz vermenizi istiyorum..."

"Nasıl istersen..."

"Ölürsem bu bileziği ve yanımdaki parayı sakın babama vermeyin."

"Ne yapayım peki?"

"Kiliseye gidin. Benim ruhum ve zavallı Gonçalo'nun ruhu için dua edin. Rahmetliyle çok kavga ederdik. Hatta o öl-

dükten sonra bile... Çocuğumuzun olmamasının hep onun suçu olduğunu düşündüm... Ama öyle değildi. Zavallı adamcağız. Meğerse bu kahrolası kanser o sırada bile..."

Coimbra, 18 Mart 1943

Ameliyathanedeydik. Adamcağızın biri, kloroformu, kötü kokulu bir yerden çıkmak için acele edermiş gibi hızla çekerken, meslektaşlarımdan birisi bir şey anlattı: Kısa bir süre önce ameliyat ettiği bir kadın, kendine geldikten sonra, 'tümörü'nün nerede olduğunu sormuştu. Gömülürken onu da tabutuna koymak, beraberinde götürmek istiyordu...

Coimbra, 28 Nisan 1943

Eski hastane binasının çatısının çökmemesinin tek nedeni, yaşlı şeylerin insanın tahmin edebileceğinden daha dayanıklı olmasıdır.

Hasta kabulündeydim. Formu doldurmak için kısa ve net cevaplara ihtiyacım vardı.

"Mesleğin?"

"Fahişeyim."

"Çocuğun var mı?"

"Sekiz çocuğum var."

"Kaç?"

"Sekiz."

"Hepsini şeyden sonra mı..."

"Evet."

Alelade bir şey söylemiş gibi sakin bir tavırla duvara yaslanmış, ayakta duruyordu.

"Buyur, otur."

"Teşekkür ederim."

Şişik karnını ellerinin arasına aldı, sıranın ucuna oturdu ve soruları cevaplandırmaya devam etti.

"Hiç kürtaj yaptırdın mı?"
"Hayır."
"Hiç mi?"
"Hiç yaptırmadım, efendim."
"Senin koşullarında birisi için bu..."
"Hayır. Kürtaj yaptırmak istemedim."
"Peki, ya çocukların? Hepsi hayatta mı?"
"Hepsi hayatta ve sağlıklı."
"Onları kendin mi büyüttün?"
"Tabii ki!"

Hasta kabul formundaki çirkin el yazısı zor okunuyordu. Fakat karşımda duran, sakin ve sağlam kadının doğum bölümünden aldığı form, eksiksiz ve düzgün bir biçimde doldurulmuştu.

"Pekâlâ, lütfen üst kata çık."

Ve dokuzuncu çocuk da, namuslu bir anneninkinden farksız olarak doğdu. Anneyse bu sabah taburcu edildi.

"Sana müşteri yollarım," diye söz verdi, meslektaşlarımdan birisi kadına, kafası karışmış bir halde. Sonra bana dönerek ekledi: "Kadıncağıza yardım etmek istiyorum. Hayatı sefalet içinde geçmiş, ama böylesi bir masumiyetin önünde insanın diz çökesi geliyor."

"Onu korumak istemene sevindim," dedim, gözlerinin içine bakarak. "Ama eğer gerçekten yardım etmek istiyorsan onun tavrı sana ibret olsun ve hezimete uğrasan bile başını eğme."

Coimbra, 1 Şubat 1945

Penisilin. Tıp dünyasının bu her derde deva olduğu söylenen ilacını ben de denemek istiyorum. Hastalarım arasında yüksek ateşi olan, kulaklarından irin akan ve acılar içinde

kıvranan bir çocuk vardı. Eski zamanlarda timpan zarı, anne sütü sürülerek iyileştirilirdi. Oysa artık bu hastalığın çaresi penisilin. Tedaviden artmış bir miktar penisilini almak üzere bir hastamın evine gittiğimde, hastamın babası, hazinesini bana vermek istemedi. Adam bir sağlık tılsımına sahipti; onu kimseye satmak veya vermek istemiyordu. Zil zurna sarhoştu; belki de ilacın doğaüstü güçlere sahip olduğuna inanmasının sebebi buydu. Neyse ki adamın karısı araya girdi ve neticede kutsal ilacı alabildim. Diğer hastamın evinde, dualar eşliğinde bu büyülü ilacı bekliyorlardı. Hastaya hem tevazu ve hem de utanç duyarak penisilin iğnesini yaptım. Bir yandan, söz konusu ilacın elli yıl sonra lafının bile edilmeyeceğini; diğer yandan, onun insanın yeteneği ve ümitlerinin şimdilik son noktası olduğunu düşünüyordum.

Ey başarıya inanmayan, kendilerini, fikir teatileri, ilim, güzellik ve doğal sağlıkla sınırlamış olan Yunan düşünürleri, buna ne diyeceksiniz bakalım!

Coimbra, 13 Ekim 1947

İşte yine insanları muayene etmek için buradayım. Daha dün dağa tırmanıyor ve kendimi müthiş özgür hissediyorken, bugün, bütün günümü bu cehennemde, insanların pis kokulu burun cerahatlerini soluyarak geçirdim. Yaşadıklarımın beni bir yazar olarak ne kadar etkilediğini benden başka bilen yok. Kendimi kaynar suyun içinde sterilize ediliyormuş gibi hissediyorum. İlhamım tükendi, içimdeki yaratma isteği tamamen söndü. Benim içimde bir şahin saklı, uyuşuk bir tavuk değil. Dağların saf havasını içime çektiğimde, her şey bana ilham veriyor ve şiirler sular seller gibi akıyor. Buradaysa, şiirlerim, rahimden bir türlü çıkmak istemeyen ve forsepsler yardımıyla çekip alınan canavar ceninlere dönüşüyor.

"Amma da uzun tatil yaptın!" diyor arkadaşlarım, hoşnutsuzlukla.

Hiçbiri, benim için asıl tatilin, yıl boyunca, yazarak geçireceğim iki ayı bekleyerek geçtiğinin farkında değil. Ben önce bir yazar, sonra bir hekimim. Ne yaptığını bilen ve az çok becerikli herhangi bir meslektaşım da benim gibi ameliyat yapabilir, insanları benim gibi muayene edebilir veya benimkilere benzeyen reçeteler yazabilir. Fakat yazdıklarımı -iyi de olsalar kötü de- benden başkası yazamaz. Neyse ne, ben tahriklere de aldırmam. Beni tanımayanlara ne diyebilirim ki? İşin aslı, insanların bana duydukları saygı, griplerini veya karaciğer ağrılarını iyileştiren bir pratisyene duydukları saygıdan ibarettir. Yazar yönüm hiçbir zaman ilgilerini çekmemiştir; bunun sebebi ya yazdıklarımı anlamamaları ya da Portekiz'de sanatçılara gereken ilginin gösterilmemesidir. Bir kez olsun birisi çıkıp, "Hadi, dostum, şu pis işi bırak da tumturaklı bir yazar ol," dememiştir.

Tanıdığım ve saygı duyduğum hiç kimse, beni esas istediğim yoldan gitmeye teşvik etmemiştir. Tek dedikleri, "Sabret, eski dostum, Portekiz'de yazarlık yaparak ekmek parası kazanılmaz..." olmuştur.

Neticede işte buradayım; onları tedavi ediyor ve kaderim olduğunu düşündükleri ömrü tüketiyorum.

Coimbra, 18 Kasım 1947

Bir sanatçı için, alkışlanmanın kendini beğenmişlikten çok öte bir anlamı vardır. Alkış, sanatçıya ihtiyaç duyulduğunun, sevgi gösterildiğinin belirtisidir. İnsanın bütün gününü muayenehanede, yan odadaki doktora danışmak için kapısının önünden geçen hastaları bekleyerek geçirmesinden daha sıkıcı ne olabilir? Hiçbir yazar eserlerini kendisinden

sonraki nesillere bırakmak amacıyla yola çıkmaz. Esasen her sanatçı, kabul edilsin ya da edilmesin, "Lütfen Tanrım, bana hayattayken şöhret bahşet," diye dua eder.

Coimbra, 18 Mart 1949

Son hastam da az önce gitti. Saat akşamın altısı ve ben, sabah dokuzdan beri başkalarının talihsizlikleriyle boğuşuyorum. Ama artık özgürüm: Cıvıl cıvıl bir bulvarda durmuş güneşin batışını izliyor, bir yandan da sağlığıma zarar verse de ruhumu yaşam enerjisiyle dolduran bir sigara tüttürüyorum. Üniversitedeki bir derse gitmek için vaktim var, ama gitmeyeceğim! Ortaçağ'ın sonunda Floransa'da ne olduğu kimin umurunda şimdi? İnsanlığın sefaletinden, bugünlük nasibimi aldım zaten. İnsanların gözyaşlarını sildim, acılarını dindirdim, hastalıklarını elimden geldiğince tedavi ettim ve tüm bunları yaparken ne felsefeden, ne gizli güdülerden ne de tarihi olaylardan yararlandım. Kanama olduğunda kanamayı durdurdum, o kadar.

Biraz sonra, hava karardığında -az sonra kararacak- ve eve döndüğümde, bugün yaşadıklarımı unutacak, koltuğuma yerleşip yine kültür ve tarih kitaplarımı okuyacağım; alışkanlık işte. Ama önce sigaramı keyifle bitireyim de.

Montesinho, 28 Eylül 1951

Buraların en yaşlı ve en buruşuk insanı olan João Gata'nın ölüm döşeğine çağrıldım. Adam son nefesini vermeye hazırdı ve yatağında ölüyordu. Ölüm acılarının bedenini kapladığı odanın alt katındaki ahıra bağlı iki ineğin boyunlarındaki çıngıraklardan, ilahi bir müzik yükseliyordu.

Caldelas, 16 Ağustos 1952

"Hastalanınca sudan medet umanın ömrü kısa olur," diye

eski bir söz vardır. İşte ben de bir pınar başından diğerine koşarak şifa arıyorum. Çantam ilaçla dolu olmasına rağmen birkaç yudum kaynak suyundan başka bir şey yutmuyorum, çünkü neşterleri ve Hipokrat'ın ilaçlarını düşündükçe titremeye başlıyorum. Ben, Hoca'nın naçizane havarilerinden biriyim. Başkalarıyla ilgilenirken hiçbir şeyden sakınmasam da kendimle ilgili konularda şüpheci davranırım. Sarmaşıkların ve kayaların arasındayken, sağlık ne kadar da basit ve insandan bağımsız görünüyor. Günümüz bilimine bir türlü ayak uyduramayan bense, geçmişin çok daha yüce ve şairane bilgilerine sığınıyorum.

Fakat kendime uyguladığım bu tedavinin, uygulanma yerinin daima aynı olması gibi büyük bir dezavantajı var. Kırların görüntüsü yılda en fazla üç dört kez değişir; kırlar sürekli kendini tekrarlar. Ayrıca buraların müdavimleri de hep aynı sohbetleri ve aynı şikâyetleri eden, iyileşecekleri yerde gittikçe zayıf düşen kişilerdir. Beni onlardan farklı kılan şey, zihnimin buraya geldiğim anda kozmik bir hoşgörüyle kaplanmasıdır. Buraya gelme amacım tanrıları merhamet etmeye ikna etmek olduğuna göre, hayal gücümün bir süreliğine sönük kalmasına da hazırım.

Coimbra, 16 Aralık 1952

Doktorla hastası arasındaki uğursuz bağ, beni gün geçtikçe umutsuzluğa itiyor. Kendimi ondan kurtarmaya çalışıyorum, ama beceremiyorum. Zavallı hastalarım bana körü körüne güveniyor, yaşamlarını, zorla beceriksiz, güçsüz ellerime teslim ediyorlar. "Derdimin ne olduğunu biliyorsunuz, doktor! Lütfen söyleyin bana!" Gidin başımdan! Benim gibi kara bir koyun, onların sürekli tehdit altında bulunan yaşamlarını korumaya söz verebilir mi? "Önemli bir şeyiniz yok.

Rahatlayın artık!" Ben nereden bileyim hastalığın önemli olup olmadığını, tedavi edilip edilemeyeceğini, zavallı hastanın ölüp ölmeyeceğini?

İş düzenine alışmak ve kendimi profesyonel mantığa bırakıp bir uyurgezer gibi hareket etmek için hiç gücüm kalmadı; meslekte yeni sayılmamama rağmen, her muayene bana ilk muayenem gibi ağır gelmeye başladı. Evet, yüzüm gülümsüyor olabilir, ama içim kan ağlıyor. Standart muayene pulunu, bulgu zarfına yapıştırmadan önce kalakalıyorum, kararsızım; en hafif hastalığın sadece ölümün ertelenmesi anlamına gelmesi, kafamı karıştırmış.

Yirmi yıldır ekmeğimi böyle kazanıyorum; ben bir hekimim. Suni kumaştan yapılmış beyaz önlüğümün içinde kendini Tanrı'ya adamış bir diyakoz gibi görünüyor olabilirim, fakat gerçekte, içimde gittikçe daha da büyüyen şüphelerle, kilise ayinini yöneten bir ateistten farksızım.

Coimbra, 2 Mart 1953

Bütün gün, sabah dokuzdan akşam yediye kadar insanların içini rahatlatan laflar edip durdum! Boğazım ağrısa da günümü zihnim açık bitirmek istiyorum. Depresyondaki delikanlının silkelenip kendine gelmesi gerekiyor, aşık kız sevgilisini yeniden bulmalı, kulakları çınlayan adamınsa istirahat etmesi ve verdiğim hapları alması lazım.

Aynı anda doktor ve yazar olmak güzel şey. Böylece insan başkalarına iki kat yararlı olabiliyor. Gençler bana şiirlerim için, yaşlılarsa tedavi görmek için geliyorlar; böylece hepimiz mutlu oluyoruz. Yalnızlıklarını benimle paylaştıklarında benim de yalnızlığım azalıyor. Gün boyunca kahramanlığa soyunmaktan kaçınarak hem böyle mütevazı ve faydalı işler yapıyor, hem de içimdeki patlamaya hazır entelektüel ve fi-

ziksel şiddeti gizleyebiliyorum.

Öyle ileri gittim ki, kendimi insan vücuduna adamayı bırakıp, şiirlerimle temizlemeye çalıştığım bu irin ve gözyaşı bulamacından sıyrılıp yalnızca yazarlık yaparak yaşayıp yaşayamayacağımı bile merak etmeye başladım. Sabahleyin ticarethanemi açtığım anda kafamda iki ses tartışmaya başlar. Seslerden biri kazancıma söverken, öteki kazancımın haklı olduğunu söylemektedir. Fakat bugünkü gibi başarılı olup ortaya birkaç umut kıvılcımı çıkarabilirsem, akşam olduğunda sesler de birbirleriyle uzlaşır.

S. Martinho de Anta, 13 Kasım 1953

İçimde kalan son kökün yaşamı için savaşıyorum. Babam beyin kanaması geçirmişti, ona yardım etmeye gelmiştim. Fakat yatağında, ağzı çarpılmış halde, tepkisizce uzanmış olan babamın yüzünde, çaresizliğime ve ilaçlarıma gülüyormuş gibi bir ifade vardı. Sanki nehrin öteki tarafına geçmişti de ölümlü insanın traji-komik çırpınışını izliyordu. Meşum tepkisizliği, durmuş olmasına rağmen doğru zamanı göstermeye devam eden bir saati andırmaktaydı.

Fakat ben her şey yolundaymış gibi davrandım ve sükunetimi bozmamaya çalışarak gözyaşlarını içime atıp gücümü dışarı yansıttım. Bir evlat köklerine sadık kalmaktan başka ne yapabilir? Bir doktor insanlara derman olmaktan başka ne yapabilir? Saat durduğunda yapılacak tek şey onu kurmaktır. Kurduktan sonra çalışmazsa bile çabamızı hisseder ve bizleri kaba ataletinden uzak tutar.

Coimbra, 30 Nisan 1954

Bir muayenehanenin dört duvarı arasında ne sırlar gizlidir! Bu günah çıkarma odasını açtığım gün, aslında insanlığa karşı ne büyük bir sorumluluk üstlenmişim! Geçici bir dinin,

mütevazı ve bitkin bir uşağı olarak, en inatçı acılarla, en derinlerdeki ayrıntılarla, en rahatsız edici şüphelerle boğuşmam gerekti. Üstelik, tüm bunları atlatmak için bir reçete bulmak zorundaydım! Bireysel sefaletimin boş çuvalının içinde, iyimserlik, hayal ve inanç gibi mucize ilaçlar bulmam gerekti. Bunun karşılığındaysa, mucizevi biçimlerde iyileşen hastalarım, büromu hayaletlerle doldurdular. Benliklerini saran mutsuzlukla örülmüş deriden, tam da burada silkindiler.

Coimbra, 4 Nisan 1956

Kadın benim için âdeta bir teselli oldu. Ona hiç fark ettirmedim ama bu benim için müthiş coşkulu bir andı. Muayenehaneye girerkenki kendinden emin duruşu ve havası, neşemi anında yerine getirdi. Bana anlattıklarını burada tekrar etmem mümkün değil. Akşamları Fornos de Algodres kabaresinde sahne alıyordu ve muayene ücreti yerine bana bir davetiye verdi; ben de zaten kabarenin hayranı olduğum için para vermeden gitmesine göz yumdum; şimdiden hayranıydım onun. Sahnede, dişsiz ağzı, vaktinden önce yaşlanmış bedeni ve paspal kıyafetlerine rağmen birinci sınıf bir yıldız gibi havalıydı. Gösteri bitince alkışlamadım, çünkü şair olduğu için hayatı boyunca özür dilemek zorunda kalmış ve sanatçı olmayı istemesine rağmen bunu açıkça göstermeye utanmış bir insan olarak, Hipokrat'ın beyaz önlüğüne ve parşömenlerine ihanet etmek istemedim.

S. Martinho de Anta, 21 Nisan 1956

Saat sabahın dördü. Az önce babama karşı son görevimi yerine getirdim: bir hekimin, ölmek üzere olan bir kişiye karşı son görevi olan kalp toniğini ve geleneksel son bardak romu içirdim ona. Babamı aslında çoktan kaybettik. Her şeye rağmen, onu iyileştireceğime ve birkaç gün sonra en küçük

kızının yanına götüreceğime söz verdim. Hayatımda ona ilk kez yalan söyledim; oysa bu yalanı söylerken, ilk kez bana körü körüne inandığını hissettim. Yıllar boyunca, onun güvenine layık olmak için delicesine çabalamış olmama rağmen, kader son dakikada yakama böyle bir yalan bulaştırmıştı.

"Oğlum gelecek..." derdi, ölümü başından savmak istercesine, işinin bittiğini düşünen kişileri utandırmak için.

Bense ona işe yaramaz ilaçlar ve boş vaatlerden başka bir şey verememiştim! Ona doğruyu söylemediğimi fark etse bile, beni bağışlayacağından eminim. Ama her şeye rağmen, tecrübelerim beni yanıltmıyorsa, en önemli anda bir mucize gerçekleştiremediğim için o da en az benim kadar üzülecekti.

Coimbra, 10 Aralık 1958

Ölümle profesyonel olarak savaşmaya başlamamın üzerinden yirmi beş yıl geçmiş olmasına rağmen, ölümü anlamaktan ve kabullenmekten her zamankinden daha uzağım. Ölüm kapıyı çaldığında, ne varoluşunun sona erişini tabiatın seyrini tamamlayışı olarak gören inançlının huzurunu, ne de hayatı zihinsel kategoriler olarak yorumlayan entelektüelin rahatlığını buluyorum. Ölüm döşeğindeki bir hastanın başında dururken, hep içgüdüsel ve ani tepkiler veriyorum. Hiçbir şeye kulak asmadan, elimdeki tüm imkânları kullanarak ölümle dişe diş bir mücadeleye girişiyorum. Tüm ilaç ve umut cephanesini son kuruşuna kadar tüketiyorum. Kendimi psikolojik olarak hastanın yerine koyarak ve bilimin bana sağladığı tüm yöntemlerden faydalanarak, gücümün son damlasına kadar savaşıyorum. Sonunda ölüm galip geldiğindeyse, yenilgimi sadece pratikte kabul ediyorum. Mağlup olsam da pes etmiyorum. Bilgilerimi ve azmimi bileyerek, kendimi bir sonraki mücadeleye hazırlıyorum. Ölümüm, ölüme karşı savaşmaktan olacak.

Coimbra, 21 Nisan 1959

Hiçbir haşere ilacı, insan ilişkilerinde rastlanabilecek en pis haşere olan belirsizliğe, kapalılığa karşı etkili değildir. Belirsizliği tedavi etmenin yönteminin, çoğu vakada zehirleyeni de, zehirleneni de öldürmek olduğu bir gerçektir... Aslında, belirsizlik çoğu insanın doğasında vardır. İnsanların dışları sarih, içleriyse müphemdir. Kendimizi alışılmamış ve tuhaf bir durumun içinde bulduğumuzda, ortada bir yanlış anlama olduğunu düşünürüz; oysa aslında, karşımızdaki kişinin gerçek karakterini okumakta başarısız olmuşuzdur. Dolayısıyla iki yanlı ve yüzeysel bir karmaşa yaşayacağımız yerde, kendimizi tek taraflı bir hatanın içinde buluruz.

S. Martinho de Anta, 26 Aralık 1960

Muayeneler bitmek bilmiyor. Sanki bu insanlar, yıl boyunca yaşadıkları üzüntü ve acıları, bana anlatmak üzere bir kenara koymuşlar. Nefeslerini dinliyorum, vücutlarını muayene ediyorum, ilaçlar veriyorum ve iyileşeceklerini söylüyorum. Fakat neticede, bu sağlık ocağı ziyaretinden asıl faydalanan ben oluyorum. Mesleğimden aldığım haz, büyük şehir tarafından yavaş yavaş tüketilmiş olsa da, böyle zamanlarda keyifleniyorum. Tıbbın beni en çok büyüleyen yanlarından birisi de, tarihidir. Doktorun mütecessis ilgisini gören hasta, dertlerini çekinmeden aktarır. İşte bu, doktorluk mesleğinin en insani anlarından biridir. İşte bu anlar dipsiz uçurumların açıldığı veya açılamadığı, gerçeklerin su yüzüne çıktığı veya çıkamadığı, ıstırapla merhametin karşılaştığı veya karşılaşamadığı anlardır. Medeniyet, Hipokrat'ın havarilerinin acı çeken ruhlarının duygulara ve arzulara esir düşmesini neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Birlikte hareket eden binlerce bastırıcı güç, insanın acıyı başka-

sıyla paylaşma içgüdüsünü engellemektedir. Her sözcük anlamından sapmakta, hastalığın her belirtisi gizli kalmaktadır. Görgü kuralları, korku, itimatsızlık ve gündelik riyakârlıkların normal görünmeye başlaması, samimiyeti zayıflatmakta, çökertmektedir. Muayenehanenin dört duvarı arasına sıkışmış doktorsa, samimiyetsiz hastalara sorular sorarak kendini tüketmektedir. Hiçbir yetenek, hiçbir kültür, hiçbir otorite ve hiçbir zekâ, hastanın anlattıklarındaki gizemi çözecek güçte değildir. Ancak köylülerde durum tamamen farklıdır. Köylüler, bilinçlerinin sınırlı bir bölümünü kullanır, olgunlaşmamış tepkiler verir, hasta olduklarında tüm benlikleriyle kendilerini tüketen hastalığa yoğunlaşır ve rahatsızlıklarını sıradan bir adamın yalınlığı ve bir bilim adamının açıksözlülüğüyle, nesnel bir biçimde anlatırlar. Hastalıklarını yalancı bir tevazu veya ukalaca bir ilgi göstermeden, dürüst ve açık bir biçimde tarif ederler. İşte bu tip insanlara yardım eli uzatmak ve onları umutla beslemek, fevkalade tatmin edici ve dokunaklı bir uğraştır.

Coimbra, 20 Ocak 1961

Soru her zaman aynıdır, fakat cevabın uzunluğu, o esnada boş vaktim olup olmadığına ve ilgime bağlıdır.

"Tıp dünyasından birçok yazar çıkıyor, bunun sebebini biliyor musunuz?"

Yazdığım reçeteyi sabırla katlıyor, gözlüklerimi çıkarıyor, ayağa kalkıyor ve nöbet geçirircesine bugünkü vaazıma başlıyorum:

"Tıp dünyası yazar çıkarmaz. Tıp, belli bir yetenekle doğan kişilerin bu yeteneklerini en üst seviyede tutmasını sağlar ve bu, küçümsenecek bir şey değildir. Tıp, bireyin ruhunu ve kendi türüne gösterdiği anlayışı yok eden diğer mes-

leklerin zıddıdır. Bir doktorun, tam da doktor olduğu için, kendi ruhunun kapılarını kapaması veya zekâsının alevini söndürmesi mümkün değildir. Her tür insan, günün her saatinde ondan yardım bekler; acı çekenler, acı çektiğini sananlar, korkanlar, akıllarını kaçıranlar... Böylesine değişken çağrıların tümüne karşılık verebilmek için, kişinin duygu ve düşünce seviyelerinin belli boyutlara sahip olması gerekir. İşte bahsi geçen bu boyutlar, ölümlü varlıklar arasında en yüksek sezgilere ve algılara sahip kişiler olan sanatçılar için gayet açık bir biçimde bellidir. Dolayısıyla, tıp dünyasında tesadüf eseri yaratıcı bir hizmette bulunulması gerektiğinde ortaya korkunç sonuçlar çıkmaz. Kitap yazan, kalem ve reçete yazan kalem, aynı el tarafından uyum içinde kullanılabilir."

Coimbra, 8 Ekim 1963

Uzun süredir edinmiş olduğum doktorluk tecrübelerim, bana ulusal uyuşukluğu dert etmememi söylüyor. Toplumlar da bireyler gibi arada sırada kendilerini kaybederek tedavisi olmayan, ölümcül şehvet krizlerine yakalanırlar. Fakat, hücrelerde yaşam devam etmektedir. Can çekişmekte olan kişi, en beklenmedik anda gözlerini açar, konuşur, tepkiler verir ve normal hayatına geri döner.

İşte, uluslar da bazen böyle mezardan dirilirler.

Coimbra, 14 Ekim 1963

İnsanlık, bilgelikten halen çok uzak. Hatta bu mesafe, geçmişte, bazı alanlarda şimdikinden yakın olmuş bile olabilir! Mesela, tıpta durum böyledir. Hocaların ve kitapların, günümüzde bir Lokman Hekim adayına öğrettikleri her şey yüzeyseldir. Ben, yıllardır hastaları gözlemliyor ve tedavi ediyorum. Fakat bana öğretilen, onları yalnızca dışarıdan gözlemlemek ve tedavi etmekti. Yaralı mı? Dezenfekte edin ve

pansuman yapın. Sinir krizi mi geçirmiş? Yatıştırıcı verin. Ateşi mi var? Kinin verin. Oysa her şey bu kadar basit değil ve ben bunu kendi kendime kim bilir kaç milyonuncu kez söylüyorum. Mesleğime, hasta kabul etmek de denebilir. Biri içeri girerken öteki dışarı çıkıyor ve bu böyle sürüp gidiyor. Tanıdık ve tanımadık, güzel ve çirkin, genç ve yaşlı yüzler görüyorum. İlgili birisi olduğum için, sorular soruyor, muayene ediyor, teşhis koyuyorum. Bir belirtiden başka bir belirtiye, bir acıdan başka bir acıya, bir yaşamdan başka bir yaşama atlıyorum. İyileştirme, düzeltme sözleri veriyor, ölüm teşhisleri koyuyor, reçetelerimin yanında fazladan bir de umut dolu sözler veriyorum. Ancak kendimi en verimli bulduğum zamanlarda bile kafam karışık. Kumun içinde yüzdüğümün, okyanusla aramda sadece iki adım olduğunun farkındayım. Mantıksız bir oyunu mantıklı kurallar dahilinde oynadığımın, aslında diğer tarafta, düzensizlik içindeki -belki de bana düzensiz geliyor- dünyanın ve hastalığın merkezinde olmam gerektiğinin farkındayım. Fakat orada, benim, yöntemsiz olanın önünü kesen ve kavramları daha öğrenmeden bilen düzenli mantığıma yer yok. Dramatik belirsizliklere sağlam kanıtlarla karşılık veriyor, öznelliğe karşı nesnelliği savunuyor, sohbetteki iki üç ufak mantık hatasıyla oluşan boşlukları kesin önermelerle dolduruyorum. İmdadıma yetişense, derman bulmak uğruna gözleri görmez olmuş, tebeşirle peyniri bile zar zor ayırt eden hastalarım. Bu çaresiz ruhlar, sanki büyük bir büyücünün kapısını çalmışlar ve ona güvenip benliklerini ona teslim etmişler. Bir tanesi bile sihirli formülün aslında panik halinde ortaya çıkarılıp üretildiğinin farkında değil. Benimle aynı okulda eğitim görmüş büyücülerin bile bunu benim başarım olarak görmelerini pek komik buluyorum.

Arganil, 16 Temmuz 1964

Sırasıyla tıp, edebiyat ve politika. Zorunluluk, meslek ve çile.

Arganil Hastanesi, 1 Aralık 1966

Ameliyattan az önce çıktım. Sigara içiyor ve etrafımda koşuşturan rahibe hemşireleri düşünüyorum. Nazikler emirlere uyuyorlar, sabırlılar iğne yapıyorlar, hastalara bakıyorlar, hastaların giyinip soyunmasına yardımcı oluyor ve onların temel ihtiyaçlarını karşılıyorlar. Gayet somut ve gerçek olsalar da, insan onların doğaüstü varlıklar olduğunu düşünmeden edemiyor. Sanki hayat denen bu oyunun dışındalar. Hatta bazen, sabırsızca dünyevi ihtiyaçlarımızın peşinden koştuğumuz için olsa gerek, bize tepeden bakıyor gibiler. Bu kadınlar nasıl bir güç tarafından korunmakta? Hangi yüce sese kulak verip her şeyi bırakmış, tüm duygusal bağlarını koparmış, içgüdülerini bastırmış, güzelliklere ve iyiliklere tepeden bakmaya başlamışlar? Yüzlerindeki o hiçbir fırtınada bozulmayan, huzur dolu ifade nereden geliyor? Bunları kendilerine sorsam, bana çekinmeden cevap vereceklerini biliyorum. Ama onların ağzından gerçek birer kavrammış gibi çıkacak, kulaklarımdaysa tuhaf bir gizem gibi çınlayacak sözcükleri duymak istemiyorum. Tanrı, inanç, genç yaşta içlerinde duydukları çağrılar... Bu üç unsur, içimde yaşayan ikiyüzlü şeytanın emrindeyken ortaya kim bilir nasıl fikirler atarım! Küstahlık, saflık... O kadar! İşin fenası, sorun hâlâ aynı. Tek yapabildiğim, kafamı karıştıran unsurları gizlemek.

Mukaddes, merhametli kız kardeşlerim! Saf bedenleri ve ruhlarıyla bana yaptıkları iyiliklerin ve kötülüklerin farkında bile değiller. İyiler, çünkü özleri iyi; kötüler, çünkü onları anlayamıyorum.

Coimbra, 21 Aralık 1966

Hastam kendisine elektrik şoku uygulamamı bekliyordu, bense beklenmeyeni yaptım ve onu kendi yöntemimle tedavi ettim:

"Madem zihni açık bir burjuva olmak istemiyorsunuz, o zaman kafası karışık bir adam olma cesaretini gösterin."

Benim tıbbi mucizelerim oldukça basittir: Öyle bir şeyler yapar ve söylerim ki, firariler taburlarına geri döner.

Coimbra, 25 Şubat 1967

Muayenehaneme giren kadının delirmiş gibi bir hali vardı; annesinden ve babasından nefret ediyordu, ailesinin uyguladığı baskı, kör bir isyana sürüklemişti onu. Ona haklı olduğunu söyledim... ve bir hap verdim. Biraz sakinleştikten sonra ona başka bir yoldan yardım etmeye çalıştım ve ölümün yaşlıları olduğu gibi gençleri de beklediğini, insanların bundan etkilendiklerini anlattım. Fakat gençler geleceğe bakmazlar ve bunun hem iyi hem de kötü yanları vardır. Gençler sadece istemeyi bilirler. İşte, gençliğin gücü buradan gelir. Gençlik, henüz kendisine ait olmayanı -yani, geleceği- ister. Başka şeylere bağlı olmadan yaşadığı için sorumsuzdur.

Yine de ona, ebeveynlerine karşı hissettiği nefreti gelecekte çocuğu kendisine gösterirse ona anlayış gösterip göstermeyeceğini sormadım. Belki de sorsam evet diyecek ve farkında olmadan yalan söylemiş olacaktı.

Arganil, 7 Kasım 1968

Sabahın büyük bölümü bademcik ameliyatında geçti. Kesip biçme işleri bittikten sonra operasyonun ne kadar şiddetli geçtiğini yazma ihtiyacı duydum. Hasta hedef olduğu acıdan bir şekilde kaçıp kurtulmaya çalışırken cerrahın duydu-

ğu tuhaf ve şiddetli coşkudan bahsetmek istiyordum. Kendi türünden bir varlığa iyilik yapmak üzere işe başlayan cerrahın işi bir süre sonra sadist bir zulüm çektirmeye dönüşür ve bunun ilk baştaki kardeşçe ilgiyle hiçbir alakası yoktur. Bir noktadan sonra, geriye sadece kasap kalır. İçindeki şiddeti engelleyen mekanizma kontrolü kaybeder ve hayatı boyunca bastırdığı hayvani içgüdüler su yüzüne çıkar. Cerrah, üzerindeki ameliyat önlüğünü çıkarıp az önce ameliyat ettiği kişinin gözlerine baktığında acı dolu bir ifade görmez. Hastanın gözlerindeki ifade, yolunu kesen bir hayduta bakan yolcunun bakışlarındaki aciz öfkeye benzer.

Coimbra, 25 Mart 1969

Başka bir hastalık belirtisi bulamadım, ama adamın söylediği cümle teşhis koymam için yeterliydi.

"Dünyadaki..." dedi adam, "her şeyi gördüm."

Ve adamın yolun sonuna geldiğine kanaat getirdim.

Bu ölümcül doymuşluğa bir çare bulamadığımdan kendi açlığımı kullanarak adamı açlıktan öldürmeye çalıştım:

"Sahi mi söylüyorsunuz? Ben daha Portekiz'in bile tamamını göremedim."

Coimbra, 19 Eylül 1970

Bir meslektaşımın isteği üzerine onunla birlikte bir dağ köyüne, doğum zorluğu çeken bir kadına yardım etmeye gittim. Kadın bir yatağa yatırılmıştı; plasenta rahminde sıkışmış, göbek bağının ucu vajinasından dışarı çıkmıştı. Kadın, köylülerin gözünde, kaderin ağlarındaki insanın çaresizliğini tam olarak resmediyor olmalıydı. Ona yardım ettik ve köy halkının gözlerinde, güneş ışığına benzeyen güven dolu parıltı yeniden belirdi. Böylece doktor olmanın zevkini bir kez

daha tatmıştım. 'Bilimlerin kraliçesi' sayesinde, hayatım boyunca Doğa'nın oğullarından biri olduğumu anlamakla ve kabullenmekle, kendimi Doğa'nın yasalarına adayıp yaşam değerlerimi ona göre düzenlemekle kalmamış, Doğa'nın eksik bıraktığı işleri düzeltmenin ve tamamlamanın haklı gururunu da duyar olmuştum.

Coimbra, 20 Mart 1971

Dehşet dolu o vahşi çığlığı asla unutmayacağım:

"İşte geliyor! Geliyor! İşte! Şimdi!"

Kalbi harekete geçirmek için bir adrenalin iğnesi daha yaptım ve kalp masajıyla suni solunum uyguladım. Nafileydi; adam ölmüştü ve onu kurtaramazdım. Artık o da hayatlarını kurtarınayı başaramadığım diğer bedenlerden farksızdı; soğumaya ve sertleşmeye başlamış bir kadavraydı artık. Bu olayı unutup kâğıtlarımın başına dönmekten başka çarem yoktu; hem zaten adam başka bir doktoru bekliyordu ve benim oradan geçmem tamamen tesadüf eseriydi. Fakat hissettiğim telaş ve gördüklerim halen zihnimdeydi. Bu dehşetengiz sahneyi benden başka gören yoktu. Ne kadar uğraşsam da bunu aklımdan çıkaramıyordum; etkilenmiştim, rahatsız olmuştum ve ölen adamın son sözleri kulağımda çınlıyordu. Acaba adam ölürken neler görmüştü? Ölümün yüzü neye benziyordu?

Coimbra, 2 Ağustos 1972

Yine günlük işler limanına demir atmış, sabahtan akşama çalışıyorum. Edebiyat ve doktorlukla olan ilişkim, bir kölenin kadırgayla olan ilişkisini andırıyor. İçimde tatsız bir huzur var. Yaptığım veya yazdığım hiçbir şey beni tatmin etmiyor, ama bütün gün gösterdiğim çabaların sonucunda uyu-

madan önce içimde bir çeşit huzur olduğuna şüphe yok. Sá Carneiro'ya göre, insanın ekmeğini başkasının alınterinden çıkarmasından daha 'aşağılık' tek bir davranış vardır; o da insanın açlıkla tehdit edilmediği halde bedenini ve ruhunu gece gündüz demeden köle etmesidir. Fakat insanlar işsizlik adı verilen özgürlükten korkarlar. İşte bu yüzden harcadıkları zamana, 'görev, sorumluluk, mevki' gibi güzel isimler takmaya uğraşırlar ve bu isimler sayesinde yaşam ve ölümün anlaşılmazlığına teslim olmayı reddederler, fakat bu, cesur bir davranış olsa da son derece başarısızdır.

Coimbra, 6 Kasım 1974

Bütün gün muayenehanemdeydim. Orası benim için bir sığınak gibiydi. Hastalarım giderek azalıyordu. Odam güneş ışığıyla doluyor, dışarıdan trafiğin gürültüsü geliyordu. Okuyor, yazdıklarımı düzeltiyor, aylaklık ediyordum; yalnızlığımın tek sahibi bendim. Hayat enerjim gün geçtikçe azalıyor, benliğimi çevreleyen boşluksa gittikçe büyüyor; hissettiğim duygular bunlar. Başta tamamen ticari bir amaçla çalıştığım, şimdiyse yalnızca sadık birkaç hastam tarafından ziyaret edilen bu delikte yavaş yavaş öleceğim için kendime minnettarım. Muayenehanemin bu hali, aklıma, kapılarına göstermelik olarak ticari şirket isimleri yazan gizli servis bürolarını getiriyor.

Castro Laboreiro, 17 Temmuz 1976

Ölmekte olan bir hastanın yanında durup onun giderek yavaşlayan nabzını dinlemekten başka bir şey yapamayan o aciz doktorlardan biri haline geldim... Geçen yıllar boyunca, bu bölgenin çürümesine ve harap oluşuna tanıklık ettim. Burası, insani ve toplumsal değerleri bir şekilde bozulmadan korumayı yüzyıllardır başarmış bir yerdi. Bugünse ziyaretçileri-

ne tek sunabildiği, solunan havanın ve içilen suyun temizliği, saflığı. Bunların dışında her şey yozlaştı. Binaların ve kıyafetlerin karakteri, zirai yöntemler yozlaştı. Tanrı'nın yaratıklarının bolluk ve birlik içinde, özgürce yaşadıklarını ilk kez burada, Vilarinho das Furnas ve Rio de Onor'da görmüştüm. Baraj suları altında kalan Vilarinho das Furnas artık haritalarda yer almadığına göre, kolektivizm düşüncelerim de artık Rio de Onor'da ve Castro Laboreiro'da kök salacaktı. Oraları artık giderek daha az düşünsem de, tekrar ziyaret etmekte ısrarcıydım. İnsanlığın önümüzdeki küresel kütleselliğe tepki vereceğine inancım sonsuz. Mantık ve içgüdülerimiz sayesinde, bir gün, dünyadaki bütün yapma çiçeklerin vadi zambaklarından daha güzel olmadığını, laboratuvarlarda üretilen kimyasalların tezekten daha faydalı olmadığını, sanayileşmenin sembolü olan fabrika düdüklerinin sesinin öküzlerin boynundaki çıngırakların sesinden daha anlamlı olmadığını eninde sonunda anlayacaktık. Bu aydınlanma anı gelince -artık bir an önce gelmeli, çünkü zaman geçtikçe her şey daha da kötüye gidiyor- bahsettiğim kutsal yerleri yeniden inşa edecek ve onlara hak ettikleri değeri verecektik. İşte bu yüzden, çürüyüp gittiklerini görünce yüreğim sızlasa da ümidimi kaybetmiyorum. Benim umutlarım onların temellerinde yatıyor.

(*Diário I-XII*'daki yazılardan alınmıştır,
Coimbra, 1941-1976)

HUMMA KOĞUŞU

Albert Camus

René Girad'ın gözlemlemiş olduğu üzere, veba, "Edebi yazının her alanında bulunabilir." Camus'nün, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yayımlanan bu büyük eserinde, Nazi işgali altındaki Avrupa'yı, ya da onların gelişiyle birlikte ortaya çıkan şiddeti ve sosyal karmaşayı anlattığı düşünülür. Fakat Camus'nün kötülük anlayışı, metafiziğe daha yakındır; romanın kahramanı hekim, 'Yaradılış'ı bulduğu haliyle' savaşmaktadır ona karşı; bu tavır, bir çocuğun ölümünün üzücü bir biçimde tasvir edildiği aşağıdaki bölümde, açıkça ortaya konmuştur. Kötülük tehdidiyle başa çıkabilecek kavramsal araçlar yönünden zayıf olmamıza rağmen, Camus, toplumsal meselelerin kalbine, her zaman bireyin ahlâki tercihlerini ve en sade haliyle dürüstlüğü, inceliği koyma konusunda ısrar etmiştir. Romanın ünlü son cümlesi de, ahlaki yozlaşmanın, uyuyan bir canavar gibi, 'mutlu bir kent'i kırıp geçirmek için beklediğini, hatta bunu, veba ve salgı hastalıklarla ilgili deneyimlerimizin unutulmaya yüz tuttuğu bir anda yapacağını açıkça belirtmektedir.

Castel'in veba serumu, Ekim ayının sonlarına doğru ilk kez denendi. Rieux'nün son umuduydu bu serum. Hekim, daha önce denenmiş olan her şey gibi bu da netice vermezse, kentin hastalığın kaprisli pençesine teslim olacağına inanıyordu; salgın ya daha aylarca kenti kasıp kavuracak, ya da ansızın yok olup gidecekti.

Castel'in Rieux'yü ziyaret etmesinden bir önceki gün, Mösyö Othon'un oğlu hastalanmış ve bütün aileyi karantinaya al-

ma zorunluluğu doğmuştu. Kısa bir süre önce karantinadan çıkmış olan anne, kendini yeniden tecritte buluvermişti. Yasal düzenlemelere riayet eden yargıç, küçük oğlanın cildinde hastalık belirtilerini görür görmez derhal Doktor Rieux'yü çağırtmıştı. Rieux odaya girdiğinde, anne ve baba, yatağın ayakucunda, ayakta bekliyorlardı. Küçük kızları başka bir odaya alınmıştı. Çocuk bitkin düşmüştü, muayeneye hiç ses çıkarmadan boyun eğdi. Rieux başını kaldırınca, yargıcın dikkatli bakışlarını ve onun arkasında duran annenin solgun yüzünü gördü. Yüzünü mendiliyle kapatmış olan kadıncağız, faltaşı gibi açılmış gözleriyle, hekimin her hareketini takip ediyordu.

"Herhalde hasta, değil mi?" diye sordu yargıç, boğuk bir sesle.

"Evet," diye cevapladı Rieux, bakışlarını yeniden çocuğa çevirerek.

Annenin gözleri biraz daha büyüdü, fakat hiç sesini çıkarmadı. Mösyö Othon da bir süre hiçbir şey söylemedi, derken daha da boğuk bir sesle ekledi:

"Pekâlâ, doktor, yasa neyi emrediyorsa onu yapmalıyız."

Rieux, bakışlarını, hâlâ mendiliyle ağzını kapatan anneden kaçırıyordu.

"Fazla uzun sürmez," dedi kekeleyerek, "telefonunuzu kullanabilir miyim?"

Mösyö Othon, telefonun yerini göstereceğini söyledi. Fakat hekim, odadan çıkmadan önce, Madam Othon'a doğru döndü:

"Çok üzgünüm. Birkaç parça eşya hazırlamalısınız. Ne yapmak zorunda olduğumuzu biliyorsunuz."

Madam Othon, hazırlıksız yakalanmış gibi görünüyordu. Gözlerini yerden kaldıramadı.

"Anlıyorum," dedi, mırıldanarak. "Gerekeni hemen yaparım."

Rieux, ayrılmadan önce, onlar için yapabileceği bir şey olup olmadığını sormaktan alamadı kendini. Anne, tek kelime etmeden yüzüne bakıyordu. Şimdi, yargıç da gözlerini hekimin gözlerinden kaçırıyordu.

"Hayır," dedi ve yutkundu, "çocuğumu kurtarmaktan başka yapabileceğiniz hiçbir şey yok."

Rieux ve Lambert, başlangıçta basit bir formaliteden ibaret olan karantinayı, artık çok sıkı bir biçimde yönetiyorlardı. Özellikle, aynı ailenin üyelerinin birbirlerinden ayrı tutulması konusunda ısrar ediyorlardı. Aile üyelerinden biri farkında olmadan mikrop kaptığı takdirde, hastalığa aynı ailede daha fazla yayılma olanağı tanınmaması gerekiyordu. Rieux, bu mantığı yargıca anlattı, o da dinlediklerini makul buldu. Öte yandan, karısıyla öyle bir bakıştılar ki, Rieux bu mecburi ayrılığın düşüncesinin bile onlara nasıl sıkıntı verdiğini hemen anladı. Madam Othon ve küçük kızına, Rambert'in karantina hastanesinde bir oda verilebilirdi. Fakat yargıç için, yetkililerin, belediyenin sağladığı çadırları kullanarak stadyumda kurmakta olduğu tecrit kampından başka yer bulunamadı. Rieux bu durumdan dolayı özür dilediğinde, Othon herkes için tek bir kuralın geçerli olduğunu, buna uymanın en doğrusu olacağını söyleyerek cevap verdi.

Çocuğa gelince, o, geçici hastaneye götürüldü ve on yataklı bir koğuş haline getirilmiş eski bir dersliğe yerleştirildi. Yirmi saat sonra Rieux, durumun umutsuz olduğuna kanaat getirdi. Enfeksiyon, küçük çocuğun hiç direnç göstermeyen bedenine yayılmıştı. Çok küçük, olgunlaşmamış, ağrılı hıyarcıklar yüzünden zayıf eklemleri kaskatı kesilmişti. Savaş, şimdiden kaybedilmişti.

Bu yüzden, Castel'in serumunu çocuğun üzerinde deneme fikri aklına gelince, Rieux hiç tereddüt etmedi. O gece ye-

mekten sonra, oldukça uzun süren aşı işlemini çocuğun üzerinde gerçekleştirdiler. Hiçbir reaksiyon elde edemediler. Ertesi gün şafak sökerken, bu önemli deneyin sonuçlarını inceleyip tartışmak için çocuğun yatağının başında toplandılar.

Çocuk, hareketsizlikten kurtulmuş, konvülsüyon nöbeti geçirir gibi yatağında dönüp duruyordu. Dr. Castel ve Tarrou, sabahın dördünden beri yatağın başında nöbet tutuyor, hastalığın her aşamasını takip ediyorlardı. Tarrou, hafifçe kamburlaşmış, tıknaz ve yapılı bedeniyle yatağın başucunda duruyor, Castel de ayakucuna oturmuş, yüzünde sakin bir ifadeyle, eski bir kitap okuyordu. Rieux, onun yanında ayakta duruyordu. Güneş ışığı eski dersliğin içine doldukça, birer birer diğerleri de çıkageldi. İlk gelen Paneloux, Tarrou'nun karşısındaki duvarın önüne geçip yaslandı, beklemeye başladı. Yüzünde keder okunuyordu, hizmetlerini cömertçe sunduğu günlerin yorgunluğu, yuvarlak alnında kırışıklıklar oluşturmuştu. Arkasından Grand geldi. Saat yediydi; nefes nefese kaldığı için özür dileyen Grand, fazla uzun kalamayacağını, önemli bir gözlem yapıldıysa öğrenmek istediğini söyledi. Rieux, tek kelime etmeden çocuğu işaret etti. Gözleri kapalı, yüzünü acıyla buruşturan, dişlerini sımsıkı kenetlemiş çocuk, kılıfsız yastığın üzerindeki başını bir sağa bir sola çevirip duruyordu. Bedeninin geri kalanı kımıltısızdı. Oda, yatağa en uzak duvarda hâlâ asılı duran karatahtanın üzerine zamanında tebeşirle yazılmış denklemler seçilecek kadar aydınlanınca, Rambert de çıkageldi. Komşu yatağın ayakucuna oturup cebinden bir paket sigara çıkardı. Çocuğa bir göz atınca, paketi cebine geri koydu.

Hâlâ yerinde oturan Castel, gözlüğünün üzerinden Rieux'ye bakıyordu.

"Babasından haber var mı?"

"Yok," dedi Rieux. "Tecrit kampına gönderildi."

Hekim, gözlerini, inleyen küçük çocuğun yüzüne dikmiş, yatağın parmaklığına sıkı sıkı tutunmuştu. Çocuk birden kaskatı kesildi, beli büküldü, kolları ve bacakları gerildi. Ordu battaniyesinin altındaki çıplak bedeninden, yün ve bayat ter kokusu yükseliyordu. Derken, yavaş yavaş gevşedi, kolları ve bacaklarını gövdesine yaklaştırdı; ne konuşuyor ne gözlerini açıyor, ama sanki daha hızlı nefes alıyordu. Rieux'nün bakışları Tarrou'nun bakışlarıyla karşılaştı, Tarrou başını çevirdi.

Çocukların ölüp gittiğini zaten görmüşlerdi -ölüm aylardır rastgele seçiyordu kurbanlarını-, fakat bir çocuğun ölümünü, şafak vaktinden beri yaptıkları gibi, dakikası dakikasına izlememişlerdi daha önce. Bu masum kurbanların çektiği acıyı, utanç verici bir rezalet olarak gördüklerini söylemeye bile gerek yok. Ne var ki, o ana dek, bu ölümlerin gerçek dehşetini anlamakta hep zorlanmışlardı; masum bir çocuğun can verirken çektiği acıyla bu kadar yakından yüz yüze gelmemişlerdi.

Tam o sırada çocuk, sanki karnından ısırılmış gibi yeniden kıvranmaya başladı, bir yandan da alçak sesle sızlanıyordu. Odadakilere sonsuz gibi gelen dakikalar boyunca böyle iki büklüm olmuş halde kaldı, bedeni şiddetle sarsılıyor, titriyordu; sanki zayıf bedeni, vebanın öfkeli rüzgârları altında bükülüyor, yüksek ateşin bedenini döven dalgaları yüzünden harap oluyordu. Bu fırtına bir ara hafifler gibi oldu, çocukcağız biraz rahatladı; humma suları çekilip, onu soğuk ve kasvetli bir sahilde tir tir titrer halde bıraktı, bu rehavet ölümden farksızdı. Ateşin kızgın dalgaları üçüncü kez hücuma geçince çocuk doğrulur gibi oldu, büzüldü ve bedenini yalayıp geçen, cayır cayır yakan alevlerin korkusuyla yatağın kenarına sindi. Başını iki yana sallıyor, üzerindeki battaniyeyi atmaya çalışıyordu. Kıza-

rıp kabarmış gözkapaklarının arasından kocaman gözyaşı damlaları süzüldü; damlalar kireç gibi beyaz yüzüne, çökmüş yanaklarına akmaya başladı. Akut faz geçince, yorgunluktan tükenen çocuk, etleri kırk sekiz saat içinde eriyip gitmiş, kasılıp kalmış bacakları ve kollarını uzattı, darmadağın yatağın içinde, grotesk bir çarmıha gerilme parodisi gibi yattı kaldı.

Tarrou yatağa doğru eğildi, kocaman pençesiyle terden ve gözyaşından sırılsıklam olmuş küçük yüzü okşadı. Kitabını birkaç dakika önce kapamış olan Castel, dikkatle çocuğu izliyordu. Konuşmaya başladı, ama sesi çok boğuk çıktığı için sözüne devam etmeden önce öksürüp boğazını temizlemek zorunda kaldı.

"Sabah remisyon evresi gözlemlemiş miydiniz, Rieux?"

Rieux başını iki yana salladı, fakat çocuğun beklediğinden daha fazla direnç gösterdiğini belirtti. Duvar dibine çökmüş olan Paneloux biteviye bir ses tonuyla:

"Ölecekse bırakın ölsün, zaten çok acı çekti," dedi.

Odadaki ışık artıyordu. Yataklarda yatan diğer beş hasta, sanki yönetiliyomuşçasına ölçülü seslerle inliyor ve kımıldanıyordu. Sadece, koğuşun diğer ucunda yatan bir hasta haykırıyor, onun attığı kısa çığlıklar da acıdan çok şaşkınlık çığlıklarını andırıyordu. Hastalığın ilk dönemlerinde herkesi etkisi altına alan dehşet, hastalar arasında bile yok olmuş gibi görünüyordu, onun yerine, bir çeşit kabullenmişlikle hastalığa karşı koyuyorlardı. Yalnızca çocuk var gücüyle savaşıyordu. Rieux, arada bir onun nabzını tutuyor -gerek olduğundan değil de, çaresizce dikilmekten başka bir şey yapmış olmak için bakıyordu çocuğun nabzına-, gözlerini kapattığı zaman, parmaklarının ucundaki hafif pıtırtının kendi kanının gümbürtüsüne karıştığını hissediyordu. Çocukla bir beden oluyor, kalan gücüyle ona destek olmaya çalışıyordu. Kalplerinin birkaç sani-

yeliğine buluşan ritmi kısa bir süre sonra ayrı düşüyor, çocuk kendisinden kaçıyor, hekimin boşa giden çabası uçup gidiyordu. O zaman küçücük, incecik bileği bırakıp yerine dönüyodu.

Beyaz badanalı duvarlara vuran ışık, pembeden sarıya dönüşmeye başlamıştı. Yeni bir günün sıcaklığı pencerelere kadar dayanmıştı. Grand gitmek için döndü, geri geleceğini söylediyse de onu duyan olmadı. Hepsi bekliyordu. Gözleri hâlâ kapalı olan çocuk, sanki biraz daha sakinleşmişti. Kuş pençelerine dönüşmüş parmaklarıyla, güçsüzce yatağın kenarını tırmalıyordu. Sonra elleri havaya kalktı, dizlerinin üzerindeki battaniyeyi çekiştirmeye başladı. Birden bacaklarını büktü, uyluklarını kalçasına doğru çekti ve hareketsiz kaldı. Derken, ilk kez gözlerini açtı ve tam karşısında duran Rieux'ye baktı. Kilden bir maskeye benzeyen küçük suratındaki ağzı açıldı ve hiç nefes almadan, uzun, tiz bir çığlık attı; bu çığlık koğuşu öyle kan dondurucu, ısrarcı bir protestoyla doldurdu, insani olmaktan o kadar uzaktı ki, sanki bütün insanlardan geliyordu. Rieux dişlerini var gücüyle sıkmaya başladı, Tarrou arkasını döndü. Rambert yatağın yanına yaklaştı ve kucağındaki kitabı kapatan Castel'in yanında durdu. Paneloux çocuğun, yaralarla, insanlık kadar eski ölüm çığlığıyla dolu küçük ağzına bakıyordu. Dizleri üzerine çöktü; orada bulunan hiç kimse, onun sonu gelmeyen bu isimsiz çığlığı bastıracak kadar yüksek, ama boğuk bir sesle, "Tanrım, bu çocuğun canını bağışla!" demesine şaşırmadı.

Fakat çocuk haykırmaya devam ediyordu, yatağın çevresindeki diğer hastalar da huzursuzlanmaya başlamışlardı. Koğuşun öbür ucunda kesik kesik çığlıklar atmakta olan hasta, hızını iyice artırmış, sesi tek bir feryada dönüşmüştü, diğerleri de giderek daha yüksek sesle inlemeye başlamışlardı. Odayı kaplayan hıçkırıklar, Paneloux'nun duasını bastırdı, hâlâ

yatağın demirlerini sıkı sıkı tutmakta olan Rieux, yorgunluk ve tiksintiden başı dönmüş bir halde gözlerini kapadı.

Gözlerini açtığında, Tarrou'yu yanında buldu.

"Gitmem gerek," dedi Rieux, "Bunlara artık katlanamayacağım."

Öteki hastalar birdenbire sustu. O zaman hekim, çocuğun giderek azalıp güçsüzleşen çığlığının tamamen kesilmiş olduğunu fark etti. İniltiler yeniden başladı, ama artık tekdüze bir sesle, sona eren mücadelenin uzaktan gelen yankısı gibiydiler. Savaş sona ermişti. Castel, yatağın öbür tarafına geçip, her şeyin bittiğini söyledi. Açık ağzından hiç ses çıkmayan çocuk, darmadağın battaniyenin ortasında yatıyordu, ansızın iyice ufalıvermişti, gözyaşları hâlâ yanaklarında parlıyordu.

Paneloux yatağa yaklaştı ve çocuğu kutsadı. Sonra eteklerini topladı, yatakların arasından geçip kapıya yöneldi.

Tarrou, "Yeniden deneyecek misiniz?" diye sordu Castel'e.

Yaşlı doktor yavaşça başını salladı.

"Belki de," dedi, acı acı gülümseyerek. "Ne de olsa hepimizi şaşırtacak kadar uzun süre direndi."

Rieux çoktan odadan çıkmıştı bile, yüzünde tuhaf bir ifadeyle öyle hızlı ilerliyordu ki, Paneloux'nun yanından geçerken rahip onu yavaşlatmak için kolunu uzattı.

"Haydi doktor..." diye sözlerine başladı.

Rieux, aynı öfkeli tavırla rahibe doğru döndü:

"Ah! O çocuk, en azından masumdu, bunu siz de benim kadar iyi biliyorsunuz!"

Arkasını döndü, Paneloux'nun önüne düştü ve kapıları açıp okul bahçesine çıktı. Bodur kalmış kuru ağaçların altındaki banka oturup, alnından gözlerine kadar inen teri kuruladı. Haykırmak istiyordu; yüreğini sıkan zinciri gevşetmek için her şeyi yapabilirdi. Sıcaklık, incir ağaçlarının dalları ara-

sından yavaşça süzülerek toprağa doğru inmeye başlamıştı. Mavi sabah göğünü kaplayan beyaz pus perdesi, havayı daha da boğucu bir hale getiriyordu. Rieux, sırtım banka yasladı. Başını kaldırıp ağaç dallarına ve göğe baktı, soluklanmaya başladı. Yorgunluğunu yavaş yavaş yeniyordu.

"Biraz önce niçin benle öyle öfkeli konuştunuz?" dedi, arkasından gelen bir ses. "Olanlar benim için de, en az sizin için olduğu kaday dayanılmazdı."

Rieux, Paneloux'ya doğru döndü.

"Haklısınız," dedi. "Beni affedin. Ama yorgunluk da delilik gibidir. Bazı zamanlar, çılgınca bir isyan etme isteğinden başka hiçbir şey hissedemiyorum bu kentte."

"Sizi anlıyorum," dedi Paneloux, yumuşak bir ses tonuyla. "Anlayışımızı aştığı için böyle şeylere isyan etmek istiyoruz. Oysa, belki de anlayamadığımız şeyleri sevmemiz gerekiyor."

Rieux birden doğruldu. Toplayabildiği bütün gücü ve tutkuyu bir araya getirip Paneloux'ya baktı ve başını salladı.

"Hayır, peder. Benim sevgiden anladığım bambaşka şeylerdir. Çocukların işkenceden geçirildiği bir dünyayı sevmeyi ölünceye kadar reddedeceğim," dedi.

Paneloux'nun yüzünde dertli bir ifade belirdi. "Ah doktor," dedi üzüntüyle, "Tanrı'nın lütfü denilen şeyin ne olduğunu şimdi anlıyorum."

Rieux yeniden yığılır gibi banka oturmuştu. Üzerine tekrar çöken yorgunluğun derinlerinden gelen, yumuşak bir sesle konuştu: "Bunun, bende olmayan bir şey olduğunun farkındayım. Fakt şimdi bunu tartışmanın zamanı değil. Bizi bir araya getiren bir amaç uğruna, günahların ve duaların ötesinde, yan yana savaşıyoruz. Önemli olan da sadece budur."

Paneloux, Rieux'nün yanına, banka oturdu. Belli ki duygulanmıştı.

"Evet," diye onayladı, "siz de insanların selameti için ter döküyorsunuz."

Rieux zorlukla gülümsedi.

"Selamet benim için fazla iddialı bir laf. O kadar büyük bir hedefim yok benim; sadece insan sağlığıyla ilgileniyorum. Benim için önce sağlık gelir."

Paneloux tereddüt etti. "Doktor," diyerek söze başladı ama sonra sustu. Onun da alnından terler boşalıyordu. Arkasından sessizce veda etti, ayağa kalkarken gözleri dolmuştu. Uzaklaşmak için arkasını dönünce, derin düşüncelere dalmış olan Rieux ayağa fırladı ve ona doğru bir adım attı.

"Lütfen özrümü bir kez daha kabul edin," dedi. "Bir daha böyle çıkışlar yapmayacağım."

Paneloux, elini hekime uzattı ve pişmanlık dolu bir sesle cevap verdi: "Yine de sizi inandırmakta başarılı olamadım."

"Ne fark eder?" dedi Rieux. "Siz de iyi biliyorsunuz ki, ben ölümden ve hastalıktan nefret ediyorum. Hem siz isteseniz de istemesiniz de, onlara karşı yan yana savaşıyoruz."

Rieux, hâlâ Paneloux'nun elini sıkı sıkı tutuyordu.

"Üstelik," diye ekledi, rahibin gözlerine bakmaktan kaçınarak, "Tanrı bile ayıramaz bizi artık."

(3. Bölüm, 4. kısım, *Veba*, 1947)

AHLAKİ BİR MESELE OLARAK TEDAVİ

Peter Bamm

Bir zamanlar, insanların lâyık oldukları hastalıklara tutulduklarını söylemek pek modaydı; oysa, insanların hiç hak etmedikleri hastalıklara yakalandıklarını söylemek şüphesiz çok daha önemli ve doğrudur. Peki, insanlar hak ettikleri doktorlara sahip midirler? 1950'li yıllarda, Nazi dönemi denilen faciadan sonra yazılmış olan bu yazıda Peter Bamm, tıbbın, mükemmel toplumu yaratma iddialarına, hatta sosyal adaleti anlama iddialarına karşı duyduğu şüpheyi alaycı bir dille anlatmaktadır. Hastalığın, pek çokları için, sanıldığı gibi olumsuz bir olay değil, anlamın ta kendisi olabileceğini söylerken, şüphesiz Nietzsche'den ilham almaktadır. Joseph Joubert, 1809 senesinde, "Fazla ağır olmayan bir hastalık bizi mutlu eder," diye yazmıştı. Oysa tıp, zekâya ve yeteneğe, iyileşmek söz konusu olduğunda hiçbir zaman hastaların verdiği değeri vermemiştir.

Tıp tarihi, insan zekâsının hastalığa karşı verdiği kıyasıya mücadelenin de tarihidir aynı zamanda; hastalık, insanoğlunun ekmeğini ter dökerek kazanmaya başladığı günlerden beri* onun en büyük laneti olmuştur.

İlahiyatçılar, insanları ölümle, ilahi ilimler aracılığıyla uzlaştırmak amacıyla skolastik düşünceyi bulurken, vaizler onu ruhun ölümsüzlüğü geleneğiyle avutmaya çalışırken, fi-

*) Burada Tevrat'ta, Adem'le Havva'nın cennetten kovuluşunu anlatan satırlara bir gönderme yapılıyor. (ç.n.)

lozoflar ona kabullenmeyi ve bilgeliği öğretirken, dirimsel bilimler ölümü en büyük düşmanı ilan etti.

Bu fikir, makul ve mantıklı görünmektedir. Fakat fazla iddialı birkaç laf da edilmişti. Bunlar kanıtlanmış iddialar değildir, bu yüzden onları görmezden gelemeyiz. Hastalık, kaderdir. Tıp, hastalıkları iyileştirir iyileştirmesine, fakat kimsenin hakkında tek söz etmediği bazı şaibeli kararlar da verir.

İnsan merakı, biyolojiyi geliştirmeye ve ilerletmeye yeter de artar. Hücrenin kimyasal yapısı, beyaz karıncanın ruhu, duyu organlarımızın fizyonomisiyle ilgili keşfettiğimiz her yeni şey, dünyayla ilgili bilgimizi ve anlayışımızı artırır. Aslında, sadece bildiklerimizle de yetinmemiz mümkündü. Bildiklerimizi uygulamaya gelince; pek gelişigüzel yapılır bu. İnsana göre değişir. Ne amaçla ve nasıl kullanıldığının, bilginin doğasıyla birebir bağlantısı yoktur.

Mesela, barut örneğini verebilirim size. Barut, ilkin on ikinci yüzyılda bir Çinli tarafından bulunmuş, derken on üçüncü yüzyılda bir Fransisken keşişi tarafından yeniden keşfedilmişti. Barutun Avrupa'da keşfine din adamlarının önderlik etmesi, kalkınma sürecinde, eski veba salgınlarından bile daha çok can almasına engel teşkil etmedi. Fakat Çin'de barutu keşfeden adam bir Konfüçyandı. Bundan dolayı, barutun keşfi Çinlileri insan öldürmeye değil, İmparator'un bahçesinde verdiği şölenleri havai fişek gösterileriyle süslemeye yöneltti. Fransiskenlerin barutu, Konfüçyanların barutuyla aynı kimyasal özellikleri taşıyordu. Aradaki tek fark, Batı'nın ve Doğu'nun keşiflerini kullanma yöntemlerindeydi.

Tıp ilmi için, bilgi ne kadar kullanışlıysa, o kadar değerlidir. Hastalıklar hekimi, eylemsel sonuçlar alabileceği araştırma metotlarına odaklanmaya, terapötik başarıya, tek kelimeyle özetlersek, *tedavi* etmeye yöneltir, daha doğrusu buna mecbur kılar.

Tıbbi araştırma dediğimiz şey, bildikleriyle tatmin olamaz. Elbette, her bilim gibi o da bilginin peşindedir. Fakat tıp, bilimsel dağarcığını eyleme dökmek, uygulamak zorundadır. Eylemsel başarısıyla, insan yaşantısına doğrudan müdahale eder.

Bu hakkı kendinde bulması nasıl mümkün olabilmektedir?

Bir hastalığı tedavi etmenin faydası gün gibi aşikârdır. Bu konuda hem hekimler, hem hastalar görüş birliği içinde, bu açık komplonun arkasındadırlar. Ancak bana kalırsa, sanıldığı kadar faydalı değildir her hastalığı tedavi etmek. Misal, pek çok hastalığın, kendisinden mustarip olan kimse için biçilmiş kaftan olduğunu kimse inkar edemez.

'Ekselansları' ünvanı emekli bir bakan portresiyle ne kadar uyum içindeyse, bir gut da en az o kadar yakışır bu tabloya. Emekli bir bakanın gutunun tedavi edilmesi, hekimi için de kendisi için de aynı derecede tatmin edici olacaktır. Oysa, bir bakana ancak bu kadar yakışabilecek bir hastalığın tedavi edilmesi insanı niçin mutlu eder ki? Dünyayı biraz daha adaletsiz bir yer haline getirmekten başka işe yaramaz. Ekselans hazretlerinin ülkesine hizmet ederken mideye indirdiği o güzel yemeklerin ve su gibi içtiği kaliteli şarapların bedelini her gece zonklayan baş parmağıyla ödemesinde şüphesiz adaletli bir yan vardır. Lâkin, şayet tıp, gerçek felsefi saygınlığı talep ediyorsa, en azından, emekli bir bakanı tedavi etmenin her koşulda doğru olduğunu iddiasına arka çıkmalıdır.

Böyle bir iddia size nasıl görünüyor?

Romatizmanın bir temizlikçi kadına çok yakıştığını söylemek de pekâlâ mümkündür. Eğer romatizması olmasa, kapıcının karısıyla karşılıklı oturup akşamüstü kahvesini yudumlarken neyden şikayet edecekti? Ne de olsa oğlu adam olmuştur artık. Ama şikayet edecek *bir şeylere* hâlâ ihtiyacı

vardır. Omzundaki ağrılardan ve arı zehrini bile denediğinden, fakat işe yaramadığından yakınmak, şüphesiz, oğlunun düşüncesizliği ve Dördüncü Emir'in insanı düşürdüğü müşkül durumlar hakkında yakınmaktan daha kolaydır. Hatta duruma bu açıdan bakarsak, temizlikçi kadınların romatizmasının tedavi edilmesinin teselli edici bir tarafı bile vardır.

Her zeki hekim, kariyerinde en az bir kere, yoğun çabalardan sonra aslında elde etmek istemediği bir başarıya kavuştuğunu keşfeder. Ustalık ve dikkatle muayene ettiği hastasına, sağ böbrekte perfore böbrek taşı olduğu teşhisini koyar. Harika bir açık cerrahi uygulama gerçekleştirir. Vakasını yakından takip edebilmek için uykusuz geceler geçirir. Sonunda mücadeleyi kazanır; derken, mide bulandırıcı bir insanın, mesela bir tefecinin hayatını kurtardığını öğreniverir. Eğer tefeci ölüp gitseydi, müşterileri, bir tanesi intihardan olmak üzere, kurtarılabilirdi. Fakat bunun tam tersi olduğundan, minnettar hasta, talep ettiği fahiş faiz oranları sayesinde ünlü cerrahın ücretini son kuruşuna kadar ödeyecek, böylece hayırsever hekim, pek çok sıradan insanın hayatındaki kötü gidişatı düzeltme, bir zavallının da canını kurtarma fırsatını kaçırmış olacaktır.

Genelde, önemli bir adamın frengiye yakalandığı takdirde, bu hastalığa rağmen önemli işlerini halledebileceğine inanılır. Oysa yanlış bir kanıdır bu. Bu kanaati destekleyecek kanıt yoktur. Bir doz Salvarsan sayesinde, sadece cildteki döküntüleri değil, hastanın hayal gücünde canlandırdığı bir masalı dahi yok etmek mükündür.

Tıp ilmi, ölüme karşı verdiği mücadelede verdiği kararların doğurabileceği tüm sonuçları düşünerek davranmaz. Hastalığın, günlük yaşamdaki rolü hakkında, sadece üstünkörü fikirleri vardır. Hastalığın bir insanı daha iyi biri haline

getirecebileceği, kimi önemli gerçekleri görmesini sağlayabileceği, karakterini geliştirebileceği, biyolojik fonksiyonlarını yerine getiremeyen kalbin, sağlıklı kalbinin yapamadığı bir şeyi, yani iyiliğin doğasını öğretebileceği hiç düşünülmez. Tıp, bireyin biyolojik yapısının normal fonksiyonları hakkında genel düşüncelere sahiptir ve bu normal fonskiyonların nasıl korunabileceğinden başka şeyle ilgilenmez. Bilim, normal biyolojik fonksiyonların bozulması ancak dikkatle çizilmiş sınırları dahilinde olduğu sürece ilgilenir. Hastalığın bir insanın dengesini altüst etmesiyse, tıp ilminin değil, hekimin sorunudur.

Dolayısıyla, tıp, kendi elleriyle iyileştirip kötülüklerine devam etmeleri için insanların arasına saldığı küçük tiranlara yardım etmenin ahlaki yönünü pek düşünmemektedir, fakat bir gün, her derde deva bir serum keşfedip yeryüzündeki herkesi her türlü hastalıktan kurtarabilir; bu insanlardan biri de çağımızın Descartes'ı olabilir.

Bu konuda düşünmeye devam edersek, aslında her şeyin bu kadar basit olmadığını fark ederiz. Şöyle bir şey de gerçek olabilir; parmağındaki ağrıdan kurtulan emekli bakanımız, devlet yönetimiyle ilgili öyle mükemmel bir kitap yazar ki, bu eser sayesinde insanlık barışa kavuşur. Dahası, deve, hendekten atlamasa bile atlamayı deneyebilir; tefeci, ölümün nefesini ensesinde hissedince, faiz oranlarını yüzde yirmiden yüzde on beşe düşürebilir. Cerrahın bunları önceden bilmesine imkân yoktur.

Sağlık söz konusu olduğunda, teoloji bile tutkudan yoksundur. Nasıra'lı peygamber, sadece günahları affetmekle kalmıyor, hastaları da iyileştiriyordu.

İnsanlığın başhemşiresi olan kilise, günahları kendi sorumluluğu altına tutmayı, onlara sahip çıkmayı başarmıştır.

Hastalıklara gelince, tıp, kilisenin bu alandaki eski gücünü elinden almıştır. Hekim, hastanın yatağının başucunda, memnuniyetle rahibin elini sıkabilir, fakat bunun tek sebebi, hekimin sanatının işe yaramadığı andan sonra nasıl devam edilmesi gerektiğini sadece rahibin bilmesidir.

Kilise, bedensel ve zihinsel güçsüzlük ve rahatsızlıkların, azizlerin, kutsal kalıntıların ve duaların gücüyle iyileştirilebileceğine inanır. Kilisenin mucizelerinden çoğu iyileştirme mucizeleridir. Tıpkı, şeker hastası bir kardinalin, insülinin yararından şüphe etmek istemeyeceği gibi, insan ruhunun gizemleri üzerine bir parça düşünmüş olan bir hekim de bu inanışların tersini kanıtlamaya çabalamaz. Fakat, tıp ilminin tedavi yöntemleri, henüz ilahiyatçılar tarafından titizlikle incelenmemiştir.

Bu noktada, çağımızın anarşi ve kargaşası, kan kırmızısı zıtlıkların yok edici güzelliğiyle karşımıza çıkar. Her birimiz pek çok farklı dünyada yaşamaktayız ve bütün bu dünyaları uyum içinde birleştirecek bir gökyüzü çizecek bir Descartes'ımız da yok.

Tıp araştırmalarının hastalığa ve ölüme karşı verdiği mücadele büyük bir başarıyla ulaşmıştır. Tıbbın, çözüm ihtimali ufukta görünmeyen yeni sorunlarından biri de, bu başarıları onlara anlam kazandıran bir biçimde sıralamaktır. Araştırmaların durmaksızın ilerleme kaydetmesi, sadece ölüme karşı kazanılmış büyük zaferlerden ibaret değildir, aynı zamanda, insanlığa, kendi başarılarına layık olduğunu kanıtlaması için sürekli yinelenen teşviklerdir.

("Therapie als moralisches Problem",
Denemeler, 1960)

BEDENİN SESSİZLİĞİ

Guido Ceronetti

Guido Ceronetti, İtalyan bir filolojist, Kitab-ı Mukaddes uzmanı, eleştirmen, vejateryan ve durumunu bizzat itiraf etmiş bir hastalık hastasıdır. Bedenle ilgili aforizmaları bir araya getirdiği kitabında, anonim bilgiler, gizemli efsaneler, tıp tarihi ve edebi yorumlar bulmak mümkündür. Eski moda bir ahlakçı gibi yazmaktadır, ayrıca, yaşam ve tıp tarihiyle ilgili gözlemlerinin çoğu fantastik edebiyatı hatırlatır; bedenin sessizliğine -bu deyiş René Leriche'e aittir- dalıp gidiyor olabilir, ama şüphesiz gürültülü şehirle de bir o kadar ilgilenmektedir. Öğretileri on beş asır boyunca tıp alanında önemli yer tutan Antik Roma hekimi Galen gibi, görünüşe göre o da ana mantığını kavramak için tıbbı baştan sona araştırmaktadır. Beş yüz sene önce olsa, büyük ihtimalle, kaleminden bir ars moriendi, *yani, iyi ölme sanatı üzerine bir eser çıkardı.*

Antik Yunan tıbbının bazı ünlü hataları, sonradan Arap tıbbı tarafından da benimsenmiş ve herkes tarafından doğru kabul edilmiştir; mesela, dölyatağının ikiye ayrılması, rahim mukus zarını besleyen tümörler, rahmin, bedenin içinde hareket etmesi (Mayerhof, *La Gynécologie et l'obstétrique chez Avicenne et leurs rapports avec celles des Grecs*, 1928). Hem Platon hem de Hipokrat, rahmin, çiftleşmek isteyen bir hayvan gibi, meniye kavuşmak amacıyla bedenin içinde yer değiştirdiğine, bunun da histeriye sebep olduğuna inanıyorlardı; aslında, her yaşayan canlının bedeni gibi, kadın bedeninin de rahimden geçtiğini anlatmak istiyorlardı.

Albert Camus, Jean Guitton'a, "O, bir sineği bile incitmedi," demişti. Guitton da şöyle cevap vermişti; "İncitmediği sinek, veba mikrobunu başka bir yere taşıdı." Aslında pire demesi gerekirdi, gerçi çıkarılacak ders değişmezdi ya.

Littré'nin sözlüğünde, *panser* (tedavi etmek, iyileştirmek) ve *penser* (düşünmek) aynı anlama gelmektedir, nitekim, düşünmek de tedavi sürecinin bir parçasıdır. Sonrasındaysa, Paré'nin de söylediği gibi, iş Tanrı'ya kalır.

Bir hekimin bir Tanrı olmadığını fark etmek bize acı verir; çünkü, yukarıda bizi iyileştiren, yardımsever bir Tanrı bulunduğu fikrinden asla vazgeçemeyiz.

Le Clézio'dan hoş bir düşünce; "Belki bir gün Tıp'tan başka sanat olmadığını fark ederiz."

"Hekimlerin hemen hepsi pek yeteneksiz olduğundan, gerçek hekimler ender bulunur, kimse tanımaz onları." (Giardono Buno, *Ash Wednesday Supper*).

Uzman hekim mi olmak istiyorsun? O zaman, en zeki eski Mısır'lıların yaptığı gibi, Bilinmeyen Hastalıklar üzerinde uzmanlaş.

"Cerrahın neşterinin açtığı tek bir kesiğe karşı, savaş meydanında on kez inip kalkan bir kılıçtan daha hassasızdır," (Montaigne, "İyinin ve Kötünün Tadı"). Neşteri bekleriz, fakat kılıç hiç beklemediğimiz bir anda iner. Savaşmaktan vazgeçtik ama ameliyathaneye girmeyi sonsuza kadar bekleyeceğiz.

Montesquieu, "Bir saatlik okumanın hafifletmeyeceği bir acıyla karşılaşmadım," demiş. İşte size gerçek bir edebiyat tutkunu.

Jüngler, tıpta bile taktiklerin değişebileceğini, oysa stratejinin hep aynı olduğunu söyler. "Hareket eden el tedavi eder, sabit duran el iyileştirir," (*Strahlungen*). Bu söz Taocu bir deyişe benzer.

Goethe, hekimin tüm varlığını tıbba adaması gerektiğini söyler; çünkü hekimin amacı bütün insanlığa yardım etmektir.

Naturalist yazar Zola, ahlaki sorumlulukları reddeder; Dreyfusçu Zola ise -tıpkı De Wytts katliamından sonra Spinoza gibi- ahlaki zorunluluğu savunmak zorunda kalır. Teoride, ahlaki sorumsuzluğu kabul edebiliriz, fakat, hayatımızı bu ilkeye birebir bağlı kalarak geçirmeye kalkarsak, kısa süre sonra boğulacak hale geliriz.

Eğer sevgiyi, ona eşlik eden hastalıklı hislerden ayırırsak, *sağlıklı* değil, acımasızlığın kuru rüzgârının darbesini yemiş, steril, bayağı insanlar haline geliriz.

Hipokrat, uyurken acı veren bir hastalığın ölümcül, uykunun insanı rahatlattığı bir hastalığınsa ölümcül olmadığını söylemiştir. Afyon ruhu, morfin ve barbituratlar sayesinde, artık bu ayrımı yapabilmemiz mümkün değil.

Seveso'da her şey normal görünüyor, oysa çok ciddi bir salgın var. 10 Temmuz'da nükleer reaktör infilak etti. Girilmesi yasak bölge doğru dürüst korunmuyor bile, ana yollar tutulmuş olsa da arka yollardan isteyen herkes bu bölgeye girebilir. Çocuklar en tehlikeli bölgenin çevresinde oynuyor, bisikletleriyle dolaşıyorlar. Dükkânlardaki ürünlerin sağlıklı olduğunun tek garantisi, ürünlerin başka yerlerden geldiğini söyleyen levhalar. Sağlık Komisyonu'nun, halka paniğe kapılmaya gerek olmadığını anlatan afişlerinin üzerine ilk yağmurlar yağdı. Icmesa kimya santrali, Saveso kasabasının bitişiğindeki Meda'daki devasa, demirden bir tümördür. Kendi balçığına gömülüp gitmiş bir çayırın ortasında yatan sessiz bir ejderhadır. Şayet gözlerimiz bir büyüyle mühürlenmiş olmasa, herkesin umutsuzca, çaresizce hayran olduğu sanayileşmeyi işte böyle görürdük. Endüstri, insanlara ölüm dağıtan mitolojik bir canavar; her şeyi kurban etmemiz gereken bir Minotor'dur. Domatesler ve marullar bahçelerde boy atar; ama dokunamayız onlara. Hava ağır, gökyüzü tuhaf gazlarla doludur. Sanayiinin ele geçirdiği bu bölgede, biçimsiz canlılar hayatta kalmaya çalışır; neredeyse gerçek olamayacak kadar çirkinleşmiş, kronik hastalıklara tutulmuş, yaralarla kaplanmışlardır. İşte insanın gücü; nükleer santralden yayılan toksik bulut hayvanları hemen öldürmüş, insanlara gelince -en azından şimdilik- sadece yüzlerinde birkaç sivilce çıkmasına sebep olmuştur. (26 Ağustos 1976.)

Dr. Richard Blackmore, Sydenham'a, iyi bir hekim olabilmek için hangi kitapları okuması gerektiğini sormuştu. Sydenham da ona Cervantes okumasını tavsiye etmişti.

İki kavram arasındaki mücadele: 1917'de, zührevi hastalıkların askerler arasında yayılmasını engellemek Amerika Birleşik Devletleri için o kadar önemliydi ki, hükümet ve ordu komutanlığı, bireysel özgürlüklere ket vurup, müttefik ülkelerden de aynı tavrı beklediler. İngilizler, *treponema*'ya karşı daha hoşgörülüydüler, askerlerin hastalık kapma hakkına karşı mücadele etmiyorlardı. İngiltere'deki ahlakçılar, zührevi hastalıklarla savaşmaktan söz edilmesini dahi istemiyorlardı; onların düşmanı, ahlaksızlıktı. Ancak, vaizler bile genelevlerin kapatılmasını talep etmedi; erdemli askerin geneleve zaten gitmeyeceği düşünülüyordu.

Petronyus'un muhteşem deyişi, *Medicus enim nihil aliud est quam animi consolatio* (Bir hekim, ruh için teselliden başka bir şey değildir), tıbbı, özüne, yani psikolojiye indirger ve onu güzel manzaralarla, şiirle, parfümle ve aşkla bir tutar (Seleucus'un konuşması, *Atyricon*, 42).

Ölümcül hastalık gelip yakama yapıştığı zaman bilincimi yitirmeyeceğimi ve onu iyice göreceğimi umuyorum; asıl sorun, ona nasıl karşı koyacağım ve çok fazla doğal acı çekmeden tedaviden nasıl kaçabileceğimdir. İnsan düşününce, hastalığın, tedavisinden daha az korkutucu olduğunu fark edi-

yor. Bitmez tükenmez muayeneler, tedaviler ve tıbbi araç gereçler bana güven vermiyor; tam tersine, endişelendiriyor beni. Göğsümü sakince merhem süren ele uzatacağıma, güçlü olmak için savaşmayı tercih ederim. En önemli sorun, bir tedavi değil, bir hekim bulmak olacaktır.

Paul Valéry'nin ölümcül hastalığına cevabı, "*Je suis foutu et je m'en fous*", yani, "Lanetlendim ama umrumda değil"- hâlâ böyle bir durumda verilebilecek en iyi cevaptır, hatta dindar kişiler bile örnek alabilir onun tavrını. İnsani yönünden feragat etmeden bilgece davranabilmiştir Valéry; cümlenin ilk bölümünü kararlı bir biçimde -kaçınılmaz olanı kavramanın rahatlığıyla "Lanetlendim!", yani "İyi! Haklısınız!" demek- ve cümlenin ikinci bölümünü gizli bir isteksizlikle, hafifçe duraksayarak, kendi gerçekliğini, tüm varlığıyla korktuğu bir kaybın karşısında tir tir titremekten kurtarmak için söyler; kendisi olduğuna inandığı her şey tehlikededir. Daha yakından bakıldığında, Valéry'nin cevabının, ölüm söz konusu olduğunda, uluslara, imparatorluklara, dinlere, uygarlıklara ve tüm insanlığa uygun olduğunu fark ederiz.

*

Günümüzde, tıp okullarına artık öğrenciler değil, kalabalık çeteler devam ediyor; bu okullar çeteleri mezun ediyor, hekimlik mesleğini bu Hekim-Çete üyeleri sürdürüyor. Onlara güvenmememiz gerektiğini hemen öğreniyoruz; bu çete silahlı, hatta güçlü savaş silahlarıyla donanmış da olabilir. Doktor olmak isteyen biri, bu mesleği seçmeden önce etraflıca düşünüp taşınmalıdır; değişik olmayı, değişik prensipleri ve öğretileri benimsemeyi göze alabiliyorsa seçmelidir hekimliği. Yoksa hiç başlamamalıdır. Sınırsız güce sahip olan

tıbbın kıyısında, toksikologlara, büyücülere, sadece Laennec'nin steteskopunu ya da birkaç akupunktur iğnesini kuşanmış hekimlere de yer kalmaktadır.

Leibniz, Spinoza'dan söz ederken, ondan *hekim* diye söz etmiştir, çünkü o zamanlar, felsefe alanında üstün başarılar gösteren herkese hekim denir, hatta resmen bu ünvanla ödüllendirilirlerdi. (İşte bu yüzden, ben asla bir hekim olamayacağım.) Anatomi amfilerine gidip kadavraları incelemeden, hiç kimse filozof sayılmazdı. Haklıydılar da, çünkü insan, bir kartal olmadan önce bir akbaba olmalı, her an bir kurda, ya da gerçek bir iblise dönüşmeye hazır olmalı, horozun ötüşüyle birlikte melek biçimine bürünebilmelidir.

İsa'lı haç, hastanelere, kötülüğü kovmak için asılmaz; en ilginç Hıristiyan paradoksunun sembolüdür. Haçın, âdeta saplantısal bir biçimde, kurulan ilk hastanelerin hemen her duvarında bulunması, aslında, Hıristiyanların hastanenin hastaların iyileştirildiği ve normal yaşama döndürüldüğü bir yer olduğunu yalanladığı anlamına gelmez mi? Haç, tıbbi tedaviyi ve cerrahi müdahaleyi reddeder aslında, çünkü -akıtılan kana sıcak baksa da- cerrahi müdahale acıyı dindirmeye çalışır; dünyevi acıları hafifletir. Böbrek taşından ya da fistülünden kurtulan hasta, eskisinden daha çok günah işlemeye başlayacak, ilahi bir ceza gibi görmeyecektir çektiği acıları. Hastaneler, kilise denetimi altında kaldıkları sürece, o sembol altında kalarak ezilmişlerdir.

Hayatın her alanının giderek laikleşmesi sonucunda, hastaneler, çarmıha gerilmiş İsa'nın acı hatırasına, "*Tanrım, Tanrım,*" diye yakarışına, sürekli kanayan yarasına rağmen, sa-

kin ve saygın yerler olmayı başarabilmişlerdir. Artık bu sembol, dini kurumların yönetimindeki hastaneler hariç, hemen tüm hastanelerden kaldırılmıştır, üstelik onun görkemli varlığının yerinde bir boşluk kalmıştır; ölüm korkusu, haçın peşinden şenlik ateşinin içine atlamış, bütünüyle yok olmasa da *zayıflamıştır*. Yaşamın zaferi ve anti-Tanatosçuluğun* erdemiyle dolu bir hastane de, daha sıcak ve keyifli bir yer olmasına rağmen, 'toprak toprağa' ilahileri ve kanayan göğüs kafesinin hükmettiği bir hastane gibi hüzünlü bir yerdir. Hiçbir hastane iç açıcı bir yer olamayacaktır.

Eski başbakan Benjamin Disraeli ölmek üzereyken, Kraliçe'nin hekimleri, homeopat bir hekimin gözetiminde olduğu için onu muayene etmeyi reddetmişlerdi; meslek odaları, homeopatlarla irtibat kurmalarını dahi yasaklamaktaydı. En sonunda, Kraliçe'nin ısrarları sonucunda hastayı görmeye razı olmuşlardı. Bu iki hekimlik türü arasında hâlâ kesin bir ayrım vardır. Günümüzde, hastaların birçoğu ilk önce normal hekimlere muayene olur, teşhis koyulduktan sonra homeopatik tedavi yöntemlerine başvururlar, zahmetli ve yan etkili tedavilere karşı sığınılacak bir tür liman gibi görürler bunu. Hastaların bu tavrı, iki hekimlik okuluna da güvenmediklerini göstermektedir.

(*Il silenzio del corpo: Materiali per studio di medicina*'dan alınmıştır, 1979;
İtalyancadan Michael Moore tarafından çevrilmiştir)

*) Tanatos: Yunan mitolojisinde ölüm tanrısı. (ç.n.)

SAĞIRLAR DİYALOĞU

Karl Valentin

Britanya Adaları'nda, Almanların mizah anlayışından yoksun oldukları düşünülür. Bu doğru değildir; sadece, Almanya'da komik olmak için yetkililerden izin almak şarttır. Ünlü Münih kaberecisi Karl Valentin -Beckett'in karakterlerinden bazılarına esin kaynağı olmuştur-, anlatmak istediğini doğrudan söylemeden anlatmakta çok başarılıydı. Sahne partneri Liesl Karlstad'la birlikte oynadıkları bu skeçte, Bismarck döneminde bir hekimin ne ifade ettiğini anlatmaya çalışmaktadır. Skeçte sözü edilen ağaç kurbağaları, küçük bir ahşap merdivenle birlikte bir şişenin içine konur, Alman çocuklar tarafından hava durumunu tahmin etmek için kullanılırdı.

LIESL KARLSTADT: Sıradaki hasta, lütfen.

KARL VALENTIN: İyi günler, doktor.

L. K.: İyi günler, Bay Mayer. Şikayetlerinizi öğrenebilir miyim?

K. V.: Ah sevgili doktorcuğum, bilseniz, midem bir türlü düzelmiyor. Ne zaman iki lokma yesem davul gibi şişiveriyor.

L. K.: Bu bir hastalık sayılmaz ama, değil mi? Son derece normal: midenizi doldurursanız, elbette şişecektir. Peki, ya hiçbir şey yemediğiniz zaman nasıl hissediyorsunuz?

K. V.: Tam tersini. O zaman midemin bomboş olduğunu hissediyorum.

L. K.: İşte, tam da size söylediğim gibi; midenizde hiçbir sorun yok, her şey olması gerektiği gibi.

K. V.: Öyle diyorsanız doğrudur, peki o zaman söyler misiniz bana, acaba merdivenlerden çıkınca nefes nefese kalmamın sebebi nedir?

L. K.: Sevgili hastam, sizin dairenizin merdivenlerini kim tırmanırsa tırmansın, şüphesiz nefessiz kalırdı. Tabii bunun midenizle hiç alakası yok; ciğerleriniz nefessiz bırakıyor sizi.

K. V.: Anladım, ciğerlerim de sağlıklı, onlarda da hiçbir sorun yok, ama yine de iki sene önce ayağımı kırdım.

L. K.: Ayağınızı mı kırdınız; nasıl oldu bu?

K. V.: İçkiyi biraz fazla kaçırmışım.

L. K.: Ama fazla alkol tüketmek ayağınızı kırmaz ki.

K. V.: Doğru söylüyorsunuz, aslında şöyle oldu; iyice kafayı bulmuştum, sonra da gittim yurtdışından ithal edilmiş bir muzun kabuğuna basıp ayağımı kırdım.

L. K.: Anlıyorum, fakat bana öyle geldi ki, suç alkolde değil de, muz kabuğundaymış.

K. V.: Haklısınız, görmeden üzerine basıp düştüğüm muz kabuğundaydı suç; bu arada, aklıma gelmişken, gözlerim de pek iyi görmüyor doktor bey. Evde gazete okurken boynuma öyle bir ağrı saplanıyor ki, gazeteyi elimden bırakmak zorunda kalıyorum.

L. K.: Ama sevgili Bay Meyer, gözünüzün bozuk olması boynunuzun ağrımasına sebep olmaz ki!

K. V.: Belki de öyledir, ama gözlerle kalp arasında gizli bir bağlantı var bence, çünkü yaşlı insanların sık sık, "İyi göremememek tam bir kalp ağrısı," diye şikayet ettiğini duyuyorum sağda solda.

L. K.: Hmm, Bay Meyer, bence yapmanız gereken, daha az gazete okuyup daha çok meyve yemek; meyve çok yararlıdır.

K. V.: Herkes için değil, doktor. Yediği erik arkadaşımın boğazına kaçmıştı da, az kalsın ölüyordu adamcağız.

L. K.: Peki kaç yaşındasınız, Bay Meyer?

K. V.: Doktor bey, karımdan yaklaşık on yaş daha büyüğüm. Evet, tam on yaş.

L. K.: Anlıyorum. Peki, karınız kaç yaşında?

K. V.: Ah, karım mı? Hmmm, galiba size söyleyemeyeceğim, çünkü unuttum, doktor.

L. K.: Neyse, boşverin, pek önemi yok. Bağırsaklar ne durumda, onu anlatın bakalım.

K. V.: Karımın bağırsakları mı?

L. K.: Yok, hayır, sizinkiler.

K. V.: Ah, benim bağırsaklarım, tamam tamam anladım, şey, aramızda kalsın ama... (*Valentin eğilip doktorun kulağına bir şeyler fısıldar.*)

L. K.: Vay vay vay, demek öyle, ha ha ha ha ha! O zaman, si-

ze motor yağı yerine afyon tintürü yazayım en iyisi. Aklıma gelmişken, ne işle meşgulsünüz, Bay Meyer?

K. V.: Merdiven imalatçısıyım.

L. K.: Ah, yoksa şu itfiayelerin kullandığı cinsten, iç içe geçerek kısalıp uzayan merdivenleri mi imal ediyorsunuz?

K. V.: Hayır, hayır, ağaç kurbağaları için küçücük merdivenler yapıyorum ben.

L. K.: Öyle mi! Çok ilginç doğrusu. Merdiven, ne boyutta olursa olsun merdivendir işte. Neyse, konumuza dönelim, Bay Meyer. Aladığım kadarıyla, biraz ishal sorunu hariç hiçbir rahatsızlığınız yok. Turp gibisiniz.

K. V.: Ne? Sağlıklı mıyım yani? O zaman niçin hastalık fonuna para ödeyip duruyorum, söyler misiniz yahu?

("Beim Arzt," *Alles von Karl Valentin*, 1978)

YEMİNLİ BİR REKLAM

Samuel Beckett

Okuyacağınız şahane parodi, Beckett'in İngilizce yazdığı son romanı Watt'*tan alınmış bir paragraftır ve Amerikalıların sahte gezici hekimlerinin şehir şehir dolaşıp uyduruk ilaçlar satma geleneğinin modern bir versiyonudur. Beckett, doymuş yağlar hakkında oldukça bilgili görünmektedir.*

Bando'yu denediniz mi, Bay Graves, dedi Arthur. Yemeklerden önce ve sonra bir bardak ılık sütle birlikte bir kapsül yutacaksınız, gece yatmadan önce bir tane daha. Ben her şeyi denemiştim, bir arkadaşım Bando'dan söz ettiği zaman, artık bıkıp usanmıştım. Kocası Bando'sunu yanından hiç ayırmazmış, öyle demişti bana. Sen de dene, dedi bana, beş altı sene sonra fikrini söylersin. Denedim, Bay Graves ve hayata bakışım değişti. Huysuz, sürekli yorgun, her zaman kabızlık çeken, derisi pul pul dökülen, herkesin sırt çevirdiği, nefesi kokan, iştahsız bir adamken -seneler boyunca bol yağlı domuz jambonları mideye indirmiştim-; dört sene boyunca Bando kullandım ve şen şakrak, kıpır kıpır, popüler bir nudiste dönüştüm, sağlığım her zaman yerinde, neredeyse baba oldum ve haşlanmış patates delisiyim. Bando. Yazıldığı gibi okunur.

(*Watt*'dan alınmıştır, 1959)

İÇ KALE
Jean Stafford

Otobiyografik ögeler taşıyan bu hikâyede hasta, kendi içinde bir tiyatro oyunu sahneliyor; başından ve yüzünden yaralandığı kaza sonrasında ameliyat masasına bağlanmış haldeyken, burnuna cerrahi müdahalede bulunan operatör ve ekibiyle savunmacı ve ürpertici bir diyalog kuruyor içten içe. Kendisi hiçbir acı hissetmeden vücut dokusuna dışarıdan yapılan müdahaleyi, kokainin körüklediği kardan heykeller imgeleriyle nakleden bu içsel diyalog, Kalp Dikişi'nde anlatılan askeri harekâtla tam bir karşıtlık oluşturmaktadır.

Saat dokuzda Doktor Nicholas onu operasyona hazırlamaya geldi. Beyaz önlüklü yardımcıları da beraberindeydi. İçlerinden birinin ittiği tekerlekli arabada dizi dizi bıçak, makas ve pensle, pamuk ve gazlı bez kavanozları vardı. Bir de parlak mor renkli tuhaf bir simya karışımını andıran bir sıvıyle dolu bir kâse.

"Her şey yolunda mı?" diye sordu operatör, gülümseyerek. "Biraz gergin misin? Seni suçlayamam. Her zaman söylerim, submukoz reseksiyonu geçirmektense bacağımı kırmayı tercih ederim." Pansy, bir an için doktorun burnuna dokunacağını düşündü, ama adam kendisine doğru değil, yatağın yanına ilerledi. Tavandan sarkan yuvarlak lambadan yayılan sarı ışığa yaklaşınca alnında hareketli bir parıltı belirdi; masanın yanında duraklayarak siklamenin çiçeklerinden birine dokundu; pencereden dışarı bakarak kimseye, ya da herkese,

"Bu sabah arabamı çalıştıramadım. Taksiyle geldim," dedi. Sonra, kıza doğru geldi. Bir yandan, kısa kollu gömleğinin cebinden bir spekulum çıkardı ve patileriyle önündeki yüzeyi inceleyen bir kedi gibi elini ona doğru uzattı, sonra mırıldanarak geri çekti: "Korkma canım. Bunun hiçbir tehlikesi yok. Olsaydı, operasyon yapar mıydım sanıyorsun?"

Doktor Nicholas genç, zeki ve yakışıklıydı; bir aristokrat, bir eş, bir baba, bir cemiyet insanı, bir Hıristiyan, güvenilir bir danışmandı ve mezun olduğu okulun yönetim kurulundaydı. Uzmanlık alanı temelde tek bir organı kapsayanlar da dahil, birçok doktor gibi o da hastalarının psikolojisiyle yakından ilgiliydi. Örneğin birkaç vakada, şiddetli sinüzit atakların duygusal kriz dönemlerine rasladığını bulmuştu. Kafatası çatlayan ve baştan beri sıradışı davranan Bayan Vanneman, özellikle ilgisini çekiyordu. Onda, şokun sonuçlarını, çoğunlukla algılanması bile güç olan benzersiz belirtilerini doğrudan gözlediğini düşünüyordu. Mesela, lumbar ponksiyon sırasında hiç tepki vermemişti. Durumla ilgili rapor, doktor Rivers'ın stajyeri tarafından tutulmuş ve kendisine açıklanmıştı. Boğazının titremesi ve renginin solması dışında kendisine ne yapıldığının farkında olduğunu gösteren bir işaret yoktu. Hiç ses çıkartmamış, gözlerini kapatmamış, yumruklarını sıkmamıştı. Birkaç ponksiyon geçirmişti. Yalnızca hastaneye gelişinin ertesi günü yapılan ilk ponsiyona tepki vermişti. Stajyer, beynine baskı yapan serebrospinal sıvıyı alacağını açıkladığında, "Aman Tanrım!," demişti; fakat korku içinde söylememişti bunu. Genç adam, kadının ses tonunda neyin gizli olduğunu açıklayamamış, yalnızca diğer hastalarda gözlediği türden bir korku olmadığını söyleyebilmişti.

Doktor Nicholas onu düşünüyordu. Her zaman böyle dayanıklı ve özverili bir insan olup olmadığını kestirmek imkân-

sızdı. Onun, kazadan önce canlı ve konuşkan olduğunu, belki de çok güzel bir kadın olduğunu ve kazadan sonra aynada yüzünü gördüğünde tüm yaşama sevincini yitirdiğini düşünerek hüzünlenmekten zevk duyuyordu. Yüzü öyle yaralı ve şiş, öyle dağılmış ve çarpılmıştı ki, kazadan önce nasıl göründüğünü çıkartmak çok zordu. Burnunun ve elmacık kemiklerinin üzerindeki uzun, siyah dikişler, yüzünde hoş olmayan izler kalacağını gösteriyordu. Bir estetik cerrah önermeye kalkıştığında, belli belirsiz bir gülümsemeyle reddedilmişti. Doktor Nicholas da omuz silkip, "Doktor sensin," demişti.

Zavallı kafatasının içinde neler olup bittiğini ne kadar düşünürse düşünsün bir sonuca varamayınca, çok zarar görmüş ve fonksiyonlarını geri kazandırmak için tüm hünerlerini kullanmasını gerektiren burunla daha çok ilgilenmeye başlamıştı. Yalnızca submukoz reseksiyon yapmakla kalmayıp, vomeri de almak zorundaydı ve zaten dikkat gerektiren bu iş, kemiğin ön taraftaki muhtemelen tamamen kaynamamış çatlağa yakınlığı yüzünden daha da güç olacaktı. Çatlak tamamen kapanmadan, erken bir operasyona girişirse, çatlaktan bir miktop sızdığında hasta göz açıp kapayıncaya kadar menenjit olabilirdi. Hastanın kendisini bekleyen tehlikelerden haberdar olup olmadığını merak ediyordu; uzmanlığını kusursuz bir biçimde geliştirdiğini, hiçbir konuda endişelenmemesi gerektiğini söyleyerek ona güven vermek istiyordu, ama böyle bir teselli, risklerin farkında olmayan, bilgisiz bir hastayı daha da korkutabileceğinden dilini tuttu ve yatağa yaklaştı.

Doktoru seyreden Pansy, sonda yerleştirilmesi için burun deliklerini açan pensleri hissedebiliyordu. Doktorun aletleriyle verdiği acı, tek başına verdiğinden farklıydı; öylesine çıplak, açık ve güçlü bir acıydı ki, bayılıyor, ölmek istiyordu. Bir defasında doktor burnunu acımasızca muayene ederken

bayılmıştı, kendine geldikten sonra bile incelemesi bitene kadar muayeneye devam etmişti. Birkaç kez bu nefret dolu hatıra aklına geldiğinde ağlamıştı.

Bu sabah doktoru izlerken ve onu dinlerken nefret duyuyordu. Gözlerini adamın yüksek, çıkık alnına kilitleyip, ardındaki karmaşayı düşünerek adamın aptallıklarını aşağılamıştı. Bu bir işe yaramayan, darkafalı burun sevdalısı ateşle oynuyordu. Onun için kötü şeyler diledi.

Doktor, "Seni suçlayamam. Herhalde bu küçük eğlenceyi dört gözle beklemiyorsun. Ama yeniden nefes alabildiğinde memnun olacaksın," dedi.

Askerlerini yatağın çevresine yerleştirdi. Stajyer yatağın soluna, doktorun tam karşısına geçti. Hemşire, arabayı doktorun ulaşabileceği bir yere taşıdı ve yanında durdu. Bir başka hemşire yatağın ayak ucuna yerleşti. Üçüncüsü, perdeleri kapadı, hastanın başucuna, kör edici parlaklıkta bir lamba yerleştirdi ve odadan çıkarak kapıyı arkasından yavaşça kapattı. Pansy, saksılardan birine sarılı yeşil kreponun üzerindeki kocaman, gümüş rengi kurdeleya dikti gözlerini. Bir keresinde, buraya Noel'de de yattığını hatırladı, ama o sırada Doktor Nicholas kullanacağı anestezi yönteminden söz ettiğinden, bu tuhaf ve ürpertici gerçek üzerinde düşünmeye vakti olmadı. Doktor, gazlı bez paketlerini bir tür kokain solüsyonu olan mor sıvının içine batırıp burun deliklerine yerleştirecek ve bir saat kadar bırakacaktı. Bu işlemin rahatsız edici olabileceğini -'acı verici' demem işti-, ama operasyondan sonra kendini iyi hissedeceğinden, birkaç dakikalık rahatsızlığa değeceğini söylüyordu. Hastasına hazır olup olmadığını sordu, Pansy başını sallayınca, alnındaki aynayı düzeltip işe koyuldu.

Pansy'nin parmakları spekulumun ilk dokunuşuyla kasılarak avuç içlerine doğru kıvrıldı. Doktor, "Bir bez verin, Bayan Kennedy," deyince Pansy gözlerini kapattı. Islak bez parçası

burun deliğinden içeri ilerlerken şiddetli bir acı hissetti ve boğazında bir yanma duyarak öğürdü. Doktor bir an durdu, hemşire Pansy'nin ağzını sildi. Sonra adam ikinci bezi de, birincinin olduğu yere kadar inatla itmeye devam etti. Derisinin altındaki tüm sinirler, Dur! Dur!, diye feryat ediyorlardı. Üstlerini örten katman yırtılınca çırılçıplak kalmış, titreyerek, Dur!, Dur!, diyorlardı. Ama Doktor Nicholas duymuyordu. Yeni bezlerle üzerine gelmeye devam ediyordu, bir burun deliği bitene kadar yaptığı işe ara vermedi. Pansy gözlerini açtığında doktorun alnındaki teri sildiğini, siyahi stajyerin de hayret dolu gözlerle üzerine eğilerek kendisine bakmakta olduğunu gördü. Bayan Kennedy şakaklarına buzlu suyla kompres yaptı. Doktor Nicholas konuşmaya başladı: "İşte oldu. Fazla sürmeyecek. Sana bir kahve getirtirim, ama içebileceğini sanmıyorum. Hiç hindibalı kahve içtin mi? Ben içemiyorum."

Pansy, onun bu alakasız sözlerinin üzerine atladı ve hindibarın tadını bile bilmediği halde, "Bayılırım," dedi.

Doktor Nicholas güldü. "Zevkler tartışılmaz. Hazır mısın? Bir bez verin, Bayan Kennedy."

İkinci deliği doldurmak daha zordu; hem diğer taraf şişmişti, hem de boşluk çok daha dar, hatta bir defasında doktorun da belirttiği gibi bebek burnu kadardı. Bu sözcüklere dökülemeyecek kadar benzersiz acı karşısında, gözlerini kendi içine yöneltti ve beynini görebildiğini hayal etmeye başladı. Ama Doktor Nicholas ve yardımcıları önü rahat bırakmıyorlardı. Mırıldanarak çevresinde dönüyor, ayak sürüyor ve kolalı üniformalarını hışırdatıyorlardı. Patsy'nin göz kapakları, utanç ve güvensizlikten sürekli açılıyordu. Bu anlamsız acı onu bütünüyle ele geçirmişti. Bir anda ne yapacağını unutuverdi. Hiçbir şeyin farkında değildi. Bir yere tırmanıyordu, ama nereye tırmandığını bilmiyordu. Bir tepe, bir kule, hatta Yakub'un merdiveni bile olabilirdi. Artık soyut bir sözcüğe,

bir geometri teorisine, havada süzülen bir uçurtmaya, dönen bir topaca, parlayan bir prizmaya, görünmez parmaklar tarafından çevrilen bir kaleydoskopa dönüşmüştü.

Ama odadaki hiç kimse, kendisinin gördüklerini göremiyordu. Cerrahın işi bittiğinde, ayak ucunda duran hemşire, "Aynada kendini görmelisin. Çok komik oldun," dedi. Sonra da eski dostlar gibi birbirlerine bakıp kahkahalarla güldüler. Pansy de kibarca gülümsedi ve aynadaki yansımasına baktı. Korkunç sargılarla kaplı burnunun üzerindeki kan çanağı gözleriyle, uçları yukarı kıvrılmış, çürüklerle dolu gri dudaklarına utançla baktı. Kendisine ihanet ederek gülümseyen dudakları yine de şaşkındı; onları gördüğünde, bir şeyi geride bıraktığını anladı, ama ne olduğunu hatırlayamadı. Sanki içi boşalmıştı, iliği çekilmiş beyaz bir kemik gibi kupkuru, bomboştu.

Ayak bileklerini ameliyat masasına bağlayıp, el bileklerine deri kayışlar geçirdiler. Başının üzerinde yüzünün karikatürlerini gösteren, yüzlerce fasetalı bir ayna duruyordu. Sağ tarafında karmakarışık ışıklar saçan, parlak bıçakların sıralandığı, beyazlara bürünmüş bir masa vardı. Tüm örtüler kar gibiydi, her şey beyaz ya da gümüş rengi ve buz gibi soğuktu. Gümüş gözleri ve gümüş tırnaklarıyla, uzun boylu bir kardan adam olan Doktor Nicholas odaya hiç ses çıkarmadan girdi, çünkü üzerinde yürüdüğü kar tabakası adımlarını cansızlaştırıyordu. Arkasından, daha küçük bir kardan adam olan asistanı geliyordu. Masanın ucunda duran kardan bir hemşire, kardan ellerini Pansy'nin aciz ayaklarının üzerine koydu. Doktor, soğuktan uyuşmuş burnundan bezleri çıkarmaya

başladı. Kahkahası, sessiz ve dondurucu gecede kopan bir çığlık gibiydi. Karların arasından, "Şimdi hiçbir şey hissetmediğini sana kanıtlayacağım," dedi. Kerpeten boşlukta şıkırdayarak bir buz parçasını yakaladı. Pansy kendi sesinin yankılandığını duydu. "Hiçbir şey hissetmiyorum."

Burada duvarlar sarı değil, griydi. Ayakucunda duran hemşirenin suratı bir anda allak bullak oldu. Pansy ilk başta üzüntüden sandı. Ama kadın gülümsüyordu. "Kahve hoşunuza gitti mi?" Sözcükler labirentin gri koridorlarında yankılanarak fareler, kuşlar, boncuk taneleri gibi dağıldılar: Kahve hoşunuza gitti mi? Hoşunuza gitti mi? Gitti mi? Gitti mi? Aynı ses, yine gri duvarları olan başka bir odada, "Ona biraz viski vereyim mi?" demişti. İlk gecesinde ve şimdi yanında olan bu kadına -beyaz teni, beyaz saçları ve çivit mavisi gözleriyle ne kadar da güzeldi!- minnet duydu.

Kış mevsiminin derin sessizliğinde operasyon başladı. Bıçaklar karı kazıyordu. Pansy mutluydu.

("İç Kale"den, *Derleme Öyküler*, 1973)

AMERİKA'YI NİÇİN TERK ETTİM?

Richard Huelsenbeck

"Blago Bung Blago Bung Bosso Fataka!"; Alman dadaizminin ilk salvolarından biridir bu kelimeler. 1916 senesinde, Alman tıp öğrencisi Richard Huelsenbeck, İndo-Avrupa bilinçdışının derinliklerine gömülmüş bu büyülü kelimeleri keşfetmişti. Avrupa'daki savaş meydanlarında olup bitenlerin içinde uyandırdığı nefreti, Zürih'teki ünlü Voltaire Kaberesi'nin sahnesinde salıveriyor, dadaizmin ölü kültürden geriye kalanları paramparça edeceğini umuyordu. Bu öğrenci, neredeyse yarım yüzyıl sonra, seçkin bir psikanalist olmuş ve adını Dr. Charles R. Hulbeck olarak değiştirmişti. New York'tan İsviçre'ye dönerken, adını yeniden Huelsenbeck'e çevirdi; Birinci Dünya Savaşı'nın ortasında kendisini yaratıcılık enerjisiyle dolduran şeyleri, yeniden Avrupa'da bulmayı umut ediyor, ama bunun gerçekleşmeyeceğini biliyordu.

Doktorluğum ile dadaistliğim arasındaki çatışma bütün hayatımı etkiledi; şüphesiz, Amerika'da geçirdiğim yıllar da bu çatışmanın gölgesinde geçti. Hatta şunu iddia edebilirim ki, Amerikalılar dadaizmi hiçbir zaman anlamamışlardır. Onlara göre dada, sanatla ilgili bir tür devrimci saçmalıktır. Modern Sanat Müzesi'nin yöneticisi Williams S. Rubins'in, "Dada, Sürrealizm ve Sonrası" adını verdiği büyük bir sergi açmasından da anlayabiliriz, dadanın Amerika'da nasıl yanlış anlaşıldığını. Dada ve sürrealizmi aynı sergiye tıkıştırmak bana sapkınlık gibi gelmişti, ama buna engel olmak için hiçbir şey yapamadım.

İşte, Amerika'yı terk etmemin sebeplerinden biri de budur. Dadanın ne olduğunu, ne istediğini hiç kimseye anlatamadım, bunu açıkça görmelerini bir türlü sağlayamadım. Dadanın, kültür ideolojilerine karşı korkusuzca verilen bir savaş, sosyal ve siyasi adaletsizliklere karşı bir kalkan olduğunu onlara anlatamadım. Dada, züppe sanatçılara ve sanatsal yalanlara karşı, yaratıcı bireylerin özgürlüğünü savunur. Bu o kadar karmaşık bir sorundur ki, dadaistler bile tam olarak açıklayamazlar dadanın işlevini. Dada, teknolojinin zulmüne ve iletişimin tekdüzeleştirilmesine karşı çıkan bir devrimin ilk kıvılcımlarıydı; insanların içindeki ticari üretim okyanusunda kaybolmuşluk hissini ortaya çıkarıyordu. Dada, bir tür hümanizmdi; klasik Alman yazınındaki gibi bir hümanizm değil, fakat özgürlük için verilen bir savaş, birey olma hakkını savunan bir mücadeleydi.

Bunların hiçbirini Amerikalılara anlatmayı başaramadım. Sonuç olarak, başarılı bir doktor ama başarısız bir dadaist oldum, oysa başarılı bir dadaist olmayı daha çok isterdim.

Başarısız bir dadaist olduğum düşüncesi, Amerika'da bir an için bile terk etmedi beni, dolayısıyla, tıbbi çalışmalarım üzerinde de -iyi ya da kötü- birtakım etkileri oldu. Bu yüzden, bir süre sonra resmi olarak hiçbir zaman ayrılmasam da, Karen Horney'in başını çektiği grupta kendimi rahat hissetmemeye başladım. Varoluşçu psikanalize merak sardım. Seneler önce Binswanger tarafından bulunmuş olmasına rağmen, New York'ta bazı küçük gruplar hâlâ bu alanda çalışmalar yapıyorlardı. Birlikte, New York Onto-analitik Derneği'nin kurduk, dernek üyeleri de bana kabul etme riskine girdiğim bir ödül verdiler; Binswanger Üstün Başarı Ödülü'nü.

Ne tür bir başarıydı kazandığım? Bunu kendime de açıklamaya çalıştım. Ullstein tarafından Almanya'da basılan *Cinsellik ve Kişilik* adındaki incecik bir kitabı saymazsak, psikolo-

jiyle ilgili bir kitap yazmışlığım yoktu. Gerçekten de çok mutsuzdum. Bu mutsuzluğun sebebini kendime kanıtlamaya soyundum ve mutsuzluğumun, tıpla dadaizm arasındaki çelişkiden kaynaklandığına karar verdim. Sürekli bu sorunu düşünüyordum; en sonunda hayatımda bir değişiklik yapmam gerektiğini anladım. Ya bir dadaist, ya da bir hekim olmalıydım. Hatta, bütün varlığımla yeniden bir dadaist olmam gerektiğini hissediyordum. Yaratıcı bir birey olmanın getirdiği sorunların hâlâ var olduğu bir ülkeye gitmem gerekiyordu.

Sanırım, her şeyi daha açık bir dille anlatmam gerekiyor. Öncelikle, Amerika'ya karşı hiçbir garezim olmadığını tekrarlamak isterim. Amerika Birleşik Devletleri'ni terk etmek zorunda kalmamdaki tüm suç, bizzat bana aittir. Oradaki yaşantıya uyum sağlayamamam, lanet olası dadayı kalbimden söküp atamadığım için, tamamen benim suçumdur. Bunların hepsi iyi hoş, ama Amerika'yı niçin bir daha dönmemek üzere terk ettiğimi hâlâ açıklamış sayılmam. Çeşitli dış koşulların etkili olduğunu zaten söyledim; yaşım, emekli olmak ve yeniden yazmaya başlamak istemem, son olarak da, dadaist sorunlarının doğduğu ülkeye ve koşullara geri dönmek istemem. Daha açık söylemek gerekirse; umuyorum ki, Amerika'da dadaist sorunlar yoktur, oysa bunlar Avrupa'da var, en azından yakın zamana dek vardı.

Gerçekten de böyle mi acaba? Dünya, nereye giderseniz gidin aynı yer değil midir? Gururlu ve aptal bilim adamları, kalkınma ve ilerlemenin beraberinde bazı sorunlar da getirdiğinin pek farkında değilller. Avrupa'daki bazı bilim adamları da en az Amerikalı bilim adamları kadar milliyetçi, kişiliksiz ve makine gibi düşünen insanlar değil midir? Ay üzerinde yürümeyi başarmamız, bu insanlar için kim bilir ne büyük bir mutluluk kaynağı olmuştur... Peki, ay yüzeyinden kazınıp getirilen toprak parçasının aynısının dünyada da bu-

lunduğunu fark edince, kendi gerçekliklerimizden çok Herr Wernher von Braun'un* roket hayallerine milyarlarca dolar harcadığımızı fark edince ne diyecekler sizce?

Kendimle ilgili bir-iki gerçeği daha açıklamak istiyorum izninizle. Bir makine gibi yaşamak beni dehşete düşürür. Bana kalırsa, Amerika'nın işleyişi tam olarak bir makinenin işleyişine benzemektedir; Amerika medeniyetinin hastalığı da budur. Bireysel özgürlükten ve doğallıktan geriye kalanları da çöpe atmak üzeredirler. Amerikan ideallerine ve Amerikan gerçeğine duyduğum sevgiye rağmen, hayatım düzene girdikçe, başarılı oldukça, kendimi daha da hasta hissediyordum. O nefret ettiğim, sürekli el sıkışıp kadeh kaldıran, "Şerefinize", "Nasılsınız?" deyip duran insanlardan biri olmama çok az kalmıştı. Oysa ben yeniden bir hippi olmak istiyordum. Kısa kesilmiş saçlarıma, kaliteli, pahalı ama birörnek takım elbiseme rağmen, içimde, dadaist bir hippi olma özlemi vardı; bir hippiden başka bir şey olmak istemiyordum. Kuralsız yaşama isteği, kendimi kaosla özdeşleştirerek, deyim yerindeyse, makinenin içinde bir virüs olma arzusu başımı döndürüyordu; oysa bu isteklerim, sürekli olarak, resmi tıp örgütlerinin anlayışı ve çevremdeki birbirinden başarılı meslektaşlarının varlığıyla çelişmekteydi. Kaosa geri dönmek istiyordum; ölümcül bir kaos değildi istediğim, yaratıcılığımı tetikleyecek bir kargaşaya ihtiyacım vardı. İşadamı-hekim prototipinden giderek daha da çok nefret etmeye başlamıştım. Her türlü testi uygulayan ve her türlü numarayı çevirip, hastasını tedavi etmekten başka her şeyle ilgilenen hekimlerden nefret ediyordum. Para kazanmaktan başka bir şey düşünmeyen hekimler midemi bulandırıyordu, en sonunda mesleğimden de nefret etmeye başladım.

*) Wernher von Braun (1912-77): Alman asıllı Amerikalı mühendis. Roketlerle çeşitli deneyler yaptı, 1945'ten sonra Amerika'da çalışmaya başladı. (ç.n.)

İşte, benim içimde sürüp giden çatışma. Bu çatışmayı çözmeyi kendi başıma başaramadığım için, mekân değişikliği yaparak çözmeyi deneyeceğim. Ancak başarılı olamayacağımı da biliyorum.

Başarılı olamayacağının farkındayım, ancak önceden farkında olduğum bu başarısızlığın iyileştirici etkileri olur umudunu da taşıyorum. İsviçre'de yaşarken onların bakış açısını öğrenmiştim; Amerika trajik bir ülkedir, Amerikalılar da trajik insanlardır. Özgür bir toplum yaratma teşebbüsleri henüz sona ermemişse de, kendilerini çözümü olmayan bir çatışmanın ortasında bulmuşlardır; Vietnam'daki savaş, siyahilerin sorunları, fakirlik ve büyük şehirlerdeki mali kriz sürüp giderken, silah üreticileri giderek daha çok para kazanmaktadırlar.

Amerika iflas etmiştir. Fakat açıkçası, ben de daha iyi bir durumda olduğumu iddia edemem. Hem bir hippi olmak, hem de bir doktor ve iyi para kazanan bir vatandaş olmak istiyorum. Bu isteklerimin arasını bulmamsa, mümkün değil.

Bazen, güzel manzaraları, muhteşem dağları, daha da güzel gölleri, palmiyeleri, portakal ağaçlarını, sessiz ve yüksek ormanları düşünerek kendime yardımcı olmaya çalışsam da, bir süre sonra, bir romantik değil, bir realist olduğumu hatırlayıp bundan vazgeçiyorum. Aslında, tek amacım şu; Amerika'yı niçin terk ettiğimi, kafamda iyice ölçüp biçmem, iyice anlamam gerekiyor, aksi takdirde, bir gün istasyona gidip New York'a bir bilet alırken bulabilirim kendimi. Özgürlük Anıtı'nı hüzünlü bir gülümsemeyle selamlayıp, aslında, özgürlüğün hiçbir yerde, hiçbir zaman tam anlamıyla var olmadığını, Amerikalıların özgür bir ülke yaratma tasarılarının -her ne kadar başarısız olmuşsa da-, insanlık tarihindeki en muhteşem ve gerekli denemelerden birisi olduğunu anlayabilirim.

(Reise bis ans ende der Freiheit: Autobiographisce Fragmente, 1984)

SAKİNLEŞTİRİCİ KULLANMA TALİMATLARI

Raymond Queneau

Klorpromazin, ilk kez 1950'de Fransa'da sentez edilmştir. Okuyacağınız kısa parçalar, Fransız ilaç firması H. Bąille Laboratuvarları'nın aynı sene başlattığı bir reklam kampanyasına cevap olarak yazılmıştır. Queneau, Fransız tıp hekimlerinin yeni ilaçlara gösterdiği büyük ilgiyle muzipçe dalga geçmektedir. Metinlerde geçen Arcole ve Moskova savaşları, 1. Napoleon tarafından, Magenta ve Reichshoffen da 3. Napoleon tarafından gerçekleştirilmiştir; ayrıca, Marjolin ve Nélaton da imparatorluk hekimleridir. İlk hikâyedeki savaş gazisi, gülünç biçimde anlatılan bir sakatlıktan mustariptir; başında ahşaptan bir protez vardır.

I

Şeytan çarpsın! Bu savaş meydanı tozu yutmamış herif beni daha ne kadar bekletecek; benim gibi, bacakların anestezisiz kesilip atıldığı günleri hatırlayan bir savaş kurdunu! Hakikaten, uzun yaşamım boyunca, Arcole'den Moskova'ya, Magenta'dan Reichshoffen'a uzun yollar katettim, sonunda Tourville Meydanı'ndaki muayenehanede buldum kendimi; yolda, Marjolin ve Nélaton gibi bazı dostlarıma uğrayıp görünmeyi de ihmal etmedim. Baş ağrılarından şikayet etmek için geldiğim hekim de bu beyefendilerden biriydi.

Askeri selamıma karşılık veren hekim, durumum hakkında bilgi almak için dikatle dinlemeye başladı anlattıklarımı. Şikayetlerimi kendisine, duvarda asılı tahtaya birtakım şemalar çizerek ayrıntısıyla anlattım. Bizim birlikteki ufak tefek, kel Korsikalının dediği gibi, bir resim bin kelimeye bedeldir.

Anlaşılan derdimi açıkça anlatmayı becermiştim, çünkü, eline minik bir testere alan hekim başımdan küçük bir ahşap parçası kazıdı ve dikkatle bunu incelemeye koyuldu.

"Kurtçuklar delik deşik etmiş," dedi, "abanozdan yeni bir başlık yapsak daha iyi olacak."

"Ama o zaman bir zenciye benzerim," diye haykırdım.

"Demek öyle," diye cevap verdi, "Senin neye ihtiyacın olduğunu şimdi anladım. Senin sakinleştirici kullanman lazım."

II

"Baba, bu adam bana n'apacak?"

"Hiçbir şey, oğlum, bir şey yapmayacak."

"Madem bişey yapmayacak, o zaman beni niye getirdin buraya?"

"Çünkü kendini iyi hissetmiyorsun, evlat, hiç iyi hissetmiyorsun."

"Sen nerden biliyosun iyi hissetmediğimi?"

Babam enseme bir tokat patlatmaya hazırlanırken, içeri bir adam girdi. Babam, ona doktor bey diyordu.

"Ufaklığın nesi varmış bakalım?"

"Başı ağrıyor, doktor bey."

"Belki de fazla çalışmaktandır."

"O mu? Taşkafalının tekidir o."

Bu kadarı da fazlaydı doğrusu, taşkafalının teki olmadığım için babama dil çıkarttım.

Doktor dilime baktı ve şöyle dedi:

"Durumu şimdi anladım, sakinleştirici kullanması lazım."

III

Doktordan randevu almıştım. Çok sevinmiştim, böylece saatlerce beklemekten kurtulacaktım.

Tam saatinde muayenehaneye vardım; on beş kişi bekliyordu. Pek hoşuma gitmedi doğrusu. Neyse ki bir yığın dergi vardı. Dergilerin resimlerine baktım. On iki kişi kalmıştı. Bulmacaları çözdüm. Sekiz kişi kalmıştı. Briç problemini çözmeye çalıştım, ama briç oynamayı bilmediğim için epey zorlandım.

Sonunda sıram gelmişti.

İçeri girdim. Doktor, "Soyunun," dedi.

"Ah, yanlış anladınız," dedim, "baş ağrısından şikayetçiyim ben."

"Ya! Baş ağrısı ha!" dedi. "Sabit düşüncelere kapıldığınız oluyor mu?"

"Tabii. Bazı düşüncelerim asla değiştirilemez."

"Nerenizin ağrıdığını gösterebilir misiniz?"

Göstermek mi, nasıl yani, ne göstermesi? Sıradan insanları korkutmak için kullandıkları yöntemlerden biri işte.

"Sizi muayene edeceğim", dedi.

"Pek zor olmayacak," diye karşılık verdim, ağzımı açıp ağrıyan yirmi yaş dişimi göstermek istedim.

Ağzıma baktı ve şöyle dedi:

"Durumu şimdi anlıyorum, sizin sakinleştirici kullanmanız lazım."

("Du bon emploi des tranquillisants,"
Contes et Propes, 1981)

HEKİM VE PARA

Jean Reverzy

Napoleon'un İngiliz halkı için, 'dükkâncılardan oluşan bir ulus' dediği söylenir; bu beni her zaman şaşırtmıştır. Çünkü ben bu sıfatı asıl hak edenlerin Fransızlar olduğunu düşünmüşümdür. 1950'li yıllarda, La Passage *adlı romanıyla tanınan Fransız hekim ve yazar Jean Reverzy'nin kaleme aldığı bu makalede, o zamanlar neredeyse tabu sayılan konular ele alınmaktadır, mesela vizit ücretleri, gelir vergisi, kirli para gibi. O yıllarda İngiliz hekimler, para sorunuyla uğraşmadan hasta muayene etmeye başlamışlardı bile, devlet hastanelerinde çalışıyorlardı; oysa Fransız hekimler, her zamanki gibi, özel piyasada çalışmaktaydılar. Yakın zamanda, Fransız bir meslektaşım, bana bir hekimin maddiyata önem vermemesinin 'mümkün olmadığını' söyledi. O zaman aklıma gelmemişti, fakat şimdi, Robert Musil'in şu sözünün duruma çok uygun olacağını düşünüyorum: "Bugün, herkesin tüccar gibi davranmaya hakkı var, oysa, eski bir gelenek, hepimizin idealistmişiz gibi konuşmamaızı ve davranmamaızı mecburi kılıyor."*

Hasta ile hekimin baş başa olduğu bir muayene seansı, dört perdelik bir trajediye benzer. Birinci perde: iki insan karşılıklı birbirini ölçüp biçer ve ortak noktalar bulmaya çalışır. İkinci perde: hasta giysilerini çıkarır ve çıplak bedenini, oskulte etsin ve el muayenesi yapsın diye hekime sunar. Üçüncü perde: Hasta giyinir. Düşünceler paylaşılır, sırlar verilir. Hekim, açıklama yapar, öğüt verir, hastayı yatıştırır, fakat drama henüz so-

na ermemiştir. Oldukça kısa süren dördüncü ve sonuncu perde başlar: hastanın, konsültasyon için ödeme yapması gerekmektedir. İşte, korkulan an gelmiştir. Diyalog, kafa karıştıracak bir hale gelir; hasta, borcunu ödemeye ne kadar hevesli olsa da, parayı vermekte ya gecikir, ya da fazla telaşlı hareketlerle yapar ödemesini. Hekim, hastadan daha da endişelidir; sesini yükseltir, alçaltır, kekelediği bile olur. Hastanın ödeme yapmakta geciktiği anlarda, hekimin para istemeye çekinmesi kötü bir şey değildir; kendisini rahatsız hisseder, çünkü aniden rol değiştirmek zorunda kalmış, soyunmak zorunda kaldığı bu küçük işadamı rolü de, kendisine pek yakışmamıştır. Küçük tüccar, parasını isterken hiç çekinmez, fakat ondaki pervasızlık, rahatlık, hekim için söz konusu değildir. "Borcunuz şu kadar," demeden önce, kapalı kapılar arkasında geçen, temelinde sempati, güven ve yardım isteği yatan bir ilişki kurmuştur hastayla, bu duyguları nakte çevirmek elbette zor gelmektedir.

Sonu her zaman sıkıntılı bir biçimde, tökezleyerek biten muayene, hekimlerin psikolojisi ve tavırları hakkında aydınlatıcı bilgiler verebilir bize; onları, Ulysses'in Circe tarafından domuza çevrilen, fakat insanlıklarını hâlâ anımsayan yol arkadaşlarına benzetmek de mümkündür. Kötülük timsali para, tıpkı Circe gibi, hekimleri başka bir şeye dönüştürür; onların sinmesine, kendilerini küçülmüş hissetmesine sebep olur.

Bunları, polemik yaratmak için açıklamıyorum; bu düşüncelerin sahibi de bir hekimdir, herkes gibi kanuna karşı sorumlulukları vardır, dolayısıyla bu konular hakkındaki düşüncelerini özgürce anlatma hakkını kendisinde bulmaktadır. Tıp dünyasını yöneten kazanç kanununa kimsenin itiraz ettiği görülmemiştir; bu yüzden, hastalarından ücret isteme vakti geldiğinde kendimi çok daha rahatsız hissediyor ve bu konuda en azından görüşlerimi dile getirmek istiyorum.

Hekimler, insanlara yardım etmek istedikleri için seçerler bu mesleği, ya da bilgi açlığı yönlendirir onlar bir hekim olmaya. Zengin olmak için doktor olunmaz. Fakat, uzun ve masraflı bir eğitimden sonra diğer insanlardan farklı bir konuma ulaşan hekim, yine de hayatını kazanmak zorundadır. Yirmi beş-otuz yaşları arasında, hekim, yerleşecek bir yer arar kendine; çeşitli tıp araçları satın alır, kapısına pirinçten bir levha asar ve hastalarını beklemeye koyulur. O günden sonra, dükkânını açtığı her sabah, yeni bir sorunla boğuşmaya başlar; masraflarını karşılamak, faturalarını ödemek, para kazanmak zorundadır. Tıbbın ötesinde, mesleğinin ticari yönüyle de tanışır; eski ideallerinden bir kısmını bu süreçte yitirir. Otuz beş yaşına gelince, çok ünlü bir hekim haline gelmiş olsun ya da olmasın, 'iki yakasını bir araya getirmiş', belirli bir kazanca kavuşmuştur. Büyük şehirde çalışan iyi bir hekim, senede dört ya da beş milyon franklık bir 'ciro' yapmaktadır, meşhur bir hekim ya da cerrahsa, hasta sayısının o sene çok ya da az olmasına bağlı olarak, on-on beş milyon frank gelir elde eder. Farklı hekimlerin muayene ücretlerinin beş yüz ve bin frank arasında değiştiğini söylersek, eşitsizliğin sebebi anlaşılır. Fiyat listeleri, tedavinin etkinliğine göre değil, hekimin ünvanına, yaşına, ününe göre değişir; her cüzdana uygun bir hekim bulunabilir. Para meselesi, hekimlerin profosyonel vicdanını pek rahatsız etmez; çünkü kötü hekimler, genelde zaten para kazanamazlar.

Hiyerarşi yükseldikçe, *burjuva değerleri* de giderek bir sorun haline gelmeye başlar. Semt veya köy hekimleri, alçakgönüllü yatırımcılardır, hayatları boyunca sürekli çalışır, hatta çalışmaya devam ederken ölürler. Ünlü hekimlerse, alçakgönüllü meslektaşlarıyla aynı derecede çalışmalarına rağmen, 'büyük burjuva' olarak nitelendirilirler. Mesleğin, pek de hoş

olmayan biçimde çıkar için kullanılışı, genelde zengin ve ünlü hekimler arasında gerçekleştirilir. Ünlü bir hekimin oğlu, çoğu kez, babasının izinden gider; hatta, sanki babasının sermayesini devralıyormuş gibi rahat bir tavırla, fakültedeki sandalyesini veya hastanedeki görevini devralır. Hayret verici bir durumdur bu; çünkü, sanatta ve bilimde yeteneğin kalıtsal olarak babadan oğula geçtiği pek görülmemiştir. Oysa bu çeşit tavırlar gösteriyor ki, tıp, bir bilim değildir, ya da henüz bilim olma aşamasına gelmemiştir.

Yine de hekim, gerçek sorumluluklarının yüklerinden kaçacak kadar para delisi olmamıştır hiçbir zaman. En çok kazanan hekim bile, insanlara yardım etmekten geri durmamış, parası yok diye bir hastayı tedavi etmemek hatasına düşmemiştir. Hatta bazı hekimler, yıllar boyu yüklü miktarda paralar kazandıktan sonra, yoksulluk içinde ölmüşlerdir. Fakat yine de, ücretsiz muayene ve tedavi, hekimlerin neler yapıp neler yapamayacağını düzenleyen kanunlar sebebiyle, giderek daha gönülsüzce yapılmaktadır.

Burjuva düzenine göre yaşamak ve para kazanmak, hekimin zihnen ve bedenen rahat olmasının tek garantisidir. En büyük tehlike de, mesleğinin monotonluğudur, tekdüzelik hekimin zekâsını tehdit eder. Aynı şeyleri tekrar tekrar söylemek, sürekli aynı şeyleri yapmak, onu bir paradoksa sürükler; ün ve servet gibi çeşitli brujuva değerlerine bağlanmış olsa bile, mesleğini icra ederken, bir yandan hayatının an be an akıp gidişini, en değerli zamanlarının uçup gidişini seyretmek zorunda kalır.

Bu varoluşsal sıkıntıların hastaya zararı yoktur, fakat tıp ve hekimler için oldukça zararlıdır; bilimden uzaklaşmalarına, araştırmacı ruhlarını yitirmelerine sebep olur. Yorgunluktan bitap düşen, para sıkıntılarına kafa yormak zorunda kalan, vergilerle boğuşan hekimlerin çoğu, okul yıllarındaki

başarılarına perde çekip, bilgiyi sadece kişisel deneyimleri aracılığıyla kazanmak zorunda kalırlar, araştırma yapmaya halleri kalmaz, vakit bulamazlar. Deneyim kazanmak, asla yanlış değil; tam tersine, son derece faydalıdır. Ama unutulmamalıdır ki, bir zamanlar hekimler, hastalıkları inceleyerek bilimsel araştırmalara bizzat katkıda bulunuyorlardı. O günler geçmişte kalmıştır. Tıp okulları, tıpkı diğer yüksek okullar gibi, sadece ders verilen yerler haline gelmiştir. Araştırmacı bilim adamları gözüyle baktığımız ünlü hekimler, aslında maksimum hasta kabulü kanununa bağlıdırlar; profesör ünvanlarıyla yetinirler. Dirimsel bilimlerin gelişmesinin, ilerlemesinin kaçınılmaz olduğu çağımızda, ister köy hekimi olsun, ister ünvan sahibi zengin bir hekim, hekimlerimiz araştırmacı kimliklerinden uzaklaşmışlardır; laboratuvardaki araştırmacı bilim adamıyla aralarında bir bağ kalmamıştır, sadece onun keşiflerini uygulamakla yetinirler.

Dolayısıyla, ne kadar başarılı olursa olsun, hekim mutlu değildir; bir zamanlar hayalini kurduğu başka türlü bir tıbbın özlemi içindedir. Hastaların yoğunluğundan başını kaldırmaya fırsat bulamayan, sosyal statüsünün esiri olan hekim, bir şeyleri değiştirecek gücü kendinde bulamamaktadır. Fakat, ne olursa olsun, muayenenin sonunda, hastanın ödeme yapması gereken an geldiğinde, kendini rahatsız hisseder. İşte bu içten içe hissettiği sessiz rahatsızlık, belki de hekimi kurtaracak, bütün günahlarını affettirecek olan şeydir.

("Le Médecin et l'Argent"
Oeuvres, 1977)

KLİNİK GÖRÜNTÜLER
R. D. Laing

R.D. Laing, yıllar boyunca dünyanın en tanınmış psikiyatristiydi; Glasgow'un güneyinde, Calvinist bir eğitim alarak büyümüş, bu süreçte kendini dışlanmışlar ve psikozlularla özdeşleştirmeyi öğrenmiş, psikiyatri alanına büyük bir içgörüyle adım atma şansına sahip olmuştu. Aşağıda, yazarın izlenimci kısa bir denemesinin birinci bölümünü bulacaksınız. Bu eserini yazarken, anılarını, mekanik bir yazın türünü ve kulağına çalınan konuşmalardan parçaları birleştirerek bir kolaj oluşturmuştur. Denemeye adını veren 'cennet kuşları', herhalde, Hieronymus Bosch'un Dünyevi Zevkler Bahçesi *isimli tablosundan kaçıp, yazarın zihnine doluşmuş olacaklar.*

Her gece karşılaşıyorum onunla. Taçlı Kral'la. Her gece dövüşüyoruz. Niçin beni öldürmek zorunda? Hayır. Ölmeyeceğim. Toplu iğne başından daha küçük, elmastan daha sert olabilirim. Birdenbire nasıl da nazikleşiyor! Aklınca oyuna getirecek beni. Uçurun tacını başından! Vurun. Kafasını patlatın. Kanlar boşaldı yüzüne. Gözyaşı mı yoksa? Belki de. Çok geç artık! Uçurun kellesini! Omurgasını parçalayın! Ey Kral, öl artık!

Örümcek-yengeç ağır ağır ilerliyor yatak odasının duvarında. Korkunç da değil, uğursuz da. Kabullenmek. Bir tane daha beliriyor, derken br tane daha. Ah! Hayır, çok fazla. Öldür.

Birden, baştan beri bir kuş olduğunu fark ettim; o kadar narin, o kadar güzel ki; şimdi can çekişen bedeni seğirmekte. Ben ne yaptım? Niçin bana böyle bir oyun oynadı? Niçin çirkin gösterdi kendini? Hepsi senin suçun, senin suçun.

Öğle vakti. Trafik sıkışmış. Başta sebebini anlayamadım. Sonra gördüm. Devasa, muhteşem bir köpek, yolun ortasında dört dönüyor, başıboş dolaşıyor. Arabama yaklaşıyor. Korkunç bir sakatlığı olduğunu anlamaya başlıyorum. Evet, belkemiği kırılmış ve dönüp dururken, başının sol yanını görüyorum birden; kafatası içine göçmüş, kan içinde, biçimsiz bir yığın, sadece gözü hâlâ sağlam, ne göz çukuru ne göz kapağı var, ama göz bana bakıyor, tek başına, yüzle bağlantısız. Bir kalabalık toplandı, bu telaşlı, kafası karışmış yaratığın saçmasapan hareketlerine bakarak gülüyor, alay ediyorlar. Şoförler korna çalıyor, yoldan çekilmesini haykırıyorlar. Tezgâhtar kızlar dükkânlarından çıkmış, bir araya toplanmış, kıkırdıyorlar.

Ben, o köpek, o öfkeli şoförler ve kıkırdayan tezgâhtar kızlar olabilir miyim?

Yoksa İsa, onu çarmıha gerdiğim için affediyor mu beni?

Glasgow.
Kurşuni gri sokak.
Ucuz kiralık dairelerin anlamsız suratları
çiseleyen yağmurumla ıslanmış. Kırmızı
sadece çocukların yanaklarında. Işıkları soluyor
hâlâ gülen gözlerinin...

Glasgow hazırcevaplılığı:

ADAM (yoldan geçen genç kıza): Hey, piliç, suyu ısıt da geleyim.

KUŞ: Fitilini ıslatayım deme, haşlanırsın.

Glasgow tramvaylarının 1930'larda, Kasım ayı, Pazar günkü durakları. Son.

İnce tabakalar halinde dökülen sıva. Kırık dökük pencere camları.

Kenar mahalle apartmanlarının kokusu. Pazar sabahı 'yaklaşan' sağnak yağmur.

Bayat bira, kusmuk, balık ve patates kızartması kokusu doluyor burnuma.

Bütün o çiçekli duvar kâğıtları ve halı püsküllleri, perdeler ve güneşlikler. Üç parça, kadife döşemeli oturma grubu.

Tuğla şömineler, şömine ızgaraları, metrekarelerce, kilometrekarelerce uzanan parke taklidi, desenli muşambadan yer örtüleri.

Merdiven tırabzanları ve vitrayların arasındaki tuğla şömine. Saygınlık. Ey saygınlık.

Bayan Campbell, iki çocuklu, genç ve sevimli bir anneydi. Aniden kilo kaybetmeye başlamıştı, karnı da giderek şişiyordu. Bununla birlikte, kendisini hasta hissetmiyordu.

Tıp öğrencisi, 'hastalığın tarihçesini öğrenmek' zorundadır; fakat ben, onunla sohbet etme hatasına düştüm, küçük oğlu ve kızının hikâyelerini, ne ördüğünü, böyle şeyleri dinledim.

Cerrahi koğuşumuza, bir pazar günü gelmişti. Karnına, karaciğerinin alt sınırını gösteren bir işaret konmuştu, çünkü karaciğeri giderek büyüyordu, durumun takip edilmesi gerekiyordu.

Pazartesi, karaciğerin alt sınırının, işaretlenmiş bölgenin altına inmiş olduğunu gördük. Kanser bile o kadar hızlı ilerleyemezdi. Besbelli, ender bulunan bir hastalıktı onunki.

Karaciğeri gün be gün büyümeye devam etti. Perşembe günü, öleceği kesinleşmişti. Kendisinin öleceğinden haberi yoktu; kimse bunu ona söylemek istemiyordu.

"Ameliyat olmanıza gerek kalmadığına karar verdik."

"Peki, ne zaman eve gidebilirim?"

"Bir süre sonra gideceksiniz tabii, ama sizi şimdilik müşahede altında tutmamız gerekiyor."

"Tedavi de uygulayacak mısınız?"

"Merak etmeyin, Bayan Campbell, siz her şeyi bize bırakın. Bazı testler yapmamız gerekiyor."

Büyük ihtimalle, karaciğerinde hemoraj vardı. Fakat kanamanın sebebi neydi? Bedeninin başka bir bölgesindeki kanserin yol açtığı ikincil tümörler olabilir miydi? Öyleyse, kanser neredeydi? Bedeninin her köşesi araştırılmış, tetkik edilmiş, rektum, vajina, gırtlak, röntgenler, idrar analizleri, dışkı örnekleri, kanı; hepsi incelenmişti. Enteresan bir vakaydı.

Cuma sabahı, öğrenciler, genç cerrahlardan biriyle toplantı yaptılar, vaka etraflıca tartışıldı. Kimse böyle bir hastalığa şahit olmamıştı; otopside gerçekleri öğrenecektik elbette, fakat hastayı kaybetmeden önce hastalığı teşhis etmemiz çok daha iyi olacaktı.

Birisi, retinasında küçük bir tümör olabileceğini söyledi. Gözleri muayene edilmişti; ama bu tümörler bazen gerçekten çok küçük olabiliyor, gözden kaçabiliyorlardı; ilk muayenede özellikle böyle bir belirti araştırılmamıştı; bir ihtimal ama uzak bir ihtimaldi. Öğle yemeği vakti gelmişti; öğle molasında, üniversite kampüsündeki tüm sınıflar boşalır, öğrencilerin hepsi koşa koşa kafeteryaya giderlerdi. Kafeteryadaki masalar, iki yüz kişiden fazlasını alımıyordu. Yemek sırasının başlarında bir yer kapamazsanız, bir saat daha beklemek zorunda kalıyordunuz, oysa bir sonraki ders bir saat sonra başlıyordu.

Yine de, acele edersek yemekten önce gözlerini kontrol etmeye vakit bulabilecektik.

Koğuştan içeri girdiğimizde, hemşireler cesedi çarşaflara sarmaya başlamışlardı bile.

Kahretsin, ölmüş be! Aman acele edin, kornea bulanıklaşmadan önce bakalım. Onun ölü gözlerinin derinliklerini dikkatle inceledik. Öleli daha birkaç dakika olmuştu. Ölümün gerçekleşmesinden birkaç dakika sonra insan gözüne bakmak yine de ilginçtir; kanın, retine damarlarını zorlamaya başladığını görebilirsiniz. Zaten tek görebildiğimiz bu oldu, tümör falan yoktu.

Ha siktir, boktan öğle yemeğini de kaçırdık.

Glasgow'da bir kitapçı. *Horizon* gazetesini alıyorum elime. Son sayısıymış!

"Batının Bahçeleri'nin kapanma vakti geldi. Bundan sonra, bir yazar, ancak sessizliğinin yankısı ve umutsuzluğunun yoğunluğuyla değerlendirilecektir."

Anladık; seksen bin satamamışsmız. Paranız bitmiş, batmışsınız. Yine de, kendi adına konuşsana, pis herif. *Horizon* artık yok de, kendine bundan sonraki hayatında başarılar dile. Beni işin içine karıştırma. Ben, sessizliğimle değil, müziğimle; umutsuzluğumla değil, geriye kalan birkaç parça sefil inancım, umudum ve merhametimle değerlendirileceğim.

AMERİKALI DENİZCİ (Glasgow'lu aksi kıza): Bebeğim, sana daha önce hiç sahip olmadığın bir şey vereceğim.

GLASGOW'LU AKSİ KIZ (arkadaşına): Hey Maggie, baksana. Burada cüzzamlı bi herif var.

Masaların üzerine elli kadavra dizilmiş. İşimiz bitmeden önce, her birimiz bu cesetlerden birini yakından tanımış olacağız.

Ders sonunda, kadavraların her biri bin parçaya ayrıldığında -birdenbire oldu, ya da bize öyle geldi, kimse nasıl başladığını anlamadı-, deri parçaları, kaslar, penisler, karaciğer parçaları, akciğerler, kalpler, diller, vs. havada uçuşmaya başladı; herkes haykırıyordu, çığlık çığlığa bağrışıyorduk. Kim kiminle savaşıyordu? Tanrı bilir!

Bir süredir kapıda durmuş bizi seyreden profesörü görmeden önce, soğuk bakışlarının sınıfta dolaştığını, varlığının içeri sızdığını hissettik. Sessizlik.

"Kendinizden utanmalısınız," diye kükredi; "Kıyamet günü geldiğinde nasıl toplayacak bu zavallılar parçalarını?"

On yaşında bir oğlandı, küçücük bir bezelye büyüklüğünde, cerrahi müdahaleye izin vermeyen bir tümör yüzünden, hidrosefali hastasıydı. Serebral dolaşımı engelleyen ve serebrospinal sıvının akım yolunu tıkayan, yani beyinde su birikmesine sebep olan tümör, kafatasının giderek genişlemesine, beyninin ve kafatası kemiklerinin sıvının basıncı yüzünden sıkışmasına sebep oluyordu. Sürekli ve çok şiddetli ağrılar çekiyordu.

Benim görevlerimden biri de, giderek çoğalan bu sıvıya bir iğneyle ulaşıp boşaltmaktı. Bu işlemi günde iki kez gerçekleştiriyordum. On yaşındaki çocuğun devasa kafasından fışkıran ve onu öldürmekte olan bu berrak sıvı, açtığım delikten bir metre yükseğe fışkırır, bazen, hortumla fışkırtılan su gibi yüzümü sırılsıklam ederdi.

Bu tür vakalar, genelde ağır ilaçlarla sakinleştirildikleri için üzücü görünmezler, sıkıntı vermezler. Bazı becerilerini yitirebilirler, kimi zaman bir ameliyat işe yarayabilir. Bu çocuğa da pek çok ameliyat yapılmıştı, fakat yerleştirilen kapsül işe yaramıyordu.

Bazen, hastalık, hastanın bitkisel hayata girmesinden sonra stabilize edilebilir; o zaman hasta daha fazla acı çekmez. (Üzülmeyin, ruh bedeni çoktan terk etmiştir.)

Fakat bu küçük oğlanın acı çektiğine hiç şüphe yoktu. Acısından sessizce ağlardı. Çığlıklar atsa, şikayet etse bile daha iyiydi. Üstelik, öleceğini de biliyordu.

Kitap okumaya başlamıştı. Dickens'ın *Bay Pickwick'in Mace-*

raları adlı kitabını okuyordu. Bana, Tanrı'dan istediği tek şeyin, bu kitabı bitirmeden canını almaması olduğunu söylemişti.

Kitabın yarısına gelemeden öldü.

Bir sürü pis şaka bilirim. Ama en azından onları uyduran ben değilim.

Jimmy McKenzie, akıl hastanesindeki başbelası hastalardan biriydi. Bütün gün hastanenin içinde dört döner, kimsenin duymadığı seslerle kavga eder, onlara cevap yetiştirir, küfürler ederdi. Muhabbetin sadece bir tarafını duyardık elbette, ama karşı tarafın nelerden söz ettiğini, Jimmy'nin söylediklerinden çıkarmak mümkündü:

"Defol başımdan, seni ahlaksız terbiyesiz!"

Hem onun, hem de bizim sinirlerimizi yatıştırmak için, lobotomi uygulanmasına karar verildi.

Hastanın durumunda gelişme gözlendi.

Ameliyattan sonra, yine hastanede dolaşıp haykırmaya devam ediyor, fakat artık küfür etmek yerine şöyle bağırıyordu: "Ne dedin? Bir daha söylesene! Daha yüksek sesle konuşun salaklar, sizi duyamıyorum!"

Doğumdaydık, bebek bir türlü gelmek bilmiyor, on altı saattir bizi ve ailesini bekletiyordu. En sonunda çıkmaya başladı; gri, yapış yapış, buz gibiydi, bir kurbağa çocuk gibi dışarı fırlayıverdi. Anensefalik bir canavardı; boynu yoktu, başı ufacıktı; gözleri, burnu, ağzı bir kurbağayı andırıyordu, kolları upuzundu.

Bu yaratık, pırıl pırıl bir ağustos sabahı, dokuzu on geçe doğmuştu.

Belki hâlâ yaşıyordu. Öğrenmek istemedik. Gazete kâğıdına sardık, onu patoloji laboratuvarına götürmem gerekiyordu. İki saat sonra, kolumun altına sıkıştırdığım paketle O'Connell Sokağı'nda dolaşıyordum hâlâ.

Bir kadeh içkiye ihtiyacım vardı. Karşıma çıkan ilk bara girdim, pakedi masanın üzerine koydum. Birdenbire, gazete kâğıtlarını açıp, onun soluk tenli gorgon suratını herkes görsün diye havaya kaldırıp, bütün dünyayı taşa çevirme isteği doldurdu içimi.

Kaldırımda, olayın gerçekleştiği yeri bugün bile gösterebilirim size.

Parmak uçları, bacaklar, ciğerler, cinsel organlar, hepsi düşünüyordu. Sokaktaki bu insanlar hâlâ orada, onları görüyorum. Bize onların, zamanın içinde dolaşan, gözümüze çarpan, beynimize ulaşan bir şeyler olduğu söylenir, sonra bir şey olur, beynimi sanki başka birinin beyniymiş gibi yaşarım.

Olduğum kişi, bildiğim ben değildir, *beni* bilmeme, tanımama yardımcı olan araçtır. Fakat araç olan ben, bildiğim bir şey değilse, o zaman hiçbir şeydir; hiçbir şey. Tık -bent kapakları açılır- organlar dışarı dökülür.

Bir dilencinin oradan oraya götürdüğü bacaklı kafa, sokaklarda neşeyle şarkılar söyler. Kafa bir yumurtadır. Aptal bir yaşlı kadın, yumurta-kafayı zorla açar. Fetüs. Dile getirilemez acılarını şarkılar söyleyerek anlatmaktadır. Yaşlı kadın fetüsü ateşe verir. Yumurta-kafanın içinde, tavada cızırdayan bir yumurta gibi dönmeye başlar. Kargaşa. Acısı ve çaresizliği tarif edilemez. Yanıyorum, kımıldayamıyorum. Haykırırlar; "Öldü!" Ama doktor hâlâ yaşadığını söyler ve hastaneye götürülmesini emreder.

İki adam karşılıklı oturuyor; ikisi de benim. Sessizce, titizlikle, sistematik bir biçimde birbirilerinin kafasını tabancayla ateş ederek uçuruyorlar. Dışarıdan bakınca, görüntülerinde hiçbir değişiklik olmuyor. Asıl hasar içeride.

Yeni Şehir Merkezi'nde dolaşıyor, çevreme bakınıyorum. Yepyeni, gıcır gıcır kanalizasyon sistemi ve mazgalların, or-

ganlar ve kürtaj kalıntılarıyla dolu olması ne feci. İşte şuradaki, bir kalbe benziyor. Hâlâ atıyor. Dört küçük bacağı üzerinde ilerlemeye başlıyor. Tiksinti verici ve pek acayip. Kıpkırmızı çiğ etten, bir köpeğe benzeyen ve hâlâ yaşayan kürtaj kalıntısı. Aptal, derisi yüzülmüş, gelişmesini tamamlayamamış köpek, yaşamakta ısrarcı. Yine de tek istediği onu sevmem, hatta bunu bile istemiyor.

Şaşkın kalp, seven ve sevilmeyen kalp, kalpsiz dünyanın kalbi, ölmekte olan bir dünyanın çılgın kalbi.

Elinde gerçek kartlar olmadan gerçeklik oyununu oynamak.

Ezilmiş, paramparça olmuş beden, tuzla buz olmuş; eklemler sızlıyor, kalp kayıp, kemikler toz olmuş, bomboş midenin bulantısı. Ciğerlerimi kusmak istiyorum. Her yerde kan, dokular, kaslar, kemikler; vahşi; çıldırmış. Dışarıdan bakınca her şey yerli yerinde, sessiz, sakin. Uyku. Ölüm. İyi görünüyorum.

Geceleyin duyulan o yabani, sessiz çığlık. Peki, ya saçımı başımı yolarak, çırılçıplak koşarak, çığlıklar atarak kenar mahalle gecesine karışsam? Birkaç yorgun insanı uyandırır, sonunda akıl hastanesine attırırdım kendimi. Ne için?

Saat sabahın beşi: Penceremin önünde akbabalar havada dört dönüyor.

("Cennet Kuşları"nın ilk bölümü, 1967)

JEAN BEICKE
William Carlos Williams

William Carlos Williams bir şair olarak tanınsa bile, bazılarında büyük bir içgörüyle hekimliğin doğası hakkında yorum yaptığı on üç tane kısa 'hekim öyküsü' de kaleme almıştı. Birinci Dünya Savaşı sonrasında, Amerika'nın Büyük Bunalım döneminde geçen bu acı öykü, bir doktorun 'büyük bir hata' yaparak menenjit belirtilerini tanıyamamasının hastanın canına mal olduğu bir dizi olayı anlatıyor. Anlatıcının katı tutumu, aslında onun hislerini gizleyen bir maske görevi görüyor. Öykü, aynı zamanda kurnazca meydan okuyor okuyucuya; hekim kendi beceriksizliğini itiraf etmesine rağmen, hatta tam da bu yüzden, okuyucudan onun otoritesine güvenmeye davam etmesi bekleniyor. Çünkü bu öykü, yirminci yüzyılın ortalarında tıbbi otoritenin yalnızca retorik ve statüye değil, dürüstlüğe de bel bağladığını gözler önüne seriyor. Bunun, günümüzde de böyle olduğundan ciddi ciddi şüphe duyuyorum.

Böyle dönemlerde, doğum katında çalışan doktor ve hemşireler, aralıksız yeni doğumlara girdikleri için işlerinin yoğunluğuyla dalga geçerler. Bunalım dönemindeyiz ya, kimsede dışarı çıkacak para olmadığından, geceleri herkes evinde oturmak zorunda, derler. Fakat bunun kötü sonuçlarından birini, doğum katının üst katındaki çocuk koğuşunda görebilirsiniz; burası, istenmeyen çocuklarla doludur.

Aileler türlü bahanelerle çocuklarını buraya bırakırlar. Mesela, biri kız, biri erkek iki prematüre yumurcağımız var;

isimleri Navarro ve Cryschka. Anneleri, Cryschka'yı doğururken öldü; hatırladığım kadarıyla birkaç gün arayla doğmuşlardı, biri iki kilo, diğeri ondan birkaç gram daha fazlaydı. Biz onları burada bakıma almadan önce, başlangıçta ikisi de iki kilonun altında düşmüşlerdi, oysa şimdi burada sağlıklılar; günlük kilo artışları üzerine bahse girerek çok eğlendiğimiz olmuştur, ama hâlâ bizimleler. Hatta oldukça iyi durumdalar. Bize bırakılan bu haldeki çocukların çoğu sonunda toparlanır. Hemşireler onlara iyiden iyiye bağlanır, çocuklar kilo aldıkça pek sevinirler. Görülesi bir manzaradır. Bazı aileler çocuklarını ziyarete bile gelmez, herhalde onları yakalayıp çocuklarını almaya zorlayacağımızı sanıyorlar.

Tuhaf vakalardan biri de, son bir aydır çocuk koğuşunda kalan küçük Macar çingenesi kız. Onu, alt dudağında şankr benzeri bir kabartıyla bize getirdiklerinde, henüz sadece sekiz haftalıktı. Vaka herkesin ilgisini çekmişti, ama Wasserman testi negatif sonuç verdi. Sonunda, ortada tuhaf bir doğum lekesinden başka bir şey olmadığı anlaşıldı. Ancak o çocuk da hâlâ burada. Ailesine kimse ulaşamıyor. Belki günün birinde ortaya çıkarlar.

Onlardan kurtulmayı başarsak bile, genellikle birkaç hafta sonra -bazen çok kötü durumda, derileri impetigoyla kaplı ve kilo kaybetmiş olarak- geri dönüyorlar; bu sefer de onlar için yaptığımız her şeye en baştan başlamak zorunda kalıyoruz. Ben çoğu vakanın kasıtlı ihmalden kaynaklandığını düşünüyorum. Küçük çingenenin durumu da öyleydi. Annesi çocuğu ikinci kez terk ettiğinde hemşire öfkeden köpürmüştü. "Kadınla konuşamadım bile," dedi. "Öyle öfkeliydim ki hiçbir şey söyleyemedim. Onu tokatlamak istedim."

Bir süre önce Cowley soyadını taşıyan İrlandalı iki kız kardeşimiz vardı. Birinin ipek gibi, dalgalı kızıl, öbürünün

dümdüz ve sapsarı saçları vardı. Gerçekten güzeldiler, bebeklik döneminden de çıkmışlardı. Herhalde birisi iki, diğeri üç yaşında vardı. Ailelerinin onları nasıl bırakabildiğini anlamıyorum. Ama bırakmışlardı işte. Sanırım ikisi de alkolikti ve haber vermeden basıp gitmek zorunda kalmışlardı. Belki de onların hatası değildi.

Doğrusu, bu sözünü ettiğim çocuklar, anlatmak istediğim vakalardan değiller. Benim asıl bahsetmek istediklerim, leş gibi paçavralar içinde getirilip bırakılanlar; laf olsun diye söylemiyorum, hakikaten leş gibi kokuyorlar. Zavallı veletler buraya yarı ölü halde getiriliyorlar, hatta yaşayan iskeletlere benziyorlar; paçavralara sarılı, kafaları pislikle kaplanmış, gözleri iltihaptan seçilmez olmuş, kimse düzenli olarak bezlerini değiştirmekle uğraşmadığından bacaklarının derisi soyulmuş. İncecik morumsu cildinin altından dışarı fırlayan geniş damarları görünen zavallı bir ufaklık buraya getirildiğinde, çenesinin altında, tam boynunun kıvrıldığı yerde kocaman bir yara vardı. Hemşire, çocuğun üstündekileri çıkartırken, atletinin yakasının, tam yarasının üzerine süründüğünü fark etmişti. Pislikten açılmıştı yara. Annesi, çocuğu Paterson'daki bir yuvaya bıraktığı hikâyesini anlatmıştı. Hikâyeyi tam olarak öğrenemedik. Zaten öğrenmeye de uğraşmayız. Bize ne? Bizim işimiz, çocukları alıp yardım etmeye çalışmak.

Şaşarsınız, bazen aileler, kliniğe gelmeden önce, başka bir hekim tarafından dolandırılmış oluyorlar. İnanamazsınız. Zavallıların belki de borç harç temin ettikleri yirmi-yirmi beş doları ellerinden alıp aileyi başlarından savıyorlar. Böyle şeyler de oluyor işte. Çok kötü. Ama ne yaparsınız?

Zaman zaman çocuklar yalnızca pis ve bakımsız değil, neredeyse ölecek kadar hasta oluyorlar. Hemşireleri iş başında

görmelisiniz. En yakın arkadaşlarının çocuklarına baktıklarını sanırsınız. O çocuklara, sanki milyon dolar değerindeymişler gibi dikkatle dokunuyorlar. Evet, bazıları daha beceriklidir doğrusu, ama hemen hepsi, benim asla iyileşmemesini dilediğim çocuklar için gözlerini kırpmadan kendilerini paralarlar.

Genelde kızlarla dalga geçerim. Nasıl geçmeyim ki? Sabah vizitesi sırasında, benim için süsleyip püsledikleri zavallı bir yaratığı görünce, "Şuna bir lavman yapıverin, belki iyileşir de büyüyünce ucuz bir fahişe falan olur," derim. "Bu ülkenin sana ihtiyacı var, yumurcak." Bir keresinde, çöplükten kurtardığımız bir oğlanla, her görenin güldüğü ekşi suratlı bir kıza yalancıktan bir düğün yapmayı bile teklif etmiştim.

Zavallı çocuklar! Zaman zaman, tıbbın bu çocukları kurtarmak için seferber olmasının yanlış olabileceğini bile düşünüyorum. Bazılarının gerçekten öldüğünü görmek istiyorum, hele bir de sakatsalar; o kadar feci halde olabiliyorlar ki. İstisnasız hepsi ileri derecede raşitiktir, iskorbüt olan da çoktur, göğüsleri tahta gibi, kolları ve bacakları ip gibidir. Kırk bir derece ateşle, zatürreye yakalanıp gelirler ve daha siz hiçbir şey yapamadan ölüverirler.

Küçük Jean Beicke de bunlardan biriydi. Görüp görebileceklerinizin en kötüsüydü. On bir aylıktı. Ama muayene masasında, göğsüne kadar çekilmiş bir battaniyenin altında çıplak yatarken, onu olsa olsa beş aylık sanırdınız, boyu o kadardı. Ama hemşire battaniyeyi kaldırdığında, bacaklarının olması gerekenden yirmi santim daha uzun olduğu ortaya çıktı. O görüntüye bir türlü alışamadım. Hemen üzerini örttüm ve iki kişiden kızın boyunu tahmin etmelerini istedim. İkisi de en az bir on beş santim daha kısa olduğunu sanmışlardı. Bu yanılgıya, küçücük suratının yanı sıra, kolları da neden oluyordu. Ancak kalçasına kadar uzanıyorlardı. Neden

böyle olduğunu bilmiyorum. Yani, bilirsiniz, normal şartlarda kolların uyluklara kadar gelmesi gerekir.

Kızcağız bir deri bir kemikti, ama gözleri iyi durumdaydı ve doğrudan insanın gözünün içine bakıyordu. Yalnız, bir yerine dokunduğunuz anda mızıldanmaya, sonra da insanın içini parçalayan, kimsenin duymak istemediği bir sesle, çığlık çığlığa ağlamaya başlıyordu. Ona karşı elimizden geldiğince nazik davranıyor, yine de ağlamasına engel olamıyorduk.

Hayatımda gördüğüm en berbat görünüşlü çocuklardan biriydi. Başının ön tarafı şiş, arka tarafı dümdüzdü, herhalde sürekli sırt üstü yattığından, başının ağırlığı zaten yumuşak olan arka kemikleri dümdüz etmiş, ön kısmı da ileri fırlamıştı. Kolları ve bacakları da gövdesine uymuyordu, ucuz bir bez bebeğe benziyordu. Ayaklarını incik kemiklerine kadar dümdüz kıvırabiliyordum; gerçek anlamda bir deformasyon yoktu, yalnızca çok esnekti. Onu annesi bırakmıştı, ama ilk gördüğümde yanında kimse yoktu.

Akşam on sularında, stajyer durumunu görmemi istedi, kızın boynu kasılmıştı, hem de ne kasılma! Menenjit şüphesi vardı, belki de çocuk felci. Her neyse, en azından bir lomber ponksiyon yapılmadan geceyi geçirmesini istemiyorlardı. Şiddetli öksürüğü vardı, ateşi de oldukça yüksekti. Ona meningismus ve bronkopnömoni teşhisi koydum, yine de merkezi sinir sisteminde bir ciddi bir sorun olduğunu sanmıyordum. Ayrıca, kulak zarı enfeksiyonu vardı.

Kulak zarlarını, özellikle soldakini açmak istiyordum; tam o sırada başhekim çıkagelip kulak uzmanını çağırtmamı istemeseydi yapacaktım da. Bu işler nasıldır, bilirsiniz. Aileden ameliyat izni alıp almadığımızı da kontrol etti. İznimiz vardı. Böylece ben eve döndüm; bir süre sonra kulak uzmanı gelip kulakları açmış, iki kulağından da biraz kanlı serum akmış, hepsi bu.

Ertesi gün lumbar ponksiyon yaptık, yani omuriliğinden biraz sıvı aldık; omurilik sıvısı temizdi, birkaç lenfosit vardı o kadar, başka bir sonuç alamadık. Göğüs röntgeni bronkopnömoni teşhisimi doğruladı, üstelik hastalık iyice yayılmıştı. Kızcağız çok hastaydı. Uzun süre dayanamayacağını, bitkinlikten ölüp gideceğini düşünüyorduk.

Yumurcağa her bakışımda gülesim geliyordu, komik bir şeydi. Durumun tamamen umutsuz olmadığının tek belirtisi kızın yemek yemesiydi. Öyle de iştahlı yiyordu ki velet! O hasta haliyle, üç saatte bir çeyrek litrelik bir biberon süt içiyor ve sorunsuz hazmediyordu. Bir keresinde, hemşirelerden birinin ona, "Bu bunalım döneminde böyle aç bebek olunur mu?" dediğini duydum. Bu bir zekâ belirtisi, dedim, hemşireye. Her neyse, hepimiz Jean için deli oluyorduk. Kımıldamadan yatıyor, uyuyor ve yemek yiyordu. Ya da yattığı yerden saatlerce tam karşısına bakıyordu. Gözleri maviydi, soluk bir mavi. Ama ona dokunduğumuz anda çığlık çığlığa bağırmaya başlıyordu. Biz de mecbur kalmadıkça dokunmuyorduk. Kilo almaya başlamıştı. Düşünebiliyor musunuz? Herhalde o kadar aç kalmıştı ki, gerçek sütle beslenmek onun açısından yepyeni bir deneyimdi. Yemeklerini yiyip kilo alsa da, ilk sekiz-on gün boyunca, ateşi otuz dokuzla kırk derece arasında gidip gelmeye devam etti. Hepimiz şaşkındık.

Fakat, beklediğimiz iyileşmeyi bir türlü gösteremedi. Bir başka lumbar ponksiyon yaptık, bu kez daha az hücre çıktı. Bu iyiye işaretti, ikinci göğüs röntgeni de durumunun düzeldiğini gösteriyordu. Yine de bu bizi sevindirmedi, çünkü ateşi hâlâ yüksekti ve sebebini bir türlü bulamıyorduk. Kulaklarını bir kez daha muayene ettim ve yeniden açılmaları gerektiğine karar verdim. Kulak uzmanı karşı çıktıysa da ben peşini bırakmayınca ertesi gün beni memnun etmek için kabul

etmek zorunda kaldı. İki taraftan da birer damla serumdan başka bir şey çıkmadı.

Jean bir türlü iyileşmiyordu. Ona, doğru tedavi dışında bildiğimiz her tedaviyi uyguladık. İki -hatta sanırım üç- hafta daha yaşadı. Ateşi, birkaç kez kırk ikinin üstüne çıktı. Sonunun geldiğini o zaman anladık elbette. Üç dört kişi, tek tek, altı yedi kez muayene ettik onu, ama mastoid bölgelerin röntgenini çekmek hiçbirimizin aklına gelmedi. Size aptalca gelebilir, yine de vakanın geçmişi dışında, bunu yapmamızı gerektiren hiçbir şey yoktu. Kulakları ilk getirildiğinde açılmıştı, kulakların durumu dikkatle takip ediliyordu, hiçbir zaman akıntı olmamıştı ve dışarıdan bakıldığında mastoidler normal görünüyordu. Oysa ölüm nedeni buydu; sol tarafta gelişen akut mastoiditisin lateral sinüslere ve en sonunda meninkse yayılması. Kulağı ilk boşalttığımızda cerahat kültürü yapabilirdik; bundan sonra şüpheli durumlarda her zaman yapacağım. O zamandan beri, streptococcus mucosus capsulatus gibi öldürücü bir mikrop çıkarsa ve ateş yükselmeye devam ediyorsa, en azından drenaj için kulağın ardına geçmem gerektiğini öğrendim. Ama Jean ölmüştü.

İçeri girdiğimde, yattığı yerde zorlukla soluk alıp vermeye çalışıyordu. Sebebi ne olursa olsun, o çocuğun öldüğünü görmekten nefret ettim. Herkes çok kötü durumdaydı. Öyle sıska, şekilsiz, işe yaramaz bir insanlık müsveddesiydi ki, sık sık birilerinin onu çöp borusundan aşağı fırlatması gerektiğini söylerdim, ama bir ay boyunca iştahla süt içişini ve kilo alışını gördükten, yüzündeki uyanık, mavi gözlerine baktıktan sonra, ölümünü görmek hiç hoş değildi. Son günün sabah çeri girdiğimde, annesi yatağın yanında oturmuş, usulca ağlıyordu. Genç bir kadındı, hatta küçük bir kıza benziyordu, orada oturmuş çocuğa bakıyor ve hiç ses çıkarmadan gözyaşı döküyordu.

Yüzünde bütün doktorların nefret ettiği ifadeyle bana sorular sormaya başlayacağını sandım; ama sormadı. Elini omzuna koyup, Jean için elimizden gelen her şeyi yaptığımızı, sonunda onu neyin öldürdüğünü bilmediğimizi söyledim. Söylediklerimi duyduğunu belli eden bir hareket yapmadı. Oturmuş, karyolanın parmaklıklarının arasından bebeğe bakıyordu. Ben de annesinin yanında durup bir süre zavallıcığa baktıktan sonra, bir sonraki beşiğin yanına gittim ve sabah viziteme devam ettim. O bebeğe de yaşlıca bir kadın bakıyordu, onun durumu da Jean'den daha iyi değildi. Çocuğun annesi sanarak başındaki kadınla konuştum, ama değildi.

Bir şey söylememe fırsat vermeden, Jean'in annesinin ablası olduğunu, Jean'in ölmek üzere olduğunu bildiğini ve bunun iyi bir şey olduğunu söyledi. Aklıma bir fikir geldi, Jean'ın annesiyle konuşmak istemiyordum, o yüzden kadına dışarı gelmesini işaret ettim.

"Öleceği için memnunum," dedi kadın. "Evde iki çocuğu daha var, onlar daha büyük, kocası da başka bir kadınla kaçtı. Ölmesi daha iyi; zaten yaşasa neye yarayacaktı ki! Kocası, bir buçuk yıl önce, basıp gittiği Kanada'dan döndü. Kocasını görünce, eve geri dönüp çocuklarıyla birlikte yaşamasını istedi ondan. Adam da kısa bir süreliğine geri geldi, kardeşimi yeniden hamile bıraktı ve sonra yine öbür kadına döndü. Tahminime göre, hamile olduğunu bilen kardeşim çok acı çekti, parasız kaldı ve doğru dürüst geçinmenin bir yolunu bulamadı; bu üzüntüler yüzünden çocuk karnında sağlıksız büyüdü. Doğduğunda onu görür görmez anladım bunu. Bence sebep, içinde bulunduğu durumdu. Zaten bu çocuk olmasa da başında yeterince bela var. Kocası yeniden Kanada'ya döndü, ondan hiç haber alamıyoruz. Onlara ben kendi evimde bakıyorum, ama fazlasını yapamam. İş bulabilse ça-

lışırdı, böyle zamanda üç çocuklu kadına kim iş verir? Dokuz yaşında bir oğlu var ama kayınvalidesi çocuğu kaçırdı, oğlan şimdi Kanada'da, babasının yanında. Onun için de üzülüyor, ama bir şey yapamıyor."

"Beni dinleyin," dedim, "size bir şey soracağım. Jean ölürse annesi ona otopsi yapmamıza izin verir mi? Annesine böyle bir şey teklif etmek istemem, ama gerçeği söylemek gerekirse bu zavallı çocuk için çok emek harcadım ve sorunun ne olduğunu tam olarak bilemiyorum. Zatürre olduğunu biliyorduk, ama durumu iyiye gidiyordu. Eğer olur da çocuk ölürse, bu konuyu annesine benim yerime siz açar mısınız?"

"Ah, ölecek tabii canım," dedi kadın. "Elbette sorarım ona. En doğrusu bu olur, bir şeyler öğrenmeniz yani. Bu fırsatı kaçırmamanızı sağlarım. Ona söylerim, tepki göstermeyecektir."

"Teşekkür ederim," dedim.

Jean öğleden sonra saat beşte öldü. Asistanı tatilde olan patolog, yapmak zorunda kaldığı fazladan işlerden yorgun düşmüştü, otopsiyi ertesi sabaha erteledi. Bedenini, servis asansörlerinden birinde, buzun içinde koruduk. İşe yaradı.

Ertesi sabah otopsi yaptılar. Hemşireyi, otopsiye katılmaya ikna edemedim. "Aptallık olabilir," dedi, "ama yapamam, asla yapamam. Onlara ben bakıyorum, kendi çocuklarım gibiler."

Akciğerlerin tamamen temizlenmiş olması hayret vericiydi. Önemsiz birkaç rezidüel pnömani belirtisi dışında neredeyse normaldi. Göğüs ve karın mükemmel durumdaydı, bütün olarak bakıldığında pnömani dışında hiçbir sorunu yoktu. Sonra, patolog kafatasını açtı.

Zavallıcığın beyin kıvrımları alışılmadık biçimde çok gelişmiş görünüyordu. Beyin denilen karmakarışık mekanizmanın sadece bu son için oluşmasını insanın aklı almıyordu. Zaten oldum olası otopsiye alışamamışımdır.

Sorunun ilk belirtisi, patoloğun beyni eline alıp lateral ventrikül üzerinde uzun bir kesik açmasıyla ortaya çıktı, öncesinde menenjitle ilgili kesin bir kanıt yoktu. Sadece, koroid pleksusta solgun renkli bir iltihap izi görünüyordu. Sonrasında teşhis hemen kondu. Sol lateral sinüste tromboz oluşmuş ve içeriden sol temporal kemiğe doğru ilerleyerek tüm mastoid bölgeyi sarmıştı.

Kulak uzmanını aradım, hemen geldi. "Tam bir karavana olmuş," dedi. "Bence erken davransaydık onu kurtarırdık."

"Ne için kurtaracaktık?" dedim.

"En azından şimdikinden daha büyük aptallar denemezdi bize," diye cevap verdi kulak uzmanı.

(Jean Beckie," *Hekim Hikâyeleri*'nden alınmıştır, 1938)

TUTANAK YAZMANI

John Berger

John Berger'ın, tıpkı bir ada gibi dış dünyadan kopuk bir kasabada yaşayan, aslında, İngiltere'nin ormanlık Dean bölgesinde bir kasaba-taşra hekimi olan John Sassall'ın hayatını ayrıntısıyla anlattığı incelemesinin (orijinal kitapta, Jean Mohr'un bölgenin atmosferini çok iyi yansıtan fotoğrafları da vardır), bir hekimin hayatı hakkında yazılmış en iyi kitaplardan biri olduğu söylenir Berger'ın bu eserinde, daha önce yayınlanan başka birtakım çalışmalarda -mesela Georges Duhamel'in 1930'da yazdığı denemelerdeolduğu gibi, sosyal ve teknolojik gelişmelerin, hekimin 'havarilik' misyonu üzerindeki etkileri incelenmektedir. 1960'lardan bu yana bu alanda birkaç önemli değişiklik olmuştur aslında; sosyal sınıfların hareketliliği, hepimizi sonsuz bir para okyanusuna yayılan adalar haline getirmiş; herkes kendi kayıtlarını kendisi tutar olmuş ve hükümet, zaman zaman gerçekleri anlamak ile her türlü bilgiyi her şekilde toplamaya çalışmayı birbirine karıştırmaya başlamıştır.

Köyde, oldukça geniş, derin ve boş bir hendekle çevrelenmiş bir ortaçağ kalesi vardı. Köy halkı bu hendeği çöplük olarak kullanıyordu. İçerisinde ağaçlar, çalılar, yabani otlar büyümüştü; taşlarla, eski tahta parçalarıyla, pislik ve çakılla doluydu. Beş yıl önce Sassal, bu hendeği, köylüler için bir tür bahçeye dönüştürme projesini ortaya atmıştı. Tabii bunun için binlerce saat çalışmak gerekecekti. Sonunda bu işle ilgilenecek bir 'dernek' kurdu ve kendisi de o derneğe başkan

seçildi. Çalışmalar, köy erkeklerinin boş olduğu yaz akşamları ve hafta sonlarında sürdürülecekti. Çiftçiler makinelerini ve traktörlerini ödünç verdiler, yol yapımında çalışan bir işçi buldozerini getirdi, birisi bir vinç kiraladı.

Sassal bu proje için çok çalıştı. Muayenehanesinde ya da bir hastasının yanında olması gerekmediği zamanlar, her yaz akşamı hendeğin başında bulmak mümkündü onu. Hendek, bir havuzu, gül ağaçları, funda bahçesi ve oturacak sıraları olan yemyeşil bir bahçe haline gelmişti.

"İşbölümünün hemen hepsi," diye anlatıyor Sassall, "Ted, Harry, Stan, John ve böyle isimler tarafından yapıldı. Sadece onların çalışmayı daha iyi becerdiğini, ellerini daha iyi kullandığını söylemek istemiyorum; elbette daha becerikliydiler, ama çok daha iyi fikirleri de vardı."

Sassall, köy erkekleriyle sürekli bu fikirler hakkında teknik söyleşiler yapıyor, zamanının çoğunu onlarla birlikte geçiriyordu. Haftalar boyunca saatler süren toplantılar yaptılar. Sonuç olarak aralarında, tıbbi, mahrem yakınlıktan daha farklı bir yakınlık, sosyal bir arkadaşlık kuruldu.

Bu arkadaşlık, ilk bakışta birlikte iş yapmanın doğal bir sonucu gibi görünebilir. Oysa aslında bu kadar basit ya da yüzeysel bir ilişki değildir. Birlikte yapılan iş, birlikte konuşma şansını verir; sonunda, sohbet işin önüne geçer.

İngilizlerin kendilerini ifade etmekteki beceriksizliği pek çok şakaya konu olmuştur; bu beceriksizlik genelde, püritenizmle, ulusal bir karakter özelliği olduğu söylenen utangaçlıkla ve benzeri bahanelerle açıklanır. Oysa bu açımlamalar, daha ciddi bir durumu gözlerden saklar. İngiliz emekçi ve orta sınıfının büyük bölümü, kültürle arasındaki bağın kopmuş olması sebebiyle kendisini ifade etme yeteneğinden yoksun kalmıştır. Bildikleri şeyleri, düşüncelere tercüme et-

me yetileri körelmiştir. Kelimeler aracılığıyla deneyimlerin açıklandığı örnekler yoktur karşılarında. Sözlü anlatım gelenekleri ise çoktan yok olmuştur; teknik açıdan okuryazar olsalar da, yazılı kültürel mirasın varlığını keşfetme şansına sahip olamamışlardır.

Aslında, yazılı edebiyatla kopukluktan daha öte bir sorun söz konusudur. Kültür, birey için, kendisini en azından sosyal anlamda izin verildiği kadarıyla görüp tanıyabileceği bir aynadır. Kültürden yoksun kalanların, kendilerini tanıyabilmeleri için daha az fırsatı olur. Yaşantılarının -özellikle duygusal ve içsel yaşantıları- büyük bölümü, onlar için *adlandırılmamış* olur. Kendilerini ifade etmenin başlıca yolu, davranışları ve yaptıklarıdır; işte bu sebeple, İngilizler 'el işi' hobilerine pek meraklıdırlar. Yani, içsel dünyalarını anlatmanın en elverişli yolu, bir bahçe ya da marangoz tezgâhıdır onlar için.

Konuşmanın en kolay, hatta kimi zaman tek mümkün biçimi, faaliyetler hakkında konuşmaktır; tabii burada faaliyetin, teknik ya da yöntemsel bir faaliyet olması gerekmektedir. Dolayısıyla, hakkında konuşulan, konuşanların deneyimleri değil, harici bir mekanizma yahut olaydır; mesela bir araba motoru, futbol maçı, tesisat sistemi ya da bir komitenin görevleri. Günümüzde İngiltere'de, yirmi beş yaşının üstündeki erkeklerin hepsi, doğrudan kişisel olan her şeyi dışlayan bu tür konular hakkında sohbet etmeyi tercih etmektedirler. Yalnızca gençler, kendilerine özgü iştahları sayesinde böyle bir kişiliksizleşmeden kurtulmaktadırlar.

Yine de, bu havadan sudan sohbetlerde de sıcaklık vardır, bu sohbetler aracılığıyla arkadaşlıklar kurulabilir, sürdürülebilir. Konuların karmaşıklığı, konuşmacıları yakınlaştırır. Konuşmacılar, konuyu en ince ayrıntısına kadar incelemek için masaya yatırıp üzerine eğilirler; tabii bu sırada başları birbiri-

ne değer. Ortak uzmanlık alanları, ortak deneyimlere dönüşür. Arkadaşlar, ölmüş olan, ya da aralarında olmayan bir arkadaşları hakkında düşününce, onun nasıl da arabada ön koltukta seyahat etmenin daha güvenli olduğunu iddia ettiğini hatırlarlar; ve bu anı, hafızalarında kişisel bir öneme kavuşur.

Sassall'ın hekimlik yaptığı bölge, İngiliz standartlarına göre bile, kültürden yoksun bir yerdir. Bölge halkıyla yakın ilişkiler kurmaya hak kazanması, ancak erkeklerin pek çoğuyla bir proje üzerinde çalışıp, onların yöntemlerini iyice anladığı zaman mümkün olabilmişti. Ancak bu aşamadan sonra, ortak deneyimlerinin geriye kalan kısmında işe yarayacak bir metaforlar dizisi oluşturan bir dili paylaşmaya başlamışlardı.

Sassall, bu metaforların, birbirlerini eşit görerek konuşmalarını sağladığını düşünmekten hoşlanıyordu; çünkü ortak dilin menzili dahilinde, köylüler genelde kendisinden daha çok şey biliyorlardı. Oysa durum onun sandığı gibi değildi.

Sassall, köylüler ve ormancılar tarafından, kelimenin tam anlamıyla, kendileriyle birlikte yaşayan biri olarak kabul ediliyordu. Onunla karşı karşıya gelince, koşullar ne olursa olsun, utanmalarına ya da karmaşık açıklamalar yapmalarına gerek yoktu; topluluktaki herkes anlamasa bile, o onları mutlaka anlardı. (Hamile kalan evlenmemiş kızlar, utanıp sıkılmaksızın hemen Sassal'ın yardımını istemeye gelirlerdi.) Kendisinden hâlâ korkan birkaç kişi de aslında ondan pek korkmamaktaydı; onların Sassall'dan uzak durmasına sebep olan şey geleneksel hekim korkusundan başka bir şey değildi. (Bu geleneksel korku, hastalığın sonuçlarından korkmanın rasyonel korkusu olmanın yanısıra, her zaman onlardan üstün kimselermiş gibi davranan ve kendilerine de üstün kimselermiş gibi davranılan hekimlere en gizli sırlarını açıp kardeşmiş gibi onlardan yardım istemenin mantıksız korkusudur.)

Genel olarak, hastaları, Sassall'ın topluluğa 'ait' olduğunu düşünürler. Sassall dış dünyaya ilgi göstermez; zaten böyle küçük bir yerde, dış dünyaya ilgi göstermek demek, bu küçük topluluğun dünyasını istismar etmek anlamına gelir. Güvenilir ona. Fakat bu, onu eşit biri gibi gördükleri, ona içlerinden biri gibi davrandıkları anlamına da gelmez.

Topluluğun ayrıcalıklı bir üyesi olduğu herkesçe bilinmektedir. Bu, doğal bir şey olarak kabul edilmiştir; kimse onun ayrıcalıklı oluşuna gücenmez, ayrıcalıklarını sorgulamaz. Böyle bir hekim olduğu için ayrıcalıkları onun parçası sayılır. Ayrıcalık dediğimiz şey de geliri, arabası ya da evi değildir; bunlar, sadece onun mesleğini daha rahat icra etmesini sağlayan konforlardır. Bunlar sayesinde, ortalama bir bireyden biraz daha rahat yaşıyorsa, yine de ayrıcalık bir konumda sayılmaz; çünkü o, bu konforlara sahip olma hakkını kendi gücü ve yetenekleriyle kazanmıştır.

Ayrıcalıklı olmasının sebebi, düşünme ve konuşma biçimidir! Eğer, ayrıntılı bir hesap dökümü yapılsa, aldığı eğitim ve tıp bilgisi de ayrıcalıklara kesinlikle dahil edilirdi. Fakat eğitim uzun zaman önceydi, oysa düşünce biçiminin kanıtları -yalnız tıbbi konulardaki değil, genel düşünceleri- her zaman ortadadır. Köylüler onunla bu yüzden sohbet eder, yerel haberleri anlatırlar, bu yüzden onu dikkatle dinler ve alışılmadık düşüncelerinin doğru olup olmadığını, bazılarının niçin onun hakkında, "Mükemmel bir hekim, ama beklediğim gibi bir adam değil," dediğini, kimi orta sınıf mensubu komşularının onun arkasından niçin 'çatlak' diye dalga geçtiğini merak ederler.

Köylüler, onu ayrıcalıklı biri olarak görmez, çünkü düşüncelerini çok etkileyici bulurlar. Düşünce biçiminin, yöntemlerinin, kendilerininkinden farklı olduğunu hemen fark ederler. Onlar, sağduyularına güvenirler, oysa o böyle yapmaz.

Çoğunlukla, sağduyuya güvenmenin pratik sonuçlar verdiği düşünülür. Oysa, ona sadece kısa vadede pratik yarar diyebiliriz. Sağduyu, sizi besleyen eli ısırmanın akılsızlık olduğunu söyler. Oysa bu, sadece aslında çok daha iyi beslenebileceğinizi fark ettiğiniz ana kadar akılsızlıktır. Uzun vadede, sağduyuya güvenmek, edilgen olmak anlamına gelmektedir çünkü, olasılıklar hakkında modası geçmiş, eski bir görüşü kabullenmek demektir. Sorgulanamaz, yani geleneksel hale gelmeden önce, her yönüyle pek çok kez kanıtlanması gereken bazı gerçekleri temel alır sağduyu. Geleneksel hale geldiği zaman da, ancak bir kâhinin sahip olabileceği bir otorite kazanır. Bu sebeple 'pratik', sağduyulu düşüncede her zaman güçlü bir *bâtıl inanç* öğesi mevcuttur.

Sağduyu, temel eğitimden yoksun kalan, cahil bırakılanların ısmarlama ideolojisinin bir parçasıdır. Farklı kaynakların eklemlenmesiyle ortaya çıkar; dinden, ampirik bilgiden, korunma ihtiyacının doğal bileşeni olan kuşkuculuktan, edinilen yüzeysel eğitimden seçilip alınan parçalar, bu düşünce yapısını şekillendirir. Fakat asıl önemli nokta, sağduyunun asla kendi kendini öğretemeyecek, kendi sınırlarını aşamayacak olmasıdır; çünkü, temel eğitim eksikliği giderilir giderilmez, yukarıda saydığımız tüm öğeler sorgulanmaya başlanır ve sağduyunun bütün fonksiyonu yok olup gider. Sağduyu, sadece soruşturma güdüsünün özünden, felsefeden ayrı bir kategori olarak kalmayı başarabildiği sürece var olabilir.

Sağduyu, özünde *statiktir*. Sosyal düzlemde edilgen olanların ideolojisine aittir; onlar, kendilerini bu duruma kimin ya da neyin getirdiğini asla anlayamazlar. Fakat, onların karakterinin sadece bir bölümünü -üstelik küçük bir bölümünü- yansıtır. Aynı kimseler, kendi sağduyularına ters olan pek çok şey söyler, yaparlar. Üstelik, bir de 'sadece bâtıl

inanç' deyip kendilerini haklı çıkarmaya çalıştıklarında, aslında en derindeki duyguları ya da içgüdülerine ihanet ettikleri için özür diliyorlardır.

Sassall, en derinlerdeki duyguları ve önsezileri birer ipucu olarak kabul eder. Kendi varlığı, çoğu zaman en umut verici başlama noktasıdır onun için. Fakat amacı, başkalarının görememe ihtimali olan şeyleri bulmaktır:

"Sansürden geçmemiş düşüncelerimi ve duygularımı ifade etmekte güçlük çekmiyorum, fakat yaptığım zaman, kendimi mutlu etmeye çalıştığını düşünüyorum. Biraz kendini beğenmiş bir düşünce oldu bu, kabul ediyorum. Ama en azından, bu düşünce sayesinde, hastalarının sadece onları dinlediğim için bana müteşekkir olmasının sebebini daha iyi anlıyorum; aslında onlar da kendilerini mutlu etmeye çalıştıkları, bencilce davrandıkları için -gereksiz yere- minnettarlıklarını göstererek teşekkür etmeye çalışıyorlar bana. Şu masayı, bardağı ve çiçeği oluşturan moleküllerin, sizi ve beni oluşturmak için yeniden bir araya gelmiş olması bana cesaret veriyor. Kötü şeyler de, belki kötü bir biçimde düzenlenmiş moleküllerdir ve dolayısıyla bir gün yeniden düzenlenebilirler."

O, hayal gücünü kullanarak yaptığı tahminleri, gerçek bilginin standartlarıyla yeniden ölçmekten geri kalmaz. Bu ölçümü yaptıktan sonra da birtakım teoriler ortaya atmayı sürdürür.

"Hiçbir şeyi *kesin olarak* bilemezsiniz. Kulağa yapmacık bir alçakgönüllülük ya da basmakalıp bir laf gibi gelebilir, ama bence gerçeğin ta kendisidir bu. Çoğu kez haklısınızdır ve haklı olduğunuzu biliyor gibi *görünürsünüz*, fakat zaman zaman kurallar yıkılıverir ve o durumda, *bildiğinizi sandığınız* ve haklı çıktığınız zamanlar aslında ne kadar da şanslı olduğunuzun farkına varırsınız."

Sassall tahminler yürütmekten, deneyler yapmaktan, karşılaştırmaktan bir an bile vazgeçmez. Kendisine sorulan soru ne kadar açık olursa, ilgisi o ölçüde yoğunlaşır.

Böyle bir düşünce biçimi, teorik yaklaşımlara açık olmayı ve genellemelerle ilgilenmeyi gerektirir. Fakat teoriler ve genellemeler, doğaları gereği, büyük, genel kararların sürekli alındığı şehirlere ve uzak başkentlere aittir. Dahası, genel kararlar verebilmek ve teoriler ortaya atabilmek için, insanın deneyim kazanması, deneyim kazanması için de gezip görmesi gerekir. Oysa, Orman'da kimse seyahate çıkmaz. Dolayısıyla, Orman'da hiç kimsenin teoriler yürütecek gücü ve vasıtası yoktur. Onlar 'pratik zekâlı' insanlardır.

İngiltere'nin küçük bir ülke olduğu düşünülürse, coğrafi yalıtılmışlığa ve mesafelere bu kadar önem verinem şaşırtıcı görünebilir. Fakat, uzaklarda olma hissinin, mesafeyle pek alakası olmadığını belirtmek gerekir. Daha çok, ekonomik güce karşı bir reaksiyondur. Merkezileştirme eğiliminin önüne geçilemeyen tekelleşme, bir zamanlar büyük ve canlı kasabalar olan Bolton ve Rochdale gibi yerleri bile uzak, durgun limanlara çevirmiştir. Siyasi bilinçlenme seviyesinin genelde çok düşük olduğu kırsal kesimde, yerel halk, karar verme yetisi ve teorik fikirlerle ilgilenme gibi ayrıcalıkların ve hakların, uzaktaki siyasetçilere ait olduğunu düşünür. Entelektüel, onlara göre, başlarındaki devletin bir aracıdır; işte, ondan bu kadar çok şüphelenmelerinin sebebi budur. Sassall'a güvenirler, çünkü Sassall onlarla birlikte yaşamaktadır. Fakat sahip olduğu düşünce yapısını ancak başka bir yerde kazanmış olmasının mümkün olduğunu bilirler. Bütün teorisyenler, en az bir kez kudret tahtına göz dikmişlerdir. Bu da ormancıların asla sahip olmadığı bir ayrıcalıktır.

Sassall'ın düşünce biçiminin kendilerinkinden farklı olduğunu, bir ayrıcalık olduğunu anlamalarının bir sebebi daha vardır, fakat daha sezgisel bir sebeptir bu. Başka bir devirde, büyülü bile sayılabilirdi onun bazı tavırları; mesela, hiç korkmadan korktuğunu itiraf eder. Bütün güdüleri doğal bulur, hoşgörüyle yaklaşır. Çocuk olmanın nasıl bir şey olduğunu hâlâ hatırlamaktadır. Unvanlara önem vermez. Başka insanların rüyaları ve kâbuslarına girebilir. Kendisini kontrol edemeyip öfkelenebilir, arkasından da özür dilemek yerine, öfkelenmesinin gerçek sebeplerini anlatabilir. Böyle şeyleri yapabilme yeteneği, onu, sağduyunun görmezden gelmeyi ya da inkâr etmeyi yeğlediği deneyimlere bağlar. Böylece, dinleyicilerinin her birinin içindeki tutsak Sassall'ın 'yetkesi' tarafından sorgulanır.

Bölgede, düşünce yapısı Sassal'ınkiyle kıyaslanabilecek sadece tek bir adam vardır. Fakat bu adam bir yazardır ve münzevi bir ömür sürmektedir. Çevresindeki hiç kimse, onun nasıl düşündüğünü bilmez. Bölgede kilise görevlileri, öğretmenler ve mühendisler de vardır, ama hepsi sağduyunun sesini dinlerler; tek fark, kullandıkları sözcüklerdedir, çünkü onlar, meslekleri gereği, Tanrı'ya, üniversite sınavlarına, metal yorgunluğuna değinmek zorundadırlar. Bu durumda, Sassall'ın ayrıcalığı bölgede eşsizdir.

Köylülerin ve ormancıların Sassall'ın bu ayrıcalığına karşı tavrı oldukça karmaşıktır. "Akıllı adam doğrusu," derler onun için, "akıllı olmasına akıllı da, niçin..." Derken, onun kendilerine ait olduğunu, kendi ıssız bölgelerinde yaşamayı seçmiş olmasının onun başka bir ayrıcalığı olduğunu fark ederek susarlar; onun, başarıya karşı kayıtsızlığı da bir ayrıcalık değil midir? Onun ayrıcalıklarının, kendilerinin ayrıcalığı haline geldiğini de bilirler. Onunla hem gurur duyarlar

hem de onu korumak isterler; Sassall'ın kendileriyle birlikte yaşamayı seçmesi, zekânın aynı zamanda bir zayıflık da olabileceğinin göstergesidir âdeta. Onu, sık sık tedirgin bakışlarla süzerler. Fakat bana kalırsa, onun hekimlik vasıflarıyla pek de o kadar gururlanmazlar; onun iyi bir hekim olduğunu bilirler, ama bunun ne kadar ender ya da yaygın bir şey olduğundan habersizdirler. Asıl gururlandıkları, onun düşünce yapısı, gizemli bir biçimde kendileriyle birlikte yaşamayı seçmesine sebep olan zekâsıdır. Onun düşünce yapısından doğrudan etkilenmeden, ama ona yerel bir fonksiyon kazandırarak, dolaylı yoldan sahiplenirler onu.

Sassall, hastalandıklarında onları tedavi etmekten fazlasını yapar; onların yaşamının tarafsız tanığıdır. Zaten ondan bir tanık olarak söz ettikleri zamanlar çok enderdir. Bir araya gelmelerine sebep olan pratik bir koşul söz konusu olduğunda hemen onu hatırlarlar. Fakat, kesinlikle son sözü söyleyecek bir hakem gözüyle de bakmazlar ona. Bu yüzden ben, onu tasvir etmek için, alçakgönüllü bir sözcük olan 'yazman'ı seçtim; Sassell, onların 'tutanak yazmanı'dır.

Saydığımız ayrıcalıkları yüzünden, onun bu görevi üstlenmeye hakkı vardır. Eğer tutanaklar olabildiğince eksiksiz kaydedilecekse (üstelik, kim her ânının, her hareketinin kaydedilmesinin hayalini kurmamıştır ki?), dış dünyayla da bağlantılı olmalı, ne gizli şeyleri, hatta kahramanların kendilerinden bile gizlediği şeyleri içermelidir.

Bazıları, onun rahibin ya da bölge papazının rolünü üstlendiğini sanabilirler. Oysa durum böyle değildir. Sassall, her şeyi bilen, gücü sınırsız bir varlığın temsilcisi değildir. Bölge halkının temsilcisidir. Kaydettiği tutanaklar, asla daha yüksek bir yargı mekanizmasına sunulmayacaktır. Tutanakları kaydetmesinin sebebi, zaman zaman, bölge halkının bunlara

danışabilmesini sağlamaktır. Köylülerden biri, onunla konuşacaksa ve muayene olmaya gelmemişse, sözlerine genelde şu sözcüklerle başlar: "Hatırlıyor musun, bir keresinde....?" Sassall onları temsil eder, onların -öznel değil- nesnel hafızasıdır, çünkü, aynı zamanda, çoktan kaybettikleri dış dünyayı anlama ve dış dünyayla ilişki kurma olanağını ve bildikleri, fakat düşünemedikleri bazı şeyleri temsil etmektedir.

Sassall'ın, onların talebi üzerine tutanak yazmanlığı yaptığını söylerken, bunları kastediyordum. Bu, onursal bir mevkidir. Vazifeye çağrıldığı ender olsa da, konumu açıkça söylenmemiş, fakat kati bir anlam taşımaktadır.

(*Talihli Bir Adam*'dan alınmıştır, 1967)

BİR RÖPORTAJ
Oliver Sacks

Naziler tarafından profesörlük ünvanı elinden alınan ve Karl Wernicke'nin öğrencilerinden olan Kurt Goldstein (1878-1965), Amerika'ya gittikten sonra Columbia Üniversitesi'nde hayli etkin bir şahsiyet haline geldi. Goldstein, Amerika'ya, tıpta yaygın olarak kullanılan, çoğu doktorun mekanik düşünce diye nitelediği yaklaşıma karşıt bir çizgiyi temsil eden ve Gestalt düşüncesinin bir uzantısı olan, 'bütüncül rasyonalite' adını verdiği kavramı da getirdi. Yıllar sonra, Goldstein'ın fikirleri geliştirilmiş ve yazarı nörolog Oliver Sacks'ı dünya çapında üne kavuşturan yarı-edebi bir forma bürünmüştü. Bu röportaj, Sacks'ın bir gezi denemesi türündeki Renk Körleri Adası *adlı kitabının yayınlanmasından ve Pinegalap, Guam ve Rot'taki Micronesian Adaları üzerindeki akromatopsi ve lytico-bodig'ten şikayetçi hastaları araştırmak üzere yaptığı bir nörolojik eğitim gezisinden kısa sonra gerçekleştirilmiştir.*

Nöroantropolog, nörobiyolog ve halkın konuştuğu dilden anlayan bir nörolog olarak değerlendiriliyorsunuz. Peki, siz kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?

Ben kendimi tek bir kalıba sığdıramıyorum. Doğa bilimleri uzmanı ya da araştırmacı gibi bir-iki terim dışında hepsini birden kapsayacak tek bir tanım gelmiyor aklıma. Ama burada, özellikle de davranış çeşitleri ve insan davranışlarında nörolojik rahatsızlıklar ve deliliğin etkileri üzerine yoğunla-

şan bir araştırmacı ya da doğa bilimleri uzmanından bahsediyorum. Ne zaman sokağa çıksam, etrafımdaki her şeyi başta nörolojik açıdan olmak üzere pek çok açıdan gözlemlerim. Mesela cinsel açıdan, estetik açıdan, kültürel açıdan ya da mizahi açıdan. Anlayacağınız, kendimi nasıl tanımladığımı bilmiyorum, ama antropoloji ile tıp arasındaki yakın ilişki, hayatla hastalıkları bir bütün olarak görme ihtiyacı ve çoğunluğun düşündüğünün aksine, onların birbirlerinden ayrı kavranamayacakları fikri beni gerçekten cezbediyor.

Aldığınız eğitimin şimdi geldiğiniz yere nasıl bir katkısı oldu?

Benim doktor olma sürecim oldukça yavaş ilerledi. Bana büyüleyici bir yaşam vadediyormuş gibi görünen biyoloji ve fizyoloji alanlarında çalışmak üzere doktorluk eğitimime zaman zaman ara verdim. Sonra doktorluk eğitimime devam ettim. Geriye dönüp baktığımda, beni bugün olduğum kişi haline getiren şeyin, gittiğim okullar ya da tıp fakültesinden ziyade, kitaplar, müzeler, kütüphaneler ve hastaneler arasında gezinme alışkanlığım olduğunu görüyorum.

Bence İngiltere'de -özellikle de 1950'lerin İngiltere'sinde- doktorluk bir şekilde, bugün Amerika'da olduğundan daha farklıydı. Özellikle, daha fazla zamanımız var gibiydi, hastalarla geçirecek bol vaktiniz olurdu, öyle ki tıp öğrencisiyken gördüğüm bütün hastalar hâlâ aklımdadır. Buna karşılık, gördüğüm dersleri zorlukla hatırlıyorum ki, bu durumun o derslerin görece değeri hakkında bir ipucu verdiğini düşünüyorum. Bizler hastalara moral veren, onları hayata döndüren hikâyeler anlatmaya özendirilmiştik. Ayrıca, tıp okuluna girmeden önce, her ikisi de doktor ve kanımca aynı zamanda iyi hikâye anlatıcıları olan anne babamdan öğrendiğim şey de buydu. Bu nedenle benim açımdan, doktorluk, hikâye

anlatmak ve hastaları dinlemek her zaman bir bütünün parçalarını oluşturdu.

Sizi ABD'ye getiren ne oldu?

Yeni bir dünyaya duyduğum açlık. Belki biraz haksızlık olacak ama İngiltere'nin küçük, kalabalık ve tutucu bir yer olduğunu, burada, Amerika'da, her açıdan daha özgür olacağımı, hayal ettiğim, özlediğim hayatı kurabileceğimi hissettim. Önce California'ya gittim (1961'de) ve orada fiziksel açıdan özgürlüğün, ahlâki ve entelektüel açıdan da geniş bir bakış açısını beraberinde getirdiğini gördüm.

Özellikle, tıbbın burada daha gevşek örgütlenmiş olduğunu düşündüm. İngiltere'de akademik tıpta daha katı bir hiyerarşi var gibi görünüyordu. Burada, akademik tıp alanında benim gibi birinin varlığını sürdürebileceği boşluklar bulmak mümkündü. Aslında, bir bakıma ben buradaki boşlukları doldurarak kazandım hayatımı.

İngiltere ile Amerika arasında nöroloji alanında ne gibi farklılıklar var?

Ben İngiltere'de, 19. yüzyıl tıp bilimi ve nörolojisi üzerine kurulu bir tıp geleneği ve tıp tarihi düşüncesine göre eğitim aldım. UCLA'ya gittiğimde, nöroloji alandaki son gelişmeleri tartışan bir kulübe katıldım. Bu tartışmalardan birinde, kulüpteki üyelere, neden Hughlings Jackson'dan hiç bahsetmiyorsunuz, diye sordum. Onlar da bana, o öldü, artık bir önemi yok, öleli 50, hatta 70 yıl falan oldu, dediler. Oysa bence Hughlings Jackson çok önemli biridir ve nörolojinin kendi tarihsel kökenini unutması endişe vericidir. Sanırım, burada biraz böyle bir durum söz konusu. Öte yandan, kendini geliştirmeyen, fazla gelenekçi bir nöroloji de kaygı uyandırıcı-

dır. Bence, beyin görüntülenmesinden beyin nakline dek pek çok gelişmenin yaşandığı şu günler, nöroloji açısından tüm dünyada çok heyecan verici zamanlardır.

Sizce şu an çalışmakta olan pek çok nöroloğun, hastalarıyla vakit geçirmeye ve onlarla konuşmaya ayıracak bahsettiğiniz türden bir zamanı var mı?

Evet, var. Olmadığını söyleseler bile, var. Zaman yokluğunun, tıpta baştan savmalık, ilgisizlik ve nöroloji geleneğinden bihaber olmak için geçerli bir mazaret olamayacağını düşünüyorum. Günde 50 hastaya bakan son derece meşgul bir nörolog olabilirsiniz, ama zamanınızın geri kalanını pekâlâ verimli bir şekilde değerlendirebilirsiniz. Ben kendimi bu konuda açıkça şımartmışımdır. Bir işgünü içinde ancak 8 ya da 9 hastaya bakarım, böylece geriye bol vakit kalır. Böyle bir uygulama tabii ekonomik açıdan işinizi biraz zorlaştırır. Doktorluk gelirimden yanlış tanı sigortamı ve diğer masraflarımı düştüğümde, tıbbi muayenelerden kazancım yılda 7000 dolar ekside kalıyor. Ne mutlu ki şu anda yalnızca mesleki kazanca bağımlı olarak yaşamıyorum. Ama bir doktorun hem yaşamını yaptığı işten kazanabilmesini hem de mesleğini entelektüel bir maceraya dönüştürebilmesini isterdim.

Yazmak ile yaptığınız iş arasında nasıl bir birliktelik var? Yazmak, yaptığınız işin olmazsa olmaz bir parçası mı?

Sanırım, yazmayı işimin ayrılmaz parçası sayıyorum. Ama ikili bir hayat sürdüğüm de söylenemez. Çehov, bir defasında, "Edebiyat metresim, tıp ise yasal eşim," demiş. Ama benim için metres ya da eş olma durumundan ziyade, yazmanın ve tıbbın birbirinin içinde eridiği basit bir uğraşıdır söz konusu olan. Hastalarla ilgilenmek, onlara kulak ver-

mek, onlar hakkında kafa yormak, onlarla birlikte çalışmak ve onlara dair yazmak da bu basit uğraşının bir parçasıdır.

Hastalarımla ilgili her zaman bir şeyler yazmışımdır; öncelikle hastalarla ilgili notlar alırım. Bunlar genellikle uzun notlardır ve yine benim yazdığım, yayınlanmış, vakaya dair bilgileri içeren bazı hasta dosyaları gibi okunabilirler. Ama elbette hastane kayıtlarına bakmadıkça kimse bu bilgilere ulaşamaz. Bana göre, bir hastayı tedavi etmek ve onunla ilgili bir tıp öyküsü yaratmak birbirleriyle çok yakından ilişkilidir. Ve bu yakınlık, tıbbın bir parçasıdır. Bence hasta dosyaları -ki bunu ben keşfetmedim-, hem tıbbi hem de insani olan bir şeyin merak uyandıran karışımıdır, biyolojiktir. Vaka incelemelerini biyoloji ve biyografinin bir kesişmesi, doğal sürecin insan varoluşu üzerindeki etkisi olarak görüyorum. Bence hepsi birbiriyle çok ilişkili.

Kitaplarınız son derece etkileyici metaforlarla dolu. Bu metaforlar aklınıza bir hastanızla birlikte olduğunuz anlarda ya da daha sonrasında hastayla ilgili notlar tutarken mi geliyor?

Tüm doktorlar gibi ben de hastalarımı sabahları ziyaret etmeyi severim ve bu ziyaretlerden sonra ufak bir araya ihtiyacım olur. Beth Abraham'daki ofisim New York Botanik Bahçeleri'nin tam karşısındadır. Bu dinlenme aralarında dışarıya yürüyüşe çıkar ve nörolojiyle hiç ilgisi olmayan şeyler düşünürüm. Ama ofise geri döndüğümde, metaforlar ve öyküler her nasılsa içimde çoktan şekillenmiş olur.

Meslektaşlarınız çalışmalarınızı nasıl değerlendiriyorlar?

Bunu onlara sorsanız daha iyi edersiniz. Kısacası, pek çok farklı fikir var. Aslına bakarsanız, her zaman vardı. UCLA'da yaşadığım zamanlar kısmen utanç, kısmen övünç kaynağı

olarak düşünülürdüm, ama ben kendimin bazen nörolojiye insani bir yüz kazandıran, bazen de bir tür popüler nörolojiye ihanet eden bir sözcü olarak görüldüğümü düşünüyorum. Her iki tiplemeden de hoşlandığım söylenemez. Yine de yaptığım iş ortada. Bazı meslektaşların benim değerli, bazıları da oldukça tuhaf biri olduğumu düşünüyorlar ve muhtemelen her iki taraf da haklı. Ben şahsen güçlü bir merak duygusu tarafından sürüklenen ve onu diğerleriyle de paylaşmak isteyen bir tür araştırmacı olarak görülmek isterim.

Peki ruhunuzu, kişiliğinizi oluşturan nedir? Tıp okuluna gönderilmenizle bir alakası yok sanki?

Ne kadar önemli bilmem, ama oldukça sıkı bir ortodoks inancına göre yetiştirildim. Çocukken Sebt günüyle ilgili tuhaf ve mistik duygulara sahip olduğumu hatırlıyorum. Annemin Sebt günlerinde mumlar yaktığını hatırlıyorum. Bunun olağanüstü bir olay olduğunu düşünürdüm. Sebt günlerinde Tanrı'nın barışının çok uzaklardaki yıldız sistemlerinin her yerini kapladığını sanırdım. Bence bu çok güzel bir düşünceydi, keşke şimdi de aynı duyguları hissedebilsem.

Okumak, özellikle de Charles Dickens, H.G. Wells ve yaşamın bütünlüğünü anlatan roman yazarlarını okumak benim gözümde her zaman çok önemliydi. Anne ve babam, her ikisi de doktor olmalarına rağmen, Londra'daki Ibsen Enstitüsü'nde tanışmışlar; onların bu ilgileri sebebiyle edebiyatın üzerimdeki etkisini çok erken yaşlarda hissettim.

Awakenings'den bahsettiniz, o romanının ismini Ibsen'in *When We Dead Awaken* adlı oyunundan ilham alarak koymuştum. Bunun nedeni kısmen suçluluk duygusudur, çünkü bu oyunda, modeli, oyunun kahramanı yaşlı heykeltraş Rubek'i sanat uğruna yaşamnın elinden almakla suçluyordu.

Ben de bazen bu tür bir korku ya da suçluluk duygusu yaşarım. Bu duygunun beni dizginleyebileceğini düşünüyorum, zira ben de hayatları hakkında yazdığım insanların bu tür bir düşünceye kapılmamalarını sağlamak zorundayım. Sanırım, eğer yazımın onları inciteceğini hissedersem, ya onlar hakkında yazmam ya da eğer yazdıysam, yayınlamam.

Bir Dickens ya da 19. yüzyıl romanı okurken, Sebt günlerinde yakılan mumların size hissettirdiği türden duygular hissetttiğiniz zamanlar oluyor mu?

H.G. Wells'in beni büyüleyen pek çok hikâyesi var. Bunlardan biri *The Country of the Blind*'dir ve bu kitapta, kaybolmuş bir gezgin, Güney Amerika'da, bütün evlerin rengârenk boyalı olduğu gözlerden uzak bir vadi keşfeder. İlk düşündüğü, bu evleri boyayan insanların bir yarasa gibi kör olduğudur ve sonunda gerçekten de orada yaşayan halkın 300 yıldır görme yetisini kaybetmiş, hatta hafızalarını yitirip görmenin nasıl bir duygu olduğunu dahi unutmuş insanlardan oluştuğunu öğrenir.

Bu hikâye, on sekiz ay kadar önce renk körlerinin yaşadığı bir adayı ziyaret ettiğimde geldi aklıma. Wells'in duvardaki bir kapıyla, çocuklukta yaşanan bir tür serüvene açılan kapıyla ilgili hikâyesini çok severim.

Nedendir bilmem, Dickens dendiğinde aklıma tuhaf bir anı gelir. Yazarın *Hard Times* adlı kitabında, Mrs. Gradgrind ölüm döşeğindeyken, ona, "Canın yanıyor mu tatlım?" diye sorarlar. O da, "Odada bir yerlerde acı var, ama benden kaynaklandığını söyleyemem," diye cevap verir. Bu elbette bütünüyle inanılmaz bir şeydir, çünkü bence acı, kendisini bir yere kadar açık eder.

Hikâyelerinizde tedavi, kimi zaman yıkıcı ve korkutucu bir deneyim olarak görülüyor...

Tedavi, ilk aşamada varolan problemi çözer ama ilerleyen süreçte masallardan tanıdığımız bir üslûpla daha kötü şeyleri getirir beraberinde. Amerikan işaret dilini çok iyi öğrendikten sonra insanlardan şüphe etmeye başlayan 13 yaşında sağır dilsiz bir kız beni çok etkilemişti. Biri onunla işaret dilinde konuşmaya çalışırken, sık sık, "Yalan söylüyorsun," diye keserdi karşısındakinin sözünü; karşısındaki de, "Bu bir yalan değil, sadece hata yaptım," diye savunurdu kendisini.

Dilde yalan söyleme olasılığı her zaman vardır, ama beden dilinin aynı olasılığı taşıdığını sanmıyorum. O zaman bu şüphenin tedavinin ürkütücü sonuçlarından biri olup olmadığını merak ediyorum. Bazen dili, bilgi ağacının bir elması olarak hayal ediyorum. Bu bilgi, iyiyle kötünün, yalanla doğrunun ve bir çeşit kaybolan masumiyetin bilgisi. Tabii bu, aptalca ve romantik bir düşünce de olabilir.

Paranormale karşı ihtiyatlı gibisiniz. Peki, esinlenme hakkında ne düşünüyorsunuz?

Destekliyorum *(güler)*. Bir şeyden esinlendiğimi hissettiğim zaman, bu esinlenme, peşinde mutlaka bir aracı, pasiflik, giriş ve hatta devralış duygusunu da getirir. Ama esinlenmeyi tamamen , bizi bilincin ön odası diye adlandırılan yere doğru iten bilinçsiz ya da az bilinçli düşünce ve güçler şeklinde görüyorum. Düşüncelerin dışarılardan bir yerlerden, atmosferden, ilham perilerinden, ölüm sonrası hayattan, ölü ruhlardan, Hades'ten, Cennet'ten falan geldiğini düşünmüyorum. Başka bir deyişle, bütün bu şeylerin zaten içimizde olduğuna inanıyorum.

Zevk için okuduğunuz şeyler nelerdir, konserlere ya da sinemaya gider misiniz?

Maalesef bugünlerde fazla şiir okumuyorum, utanıyorum ama, çok fazla roman veya oyun okuduğum da söylenemez. Yaşlandıkça daha çok biyografi ve tarih konuları ilgimi çekmeye başladı.

Sinemaya pek fazla gitmiyorum. Her ne kadar asıl amacım not defterimi alıp arkalarda bir yerde sessizce oturup müzikle pek de alakalı olmayan şeyler yazmak olsa da, konserlere giderim. Ama müzik önemlidir. Bilirsiniz, Nietzsche'nin de bununla ilgili bir lafı vardır. Nietzsche, Bizet'i çok severdi. "Bizet, beni daha iyi bir filozof yapıyor," derdi. Mozart da beni daha iyi bir nörolog yapıyor.

("Merak Duygusuna Sahip Bir Halk Nöroloğu",
röportajı yapan: Sandee Brawarsky, *The Lancet*, 1997)

KÜÇÜK BİR TIBBİ SÖZLÜK

Martin Winckler

Martin Winckler'in ikinci romanı La Maladie de Sachs *(Sachs'ın Hastalığı), 1998 senesinde Fransa'da yayımlanınca büyük ilgiyle karşılandı. Kitabın en ilginç yönü, muayenehanenin dört duvarı arasında olan bitenleri, beyaz giysili hekimin değil de, hastaların anlatmasıydı. Winckler, misyonu olan bir adamdır ve Fransız tıp kurumundan pek hoşlanmadığını gizlemeye gerek duymaz; hiç çekinmeden, "Hekimler korkaktır," der alaycı tavrıyla. Nitekim, aşağıdaki küçük tıp sözlüğü aracılığıyla da Fransız tıp çevrelerini acımasızca eleştirmektedir.*

Acı: Zamanın başlangıcından beri, hastaların -ki sayıları çok fazladır-, hekimlerin -ki sayıca hastalardan azdırlar- dikkatini üzerlerine çekmek için kullandığı görsel ve işitsel iletişim aracı.

Acının pek çok farklı hastalık sonucunda ortaya çıkan yaygın bir semptom olduğunun hekimler tarafından anlaşılması birkaç bin yıl sürmüştür. 1880 ve 1995 seneleri arasında, en mantıklı tavır 'acıya saygı duymak' olarak görülüyordu; yani, acının, 'semptomları maskelemeden' kendini rahatça ifade etmesine izin vermek şeklindeydi. (Aksi takdirde, hastanın ıstırap içinde olduğu nasıl anlaşılabilirdi ki?")

Günümüzde (1995'ten beri), acının, medeni bir toplumda asla yeri olmaması gereken bir semptom olduğuna inanılıyor. Sonuç itibariyle, acıyı hor görmek gerektiği, herkes tarafından benimsenmişe benziyor.

AIDS: Batı dünyasında, veba, TB ve kanserin tarihi açıdan halefi sayılır, kutsal hastalıklar listesinde en başta yer alır. Bu ayrıcalığın, hastalığa tutulan insan sayısıyla ilgisi olmadığını belirtmekte fayda vardır. Mesela Afrika'da, sıtma, TB ve AIDS o kadar yaygındır ki bir tehlike olarak değil, medeniyetin getirisi olarak görülürler.

Aile: Evrensel patojenik birim; antibiyotiğe, acıya ve son altı bin yılda keşfedilmiş tüm terapötik yöntemlere dirençlidir (bkz. *aile doktoru*).

Aile doktoru: Soyu tükenmekte olan bir türdür. Son elli senedir giderek azalan aile doktorları, artık ailelerin tüm ihtiyaçlarını karşılayamadıklarından, onlara ihtimamla yaklaşılan günler ve talep sona ermeye yüz tutmuştur. Günümüzde, bir aile doktorunun pratisyen hekim, uzman hekim, psikolog ve homeopati hekimi olması gerekmekte, bir ailenin tıbbi ihtiyaçlarını, ancak tüm bu özelliklere sahip olduğu takdirde karşılayabilmektedir. Issız bölgelerde, hâlâ otantik aile doktorlarına rastlandığı bilinmektedir fakat, şehirleşme ve çanak antenlerin kullanımının artışının, bu hassas türün yok olmasına sebep olacağı düşünülmektedir (bkz. *aile*).

Alternatif tıp: Geleneksel tıbbın ilkelerine taban tabana zıt ilkeleri temel alan tedavi yöntemleri. Geleneksel tıp semptomlara göre hareket eder (bkz. *acı*), korku ve cehalet temelleri üzerinde kurulmuştur, alternatif tıbbın temelleri ise semptomun çoğaltılması, endişe ve safdilliktir.

Antibiyotikler: Ateş düşürücü ilaçlardır. İnsana yorgunluk hissi verirler ve etkisini azalttığı içi asla sütle birlikte alınmamaları gerekir. Pek çok kişide alerjiye sebep olurlar.

Apandisit: İstisnasız her zaman anneler tarafından teşhis edilen iyi huylu çocukluk hastalığı. Yetişkinlerde tehlikeli olabilir -zaten o zaman bu hastalığa apandisit değil de, peritonun aniden irritasyonuna sebep olan batın hadisesi denir.

Avcı hikâyeleri:

1. (modası geçmiş) hekimlerin, en ilginç hastaların kendilerini bulduğunu kanıtlamak için meslektaşlarına anlattığı müstehcen, sulu, inanılmaz hikâyeler,

2. (modern) hastaların, bekleme odasında eski doktorlarının ne kadar beceriksiz olduğunu birbirlerine kanıtlamak için anlattığı yanlış teşhis, tedavi hikâyeleri.

Belirti: Hekimin, anlatılanları dinledikten ya da muayeneden sonra, o kimsenin hasta olup olmadığına karar vermesini sağlayan nesnel bulgu. Belirtinin, illa ki patognomonik olması gerekmez, fakat böyle bir bulgu, hekimin endişelenmesine ve daha ayrıntılı bir muayene yapmasına sebep olur. Hekimler için en belirgin, en kesin, güvenilir ve öğretici belirtiler, elbette otopsi esnasında gözlenenlerdir.

Beyaz ceket: Tıp mesleğinin bir sembolü olan beyaz giysilerin de, en az ordu üniformaları kadar çeşidi vardır. İlginçtir, beyaz ceket aynı olsa da, aradaki farkı yaratan, ceketin altına giyilen giysilerdir. Şayet, bu beyaz giysili adamlar ve kadınların içi kararacak olursa, bunun acısı da muhakkak hastadan çıkacaktır.

Danışmak: Bu faaliyeti, hem hasta hem de hekim gerçekleştirebilir. Şöyle ki:

1. hastanın hekimden alışılmadık bir rahatsızlığına çare bulmasını istemesi,

2. hekimin hastayı muayene etmesi (bkz. oskültasyon),

3. hekimin telefon defterini karıştırıp bir uzmanın -bu du-

rumda ona danışman hekim denir- telefon numarasını araması, hep danışma faaliyetleridir.

Direktifler: Kimi zaman öncesinden, kimi zaman arkasından geldikleri teşhisle birlikte, tıbbi müdahalenin en önemli bölümünü oluştururlar. Hekimin derin düşüncelerinin yazılarak ifade edilen, resmiyete dökülmüş halidirler, genelde hasta tarafından asla okunamazlar. Hekimin direktifleri, teşhise yönelik (daha fazla test yapılsın), terapotik (şu, şu, şu ilaçlar alınsın), yönetimsel (ehliyet alabilir, beş gün iş göremez) ya da baştan savma amaçlı (uzman hekime danışsın, müşahede altına alınsın, dört duvarı yastıkla kaplı bir odaya kapatılsın) olabilir. Bu direktifler, geleneksel olarak el yazısıyla yazılırlar ve sadece eczacılar tarafından okunabilirler (tabii eczacı acemi değilse ve reçetedeki ilaç gerçekten varsa).

Doktor: Bir tıp fakültesi mezunudur, ya da mezun olmak üzeredir. 1945 senesinden önce, tek işlevi teşhis koymaktı. 1945'ten 1975'e dek, zamanının çoğunu antibiyotik reçeteleri yazmak ve tansiyon ölçmekle geçirdi. 1975'ten beri, kolesterole karşı verilen savaşın saflarında yer alıyor ve piyasada mali açıdan daha avantajlı boşluklar arıyor (bkz. *alternatif tıp*).

Doktorum: Modası geçmiş bir sözcük. Günümüzde, yerini başka terimler almıştır: "akupunkturcum-iridoloğum," "ergenlik dönemi psikoloğum," "estetik cerrahım," vs.

Eczacı: Tıbbi yardımcı. Uzun deneyimlerle kazandığı uzmanlık alanı, reçeteleri okumak ve tercüme etmektir. Asıl görevi, şampuan, diş macunu ve inceltici krem satmaktır.

Ev ziyareti:

1. hekimin, yatalak bir hasta yüzünden (acele ziyaret), arabası tamirde olan bir hasta yüzünden (dostane ziyaret) ya

da hastası pek zengin olduğu için (nezaket ziyareti) muayenehanesini terk etmek zorunda kalması,

2. kimi zaman 'jinekolojik muayene' anlamına gelen iki sözcük. (örnek: "Doktor eve gelip uzun süre kaldı, ama Jules iş başındayken fibromumun niçin ağrıdığını bir türlü anlayamadı").

Fizyoterapist: Genelde, hastane içinde bir cani olarak bilinir. Hekimler tarafından meslektaş olarak görülmez, hastalar ise çoğu kez onun masör olduğunu sanır.

Hasta: Hekime başvuran kimse. İngilizce'de 'sabırlı kimse' anlamına gelir. Hakikaten, hasta, acı çekmeye dayanmaktan hoşlanmadığı için, bekleme odası denilen yerde kimi zaman saatler geçirerek sabrını ispat etmektedir.

Hasta kişi: Bir hastalığı olan kişi (hekim böyle diyor). Bütün hastaların bir hastalığı olması şart değildir, fakat nüfuzunu ve gelirini gözetmek zorunda olan hekim, böyle olmasını tercih edebilir. Daha soruları okumadan bulmacanın cevaplarını duymaktan nefret eder (bkz. *Teşhis 1*).

Hastalarım: Hekimlerin, pek çok hastanın kendileri olmadan acı çekmeyi başaramayacağını ima etmek için kullandığı sözcükler.

Hastalığın tarihçesini öğrenmek: Hastayla hekimin, bazen başka katılımcıların eşliğinde, daldan dala atlayarak konuşmasıdır. Hekimin, konsültasyonu -en azından- anlaşılır bir bulgu elde ederek ya da -en iyisi- sınıflandırılmış bir hastalığı teşhis ederek sonlandırmasına yarar. Hasta içinse, meslektaşlarının daha önce cevaplamadığı onlarca sorunun cevabını hekimden öğrenme fırsatıdır.

Hastalık: Hastanın bedenine ve zihnine eziyet eden, sıkıntı ve acı veren hadise. Sebebi, gelişimi ve doğası, bütün iyi tıp ansiklopedilerinde alfabetik sırayla açıklanır. Hastalık, genellikle çok başlı bir canavar gibidir. Bedeni (fiziksel hastalık) de etkilese, ruhu (psikolojik hastalık) da etkilese, hatta ikisini de etkilemese (psikosomatik hastalık) bile, sebebi ya harici (kızamık, dizanteri, sıtma, kimyasal zehirlenme, radyoaktivite, aile kavgaları) ya dahili (nefret, suçluluk duygusu, hayal kırıklığı, kanser) ya da ikisinin karışımıdır (buna da hayat diyoruz)...

Hemşire:

1. hekimin yapmasını söylediği (hastane içinde) ya da hastanın yapmasını istediği (hastane dışında) iğneleri, kan testlerini ya da lavmanları yapan kimse,
2. (hastane içinde) muhasebecinin metresi, (hastane dışında) pratisyenin ayak işlerini yapan kimse,
3. (hastane içinde) sadist bir işkenceci, (hastane dışında) gücü olmadığı için her türlü sırrın anlatıldığı kimse,
4. değeri bilinmeyen profesyonel (medyada).

Homeopati: Doğası tam olarak açıklanmamış sayısız hastalığı, şekerlerin içine eser miktarda çeşitli madde karıştırarak tedavi etme yöntemidir, her yaştan pek çok çocuk bu şekerleri severek yutar. Homeopatik ilaç, semptomları nasıl etkilediğiyle değil, imal edilme yöntemiyle değerlendirilir. Bu tedavi yöntemine, yararı olmasa bile denemekten ne çıkar, düşüncesiyle başvurulur.

Dahası, homeopatiyi alopatiden ayıran temel bir kavram vardır: Hastalık zıttıyla değil, 'benzerin benzeri iyileştirdiği prensibi'yle tedavi edilir. Yani, hastaya, rahatsızlığının semptomlarına benzer belirtilere sebep olacak düşük dozlu fakat etkili toksikler verilir. Böylece, hasta, tedavinin hastalığın kendi-

sinden bile beter olduğuna ikna edilir. Bu metoda da 'semptom arttırmak' denilir (örnek: "Şu haplar yüzünden öyle feci ishal oldum ki, Tayland'dayken gönül rahatlığıyla her restoranı denememe rağmen hasta olmamama şaşmamak gerek!").

İlaç:
1. gelir kapısı,
2. güç kazanma aracı,
3. alerji sebebi (örnek: "Bütün ilaçlara gıcık oluyorum ama özellikle antibiyotiğe alerjim var,").

Klinik muayene: Oskültasyonla karıştırılmaması gereken bu mistik ayin esnasında, hekim hastayı inceler. Klinik muayenenin en heyecanlı bölümü, tansiyonun ölçüldüğü andır.

Kolesterol: Antik çağlarda tanrılar neyse, bugün bizim için odur. Yükseldiği zaman kurbanlar verilmesi şarttır (tereyağı, et, şeker kesilir); düştüğü zamansa insan artık şımarabilir (ilaç alması gerekmez).

Konsültasyon: Hastanın hekime dostane bir ziyarette bulunması. Buna ilaveten; hekimin, iki randevu arasında, hiç tanımadığı birtakım insanları görmek zorunda kalması.

Morfin: Bağımlı keşler ve ölüm döşeğindeki hastalar tarafından kullanılan yasadışı ilaç. Morfin, hekimin en büyük düşmanlarındandır, çünkü, hastanın çok acı çekmesine engel olarak, onu terapiste daha az bağımlı kılar.

Oskültasyon:
1. (modası geçmiş kullanımı) bedenin içindeki sesleri, kulak (dolaysız oksültasyon) ya da bir steteskop (dolaylı oskültasyon) yardımıyla dinlemek suretiyle gerçekleştirilen muayene tekniği,

2. (modern kullanımı) hastanın, hekim tarafından muayene edilmesi. Örnek: "Testis kanseri olmaktan gerçekten çok korkuyordum, fakat doktor beni baştan aşağı oskülte etti ve tek sorunumun mahrem bölgemdeki mantar enfeksiyonu olduğunu söyledi" (bkz. *konsültasyon*).

Ölüm: Hekimle hasta arasındaki ilişkinin sürdürülemez hale gelmesi. Sanılanın aksine, ölüm, hekimin düşündüğü gibi nihai bir son anlamına gelmez. Sadece, hasta-hekim ilişkisinin -kimi zaman kaçınılmaz- bir aşamasıdır; hekimin, emeklerinin maddi karşılığını eksiksiz fatura edebilmesi için, mümkün olduğunca geciktirilmesi gereken bir evredir.

Ötanazi:

1. hastanelerde tabu bir konu,
2. medyanın ağzını sulandıran bir konu,
3. bir ailenin, aile bireylerinden birini kanuna aykırı olmayan bir biçimde kaybetmesine yardımcı olan şey, üstelik, ailenin cenaze gününü ya da krematoryum randevusunu hasta ölmeden önce alabilmesi de cabası,
4. hastanede yatan bir hasta, hekimlerin -iyi ya da kötü- tüm çabalarına rağmen bir türlü iyileşmediğinde, hastane yatağını boşu boşuna doldurduğunda ve herkesin sinirini bozmaya başladığında başvurulabilecek son çare.

Reçete: Hekimin, son tıbbi mümessilin ziyaretinden beri aklında olan, ya da karşısındaki hastanın getirdiği tarihi geçmiş reçeteden okumayı başardığı ilaç adlarını -okunaksız el yazısıyla- yazdığı antetli kâğıt. Arada bir, aynı kâğıdı, bir meslektaşına yazmak için, dört çocuklu bir annenin paraşüt kursuna katılmasında bir sakınca olmadığını belirtmek için, ya da yetkililerden, gelecek seneki vergi ödemelerini başka tarihe almalarını istemek için kullanabilir.

Semptom: Hasta tarafından algılanan ve bazen (her zaman değil) hekim tarafından da gözlemlenebilen nahoş his. Belirtiyle karıştırılmamasında fayda vardır. Hastaların en sık çektiği semptom, acıdır. Acının her hasta tarafından farklı biçimde tarif edilmesi, tanımlanması ve ifade edilmesine, pek çok farklı faktör (fizyolojik, psikolojik ve kültürel) sebep olmaktadır. Bazıları ağlayıp haykırır, bazıları başlarını yastıklarının altına sokup inlerler. Karmaşık bir sorundur, çünkü diğer fizyolojik karakteristiklerin aksine, acı ne ölçülebilir, ne kıyaslanabilir. Doğal olarak, hastalar acılarını yüksek sesle dile getirince, hekimler onların biraz da olsa abarttığını düşünebilir. Yine de acı çeken birinin yanında sakin kalmak zordur, çünkü hastane odalarının ses yalıtımı her zaman kötüdür.

Tansiyon (ölçmek): Hekim-hasta ilişkisinin en önemli öğelerinden (örnek: "Doktor tansiyonumu bile ölçmedi!") biridir, ama iki taraf da sonucu farklı değerlendirir:

1. Hekim için 'normal' tansiyon 155'ten büyüktür; bundan daha yüksek tansiyonlu hastaların sürekli kontrol altında tutulması gerekir; ya da 80'den küçüktür, hastanın tansiyonu bunun altına düşerse hastaneye yatırılır. Tansiyon bu iki değer arasında çıkarsa, Fransız hekimleri hastanın "Tansiyonu yok," derler ve kan basıncının normal olduğunu kastederler.

2. Hastanın tansiyonunun 'normal' bulunnası için, çıkan sayıların, son ölçüm yapıldığında -3 yıl önce olsa bile- çıkanlarla tıpatıp aynı olması şarttır. Örnek: "120 ve 80 mi, nasıl olur yahu? Geçen sene 130 ve 90 çıkmıştı. Bu hiç de normal değil!"

Teşhis:

1) Karmaşık bir zihinsel süreçtir. Bunun sonucunda:
   a. Hekim hastalığın adını koyar.
   b. Hasta, kimse sebebini anlayamadan ölüp gider.

Bu iki sav, asla birbiriyle bağdaşmaz değildir. Bu zihinsel süreç, bilgi, deneyim, önsezi ve kimi zaman hayret verici aydınlanma anlarının bir araya gelmesinin sonucudur. Aslen, semptomların soldan sağa, bulguların da yukarıdan aşağıya cevapları oluşturduğu bir kare bulmacayla karşılaştırılabilir. Hekim, bulmacayı çözerken üç tane teşhis aracından yararlanabilir; kan testleri, uzman hekimlere danışma ve müşahede altına alma.

2) (İlaveten) bir hekimin, kare bulmaca çözmekte yeteneği, yani, açıklanamaz ölümler de dahil olmak üzere her şeyin sebebini bulma becerisi. (örnek: "Teşhis etmeye gelince burnu çok iyi koku alıyor.")

Tıbbi malzeme satış mümessili: Hekimin bekleme odasından hiç çıkmayan, konsültasyona ışık tutmaya can atan, annesine, karısına ve çocuklarına versin diye hekime tonla ıvır zıvır hediye eden kişi. Bu mümessillerin hastalandığı ender görülür, fakat duyulmamış değildir. İki türlü satış mümessili vardır; erkek mümessiller, genelde takım elbise giyer, diplomat çantası taşır ve sürekli gülümserler. Kadın mümessiller, etek ceket giyer, flörtöz olur ve bileklerine altın zincir takarlar. İkisinin de ortak yönü, ikiyüzlülüklerini saklamaya gerek duymamaları ("Ne? Ürünümüzü hâlâ duymadınız mı? İnanamıyorum!") ve hekimlere geri zekâlı çocuklarmış gibi davranmalarıdır.

Tıbbi müdahale: Uzunluğu değişen, bir tanesi mutlaka hekim olmak üzere en az iki kişi tarafından sahnelenen güldürü piyesi.

Uzman hekim: Hastaları sadece kendi muayenehanesinde kabul eden, anatominin sadece bir bölümüyle ilgilenen hekim. (YA gözlerle YA memelerle YA DA iç kanamayla ilgilenecek, asla üçüne birden tedavi uygulamayacaktır.

Vizite: Hekimi düzenli olarak ziyaret eden hastaların ödediği ücret: tetanoz aşısı için beş yılda bir, sağlık sertifikası için her yıl, alerji için altı ayda bir, hap için üç ayda bir, hipertansiyon için iki ayda bir (bu meretin ne zaman yükseleceği belli olmaz), çocuklar için her ay, 'normal' gebelik için iki haftada bir (diğerleri hastanede müşahede altında tutulur), alkol bağımlılığından kurtulma terapisi için on günde bir, ülser için sekiz günde bir, morfin için haftada bir, düşmeyen ateş için üç günde bir, boyun ağrısı için iki günde bir, ölmek için günde iki kez.

Yüksek ateş: Aşağıdakilerin yapılmasını haklı kılan bir semptomdur:

1. bebekleri iki battaniyeye sarmak, üzerlerine kat kat yorgan örtmek (üşütmesinler diye),
2. geceyarısı doktoru aramak (evinden ulaşılabileceğine emin olmak için),
3. reçeteye antibiyotik yazmak (komplikasyonların önüne geçmek için),
4. anne işe gitmek zorunda kalmasın diye ona rapor yazmak (bebeğin antibiyotiğe alerjisi olmadığından emin olmak için).

("Un petit afflictionaire médical,"
Ensoignant en écrivant, 2000)

DÜZ ANLAMIYLA

Susan Sontag

İmmünolojistler 1960'larda mikrop teorisi için kullanılan askeri terimlerle dolu bir dili devraldılar. Bu terimler artık iyiden iyiye benimsendiği için, mecazi kökleri genelde dikkat çekmemektedir. Fakat Susan Sontag'ın Illness and its Metaphors *(Hastalığın Metaforları) adlı kitabında bize gösterdiği üzere, metaforların başını alıp gitmesine izin verirsek, kuşatılmış, sürekli izlenen, sürekli kırmızı alarm halinde yaşayan bir şehirde buluveririz kendimizi.*

Tıpta askeri metaforların kullanılmaya başlanması, ilk kez 1880'lerde, bakterilerin, hastalık ajanı olarak tanımlanmasıyla yaygınlaştı. Bakterilerin 'istila ettiği' ya da 'içeri sızdığı' söyleniyordu. Fakat kanserin yaygınlaşmasıyla birlikte, hastalığı tarif etmek için 'kuşatma' ve 'savaş' terimlerini kullanmak, çarpıcı bir düz anlam ve resmiyet kazandı. Savaş metaforunun kullanılmasıyla, sadece hastalığın klinik gidişatı ve tıbbı tedavisi tarif edilmiş olmuyor; hastalığın kendisi de toplumun savaş açtığı düşman olarak algılanıyor. Yakın zamana değin, kansere karşı mücadele, sömürgeci bir savaş -hükümet, kanserle mücadele için de benzer biçimde sınırsız bir bütçe ayırıyor- izlenimi verirdi; fakat son on yılda sömürge savaşlarının pek de iyi gitmediği ortaya çıktığından, bu askeri retoriğin geri teptiği görülüyor. 1970'den beri kemoterapi ve immünoterapi alanında büyük ilerlemeler kaydedilmesine rağmen, hekimler arasında, tedavinin et-

kinliği konusunda ciddi şüpheler var ve bu kötümserlik yayılmaya devam ediyor. 'Kanserle savaş' konusunda haber yapan gazeteciler, halkı, resmi kurgu-yapıtlar ve acımasız gerçekleri ayırt etmeleri için uyarıyorlar; bundan birkaç sene önce bir bilim makaleleri yazarı, Amerikan Kanser Derneği'nin, kanserin tedavi edilebilir bir süreç olduğu ve tedavi yöntemlerinde sürekli aşama kaydedildiğini iddia eden açıklamalarının kendisine, 'büyük felaketten önce Vietnam konusunda uyanan iyimserlik rüzgârı'na benzettiğini söylemişti. Yine de unutmamak gerekir ki, kanseri çevreleyen cafcaflı laflara şüpheyle yaklaşmak kadar, tedavide hiç ilerleme kaydedilmediğini söyleyen, kanserin tedavi edilemez bir hastalık olduğunu iddia eden bilgisiz hekimleri desteklemek de yanlıştır. Amerikan Kanser Derneği'nin sıkıcı ve geveze temsilcileri kansere karşı çok yakında kazanılacağını söyledikleri zaferi şimdiden kutlarken, profesyonel bir karamsarlığa kapılmış çok sayıda kanser uzmanı da, sonu gelmez bir sömürge savaşma batıp kalmış savaş yorgunu subaylar gibi beyanatlar veriyorlar; işte bunlar, kanserle ilgili askeri retoriğin ikiz çarpıklıklarıdır.

Kanser imgelerinin daha gösterişli savaş entrikalarına uzanmasıyla, başka çarpıklıklar da belirmektedir. Bir zamanlar tüberkülozun bilincin tinselleşmesi olarak algılanması gibi, kanser de, bilincin -zekâsı olmayan bir 'o' tarafından- ezilmesi ve yok edilmesi şeklinde anlaşılmaktadır. Tüberküloz iseniz, kendi kendinizi tüketiyor, arınıyor, özünüze, gerçek 'siz'e ulaşıyorsunuz demektir. Kanserde ise, zekâ sahibi olmayan ('ilkel', 'gelişmemiş', 'geri kalmış') bazı hücreler çoğalmaktadır; siz-olmayan, sizin yerinizi almaktadır. İmmünolojistler, bedendeki kanser hücrelerini 'yabancı' hücreler olarak sınıflandırıyorlar.

Kanserin psikolojik kuramını yaymak için herkesten çok çaba gösteren Wilhelm Reich'ın, biyosferde kansere eşdeğer bir şey bulmuş olması da dikkat çekicidir:

> Ölümcül bir orgon enerjisi mevcut. Bu enerji, atmosferde bulunuyor. Geiger sayacı gibi gereçlerle, bu enerjinin varlığını kanıtlamak mümkün. Bataklığı hatırlatan bir yapısı var... Akmayan, metabolize olmayan, durgun, ölümcül suları hatırlatıyor. Kanser de, organizmadaki yaşam enerjisinin akışının durgunlaşması yüzünden meydana geliyor.

Reich'm kullandığı dilin kendine özgü bir tutarlılığı var. Kanser de -metaforik kullanımları inandırıcılık kazandıkça-, giderek Reich'ın düşündüğü şeye; kozmik bir hastalığa, organizmanın içinde barındırdığı bütün yıkıcı, yabancı güçlerin simgesine dönüşmektedir.

Tüberküloz nasıl sağlığı bozulan özün hastalığıysa, kanser de Öteki'nin hastalığıdır. Bir bilim kurgu senaryosu gibi ilerler; normal hücrelerden daha güçlü, 'uzaylı/yabancı' ya da 'mutant' hücreler, normal hücrelerin dünyasını istila ederler (*Invasion of the Body Snatchers, The Incedible Shrinking Man, The Blob, The Thing*).* Bilim-kurgu filmi senaryolarının standart olay örgülerinden biri de mutasyondur; mutantlar ya uzaydan gelir, ya da sıradan bir insan mutasyona uğrar. Kanser de başarıya ulaşmış mutasyon olarak tarif edilebilir ve mutasyon, günümüzde çoğunlukla kanser imgesi olarak kullanılır. Reich'ın kanserin psikolojik başlama noktası teorisi; baskı altında tutulan, akmasına izin verilmeyen enerjinin kendi kendine saldırması, çoktan bilim-kurgu konularından biri haline geldi bile. Reich'ın havada bulunan ölüm imgesi -Geiger sayacıyla varlığı ispatlanabilecek ölümcül enerji-, kanserle ilgili

*) Yazarın makaleyi kaleme aldığı dönemde çok popüler olan ikinci sınıf bilim kurgu filmleri. (ç.n.)

bilim-kurgu imgelerinin -ölümcül ışınlardan gelen, ölümcül ışınlarla tedavi edilen bir hastalık- kolektif kâbusu nasıl da yansıttığını gösteriyor bizlere. Başlangıçta, atomik radyasyona maruz kalmanın bir sonraki kuşakta genetik sakatlıklar yaratacağından korkuluyordu; istatistikler, Hiroşima ve Nagazaki'den kurtulanlar ve onların soyundan gelenlerde kanser oranlarının ne kadar yüksek olduğunu ortaya koyunca, o ilk korku yerini başka bir korkuya bıraktı.

Kanser, şiddetli, vahşi enerjinin metafordur; bu enerjiler doğal düzene verilebilecek en büyük zararı meydana getirir. Tommaso Landolfi'nin yazdığı bir bilim-kurgu öyküsünde, uzay gemisinin adı, 'Kanserkraliçesi'dir. (Tüberküloz metaforunu düşünecek olursak, bir yazarın, cesaret timsali bir araca 'Veremkraliçesi' adını vermesinin pek mümkün olmadığını fark ederiz.) Kişinin en gizli yerlerinde gömülü psikolojik bir şey olarak açıklanmadığı zaman, kanser, devleşir ve en büyük düşmanın, en uzaktaki hedefin metaforu haline getirilir. Böylece, Nixon'ın, Kennedy'nin Amerikalıları aya çıkarmaya söz vermesiyle boy ölçüşebilmek için niçin kanseri 'alt etmeye' söz vererek bahsi artırdığı da anlaşılır hale gelmektedir. İkisi de bilim-kurgu maceralarıdır. Uzay programını başlatan yasanın karşılığı, 1971 tarihli Ulusal Kanser Yasası'dır; bu yasa, çevreyi kirleten sanayi ekonomisini kontrol altına almak gibi makul kararları içermiyor, sadece o büyük hedefi ortaya koyuyordu: kanser tedavisini.

Tüberküloz, dünyaya romantik gözlerle bakan görüşün hizmetinde olan bir hastalıktır. Kanser ise bugün, her an paranoyaklaşabilecek basit bir dünya görüşüne hizmet etmektedir. Hastalık, sık sık bir tür şeytan saldırısı gibi algılanır -tümörler de gizemli güçler gibi 'kötü huylu' ya da 'iyi huylu' olarak nitelendirilirler- ve korkuya kapılan pek çok kanser hastası inanç hekimi denilen büyücü doktorlara gidip içindeki şeyta-

karılmasını talep eder. Laetrile gibi tehlikeli şifalara en çok, UFO'lara inanmaya ek olarak mucizevi bir kanser tedavisinin paranoyadan beslenen siyasetlerine faydası olacağını bilen aşırı sağcı guruplar destek vermektedir. (John Birch Society* *Kansersiz Bir Dünya* adlı kırk beş dakikalık bir film dağıtmaktadır.) Daha kültürlü kimseler için, kanser, zarar gören ekosferin isyanıdır; Doğa, kötü niyetli teknokratik dünyadan intikamını bu hastalık aracılığıyla almaktadır. Baştan savma istatistikler kamuoyunda yanlış umutlar uyandırmakta, korku yaratmaktadır; bütün kanserli hastaların yüzde 90'ının 'çevre koşulları' yüzünden hastalandığı ya da sadece dikkatsiz beslenmenin ve tütün kullanımının bütün kanser ölümlerinin yüzde 75'ine sebep olduğu iddiası da bu asılsız istatistiklerin yaydığı bilgilerdendir. Bu sayı oyununa -'bütün kanser hastaları' ya da 'bütün kanser ölümleri' hakkındaki istatistikleri savunmak gerçekten saçmadır-, aynı zamanda hepimizin kullandığı pek çok ürün de eşlik ediyor; sigara, saç boyası, domuz pastırması, sakarin, hormonlu yiyeceklerle beslenen kümes hayvanları, böcek zehiri, düşük-kükürtlü kömür gibi günlük hayatımızda yer etmiş ürünlerin kansere sebep olduğu iddia ediliyor. Röntgen cihazı açıkça kanser yapıyor -tedavi, öldürüyor-; televizyondan, mikrodalga fırından ve saatin yüzündeki floresandan yayılan manyetik dalgalar da öyle. Tıpkı frengi gibi, bugün yaptığımız masumane ya da önemsiz bir hareket -ya da maruz kaldığımız herhangi bir şey- ileride feci sonuçlar doğurabilir. Ayrıca, sanayi alanında çalışan işçiler arasında kanser oranının epey yüksek olduğu da bilinmektedir. İstatistiklerin ardında yatan sebeplerin tam olarak nasıl işlediği bilinmese de, görünüşe göre, aslında kanser vakalarının çoğu önceden engellenebilir. Fakat kanser, sadece Sanayi Devrimi'nin peşinden gelen bir hastalık değildir -Arkadya'da bile kanser vardı-, ayrıca

*) 1958'de kurulan, radikal sağcı ve anti-komunist Amerikan derneği. (ç.n.)

şüphesiz kapitalizm günahının bedeli de olamaz; sınai kapasiteleri daha düşük olan Ruslar, çevreyi bizden daha çok kirletiyorlar. Kanserin sınai gelişmenin bedeli olduğuna dair yaygın görüş, tıpkı sağ kanadın 'kansersiz bir dünya' fantezisi -tıpkı muhalifsiz bir dünyanın fantaziden ibaret olması gibi- bilimsel olmaktan çok uzaktır. Her iki görüş de kanserin 'modern' bir hastalık olduğu yanılgısından kaynaklanır.

Ortaçağ'daki veba deneyimi, ahlaki çöküş yaşandığı görüşüyle doğrudan bağlantılıydı ve insanlar, her zamanki gibi, hastalıklı topluma ait olmayan bir günah keçisi arayışına girmişlerdi. (Vebayla kavrulan Avrupa'da, 1347-1348 seneleri arasında eşi benzeri görülmemiş Yahudi katliamları yapıldı; katliamlar, veba salgını hafifler hafiflemez sona erdi.) Modern hastalıklarda, günah keçisini hastadan ayırmak bu kadar kolay değildir. Fakat, her ne kadar bireyleri etkileyen hastalıklar olsalar da, salgın hastalıklara ait bazı metaforlar onlara da yapıştırılır. (Basit salgınlardan ibaret oldukları anlaşılan hastalıklar, metafor olarak işe yaramazlar; dört sene süren Birinci Dünya Savaşı'ndan çok daha fazla can kaybına yol açan 1918-1919 grip salgını bunun kanıtıdır.) Günümüzde, kanserin sebebinin 'çevre koşulları' olduğunu söylemek, bir zamanlar - ve hâlâ- onun kötü yönetilen, bastırılmış duygular yüzünden olduğunu söylemek kadar klişedir. Tüberkülozun, hava kirliliği yüzünden olduğu sanılıyordu (Floernce Nightingale, onun 'evlerdeki pis hava' yüzünden ortaya çıktığını söylüyordu) ve şimdi de kanserin, tüm dünyanın kirlenmesi yüzünden ortaya çıktığı sanılıyor. Tüberküloza, 'beyaz veba' deniyordu. Çevre kirliliğinin farkına varan insanlar, kanserin de bir 'salgın' ya da 'veba' olduğunu söylemeye başladılar.

(8. Bölüm'den alınmıştır, *Ilness as a Metaphor*, 1978)

YERALTINDA ÇALIŞMAK

Jonathan Kaplan

Jonathan Kaplan, Acil Yardım Merkezi *adlı kitabında, zamanın kendisinin bile paraya dönüştürüldüğü bir yeraltı borsa şirketinde sonlanan, gemilerde ve savaş alanlarında yaşadığı doktorluk maceralarını anlatır. Kaplan, bu şirkette, savaşın, ya da en azından bizim seferberlik adını verdiğimiz sonu gelmez savaş hazırlığının, Eritre'deki savaş alanından beri peşini bırakmadığının farkına varır. Artık, dış dünyayla ilişiğini kesmiş görünen bir yeraltı barınağında çalışmaktadır. Kendi kendilerini küresel patron ilan etmiş şirket yöneticileri (ki karakterleri kölelerinkine tıpatıp benzer), fiziksel olarak sömürülen işçi sınıfının nasıl ortaya çıktığını tamamen unutmuşlardır: tuhaf bir tersine bakışla, gönüllü köleliğin adı özgürlük olmuştur bu dünyada. Kaplan'ın çalıştığı şirkette yürek hoplatıcı bir oyun dönüyor, ta ki yürekler gerçekten hoplayıncaya kadar.*

Şu sıralar yeraltında çalışıyorum. İçini bok götüren, kokuşmuş bir yeraltı sığınağında değil, Londra'nın finans merkezinde, yüzeyin çok derinlerindeki klima destekli bir ortamda doktorluk yapmanın huzuru içinde çalışıyorum. Doktorların muayene odaları yerin yedi kat dibinde. Tepemizde yükselen katlar ve yeşil halılar, dışarıdan gelen bütün sesi boğuyor. Bazen benim ofisimle bitişiğindekini ayıran ince duvardan içeriye bir insan sesi sızıyor: hastasını ya muayene ya da teselli etmeye çalışan bir başka doktorun sesi. Buraya hiç gün ışığı girmiyor, içerideki tek ışık, neondan yayılan donuk beyaz aydınlık. Bomba

ve silah sesleri tepemde gümbürderken böyle bir tedavi merkezi için neler vermezdim, diye düşünüyorum. Şimdi savaşın gürültüsü yerine, tecrit hücresinin sessizliği hakim.

Endüstriyel tıp alanında uzmanlık kazanmak için biraz klinik uygulama tecrübesi edinmek üzere çalışıyorum burada. Endüstriyel tıp, bende endüstriyel civa zehirlemesinden muzdarip acil vakaları gördüğüm zaman başlayan bir ilgi. Test kitaplarım masanın üzerine dağılmış, bir sonraki hastamın içeriye girmesini bekliyorum. Bu yeraltı odasından bizi çevreleyen toprağın üzerindeki, başka bir bankanın genel merkezinin temellerinin atıldığı inşaat gürültülerini hissedebiliyorum. Ara sıra havalandırma sistemi çalışınca, hava basıncında ani bir değişim oluyor, tıpkı çok uzaklardaki bir yaylım ateşinin barometrik şok dalgaları gibi.

Asla kaçamayacakları güçler tarafından köşeye sıkıştırılıp ortadan kaldırılmış ya da kendi çaresizliklerinin altında ezilmiş savaş ve bunalım kurbanlarıyla uğraşmaya alışığım. Fakat bugüne kadar gördüklerimin en tuhafı olan bu yeni savaşta, hastalarım çok daha sinsi bir saldırıyla karşı karşıya: kendi kurdukları hayatların saldırısıyla. Çalışkan borsa simsarlarının, banker ve tüccarların, acımasız bir dünyanın ayakta kalmaya çalışan üretken bireylerinin savaşı bu. Başarılı olamama korkusu tarafından insafsızca yönetiliyor ve başarı hastalıkları yüzünden yataklara düşüyorlar; kalp krizleri, ülserler, panik ataklar, tiryakilikler. Ekonomik medcezirler onların lehine işlemediğinde, başarısızlığın terörüne maruz kalıyorlar; uyku bozuklukları, depresyon, iktidarsızlık ve alkolizm birbirini kovalıyor. İster ilerlesinler, ister gerilesinler, hayat onların gözünde her zaman bir tehdit barındırıyor. Bazıları eninde sonunda bu yüksek gerilime dayanamayıp patlayacak.

Son birkaç aydır gösterdiği yüksek performans nedeniyle büyük ikramiyeler ve terfiyle ödüllendirilen gelecek piyasaları katından bir adamı muayene etmem istendi. Bütün bu başarıları nedeniyle, adamın birtakım tuhaf hareketler yapması dehasının açık bir delili olarak sineye çekilmekteydi. Bazen iş çıkışında gittiği borsacıların barında çılgınca davranışlar içine giriyor, ama bu hareketleri bile tanrısal karizmasının hanesine eklenen artı bir puan oluyordu. Son günlerde, nasıl olduysa, bu kusursuzluk abidesinin iş konusunda verdiği tuhaf kararlardan şikayet etmeye başlayan müşteriler nedeniyle üst yönetimde bir huzursuzluk hasıl oldu. Adam büyük bir cesaretle, piyasadaki dalgalanmaları önceden tahmin etmek için kullandığı gizli ve karmaşık kişisel metodunu açıklamaya karar verdi. Meşrubat kutularının üzerindeki son kullanma tarihlerinden sezgisel sinyaller aldığını söyleyince, adamı dosdoğru bana yolladılar.

"Bu tarihlerin hepsi şifreli, doktor," dedi muayenede, paltosu omuzlarından sıyrılmış, heyecanlı adımlarla odanın içinde dolanırken. "Elimdeki ipuçlarını dinlemen gerek. Bir ay önce Paris'e gittiğimde, oradaki insanların gerçekten Fransızca konuşmadıklarının farkına vardım. Benim anlayamayacağım, şifreli, uydurma bir dilde konuşuyorlardı.Önceleri durumun farkına varmamış gibi yaptım, ama sonra bu şifreli dili konuşanlardan biri fazla ileri gitti. Sokakta yanımdan geçerken, yaptığım işlemlerdeki sicilim hakkında bir şey söyledi. Bu gizli bir bilgidir; tamamen gizli. Bu bilgiyi nereden öğrendiğini ısrarla sordum adama. Sokakta bir bağrış çağrış koptu ve polis gelip beni tutukladı. İşte, ortada dönen dalavereyi anlarsan, seni bu şekilde susturuyorlar."

Teşhis koymak pek zor olmadı -adamın şikayeti akut şizofreniydi- ancak onun çalıştığı türden bir yerde kimsenin bu pa-

ranoid kuruntuları yadırgamamış olması bende gerçekten bir merak konusuydu. Onun için bir psikiyatrik terapi seansı ayarladım ve sonra da durumu müdürüne izah etmeye çalıştım.

"Psikiyatrist de nereden çıktı?" diye direndi kadın müdür. "Bu adam deli değil ki. Üstelik elimizdeki en iyi satıcılardan biri."

"Olabilir, fakat şu anda bariz bir biçimde hasta," diye açıklamaya çalıştım. "Tedaviye ihtiyacı var ve tedavi edilirse çok büyük bir olasılıkla yeniden eski haline dönecek. Omuzlarına taşıyabileceğinden fazla yük bindirilene kadar oldukça iyi idare etmiş gibi görünüyor. Böyle şeyler savaştaki askerlerin de başına gelir bazen; bazıları psikotik olur, ama cepheden geri çekildiklerinde hızla iyileşirler."

"Cephe saçmalığı da nereden çıktı?" diye itiraz etti kadın bu kez. "Adam sadece bir hisse simsarı. İşinde ne kadar iyi olursa olsun, baskı altında çalışamayacaksa hiçbir işimize yaramaz."

1930'ların tıbbi araştırmalarındaki gelişimin temelini yeni hormon araştırmaları oluşturuyordu. İnsülini keşfeden mucide Nobel ödülü verildi, aynı şekilde tiroidlerin nasıl düzenleneceğini bulan bilim adamına da. Dünyanın her yerindeki bilim adamları, laboratuvar farelerine, vücuttaki salgıları canlandırmak ve yeni hormonlar 'bulmak' üzere hazırlanmış birtakım tatsız uyarıcılar vererek denek olarak kullanıyorlardı. Kanada'da çalışan Profesör Hans Selye, laboratuvarındaki farelerle çalışırken, sürekli aynı sonucu veren deneysel bir bulgu keşfetmişti. Gürültü, acı, soğuk ya da yer değiştirme gibi herhangi bir rahatsız edici etken söz konusu olduğunda, denekler üzerinde hep aynı patolojik sonuç görülüyordu. Vücudun hastalıklarla başa çıkması için gerekli olan lenf sistemi her seferinde daralıyordu. Genişleyen adrenal bezeleri kana adrenalin pom-

palıyor, midenin koruyucu mukozası işlevsizleşiyor ve bedende bir yığın doğal erozyon gerçekleşiyordu. Vücut bir müddet karşı karşıya kaldığı bu yeni duruma uyum sağlamaya çalışarak dayanıyor, ama baskı devam ettiğinde yeniliyordu.

'Stres hastalığı', İkinci Dünya Savaşı sırasında stratejik öneme sahip bir konu haline dönüştü. 1942 senesinın kış ayında, Stalingrad'da köşeye sıkıştırılan Alman ordusu içindeki doktorlar, herhangi bir yara almaksızın ya da teşhis edilebilir herhangi bir hastalıktan şikayetçi olmaksızın, durup dururken ölen askerlerden söz ediyorlardı. Girgenshon isimli üst düzey bir ordu patalojisti, kuşatılan bölgeye olayı araştırmak üzere özel olarak gönderilmişti. Büyük bir özveriyle çalışan Girgensohn, bitmek tükenmek bilmeyen top ateşlerinin altında, ölüm sebebi bilinmeyen 50 askerin cesedi üzerinde otopsi yapmayı başardı. Otopsiden önce kadavraların buzunu çözmek için o sıralar oldukça kıymetli olan benzin bile kullanıldı. Girgenshon, otopsi sonucunda askerlerin yarısının açlıktan öldüğünü tespit etti. Geri kalanların ölüm nedenini, aşırı fiziksel ve psikolojik baskı kaynaklı metabolik çöküntüye bağladı –ki sonradan görev yapacağı bir Rus esir kampında geçirdiği yedi yıl boyunca bu teorisini oldukça geliştirecekti.

Günümüzde, stresten kaynaklanan hastalıkların varlığı - savaş ya da benzeri sıradışı olaylarda görülenden çok daha az baskıya maruz kalınan durumlarda bile- kesin olarak kabul edilmiştir, ancak eskiden olduğundan daha iyi anlaşıldığı söylenemez. İşim sırasında, şirketlerinin personel departmanları tarafından gönderilen pek çok stres mağduruyla karşılaşıyorum. Yanlarında, şirket yetkilileri tarafından yazılmış, artık kurumun ihtiyaçlarını karşılayamadıklarına dair açıklamaların dolambaçlı bir dille anlatıldığı mektuplar getiriyorlar. Bu insanlar muhtemelen sık sık hastalık izni alıyorlar. Ki-

misi hiperaktif ve işine konsantre olmakta epeyce zorlanıyor. Kimisinin da mide ülseri var. Bazen bu mektuplarda bir ispiyon havası sezilir; işte bu eleman, diye yakınır şirket yetkilileri, işlerimizin bozulmasına neden olan elemandır; belki siz onu kovmamız için gerekli olan bahaneleri yaratabilirsiniz. Böyle olaylarda doktorun sorumluluğu tuhaf bir biçimde çarpıtılır. Muayeneler tüzel müşteri, yani Şirket için gerçekleştirilir. Ama olması gereken insani boyut ve tedavi taahhüdü doktor ile hastası arasındadır. Sorunlar bazen "İnsan Kaynakları"nın algıladığından çok daha fazla karmaşıktır.

Bir keresinde, fazla rahat davrandığı için rahatsız oldukları bir adamı göndermişlerdi bana. Öğleden sonraları tam da piyasaların çılgınca bir kapanış koşturmacası içine girdiği sıralarda, sanki hayal aleminde kaybolmuş gibi, masasında sakince otururken görmüşler adamı. Onunla konuşurken yüzüme uyuşturucu almış gibi dalgın dalgın bakıyor. Bir dizi küçük ve önemsiz detaydan bahsediyor; sırt ağrısı, boyun tutulması, baş ağrıları. Yorgun olduğunu kabul ediyor, ama bu yorgunluğa neden olarak ofise gidiş gelişleri esnasında yolda fazla zaman harcamasını gösteriyor. İşteki veriminin düştüğünü ya da mesuliyetini üstlendiği kurumun onu gözden çıkarmaya hazırlandığını kabullenecek durumda değil. En sonunda adam çok fazla içtiğini inkar ediyor, yalanı, alkol nedeniyle karaciğerinde yer eden hasarı belirlemek üzere laboratuvar testine tabi tutulacağını öğrenince ortaya çıkıyor.

Peki, başarıya doğru giden bütün basmakları kolayca tırmanmışken, bu adam nasıl böyle sefil bir duruma düşebilmişti? İktisatçılara özgü güçlü bir seziyle, kendisi gibi gözü yükseklerde olan bir meslektaşıyla evlenmişti. İkisinin kazançları birleşince muhteşem bir ev almayı ve örnek bir aile yaşantısı kurmayı başarmışlardı. Yine de bunlar onu mutlu

etmeye yetmedi. Yorgunluktan ölmek üzere olduğu zamanlar dışında küçük çocuklarını çok az görebiliyor. Herhangi bir spor yapamayacak kadar yorgun. Artık karnı hiç acıkmıyor, çünkü iş yerinde damar tıkamaktan başka işe yaramayan harika öğle yemekleri yiyor. Kilo vermiş, ama bu arada kolesterolü istikrarlı bir biçimde tehlikeli seviyeye doğru tırmanıyor. Ona sadece üç yıl önce yapılan sağlık kontrolündeki halini hatırlatıyorum, futbol yaptığı, koşuya çıktığı, yüzdüğü, formda ve sağlıklı olduğu günleri. O da bu duruma nasıl düştüğünü anlatmaya başlıyor isteksizce.

"Başarı suçluluk duygusunu da beraberinde getiriyor," diye başlıyor. "Böyle bir şeyin olabileceğini hiç düşünmezdim, ama köpekbalığı havuzundan çıkartılıp da yöneticilik mertebesine yükseltildiğimde, para kazanmak artık çok kolaydı. Denizde kum, bende para. Kazanmak için hiç çaba sarfetmiyordum, adeta gökten yağıyordu. Bulunduğum mevkiyi şirketime borçluyum ve artık şirketim için elimden gelenin en iyisini yapmadığımdan endişeliyim. Bu nedenle bedel ödemeye çalışıyorum. Birinin müşterileri yedirip içirmesi gerekiyor ve bu işi ben üzerime aldım. Kurumun birinci sınıf soytarısı olmaya çalıştım."

Yeni elemanların işe alınma öncesi sağlık kontrollerini ben yapıyorum. İşe yeni alınanları savaşa girmek için yanıp tutuşan acemi erlere, kendimi de ordunun sağlık biriminde çalışan bir doktora benzetiyorum. Onları muayene ederken -göz muayenesi, idrar ve kan tahlilleri, fiziksel testler yaparken-, bu körpe bedenlerin yaşın ve stresin etkisiyle zaman içinde nasıl yıpranıp bozulacağı aklımdan hiç çıkmıyor. Hayatlarını bu iş üzerine adayacak körpe bedenler daimi bir belirsizlik içinde yaşayacaklar. Bir masanın arkasına tecrit edilecek, bilgisayar ekranlarıyla kuşatılacak, boyunlarından sarkan telefonlarla

şifreli konuşmalar yapacak ve gün ışığını nadiren görecekler. Öğünleri atıştırmalık sandviçlerle, tepkileriyse tepelerindeki piyasadaki dalgalanmaları gösteren haber ekranlarıyla sınırlı olacak. Satıcılar komisyon üzerine çalışır: ne kadar çok çalışma, o kadar çok para, prestij ve güç demektir. Ama her kazananın arkasında, içi içini kemiren, zorlu rakibini alaşağı etmek için yanıp tutuşan daha sert, daha aç ve daha acımasız bir başka rakip vardır. Ve dahası, o çok ortaklı şirketi oluşturan ortaklardan her biri, sözleşmelerde yapılacak ani bir değişiklikle şirketi feshedip işgücünü eritebilecek güce sahip üst düzey yöneticiler, en tepede cellat gibi beklemektedirler.

Hastalarından biri, kalbe bağlı stres testini de içeren detaylı bir sağlık taramasından geçiyor –verimli kadroya işverenler tarafından tanınan bir ayrıcalık. Laboratuvarda, ölçüm cihazının hemen yanındaki duvara bitişik özel egzersiz bisikletinin pedallarını hırsla çeviriyor. Elektro-kardiograf kablolarından oluşan ağ, göğsüne yapıştırılmış elektrotlardan çıkan sonuçları kaydediyor, ağzına içine çekip bıraktığı havanın içindeki karbondioksit ve oksijen yoğunluğunu ölçen başka bir cihaz takılı. Kalp monitöründeki göstergeleri takip ederken, gözüne giren ter damlaları yüzünden sürekli gözlerini kırpıştırıyor; monitöre olan ilgisi kendi sağlığını düşündüğü için değil, iş arkadaşlarıyla karşılaştırıldığında nasıl bir sonuç verdiğini merak ettiğinden.

Bisikletten inince, "Seans salonundan Max Guano gelmiş benden önce buraya," diyor soluk soluğa.

"Guano bisiklete ne kadar süre bindi? Onun nabzı maksimum düzeye ne kadar zamanda ulaştı?"

Adama -makul bir yoldan- biraz farkındalık kazandırmayı umarak ve mahremiyete saygısızlık etmemeye çalışarak, bu sorusunun bana obur bir çitayla karşılaşan iki yürüyüş-

çüyle ilgili fıkrayı hatırlattığını söylüyorum. Çitayla karşılaşan yürüyüşçülerden biri kendini kaderine teslim ederken, öteki aceleyle koşu ayakkabılarını giyer.

Birinci adam diğerine, "Sen delirdin mi?" diye bağırır. "Bir çitadan daha hızlı koşamazsın."

İkinci adam, "Çitadan hızlı koşmama gerek yok," der, "Senden hızlı koşsam yeter."

Hastam, bir türlü düzelmeyen soluğunu ayarlamaya çalışırken, vakur bir edayla gülümsüyor. Beni kırmamak için güldüğünü görebiliyorum. Ben onun için, para kazanmak yerine insanları iyileştirecek eski moda bir mesleğe gönül vermiş biriyim. Kendisini ve meslektaşlarını değerlendirdiği ölçülere göre -piyasadaki mevki, zenginlik, tüketim gücü ve stil- ben çoktan kaybetmiş bir zavallıyım. Oysa onların içinde bulundukları sistemde, kazanma mecburiyetinin baskısı çok fazla. Bir adam, benzer bir testten geçtikten sonra, ona bir kalp uzmanına görünmesini tavsiye ettiğimde, bana verdiği cevabı hatırlıyorum, ki kalp elektrosu adamın kalp krizi geçirme riski altında olduğunu gösteriyordu.

Verdiği ilk tepki, "Bunu şirkete söylemezsiniz, değil mi doktor?" diye sormak olmuştu. "Eğer öğrenirlerse beni seans salonundan kesin çıkartırlar."

Bu olay bana hiç komik gelmemişti: başarısızlığı ölümden daha korkutucu bulan birine kim gülebilirdi ki?

Ama işlerinde belirli bir mevkiye gelmiş ve başarıyla ödüllendirilmiş olanların bile yerlerini koruyacaklarının garantisi yok. Hastalarım arasında şirket müdürleri de var, başkalarını zor durumda bırakan kararlar veren adamlar bunlar. Onların verdiği kararlar binlerce, milyonlarca insanı etkiler. Kolları dünyanın her yerine uzanır; onlar bu durum için 'global' terimini kullanmayı tercih ederler. Bazıları dev-

let politikasını etkileyecek kadar nüfuzludur. Bu adamların bir bölümünün yıllık kazancı, şirket hisseleri ve ikramiyeleri de hesaba katarsak, bir zamanlar çalıştığım fakir ülkelerin yıllık toplam sağlık bütçelerinden daha fazladır. Para, bu adamları görünür kılmış, onlara şekil vermiştir. Onların şirket imparatorlukları, değeri onlara kaynaklık eden şirketlerin -fabrika, ürün ve sipariş defterleri gibi- somut mal varlığına bağlı olmayan hisse senetlerinin alım satımı üzerine kuruludur. Peki, manevi zenginlik düşünüldüğünde, bu adamlar kendilerini nasıl görüyorlar? Eğer para, gücün tanrısıysa, hayali servet insana ne verebilir? Kolayca elde edilen savurgan hayat tarzı, her an bir huzursuzluk kaynağına dönüşebilir. Yazlık ev, çocukların özel okulları, midilliler ve dört çekiş gücü olan ful-aksesuvar araçlar zamanla gerçek görünmemeye başlar. Tüm bunlar bir felaketin habercisidir; Büyük Depresyon'un.

Tam karşımda güçlü bir adam oturuyor. Uluslararası bir yatırım bankacılığı grubunun müdürü, ve her haliyle -çalıştığı şirketten ve sinekkaydı traşından tutun, klasik tarzdaki takım elbisesine kadar- bir başarı timsali olduğu belli. Milyonlarca parayla oynayan kararlar alıyor, kuşkusuz parasını kazanıp limuzini kapıyor. Ama tüm bunlar kafayı sıyırmasına engel olmamış.

"Hayalet mi?" diye soruyorum.

Başını sallıyor, kafası fena halde karışmış.

"Kız arkadaşımın evinde uyuyordum. Bir şey beni uyandırdı. Gözlerimi açtığımda, etraf karanlık olmasına rağmen her şeyi net bir biçimde görebiliyordum. Yatağın ayak kısmında biri dikilmiş bana bakıyordu." Görüntüyü zihninden silmek istercesine kafasını sert bir biçimde sallıyor. "Kız arkadaşımı uyandırmayı denedim, ama bir ağırlık beni yatağa

doğru bastırıyordu, o kadar güçlüydü ki parmağımı bile oynatamıyordum. Yorgan kurşun gibi ağırlaşmıştı."

Ellerini pantolon deseninin çizgileri üzerinde dolaştırıyor. "Işıklar söndüğünde o odanın zifir karanlık olduğunu biliyorum. Normalde hiçbir şey göremiyor olmam gerekirdi, ama onun gözlerini gördüm. Hareket dahi edemedim, ama orada öleceğimi biliyordum. Orada durup bana bakanın kendi ölümüm olduğunu anladım."

"Oldukça korkutucu bir tecrübe yaşamışsınız," dedim, "ama mantıklı bir açıklaması var. Anlattığınız her şey, uyku felcinin klasik tarifine uyuyor, özellikle de korku ve hareket edememe hali."

Söylediklerimi kulak arkası ediyor. "Bir psikiyatrist de böyle söylemişti, ama orada ne gördüğümü bilmiyordu. Siz de bilmiyorsunuz. O benim ölümümdü."

Sonra metresiyle arasındaki ilişkinin bittiğini, evliliğinin yıkıldığını anlatıyor. Danışmanlara, medyumlara, alternatif terapistlere ve hatta bir Katolik rahibe bile başvurmuş. Ona göre hepsi bu olayı kendi gerçekliklerine uygun olarak şekillendirmeye çalışmış.

Görünüşte şehrin finans merkezinin hızlılarından birine benziyor, kolesterolünü makul seviyede tutmak ve karın sıkılaştırmak için kişisel antrenörüyle düzenli aralıklarla çalışan türden biri. Ama bu olay, içinde yaşadığı inanç aleminde büyük bir çatlak oluşturmuş. Artık ölümün kaçınılmazlığını kavramış, başka hiçbir şeyin gerçeklik değeri kalmamış. Bir zamanlar ona yaşama gücü veren büyük hırslar -mal varlığı, alkış, iktidar- yok olup gitmiş. Tek yapabileceği şey, en iyi yaptığı işi yapmak: global pazarda oyunlar oynamak. Öyle de yapıyor, kendisini ruhsuz bir ilgiyle, artık ona anlamsız gelen milyonlarca parayla ilgili büyük kararlar alırken dışardan

seydediyor. Bu adama karşı büyük bir acıma hissediyorum. Bu duruma daha ne kadar dayanabileceğini merak ediyorum.

Hayattan, umuttan ve motivasyondan bahsediyorum ona, ama sonuç vermiyor. Adamın yalnızlığı, mayınlı bir tarlaya adım atan ve sonra da patlayan mayın yüzünden kopan bacaklarından geriye kalanı uzun uzun seyreden zorunlu bir askerinki kadar yoğun. Bank of England'ın yan sokaklarından birinde bir şeyler atıştırırken farkına varıyorum ki, bu şehirde, gerçek savaş alanlarında karşılaştığım patolojinin, altüst oluş duygusunun aynısını görmek mümkün. Ne kan tahlili sonuçları, ne kardiyografi ne de hayatının keyifleri onun için bir şey ifade ediyor. Masamın önünde, aklında yetişmesi gereken bir başka randevu olan biri gibi ilgisizce dinliyor beni.

"Aceleye gerek yok," diyorum ona. "Bazıları ölümden kaçar, bazıları da ölümü kovalar. Ama hepsi de ölüme aynı anda yakalanır."

"Sen ne bilirsin ki?" diyor adam, muhtemelen ne işle uğraştığımı unutmuş. "Sen ölüm hakkında ne bilirsin ki?"

("Epilog", *Acil Yardım Merkezi, Bir Cerrahın Yolculuğu*, 2001)

BABAMIN ÖLÜMÜ

Bert Keizer

Bert Keizer, Amsterdam'daki bir bakımevinde çalışan bir hekimdir. Çalışma hayatı hakkındaki biraz karanlık düşüncelerini, ölümüne şahit olduğu hastalar hakkındaki edebi ve felsefi düşünceleriyle birlikte, İngilizce'ye kendisinin çevirdiği Bay Ölümle Dans *adlı çok başarılı kitabında toplamıştır. İlk olarak bir konferansta okuduğu aşağıdaki parçada, hastaların hekimlere sık sık yinelediği bir soruyu inceler: Hasta sizin akrabanız olsaydı ne yapardınız? Makalesi, günümüzde üzerinde tartışılan bir konu olan ötenaziye de değinmektedir bir anlamda. Keizer'in görüşüne göre -tıpkı Hollandalı hukukçular gibi- ötneazi, bir suçtan çok, teknolojinin hastanın doğal ölüm sürecine karışmasına engel olan bir işlemdir. Bu görüşe göre, teknoloji, tıbbın gerçek yardımının ne olduğunu ortaya koymasına engel olan karmaşık bir araç olarak da görülebilir.*

Bugün, iyi yaşamak ve iyi ölmek konusunu ele almak, özellikle tıbbın bu faaliyetler üzerindeki etkisine değinmek arzusundayım. Benim rahatsız edici inancıma göre, bugün Avrupa'da uygulandığı haliyle tıp, iyi ölmek söz konusu olunca yetersiz kalmaktadır. Ayrıca, tıbbın iyi yaşamaya olan katkısı, hem hekimler hem hastalar tarafından fazlasıyla abartılmaktadır.

Öncelikle, tıbbın iyi yaşamaya yaptığı katılara göz atalım birlikte. Tarihe dönüp baktığımızda, insanların, daha basit tıbbi vazifeleri yerine getirmekte oldukça başarılı olduğunu gö-

rüyoruz. Obstetri alanından söz etmediğimi hemen belirtmeliyim, bu alanda yapılan korkunç hatalar hakkında pek çok şey okudum, fakat kırıklar ve yaraları tedavi etmek söz konusu olduğunda sıradan insanların da oldukça başarılı olduğunu görüyoruz. Tabii başka hafif hastalıklar için de geçerlidir aynısı, ancak lütfen ayrıntıya girmemi istemeyin benden. Tedavi yöntemleri arasında şifalı otlar ve daha mide bulandırıcı hammaddeler ön sıralarda gelmekteydi. Bunlar, çoğu kez insanların varlığından bile haberdar olmadığı bir hedefe ulaşıyor ve tedavide işe yarıyordu. Kullanılan diğer yöntemler arasında, kusturmak, bağırsakları temizlemek, yakı yapıştırmak, dua etmek, kutsamak, kurban etmek, elle sağaltmak, hacca gitmek, yakmak, tütsülemek, hastalığı komşulara vermek, bir hayvana bulaştırarak hastalıktan kurtulmak, hastalığı korkutmak, ay ışığına göstermek, mıknatıslar kullanmak, elektrik vermek, büyülemek ya da hipnotize etmek de sayılabilir; derken, kendimizi birdenbire on dokuzuncu yüzyılda bulduk.

Eğitimli her hekim, mesleğimizin on dokuzuncu yüzyıla kadar sağlam temellere sahip olmadığını söyleyecektir. Bilimsel, rasyonel tıp dediğimiz şey, bedenin fonksiyonları ve arızaları hakkındaki önemli görüşlerin hepsi, on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında gelişti. Bu ilerleme, kısa sürede hız kazanarak toplumsal ve fiziksel yaşantımızın en önemli faktörlerinden birine dönüştü.

1850'den sonra, modern tıbbın giderek geliştiğini söylemek mümkündür. En önemli ve ilk adımlar, şu üç keşif sayesinde sgerçekleşti;

- İlk olarak, hastalık semptomlarının anatomik bir temel üzerinden incelenmesindeki gelişmeler,
- İkinci olarak, hastalıkların bakteriyel sebeplerinin bulunması ve bakteriyel hastalıkların bulaşmasına engel olacak yöntemlerin geliştirilmesi,

- Üçüncüsü de, anestezinin keşfedilmesi ve hekimin çırpınan bir hastanın korku dolu paniği yüzünden aceleyle işini bitirmeye çalışmak yerine istediği kadar zaman harcayabilmesi.

Başka ilerlemeler de takip etti bunları; antibiyotikler, insülin, ameliyat araçlarının ve yöntemlerinin gelişmesi, psikoterapik tedaviler, çocukluk hastalıklarına karşı geliştirilen aşılar, açık kalp ameliyatları, böbrek nakli, kalça kemiği ameliyatı, gebelikten korunma yöntemleri, tramvaloji, yoğun bakım teknikleri ve pek çok başka alanda hayati gelişmeler yaşandı. Gerçekleştirilen tüm gelişmeleri size tek tek saymam elbette mümkün değil, fakat bu gelişmelerin doğurduğu bazı sonuçlara değinmekte fayda var.

Tıp bu kadar çok geliştiği ve görünüşe göre pek çok acıya son verdiği için, karşısında güçsüz düştüğü başka pek çok acı önemsiz sayılmaya başlandı.

Tıbbın bazı alanlardaki harikulâde başarısı başımızı öyle döndürdü ki, bunun başka bütün alanlara uygulanabileceğini sanmaya başladık. Bugün değilse bile, gelecekte böyle olacağına hiç kuşkumuz yok. Bu yüzden sanıyoruz ki, teşhis aşamasından sonra, hastanın şikayetlerinin sebebi mutlaka ortaya çıkacak ve hasta mutlaka tedavi edilecek; öksürük, göğüs röntgeni, zatürre ve penisilin, vs. Görmezden geldiğimiz şey de şu; pek çok vakada, bu şikayet-teşhis-tedavi zinciri işlememektedir. Hatta çoğu kez teşhis aşamasından öteye gidemiyoruz; çünkü söz konusu hastalığın tedavisini bilmiyoruz. Kalp krizini tedavi edemiyoruz, Alzheimer hastalığını, Parkinson hastalığını, multipl sklerozu ya da şizofreniyi, nikotin bağımlılığını, osteoporozu ve en inanılmazı, kanseri bile henüz tedavi edemiyoruz.

Genel olarak söylendiği şekliyle 'kansere karşı verdiğimiz savaş', yirminci yüzyılın ikinci yarısında tıp alanında gerçekleştirilen en etkileyici faaliyeti oluşturuyor. Batı dünyasının en iyi laboratuvarlarında çalışan en parlak beyinler, kanserin tedavisini bulmak için elli yıldır çalışıyorlar; bu araştırmalar için harcanan trilyonların haddi hesabı yok. Kanserin tedavisi, yani bu önemli gelişme, tam elli yıldır ha bulundu ha bulunacak diye beklemekteyiz.

Kanser tedavisinin tarihsel gelişimi, insana yetmiş senedir Sovyetler Birliği'nde ortaya çıkması beklenen, ancak bunu bir türlü başaramayan 'gerçek sosyalizm'in tarihi gelişimini hatırlatıyor. Görünüşe göre, onkoloji de aynı durumda.

Bu, gerçekten de hayret edilecek bir durum, çünkü tıbbın doğası hakkında bir şeyi ortaya çıkarıyor; tıp, yapması gerekeni her zaman yapamayabiliyor, fakat ne olursa olsun faturayı gönderiyor. Bu yönüyle dua etmeye benziyor; bir şey istiyorsunuz, fakat istediğiniz şeyi elde edemezseniz, isteme yönteminizi suçlamıyorsunuz.

Tıbba uzaktan baktığımızda, merkezinde küçük, parlak bir çember olduğunu göreceğiz; bu çemberin içinde, etkili olduğu kesinleşmiş olan tedavi yöntemleri bulunsun. Bu merkezden uzaklaştıkça, daha loş yerler göreceğiz; bunlar da günü gelince parlak merkezdeki yerlerini alacak olan, fakat henüz etkinlikleri kanıtlanmamış diğer tedavi yöntemleri; şimdilik o parlak çemberin içinde olmaya *hak kazanmamışlar*. Bunlardan daha da uzağa baktığımızda tek gördüğümüz karanlık olacak. Bu karanlık yerdeki tedavi yöntemleri, hem niyetleri hem sonuçları açısından aptalca, zalimce, dürüst olmayan, masumane, sinik, zararsız, sağlıksız yöntemlerdir. Hekimler, bilimsel olarak doğruluğu kanıtlanmış şeylerden çok daha fazlasını o içi boşalmış merkeze koymaktalar. Has-

talarsa karanlık bölgelerden haberdar bile değil. Onlar sadece merkezdeki tedavi yöntemlerini, ya da merkeze yakın olan yöntemleri görebilmekteler.

Peki, niçin tedavi yöntemlerine abartılı bir değer biçiyoruz? Basit ve açık cevap şudur; ölmek istemediğimiz için. Tıbbın çözümünü bulmak zorunda olduğu, sonsuza kadar yaşama talebi yüzünden, tıbbı efsanelerden bütünüyle ayırmamız mümkün olmamaktadır. Nasıl savaşın çekiciliğini yok edemiyor, savaşın şan, şöhret ve kahramanlıkla bağdaştırılmasına engel olamıyorsak, bunu da yapamıyoruz. Savaş çekici olmamalı, tıp da efsanelerden uzak durmalı, fakat hastalığın, yetersizliğin, güçten düşmenin, yaşlanmanın, ölümün karşısında o kadar güçsüzüz ki, buna engel olamıyoruz. Bizi ezip geçecek kadar büyük bir tehditle karşı karşıya olduğumuz zaman, aklımıza mukayet olmamız, filozoflar ne derse desin mümkün olmuyor.

Tıbbın iyi yaşamamıza yaptığı katkıların elbette değeri ölçülemez. Fakat hekimlerin ve hastaların bu katkılar hakkındaki *düşünceleri*, mantığın ötesinde, hatta asılsızdır.

Tıbbın değerini ve gerçekleştirebileceklerini fazlasıyla abartmamızın ikinci bir sebebi de, bilimin doğasının yanlış anlaşılmasıdır. Ludwig Wittgenstein, *Tractacus* adlı eserinde şöyle diyordu: "Bütün bilimsel sorular cevaplandırıldığı takdirde bile, hayat hakkındaki sorunlara hiç dokunulmamış gibi gelir bize." Bence Wittgenstein şunu kastediyordu; acı söz konusu olduğunda, *niçin* sorusu her zaman ortaya çıkar. Yani, bir hasta "Niçin öleceğim?" diye sorduğu zaman ve hekim ona kalp damarlarının yetersiz çalıştığını, bikuspit kapakçığının sızdırdığını, ciğerlerinde sıvı biriktiğini, kanındaki oksijenin giderek azalmakta olduğunu uzun uzun anlatsa bile, hasta, hekimin sözünü kesecek ve soracaktır: "Bunları boşverin, niçin ben ölüyorum, bunu söyleyin bana?"

Bu noktada, hekim konuşmayı bırakır ve çenesini tutar, çünkü fizyolojik ve varoluşsal sorular arasındaki farkı bilmektedir. Tabii aslında bunların hiçbiri gerçekleşmez; hasta evine gönderilir, 'niçin ben' sorusu bir yığın diyagnostik manevra altında boğulur gider. Son derece üzücü olan yanlış anlaşılma da burada yatar işte; bir kan testi ya da bir röntgen filmi bize niçin burada olduğumuzu açıklayacak bir şey gösteremez. Tanrı da, on dokuzuncu yüzyılda bir ara binayı terk ettiği için, hayatın amacını bilememe yükü artık bütünüyle bizim omuzlarımızdadır. Bana öyle geliyor ki, bu cahillik, testlerden oluşan bir yığının altına güzelce gizlenmiştir, oysa bu testlerin hiçbiri bize niçin acı çektiğimizi söyleyemez.

Peki, bunun ne önemi var? Birincisi; acı çekiyoruz. Acımızı dini, metafizik ya da psikolojik yöntemlerle sindirmeye çalışırken bize önerilen biçimsiz bir biyokimya testi, acı çekmemize sebep oluyor. Hekim, hastalığı inandırıcı ve makul bir biçimde anlatıp metafizik açıdan sindirilebilir hale getirmekte, onu tedavi etmekten daha başarılı olan kimsedir.

İkincisi, bilimsel cevaplar peşinde koşmamıza sebep olan bu yanlış yarış, hekimi, bana göre hekimliğin yarısını oluşturan görevden azat eder; yani, acı çekerken hastasının yanında olma zorunluluğundan. Hekimler, insan acısını hafifletmeye pek heveslidirler -kim değildir ki-, bunu gerçekleştirerek göz önünde olmayı isterler. Bilimsel sorulara ve onların sevaplarına duyulan aptalca saygı, yok edilemeyen acının görmezden gelinmesine yardımcı olur.

Üçüncüsü, bilimsel cevaplara gereğinden fazla önem verilmesi, çekilen acılara bir de aşağılanmanın acısını ekler; kanserin belli evrelerinde kemoterapi uygulamak acımasızlıktan başka bir şey değildir; akıl sağlığı yerinde olmayan yaşlı hastaları yoğun bakım koğuşlarına yerleştirmek, onların gereksiz

yere acı çekerek ölmesine sebep olabilir. Hekime bilgimi kötüye kullanmayacağım, dedirten Hipokrat yeminine uygun olmayan pek çok işlem yapılır. Bütün dikkat biyokimyasal parametreler üzerinde yoğunlaştığı için bir insanın çektiği acıları görmezden gelmek, tıbbın sık sık işlediği bir günahtır.

Bazılarınız, anlattıklarımı asılsız, sorumsuz, abartılı, temelsiz, hatta histerik bulacaktır şüphesiz; ama sizi temin ederim ki, karşıt görüşün, hem de yüz elli senedir kopardığı yaygarayı bastırabilmek için bir nebze de olsa cırtlak çıkması gerekiyordu sesimin. Tıpla alay etmiyorum ben; sadece onun neleri yapamayacağını anlatmaya çalışıyorum.

İşte, tıbbın iyi yaşamaya katkısı bundan ibaret. Şimdi, iyi ölme konusundan söz etmeye başlayabiliriz.

Bütün hastalar er ya da geç ölecektir. Hekimler son zamanlarda istatistiklere o kadar meraklı ki, onların bu merakını gidermeye bir parça yardımcı olmak bile mutlu edecek beni; burada söz konusu yüzde, yüzde yüzdür!

Bilgeliğin, hastanın acısını azaltmak söz konusu olduğunda, kimi zaman cehalet kadar korkunç bir şey olabildiğini kanıtlamak için, iki ölümü karşılaştırmak istiyorum; Byron'ın ve babamın ölümlerini.

1824'te, Byron henüz 36 yaşındayken, kendisini Yunanistan'da, ülkenin bağımsızlığı için Türklerle savaşırken buldu. Ordu çok feci durumdaydı, Byron da kısa süre sonra, Missolonghi bataklıklarında ağır bir hastalığa yakalandı. Doktoru Julius Millingen'e, yaşamaktan yürekten bıktığını, fakat "aklında, kendisine rahat vermeyen iki korku olduğunu" söyledi. Şunları da ekledi: "Bir işkence yatağında günden güne eriyerek yavaş yavaş öldüğümü, ya da yüzümde aptal bir sırıtışla aniden ölüp gittiğimi düşünüyorum da..." Onu bekleyen, işkence yatağıydı. Byron'ın biyografi yazarı Leslie Marchand'a

göre, şair, kendisini tedavi etmekle görevli iki hekimden -Doktor Bruno ve Doktor Millingen- sağlıklı bir tavırla korkmaktaydı, nitekim, bu iki hekimin, tıbbi bir sıkıntı karşısında bildikleri tek tedavi yöntemi vardı: kan akıtmak. 10 Nisan sabahı Bruno bu tedavi yöntemini önerdi, fakat Byron reddetti. O zaman, doktor ona hint yağı içirdi ve sıcak küvete soktu. Üç gün sonra, Byron kan akıtılmasını ve sülük yapıştırılmasını reddettiği için, Bruno hummaya karşı antimon tedavisi önerdi. Hastalığın beşinci gününde, Dr. Millingen de çağrıldı ve ikisi birlikte, Byron'u kanatma yöntemiyle tedaviyi kabul etmeye iknaya çalıştılar. Bu kez şair sinirlendi ve, "neşterin kılıçtan çok adam öldürdüğünden haberdar olduğu"nu söyledi. Ona yeni mühsiller ve haplar verdiler, ertesi gün akşamüstü tekrar yanına gelip, bir kez daha kanatma tedavisi uygulamak için ısrar ettiler. Byron, daha önceki gibi aksi bir tavırla bu talebi yeniden reddetti. Onlara şöyle söyledi: "Sinirleri bozulmuş bir hastadan kan almak, bir müzik enstrümanının tellerini gevşetmek gibidir; çünkü müzik aletinin telleri, zaten yeterince gergin olmadığından kötü ses vermektedir."

Düşüncelerini böyle zarif bir biçimde ifade etmesine rağmen, Dr. Bruno kendisinden kan almak için yalvarmaya devam etti. Byron, metanetli bir biçimde onu her seferinde reddetti ve baş belası hekimlerin ısrarcı tavırlarından çok sıkılmış olduğu için, Parry adlı, yaşlı, aksi bir askerin odasında kendisine refakat etmesini talep etti. Akşamüstü Parry gittikten sonra, Byron şiddetli, spazmodik bir öksürük nöbetine tutuldu ve kusmaya başladı. Dr. Bruno, eğer kan akıtılmasına izin vermezse akciğerlerinde şişme olacağını söyleyip onu tehdit edince, sonunda ikna oldu ve ertesi gün kan alınmasına izin vereceğini söyledi. Fakat ertesi sabah kendini daha iyi hisedince sözünde durmadı, bu da doktorlarıyla arasında

şiddetli bir tartışmanın geçmesine sebep oldu. En sonunda Byron öfkeyle kollarını doktorlara uzatıp şöyle dedi: "Gelin o zaman, görüyorum ki, bir çift zalim kasaptan başka bir şey değilmişsiniz. İstediğiniz kadar kan alın, yeter ki çabucak yapın bunu!" Neredeyse yarım litre kan aldılar, fakat Dr. Millingen, sonrasında gerçekleşmesini umdukları rahatlamanın gerçekleşmediğini belirtti. İki saat sonra yarım litre daha aldılar, Byron yatışmış ve bitkin düşmüştü. Uyuyakaldı. Nabzı değişmeyince, hastanın parmaklarının da uyuştuğunu göz önüne alarak üçüncü bir kan alma işlemi daha gerçekleştirdiler. Byron, bilinci yerinde olduğu sürece onlara itiraz etti. Fakat çekmek zorunda kalacağı işkenceler henüz bitmemişti, çünkü sıra laksatiflere gelmişti.

Hastalığın yedinci gününde artık neredeyse çıldırmış hale geldiği için iki uzman hekim daha çağrıldı. Bu iki hekim, kan almak yerine ona biraz su ve şarap içirip bacaklarının iç kısmına yakı yapıştırdılar. Sekizinci gün, Byron'ın durumunun giderek kötüleşmekte olduğu anlaşılmıştı. Bunun üzerine, Dr. Bruno, en sevdiği tedavi yöntemini uygulamaya karar verdi; ölmekte olan hastasının şakaklarına on iki tane sülük yapıştırdı ve iki litre kan çekti. O andan sonra, Byron'm bilinci bir daha açılmadı, sürekli sayıklıyordu. Hekimler bir çare daha denediler; ona 'sinemaki lavmanı, hint yağı ve elli gram Epsom tuzu' verdiler. Byron, inanılmaz bir şekilde, akşam saat altıda tuvalete gitmek için yatağından çıktı. "Kahrolasıca doktorlar," diye homurdanıyordu, "bacaklarım tutmaz hale geldi." Yatağında dönünce bilinci yeniden kapandı ve doktorlar yeniden şakaklarına sülük yapıştırdılar. Kan, bütün gece müdahale edilmeden aktı ve ertesi gün sabah saat altıda, Byron öldü.

Fiziksel acıya bir de tıbbi aşağılamayı ekleyen bu üzücü olay insana o kadar saçma geliyor ki, bu doktorların ne yap-

maya çalıştığını kendi kendinize sormadan edemiyorsunuz. Bana kalırsa, Doktor Bruno ve Millingen'in kötü bir niyetleri yoktu. Fakat yine de, niyetleri kötü olmasa da, hastalarının isteklerini göz ardı edip tıp kitaplarına sadık kalarak, kötülük etmiş oldular.

Aynı şey, üstelik sık sık, hâlâ gerçekleşmektedir. Bu olaydan tam yüz yetmiş sene sonra, 1994 Mayıs'ında, bütün hayatı boyunca sarma sigara içmekten keyif almış olan, son zamanlarda nefesinin sık sık kesildiğinden şikayet eden 87 yaşındaki babama, amfizem teşhisi konuldu. Modern tıp tarihindeki en kötü karşılaşmalardan biri de, hayatının sonuna yaklaşmakta olan narin, savunmasız bir yaşlı adamla, kariyerinin başındaki atak, genç bir stajyer hekim arasında, bu vesileyle gerçekleşmiştir.

Babam, hastaneye yattıktan kısa bir süre sonra göğüs röntgenleri çekildi ve bir göğüs uzmanı tarafından muayene edildi. Doktor, babama oksijen, mukolitis, atibiyotikler ve fizyoterapi tedavisi tavsiye etti. Babamın durumu düzelmedi. Akciğer embolizmi ihtimali de göz ardı edilemeyeceği için, antikoagulatif de eklendi tedavisine. Ateşi çok yüksekti ve sürekli tedirgindi, geceleri bilincini yitirip sayıklamaya başlıyordu.

Doktoru, kardiyak yetmezliğinden şüphelendiği için bir kardiyolojiste başvurdu. Yeniden röntgenler ve EKG çekildi, uzman hekim babamın ilaçlarına diuretikler ekledi ve sahneden çekildi. Fakat hastada hiç iyileşme belirtisi görülmüyordu; hatta tam aksine, onu yavaş yavaş kaybetmeye başladığımızı hissediyorduk.

Hastanedeki altıncı gününde, dışkıyla birlikte kan çıkarmaya başladı; herhalde, ilaçlı dışkı, çıkarken kalın bağırsağın mukozasını tahriş ediyor olmalıydı. Bu kez, bir gastroentero-

lojist çağrıldı. O da, tabii ki kanser ihtimaline karşılık, kolonoskopi yapılmasını tavsiye etti. Kolonoskopinin mümkün olabilmesi için, ona Lord Byron'a verilen miktarda purgatif verildi ve işlemden önceki gece, annem onu kendi pisliği içinde yatarken buldu. Bu safhada kontrolünü tamamen yitirmişti, geceleri çok huzursuzlanıyordu, bir katetere bağlı olduğunu untup yataktan çıkmaya çalışıyordu. Bu zararlı gece gezintilerini engellemek için ona sakinleştirici, haloperidol verildi.

Yedinci gün, haloperidolün etkisiyle tremor halinde olduğundan güçlükle konuşabiliyordu, sürekli titremekteydi ve çok gergindi. Yine de kolonoskopiye götürüldü ve doktor, kolonunda bir polip bularak bunu yakarak almaya çalıştı. Daha sonra heyecan içinde bana anlattığına göre, bağırsak duvarında neredeyse bir delik açıyormuş, bu da önemli miktarda kan kaybına sebep olmuş.

Dokuzuncu gün, hemşirelerden biri, babamın büyük ihtimalle bir Alzheimer hastası olduğuna karar verdi. Onun düşüncesine göre -tabii şayet bu parlak buluşun arkasında gerçekten düşünceler varsa-, yaşlı hasta ne olduğu anlaşılmayan şeyler mırıldanıyorsa, büyük ihtimalle bir akıl hastasıydı. Bir psikiyatrist ve nörolojist, bu ihtimali incelemek için derhal olay yerine çağrıldı, bir beyin taraması yapılması gerektiği konusunda görüş birliğine varıldı, babama uygun bir bakımevi bulunması gerektiği gündeme getirildi.

Babam neredeyse hiçbir şey yemiyor, hareketsiz bir biçimde yatağında yatıyordu, bu yüzden, yatak yarası tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Bu ihtimale karşı, bir dermatolojist çağrıldı. Hastanede yattığı on gün boyunca, babam, bir pratisyen hekim, bir akciğer uzmanı, bir kardiyolog, bir gastroenterolojist, bir psikiyatrist, bir nörolog ve bir dermatolog tarafından muayene edilmişti. Acı vermeyen, fakat oldukça rahatsız

edici röntgen işlemine dört kez tabi tutulmuş, kendisine pek çok kan testi yapılmış, kolonoskopiden önce de, o korkunç bağırsak temizleme işlemi gerçekleştirilmişti. Ateşi çok yüksek olmasa ve yatıştırıcı almasa bile, bu kadar çok işlemden sonra şaşkın bir halde olacağına hiç şüphe yoktu.

Bütün bu uzman müdahalelerinin net sonucu şuydu; babam, çok yaşlı ve hasta bir adamdan, iletişim kurmanın mümkün olmadığı fiziksel ve zihinsel bir enkaza dönüşmüştü. Hepsinin üstüne, stajyer hekim bir de kan testlerine göre böbrek yetmezliği ihtimali olabileceğini söyleyip bir nefrolojiste danışmak istediğini bildirince, bu gidişata dur demenin vaktinin geldiğine karar verip aile doktorumuzun çağrılmasını istedik.

Aile doktorumuz takma dişlerini yerleştirdi, sonra uzun uzun gözlüğünü aradı, arkasından dikkatle gözlük camlarını temizledi ve kulağındaki işitme cihazını gayretli çabalardan sonra ayarladı. Sonra, babamın karşısına geçip oturdu ve yarım saat kadar konuştular. En sonunda ona ne istediğini sorunca, babam, tek istediğinin huzur içinde ölmek olduğunu, rahat bırakılmak istediğini söyledi. Yakınlardaki bir hastanenin yaşlılar koğuşuna sevkedildi, ona sadece biraz morfin verildi ve üç gün sonra, huzur içinde öldü. Ölümünden bir hafta sonra, patolojist beni arayıp, ölen babamın bağırsağından alınan polipin iyi huylu olduğunu müjdeledi.

Hiç şüphesiz, babamınki gibi bir ölüm döşeği, bir dahiliye hekimi için son derece asap bozucu olmalıdır. Çünkü, tüm bilgisine, uzmanlığına rağmen, bilgisi ve uzmanlığı tedavi yöntemini bulmasını sağlayamaz. Size, tedavi edebilecekleri umuduyla başka uzman hekimlere danışmaktan vazgeçmenizi söyleyen kan testleri yoktur çünkü. Beckett'in de dediği gibi: "İnsansınız ve bunu tedavi etmenin yolu yok."

Şimdi cahiliyet dediğimiz şey, Lord Byron'ın ölüm döşeğinde acı çekmesine sebep olmuş ve onu öfkelendirmişti. Günümüzdeki hastaları öfkelendirip onlara acı çektirenin, cahilliğin tam tersi, yani bilgi olması mümkün. Modern tıbbın iyi ölmeye yaptığı katkıdan söz edecek olursak, bu katkının felaketle sonuçlandığını söylememiz mümkündür. Ölmek üzere olan insanlara, en zayıf hallerindeyken, bir adamın kanındaki potasyum seviyesinin onun hayat ve ölüm hakkındaki düşünceleri ve duygularından daha önemli olduğunu düşünerek, bilgi körlüğü içinde saldırdığımız için kendimizden utanmalıyız.

Özetlemek gerekirse, bilimsel tıp, on dokuzuncu yüzyılda doğdu. Acıyı hafifletmekteki başarısı o kadar büyüktü ki, hepimiz buna hayran kaldık. Bununla birlikte, bütün fiziksel acılar tıp tarafından yok edilemez ve edilemeyecektir, bu mümkün değildir. Oysa biz, tıp buna muktedirmiş, ya da çok yakında bunu başarabilecekmiş gibi davranmaktan vazgeçmiyoruz. Ne yazık ki, tam tersine, bu tavrımız acının artmasına, özellikle ölüm döşeğindeki hastaların daha çok acı çekmesine sebep oluyor. Çünkü, bedensel fonksiyonların bilimsel analizini yaparken, hayatı sona ermekte olan insanın acısına önem vermiyoruz. Wittgenstein'ın da dediği gibi, gerçek sorun, bilimsel değil varoluşsaldır. Ölümü çevreleyen seçeneklerden söz ederken, hayatın bu son sahnesindeki baş aktörlerin anlaşılır, fakat anlaşılır olduğu için zararsız denemeyecek körlüğüne karşı dikkatli olmamızda fayda vardır; bu sözlerle bilimsellik saplantılı hekimlerden söz ettiğimi tabii ki, hepiniz anlamışsınızdır.

("İyi Yaşamak, İyi Ölmek",
Medicine ve Humanity'den alınmıştır, 2001)

KÜTÜPHANEDEKİ BEDEN

iain bamforth
DERLEYEN

"Tıp tarihi, insan zekâsının hastalığa karşı verdiği kıyasıya mücadelenin de tarihidir aynı zamanda; hastalık ve ölüm, insanoğlunun ekmeğini ter dökerek kazanmaya başladığı günlerden beri onun en büyük laneti olmuştur." Dolayısıyla, edebiyatın da kendini bu serüvenin dışında tutması anlaşılmaz bir ihmalkârlık olurdu. Bunun için, beden -acıyı çeken ve şifayı arayan beden-, Antik Çağlar'dan beri insan zihnini hem meraka sürükleyip korkuya boğarak meşgul etmiş, hem de, bu niteliğiyle kütüphane raflarında kendisine ayrıcalıklı bir yer edinmiştir. İşte, Dickens, Gogol, Nietzsche, Proust, Kafka, Brecht, Camus ve Beckett gibi dünyaca ünlü yazarların hikâyeler, anılar, günlükler, gazete yazıları, denemeler, oyunlar, klinik olay aktarımları, felsefi pasajlar ve Sokrates'in diyalogları gibi metinlerinden oluşan ve edebi bir modern tıp antolojisi formunda hazırlanan bu kitap, okurlara tıp âleminde eşsiz bir gezinti yapma imkânı sunmaktadır.

ISBN 975-8829-21-1

9 789758 829217